

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

Anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012

**Editura CNSAS
București
2013**

**Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Florian Banu (responsabil de număr)

Liviu Bejenaru

Silviu B. Moldovan

Liviu Pleșa

Liviu Țăranu

Coperta: **Cătălin Mândrilă**

Machetare computerizată: **Liviu Țăranu**

Corectură text în limba engleză: **Gabriela Toma**

**Editura Consiliului Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Mihai Demetriade , <i>Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)</i>	11
Nicolae Ioniță , <i>Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii '60</i>	149
Liviu Pleșa , <i>Proceduri și criterii de încadrare a personalului Securității în timpul regimului Ceaușescu</i>	191
Liviu Țăranu , <i>Încălcarea secretului corespondenței în anii '80. Studiu asupra organizării și funcționării Unității Speciale „S”</i>	217

II. Sub lupa Securității

Alina Ilinca, Liviu-Marius Bejenaru , <i>Evreii sub teroarea stalinistă. Cazul lui Leopold Filderman și al grupului de „intelectuali evrei de nuanță social-democrată de dreapta și troțkistă strecurați în rândurile PMR”</i>	231
Adrian Nicolae Petcu , <i>Părintele Arsenie Papacioc în documentele Securității (1938-1958)</i>	249
Elis Neagoe-Pleșa , <i>Reacții ale populației la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej</i>	281
Valentin Vasile , <i>Lumea sportivă, tentația Occidentului și răspunderea penală în ultimul deceniu comunist</i>	295

III. Sistemul totalitar din România: aspecte ideologice, culturale și sociale

Elis Neagoe-Pleșa , <i>Grevele de la Atelierele Grivița (1933) în viziunea administrației C.F.R.</i>	309
Liviu-Marius Bejenaru , <i>„Fascinația universală a lui Octombrie”. Credincioși, dezamăgiți și „tovarăși de drum” în timpul Războiului Rece</i>	335
Oana Ionel , <i>Metode folosite de F.N.D. pentru mobilizarea la manifestații împotriva guvernului (ianuarie – februarie 1945)</i>	357
Raluca Nicoleta Spiridon , <i>Învățământul din România în date statistice 1948-1968</i>	387

Petre Opriș , <i>Schimbarea atașărilor militari români din SUA, Bulgaria, Franța și Italia (1960-1964)</i>	401
Nicoleta Ionescu-Gură , <i>28 aprilie 1971. Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș</i>	409
Luminița Banu , <i>Manualele de istorie în ecuația relațiilor româno-sovietice din anul 1983</i>	423

IV. Recenzii. Note de lectură

Călin Hentea, <i>Enciclopedia propagandei românești. 1848-2009. Istorie, persuasiune și manipulare politică</i> , București, Editura „Adevărul”, 2012, 742 p. (Florian Banu).....	439
Ion Craiovan, <i>Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie</i> , București, Ed. Universul Juridic, 2010, 550 p. (Iuliu Crăcană).....	456
Gabriel Moisa, <i>Frontul Plugarilor din Regionala Crișana-Maramureș (1945-1953)</i> , Oradea, Editura Universității din Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2012, 355 p. (Sorin Radu).....	460

V. Cercetarea științifică și valorificarea fondurilor arhivistice prin manifestări științifice și expoziții

<i>Beatificarea Monseniorului Vladimir Ghika și dosarele din arhiva CNSAS</i> (Emanuel Cosmovici).....	463
<i>Geografia exilului românesc. Conservarea și promovarea Patrimoniului Arhivistic al Exilului Românesc</i> (Raluca Nicoleta Spiridon).....	469
<i>Workshop-ul „Învățămintul de partid și școlile de cadre în România comunistă. Context național și regional” Sibiu, 25-27 octombrie 2012</i> (Liviu Țăranu).....	472
<i>Simpozion și expoziție dedicate fenomenului „Rugul Aprins” de la Mănăstirea Antim (17-18 noiembrie 2012)</i> (Adrian Nicolae Petcu).....	474
<i>Expoziție și simpozion dedicate ieromonahului Arsenie Boca la Paris (8 decembrie 2012)</i> (Adrian Nicolae Petcu).....	475
<i>Expoziție și simpozion dedicate mărturisorului Ioan Ianolide la Paris (9 februarie 2013)</i> (Adrian Nicolae Petcu).....	476

<i>Dezbaterile CSIC: „Biserica Ortodoxă Română sub comunism” (11 iunie 2013, Biblioteca Națională a României) (Adrian Nicolae Petcu).....</i>	<i>476</i>
<i>Zilele Andrei Șaguna, Ediția a XXI-a, Sf. Gheorghe, 24-30 iunie 2013 (Iuliu Crăcană).....</i>	<i>477</i>
<i>Simpozionul Internațional „Stalinizare și Destalinizare. Evoluții instituționale și impact social”, Făgăraș – Academia „Brâncoveanu”, Sâmbăta de Sus, 4-7 iulie 2013 (Iuliu Crăcană).....</i>	<i>478</i>
<i>Școala de vară – „Fenomenul Pitești” 22-26 iulie 2013 (Adrian Nicolae Petcu).....</i>	<i>480</i>
VI. Lista abrevierilor.....	481
VII. Lista autorilor.....	485

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

Mihai Demetriade , <i>Victor Biris, the Main Agent of Influence in Aiud Prison (1957-1963)</i>	11
Nicolae Ioniță , <i>Records of the Leaders of the Securitate Regional Divisions in the 1960's</i>	149
Liviu Pleșa , <i>Procedures and Criteria for Recruitment of the Securitate Staff during Ceausescu's Regime</i>	191
Liviu Țăranu , <i>Violation of the Secrecy of Correspondence in the 1980s. Study on the Organization and Functioning of Special Unit S</i>	217

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILLANCE

Alina Ilinca, Liviu-Marius Bejenaru , <i>The Jews under Stalinist Terror The Case of Leopold Filderman and the Group of Right-Wing Social-Democrat and Trotskyist Jewish Intellectuals in PMR</i>	231
Adrian Nicolae Petcu , <i>Father Arsenie Papacioc in the Documents of the Securitate</i>	249
Elis Neagoe-Pleșa , <i>People's Reactions to the Death of Gheorghiu-Dej</i>	281
Valentin Vasile , <i>The World of Sports, the Temptation of the West and the Criminal Liability in the Last Decade of Communism</i>	295

III. THE TOTALITARIAN SYSTEM FROM ROMANIA:

IDEOLOGICAL, CULTURAL AND SOCIAL DOCUMENTS

Elis Neagoe-Pleșa , <i>The Strike at Grivita Workshops as Seen by the Administration of the Romanian Railways</i>	309
Liviu Marius-Bejenaru , <i>The Universal Fascination of October. Believers, Disappointed People and Companions during the Cold War</i>	335
Oana Ionel , <i>Methods Used by F.N.D. in order to Mobilize People against the Government (January-February 1945)</i>	357
Raluca Spiridon , <i>Education in Romania as Reflected in Statistics (1948-1968)</i>	387

Petre Opreș , <i>The changing of Romanian military attaché in the U.S., Bulgaria, Italy and France (1960-1964)</i>	401
Nicoleta Ionescu-Gură , <i>28 April 1971. The Reburial of Ion Mihalache's Relics in Dobresti cemetery, Arges County</i>	409
Lumiņa Banu , <i>History Textbooks in the Context of Romanian-Soviet Relations in 1983</i>	423
IV. REVIEWS. READING NOTES	439
V. THE SCIENTIFIC RESEARCH AND THE CAPITALIZATION OF C.N.S.A.S. ARCHIVE FUNDS THROUGH SCIENTIFIC EVENTS AND EXHIBITIONS	463
VI. ABBREVIATIONS LIST	481
VII. AUTHOR'S LIST	485

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Mihai DEMETRIADE

Victor Biriș, cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud (1957-1963)

Victor Biris, the Main Agent of Influence
in Aiud Prison (1957-1963)

Our paper gives a detailed description of the mechanisms of re-education at Aiud prison (1957-1964) by focusing on a relevant figure of that age. Victor Biris, former Secretary General of the Ministry of the Interior during the legionary government, became the main and most effective agent of influence of the Operative Group (O.G.) led by Colonel Gheorghe Craciun in Aiud.

The present work underlines Biriș's biography, his motivation in the context of the sectarian struggles to have monopoly of the legionary "legacy", the mechanisms of pressure and blackmail as well as the informative-operative strategies of the Operative Group. We shall emphasize the way in which the political identity of the detained legionaries underwent a process of transformation, which was the target of the punitive measures taken in Aiud under Colonel Craciun's rule.

Etichete: Reeducare, penitenciarul Aiud, represiune, strategii informativ-operative în penitenciare, contrainformații penitenciare, colonelul Gheorghe Crăciun, Grupa Operativă, Direcția a III-a, Mișcarea Legionară, agent de influență, ideologia extremei drepte, grupurile procomuniste din penitenciarul Aiud, convertire ideologică, neutralizare politică.

Keywords: re-education, Aiud prison, repression, informative-operative strategies in prisons, counterintelligence, Colonel Gheorghe Craciun, Operative Group, Division III, Legionary Movement, agent of influence, far right ideology, pro-communist groups in Aiud, ideological conversion, political neutralization.

„Fiecare metal are gradul său de topire, așa și la oameni”¹.

Victor Biriș, datorită funcției deținute în timpul guvernării legionare, autorității morale câștigate în prima parte a detenției, printr-o gesticulație radicală și aparent neconcesivă, dar mai ales datorită unei structuri psihologice cu totul aparte, era în atenția organelor de contrainformații din penitenciarul Aiud încă de la mijlocul anilor '50. Preluat, sub cu totul alte auspicii, în noiembrie 1957 de Serviciul „D” și, ulterior, de proaspăt înființatul Grup Operativ, coordonat de colonelul Gheorghe Crăciun, Victor Biriș va deveni cel mai eficient agent de influență din penitenciarul Aiud. Destinul lui, modalitățile în care s-a lăsat manevrat și a fost folosit, apoi cum a imaginat el însuși drumuri de parcurs, strategiile uzitate cu el și rezultatele obținute, orgoliul de a desprinde din ceea ce mai rămăsese din Mișcarea Legionară o dizidență personală, cinismul extravagant și abila manipulare psihologică la care a fost supus, fac subiectul analizei de față. Am ales să reconstituim detaliat unele etape ale vieții carcerale a acestui om, care au fost – dintr-o altă perspectivă – secvențe ale istoriei Grupei Operative, un veritabil *modus operandi* extrem de elaborat. Cum se va vedea, prin rezultate, superlativ notate de oficiali ai Ministerului de Interne, prin calitățile personale remarcabile² și prin dimensiunea efectelor produse, inclusiv sau mai ales asupra lui însuși, caracterizarea din titlu nu este defel exagerată.

Există două mize ale acestui text. Prima rezidă în reconstrucția unui destin fracturat de iluziile politice ale mai multor epoci, într-un fel, un tablou tragic al unei importante părți din memoria noastră. M-am gândit dacă în locul lui putea fi oricine, presupunând că suita factuală s-ar fi putut reproduce aidoma. Răspunsul este negativ, pentru că V.B. a devenit un personaj al propriului destin, ducând accentele biografice la cotele unui *exemplu*, trecând cu cruzime peste el însuși, jucând baroc spectacolul deriziv al lepădării de sine, construindu-și o consecvență, o stăpânire de sine, o mască impenetrabilă, pe fondul – nu în ultimul rând – al unui orgoliu incasabil. Un om care a rezistat 22 de ani de detenție continuă, uneori extrem de grea, făcând toate compromisurile imaginabile și asumându-și un cost care părea invizibil, până într-o misterioasă noapte din martie 1963.

A doua miză rezidă în posibilitatea de a cartografia mai riguros identitatea și natura unității de contrainformații din penitenciarul Aiud. Prin intermediul unei instanțe umane pe care o considerăm exemplară, *dimensiunea exterminatorie și criminală* a Grupei Operative poate fi mai clar desenată. Deși pentru istoria acestei unități de contrainformații penitenciare este necesară o lungă și laborioasă investigație a surselor multiple date de diferitele tipuri de documente, aici nu vom desfășura toată anatomia presupusă de o atare cercetare, care va face obiectul unui volum separat. Cazul în discuție, totuși, a devenit decriptabil doar pentru că, în prealabil, o serie întreagă de

¹ Afirmația îi aparține lui Iosif Costea, surprinsă într-o notă informativă a sursei „Ionaș Gheorghe” din 29 aprilie 1961 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 80).

² În afara unei abilități actoricești deosebite, însușindu-și cu o naturalețe deplină roluri dificile, a folosirii extrem de abile a minciunii, a unui special simț al digresiunilor manipulative, trebuie remarcat teribilul lui cinism, unul însă – cum se va vedea – foarte tragic.

documente, informații disipate și mărturii au fost puse în legătură și „traduse”. O lume a putut, astfel, să iasă la iveală. Personajul de care ne ocupăm este important pe fundalul acestei lumi, ca exponent al ei, victimă implicată și actor tragic.

În primă instanță, citind toate aceste documente, nu ai defel sentimentul că ai conturat, cât de cât, adevărul. Istoriile alternative abundă, perspectivele se schimbă, de la actor la actor, de la o „dirijare” la alta, toată lumea pare interesată să „forțeze” adevărul, să-l siluiască. Schimbându-se strategiile operative, declarațiile deținuților se modifică. Nici în interiorul lumii acestora, „adevărul” nu este ferit de acerba concurență a diferitelor narațiuni. *Istoria reeducării, alături de succesivele reevaluări ale istoriei Mișcării Legionare, fac parte din aceeași realitate*³. Competiția privind monopolul „adevărului” Mișcării, conflictele orgolioase ale militanților în legătură cu dreptul de legatar al unei „moșteniri” sacre, destinate, aduc și ele succesiuni de planuri suplimentare, derutante. Aiudul a fost un *teatru al umbrelor*. Puține lucruri par să se potrivească, iar ambiția de a descoperi adevărul, de pildă al unor fragmente din istoria Legiunii, este rareori împlinită.

Problema adevărului sau a corespondenței cu realitatea în cazul mărturiilor arhivistice, adaugă un plus de dificultate metodologică chestiunii. Ocupându-ne într-o proporție covârșitoare de documentele păstrate de la fostele instituții represive, vom spune câteva cuvinte despre acestea, partea de memorialistică legionară, folosită și ea ca suport bibliografic, fiind punctual cântărită în cuprinsul textului. Arhiva Grupei Operative, risipită într-o multitudine de tipuri de fonduri, dosare de urmărire individuală, informații provenind de la Biroul „D”, ulterior „K”, din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, documentele Direcției a III-a (Serviciul Independent cu cele două compartimente subordonate, S1 și S2⁴) sau corespondența cu Ministerul (diferitele cabinete) nu oferă adevărul despre reeducarea din penitenciarul Aiud într-o formulă clarificatoare și neambiguă. Nu este doar generala condiție a arhivei fostei Securități, niciodată gândită pentru o cercetare a adevărului istoric, ci mai cu seamă situația particulară a Grupei Operative și a activității acesteia, conspirată atât pentru Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă, cât și pentru Regionala de Securitate

³ Colonelul Crăciun a înțeles că jocul cu trecutul poate fi extrem de profitabil. Manipulând adevărurile, interpretând în fel și chip diferitele versiuni concurente, uzitând dinamica violentă a acestora a realizat că poveștile pot lăsa urme sângeroase. A existat o colecție de subiecte predilect utilizate (Sima-agentul lui Moruzov, paternitatea asasinatelor de la Jilava, finanțarea nazistă a Mișcării Legionare, succedată de cea „imperialistă” a exilului legionar, mitologia decemvirilor, a nicadorilor, mitul „actorului politic” relevant ș.a.m.d.).

⁴ Serviciul Independent a funcționat în cadrul Direcției a III-a (1957-1964). Șeful Serviciului Independent era colonelul Emanoil Rusu, locuitorul acestuia fiind maiorul Constantin Popa (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 55, 67 și Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 2, f. 17 [cota SRI]). În urma coniecturilor care se pot face urmând rezoluțiile ofițerilor și mișcarea documentelor între G.O. și Direcția a III-a, se poate spune că Serviciul 2 (S2) se ocupa cu supravegherea familiilor legionarilor închiși, părând să aibă atribuții în obținerea informațiilor relevante privind identificarea acelor membri ori simpatizanți legionari aflați în libertate, legăturile acestora, colaborând în acest sens cu direcțiile Securității (centrale și regionale) etc. (e.g. Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 181). Serviciul 1 (S1) se pare că avea atribuții similare, limitate doar la aria geografică a Bucureștiului (Idem, dosar nr. 13484, vol. 4, f. 16).

Cluj⁵. Documentele operative nu au intrat niciodată în circuitul regionalei sau al D.G.P.C.M., folosindu-se un circuit poștal special în corespondența cu M.A.I., o arhivă separată în interiorul penitenciarului, iar la nivel central, atât G.O. cât și Serviciul Independent din cadrul Direcției a III-a funcționau sub o minimală tutelă. Doar șeful Direcției a III-a și conducerea ministerului, în sens strict, aveau acces la anatomia operațiunilor.

În ciuda amintitelor poziționări, mai degrabă sceptice, cu privire la obținerea unei fotografe consistente a operațiunilor G.O. din intervalul 1958-1964, soluția unei „cercetări detectiviste”, conexând informații disparate, din varii dosare sau fonduri arhivistice, încercând reconstrucția mecanismelor de detaliu ale operațiunilor (recrutări, motivații, strategii, mutările din celule, succesiunea legendelor, folosirile în orb, anchetele în afara zidurilor penitenciarului, rafinata manipulare a „trecutului”, tehnicile psihologice de șantaj, brutalizarea simbolică, pedepsele fizice ș.a.m.d.) este, totuși, în măsură să ofere un tablou plauzibil. Ne situăm așadar într-o *încercare* de reconstituire, care este condiția primă a oricărui demers de cercetare. Nu putem pretinde ambiția completitudinii acestui tablou, a cartării precise a surselor fenomenului ori implicațiilor. Multe întrebări rămân suspendate, eventualul lor răspuns putând sta în puțin plauzibila, de pildă, deschidere a fondurilor privind activitatea consilierilor sovietici în România ș.a.m.d.

Prudența metodologică nu ne împiedică, totuși, să afirmăm că anumite rezultate, cu un grad ridicat de verosimilitudine, se pot obține. Ele sunt rezultatul unei activități de tip reconstructiv, care recompune personaje, dezvoltă situații din spatele unor dese perdele de fum, reface filtrele ideologice, pentru ca mai apoi să le poată îndepărta în cunoștință de cauză, identifică persoane, strategii operative, cronologiile cruzimii. Pe o masă de laborator piesele de mai sus au fost poziționate într-un loc pe care-l bănuim veridic, iar situația – în cele mai multe cazuri – a fost verificată multiplu⁶. În situația acestui studiu am reconstituit destinul unui om plecând, în mod intenționat, de la o lupă care deformează. Alterarea a făcut parte din realitate, mutilând viața personajului nostru și putând proiecta o imagine riguroasă⁷ asupra proiectului mai

⁵ Trebuie menționat aici faptul că, în ciuda Ordinului M.A.I. nr. 37 din 10 iulie 1956 prin care Birourile și Grupele „D”, care formau „aparatură exterioră” al Serviciului, au trecut, din subordinea directă a unității centrale, în cea a direcțiilor regionale ale M.A.I., Grupa Operativă n-a beneficiat de același tratament. Gh. Crăciun a eliminat toate fostele cadre ale Grupei „D” din penitenciarul Aiud, Grupa Operativă neavând nici un raport de subordonare cu Regionala de Securitate și nici cu Biroul „D” sau ulterior „K” de la nivelul acesteia. De asemenea, G.O. nu se afla în subordinea nici a Serviciului „K” central. Sub acest aspect, Grupa Operativă a fost singura exceptată de la o atare subordonare (Idem, fond Direcția Juridică, dosar nr. 3614, vol. 1, f. 234).

⁶ Uneori, notele de subsol păstrează o citare multiplă, din diferite locuri, pentru a sublinia veridicitatea unor detalii.

⁷ Nu este cu totul lipsit de sens să menționăm faptul că între „rigoare” și „exactitate” subzistă diferențe importante. De al doilea concept am luat cuvenita distanță metodologică, vorbind de o analiză în termeni de verosimilitudine. Cât privește rigoarea, ea poate asuma neconcordanțe factuale, dar nu va trăda logica faptelor narate, înțelesul unor proceduri, sensul unor evenimente. Rigoarea este atentă la scop și privește o perspectivă în timp, în care adevărul se așează. A se vedea o dezvoltare a distincției în textul lui Constantin Noica, *Exactitate și adevăr*, publicat în

amplu de ortopedie a conștiințelor, pus în scenă în penitenciarul Aiud. V.B. a fost, ca toți ceilalți deținuți încarcerați, înainte de orice, o victimă. Nu însă o victimă inocentă, nu una ferită de ticăloșie. Statutul de victimă trebuie subliniat nu pentru a-l feri de necesara judecată critică, ci pentru a indica veritabila și consistenta culpabilitate a torționarilor din G.O. și a sistemului ierarhic care i-a legitimat. În multe situații, însă, răul prinde corp cu ajutorul altora, fisurați de ambiții, orgoliu sau pur și simplu de o omenească slăbiciune. Lumea aceasta, în care răul era invitat să locuiască, iar trădarea – în formule uneori extrem de rafinate – devenise licită și frecventabilă, este invitată să facă un pas către noi.

Ambiția noastră, o consecință logică a celei de a doua mize mai sus enunțate, a fost aceea de a risipi iluzia, efectul unei memorii hedoniste, selective și conservatoare, conform căreia reeducarea de la Aiud a fost o specie a genului „reeducării psihologice”, „prin autoanaliză”, ori „soft”, îndepărtată de mijloacele „tari” ale cumplitei experiențe piteștene ori de brutalizările penitenciare specifice primei jumătăți a deceniului cinci, interpretare care este parte dintr-un negaționism frivol și iresponsabil. Nimic mai fals. Afirmăm cu tărie că între tratamentul brutal din penitenciarele României comuniste dinainte de 1957 și Aiudul colonelului Gheorghe Crăciun se poate trasa, fără spaima erorii (o jucată pudoare a „exceselor”), o firească *continuitate*. Scurt spus, vorbim de *același* lucru, căruia i s-a adăugat, în noua formulă penitenciară, un arsenal de mijloace informative, rafinat și extrem de eficient.

Cine este Victor Biriș?

Victor Biriș s-a născut la 16 septembrie 1908, în comuna Micăsașa, o localitate situată în partea vestică a județului Sibiu, în Podișul Târnavelor, în partea inferioară a râului Târnavă Mare⁸. A avut doi frați, Ovidiu⁹ și Teodor¹⁰ și trei surori, Veronica,

Ștefan Berceanu, Ioana Bîrnă, Petre Diță, Marina Ghițoc, Suzana Holan, Aurelian Isar, Ștefania Popp (coordonatori), *Cartea interferențelor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, pp. 170-177. Noica vorbește de riscul de a lua „exactitatea goală” drept adevăr, de a confunda, de pildă, o fotografie a cuiva cu portretul în ulei al aceluiași, care poate surprinde adâncimea unei figuri. Doar exactitatea, pentru că încearcă să i se substituie, se plasează într-o „opозиție unilaterală” cu adevărul. Acesta, însă, nu se opune exactității, pe care o include ca pe o precondiție. Riscul reducionismului și al unei interpretări enclavizate l-am menționat și în cazul supus analizei. De pildă, oricând se poate ridica obiecția conform căreia în cazul lui Biriș vorbim de derapajul unei metode, altminteri umane, datorat constituției fragile sau bolnave a subiectului ei. Contextul bolii Basedow (vezi, mai jos, nota 82), de care suferea și fusese operat, poate sta asemeni unei „exactități goale”, care se poate substitui adevărului, propunându-se drept explicație. Adevărul, însă, ia în calcul, pe cât posibil, toate datele realității, compunându-le, refuzând explicațiile de tip mecanicist (o cauză designabilă produce, generând explicație, un anumit efect sau anumite efecte, în chip direct și nemijlocit).

⁸ Într-o autobiografie, Biriș afirmă că s-ar fi născut în comuna Micorova din județul Târnavă Mare, localitate inexistentă, însă (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 12).

⁹ Gheorghe Ovidiu Biriș, fost avocat în Cluj, fusese executat la 12 septembrie 1939 în lagărul de la Miercurea Ciuc, ca represalii la asasinarea lui Armand Călinescu.

¹⁰ Teodor Biriș, născut la 17 ianuarie 1918 în comuna Căpâlna de Jos, județul Alba; terminase 3 clase de liceu; arestat la Brașov, a fost condamnat la 15 ani muncă silnică pentru participare la constituirea unei asociații clandestine, prin sentința nr. 1010/1941 a Curții Marțiale Brașov;

Mihai Demetriade

Tatiana (căsătorită Blănaru) și Eugenia (căsătorită Cristescu)¹¹. Tatăl său, Ioan Biriș, învățător, fusese viceprimar în Mediaș, de orientare liberală¹². Victor urmează, începând cu 1915, școala primară germană din Mediaș, iar din 1919 până în 1923 liceul german din aceeași localitate¹³, înscriindu-se, după absolvire, la cursurile Facultății de Drept din cadrul Universității din Cluj, a cărei licență o obține în 1927. În ianuarie 1932 obține doctoratul în științe juridice în cadrul aceleiași universități.

În vara aceluiași an a fost încorporat la Regimentul 3 Infanterie Făgăraș¹⁴, de unde a fost trimis la școala de ofițeri în rezervă de la Ploiești, pe care o termină cu gradul de sergent T.R. în toamna lui 1933¹⁵.

Un an mai târziu, în ianuarie, îl găsim avocat stagiar la Zlatna, unde funcționează până în iulie 1934. Din decembrie același an este numit ajutor de judecător la Judecătoria din Agnita, poziție pe care o va ocupa până în mai 1937, când a fost numit în postul de substitut de procuror la Parchetul Tribunalului din Oravița, județul Caraș¹⁶. Conform unei note informative dată de un apropiat, 20 de ani mai târziu¹⁷, Biriș mărturisea că în 1938, în calitate pe care o avea de judecător la Oravița, intrase „în conflict cu superiorii săi”, motiv pentru care a fost „dat afară din magistratură”¹⁸. Mai exact, la alegerile generale din acel an, fusese numit președintele unei secții de votare, primind, instrucțiuni pentru „falsificarea alegerilor”. Refuzând să participe la o fraudă, este dat afară din magistratură. Într-o „Autobiografie” redactată în penitenciarul Galați la 20 iulie 1951, „punerea în disponibilitate” este datată 1 aprilie 1938, motivul invocat „oficial” fiind cel de „incapacitate”, iar cel „real” de „faptul că în comisia plebiscitului votasem contra Constituției lui Carol al II-lea”¹⁹ din februarie 1938. Sigur, versiunea

prima parte a detenției a petrecut-o la Aiud; în mai 1950 a fost transferat la penitenciarul Codlea, de unde a fost readus la Aiud; de aici a fost transferat în 25 martie 1953 la Văcărești, unde prin decizia nr. 509/1953, emisă de M.S.S. Regiunea Stalin, primește o pedeapsă administrativă de 60 de luni, începând cu data de 29 septembrie 1953; a fost eliberat la 17 iunie 1954; rearestat în 16 ianuarie 1957, a fost adus la penitenciarul Sibiu; acuzat de „desfășurare de activitate legionară în cadrul unei organizații” și încadrat la uneltire contra ordinii sociale, T.B. a fost condamnat la 10 ani închisoare de Tribunalul Militar regional Cluj prin sentința nr. 108/1957; la 15 iulie 1957 a fost transferat la Aiud; a fost eliberat de la penitenciarul Aiud la data de 26 iunie 1964, fiind grațiat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 310/1964 (datele provin din fișele matricole penale (de acum înainte, F.M.P.), consultate pe site-ul <http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Teodor/index.php>, în data de 6 ianuarie 2013).

¹¹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 13.

¹² Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 3.

¹³ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11.

¹⁴ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, f. 59.

¹⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 308.; Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 12.

¹⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 308.

¹⁷ Nota, luată de Serviciul „D” la 30 noiembrie 1957 „cu privire la Victor Biriș”, aparține sursei „Ungureanu Nicolae”, aflat în anchetă la Uranus.

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 606.

¹⁹ *Ibidem*, f. 12. Vezi și Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

anchetei din 1957 trebuie luată *cum grano salis*, Biriș manevrându-și trecutul în funcție de presiunile zilei. Mai plauzibilă este poziția anticarlistă mărturisită în 1951. Nu se poate stabili, însă, și nu este defel singurul context problematic, cum și de ce a părăsit magistratura în 1938. Nu știm care au fost motivațiile acestui gest, Biriș nefiind deloc un democrat ca structură²⁰.

Nefăcând parte din nici una din organizațiile de tineret sau din corpurile Mișcării înainte de 1938, gestul refuzului fraudei, ca și cel al scoaterii din magistratură, a constituit un bagaj simbolic redutabil în ascensiunea acestuia în Mișcarea Legionară. Deși până atunci nu participase la viața politică, destituirea l-a determinat să caute o soluție politică. Reacția dură a statului îl îndreaptă spre Mișcarea Legionară, percepută drept un „organism viguros, dinamic, revoluționar și cu tendința de reînnoire morală a țării”²¹. Nu este nici un dubiu că Biriș a împărțit o atare iluzie, o credință ale cărei resorturi se vor întoarce, mai târziu, împotriva lui.

În aceeași lună (aprilie 1938) se înscrie în rândurile mișcării, în cadrul organizației Caraș, pregătit fiind de avocatul Octavian Roșu, ajutor comandant legionar, șeful organizației locale²². Lipsit, însă, de „educația legionară”, nefăcând parte din structurile ierarhice ale Mișcării, nefiind membru al vreunui cuib, poziția lui era atipică. A existat și înainte de 1938 intenția de a se înregimenta, datorită influenței fratelui său mai mare, și, cu siguranță, avusese și simpatii în zona extremei drepte²³. Unele mărturii confirmă că între Ovidiu și Victor existaseră anumite controverse în legătură cu aderența la Mișcarea Legionară, Victor „persiflând și privind organizația legionară ca pe un lucru nereserios”, fiind „de părere că omul trebuie să-și trăiască din plin viața și nu să-și impună voluntar atitudini de «călugăr politic de tipul Coastelor de fier», celebra organizație politică-religioasă a lui Cromwell”²⁴. Sigur, asta nu l-a împiedicat să prefere Mișcarea ca singurul pol politic viabil în 1938. În familia lui Biriș ascendențele legionare erau reprezentate de fratele său Ovidiu, un vechi militant al extremei drepte, ucis în lagărul de la Miercurea Ciuc în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939.

Imediat după eliminarea din corpul judecătorilor, însoțit de șeful organizației legionare locale și de Iovin, ajutor comandant legionar din Reșița, face un drum la București pentru a-l întâlni pe Corneliu Zelea Codreanu. Cei doi îl însoțesc pe Biriș la 3

²⁰ Motivația pe care o va invoca recurent pentru intrarea în rândurile extremei drepte era legată de falimentul sistemului politic parlamentar. Biriș se declara, în februarie 1938, în preajma înregimentării în rândurile Mișcării, „sătul de lumea partidelor politice, lume coruptă și gata de orice fapt incorect” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607).

²¹ Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

²² Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11. Roșu a făcut parte din exilul legionar berlinez, unde a ajuns la începutul lui 1939 și ulterior după ianuarie 1941 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 44).

²³ O altă figură care-l influențase și care încercase să-l atragă de partea Mișcării, după propriile-i mărturisiri, fusese Bănică Dobre, luptător pe frontul franchist și publicist legionar, autor al volumului *Crucișcații. Zile trăite pe frontul Spaniei*, Tipografia „I.N. Copuzeanu”, București, 1937 (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 2).

²⁴ Informația provine de la agentul „Ungureanu Nicolae”, care pretindea că o auzise de la fratele celor doi, Toader, fiind prinsă într-o notă din 30 noiembrie 1957 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 606-616).

aprilie 1938 la Casa Verde²⁵. Venit din Oravița, însoțit de prestigiul unei opoziții care-l costase funcția, Biriș a fost primit la Casa Verde de însuși șeful mișcării. Codreanu, „favorabil impresionat de atitudinea” lui Biriș cu ocazia plebiscitului, îi face o primire „deosebit de binevoitoare”²⁶. Foarte aspru, autoritar și distant cu adepții, C.Z.C. era extrem de prevenitor, politicos și atent cu oaspeții²⁷. Ascendentul moral al lui Biriș pesemne că a contat mult, primirea în rândurile Mișcării neîntâmpinând nici o opoziție și făcându-se în aceeași zi. Mai mult, căpitanul ordonă derularea demersurilor pentru înscrierea acestuia în Baroul Ilfov, interesându-se ce posibilități de cazare i se pot oferi în București. Propune să locuiască inițial în sediul mișcării, neavând posibilități materiale, până la urmă optându-se pentru cazarea sa la locuința lui Dumitrescu Borșa²⁸, din strada Aprod Purice nr. 2²⁹.

La aproape două săptămâni de la acest eveniment, Corneliu Zelea Codreanu este arestat³⁰, odată cu mare parte din vârfurile legionare din București și din țară³¹. Preotul Dumitrescu Borșa rămăsese, pentru moment, liber, poliția necunoscându-i adresa. „Dispărut în clandestinitate”³², și-a lăsat casa și familia în grija lui Biriș³³, care,

²⁵ *Ibidem*, f. 262. Amănuntele provin dintr-o declarație-fluviu pe care o dă Victor Biriș în intervalul 1 august-5 septembrie 1960, pe mai bine de 190 de pagini, sub îndrumarea căpitanului Nodiș Ioan din Grupa Operativă (*Ibidem*, ff. 262-461, *Ibidem*, vol. 2, ff. 270-470, Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 127-322).

²⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 127.

²⁷ Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1.

²⁸ Ioan Dumitrescu zis Borșa (numele unei comune din Maramureș unde și-a început activitatea „naționalistă”), n. 14 septembrie 1899 în comuna Corbi, județul Argeș, preot, a intrat în Mișcarea Legionară în 1932, a fost numit de C.Z.C. secretar general al „Gărzii de Fier”, s-a mutat în București, activând până la arestarea lui C.Z.C. în 1938, a fost arestat în 15 mai 1948, fiind condamnat administrativ până în 1954, când este reanchetat și judecat în 1955, urmează o condamnare la 20 de ani detenție grea pentru activitate contra clasei muncitoare. A fost unul din cele mai bine conturate personaje ale detenției legionare, fiind un actor fundamental al reeducării de la Aiud și unul cheie în biografia penitenciară a lui V.B.

²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 262 și Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 1. Versiunea preotului Ioan Dumitrescu despre întâlnirea dintre Biriș și C.Z.C. este diferită, subliniindu-și un merit important. Octavian Roșu, șeful organizației legionare din județul Caraș, l-ar fi însoțit pe Biriș cu o scrisoare de recomandare din partea lui Sima, adresată lui Borșa, prin care acesta era rugat să-l prezinte lui C.Z.C. Acesta merge cu ei și-l prezintă pe V.B. Borșa pretinde că la aceasta întâlnire Biriș ar fi solicitat înscrierea în Legiune (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 6).

³⁰ Arestarea s-a produs în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1938. Procesul lui Zelea Codreanu a început la 23 mai 1938, la Consiliul de Război al Corpului II Armată din București. La 27 mai 1938, C.Z.C. a fost condamnat la 10 ani m.s., iar în data de 30 noiembrie 1938 a fost asasinat.

³¹ Unii fruntași legionari au scăpat atunci de arestare, printre ei figurând: Horia Sima, Ion Belgea, Ioan Dumitrescu Borșa, Radu Mironovici, Nicoleta Nicolescu, Iordache Nicoară, Victor Dragomirescu, Andrei C. Ionescu, Titi Cristescu, Valeriu Cârdu, Ion Victor Vojen etc. (*Cronologie privind istoria Mișcării Legionare*, publicată în Almanahul pe 1941 al ziarului „Cuvântul”, republicat în *Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar*, volum alcătuit și îngrijit de Alexandru V. Diță, cu o prefață de Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, pp. 30, 111).

³² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

nefigurând ca legionar în scriptele Siguranței, nu a fost arestat. Ioan Belgea îl delegă să se ocupe de apărarea Căpitanului, în procesul ce urma să aibă loc³⁴. Până la începutul lui 1939 a funcționat ca avocat. Urmează o perioadă extrem de tulbure, arestarea liderului obligând ierarhia Mișcării să creeze o formulă de comandament, care își va schimba succesiv conducătorii, pe măsura arestării acestora³⁵. Mulți decid, ca efect al măsurilor de retorsiune ale lui Carol al II-lea, să fugă în Germania. În opinia lui Dumitrescu Borșa, notoriu antisimist, în vara anului 1938 debutează activitatea legionară efectivă a lui Biriș, ca „prim om de credință al lui Sima”³⁶. Cum vom vedea, afirmația este exagerată, nu pe linia „credinței”, ci pe cea a întâietății în ierarhia apropiaților lui Sima, cel puțin nu înainte de 1940. Lectura lui Borșa, pornită dintr-o reevaluare conflictuală a succesiunii la conducerea Mișcării Legionare, este una nu doar în mod evident partizană ci și neacoperită de probe.

Deconspirându-se locuința lui Borșa, Biriș este nevoit, în iulie 1939, să-și caute o locuință separată³⁷. La o lună distanță, decide să treacă clandestin granița, cu destinația Germania. După ce ajunge în Iugoslavia, consulatul german din Belgrad îi eliberează un pașaport german, cu care va pleca la Berlin³⁸. Aici, o vreme, a locuit la Dumitrescu

³³ Detaliul este povestit de Biriș (*Ibidem*). Se pare, însă, că era o exagerare marca Biriș, Alexandru Ghyka mărturisind că, după fuga lui Borșa în Germania, el avusese grijă de cei doi copii ai acestuia (Idem, fond Penal, dosar nr. 14468, vol. 3, f. 36).

³⁴ Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 56.

³⁵ Șefii comandamentului legionar au fost, pe rând, Radu Mironovici, după arestarea acestuia din iunie, a urmat Ion Belgea, apoi Constantin Papanace, ulterior Vasile Cristescu (*Cronologie privind istoria Mișcării Legionare*, publicată în Almanahul pe 1941 al ziarului „Cuvântul”, republicat în *Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar*, volum alcătuit și îngrijit de Alexandru V. Diță, cu o prefață de Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, pp. 30, 111-112). După alte surse, Ioan Belgea ar fi preluat conducerea imediat după arestarea Căpitanului, până în iunie 1940, când a fost arestat. Apoi conducerea i-ar fi aparținut lui Antoniu Păsu, reținut și el o lună mai târziu, când comanda îi va reveni lui Horia Sima. În februarie 1939 H.S. a plecat din țară (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 56).

³⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 607. O altă afirmație problematică a lui Borșa este aceea că, încă din acea perioadă, Biriș s-ar fi pus la dispoziția serviciilor secrete, în conveniență cu Horia Sima. Informația este neverificabilă și improbabilă, mai cu seamă în contextul în care știm că scenariul preotului Dumitrescu era parte din strategia negociată cu el în schimbul unui tratament penitenciar îmbunătățit și a unei posibile eliberări anticipate. Sigur, pentru plauzibilitate, Borșa explica, prin prezumtiva recrutare a lui Biriș de către Siguranță, răceala cu care, în august 1939, fusese primit de diaspora legionară din capitala Germaniei. Scenariile alternative, poveștile acuzatoare constituiseră marca stilistică a metodelor Grupei Operative (declarațiile lui Borșa sunt redactate de agentul „Ungureanu Nicolae” în noiembrie 1957, într-o cameră de anchetă a Securității de la Uranus, *Ibidem*, f. 606).

³⁷ Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 154.

³⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 23. Au existat două valuri ale exilului legionar din Germania, primul între 1939-1940 și al doilea după rebeliunea din ianuarie 1941, până în 1944. Aici exilul s-a organizat în două grupuri: un „grup de comandă”, compus din Horia Sima, Constantin Papanace, Corneliu Georgescu, Vasile Iasinschi, Ilie Gârneață, Dumitru Groza etc. la Berkenbrück și un al doilea grup, mai numeros, compus din aproximativ 400 de persoane, aflându-se sub comanda lui Petrașcu și stabilit la Rostock (Dana Honciuc Beldiman, *Statul*

Borșa, ajuns și el, între timp, în capitala Germaniei. Perioada berlineză a ținut din august 1939 până în septembrie 1940³⁹. „După 15 august [1939] am fost anunțat telefonic că la graniță a fost reținut Victor Biriș. Telefona șeful de la direcția străinilor a poliției, întrebându-mă dacă-l cunosc și dacă îmi dau consimțământul de a fi primit în Germania”, își amintea Borșa⁴⁰. Deși scrise în anii '70, memoriile fostului fruntaș legionar nu sunt cu nimic diferite de versiunea pe care o lansase în detenția de la Aiud referitoare la Biriș⁴¹.

național legionar Septembrie 1940-Ianuarie 1941 Cadrul Legislativ, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005, p. 73).

³⁹ Zborul din septembrie 1940, de la Berlin la București, va fi rememorat mulți ani mai târziu, în 1962, în contextul „călătoriilor inițiatice” organizate de Grupa Operativă (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 512 și Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 14 verso).

⁴⁰ Preot Ion Dumitrescu-Borșa, secretar general al Mișcării Legionare, *Cal troian intra muros, Memorii legionare*, București, Editura Lucman, 2002, p. 284. Informația este „confirmată” de Biriș într-o „Notă asupra «izolării» mele de la Berlin – 1939”, care reia – foarte probabil – ceea ce îi spusese Borșa, el neavând de unde ști din alte surse despre acțiunile poliției germane: „Pentru acordarea avizului de intrare în Germania, Gestapoul ceruse referințe asupra mea de la Dl. Ciorogaru și Dumitrescu Borșa”. Este extrem de interesantă corespondența dintre conținutul declarațiilor celor doi. Și Biriș amintește „atmosfera de suspiciune” care se crease în jurul lui la sosirea în capitala Germaniei, ca și faptul că Borșa i-a luat apărarea. Biriș nu acredita, însă, varianta preotului Dumitrescu, ci doar o cita, sugerând că – dacă existaseră suspiciuni în ceea ce îl privește în exilul german – asta s-ar fi datorat exclusiv informațiilor manipulatorii ale lui Borșa. La Berlin însă, Sima îi luase apărarea, risipind suspiciunile, așa explicându-se și numirea lui într-o funcție extrem de importantă în Ministerul de Interne imediat după întoarcerea în țară (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 74).

⁴¹ *Ibidem*, ff. 607-608. Pentru detalii în susținerea ideii, a se vedea în text, mai jos. Nu este lipsit de semnificație faptul că memoriile fruntașilor legionari care au traversat detenția de la Aiud, scrise în deceniile 6-7 ale secolului trecut, sunt oarecum simetrice, fie în relatarea anumitor fapte istorice (esențialmente controversate, dificultate escamotată însă printr-o „soluție” dată fără a fi prezentate și probele), fie într-o anumită poziționare stilistică (logica demascării sau autodemascării fiind decriptabilă). Acestea seamănă foarte mult cu variantele produse în reeducare. Ne gândim, de pildă, la memoriile lui Nistor Chioreanu (Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, Iași, Editura Institutului European pentru Cooperare Culturală și Științifică, 1992) sau cele, deja citate, ale lui Dumitrescu Borșa. Se ridică aici mai multe probleme: o atare poziționare este firească până la un punct, știindu-se mediul în care acestea au fost scrise, prin urmare o anumită prudență tactică este perfect legitimă (Chioreanu, de pildă, se știa supravegheat de Securitate și a trăit cu spaima că amintirile transcrise în caietele de memorii vor putea constitui probatoriul pentru o potențială acuzare, temere pe jumătate confirmată, în urma perchezițiilor domiciliare confiscându-i-se manuscrisele). Nu este așa ușor de asimilat, însă, și persistența unei anumite topici incriminatoare, a unei stilistici demascatoare, menită să înfățișeze faptele unilateral, oferind rigid o singură variantă istorică a „adevărului”. Cum nu este de înțeles, în alt plan, *quasiinexistența asumării responsabilității pentru abuzurile și crimele extremei drepte interbelice sau o minimă evaluare (autoevaluare) morală*. În mod paradoxal „înfațișarea crimelor comise”, ca practică reeducativă la Aiud, a legitimat poziția extremei drepte, printr-un soi de apologetică autovictimizantă. Mai mult, inflația acuzațiilor desfășurate în proiectul baroc al reeducării de la Aiud, *a aruncat în derizoriu culpabilitatea* legionarilor, responsabili de cruzimile guvernării septembrie 1940-ianuarie 1941 (dar

Sugestia, construită fără să prezinte vreo probă explicită, era aceea că dacă existase un acord al lui Sima pentru primirea lui Biriș în Germania acesta se datora colaborării prealabile a celor doi cu Moruzov. Șeful de la „Direcția străinilor” (Ausland Organization ⁴²) sunase pentru obținerea unui consimțământ privind intrarea pe teritoriul Germaniei a lui Biriș. Consultându-se cu Sima, pretinde în continuare Borșa, acesta și-ar fi dat acceptul. În opinia noastră, în context, este mai credibilă mărturia lui Biriș despre așa zisa primire rece de care ar fi beneficiat în exilul german⁴³. Coroborând informațiile, se poate spune, mai curând, că Borșa exagerase foarte mult scenariul primirii dezagreabile a fostului secretar general al Ministerului de Interne de medii legionare din Germania. Inclusiv ideea că Sima ar fi acceptat fără rezerve primirea lui Biriș, este tot o invenție a lui Borșa, provenind și ea tot din manualul reeducării. În martie 1961, într-o celulă din Zarcă, pe care cei doi au împărțit-o, preotul Dumitrescu îi mărturisea lui Biriș că Sima, dimpotrivă, aflând că sosise la Berlin, refuzase să-l întâlnească, considerându-l „suspect”, pe scurt, un soi de agent al Siguranței⁴⁴. Cum se pot împăca cele două variante aparent contradictorii? Varianta din 1961 era, de fapt, o încercare a lui Borșa (cunoscut antisimist) de a-l atrage pe Biriș de partea acestei grupări, încercând să-l implice și pe el în demascarea lui Sima. Cea memorialistică, mai sintetică, reușea să facă atât din Biriș cât și din Sima, agenții Siguranței. În mod ironic, reevaluările „istorice” ale reeducării au avut efectul scontat și dincolo de zidurile penitenciarului.

Preotului Dumitrescu i se cere să dea o declarație pe proprie răspundere, la amintitul organ german pentru controlul străinilor, că V.B. este legionar, că-l cunoaște „și este un om corect”. „Am dat declarația și mă tot gândeam ce mama dracului poate fi la mijloc”⁴⁵, își amintea fostul secretar al partidului „Totul pentru Țară”. Prezumția autorului era că plusul de precauție pus în joc de autoritățile germane nu era întâmplător, cauza fiind amintita colaborare cu serviciile de informații românești. Memorialistul reține și faptul că, aflând despre venirea lui Biriș în capitala Germaniei, unui fruntași legionari s-ar fi prezentat la el, amenințându-l că „dacă vă prindem în casă la dumneavoastră sau pe străzile Berlinului împreună cu Biriș, trădătorul criminal, vă omorăm pe amândoi ca pe Stelescu”⁴⁶. A doua zi, Borșa l-ar fi sunat pe Horia Sima, rugându-l să vină la locuința lui, pentru o discuție clarificatoare despre problema apărută în jurul proaspătului exilat. Nevenind, Biriș ar fi fost nevoit să se destăinuie, să-și recunoască culpa colaborării. „Frământat de gânduri și întunecat la față”, Biriș i-ar fi relatat: „L-am cunoscut pe Sima încă din vremea studenției. El era informatorul lui Moruzov încă din 1932 și-și formase o echipă de agenți, cu care făcea spionaj în

nu numai), atât în ochii actorilor cât mai ales în cei ai posterității istorice. Ironia unei „educații” care a determinat, *à rebours*, o consolidare a legionarismului și a pozițiilor naționalist extremiste este departe de a fi evaluată în toate consecințele ei, inclusiv (și poate mai ales) după 1990.

⁴² Numele sub care este recunoscut acest departament al partidului național socialist german este NSDAP/AO. Cetățenii Reich-ului care posedau pașaport german, dar care nu locuiau în Germania, făceau parte din această organizație.

⁴³ A se vedea „Notă asupra «izolării» mele de la Berlin – 1939” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 74-75).

⁴⁴ *Ibidem*, f. 74.

⁴⁵ Preot Ion Dumitrescu-Borșa, secretar general al Mișcării Legionare, *op.cit.*, p. 284.

⁴⁶ *Ibidem*.

Iugoslavia, pe unde își crease legături de trecere și în Germania⁴⁷. În tot acest timp, informa pe Moruzov și asupra mersului mișcării legionare. Căpătase încrederea acestuia și acționa așa cum i se dicta⁴⁸. Iar textul memoriilor continuă într-o succesiune de autoacuzări cu care Biriș i s-ar fi confesat, după ritmul, scenariul și logica demascărilor de la Aiud⁴⁹. Întreg scenariul este ficționat, aparținând *memoriei reeducării*. Dovada directă o găsim într-o discuție care a avut loc în aprilie 1961, când Biriș fusese dirijat pe lângă Ioan Dumitrescu, cu scopul de a se descoperi cât mai multe detalii de context despre Mișcarea Legionară, foarte utile în dezarmarea morală a legionarilor. Despre această foarte importantă acțiune a G.O. vom vorbi detaliat mai jos. Într-una din zile, Biriș i-a reproșat că încercase să-l influențeze, pe linia antisimistă, aducând în discuție povestea colaborării Comandantului cu Moruzov. Biriș îi spune că nu știa nimic despre presupusele întâlniri dintre cei doi și nimic despre „colaborare”⁵⁰. Pe scurt, Biriș auzea pentru prima oară despre chestiunea trădării șefului Legiunii din gura preotului Dumitrescu în martie-aprilie 1961. Iar Borșa este foarte clar în recunoașterea rolului lui formator: „Eu ți-am făcut o relatare de fapte (...) Ți-am dat, punct cu punct, tot trecutul luat în ordine cronologică, spunându-ți: uite domnule, ce știu, ce-am făcut, ce-am auzit,

⁴⁷ Într-o declarație luată în penitenciarul Aiud în 1960 de colonelul Crăciun, Borșa scria: „În 1953 la Ocelele Mari, Petre Codrea din serviciul lui Moruzov spunea că încă din 1932 Horia Sima este agentul acestuia pentru spionaj, din partea legionarilor, iar de la național-țărăniști aveau pe Penescu. Sima a fost trimis în 30-40 cu pașaport în Germania să ne spioneze acolo, aveau fonduri la dispoziție, și că tot ce s-a făcut cu legionarii, a fost făcut după planurile întocmite de Moruzov cu Sima” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 1, f. 205). Aceleași lucruri le spusese Borșa și în 1957 sursei „Ungureanu Nicolae” în arestul de la Uranus. „E adevărat”, i-ar fi mărturisit spășit Biriș, „am fost agentul lui Moruzov și eu i-am dat acestuia pe toți cei căzuți arestați și împușcați”. „Am făcut-o din ordinul lui Sima, el însuși agent al lui Moruzov” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 608-609).

⁴⁸ Preot Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, pp. 285-286.

⁴⁹ Este cu totul improbabil ca această discuție să fi avut loc, în termenii și cu conținutul pretinse de Dumitrescu Borșa. Principalul argument în acest sens este dat de faptul că nimic din cuprinsul ei nu a fost „dezvăluit” în perioada respectivă, nici de Borșa, nici de vreunul din membrii exilului legionar. Așa-zisa mărturisire a lui Biriș are, în locul citat, „adjectivările” cerute de ofițerii Grupei Operative în construcția autoanalizelor. Mărcile stilistice sunt inconfundabile: „recunosc că am luat parte la toate mișelile lui Sima și că sunt un ambițios după mărire”, „am ascultat de ordinele lui și am făcut tot ce-mi cerea”, pentru că „îmi rezervase un loc bun la guvern”, „am ațâțat la dezordine”, se recunoaște parte la denunțarea legionarilor ce fuseseră arestați (Belgea, Antoniu, Alecu Cantacuzino, Nicoleta [Nicolescu], Victor Dragomirescu), „am denunțat în ianuarie pe Vasile Cristescu”, „a fost omorât și el” ș.a.m.d. Este amintită și celebra adresă din „strada Batiștei nr. 9”, unde erau „birourile conspirative ale lui Moruzov” și unde H.S. ar fi primit pașaportul pe numele Aurel Ionescu, „un plic cu valută și 100.000 lei numerar”. Și pentru ca ridicolul situației să fie complet, memorialistul pretinde că Biriș i-ar fi spus că „Moruzov este în bune legături cu Canaris, șeful Serviciului Secret german și prin el și cu Intelligence Service, că așa lucrau șefii aceștia de spionaj”, ideea fiind una din tezele Securității induse în penitenciarul Aiud, „germanii” nemaifiind – după război – doar exponenții nazismului ci, alături de britanici și americani, reprezentanții „imperialismului”, parte dintr-o colaborare coordonată a „forțelor reacționare capitaliste” împotriva națiunilor libere din Est (*Ibidem*, p. 286).

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 157.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

ce mi s-a spus. Tu rămâne să judeci”⁵¹. Deși refuzase tactic să adopte febril varianta incriminantă a lui Borșa, Biriș i-a rezervat un loc important în preliminarile dezintegrării de sine de mai târziu și în propria lui versiune asupra demascării șefului Legiunii.

Într-o discuție din 3-4 aprilie 1961 de la Aiud, după ce Ioan Dumitrescu își face publică convingerea că „Horia a fost omul lui Moruzov”, Biriș îi răspunde: „pentru mine, chestiunea aceasta nu se pune, el are alte chestii”, reproșându-i preotului că „nu ai văzut documentele, ci ai auzit numai niște oameni afirmând”⁵². Iar câteva rânduri mai jos destăinuie șocul unei atari lovituri: „este o chestie sufletească de foarte mare importanță, te tulbură extraordinar, că eu refuz să cred o chestie ca asta, cu una cu două”⁵³.

Animozitățile de la sfârșitul anilor '30 dintre grupările apropiate profesorului Codreanu, menținând filiația Căpitanului, din care făcea parte și preotul Dumitrescu Borșa, și cele apropiate de Horia Sima au stat la baza acestor istorii alternative. Deși luptele intestinale, obsesia proprietății asupra temelor majore ale legiunii, insolubila problemă a continuității unui lider charismatic peste care nu se mai poate ridica nimic egal în rang, regimul conspirativ în care Legiunea a funcționat după 1933, pot justifica concurența acestor scenarii istorice, anumite teme găsimu-se, însă, paternitatea în frenezia mărturisirilor provocată de teroarea penitenciară de după 1945. Este și cazul temei colaborării lui Sima cu serviciul de informații român. Borșa însuși, în memorii, deși pretindea în exilul german că, după revelațiile oferite de Biriș, va păstra destăinuirile „pentru când vom fi în țară”⁵⁴, odată ajuns la București și punându-se la dispoziția proaspătului guvern național-legionar, fiind numit de Sima într-un așa numit „For superior de conducere”⁵⁵ al Legiunii, va prefera tăcerea deplină.

Colaborarea cu Siguranța este un capitol ambiguu al biografiei lui Biriș, imposibil de clarificat în actualul stadiu al cercetărilor. Într-un referat al G.O., găsim informația că în 1939 Biriș ar fi fost arestat de Siguranță. La interogatorii, recunoscând că este colaboratorul lui Horia Sima, „a primit însărcinarea să-l caute, s-a angajat să facă aceasta, dar cu prima ocazie, Biriș Victor fugi din țară, mai întâi în Iugoslavia, apoi la

⁵¹ *Ibidem*, f. 158.

⁵² *Ibidem*, f. 188.

⁵³ *Ibidem*, f. 190. Fiind, la rândul-i, victima unor suspiciuni privind colaborarea cu Siguranța, Biriș era solidar cu Sima: „Eu, ca om politic care am fost victima unor canale, privitor la onorabilitatea mea, tocmai datorită unor legături pe care le-am avut, cunoscându-se situația, cu autoritatea statului, cu Carol al II-lea, eu nu mă grăbesc să cred lucrurile acestea indiferent dacă sunt despre el sau sunt despre altul; în general eu am recomandat foarte multă răbdare în examinarea situațiilor de acest fel” (*Ibidem*, f. 193).

⁵⁴ Preot Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, p. 294.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 309. Deși pretindea că poziția sa era mai degrabă onorifică („de la prima ședință mi-am dat seama că este un for de conducere numai așa de formă”, *ibidem*), recunoștea, totuși, că la sfaturile proprii, Sima numise oameni în funcții importante (Savin Constantin, numit chestor de poliție la Galați, Eugen Teodorescu, pe o poziție similară, la Constanța etc., *ibidem*, p. 314).

Berlin”⁵⁶. Sunt indicii că episodul, lansat inițial de Borșa, bazându-se pe anumite elemente reale, fusese asumat ulterior de protagonist, în intensa lui operațiune de automaculare, de amplificare a propriei culpabilități. Nici momentul arestării de către Siguranță nu este probat, până în momentul de față, de vreun document. În procesul reeducării de mai târziu el, își va asuma o colaborare extinsă cu Siguranța, asociind trădări, dezvăluiri de nume ale unor legionari, care, astfel, au fost arestați și omorâți etc.

De pildă, la începutul lui aprilie 1961, stând împreună cu Borșa în celulă, Biriș reia o poveste pe care i-ar fi încredințat-o la Berlin. Suspiciunile legate de colaborarea cu Poliția de Siguranță proveneau din 1940. Horia Sima l-ar fi chemat la un moment dat, arătându-i o scrisoare semnată de Traian Mogoș, adresată lui Gabriel (Gavril) Marinescu, în care Biriș era denunțat ca „om foarte periculos care acționează ca legionar subversiv”⁵⁷. Gestul lui Sima era unul de mare încredere, semn că nu dăduse crezare zvonurilor care circulau. Biriș este nevoit să explice „legătura” lui cu Poliția. Fusese căutat acasă, lăsându-i-se un bilet prin care era rugat să treacă pe la Prefectura Poliției, Biroul Informativ. Întrebat despre preotul Ioan Dumitrescu, dat dispărut, nu dă nici un fel de detalii, iar conversația deviază spre discuții generale. Împrumutându-i comisarului de poliție o carte pe care o avea la el, este nevoit la câteva zile – amintindu-și că între pagini lăsase o fotografie a lui Codreanu – să se ducă să-și recupereze volumul. Biriș pune suspiciunile pe seama faptului că era foarte probabil să fi fost văzut intrând în Prefectura de Poliție, fapt nu cu totul anormal pentru un avocat⁵⁸. Ce se poate deduce, cel mult, de aici este că am putea fi în fața unei strategii de eliberare din mâinile Siguranței (angajându-se să furnizeze informații, Biriș și-ar fi obținut eliberarea), fără ca din asta să se poată prezuma asupra unui rezultat concret al unei asemenea „înțelegeri”.

Detaliile relațiilor cu Siguranța circulară, însă, în mediile legionare, bazate, se pare, pe anumite informații reale. Informațiile nu sunt, însă, în măsură să dea consistență unei realități. Amănunțele prezumtivei colaborări fuseseră intens folosite în reeducare de preotul Dumitrescu Borșa, conform căruia Biriș „s-ar fi pus la dispoziția serviciului secret condus de Moruzov”, „predând acestuia pe toți legionarii de seamă rămași nearestați, dar care făceau obstrucții lui H.S.”⁵⁹. Suspiciunile prinseseră contur, pe fondul vechilor animozități și a interminabilului conflict dintre diferitele versiuni privind eșecul Legiunii⁶⁰. O bună parte din versiunile istoriei Mișcării s-au născut în Aiudul colonelului Crăciun.

Pentru a oferi credibilitate alegației, Borșa oferea și detalii topografice concrete, conform cărora Biriș se întâlnește la un moment dat cu Moruzov într-o casă conspirativă din str. Batiștei nr. 9⁶¹. Sigur, practica detalierei precise, a unei pseudo-rigori factuale a

⁵⁶ Fragmentul provine dintr-un referat al G.O. despre V.B. din 21 decembrie 1960, reluând informații din anterioarele declarații ale acestuia (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 202).

⁵⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, ff. 187-188. Dialogul dintre protagoniști este surprins de o notă informativă a agentului „Dinescu Vasile” din 13 aprilie 1961.

⁵⁸ *Ibidem*, ff. 187-188.

⁵⁹ Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608.

⁶⁰ O lungă declarație a preotului Ioan Dumitrescu de la începutul lui 1960, unde este dezvoltat acest scenariu, poate fi găsită la Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, ff. 1-58.

⁶¹ Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608.

fost intens folosită de clienții Aiudului, fie ca mijloc de consolidare a credibilității propriilor declarații, fie ca suport al unor acuze demascatoare. Cum istoria de detaliu a Mișcării nu era cunoscută de cadrele Securității, permisivitatea acestor strategii era destul de mare. Asta a făcut ca atât în documentele redactate de ofițerii Securității implicați în interogatorii cât și în declarațiile unor fruntași legionari adevărul să fie extrem de fluid, cu accente mutate strategic în funcție de persoanele implicate și de moment. Au luat astfel naștere niște clișee istoriografice imposibil de lămurit (e.g. celebra colaborare a lui Horia Sima cu Siguranța lui Moruzov, implicarea lui Biriș în organizarea asasinatelor de la Jilava⁶² etc.). Memorialistica legionară este și ea tributară acelorași inexactități sau omisiuni, în bună măsură orientate de idiosincraziile personajelor implicate și de *propria lor istorie*. La Berlin, conform scenariului aceluiași, Sima și cei din jurul lui l-ar fi primit cu mefiență, fiind considerat „trădător”, „agent al lui Moruzov”⁶³. Din datele pe care le avem până în acest moment nu se poate confirma o asemenea ipoteză, fiind mult mai credibilă sugestia conform căreia, conflictualizarea extrem de agresivă între taberele legionare ar fi produs reciproc scenarii defăimătoare. Prinși ulterior în procesul reeducării, actorii celor două tabere importante din sânul Mișcării Legionare, nu au făcut economie de mijloace stilistice în portretizarea adversarilor. Trebuie spus, totodată, că promotorul cel mai lovace al acestui scenariu, preotul Dumitrescu Borșa, este departe de a putea fi considerat o sursă credibilă⁶⁴.

În dosarele care-l privesc pe Biriș există o singură mențiune care poate avea legătură cu acest subiect. Este vorba despre un schimb de documente între Ministerul Afacerilor Străine și Legația Română de la Viena. Informațiile provin dintr-o solicitare venită din partea Direcției Poliției de Siguranță, din 22 mai 1940, prin care Biriș⁶⁵, dat

⁶² Masacrul de la Jilava, fortul nr. 13, a avut loc în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, fiind asasinați un număr de 65 de deținuți anchetați privitor la implicarea, în timpul regimului carlist, în organizarea anumitor acte de represiune împotriva legionarilor. Tribunalul Militar, Comandamentul Militar al Capitalei a pus sub acuzare, în aprilie 1941, 16 legionari, în frunte cu Dumitru Groza, șeful C.M.L.-ului, responsabili pentru organizarea atentatului. Asasinatul a fost posibil pentru că cele 19 celule din Fortul nr. 13 erau păzite de o gardă legionară, organizată de Prefectura Poliției Capitalei, gardă ai cărei membrii aparțineau Corpului Muncitoresc Legionar (Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941*, București, Editura Scripta, 1992, vol. 1, pp. 181-182, 191).

⁶³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608. Detaliile poziției lui Borșa sunt păstrate într-o notă informativă a sursei „Ungureanu Nicolae”, scrisă la 30 noiembrie 1957 pentru Serviciul „D”, unitatea centrală din București, într-o cameră de anchetă de la Uranus. Pentru a da măsura inconsistenței acestor informații, trebuie amintită aici și versiunea opusă, conform căreia Sima, tocmai pentru a scurtcircuita zvonurile privitoare la presupusa lui colaborare, îl primește cu brațele deschise (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 312-314).

⁶⁴ Memoriile acestuia s-au publicat în 2002 (Preot Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*).

⁶⁵ Dintr-o adresă din 8 mai 1940 a Inspectoratului de Poliție al Ținutului Mureș, Alba Iulia, Serviciul Poliției de Siguranță rezulta faptul că V. Biriș era căutat. Poliția orașului Sighișoara comunicase că „de câteva zile, funcționează la radio Viena în calitate de crainic, Dl. Dr. Victor Biriș, care dă știri în limba română la acest radio de la orele 20,15 până la 20,30”. La 17 mai 1940, Direcțiunea Generală a Poliției de Siguranță trimitea un raport ministrului Afacerilor Străine pentru clarificarea situației lui Biriș, sugerând ca „prin oficiul nostru diplomatic din Viena

dispărut, era căutat. La data respectivă, Ministerul Afacerilor Străine trimite o telegramă la Viena, pentru a da de urma lui Biriș. Legația apelează la un „informator particular”, pentru că „agentul M.S.M. de pe lângă acest oficiu consular” se declarase „incapabil de a procura lămuririle cerute”⁶⁶. În cele din urmă, informațiile se obțin. Consulul general, consilier de legațiune Mihail Pencovici trimite ministrului de Interne și Direcției Poliției de Siguranță o notă informativă despre Biriș, la 9 iulie 1940. Caracterizat drept „un element destoinic, gata la orice sacrificii pentru îndeplinirea oricărei misiuni politice pentru succesul cauzei finale a ideii național-socialiste”⁶⁷, nota sublinia faptul că „Biriș nu este înregistrat la nici un birou oficial al controlului străinilor, întrucât face parte din elementele care fac servicii particulare de stat. Ori, printr-un ordin special confidențial, evidența lor este ținută de o organizație specială denumită «Ausland Organisation»⁶⁸, care își are sediul central în Berlin, cu subcentre la Viena și München. Dr. Biriș are trei domiciliu clandestine [în cele trei orașe, n.n.]”⁶⁹. Fiind membru al organizației menționate, nu plătea chirie, nu era supus „vreunei ordonanțe speciale”, dispunea de „restaurante speciale, unde nu plătește mesele”⁷⁰. Nota îl descria ca „intim prieten cu profesorul Horia Sima și cu secretarul acestuia N. Petrașcu, intrați de curând în țară”⁷¹.

Asupra devenirii și dezvoltării acestui subiect, intens folosit în reeducare, vom reveni, pe larg, mai jos.

În exil, dificultățile de adaptare îl determină să lucreze, inițial, ca muncitor în cadrul uzinelor „Siemens”, până în ianuarie 1940⁷². În martie, prin intermediul lui Octavian Roșu, îl cunoaște pe Adrian Brătianu, care se stabilise în Germania prin 1935-36, funcționând ca traducător pentru emisiunile în limba română ale postului „Radio Donau”⁷³, acesta facilitându-i intrarea în presa de propagandă germană. O lună mai târziu, disponibilizându-se un post, Biriș a fost angajat ca traducător și crainic, poziție pe care a deținut-o din aprilie până în 20 septembrie 1940⁷⁴, când, printr-o telegramă transmisă prin intermediul Legației Române din Berlin, este chemat de Horia Sima în țară. „Informatorul particular”, care în iulie dădea detalii despre Biriș Legației României la Berlin, nota un lucru interesant: „În interesul acțiunii generale, direcțiunea organizației din Berlin «N.S.D.A.P. Auslandorganisation», i-a pus în vedere să ia măsurile necesare în vederea repatrierii sale în țară. Repatrierea sa este de comun acord

să se verifice această informațiune” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 4, ff. 14-15).

⁶⁶ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 4.

⁶⁸ Numele complet al organizației: „N.S.D.A.P. Auslandorganisation” (*Ibidem*, f. 2).

⁶⁹ Documentul dă adresele exacte din cele trei orașe germane.

⁷⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 4, f. 1.

⁷¹ *Ibidem*, f. 4.

⁷² *Idem*, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 23 verso.

⁷³ *Ibidem*, ff. 31-31 verso. Emisiunile postului de radio „Donau” constau în difuzarea comunicatelor Întăului Comandament Militar German privitoare la operațiunile militare ce erau în desfășurare pe Frontul de Vest împotriva Olandei, Belgiei, Franței, operațiunile din Norvegia, activitatea submarinelor germane împotriva flotei engleze, operațiunile din Africa, comentarii asupra situației politice internaționale și din țară (*Ibidem*, f. 32).

⁷⁴ *Ibidem*, f. 23 verso.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

cu direcțiunea de mai sus, tocmai în vederea unor misiuni speciale ce are de îndeplinit în țară⁷⁵. Din corespondențele sale cu prietenii din țară, ar rezulta că în prezent se fac eforturi pentru aducerea lui pe cale legală în țară⁷⁶. A doua zi zboară către București, depunând jurământul la Președinția Consiliului de Miniștri, în fața lui Antonescu, la 23 septembrie⁷⁷. Era momentul de vârf al carierei sale politice, guvernarea legionară insistând pentru înființarea celui de al doilea post de secretar general al Ministerului de Interne, poziție pe care Biriș o va ocupa până în data de 26 ianuarie 1941⁷⁸.

În urma participării la rebeliunea legionară, la 26 ianuarie 1941 este arestat, fiind acuzat de insurecție armată și participare la rebeliune. Într-o prima fază, la 27 mai este condamnat la 25 de ani m.s., însă ulterior, după judecarea recursului, prin sentința nr. 1 din 15 iunie 1941⁷⁹ a Înaltei Curți de Casație și Justiție, durata condamnării s-a modificat la 10 ani m.s., pedeapsă care i se va reduce în 1946 la 7 ani și jumătate, urmând să fie eliberat la 23 august 1948⁸⁰.

Între 26 ianuarie și 15 iunie 1941 a stat închis în arestul de la Malmaison⁸¹, până la pronunțarea sentinței, fiind transferat, pentru câteva zile, la Jilava, apoi la Aiud. Aici a stat până în jurul datei de 10 iulie, când, suferind de o complicație la tiroidă⁸², a fost transferat pentru operație la penitenciarul-spital Văcărești⁸³. După intervenția chirurgicală a fost internat la sanatoriul „Dr. Gerota” din București, pentru recuperare⁸⁴. Din 8 ianuarie 1942 până în 28 mai 1944⁸⁵ a fost încarcerat la penitenciarul din Brașov, iar de aici a fost readus la Aiud⁸⁶, unde va sta până în 15 iunie

⁷⁵ Nu am găsit explicit informații privitoare la aceste „misiuni”. Dintr-o declarație a protagonistului, se poate deduce că cel puțin una din ele era legată de relațiile Mișcării Legionare cu Grupul Etnic German. După numirea lui la Ministerul de Interne, ar fi luat contact cu Andreas Schmidt, șeful Grupului, fiind de acord să-l sprijine în numirea unor primari sau viceprimari la Sibiu, Mediaș, Sighișoara și Brașov din rândurile Grupului (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 186).

⁷⁶ Idem, dosar nr. 310004, vol. 4, f. 4 verso.

⁷⁷ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 27.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 23 verso. Al doilea post de secretar general nu exista în organigrama Ministerului Afacerilor Interne, fiind creat în urma solicitării lui Sima ca legionarii să aibă și ei un om în departamentul de ordine publică. Primul secretar general al ministerului era Popescu Buzău, un apropiat al generalului Antonescu (*Ibidem*, ff. 27-27 verso).

⁷⁹ *Ibidem*, vol. 3, f. 74 verso. În alt loc data sentinței este 15 iulie 1941 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 11 verso).

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 16.

⁸² Biriș a suferit de așa numita boală Basedow, reprezentând o hiperfuncție a glandei tiroide, cunoscută și sub numele de gușă exoftalmică. Manifestările acesteia, multe dintre ele putând sta ca explicații pentru derapajele comportamentale din detenție, presupuneau labilitate emoțională, nervozitate, tremor, perioade de insomnie, schimbări bruște de atitudine etc.

⁸³ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 47 verso, 60.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 60.

⁸⁵ La 7 septembrie 1944, datorită avansării liniei frontului, întreg penitenciarul Aiud a fost evacuat, deținuții fiind transferați pentru o lună de zile la închisoarea din Alba Iulia.

⁸⁶ Motivul transferării de la Brașov ar fi fost un memoriu pe care V.B. l-a adresat lui Antonescu, la 21 mai 1944, prin care-i solicita sprijinul în vederea refacerii Mișcării, „ca o rezervă politică”,

1946⁸⁷, iar după această dată la penitenciarul din Suceava⁸⁸. În 15 iunie 1948 revine la Aiud, de unde, la 26 octombrie a fost transferat la Galați⁸⁹, după un scurt intermezzo la Văcărești⁹⁰, unde a stat până la 24 octombrie 1951. „Trei ani de zile am stat singur în celulă fără să vorbesc cu nimeni”, își amintea Biriș despre acest interval⁹¹. În octombrie-noiembrie 1951, ca urmare a aplicării unei condamnări administrative, este dus la Centrul de triere de la Ghencea, de unde este repartizat la unitatea de muncă Bicz⁹². Datorită activității legionare din detenție, conform Deciziei M.A.I. nr. 471 din 8 octombrie 1951 i se aplicase pedeapsa încadrării în colonii de muncă pe o perioadă de 24 de luni. De la Formațiunea 0871 Bicz a fost transferat la 17 iunie 1953 la mina de plumb de la Cavnic⁹³, via Jilava.

În preajma expirării celor doi ani, printr-o altă decizie a Ministerului Afacerilor Interne, nr. 646 din 11 noiembrie 1953, perioada de internare a fost majorată cu 60 de luni (5 ani)⁹⁴. Din 16 iunie 1953 până la 22 august același an este internat succesiv la

capabilă să intervină în situația în care conducătorul statului ar fi refuzat să mai sprijine armata germană. Memoriul fusese semnat și de Alexandru Ghyka, dr. Traian Trifan, Traian Marian, Constantin Măntăluță, Valeriu Ștefănescu și Ștefan Iacobescu. Textul cuprindea și o critică a acțiunilor antilegionare ale regimului Antonescu, a „duplicității politice, vădită prin tratativele începute în vederea ieșirii din război duse de vechile partide politice”. Semnatarii propuneau, în cazul în care Antonescu nu se mai simțea capabil, să lase Mișcarea Legionară să conducă... (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 222). Autorii sunt trimiși disciplinar la Aiud, alături de „aplicarea unui regim foarte sever la Zarcă” (*Ibidem*, f. 223). Colonelul Alexandru Petrescu, directorul general al penitenciarelor, este destituit, aceeași măsură aplicându-i-se și maiorului Munteanu, directorul de la Aiud (*Ibidem*). Cât privește regimul de detenție de aici în primii ani de după 23 august 1944, situația poate fi descrisă drept una de tranziție, în care politicile penitenciare nu erau încă pe deplin influențate de impactul ideologic al luptei împotriva dușmanului de clasă. Deținuții puteau lua contact nerestricționat între ei, se puteau plimba și întruni pe tot parcursul zilei, fie în celule, fie în curtea închisorii. Participarea la atelierile penitenciarului era opțională, deținuții putând valorifica produsele în oraș. Se puteau trimite scrisori și primi pachete, se putea ieși însoțit, pentru diferite comisioane, în oraș, se puteau organiza întâlniri la vorbitor, fără restricții de timp și frecvență. Legionarii își puteau organiza viața în detenție, formând „cuiburi” etc. Atunci au debutat și primele metamorfozele reeducative de care vom vorbi mai jos. Amănuntele provin dintr-un interogatoriu luat lui V. Biriș la 2 decembrie 1954 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 63-63 verso).

⁸⁷ În intervalul mai-septembrie 1944 a fost încarcerat singur la Zarcă, pe celularul vechi al închisorii. La întoarcerea de la Alba Iulia a fost mutat într-o celulă cu Alexandru Ghyka pe celularul nou (*Ibidem*, ff. 61-61 verso).

⁸⁸ *Ibidem*, f. 60 verso.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 47 verso.

⁹⁰ Este vorba despre intervalul 26 octombrie-13 noiembrie 1948 (*Ibidem*, f. 63).

⁹¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 108. În alt loc vorbește de „regim celular de izolare completă” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 261).

⁹² Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 60 verso.

⁹³ *Ibidem*, vol. 5, f. 78.

⁹⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 11, 16 verso.

(<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%20004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Victor/index.php>, consultat la data de 7 februarie 2013).

Ghencea și apoi Văcărești, după care este readus la o colonie de muncă aparținând penitenciarului Galați, până la 20 septembrie 1953, la „confeționat rogojini și apoi în baltă, la Cotul Pisicii, din județul Tulcea, la tăiat papură”⁹⁵. Revenit în penitenciarul Galați, a stat închis până la începutul lunii martie 1954, când a fost transferat la penitenciarul Lugoj. La 13 iulie este adus la București⁹⁶, pentru anchetele preliminare ale unui nou proces, fiind acuzat de activitate legionară în detenție. La începutul lui 1955 este trimis în judecată, pentru „uneltire contra ordinii sociale”.

Între 1954 și 1957 a fost închis, succesiv, la Malmaison, Jilava și Constanța, urmând tribulațiile procesului. La 20 iulie 1957 a fost mutat de la Constanța, după respingerea recursurilor, la Aiud⁹⁷.

Grupurile de deținuți din Aiud (1944-1946)

„Veți ajunge, voi legionarii din pușcărie, să vă mâncați între voi ca șerpil!”⁹⁸

Una din cele mai radicale grupări ale deținuților legionari de la Aiud s-a coagulat în jurul lui Victor Biriș, în a doua jumătate a anului 1944. Într-o declarație extinsă pe aproape 200 de pagini, redactată în luna august 1960⁹⁹, Biriș localizează debutul activității lui legionare în detenție imediat după evacuarea deținuților de la Aiud la penitenciarul din Alba Iulia, datorită înaintării frontului. Într-o „atmosferă de deznădejde” datorată „depresiunii psihice, fricii de bombardament, de deportări în Rusia”, care „îi obseda pe toți”, își începe acesta „activitatea legionară care avea să culmineze în formarea grupului «biriștilor»”¹⁰⁰. Dacă grupul Rogojanu, avea să-și amintească Biriș, s-a grăbit să transmită „o telegramă de fidelitate noului guvern”, punându-și la dispoziție „serviciile”, iar cel din jurul lui Traian Trifan „căzuse complet în misticism religios”, singurii disponibili „să discute problema reluării activității [legionare]” fuseseră Ion Agapie, Mihai Tomuș și Mircea Cătuneanu. În jurul acestui nucleu de fideli ia naștere gruparea. Rezistența pe durată lungă în ilegalitate era un deziderat central al acestora, punându-se accentul pe „educația caracterului” membrilor și „autoeducația șefilor”¹⁰¹.

„Eu m-am făcut șef neavând pe nimeni deasupra mea, (...) pe mine nu m-a adus nimeni șef, eu singur am acționat după legi legionare și am constituit un grup și n-a fost un grup ci a fost o unitate capabilă să acționeze în orice situații”¹⁰², își amintea el în 1960. „Linia din 1945”, cum o numește inițiatorul ei, devenise în 1960 mult mai intransigent legionară decât fusese la debutul ei. Cum vom vedea, după 1957,

⁹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 265.

⁹⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 60 verso.

⁹⁷ *Ibidem*, vol. 5, f. 85.

⁹⁸ Cuvintele aparțin unui ofițer de securitate, fiind adresate lui Ilie Niculescu în timpul unei anchete la M.A.I. București în 1959 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 123 [cota SRI]).

⁹⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 127-322.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 224.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 235.

comportamentul explicit al lui Biriș va trebui interpretat într-o cheie cu totul aparte. Va evita ca pe niște *nomina odiosa* referirile la simpatiile marxiste și la încercarea de a se singulariza printr-o excepție ideologică. Rescrierea propriului trecut, parte din strategia folosirii lui, presupunea purificarea demersului din 1944-1946. Legionarul marxizant trebuia transfigurat în legionarul inflexibil, principial, credincios lui Sima și doctrinei Gărzii. Cum adevărul a fost amestecat, iar dimensiunea sincretică a ideologiei lui Biriș a fost descoperită mai conturat doar odată cu transferul la penitenciarul Suceava, legenda a putut fi distribuită în Aiud, dincolo de 1958, fără opoziții. În memoria penitenciară cele două momente, Aiud intervalului 1944-1946 și Suceava 1946-1948, nu par a fi interdependente. Fractura l-a avantajat teribil pe Biriș, care-și centraseră abil capitalul de dârzenie și neînduplecare pe primul moment, omițând invocarea celui de-al doilea. Unul din apropiații lui, în iulie 1961, îi spunea: „al doilea moment greu în care sufletul legionar era la fel de prăbușit și pe punctul chiar să se frângă definitiv a fost momentul acela după 23 august 1944 și în care ai intervenit tu (Biriș), fără această intervenție, sufletul legionar era definitiv prăbușit. Dacă lucrul acesta ar fi avut o amploare mare, în momentul acela ar fi zguduit lumea legionară și i-ar fi redat încrederea în sine și ar fi așezat toată lumea aceasta pe temelii solide”¹⁰³.

Momentul 23 august 1944 a surprins grupurile legionare din detenție împărțite între fidelitățile tradiționale și oportunismul noilor încadrări ideologice. Mărturiile acreditează existența a patru mari orientări: una, coordonată de Șerban Rogojanu¹⁰⁴, considerată cea mai numeroasă și având simpatii procomuniste, o alta aflată sub conducerea lui Ilie Nicolescu, prosimistă, gruparea lui Traian Trifan¹⁰⁵, orientată spre o dimensiune mistico-religioasă, și facțiunea „biristă”¹⁰⁶, cea autopozitionată drept intransigent legionară.

Relatările târzii ale lui Biriș rețin mai cu seamă dimensiunea competitivă a rivalităților, prin raport cu respectarea „purității” doctrine, poziționându-și grupul de partea unei inflexibile atitudini gardiste. Cum reevaluările din 1960 sunt redevabile misiunii ce-i fusese distribuită, interpretările trebuie luate, cum s-a amintit deja, *cum grano salis*. Este plauzibilă afirmația că grupările din detenție se situau pe poziții diferite, uneori diametral opuse (cum este cazul grupului Rogojanu prin raport cu cel al lui Traian Trifan, de pildă). Intransigența „biriștilor” trebuie, însă, citită într-o cheie relativizantă. Deși fideli ai lui Sima și partizanii unei discipline legionare ferme, membrii grupării s-au lăsat foarte repede preluați de noile orientări ideologice. Nu este aici momentul investigării motivelor acestui derapaj și care au fost, așa zicând, *condițiile de posibilitate* ale unei atari conversiuni. Mitul purității doctrine unice fusese lansat și intens frecventat în primii doi ani ai pregătirii informative a lui Biriș (1959-1960). El a fost în măsură să rescrie monocolor o biografie, eliminând nuanțele care puteau pune în pericol profilul strategic al noului agent de influență.

¹⁰³ Panegiricul îi aparține lui Ilie Nicolescu (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 109).

¹⁰⁴ Șerban Rogojanu fusese șeful organizației legionare Ilfov.

¹⁰⁵ Traian Trifan, ajutor de comandant legionar, fusese prefectul legionar al județului Brașov.

¹⁰⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 4.

Anul 1944 îi surprinde pe „biriști” diferențindu-se de atitudinile coreligionarilor, fie ei conformiști procomuniști, fie prinși în formula unei dizidențe „mistic-religioase”. Biriș recupera, *pe cont propriu*, doctrina legionară, în interiorul unei fidelități despre care este greu de afirmat că ar fi fost codrenistă ori simistă. Uzitând elemente scenografice și o recuzită simbolică provenind din Mișcare, grupul biriștilor operase, mai curând, o singularizare „legionară” într-un mediu penitenciar fracturat de dizidențe. S-ar putea aprecia că erau mai aproape, doctrinar, de ceea ce putem numi ideologie legionară, fără însă să accepte – de pildă – un principiu esențial în logica apartenenței la Legiune, cel al ierarhiei. Biriș nu se subordona nimănui, consfințind, prin asta, natura fracționistă, sectară și dizidentă, atât de caracteristică mișcărilor ilegaliste. Cum vom vedea, câțiva ani mai târziu, ceea ce începuse prin a fi o simplă dizidență, a suferit o metamorfoză ideologică importantă, marcând perioada detenției de la Suceava și primii ani de la Aiud.

Întorcându-ne la intervalul 1944-1946, grupul procomunist condus de Șerban Rogojanu, datorită unor acțiuni de confirmare a fidelității față de noul guvern, considerate ostentative și ofensatoare de către ceilalți deținuți și pe fondul unei agresivități doctrinare manifeste a simiștilor, intră în conflict cu fideli Legiunii. Gruparea Rogojanu-Horia Gheorghită transmite conducerii penitenciarului o solicitare de înscriere colectivă în Partidul Comunist¹⁰⁷. Apar primele organizări comuniste pe celule, adepții cântând cântece propagandistice. La 1 mai 1945 legionarii comunizați formează un car alegoric, defilând la marea manifestare comunistă de ziua muncii pe străzile Aiudului, încurajați și susținuți de noua administrație. Între cele două facțiuni apar conflicte dure, amenințări, care escaladează în violențe explicite. Datorită comportamentului ireproșabil și pentru că acceptaseră scoaterea la muncă în coloniile penitenciarului, „pentru reconstrucția socialistă a țării”¹⁰⁸, un prim grup de apropiați ai lui Horia Gheorghită este eliberat în decembrie 1945¹⁰⁹. Biriștii refuză ostentativ orice ieșire la muncă, afirmând că „orice lovitură de ciocan în fabrică, orice lovitură de sapă pe câmp este o colaborare cu comunismul”¹¹⁰.

În 6 august 1945 Nicolae Petrașcu a adresat o circulară tuturor legionarilor, „dinăuntru și din afara închisorilor”, solicitând „că legionarii vor trebui să păstreze o poziție de respect și loialitate față de autoritatea de stat, iar față de organizațiile politice românești, vor trebui să respecte în ele ceea ce au și fac bun și folositor pentru viitorul țării noastre”¹¹¹. Informația ajunge la Aiud în octombrie, prin Constantin Mântăluță,

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 225.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 227.

¹⁰⁹ Eliberările motivate de „revizuirea concepțiilor legionare” au continuat și în 1946.

¹¹⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 614.

¹¹¹ Circulara emisă de N. Petrașcu la 6 martie 1945 (<http://www.fgmanu.ro/Istorie/articol75>, accesat la 3 iulie 2013). Textul acestui ordin este simptomatic pentru evoluțiile ulterioare ale supraviețuitorilor extremei drepte, prin faptul că oferă noile linii directoare de comportament, oferind justificările necesare, înlocuind abil topica simbolurilor active, la care se făcea referință, inserând o nouă interpretare a viitorului rol al membrilor Gărzii. În esență, mesajul „comandantului legionar general” era unul apolitic, sugerând că veritabila misiune a supraviețuitorilor Legiunii rămăsese „înfăptuirea unei revoluții morale”, vorbind despre „primatul educației de transformare a omului”. Treburile politice trebuie lăsate în seama

transferat aici odată cu grupul legionarilor închiși la penitenciarul Lugoj¹¹². Circulara prevedea ideea adaptării platformei politice legionare în vederea apropierii de comuniști, acceptându-se colaborarea dacă și comuniștii ar dori-o, în caz contrar fiind prevăzută „expectativa”¹¹³ sau retragerea din viața politică.

Pactul lui Nicolae Petrașcu¹¹⁴ din decembrie 1945, catalogat de V.B. drept „o greșală politică pentru legionari”¹¹⁵, este primit cu o generală respingere de adepți,

„organizațiilor politice în acțiune, de azi și de mâine”. Singurul aport legitim al legionarilor era o „contribuție de muncă sinceră la temelia României de mâine”. „Poporul” apare în rândurile lui Petrașcu drept o nouă și viguroasă entitate, căruia Legiunea înțelege să-i subordoneze propriile interese. Nu era doar promisiunea unei non-acțiuni politice, Petrașcu mergând până la a spune că preocuparea politică fusese totdeauna pentru Legiune o „problemă cu totul secundară”, ci mai cu seamă mesajul unei viitoare încadrări prin muncă la reconstrucția noii României. Revoluția conversiunilor primea, prin aceasta, o legitimare esențială.

¹¹² A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 80. În ancheta din 1954 (Procesul-verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954), Biriș este pus să regândească momentul primirii acestei circulare. După eșecul experimentului Pitești, Securitatea decisese că singurii inovatori pentru „adeziunea formală” la comandamentele comuniste și pentru „diversiunea” convertirilor nu pot fi decât legionarii, coordonați de comandamentul legionar din exil. Pe scenariul acesta se va plasa și Biriș. Sub observația că reproduce ceea ce i-ar fi comunicat „comandamentul legionar din afară”, Biriș mărturisește că „în toamna anului 1945, prin octombrie, odată cu transferarea din penitenciarul Lugoj la Aiud a unui grup de legionari în frunte cu Ilie Niculescu, Mântăluță Constantin și alți 30-40 de legionari condamnați la detențiune, Mântăluță Constantin mi-a prezentat o circulară bătută la mașină, primită de ei la Lugoj, din partea comandamentului legionar, în conținutul căreia, după câte am înțeles eu, comandamentul legionar pentru crearea unei platforme politice lăsa de înțeles că, pentru viitor, legionarii să accepte colaborarea cu regimul comunist, în măsura în care [și] acesta ar accepta-o, iar dacă nu, legionarii stau în expectativă. Din aceasta subsemnatul am înțeles că comandamentul legionar își pregătește terenul în vederea angajării unor discuțiuni pentru rezolvarea situației legionarilor (...) În concluzie, acțiunile de creare a grupurilor legionare din penitenciarul Aiud formal adverse, era dusă cu scopul precis ca sub masca de reeducați, restructurați sau de bună credință față de organele administrative ale actualului regim să poată obține, pe orice cale, eliberarea din închisori, acțiuni ce erau întreprinse și de comandamentul legionar de afară” (*Ibidem*, ff. 65-66).

¹¹³ *Ibidem*, f. 65 verso.

¹¹⁴ După arestarea lui Valeriu (Vică) Negulescu, Nikolski i-ar fi propus acestuia o înțelegere, în schimbul ieșirii legionarilor din clandestinitate, a încetării urmăririi și încadrării în viața socială. Negulescu a fost de acord, fiind ulterior eliberat pentru a putea fi arestat și Petrașcu, lucru care se petrece în noiembrie 1945. Pe 6 decembrie, la Ministerul de Interne, se semnează pactul între Mișcarea Legionară și noul guvern. Ministerul de Interne a redactat un comunicat prin care pune în vedere organelor de poliție și de siguranță să dea acte de legitimație tuturor persoanelor care trăiesc în clandestinitate și care se vor prezenta la secții, predând și armele deținute (http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_no/no/dictionarno_5.html, accesat în data de 3 iulie 2013). Principalul rol al înțelegerii a fost garantarea neparticipării la viața politică (a susținătorilor legionari), în sprijinul cel mai probabil a P.N.Ț.-ului. Există temerea că membrii Mișcării se vor înscrie și vor activa în rândurile țărăniștilor, pactul vizând tocmai blocarea acestui prezumat suport.

¹¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 67.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

aceștia refuzând să se situeze pe „poziția de renunțare la orice activitate legionară”¹¹⁶, cum este calificată strategia șefului Legiunii. Ieșirea la „munca voluntară de reabilitare politică”¹¹⁷, cum era tradusă munca agricolă, organizată în cadrul coloniilor afiliate penitenciarului¹¹⁸, este și ea refuzată în bloc.

Declarațiile de la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60 ale martorilor acreditează mai multe variante ale evenimentelor care ar fi dus la declanșarea conflictului fizic între „biriști” și adepții grupării Rogojanu¹¹⁹. Cert este că trei dintre fideliile lui Biriș, Vasile Turtureanu¹²⁰, Ion Mare¹²¹ și Gheorghe Zotu, administraseră o „corecție fizică”

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 22. Ilie Niculescu descria succint modul în care gestul lui Petrașcu fusese înțeles în mediile legionare: „Pactul din 1945 încheiat cu Partidul Comunist a avut scopul ca din acest front al reacțiunii care s-a creat împotriva Partidului Comunist să fie scoasă partea cea mai activă și cea mai violentă, mișcarea legionară, și neutralizată” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 87). Petrașcu și-ar fi descris gestul spunând: „eu v-am salvat trupurile, rămâne ca voi să vă salvați sufletele”, sugerând că – în context – înțelegerea cu comuniștii ar fi fost un compromis legitim și necesar (*Ibidem*, f. 94).

¹¹⁷ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 22.

¹¹⁸ În a doua jumătate a anului 1944 s-au înființat pe lângă penitenciarul Aiud, aflându-se în coordonarea sa administrativă, coloniile „Unirea”, „Galda”, „Ciuguzel” și „Uioara”. Deținuții erau duși la muncă și în satele Lopadia și Ciuguzel, precum și la fabrica Solvay din Uioara. Penitenciarul avusese, încă din deceniile trei și patru ale secolului XX, o fermă agricolă proprie, deservită de deținuți.

¹¹⁹ Unele versiuni vorbesc de amenințarea proferată de un „rogojenist”, conform căreia va divulga administrației faptul că Vasile Turtureanu, un apropiat al lui Biriș, sustrăsese un exemplar din *Pentru legionari* și refuzase să-l predea (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 225). O altă versiune vorbește de Ion Palea, un membru al grupării Rogojanu, care ar fi adus injurii practicilor religioase ale legionarilor, fiind dur pedepsit fizic (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 20).

¹²⁰ Vasile Turtureanu, născut în 17 octombrie 1922 în comuna Pătrăuți, județul Suceava, membru fondator al F.D.C. din Suceava și șeful formațiunii. După 1941 reorganizează grupul „37 Nicadori” din Suceava, al cărui conducător a fost, participă la rebeliunea legionară din 1941 cu grupul F.D.C. din cadrul liceului „Ștefan cel Mare” (la vremea respectivă era în clasa a VIII-a). Arestat în martie 1942, a fost condamnat prin Sentința nr. 1388 din 27 aprilie 1942 a Curții Marțiale a Diviziei nr. 8 Infanterie Cernăuți, rămasă definitivă după recursul din 19 iulie 1942, la 25 de ani m.s. pentru „adunare de fonduri” [pentru susținerea activității legionare], faptă prevăzută și pedepsită de art. 5 și 7 din Decretul Lege 236/1941 („participare la asociațiuni clandestine interzise”); a fost încarcerat din martie 1942-ianuarie 1943 la penitenciarul din Cernăuți, după care a fost adus la Aiud, unde a stat până în septembrie 1946. Din septembrie 1946 și până în iunie 1948 a fost transferat disciplinar la Suceava, este apoi readus la Aiud, unde a stat închis până în septembrie 1950. Aproape un an de zile, până în 20 august 1951 a fost transferat la Baia Sprie, de unde a fost dus la Aiud (*Ibidem*, ff. 129-130). Descrie de Biriș ca un „legionar dârz, care se menținuse pe poziție legionară”, refuzase după arestarea din 1941, orice oferte de eliberare (*Ibidem*, f. 139). A intrat în grupul „biriștilor” în prima jumătate a lunii noiembrie 1945 (*Ibidem*, f. 147). Acuzat de „activitate legionară dusă în detenție”, a fost condamnat în 18 aprilie 1957 prin sentința nr. 217 a Tribunalului Militar Constanța la 20 de ani m.s. și 10 ani degradare civică (*Ibidem*, vol. 3, f. 78 verso). Prin mandatul de executare a pedepsei nr. 298 din 18 iulie 1957 pedeapsa se calculase începând cu prima condamnare din 1942, urmând astfel să fie eliberat în 1962. Până în 14 martie 1962 a stat încarcerat la Aiud. I s-a prelungit însă

gravă lui Ion Palea¹²², unul din adepții grupării Șerban Rogojanu. Biriștii sunt amenințați că vor fi denunțați conducerii penitenciarului și N.K.V.D.-ului¹²³, nu întâmplător, în condițiile în care încă din octombrie 1944 ofițeri ai N.K.V.D. fac o vizită în penitenciar¹²⁴.

Biriș își amintea că, cerându-i-se explicații lui Palea, acesta l-ar fi lovit pe Ion Agapie¹²⁵, cel care i le ceruse¹²⁶. Cum nedreptatea nu putea fi lăsată nesancționată, Turtureanu, Mare și Zotu se duc în celula lui Palea aplicându-i „o corecția gravă”, urmare căreia Palea este internat în infirmeria penitenciarului¹²⁷. În alt loc „motivația” este extinsă afirmându-se că Palea, care făcea parte din grupul celor ce acceptaseră reeducarea, și-ar fi bătut joc de practicile religioase ale unui coleg de detenție, fapt ce a trezit furia coreligionarilor (unii dintre aceștia fiind membrii grupului lui Biriș).

perioada de deținere și după martie 1962, fixându-i-se (ca efect al ordinului vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Interne nr. 10097 din 6 decembrie 1961, „cu privire la fixarea locului de muncă condamnaților contrarevoluționari care și-au ispășit pedeapsa”, „în scopul prevenirii unor noi infracțiuni la legile R.P.R.”) pedeapsa cu loc de muncă obligatoriu pe timp de 48 de luni, perioadă încetând în martie 1966, timp în care a fost internat la Formațiunea 0830 Periprava (*Ibidem*, vol. 5, ff. 109, 117, 130 și vol. 6, ff. 15-16).

¹²¹ Ion Mare, născut în 14 ianuarie 1914 în comuna Viroaga, Regiunea Constanța, membru legionar din 1935. A fost implicat cu grupul „biriștilor” în procesul din 1954 (mandatul de arestare este din 4 aprilie 1955, I.M. aflându-se la data respectivă deja de mulți ani în detenție), fost șef de cuib legionar la Constanța, navigator de profesie, arestat la 31 ianuarie 1942, a fost condamnat de către Curtea Marțială Constanța, în același an, la 15 ani m.s. pentru activitate legionară, într-un lot care i-a mai cuprins și pe Oprea Marin (25 ani m.s.), Vătășelu Nicolae (15 ani m.s.), Cristea Ion (7 ani închisoare corecțională). Printr-un decret de grațiere din 1946, pedeapsa i-a expirat la 28 iulie 1953, fiind însă încadrat administrativ timp de 24 de luni, ulterior prelungite. A fost închis mai întâi la Constanța (până la 26 februarie 1942), apoi la Aiud și ulterior la Suceava (până în aprilie 1943), apoi din nou Aiud (până în septembrie 1946). Este mutat disciplinar la Suceava, unde a stat până în 17 iunie 1948, dată la care este readus la Aiud. În septembrie 1954 este dus la Direcția Securității Constanța pentru ancheta în cadrul procesului „biriștilor” (*Ibidem*, vol. 2, f. 7-11). A fost acuzat de „activitate legionară dusă în detenție” fiind condamnat în 18 aprilie 1957 prin sentința nr. 217 a Tribunalului Militar Constanța la 20 de ani m.s. și 10 ani degradare civică (*Ibidem*, vol. 3, f. 78 verso).

¹²² *Ibidem*, vol. 1, f. 20. Alte versiuni vorbesc de faptul că cel agresat fizic ar fi fost chiar Horia Gheorghiuță (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 226). În alt loc numele celui agresat apare drept Ion Badea (*Ibidem*, ff. 139-140).

¹²³ În octombrie 1944 la penitenciarul Aiud venise în vizită un grup de ofițeri N.K.V.D. Nu știm dacă amenințarea cu denunțul fusese realmente folosită sau este parte dintr-o scriere dură, conflictualizantă, menită să-i creioneze, prin comparație, un portret măgulitor naratorului (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 225).

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Ion Agapie, instructor legionar, fost șef al F.D.C. Brașov.

¹²⁶ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 20.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 20 verso.

Momentul nu lasă, aparent, consecințe, însă, în aceeași lună (noiembrie 1945) Biriș recidivează, trimițând o scrisoare lui Traian Trifan¹²⁸, acuzându-l de „misticism patologic și sectarism”¹²⁹, conflictualizând și mai mult facțiunile din detenție.

Primele măsuri ale administrației au constat în anularea participării deținuților la ateliere și trecerea acestora la celule, „sub cheie”¹³⁰. Responsabilii au fost băgați în lanțuri și izolați. Cum vinovăția era localizată în rândul legionarilor activi, organizați, cu practică legionară, administrația penitenciarului i-a cerut lui Biriș să dea lista adeptilor grupului, pentru a-i încarcera într-o aripă separată a penitenciarului. La sfârșitul lui noiembrie 1945, acesta a redactat o scrisoare către directorul penitenciarului, reafirmându-și „crezul legionar”¹³¹, solicitând izolarea întregului grup de adepți, însumând „40 – 45 legionari”¹³², într-o aripă separată a clădirii¹³³.

Documentul conținea 5 puncte: 1. manifestarea credinței ferme legionare; 2. anunțarea dorinței de a trăi în conformitate cu credința legionară „lăsată de Căpitan”; 3. „urâm trădarea și mișelia”; 4. „nu dorim colaborarea cu comuniștii sub nici o formă”; 5. pentru a nu crea conflicte cu ceilalți, se solicita izolarea¹³⁴. La cererea lui Biriș, textul a fost contrasemnat de 30-40 de legionari apropiați lui¹³⁵. În cea mai mare parte, descris

¹²⁸ Traian Trifan conducea o grupare „care exagera în posturi și rugăciuni”, cultivând un „misticism exagerat”, reprezentând „linia de onoare legionară prin principialitatea și intransigența conduitei lui” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 195). „Orientându-se singuri în problemele teologice, alunecă în teozofie”, fiind „acuzăți de preoți că sunt sectari, ieșiți din ortodoxie. Duc o viață asemănătoare cu cea a monahilor din mănăstiri: rugăciuni nesfârșite, posturi și lecturi religioase” (*Ibidem*, f. 228, descrierea îi aparține lui V.B.). Este interesant de semnalat faptul că o parte a acestui grup (cu excepția lui Traian Trifan și Anghel Papacioc) împărtășeau, folosind propria lor expresie, o „nouă linie legionară”, care punea accentul pe morala creștină, respingând folosirea violenței, nerecunoscându-i drept „martiri” pe Căpitan, pe Nicadori, Decemviri ori pe Moța. „Noua linie” se poziționa, astfel, împotriva „școlii crimei”, vorbind despre necesitatea unei „revoluții spirituale”, fără să renunțe la angajamentele legionare (*Ibidem*, f. 228). Grupul era compus din: Marian Traian, Valeriu Gafencu, Maxim (Marin) Naidin, Ion Ianulide, Bălan Iulian, Mazare Nicolae, Trifoi Nicolae, Popescu Pleniță („zis și Popescu Dumnezeu” datorită afirmației acestuia, făcută în închisoarea de la Alba Iulia, înainte de 1944, prin care se proclamase drept Iisus Hristos, numindu-și „ucenici” dintre tinerii elevi fedeciști), Anghel Papacioc și Popescu Jacotă (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 63-63 verso și Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 4, f. 104).

¹²⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 613.

¹³⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 226.

¹³¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 21.

¹³² *Ibidem*, f. 3. Cifra este confirmată și în alt loc (*ibidem*, f. 86 verso). Printre semnatori figurau Mare Ion, Agapie Ioan, Turtureanu Vasile, Dușu Dumitru, Fetie Mitrofan, Cătuneanu Mircea, Năftănilă Haralambie, Tomsu Mihai, Zotu Gheorghe, Trăistaru Gheorghe, Răducă Marin, Lupoie Constantin, Varză Gheorghe, Anghel Nicolae și alții (*ibidem*, vol. 2, f. 43). Grupul era organizat în 10 cuiburi (*ibidem*, vol. 3, f. 75).

¹³³ *Ibidem*, vol. 1, f. 21.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. 2, f. 43 verso.

¹³⁵ Grupul „biriștilor”, din care o mică parte a fost transferată la penitenciarul Suceava din iunie 1946, era compus din: Agapie Ion, Tomuș Mihail, Cătuneanu Mircea, Turtureanu Vasile, Mare Ion, Zotu Gheorghe, Naftănilă Haralambie, Lupoie Constantin, Deneșan Corneliu, Guli Nicolae, Șopitko Alexandru, Varză Gheorghe, Oprea Marin, Biriș Teodor (fratele lui Victor),

ca unul „foarte disciplinat”¹³⁶, grupul fusese compus din tineri „fedeciști”, mult mai sesibili la un mesaj radical și mai dispuși la sacrificiul ostracizării. Biriș intenționa să facă, după propriile-i declarații, „o unitate legionară de elită”¹³⁷, chiar cu riscul construirii unei dizidențe radicale. „O școală de formare a cadrelor legionare, o școală de cadre” în ipoteza în care, odată eliberați, „biriștii” ar putea relua activitatea legionară pe baze *adevrate*. „Eu eram educatorul lor, îndrumătorul lor aici în închisoare”¹³⁸, afirma Biriș. Cum explicațiile de mai sus provin din aprilie 1961, din perioada în care Biriș era dirijat să-și confecționeze profilul unui legionar dârz și neclintit, adevărul spuselor lui trebuie relativizat. În mod cert a fost vorba despre o formulă de coagulare legionară, cu ritualizările, simbolurile și reperatele specifice. Dar nu doar atât. Iar plusul implicat, vizibil mai ales din 1946, odată cu mutarea la penitenciarul Suceava, a fost determinant pentru dizidența biristă.

După 21 noiembrie 1945 s-a luat decizia izolării acestora într-o aripă a celularului¹³⁹ în celule de câte doi-trei deținuți, cu excepția lui Biriș, care a fost închis singur¹⁴⁰. Conform declarațiilor lui Biriș, după câteva săptămâni de restricții și imposibilitatea restabilirii contactului între membri, grupul ar fi continuat activitatea legionară¹⁴¹. După 15 iunie 1946, dată la care Biriș și Agapie au fost transferați la penitenciarul Suceava, grupul și-a continuat activitatea, sub coordonarea lui Oprea Marin¹⁴², până în septembrie 1946. Zilele de detenție beneficiau de un program destul de strict, urmându-se regulamentul din „Cărticica șefului de cuib”, cu cântece legionare,

Paștea Dumitru, Bîră Ilie, Aurel și Octavian Pandurescu, Ciochină Zamfir, Duțu Dumitru, Fetic Mitrofan, Matache Cristea, Dobrin Alexandru și alți (*Ibidem*, vol. 1, f. 61 verso).

¹³⁶ *Ibidem*, f. 78 verso.

¹³⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 234.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 235.

¹³⁹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 21.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 61 verso. Directorul penitenciarului, Alexandru Guțan, l-ar fi vizitat în celulă, atrăgându-i atenția că „va trebui să se ude, trecând prin apă” și că dacă nu-și va schimba atitudinea va fi „exterminat ideologic «de mase»”. Guțan i-ar fi sugerat că exemplul legionarilor care acceptaseră munca la colonie, „participând la opera de reconstrucție socialistă a țării”, ar trebui urmat (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 320-321).

¹⁴¹ Vasile Turtureanu declara că perioada de izolare fusese de doar două săptămâni (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 131). Biriș vorbește de „o lună de izolare la celulă, cu lanțuri la picioare și hrană redusă” (*Ibidem*, f. 139 verso).

¹⁴² Oprea Marin rămăsese celebru la Aiud pentru inițierea unei formule teologice eretice, conform căreia C.Z.C. era o altă ipostază a lui Hristos, vehiculând teza îndumnezeirii acestuia. Cazul nu a fost singular, opiniile fiindu-i împărtășite și de Corneliu Deneșan sau Haralambie Năftănăilă, care-i fuseseră „elevi”. Oprea a murit la data de 24 mai 1947, datorită „tifosului exantematic” (Virgiliu Țărău, Ioan Ciupea, *Morții penitenciarului Aiud 1945-1965*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom XLIX, 2010, p. 153). Descendența prestigioasă nu era o invenție a lui Oprea. Publicistica legionară din anii '40 acredita cu seninătate ideea unei formule de succesiune simbolică între Iisus Hristos și Căpitan: „Căpitanul s-a întrupat pentru a schimba omul însuși, pentru a-l spiritualiza, a-l elibera cât mai mult din lanțurile materiei. De la Isus Cristos și până la Căpitanul, nimeni nu a năzuit o astfel de prefacere. Căpitanul a fost un continuator nemijlocit al crucificatului de pe Golgota” („Noul întrupat”, în *Buna Vestire* din 8 noiembrie 1940).

ținerea unor conferințe privind istoria și doctrina Mișcării Legionare, se „combăteau viciile”, sentimentul național era cultivat prin metoda „meditațiilor asupra vieții proprii, a Legiunii, a Căpitanului, a martirilor legionari”¹⁴³, se „lecturau în grup” texte legionare, vizându-se „formarea caracterului”¹⁴⁴ etc. Fiecare trebuia să-și recunoască erorile în public, lucrându-se, astfel, la nașterea unui așa-numit „om legionar”¹⁴⁵. Abaterile de la program erau pedepsite, fiecare fiind „obligat să se autosanționeze”¹⁴⁶. Un astfel de legionar era pregătit „să treacă la activitate politică, bazat pe realitățile de afară”¹⁴⁷, preciza Biriș.

În martie 1946¹⁴⁸, pentru că Biriș nu dădea impresia că ar fi dat ascultare în vreun fel amintitei circulare sau pactului și pentru că era responsabil de coordonarea unui grup intransigent în Aiud, M.A.I. ordonase lui Petrașcu să expedieze o scrisoare deținuților. Scrisoarea critica „atitudinea prea fățișă ostilă regimului”¹⁴⁹ a lui Biriș și a grupului condus de el¹⁵⁰, acuzându-l că poziția adoptată de el, situându-se „în afara disciplinei legionare”¹⁵¹, „dăunează în mod serios acțiunilor întreprinse de ceilalți legionari de afară și a lui [Petrașcu, n.n.] personal pentru eliberarea legionarilor din închisori”¹⁵², că se opunea grupurilor de legionari ce acceptaseră reeducarea etc. Era sfătuit să „renunțe la poziția sa fățiș intransigentă” și „să-și creeze legături favorabile cu administrația”¹⁵³, să „colaboreze”¹⁵⁴, „pentru a ne facilita eliberarea”¹⁵⁵. Biriș comunică scrisoarea tuturor adeptilor, explicându-le cine este Petrașcu, dar spunându-le că „nu dă atenție acestei scrisori, nu se subordonează celor scrise”, „socotind că este imposibil ca ceea ce s-a făcut afară, compromisul cu Partidul Comunist, să fi fost făcut din ordinul sau cu autoritatea – sub o formă oarecare – a șefului mișcării”¹⁵⁶. În caz contrar, dacă scrisoarea i-ar fi aparținut într-adevăr lui Petrașcu, „încrederea în principiile de viață legionară, care socotesc că-l conduc pe șeful mișcării, va fi atât de zdruncinată, încât mie

¹⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 78 verso.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 131.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 79.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 78 verso.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 79.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 80 verso.

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 66.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 81 verso.

¹⁵¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 579-580.

¹⁵² Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 81 verso.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 66.

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 81. Scrisoarea de la Petrașcu a fost comunicată de Biriș adeptilor abia după ce a avut confirmarea că este autentică, în martie 1946 (*Ibidem*, f. 140). În alt loc, difuzarea acesteia, intermediată de organele penitenciarului, avusese loc cu o luna sau două înainte, cerându-li-se legionarilor „să părăsească poziția de intransigență legionară și să adopte o nouă tactică, de apropiere față de regim, deoarece atitudinea grupului condus de el îngreunează acțiunea întreprinsă de Comandamentul Legionar pentru salvarea legionarilor din închisori” (*Ibidem*, ff. 3-4). Mesajul fusese introdus prin intermediul „legionarilor din grupul lui Rogojanu și anume a preotului Florea”, cum preciza Biriș într-un Proces verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954 (*Ibidem*, f. 65 verso).

¹⁵⁵ *Ibidem*, f. 81 verso.

¹⁵⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 583.

nu mi-ar mai rămâne altceva decât să mă sinucid”¹⁵⁷. Rememorarea, aparținându-i lui Biriș, a fost păstrată într-o notă informativă a sursei „Pricop Valeriu” din 27 iunie 1960. Trebuie precizat că protagonistul, povestind, plusa. Radicalismul surprins în relatarea de mai sus nu este deloc implauzibil pentru personalitatea lui Biriș¹⁵⁸, însă trebuie amintit aici și contextul în care aceste amintiri au fost reproduse, momentul 1960 fiind unul extrem de dinamic pentru „lansarea” și folosirea personajului nostru în proiectul reeducativ de la Aiud. Era perioada în care trebuia să-și confecționeze profilul legionarului intransigent, care nu este dispus să-și trădeze principiile. Trebuia să joace cartea radicalului neconcesiv, a inflexibilului. Întorcându-ne la intervalul 1946-1948, pentru Biriș a fost perioada în care și-a construit treptat dizidența, prin acomodarea ideologiei legionare la noile comandamente politice. Refuzul primului contact cu ideologia comunistă, destul de radical în cazul lui, fiind și un răspuns al opoziției față de ceea ce atunci considera drept eroarea majoră a lui Nicolae Petrașcu, s-a transformat în insidioasă convertire.

„Directiva”, percepută de Biriș ca o încurajare a grupurilor procomuniste și a demersurilor acestora de „încadrare”, a fost citită întregului grup, cel vizat delimitându-se de Petrașcu și cerându-le celor de față să răspundă în scris care este atitudinea lor. Toți au decis să-l urmeze pe V.B., păstrând „poziția fățiș legionară”¹⁵⁹.

Presiunile nu veniseră numai din partea celui mai important nume din țară al Mișcării, cum va pretinde Biriș în ancheta din 1954¹⁶⁰, ci și din partea lui Radu Mironovici, aflat la momentul respectiv în libertate¹⁶¹. În aprilie sau mai 1946, Ioan Agapie, care avea legături cu legionarii ce lucrau la grădinile penitenciarului Aiud, având astfel posibilitatea unor legături cu exteriorul, i-ar fi transmis lui Biriș directivele fostului prefect al Poliției Capitalei din guvernarea legionară. Mironovici se declara „profund

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 584.

¹⁵⁸ Este interesant de observat că în 1945-1946 V.B. era destul de descumpănit și dezamăgit de turnura evenimentelor, de deciziile luate de șeful Mișcării, de ceea ce percepea drept o generală capitulare. O spune și într-un proces-verbal de interogatoriu din 4 decembrie 1954, vorbind despre scrisoarea trimisă de N. Petrașcu în Aiud: „În concluzie, în acea scrisoare, comandamentul legionar accepta inițiativele celorlalte grupuri formal reeducate și condamna atitudinea mea și a grupului meu, cerându-ne să renunțăm la ea”. Grupurile procomuniste, sugera Biriș în aceeași anchetă, și-ar fi creat platforma prin opoziție cu „poziția intransigentă legionară a grupului meu”, „ne arătau pe noi ca legionari, iar ei puteau mai bine să-și arboreze în mod fals masca de «reeducați» pentru a se elibera și a câștiga încrederea organelor administrative ale penitenciarului Aiud”, pe scurt, „se foloseau în mod diversionist de poziția adoptată de grupul meu și a mea” (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 67). Orgoliul luptătorului care menține viu mesajul mișcării, fiind singurul care rămăsese cu steagul ridicat, este vizibil. În opoziția aceasta dintre încăpățânarea de a rămâne pe vechile poziții legionare și noile strategii acomodante ale unor fruntași legionari, dar nu numai, stă cheia viitoarei atitudini a lui Biriș. Considerându-se „excepția”, fiind ulterior încurajat strategic de ofițerii de contrainformații s-o cultive, Biriș a dus-o până la capăt (*Ibidem*, f. 66). Pentru clarificări și nuanțe privind auspiciile anchetei din 1954, care au determinat și stilistica interpretărilor, a se vedea mai jos, nota 162.

¹⁵⁹ *Ibidem*, f. 140.

¹⁶⁰ *Ibidem*, f. 82.

¹⁶¹ *Ibidem*, f. 66 verso.

deziluzionat” de poziția de intransigență a lui Biriș, care „zădărnicește toate acțiunile întreprinse pentru eliberarea legionarilor din închisori de către comandamentul legionar de afară”, cerându-i să-și „schimbe atitudinea”¹⁶².

Jumătate de an mai târziu, la 2 iunie 1946, întreg grupul semnează o declarație, înaintată administrației penitenciarului, prin care arăta că „refuză categoric să depună orice fel de activitate care ar fi putut fi interpretată ca o dorință a noastră de a colabora cu regimul la reconstrucția țării sau construirea socialismului, aceasta fiind în contradicție cu convingerile noastre legionare. În același timp arătam că vom executa, în conformitate cu regulamentul, condamnarea la muncă silnică pe care o aveam”¹⁶³.

Argumentarea era că vor accepta prestarea unor munci doar dacă se invoca mandatul de „muncă silnică”. Altminteri refuzau să participe, pentru a nu se da impresia colaborării cu Partidul Comunist. Dacă se impune munca cu forța, cereau avizul medicului, pentru a se constata dacă deținuții erau sau nu apti, cerând, totodată, să li se asigure condiții alimentare corespunzătoare, iar „organele superioare să-și asume răspunderea vieții noastre cu ocazia ieșirii la muncă”¹⁶⁴. Imediat s-a deschis o anchetă. Deținuții au fost puși să dea declarații în fața procuraturii de la Alba Iulia, administrația închisorii luând decizia destrămării grupului și izolării disciplinare a liderului acestuia.

În consecință, Biriș a fost mutat la Suceava în 6 iulie 1946, împreună cu Ion Agapie¹⁶⁵, unde a stat închis până în 15 iunie 1948¹⁶⁶. Ulterior, aici au mai fost

¹⁶² *Ibidem*, f. 82. Fragmentul provine din declarația lui Biriș dată în ancheta din decembrie 1954. Nu știm dacă informația este sau nu reală. Mironovici era un antisimist convins și nu agreea poziția lui Petrașcu. Cerându-i-se de către locotenentul Valeriu Gordan să clarifice el însuși această contradicție, Biriș sugera că și Mironovici își dorea să creeze impresia că Mișcarea Legionară este „inexistentă”, că nu mai activează. Diferența dintre Petrașcu și Mironovici fiind doar „tactică”, în sensul în care ultimul nu semnase nimic cu noul guvern, ambii funcționând însă într-o logică „diversionistă”, încercând să înșele buna credință a Partidului Comunist (*Ibidem*, f. 83). Este interesant de observat că auspiciile anchetei la care ne referim erau simetrice cu cele ale procesului Pitești, existând o continuitate privind logica complotului extern, pus în seama unui „comandament legionar” din Occident. Mai mult, se sugera că diferențele dintre grupările legionare din detenție sunt fictive, că – în mod programatic – acestea se mențin într-o formulă conflictualistă, pentru „diversiune”. Ancheta le numea „grupuri *formal* adverse” [subl. n.] (*Ibidem*). Pe scurt, invocarea relaxării intransigenței, ca rețetă de supraviețuire în detenție, era citită ca „tactică diversionistă” (*Ibidem*). De fapt, grupurile legionare luptă împreună pentru distrugerea comunismului. Este scenariul pe care s-a lucrat în procesul lotului de la Pitești, pentru deplasarea culpabilității de la membrii administrației penitenciarului, la deținuți și „emigrația reacționară”, acuzarea nefăcându-se prin condamnarea reeducării, ci prin sugestia că totul fusese, de fapt, o încercare diversionistă a lui Sima, menită, tocmai, compromiterii acțiunilor educative ale regimului.

¹⁶³ *Ibidem*, f. 87.

¹⁶⁴ *Ibidem*, vol. 2, f. 44 verso.

¹⁶⁵ *Ibidem*, vol. 5, f. 222. La 15 iunie 1946 Aiudul trimisese o adresă penitenciarului Suceava prin care semnala trimiterea lui Biriș și Agapie, în conformitate cu un ordin al D.G.P. din 17 aprilie 1946. „Susnumiții deținuți sunt agitatori legionari” îi caracteriza Aiudul.

¹⁶⁶ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 63 și vol. 2, f. 44 verso. În alt loc data transferării de la Suceava la Aiud este 17 iunie 1948 (*Idem*, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 62 verso).

transferați șase-șapte legionari din grupul condus de el¹⁶⁷. Politicii sunt mutați la etajul doi al penitenciarului, fiind complet separați de deținuții de drept comun. Un ordin al Direcției Generale a Penitenciarelor din 12 octombrie 1946, trimis penitenciarului Suceava, prevedea „izolarea absolută” a „biriștilor” de ceilalți deținuți¹⁶⁸. Deși repartizat singur într-o celulă, Biriș putea circula, luând contact cu ceilalți legionari. La câteva săptămâni, a fost închis cu Ion Agapie, celulă în care, la începutul lunii august, a fost introdus și Alexandru Ghyka, și el trimis disciplinar de la Aiud¹⁶⁹. Celula și-a păstrat componența până în luna octombrie 1946, când au fost distribuiți prin celule ceilalți membri ai grupului, transferați de la Aiud în septembrie¹⁷⁰. Ulterior întreg grupul a fost mutat la etajul II al penitenciarului, realizându-se o izolare deplină de deținuții de drept comun. În decembrie 1946 este mutat, din cauza gerului cumplit din acea iarnă, într-o celulă cu mai mulți deținuți, unde a stat până în martie 1947¹⁷¹. În toamna lui 1947, aglomerându-se penitenciarul, grupul celor nouă legionari, împreună cu Biriș, este mutat într-o celulă mai mare, care era ținută închisă pentru a evita contactul cu restul deținuților. Colonelul Isac Popic, șeful Regionalei de Securitate Suceava, într-o declarație de martor din 8 aprilie 1955, în procesul lui Tudor Sepeanu, mărturisea că în 1947 „deținuții legionari aveau un regim privilegiat. Ei aveau un confort deosebit față de ceilalți deținuți”, primeau pachete, puteau face vizite însoțite în oraș, „participau la slujbe religioase în incinta penitenciarului, făceau cursuri legionare, dădeau «răspunsuri» la liturghie”¹⁷².

După 14-15 mai 1948, odată cu valul de arestări din rândurile legionarilor, care s-a organizat pe tot intervalul până în luna august, grupul este ținut în continuare izolat¹⁷³. La sfârșitul lui martie 1948 Biriș a fost din nou izolat, „biriștii” fiind distribuiți câte doi sau trei în diferite celule pe același etaj, condițiile de mișcare în penitenciar revenind la situația anterioară, permițându-li-se vizitarea reciprocă. După arestările masive ale legionarilor din toată țara, din 14-15 mai 1948, grupul a fost izolat într-o celulă de la secția femei, sub cheie. La Suceava au început anchetele legionarilor arestați, care au ținut până în februarie 1949, derulate de Direcția Regională de Securitate Suceava.

„Deținuții care se aflau în anchetă au primit material marxist cu știrea anchetatorilor, chiar de la unii anchetatori. Acest material l-au primit legionarii, la cererea lor, sub pretextul că vor să se reeduce. Nu-mi amintesc cine a încuviințat pătrunderea acestui material, știu sigur, însă, că exista aprobare de la organele centrale,

¹⁶⁷ Este vorba despre Ion Agapie (trimis odată cu Biriș, în 15 iunie 1946), Cătuneanu Mircea, Mare Ion, Naftanailă Haralambie, Turtureanu Vasile, Mitrofan Fetie și Duțu Dumitru, ultimii transferați în cursul lunii septembrie același an (*Ibidem*, ff. 4, 62, 140 verso, 148). Deși nu făcea parte din grupul „biriștilor”, la sfârșitul lui august 1946, a fost transferat disciplinar la Suceava și Alexandru Ghyka (*Ibidem*, f. 62).

¹⁶⁸ *Ibidem*, vol. 5, f. 216.

¹⁶⁹ *Ibidem*, vol. 1, f. 62.

¹⁷⁰ Este vorba despre Mircea Cătuneanu, Ioan Mare, Haralambie Naftanailă, Vasile Turtureanu, Fetie Mitrofan și Dumitru Duțu (*Ibidem*).

¹⁷¹ *Ibidem*.

¹⁷² Idem, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 1 verso.

¹⁷³ Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 62 verso.

de la București”¹⁷⁴, relatează Popic. La câteva săptămâni de la arestarea legionarilor, Alexandru Bogdanovici, unul din principalii actori ai tragediei de la Pitești, anunță organele penitenciarului că renunță la legionarism și decide să treacă la noua orientare ideologică. Este interesant de amintit că Bogdanovici fusese deținutul Aiudului între 1945-1947, acordându-i-se dreptul să muncească la colonia Galda, ca răsplată pentru implicarea în primele acțiuni reeducative din jurul grupului Rogojanu¹⁷⁵. El a fost inițiatorul liniei dure a reeducării, marcată de violență și tortură, având în centru un scenariu agresiv al demascării. Însă, înainte ca o formulă articulată să prindă corp (în intervalul mai-începutul lui iulie 1948, Eugen Țurcanu nu fusese adus încă în penitenciarul Suceava¹⁷⁶), reeducarea avea deja bazele doctrinare și mecanismul convertirii pus la punct încă de la sfârșitul lui 1944, începutul lui 1945 din Aiud. „Biriștii” erau purtătorii unei formule de aliniere ideologică. La vremea respectivă organele Securității erau departe de a fi gândit un plan structurat de lucru cu reprezentanții Mișcării Legionare, iar strategia de „îngenunchiere” a acestora în detenție, deși urmarea și „ducerea unei acțiuni informative în rândul deținuților legionari”, cum mărturisea că discutase Isac Popic la București în mai 1948 cu conducerea ministerului¹⁷⁷, nu avea direcții de acțiune clare¹⁷⁸. Asta a făcut ca modalitățile de manifestare ale noii orientări în materie de „anihilare” a legionarilor să fie destul de eterogene. Ministerul de Interne dăduse semnalul controlării și distrugerii legăturilor legionare, „acțiunile de fracționare”¹⁷⁹ în rândul diferitelor dizidențe, grupuri sau fruntași legionari fiind principala armă de luptă. Una din formulele încercate, considerată pesemne foarte eficace în imediatul rezultatelor, a fost distrugerea fizică a deținuților legionari, prin încurajarea conflictelor intestinale. Organele Securității, relatează o notă a Serviciului Inspecții din aprilie 1950, au folosit „pe cei mai demoralizați de

¹⁷⁴ Idem, dosar nr. 1126, vol. 3, ff. 1v-2.

¹⁷⁵ Alexandru Bogdanovici a fost arestat pe 22 iulie 1943 de Înalțul Comandament Militar, Corpul III Armată, fiind încarcerat la Soroca, fiind condamnat în baza Decretului Lege 236/1941, pentru „delictul de propagandă în favoarea fostelor grupări politice dizolvate”, la 6 luni închisoare corecțională. Arestat din nou în februarie 1945, a fost acuzat de „participare la asociațiuni clandestine”, faptă pedepsită în baza aceluiași D.L. 236/1941. Condamnat la 3 ani închisoare, a fost încarcerat la Brașov apoi, până în 1947, la Aiud. A fost eliberat la 15 martie 1947, în grupul celor reeducați (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, vol. I, pp. 36, 38).

¹⁷⁶ Arestarea lui Eugen Țurcanu a survenit la 3 iulie 1948, fiind depus la penitenciarul Suceava.

¹⁷⁷ „În luna mai 1948 au fost chemați la București toți șefii de inspectorate regionale și ni s-a dat ordin să trecem la arestarea organizațiilor legionare cunoscute de noi pe cale informativă și la arestarea vârfurilor legionare în mod preventiv. De asemenea, în preocuparea noastră a intrat și ducerea unei acțiuni informative în rândul deținuților legionari” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, ff. 2-2 verso).

¹⁷⁸ „La Suceava, această muncă informativă în rândul deținuților legionari nu-mi amintesc să fi avut un caracter organizat” iar agenții „nu erau instruiți de felul cum trebuie să obțină informații ci ne dădeau pur și simplu informații la cerere”, afirma Isac Popic în 1955 (*Ibidem*, f. 2 verso).

¹⁷⁹ Expresia apare într-o notă a Serviciului Inspecții din 21 aprilie 1950, condus de Tudor Sepeanu (Mircea Stănescu, *Organismele politice românești (1948-1965). Documente privind instituțiile și practicile*, București, Editura Vremea, 2003, p. 301).

regimul penitenciar”, cu ajutorul cărora s-a trecut la o „acțiune împotriva legionarilor fanatici”, formându-se „grupuri”, care „se ciocnesc între ele”, apărând „ciocniri în bătaie”¹⁸⁰ etc. „Organele noastre au căutat permanent să intensifice și să sprijine această acțiune”¹⁸¹.

În iulie 1948 existau, deja, la Suceava inițiative de aliniere ideologică¹⁸². Curentul, pornit de la Aiud, a luat aici o nouă formă. Pe la jumătatea lunii august 1948, din inițiativa lui Bogdanovici, mai mulți frunzași legionari s-au reunit pentru redactarea unui memoriu, menit expedierii către Comitetul Central al P.M.R., prin care declarau că renunță la ideologia legionară, cereau „redarea noastră vieții sociale”, angajându-se să se „abțină de la orice activitate politică și solicitând, în final, „rezolvarea situației”¹⁸³ lor. Faptul că Bogdanovici se plasa în continuitatea acțiunii lui Rogojanu de la Aiud nu este lipsit de semnificație, având în vedere foarte probabila intenție a Ministerului de Interne de a folosi exercițiul trădării prin convertire în lupta internă din cadrul Mișcarea Legionară și în manipularea posibilității eliberărilor anticipate.

La momentul actual al cercetării, nu putem stabili modul în care au interacționat „biriștii” cu cei proaspăt arestați, mai cu seamă în condițiile izolării reciproce. Însă, nu doar contactul direct putea asigura contaminarea privind strategiile de supraviețuire sau sincerele convertiri. Direcția conflictualizărilor agresive, a întetirii diferențelor și a rupturilor de orice tip între aderenții Mișcării, ca mijloc de obținere a unor informații în anchete sau ca mijloc de „anihilare”, de descurajare, era deja punctul de vedere tactic cel mai important al Securității¹⁸⁴. Iar „zdrobirea rezistențelor” precedea Suceava, chiar dacă în forme neconturate definitiv.

La Suceava mecanismul anchetelor a presupus obținerea unor rezultate imediate, eroare strategică repetată și la Pitești. Aceasta a făcut ca între august 1948 și aprilie 1949 să se precipite, sub presiunea obținerii unor rezultate palpabile, o serie întreagă de evenimente. Sigur, folosirea brutalităților nu diferențiază fundamental grupul „biriștilor” de noile dezvoltări ale problemei din penitenciarul Suceava. Nu trebuie uitat că mutarea lui Biriș și companionilor fusese efectul unei pedepse disciplinare, tocmai ca efect al unor violențe fizice generate de intransigența grupului. Scopul central la Suceava pare a fi fost obținerea cu orice preț a unor convertiri rapide, asociate desolidarizărilor de Mișcarea Legionară, într-un scenariu ce prevedea o reacție în lanț, de la deținut la deținut. Sub șantajul necesității eliberărilor, pe care „rezistenții”, prin atitudinea lor, le-ar bloca, anulând astfel șansa colegilor de detenție de a se elibera, se puna la lucru ura dintre grupuri. Opunându-te reeducărilor, te opuneai, de fapt, eliberărilor, opunându-te, astfel, majorității.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 302.

¹⁸² A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1114, vol. 6, f. 176.

¹⁸³ Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 54.

¹⁸⁴ Proiectul a aparținut conducerii Ministerului de Interne, fiind concretizat prin înființarea Biroului Inspecții în martie 1949. Principalul rol al acestuia a fost „neutralizarea politică” a legionarilor, prin adâncirea și încurajarea conflictelor între facțiuni și dizidențe. Munca informativă în penitenciare a avut, prin chiar proiectul constituirii acestui serviciu independent, o extrem de importantă conotație politică represivă.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

„Biriștii” nu au apucat să vadă dezvoltarea procesului reeducativ din februarie-martie 1949, atunci când, după decizia de condamnare a loturilor închise la Suceava, acesta a continuat prin înființarea mai întâi a unui comitet de conducere (noiembrie 1948¹⁸⁵) și apoi a celebrei O.D.C.C. (Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste), în 6 martie 1949¹⁸⁶.

La 15 iunie 1948 grupul este readus la Aiud. La câteva zile după sosire, auzindu-se în penitenciar de reorientarea ideologică suferită de „biriști”, Radu Gyr îi solicită o discuție clarificatoare șefului grupului. Dialogul dintre cei doi n-a fost concludent, atât din cauza ezitărilor lui Biriș, cât și datorită intervenției supraveghetorilor¹⁸⁷. Ca atare, Gyr dă un ordin de izolare a proaspeților sosiți, interzicând orice contact cu aceștia. Generalul Petrovicescu¹⁸⁸ scrie la rândul-i o „scrisoare pamflet” difuzată legionarilor, intitulată „Cele trei fețe ale doctorului Biriș”¹⁸⁹, prin care critica dur „rătăcirea” comunistă a biriștilor. Fostul ministru de Interne din guvernul național-legionar intuiuse cameleonismul tactic al lui Biriș, vorbind de supraviețuirea, în interiorul aceluiași personaj, a unei „poziții de falsă modestie și de neamestec în nici una din luptele interne dintre legionarii din închisori”, a „poziției de

¹⁸⁵ Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 301.

¹⁸⁶ Idem, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 69. La Suceava reeducarea a continuat și pe parcursul lunii ianuarie 1949, pe la jumătatea lunii fiind oprită, din cauza proceselor care trebuiau să aibă loc (*Ibidem*, p. 61). În data de 23-24 februarie se dau mai multe sentințe în loturile supuse acuzării (*Ibidem*, p. 64). Reeducarea continuă și după finalizarea proceselor, în februarie 1949 Eugen Țurcanu constituind un comitet de conducere al reeducării (*Ibidem*, p. 66). Are loc o mutație la vârful conducerii legionare a reeducării, Țurcanu înlocuindu-l pe Bogdanovici, sub considerentul că plasarea în fruntea acțiunii a unui fost șef legionar era o idee greșită, Țurcanu considerându-se „cel mai bine pregătit din punct de vedere ideologic” (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal, București, Editura Vremea, 1995 ororii*, p. 189). Până în luna aprilie 1949 aderaseră la reeducare un număr de 100 de deținuți (Mircea Stănescu, *op.cit.*, p. 67). În 6 martie 1949 Țurcanu creează O.D.C.C., motivând prin necesitatea constituirii unui nucleu organizatoric format din „elementele cele mai devotate și active față de «reeducare»” (*Ibidem*, p. 69). În aprilie 1949 Serviciul Inspecției trimite în penitenciar pe lt. Mihai Stângă (ca șef al Biroului) și pe Mihai Papuc, ofițer. Iosif Nemeș recunoștea în ancheta din 1954-1955 a lui Theodor Sepeanu că dăduse instrucțiuni ca acțiunea de reeducare să nu fie oprită (*Ibidem*, p. 74, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 10, ff. 8-9 verso). La 19 aprilie 1949 are loc transferul primelor grupuri de deținuți de la Suceava la Aiud și Pitești (cca. 80-100 de persoane) (Mircea Stănescu, *op.cit.*, p. 76). La 1 iunie 1949 vârfurile legionare refractare reeducării au fost izolate (*Ibidem*, p. 80). În aceeași lună Iosif Nemeș face o inspecție la Suceava, ocazie cu care măsurile de reeducare sunt stopate, materialele folosite retrase, O.D.C.C. este dizolvată; directorul penitenciarului Suceava, Aurel Tiron, este schimbat din funcție (*Ibidem*, p. 82). Toate materialele reeducării sunt aduse la București și predate colonelului Gavril Birtaş (*Ibidem*, p. 83). Ultimii deținuți sunt transferați la închisorile de execuție în septembrie 1949, dată la care, *de facto*, reeducarea de la penitenciarul Suceava încetează (*Ibidem*, p. 87).

¹⁸⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 114.

¹⁸⁸ Constantin Petrovicescu; n. 22 octombrie 1881, Tg. Jiu, d. 8 septembrie 1949 la Aiud, ministru de Interne în timpul regimului național-legionar (6 sept. 1940-20 ian. 1941).

¹⁸⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 615.

«om cu cea mai mare responsabilitate morală dintre legionarii închiși» și de «mare apărător al învățaturii Căpitanului» și nu în ultimul rând „poziția de legionar-marxist”¹⁹⁰. Scrisoarea se încheia cu „Dr. Biriș, în loc să-l întâlnească în drum spre Emaus pe Hristos, l-a întâlnit pe Lenin”¹⁹¹. Gyr i-a anchetat, apoi, pe toți membrii grupului, luându-le declarații scrise. „Ordinul de zi” privind izolarea lor, dat de cei doi frunțași care conduceau masa legionară din Aiud, a fost unul din motivele care i-au alimentat lui Biriș sentimentul excepției, fiind recurent invocat în declarațiile lui din anii următori.

La o zi după revenirea în închisoare, lui Biriș i se aplică o amnistie¹⁹², fără, însă, a fi pus în libertate. Este reținut în detenție ca „lăgărist” și închis în Zarca veche. La sfârșitul lunii octombrie a fost transferat la Văcărești, unde a stat până în 13 noiembrie 1948, dată la care a fost mutat la penitenciarul Galați¹⁹³. Odată adus aici a fost închis o perioadă (14 noiembrie 1948 – 6 mai 1949) alături de Alexandru Ghyka¹⁹⁴. Timp de

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ *Ibidem*, vol. 3, f. 115.

¹⁹² Printr-un decret de grațieri și reduceri de pedepse din 1946 îi este amnistiată pedeapsa de 10 ani m.s. (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 63).

¹⁹³ Lui Biriș îi expirase pedeapsa la 23 iulie 1948, fiind totuși menținut în stare de detenție, „ca deținut politic la dispoziția organelor securității poporului” (*Ibidem*, vol. 5, f. 262). Conform unui ordin telegrafic al D.G.P. din 20 octombrie 1948, Biriș și Ghyka trebuiau transferați „cu prima cursă penitenciară” de la Aiud la Galați (*Ibidem*, f. 261).

¹⁹⁴ Alexandru Ghyka (Ghica; am ales ortografierea „Ghyka” pentru că A.G. însuși își translitera numele în acest fel), născut la 8 februarie 1903 în Iași, 1914-1926, absolvă Liceul militar „Mănăstirea Dealului” din apropierea orașului Târgoviște (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 13); între 1923-1926 a urmat la Iași un liceu particular; în 1926 s-a înscris la Facultatea de Drept din cadrul Universității Iași (*Ibidem*), pe care o absolvă în 1930, participă în această perioadă la întrunirile L.A.N.C., prezidate de A.C. Cuza. În 1932 intră în magistratură, funcționând până în martie 1936 în cadrul Tribunalului Tutova și Judecătoriei Bujorul-Covurlui (*Ibidem*). După această dată s-a înscris în Baroul Ilfov, stabilindu-se la București. În toamna lui 1937 s-a înscris în Mișcarea Legionară, cuibul „Cloșani” [neclar], al cărui șef era Alexandru Vergatti (*Ibidem*), în intervalul septembrie 1940-21 ianuarie 1941 a funcționat ca director general al Poliției și Siguranței Statului, numit fiind de H.S. și Ion Antonescu la data de 16 septembrie 1940, înlocuindu-l pe colonelul Petre Cameniță. Este arestat, fiind învinuit pentru participarea la evenimentele din 21-23 ianuarie 1941[0]. Imediat după arestare este dus la președinția Consiliului de Miniștri, unde este anchetat până în 24 ianuarie, apoi este dus la S.S.I., sediul din Calea Plevnei. Aici a stat închis până la 17 iunie 1941 (ziua când s-a dat sentința în procesul său, *Ibidem*, f. 38). Este condamnat la 15 ani m.s. (*Ibidem*, f. 6), pedeapsă care îi va fi redusă la 3 ani și 9 luni în 1946, ca efect al unui decret de reducere a pedepselor (*Ibidem*, f. 12 verso). Este încarcerat imediat la Jilava, împreună cu generalul Constantin Petrovicescu, Constantin Maimuca, Mihai Sturza, Radu Mironovici, Victor Biriș, col. Ștefan Zăvoianu, Ilie Niculescu și alții (*Ibidem*, f. 38 verso). După 20 de zile, este mutat la Aiud, împreună cu Biriș și alții. Aici a stat până în vara lui 1942, când a fost mutat la penitenciarul spital din Brașov, unde a stat până în vara lui 1944. De la Brașov este readus la Aiud, fiind închis în intervalul mai-septembrie 1944, lună în care deținuții au fost mutați la Alba Iulia, datorită înaintării liniei frontului. În octombrie s-a produs transferul înapoi la Aiud, la întoarcere, a stând cu V.B. în celulă până în februarie 1945 (*Ibidem*, f. 39). Pentru o scurtă perioadă a fost dus la Brașov. În mai 1945 este readus la Aiud, unde stă singur în celulă până în octombrie 1946. Se întâlnește totuși cu „prieteni mei legionari”, Ilie Niculescu și

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

șase luni cei doi citeau Biblia sistematic, după un volum strecurat în penitenciar de Ghyka. La o percheziție din mai 1949 exemplarul din Biblie este confiscat, cei doi fiind pedepsiți cu izolare completă, timp de 29 de luni, până în octombrie 1951¹⁹⁵.

A fost mutat apoi la centrul de triere de la Ghencea din cadrul Centrului Teritorial București, de unde, la 24 noiembrie 1951, va fi internat, până în 16 iunie 1953, la Unitatea de muncă nr. 5 de la Bicz, unde a lucrat în cadrul „brigăzii speciale de cazierști legionari”¹⁹⁶ la construcția liniei de cale ferată Pângărați-Bicz și ulterior la construcția barajului pentru hidrocentrală, în cadrul coloniei Bicz-Dodeni.

Conform deciziei nr. 471/1951, internarea a început la data de 8 octombrie 1951, urmând să fie încheiată în aceeași lună doi ani mai târziu¹⁹⁷. A intervenit, însă, o majorare cu 60 de luni (5 ani), până în octombrie 1958. A avut aici contact pentru prima oară cu cei care traversaseră experiența Piteștiului și a Gherlei, deținuți care – datorită extremei labilități psihice și, din acest motiv, disponibilității lor de a colabora cu autoritățile penitenciare – erau considerați „foarte periculoși”¹⁹⁸.

V.B. („fac mențiunea, în raport de gândirea mea, că noțiunea de prieten o socotesc mult superioară noțiunii de camarad și aceasta raportată la cei doi de mai sus”). În octombrie 1946 a fost transferat la Suceava (*Ibidem*, f. 40), singur, unde a stat până în 1948, când – în iunie – este readus la Aiud. La Suceava a stat inițial singur în celulă, apoi cu Ion Agapie și Biriș și apoi cu încă 6 legionari. În octombrie 1948 este mutat la Galați (*Ibidem*, f. 42). Pedepsa de 15 ani m.s., dată în urma rebeliunii, a executat-o până la data de 28 oct. 1952, după care a fost încadrat în unitățile de muncă pentru 60 de luni (*Ibidem*, vol. 2, f. 155). La 20 iunie 1954 a fost ridicat de organele M.A.I., fixându-i-se D.O. pt. 24 de luni în comuna Schei, Galați. Este rearestat la data de 19 octombrie 1954, acțiune motivată prin aceea că „în timpul guvernării legionare a dat dispoziții organelor din subordine pentru aplicarea unor represii sălbatice împotriva elementelor revoluționare și a populației evreiești” (*Ibidem*, vol. 1, f. 8). Ancheta s-a derulat la București; starea de arest a fost succesiv prelungită până în 1 martie 1955. A fost condamnat în 1957 prin sentința nr. 25 la m.s.v. (*Ibidem*, vol. 2, f. 155).

¹⁹⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 91.

¹⁹⁶ *Ibidem*, f. 88.

¹⁹⁷ Fișa matricolă penală (F.M.P.), f. 1 (<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2004.%20Bente%20-%20Blazd/Biris%20Victor/index.php>, consultat la data de 7 februarie 2013). F.M.P., așa cum aceasta s-a păstrat, este un document incomplet, cu multe lacune și inexactități. Documentele existente transcriu doar parcursul penitenciar din intervalul 8 octombrie 1951 – 27 iulie 1957. Avem patru fișe matricole penale distincte. Prima în ordine cronologică este emisă de Centrul Teritorial București în 1951, a doua este întocmită la Colonia nr. 5 Bicz. Penultima fișă, o „copie după fișa matricolă penală”, are trecut în dreptul unității penitenciare emitente un nume indescifrabil, ulterior fiindu-i adăugat însă „Cavnic”, chestiune întărită printr-o observație de pe verso care menționează faptul că „la 19 iunie 1953, a fost transferat la colonia Cavnic pentru executarea pedepsei [conform adresei] j 36657/1953”. Ultimul document a fost emis de penitenciarul Constanța în 1956, pesemne datorită malversațiunilor procesului ce-i fusese intentat, instanțele din București, Iași și Constanța derobându-și succesiv competențele în materie. Sentința definitivă a procesului fusese emisă de Tribunalul Militar Constanța, în aprilie 1957. Pe această ultimă fișă matricolă penală este trecută observația privind grațierea intervenită în luna ianuarie 1963. Lipssește atât parcursul penitenciar de la Lugoj (martie-iulie 1954), cât și perioada 1957-1963 de la Aiud, despre care nu există nici o mențiune.

¹⁹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 89.

Din 16 iunie până în 22 august 1953 a fost internat la Ghencea și Văcărești¹⁹⁹, fiind dus apoi, până în 20 septembrie același an, la unitatea de muncă a penitenciarului Galați²⁰⁰, mai exact pe malul drept al Dunării, la fabricarea rogojinilor și apoi la tăiatul papurii în Balta Brăilei, la „Cotul Pisicii”²⁰¹. Din septembrie 1953 până în 3 martie 1954 este reîncarcerat la Galați²⁰², după care la penitenciarul din Lugoj, până în 13 iulie 1954²⁰³, când este adus în București la Malmaison. Este momentul în care începe ancheta pentru „activitate legionară” desfășurată în detenție.

Aventura de la Suceava. „Noua linie legionară”. Procesul din 1954-1957

Cei doi ani petrecuți la Suceava constituie una din cele mai interesante etape ale biografiei lui Victor Biriș. Receptarea extrem de contradictorie a pozițiilor sale procomuniste, „ciocnirea ideologică” – cum o numește²⁰⁴, la revenirea în penitenciarul Aiud i-a marcat profund atitudinea față de colegii de suferință. Amplificându-i sentimentul excepției și alimentând un orgoliu oricum rănit încă din prima perioadă a anilor '40, evenimentele de la Suceava au fost determinante pentru hotărârea de a trăda o Mișcare Legionară de care se simțea din ce în ce mai nereprezentat. În propriile reevaluări din 1960-1962 va mărturisi fără ezitare că nu fusese, de fapt, înțeles. Că dacă drumul lui, legionar în esență, nu beneficiase de necesara receptare, aceasta se datora unei audiențe nepregătite²⁰⁵.

Într-o perspectivă lărgită, în opinia noastră, în penitenciarul Suceava din perioada detenției biriștilor și imediat după a luat naștere proiectul „experimentului Pitești”, alături de posibilitatea prelucrării, în diferite formule, a deținuților legionari. Schimbarea minților, transformarea conștiințelor, posibilitatea unei metanoia ideologice își găsesc aici bazele programatice. Suceava a constituit un *teren de experimentare*, în primul rând pentru organele contrainformative, proaspăt constituite. În martie 1949 luase naștere Biroul Inspecții, nesubordonat regiunii de Securitate și nici conducerii

¹⁹⁹ După fișa matricolă penală, din 19 iunie 1953, ar fi fost transferat la colonia de la Cavnic, prin adresa J 36657/1953 (*Ibidem*, f. 6).

²⁰⁰ Este al doilea interval carceral parcurs la penitenciarul Galați (22 aug.-20 sept. 1953); primul fusese în perioada 13 nov. 1948-oct. 1951, iar ultimul în sept. 1953-3 mart. 1954.

²⁰¹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 91 verso.

²⁰² În 16 decembrie 1953 administrația penitenciarului Galați semnala faptul că Biriș avea o importantă influență asupra legionarilor cu care era închis într-o celulă comună, drept pentru care solicita conducerii unității izolarea lui. Este introdus singur într-o celulă, la secția 3 a penitenciarului, interzicându-i-se plimbarea în comun și orice contact cu ceilalți deținuți (*Ibidem*, vol. 5, f. 76).

²⁰³ *Ibidem*, vol. 1, f. 60 verso.

²⁰⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 48.

²⁰⁵ Aderențele comuniste de la Suceava nu erau avuabile în Aiudul din 1961-1961, chiar în formula unei „noi linii legionare”. O atare „trădare” ar fi ruinat proiectul lansării lui ca agent de influență. Asta îl face să fie ambiguu în declarațiile din acei ani: „Experiența mea ideologică de la Suceava a rămas un simplu caz neconcludent din punct de vedere legionar care a fost respins de unanimitatea legionarilor din închisoare” (*Ibidem*, vol. 2, f. 405). Biriș se delimita, în același timp, orgolios de o întreprindere comparabilă, cea a grupului rogojeniștilor (titularii unor aderențe manifeste la comunism), a căror activitate este decriptată dur drept „tactică diversionistă și oportunistă” (*Ibidem*). Nici o explicație însășă privitor la propria sa tactică în domeniu.

penitenciarului. Biroul avea ca misiune „culegerea de informații din rândul deținuților”²⁰⁶. Fenomenul reeducării din închisoarea Suceava este departe de a fi avut o imagine unitară, diferențele de abordare între grupurile legionare nefiind neglijabile. Atât ruptura cu aliatul tradițional (Germania nazistă), receptată în general ca o mare pierdere tactică, cât mai ales raporturile cu Partidul Comunist și cu noua situație a României ocupate au beneficiat de multiple abordări. Radicalii, reprezentați în exil de Horia Sima, condamnau trecerea de partea puterilor aliate și mizau, neevaluând defel costurile, pe soluția unei rezistențe inflexibile în fața ocupației comuniste, mergând până la cunoscutele operațiuni de parașutare a unor combatanți pentru sabotarea noii puteri. Soluția lui Nicolae Petrașcu nu era lipsită de ambiguitate, una pesemne constitutivă și care a permis două soluții contradictorii: fie acceptarea supunerii față de autoritățile comuniste, mergând până la înregimentare, fie varianta continuării clandestine a rezistenței, „pactul” fiind considerat o necesară poziție *strategică*, care încuraja formule de organizare subversivă. O altă perspectivă a fost dată de Biriș, dispus să-și asume continuitatea Mișcării în noile condiții ideologice, crezând că poate melanja idealurile codreniste cu regimul de organizare și disciplină comunist, folosindu-se de similaritățile ideologice dintre cele două curente. Și sigur, nu în ultimul rând, soluția opoziției nenegociabile în țară, mai exact spus, în penitenciarele unde legionarii erau închiși. Divergențele sunt reconstituibile la nivelul populației penitenciare legionare, atât la Aiud, cât și mai târziu, la Suceava. În opinia noastră, sugestia existenței unui tablou *unitar* al „legionarilor” de la Suceava sau Aiud este hazardată, de fapt inexactă.

În condițiile inexistenței unor planuri coordonatoare, a unei strategii unitare de lucru cu membrii Mișcării Legionare, în condițiile folosirii întâmplătoare a surselor din penitenciar și a lipsei unei strategii contrainformative, rezultatele au fost foarte slabe, inconcludente oricum. Eșecul „experimentului Pitești” de mai târziu a demonstrat că prima formulă de „neutralizare politică” a legionarilor nu dăduse defel rezultatele scontate²⁰⁷. „Biriștii”, deși purtătorii unui radicalism mai curând conservator în prima etapă (1944-1946), ajunseseră să construiască o formulă sincretică, colaționând elemente specifice extremei drepte naționaliste și mistice cu o conturată dimensiune comunist-revoluționară, într-o logică a similitudinilor ideologice.

Aprapierea de comuniști nu era, însă, o idee cu totul nouă. Primul grup legionar procomunist s-a constituit în Aiud la sfârșitul lui 1944²⁰⁸, condus de Horia

²⁰⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 1126, vol. 3, f. 3. „Odată cu înființarea acestui Birou de Inspekții, Securitatea nu mai ducea muncă informativă în rândul deținuților”, mărturisirea Isac Popic. Sugestia era că *regionala* nu avea nici un control, Bucureștiul ocupându-se de coordonarea noului organism (*Ibidem*). Informația este confirmată și de Gavrilă Birtaş, șeful Direcției a III-a din D.G.S.S. (*Ibidem*, f. 4 verso). Acesta declarase, în procesul din 1955, că Serviciul Inspekții luase ființă din inițiativa lui Gheorghe Pintilie. Fiind chemat la București, ministrul i-ar fi comunicat „ca se va crea un organ informativ în cadrul penitenciarului”, Direcției a III-a revenindu-i coordonarea acestuia (*Ibidem*).

²⁰⁷ Există informații care atestă acest lucru. Un ofițer anchetator i-ar fi mărturisit lui Ilie Niculescu, în cercetările din arestul Ministerului de Interne din 1955-1957, că „ei știu că n-au reușit în cazul Pitești și Gherla” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 203).

²⁰⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, f. 43.

Gheorghiu, format din aproximativ 50 de adepți²⁰⁹. Mișcările de reorientare începuseră în septembrie. Acest grup anunțase administrația că se dezice de ideologia legionară, solicitând înscrierea în Partidul Comunist²¹⁰. Obținând aprobarea conducerii penitenciarului, grupul a fost izolat și mutat într-o aripă distinctă. După 23 august 1944 deținuții de la Aiud aveau o relativă libertate de mișcare, celulele nu erau închise, nu funcționau izolatoarele sau Zarca, se puteau plimba prin celule sau prin curtea penitenciarului, dreptul la vorbitor sau pachete nu era restricționat sau interzis, se puteau introduce cărți în detenție etc.²¹¹. Libertatea de mișcare nu era limitată la zidurile penitenciarului, legionarilor fiindu-le permisă munca în coloniile afiliate unității de detenție. Un al doilea grup, condus de Șerban Rogojanu, și-a început activitatea în prima parte a anului 1946²¹². Cazurile sunt simptomatice. Rogojanu și Gheorghiu erau cunoscuți antisimiști, fără ca proaspăta aderență să se reducă doar la un simplu conflict intestine. La vremea respectivă radicalismul legionar era apanajul susținătorilor Comandantului. Nu este, totuși, lipsit de importanță faptul că în Mișcarea Legionară (ca și în Partidul Comunist), istoria dizidențelor, a fracturilor personale ori ideologice, a grupurilor distincte, a făcut parte din logica ei intrinsecă de funcționare²¹³. Folosirea diferendelor ideologice, politice sau personale a fost principala armă de luptă a Securității împotriva Mișcării Legionare. Antisimismul îi poziționa pe cei doi reactiv față de radicalii Legiunii, care refuzaseră orice formulă de apropiere de noua putere.

Cele două personaje au redactat câte un memoriu, pe care l-au înaintat conducerii penitenciarului, prin care declarau că se delimitează de Mișcarea Legionară, renunțând la ideologia extremei drepte, cerând să fie primiți în Partidul Comunist. Conducerea Aiudului i-a încurajat. A luat, astfel, naștere un grup, care a adoptat coregrafia noii puteri. Membrii au solicitat lecturi marxiste, acces la oficiul partidului, „Scântea”, interpretau cântece „progresiste” sau de propagandă sovietică, „pavoazau cu diferite lozinci democratice celulele”²¹⁴, au luat parte la o demonstrație comunistă din orașul Aiud, în cadrul unui car alegoric antihitlerist, cu ocazia aniversării zilei de 1 mai 1945²¹⁵. Totul a culminat cu constituirea unei celule de partid în penitenciar²¹⁶. În decembrie 1945 grupul Horia Gheorghiu a fost pus în libertate²¹⁷, o parte revenind însă, ulterior, în detenție²¹⁸.

²⁰⁹ *Ibidem*, vol. 1, f. 130 verso.

²¹⁰ *Idem*, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 42 verso.

²¹¹ *Idem*, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 130-130 verso.

²¹² Alexandru Ghyka vorbește despre existența grupului „încă de prin 1943”, referindu-se pesemne la tradiționalele solidarizări legionare în jurul câte unui lider (*Idem*, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 44 verso).

²¹³ *Idem*, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 63 verso. A se vedea, în text, detaliile despre facțiunile politice, ideologice sau religioase existente în rândurile deținuților legionari. Vezi și nota 128.

²¹⁴ *Ibidem*, f. 64. Alexandru Ghica își amintea și el că grupul „ar fi ornamentat încăperile respective cu tablouri și lozinci comuniste” (*Idem*, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 43).

²¹⁵ *Idem*, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64.

²¹⁶ *Ibidem*.

²¹⁷ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 208.

²¹⁸ *Ibidem*, f. 209.

Șerban Rogojanu și-a început activitatea după Horia Gheorghiu, mai exact la începutul lui 1946, având alături pe Gheorghe Boianu și pe preotul Lazăr Pușcaș, grupul din jurul acestuia numărând aproximativ 100 de legionari²¹⁹. La 6 martie a pus la cale o acțiune de desolidarizare de Mișcarea Legionară, concretizată printr-o serbare dată în incinta închisorii, pentru deținuți și pentru invitați din oraș. „«Foști» legionari au ținut discursuri de preamărire a comunismului, au cântat, cu corul organizat în acest scop, cântece comuniste”²²⁰. Serbarea, apreciată ca „foarte reușită”, a fost repetată în sala teatrului din Aiud. Directorul penitenciarului, Alexandru Guțan, a ținut o prelegere în care a subliniat importanța renunțării legionarilor la vechile poziții²²¹. A urmat apoi o petrecere „în cursul căreia «ex-legionarii» au fraternizat cu oamenii muncii și au dansat până în zori”²²². După dans au existat și anumite rezultate: grupul rogojenist a fost trimis în coloniile de muncă „Galda”, „Unirea” și „Uioara”, sub lozincă „colaborare pentru reconstrucția socialistă a țării”²²³, într-un mediu mai liber, mai puțin supravegheat. Semnificativ, dacă este să acceptăm mărturia lui Biriș, este și faptul că legionarii care adoptaseră o poziție religioasă explicită, aderă la „grupul restructuraților”²²⁴. Dintre „rogojenști” un număr de 60-80 de legionari fuseseră eliberați anticipat, datorită participării la reeducare și redactării unei adeziuni la noua putere²²⁵.

Semnificativ este faptul că, dincolo de comprehensivul oportunism vizând anticipata eliberare din detenție, grupurile procomuniste manifestau și o nedisimulată sinceritate privind proaspăta convertire. Radicalismul unora dintre ei stă probă în acest caz. În bună măsură, una din explicațiile pentru destinul grupului intransigent al „biriștilor” la Suceava se găsește în aceste convingeri. Într-o similară corespondență se găsește și grupul din jurul lui Bogdanovici și ulterior Țurcanu de la Suceava, pentru care obtuzitatea radicalismului asociată unui rafinat exercițiu al urii a făcut posibilă terifianta experiență a Piteștiului.

Se pun câteva întrebări legitime: cum a fost posibil ca un legionar intransigent, legat de comandamentele din „Cărticica șefului de cuib”, adeptul strictei discipline legionare, acela care în 1944-1946 se delimitase aparent ferm de grupările legionare procomuniste, decide acum să treacă, cu arme și bagaje, în tabăra acestora? Ce se schimbase între timp? Ce intervenise?

Un răspuns de primă instanță poate fi cel legat de descurajarea produsă de decizia șefului Legiunii²²⁶, asociată eliberărilor survenite în rândurile adeptilor grupărilor Gheorghiu sau Rogojanu. Biriș n-a intenționat, însă, o schimbare ideologică radicală, ci un amestec doctrinar, gândit să împacă idealurile extremei drepte naționaliste cu noua

²¹⁹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64.

²²⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 209.

²²¹ *Ibidem*.

²²² *Ibidem*.

²²³ *Ibidem*.

²²⁴ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 64 verso.

²²⁵ *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal*, București, Editura Vremea, 1995, pp. 464, 468.

²²⁶ Ne referim aici la pactul încheiat de N. Petrașcu cu reprezentanții Partidului Comunist în decembrie 1945.

dimensiune revoluționară („mi-am dat seama că trebuie adoptate noi metode de activitate pe care eu le vedeam tocmai prin luarea lor din ideologia și experiența marxistă (...), principiile adoptate de la comuniști puteau deci, după mine, să schimbe întrucâtva forma vechilor principii legionare (...), eu nu mai vedeam posibilă continuarea activității legionare întrebuițând misticismul în modul acela exagerat, întrucât concepțiile societății se schimbaseră iar omul nou creat după 1944 cerea ceva concret”²²⁷). Și, deși orientarea procomunistă de la Suceava a lui Biriș nu a rămas necunoscută la revenirea lui din iunie 1948 la Aiud, dimpotrivă, Biriș a gestionat abil ambiguitatea unei aderențe, care nu părăsea definitiv teritoriul legionar. Pentru mulți, acest Janus Bifrons, a rămas până la capăt un ferment inexplicabil²²⁸. Orgoliul propriei sinteze național-socialiste (Biriș milita pentru „existența unei dizidențe legionare independente”²²⁹) și sentimentul acut al trădării, pe care-l resimțise în 1944-1945, prin gestul lui Petrașcu, și la revenirea din iunie 1948 în Aiud, prin delimitarea comunității legionare de acțiunile lui de la Suceava, i-au determinat destinul penitenciar de dincolo de 1957. Dar să nu anticipăm.

Într-un interogatoriu din 6 decembrie 1954, Biriș a rezumat tactica pusă în practică de el la Suceava. Sigur, în cercetările din 1954 nu a mai fost dispus să-și recunoască credința, preferând să se subsumeze strategiei anchetei, care – ca și în cazul grupurilor procomuniste – interpreta încercările de seducție legionare de la mijlocul anilor '40 ca *strategii de diversivne*²³⁰. „Noua tactică elaborată de subsemnatul în penitenciarul Suceava, în perioada anilor 1947-1948, consta în darea de directive legionarilor pentru studierea și cunoașterea ideologiei comuniste, pentru combaterea ei, în adoptarea de către legionari a unor principii din ideologia și programul comunist, în scopul continuării activității legionare în condițiile noi”²³¹. Declarația este *a anchetei*, trebuind să fie luată ca atare. În afară de vinovăția poziției duplicitare, pe care Biriș era invitat să și-o asume, pentru conturarea încadrării penale, mărturisirea conține și informații veritabile. De pildă faptul că a existat un program de studiu al materialelor marxiste, alcătuit din lecturarea oficiosului partidului, (la vremea respectivă nefiind

²²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 69.

²²⁸ Biriș și companiunii au crezut sincer într-o formulă novatoare sincretică, care să îmbine punctele ce păreau comune din cele două perspective ideologice. Speranța, naivă și la limită disperată, era că astfel „reîncadrați”, vor fi mai ușor de asimilat în noile orizonturi politice, putând miza pe o posibilă eliberare anticipată. Condiția de posibilitate a acestei sinteze ridică anumite întrebări extrem de importante. Cum este posibil să melanjezi idealuri ce par simetrice, dar care sunt clădite pe fundamente opuse? „Omul nou”, reînnoirea României, disciplina civică, situarea într-un ev nou politic a țării, cultul elitelor conducătoare (chiar dacă identificarea acestora era complet diferită), charisma liderului și o anumită soteriologie istorică (în marxism în formula unui istoricism mesianic, complet desacralizat) ș.a.m.d. Ce tip de simetrie poți imagina între cele două ideologii de așa manieră încât punțile peste ele să fie posibile? Ce avea *specific* legionarismul? Ireductibil? Ce rol joacă ideologemele amintite în alcătuirea miezului tare al doctrinei legionare? Ca întotdeauna, punctele comune doctrinare, apropierea, sunt mult mai interesante decât diferențele.

²²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 76-77.

²³⁰ Despre desfășurarea și calendarul anchetei din 1954-1957, a se vedea mai jos în text.

²³¹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68.

traduse prea multe lucrări din ideologii marxismului²³²), a *Istoriei P.C.U.S.* și a *Problemelor de bază ale leninismului*, cerute explicit de Biriș, precum și a altor broșuri din biblioteca penitenciarului²³³. În spatele intenției de a adopta pozițiile doctrinare ale noii puteri stă, foarte probabil, speranța lui Biriș că este posibilă o formulă sincretică, care să permită salvarea în cadrul României comunizate a lui și a adepților lui. Adoptând sincer noile directive ideologice, fostul secretar general al Ministerului de Interne încerca o *sinteză „național-socialistă”*, multe din idealurile radicale și mesianice ale celor două mișcări, în ciuda unei opoziții politice manifeste, suprapunându-se.

Acțiunea a început în toamna lui 1947, continuând până în 15 iunie 1948, când grupul este readus la Aiud. „Biriștii” erau dirijați să discute pe larg articolele publicate de „Scânteia” sau „Viața Sindicală”²³⁴, să facă referate după lucrările deja amintite, pe care le prezentau apoi în public. Se impunea „creșterea nivelului cultural al omului nou”, legionarii evitând astfel să ajungă simple „piese de muzeu” ale istoriei. Restructurarea era văzută ca o posibilitate de a participa din nou la viața politică²³⁵. Biriș recunoștea că se plasase pe o poziție „de extremă stângă legionară”, mai precis „mergând spre socialism deschis, aprobând, ratificând unele exproprieri și așa mai departe, făcute la noi în țară la data aceea”²³⁶. „Mișcarea Legionară trebuie să ia din marxism tot ce este în concordanță cu cerințele noilor vremuri”, afirma Biriș, „să se declare pentru naționalizarea mijloacelor de muncă și a capitalului”, „împotriva proprietății particulare”, „să recunoască, alături de marxiști, că tot ce este comerț particular, în fond este rapt”, „să adopte ca program de guvernământ, înființarea colectivelor agricole și meșteșugărești”, iar Karl Marx și continuatorii săi trebuie să fie asimilați drept „precursorii doctrinei economice legionare”²³⁷.

Anchetele pregătitoare ale procesului din 1957 rețin „modificarea” tematică survenită între momentul Aiud și detenția de la Suceava. Dacă la Aiud accentul fusese pus pe educația spirituală și morală, la Suceava accentul cădea pe educația politică, economică și socială. Suntem în fața unei citiri agravante, pe linie „organizatorică”, a anchetei. Se sugera, astfel, că schimbarea de direcție ideologică a grupului urmărea implicarea *politică activă*, culegându-se informații despre situația din țară și construindu-se planuri de acțiune explicite. În opinia noastră nu există diferențe fundamentale între cele două etape. Pesemne momentul Suceava, beneficiind de euforia generată de eliberările

²³² Alte surse rețin faptul că în Suceava acelei perioade se citeau, printre altele, și lucrări de sociologie (unele de orientare marxistă): Petre P. Ionescu, *Sociologie* (1930), Traian Brăileanu, *Sociologie* (1935), I.V. Stalin, *Marxismul și cestiunea națională* (1942), Constantin Rădulescu-Motru, *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin*. Mărturia provine de la Alexandru Bogdanovici, unul din actorii principali ai reeducării de la Pitești, fost deținut la Aiud între aprilie 1945 și martie 1947 și care folosise lucrările citate în redactarea unui eseu scris în detenție în noiembrie 1946, intitulat *Spre o nouă definiție a conceptului de „națiune”* (Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1945-1952): Aiud, Suceava, Pitești*, cuvânt înainte de Constantin Ticu Dumitrescu, Iași, Editura Polirom, 2010, vol. I, p. 37).

²³³ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68 verso.

²³⁴ *Ibidem*, vol. 2, f. 51 verso.

²³⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 69 verso.

²³⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 153.

²³⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 614.

anticipate care se produsese la Aiud, a fost ceva mai consistent în concretizarea acțiunilor de convertire ideologică, însă, fermentul era același. Dezvoltarea fenomenului, mai cu seamă odată cu arestările din 14-15 mai 1948, a presupus ducerea până la capăt a unor premise puse deja la Aiud, cu mai bine de trei ani înainte.

Din grupul „biriștilor”, anumiți deținuți fuseseră selectați să se ocupe cu un sector anume de activitate: Mircea Cătuneanu se interesa de problema economică și financiară, Duțu Dumitru de problema învățământului, Turtureanu primise sectorul sportiv și de tineret²³⁸, Eftimie Mitrofan superviza problema femeilor și copiilor, Alexandru Ghyka răspundea de „probleme legate de relațiile interne și externe din punct de vedere politico-militar”²³⁹. Se dorea, cu limitele intuibile, un soi de „guvern din umbră”, menit monitorizării acțiunilor Partidului Comunist, în ideea viitorului rol pe care Mișcarea Legionară trebuia să-l joace. Se pune fireasca întrebare dacă avem de-a face cu o reconstrucție a anchetei sau cu planificări explicite? Adevărul este, pesemne, la mijloc, chiar dacă ambiția organizării unui „guvern”, aflat în opoziție cu puterea comunistă, este în mod evident, exagerată. Finalitatea unei asemenea organizări este departe de a fi clară, putând afirma – în acest stadiu ale cercetărilor – că avem de-a face cu un grup legionar care a încercat, printr-o sinteză ideologică, o apropiere de Partidul Comunist. Rațiunile care au făcut ca o asemenea apropiere să fie considerată o opțiune fac obiectul unei cercetări separate.

La începutul lunii mai 1948 Biriș decide să treacă pe hârtie ideile generale ale noii poziționări²⁴⁰, în speranța că le-ar putea comunica în afara penitenciarului. Textul este citit în data de 15 mai amicului Ghyka²⁴¹, și o zi mai târziu, întregului grup²⁴². Departe de a fi în sens strict programatic, rândurile reflectau mai curând o poziție tactică, o formulă de adaptare, dar și o interesantă *repoziționare*. Scrisoarea, redactată de Biriș, a fost copiată în mai multe exemplare. Unul fusese trimis lui Constantin

²³⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 155.

²³⁹ *Ibidem*, vol. 2, f. 83 verso.

²⁴⁰ Mai exact, pe 14 mai 1948 (*Ibidem*, vol. 1, f. 74).

²⁴¹ Atitudinea lui Ghyka la Aiud, încă din 1941, fusese echilibrată, refuzând afilierea la unul din grupurile constituite în detenție. „Fusese legionară”, descria Biriș, „fără a se manifesta fățiș, în sensul că nu a cerut reabilitarea prin trimiterea pe front, așa cum au făcut alții” (Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 63 verso). După 23 august 1944 Ghyka nu și-a manifestat direct opoziția față de noul regim, nerenunțând, însă, la profilul legionar. La începutul lui 1946 a cerut conducerii penitenciarului îmbunătățirea condițiilor de hrană, refuzând să mai primească mâncarea servită. În luna mai a aceluiași an este pedepsit cu izolarea, iar câteva luni mai târziu a fost trimis disciplinar la penitenciarul Suceava (*Ibidem*, f. 64). Ghyka nu era de acord nici cu abordarea „biriștilor”, motivând că o atitudine radicală nu servește organizației legionare, expunându-i ostentativ pe susținătorii acestei direcții ca și pe cei (prin opoziție) care căutau pe alte căi eliberarea („restructurării”). Într-o primă perioadă, la Suceava acceptase participarea la ședințele „biriștilor”, a acceptat să redacteze și referate în urma lecturii oficiosului Partidului Comunist, făcând-o, însă, cum s-a exprimat Biriș, „în spirit reacționar”, „combătând ideile comuniste” și menținând „moralul celor din grup, în sensul că regimul actual va cădea și se va restaura capitalismul” (*Ibidem*). Biriș s-a simțit dator să-i critice atitudinea, ceea ce l-a determinat pe Ghyka să se retragă din grup.

²⁴² Scrisoarea este semnată de Victor Biriș, având trecut data de 16 mai 1948.

Lupoai²⁴³, unul din cei mai apropiați adepți ai lui Biriș, prin intermediul fratelui lui Vasile Turtureanu, venit la un vorbitor la penitenciar²⁴⁴. Un alt exemplar, copiat de Alexandru Ghyka, care adăugase și două pagini de *post scriptum*²⁴⁵, ascuns într-o saltea, fusese descoperit, ajungând „piesa acuzatoare principală”²⁴⁶ la dosarul anchetei din 1954. Sfaturile și poziționările epistolare se transformă, în idiomul anchetei, în „directive”, menite reactivării legionarilor din detenție și din exterior.

Adresată „Dragă Titi” (Constantin Lupoai), scrisoarea conține o suită de sfaturi pentru tânărul student ce fusese eliberat cu un an înainte și care era îndemnat,

²⁴³ Trimiterea s-a produs în intervalul 14-16 mai 1948 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 79). Constantin Lupoai, „un legionar crescut de mine la Aiud”, „la care țineam foarte mult”, care „mă urma întocmai”, fiind „un element cu aptitudini politice și științifice, fără a pune bază pe un misticism exagerat”, avea „toate însușirile pentru a pune în practică obiectivele elaborate de subsemnatul”, așa îl descria V.B. (*Ibidem*, ff. 70-71, 75). Lupoai fusese grațiat, eliberându-se în 1947 din penitenciarul Aiud (*Ibidem*, f. 70 verso), ca efect al participării acestuia la primele acțiuni de reeducare întreprinse de grupul Rogojanu (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal*, Editura Vremea, București, 1995, p. 507). De ce îi adresase în mod explicit lui o scrisoare? O mărturie a lui Vasile Turtureanu din ianuarie 1955, confirmată și de o declarație a lui Biriș din decembrie 1954 reține, cu ceva timp înaintea izolării lui V.B. la Suceava, o ședință de judecată la care Lupoai ar fi fost supus, pentru un așa numit „caz de indisciplină”. Lupoai „refuzase să execute așa cum se cerea o corvoadă dată în cadrul grupului de către șeful de cuib” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 131, 139, 140). Scrisoarea trebuia să vină ca o corijare a acestei abateri. Lupoai a fost martor propus de Procuratură (martor al acuzării) în procesul din octombrie-noiembrie 1954 a „lotului reeducării” de la Pitești, fiind unul dintre cei folosiți, torturați și maltratați în „exercițiile cruzimii” din penitenciar (*Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Canal*, Editura Vremea, București, 1995, pp. 23, 29, 32, 46, 253-254, 685). Ar fi făcut parte, conform declarației lui Dan Dumitrescu, dată în cadrul amintitului proces, din „comandamentul legionar” constituit în penitenciarul Suceava la sfârșitul lunii august 1948, informație care trebuie luată însă cu multă prudență (*Ibidem*, pp. 501, 508). Plusând în anchetă și încercând mascarea practicilor abuzive din penitenciarul Suceava, același declara că Lupoai făcuse parte din „echipa teroristă de execuție”, organizată ca să pună în practică sentințele de condamnare la moarte ale unui așa numit „tribunal [legionar] de judecată” (*Ibidem*, p. 496). Lupoai activase în F.D.C. la liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava. În 1942 a fost judecat de Curtea Marțială din Cernăuți și condamnat la 20 de ani m.s. În 1949 a fost condamnat a doua oară la 20 de ani m.s.. la recurs pedeapsa reducându-i-se la 5 ani m.s. După prima arestare a fost încarcerat la penitenciarul Aiud, executând o pedeapsă de 5 ani și jumătate și fiind eliberat în 1947 (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 81). Nu rezultă clar ce rol a jucat în reeducarea de la Suceava. Coroborarea declarațiilor contradictorii din ancheta din 1954 sugerează că C.L. adoptase altă tactică decât participarea agresivă și directă la reeducare, fără să renunțe însă la convertire. Din declarațiile proprii, apare ca unul care demascase falsele încercări de *captatio* ideologice ale grupării Bogdanovici-Țurcanu, ipostază care poate fi înțeleasă și ca o necesară re poziționare tactică din timpul anchetei. Izolarea lui însă la Suceava, din ordinul lui Bogdanovici, indică faptul că era considerat unul din deținuții care încă nu renunțase definitiv la ideologia legionară sau refuza să se ralieze dimensiunii radicale a fenomenului reeducativ (Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 87).

²⁴⁴ Ion Turtureanu (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 155 verso).

²⁴⁵ *Ibidem*, f. 170.

²⁴⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 243.

„pentru cauză”, să se înscrie la Universitate²⁴⁷, „pentru a deveni energie creatoare” și pentru a „continua munca educativă și organizatorică” în care dovedise „aptitudini remarcabile”²⁴⁸.

„Dacă nu vom ști să învățăm din revoluția social politică care se desfășoară sub ochii noștri”, avertiza Biriș, „dacă nu vom ști să asimilăm știința socială și politică, care constituie marea forță a comunismului internațional, departe de a îndeplini misiunea de învățători și conducători ai neamului pe drumul nostru, vom fi condamnați de la început să devenim simple unelte ale unor interese străine de cele ale neamului, vom fi puși la arhivă (nu importă dacă de ruși sau de americani, de burghezi sau de avangarda proletariatului)...”²⁴⁹. Ca lider și „director de conștiință”, îl sfătuia subtil pe Lupoaiu că „sămânța” trebuie „aclimatizată *la noile condiții istorice*” [subl. n.]. Condiția de a rămâne „mădularie vii ale neamului” este „să rămânem permanent *în inima lucrurilor*” [subl. n.]. Altfel, „misiunea istorică”, ar putea fi ratată. Biriș anticipa reacția dură a legionarilor în fața unei repoziționări atât de îndrăznețe, numindu-i, precaut, „prietenii de bună credință, dar orbi”. Inabilitatea provenea din faptul că cei care preferau să se păstreze pe vechile poziții legionare refuzau să vadă „marele cataclism ce pare de neînălăturat” în urma căruia „focul va mistui poate întreaga pădure de brazi”²⁵⁰. De sub cenușa acestui incendiu, însă, va răsări o sămânță, „cu mare capacitate *adaptivă*” [subl. n.], care va genera „mădularile lumii noi”. „Semănătorii înțelepți” vor fi binecuvântați, se consola Biriș, într-un registru care amesteca dezinvolt coregrafia noutestamentară cu misionarismul legionar. Lupta nu putea fi ușoară. „Primejdiile pretimpurii din partea inamicului”, dar și „vechile cadre, în cea mai mare parte oportuniste sau total decăzute” puteau periclita noua sinteză. Delimitările sunt importante, acoperind atât profilul „inamicului” bolșevizat cât și fruntașii Mișcării, incapabili „să citească” spiritul vremurilor.

Direcția etică a curajosului drum se situa, însă, dincolo de îndoieli. Îndemnul pentru „Titi”, în spiritul căruia trebuiau crescuți noii adepți, suna copleșitor: „să-i crești în duhul care bate din «Arcașii lui Ștefan» și din «O, Românie!»”²⁵¹. Nimic nu poate fi mai tranșant, să recunoaștem!

Pentru a nu „cădea”, acțiunea trebuia să fie individuală, să nu aibă de-a face cu nici un „comandament legionar”, cu nici un nume, nefiind, însă, indicat ca ea să fie debransată de la energiile celui care străbătea Legiunea dincolo de timp. Nenumit explicit în scrisoare, C.Z.C. este prezent prin trei mari comandamente, care încercau să dea un profil ceva mai pragmatic efuziunii arcașilor lui Ștefan. Cadrul general nu părea să se desprindă de *Weltanschauung*-ul bibliei legionare, Lupoaiu fiind îndrumat să păstreze axele diriguitoare intacte: „*Individul în cadrul și în slujba neamului*”, „*Neamul în cadrul și în slujba lui Dumnezeu și a legilor divinității*”, respectiv „*lupta din răspuțeri în contra exploatarea omului de către om*”²⁵². „Ordinea burghezo-capitalistă” eșuase în soluționarea ultimei

²⁴⁷ Idem, fond Penal, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 139.

²⁴⁸ *Ibidem*.

²⁴⁹ *Ibidem*, ff. 139-140.

²⁵⁰ *Ibidem*, f. 140.

²⁵¹ *Ibidem*, f. 141.

²⁵² *Ibidem*.

probleme, „iar ordinea comunistă” înlocuise exploatarea omului de către om prin „exploatarea până la epuizare a omului de către stat”²⁵³. Există, însă, o formulă care aglutina ideologeme din ambele perspective, sugerând că este posibilă o rebranșare la izvoarele autentice codreniste, asumând, însă, lucid lecția istorică care începuse cu 1940, cum se exprimase Biriș. „Sarcina energiilor noastre creatoare este ca, valorificând marile experiențe, fascistă, nazistă și sovietică, precum și *pe cea a democrațiilor de tip nou*”²⁵⁴ [subl. n.], să poată fi puse, în practica politică, cele trei „comandamente” de mai sus. Biriș nu părea să aibă nici o crispă asimilând egalitarismul cu „împărăția lui Dumnezeu pe pământ”²⁵⁵. Părea astfel că dezideratul mesianic al Legiunii prinsese un neașteptat corp în România bolșevizată.

Lupoai era îndrumat să lectureze asiduu literatura marxist-leninistă, ea „mijlocind științific realitățile istorice și politice pe care nu avem dreptul să le ignorăm. Misticismul este bun doar ca izvor de energie, „ne înfierbântă elanul”, însă, „știința socială și politică ne învață să valorificăm util și constructiv această energie”²⁵⁶. „Democrațiile de tip nou” păreau să corporalizeze exaltarea propagandistică pe care Biriș o cunoștea foarte bine și pe care o admira. Se păstrase, în logica acestui mesaj, un anumit regim al exaltării, care mișca societatea și realitatea politică mai mult printre metafore, proiecte idealizate și planuri a căror anvergură absorbea istoria.

Dacă adresantul putea părea șocat de, totuși, fundamentala schimbare axiologică – în ciuda asigurărilor legate de prezervarea fundamentalelor referințe codreniste – Biriș ținea să-l prevină cu deja exersatul tact psihologic: „tulburarea firească pe care ți-o va produce contactul cu literatura comunistă se va potoli pe măsură ce *procentul de acumulare ideologică se va fi desăvârșit. Adevărul te va îmbogăți* [subl. n.], iar neadevărul îl vei respinge și îl vei combate cu mai multă putere decât ai putut-o face în perioada când te socoteai obligat să combați o idee, numai pentru că purta eticheta roșie a comunismului”²⁵⁷.

Ceea ce atrăsese atenția Securității erau și sfaturile privitoare la urmărirea transformărilor survenite în structura tineretului, a „acțiunii educative inițiate de actualul regim”, ce anume îl determină să studieze revistele comuniste (e.g. „Tânărul muncitor”), „Titi” trebuind să răspundă la întrebarea dacă tineretul poate fi recuperat „în sânul neamului, așa cum îl concepem noi”, conform metodelor de educație „fixate în *Cărticică și Îndreptar*”²⁵⁸. Un veritabil studiu de psihologie socială, pe care Lupoai era rugat să-l ducă la bun sfârșit și să-l comunice lui Biriș, când se va elibera.

În rezumat, textul era un îndemn adresat tinerilor legionari de a continua legământul naționalist („cultul Neamului”) prin angajarea, simetrică, în cadrele noii societăți comuniste. Până la urmă, și legionarii doreau eliminarea exploatării omului de către om, clarificarea problemei marii burghezii industriale, visau și ei la un „om nou” și o „nouă Românie”, pariau pe o „renaștere națională” asimilabilă unei „revoluții”.

²⁵³ *Ibidem*.

²⁵⁴ *Ibidem*.

²⁵⁵ *Ibidem*, ff. 141-142.

²⁵⁶ *Ibidem*, f. 142.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ *Ibidem*, f. 144.

Adversarul (marea burghezie exploatoare), dar mai cu seamă aspirațiile comune păreau că pot construi un pod de trecere de la extrema dreaptă la extrema stângă, fără emoții ori dileme. Parcurgând similaritățile și accentuând pe chestiunea simbolică a „Neamului”, care trebuia slujit independent de contextele politice, relația cu acesta fiind asimilabilă unui legământ de tip religios, drumul nu mai părea de neparcurs, dimpotrivă. Contextul carceral a făcut traducerea mult mai facilă. Ce scosese complet din ecuație Biriș era angajamentul religios, destul de greu, dacă nu imposibil de împăcat cu lumea comunistă. Relația lui cu acest extrem de important aspect rămâne ambiguă și nesigură, existând mai degrabă o distanță sceptică și orgolioasă față de orice alt tip de angajament ancilar.

Ultimele fragmente din scrisoare, în forma unui *post scriptum*, aparținându-i lui Alexandru Ghyka, dezvăluie o perspectivă diferită. Nemulțumit de orientarea marxistă a bunului său prieten, cu care dezbătuse aceste probleme în august și septembrie 1946²⁵⁹, Ghyka nu putea lăsa formarea unui tânăr pe mâinile unei ideologii cu care Mișcarea Legionară pretindea că are un conflict fundamental. El i se adresează, simpatetic și regulamentar, adresantului cu „Dragă camarade”, începând scrisoarea abrupt desființător: „lectura asiduă a materialului de propagandă comunistă și-a produs efectul otrăvitor: l-a convins că valorile principiilor lui Marx și Lenin sunt singurele. Susține că adevăratul legionarism nu se poate realiza decât pe căile arătate de Marx și Lenin”²⁶⁰. Amicul Biriș, sintetiza Alexandru Ghyka, „crede în ideologia comunistă pe care își închipuie că o poate îmbrăca în verde”, sfătuindu-l ferm pe tânărul neofit să fie „vigilent” și „atent”. „Lumea camarazilor” nu se poate aglutina, însă, cu „lumea tovarășilor”²⁶¹. Verdictul este lipsit de opțiuni: „Ori tovarăș cu dr. Biriș, Chișinevski, Paucherii [Paukerii], Ghinzberg ș.a., în sunetul internaționalei, ori camarad cu toți legionarii vii și morți, în sunetul «Sfintei tinereți», cu H.S. în frunte. Ori cu crucea pentru care au murit Moța-Marin, ori cu cei care au tras în Hristos, în Moța și în Marin. Alege. Am să-ți mai scriu. Trăiască Legiunea și Căpitanul”²⁶².

Poziția lor era diametral opusă. Ghyka nu credea că împrumutul ideologic poate duce la o reală relaxare între comuniști și legionari, Biriș în schimb, se iluziona că sublinierea drumurilor comune ar putea pune problema acceptării Mișcării Legionare ca posibil partener de dialog politic. Ambele poziții erau iluzorii, dovedind o cecitate aparte față de natura „adversarului”, deloc dispus la reale compromisuri și funcționând după logica ilegalistă și subversivă a trupelor de gherilă politică, pentru care legea, înțelegerea, pactul, doctrina sau orice altă formă de *gentlemen's agreement* erau – în fapt – doar strategii strict formale pentru mascarea unor acțiuni în forță, paramilitare și extrapolitice.

Cercetările la care a fost supus Biriș și doi dintre apropiații lui în 1954, au început în 21 august, atunci când, prin mandatul nr. 1232 emis de Procuratura Militară

²⁵⁹ Idem, dosar nr. 50417, vol. 2, ff. 59-60.

²⁶⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 168 și dosar nr. 14468, vol. 1, f. 144.

²⁶¹ Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 177.

²⁶² Idem, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 144.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

Teritorială București, a fost – în chip formal – arestat²⁶³, mandat prelungit ulterior până în 17 februarie 1955²⁶⁴. Turtureanu este arestat în ianuarie 1955, iar Ion Mare la data de 4 aprilie 1955²⁶⁵. Ancheta s-a derulat în cea mai mare parte la Direcția de Anchete a M.A.I. din București și la Direcția Județeană Constanța a M.A.I. (în cazul lui Ion Mare).

Punerea sub acuzare a vizat „activitatea legionară dusă în detenție”, mai întâi la Aiud, Galați, apoi la Suceava, în mod organizat, pe întreg intervalul de la arestarea din 1941, până în 1948, încadrarea juridică făcându-se pe celebrul articol 209 C.P. Cercetările s-au încheiat în februarie-martie 1955²⁶⁶. Rechizitoriul în dosarul nr. 1971 a fost finalizat la 10 martie 1955, fiind redactat de Procuratura Militară Teritorială a Capitalei²⁶⁷. Deși, inițial, cauza a fost trimisă Tribunalului Militar Teritorial București, datorită unor succesive vicii procedurale, audieri de martori etc., procesul a fost declinat în favoarea Tribunalului Militar Iași²⁶⁸, pe considerentul că faptele puse în sarcina celor trei inculpați se desfășuraseră pe raza „teritoriului juridic” al acestui tribunal (penitenciarul Suceava). Interesant că, în încheierea din 11 iulie 1956 a T.M.T. Iași, prin care dosarul este trimis înapoi, pentru „reglarea competenței” de soluționare, la București, se făcea mențiunea că din analiza faptelor comise la Suceava nu ar fi rezultat „că s-ar fi făcut ceva concret”²⁶⁹. Bucureștiul a stabilit, la 14 august 1956, competența de soluționare în favoarea Tribunalului Constanța²⁷⁰.

Sentiința nr. 217 a Tribunalului Militar Constanța s-a dat în 18 aprilie 1957²⁷¹. Inculpații sunt acuzați, nici mai mult, nici mai puțin, de inițierea unei organizații „de tip fascist, politic și paramilitar”²⁷², fără prea multă preocupare pentru verosimilitatea unei atari enormități, în contextul în care faptele invocate se produsese în timpul detenției. Cei trei strâng împreună 65 de ani de muncă silnică, Biriș 25, iar Turtureanu și Mare câte 20.

Nici unul din ofițerii care anchetaseră procesul din 1954 nu a avut dubii în legătură cu natura rândurilor expediate de Biriș în afara penitenciarului. În optica lor, era vorba, pur și simplu, de o încercare de reorganizare a Mișcării prin ducerea unei susținute „activități legionare” în detenție, mascată sub „tehnică diversionistă” a convertirilor la comunism. Scrisoarea nu era altceva decât o înșiruire de „directive”, cu o clară dimensiune organizatorică. Similaritatea stilistică a anchetei cu cea organizată în cazul lotului Pitești este dincolo de orice dubiu. În opinia noastră, procesul lotului Biriș este un efect al procesului Pitești. Obsesia perpetuării aceleiași conspirații simiste, care

²⁶³ Idem, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 7. „Formal” pentru că pe 13 iulie 1954 Biriș era în detenție la penitenciarul Lugoș, de unde a fost transferat pentru anchete la M.A.I. București.

²⁶⁴ *Ibidem*, f. 12.

²⁶⁵ *Ibidem*, vol. 2, f. 1.

²⁶⁶ *Ibidem*, vol. 1, ff. 3-6, 81, 161.

²⁶⁷ *Ibidem*, vol. 2, ff. 85-86.

²⁶⁸ *Ibidem*, f. 264.

²⁶⁹ *Ibidem*, f. 268.

²⁷⁰ *Ibidem*, vol. 3, f. 4.

²⁷¹ *Ibidem*, ff. 74-77. A rămas definitivă prin respingerea recursurilor, la 25 iunie 1957 (*Ibidem*, vol. 4, f. 8).

²⁷² *Ibidem*, vol. 3, f. 76 verso.

falsifica reeducarea, deturnând mesajul arhitecților ei, trebuia confirmată și în cadrul altor penitenciare²⁷³.

Activitățile curente în detenție ale legionarilor deveniseră preocupante pentru autorități din momentul în care experimentarea unei formule sălbatice de convertire la Pitești, eșuase. Strategia cunoscută, după acest eveniment, a vizat interpretarea faptelor ca rezultat al unei formule subversive de organizare în detenție, care scăpase organelor penitenciare și care – prin acțiunile puse la cale – venise să compromită acțiunea plină de umanism, de recuperare pentru societate, a foștilor adepți ai extremei drepte. Obsesia subversivității se născuse în chiar mijlocul strategiei de „asumare” a eșecului de la Pitești. Legionarii erau „organizați și coordonați”, existaseră „canale de legătură conspirate” cu diaspora, se produsese o deturnare a regimului de pedeapsă, cu scopul compromiterii Partidului Comunist. Partidul și Securitatea căzuseră, accidental, în capcana abilității a legionarilor. Ori „istoria” de față nu se putea derula în absența prezumției unei solide organizări. *A luat, astfel, naștere nu doar o sintagmă („comandamentul legionar din detenție”) ci mai cu seamă o realitate „operativă”*. Pe un atare fundament se vor construi planuri de măsuri, se va înființa o unitate de contrainformații, va fi gândit un întreg univers informativ-operativ.

Sunt adunate probe ale implicării legionare la toate penitenciarele unde fusese încarcerat V.B., la Aiud, Galați²⁷⁴ și Suceava, urmărit de aceeași obsesie

²⁷³ Primele anchete în lotul deținuților de la Pitești (lotul Țurcanu) au debutat în mai 1951. Cercetările au luat amploare odată cu uciderea doctorului Ion Simionescu la Canal (una din unitățile de detenție unde s-a încercat exportarea experimentului), două luni mai târziu. În august 1951 Piteștiul este desființat ca centru de tortură. Abia în aprilie anul următor ancheta prinde contur în jurul lotului Țurcanu. Două luni sunt interogați principalii actori ai viitorului proces. „Timp de un an nu s-a mai întâmplat nimic remarcabil”, observă Alin Mureșan în lucrarea sa monografică dedicată reeducării de la Pitești. Cercetările de fond și scrierea scenariului procesului s-au petrecut în intervalul martie 1953 – august 1954. Sentința, emisă de Tribunalul Militar pentru unitățile M.A.I., a fost dată în 10 noiembrie 1954 la București (Alin Mureșan, *Pitești: cronica unei sinucideri asistate*, pref. de Ruxandra Cesereanu, Iași, Polirom, 2007, pp. 82-83, 94). Cei care au rămas în viață, după executarea în 17 decembrie 1954 a 17 membri ai lotului, au primit sentința definitivă abia pe 31 august 1957, în același an în care și lui Biriș i s-a comunicat sentința definitivă. Trebuie menționate aici și alte două procese, primul în aprilie 1957, în care au fost implicate cadre ale Securității și ale D.G.P. (lotul T. Sepeanu), a cărui sentință s-a dat în 16 aprilie și un al doilea proces al deținuților, în vara aceluiași an (lotul Valeriu Negulescu) (Alin Mureșan, *op.cit.*, pp. 97-102). Elementele scenografice și de regie sunt simetrice procesului lotului Biriș: abuzurile se datorau „comandamentului legionar” din țară și din exil, care ar fi coordonat totul, adeziunile la Partidul Comunist avuseseră o singură motivație și anume „sabotarea dinăuntru” a acestuia (*Ibidem*, p. 84), organizarea în exterior avea ca scop culegerea de informații despre aparatul de stat (sarcina serviciului legionar de informații), scopul întregii operațiuni fiind schimbarea regimului politic din țară.

²⁷⁴ „Salonul nr. 95”, o celulă de dimensiuni mai mari din penitenciarul Galați, găzduise mai multe discuții politice, analize culturale și sociale, „sfaturi pentru politica viitoare” etc. Grupul care le întreținuse, centrat în jurul figurii lui Biriș, fusese compus din: Dumitru Banea, Eugen Popescu, Radu Meitani, Aurel Tacu, Mircea Munteanu, Nicolae Luca, Nicolae Gaia, Ioachim Călin (preot), Gheorghe Tarcea (preot), Ștefan Smărăndescu (preot), Ioan Boboc (preot), Ioan Constan (preot), Krieger (din Grupul Etnic German), Veischisher (Waischircher/Weissshirchen Hugo),

„organizatorică”. Nu se dusese, cum puteau crede deținuții implicați, o simplă muncă de informare și de recalibrare ideologică. Se pusese, de fapt, bazele unei coordonări a deținuților legionari de către „comandamentul legionar” din țară, prin deziderate comune, prin „directive”, în vederea unei acțiuni coordonate. Ca atare, sunt interogați martori, care „confirmă” (cu notabila excepție a lui Alexandru Ghyka, care, pe tot parcursul anchetei, a refuzat să accepte că ar fi vorba despre „directive”, „organizare” sau „ordine”), anchetatorii leagă amănunte de viață carcerală într-un scenariu consistent, menit să demonstreze că V.B. nu părăsise, de fapt, niciodată baricadele extremei drepte. Actorul principal, nu doar de pe pozițiile de acuzat, este Biriș însuși. El este cel care transformă „educația legionară” din detenție într-o formulă programatică, plasându-se într-un rol coordonator și încercând să sugereze că era responsabil de grupul din jurul lui și de destinul recuperării sale politice. Se văzuse ca unul dintre puținii care păstrase nealterată linia legionară, evitând atât soluția reclusiunii religioase cât și pe cea direct colaboraționistă. Biriș a refuzat să-și asume în anchetă profilul legionarului convertit la marxism, deși a tot invocat apropierea, văzând că linia anchetei nu era dispusă să accepte *sinceritatea* unei asemenea reorientări. Orgoliul acestui monopol ideologic nu trebuie subestimat. Anchetatorii au simțit că au de-a face cu încă un „conducător” al Mișcării, dornic să păstreze și să-și adjucece meritul prezervării seducătorului depozit mitologic al ideologiei legionare. Un orgoliu extrem de reactiv, pe măsura antagonismelor dintre facțiunile legionare din detenție, dar și ca efect (deloc de neglijat!) al propriei suferințe singularizante.

Într-un interogatoriu luat lui Vasile Turtureanu la 13 ianuarie 1955 apar distinct diferențele de abordare dintre Biriș și ceilalți coacuzăți. Locotenentul Valeriu Gordan îl întreabă ce ordine fuseseră primite la Aiud din partea „comandamentului legionar de afară”²⁷⁵, făcând trimitere la scrisoarea trimisă în martie 1946 de N. Petrașcu, privind corijarea exceselor lui Biriș. Turtureanu refuză să recunoască existența unui asemenea „ordin”. Ofițerul insistă, traducând în aceeași termeni organizatorici „directivele” pe care le-ar fi „trasat dr. Biriș legionarilor” la Suceava. La previzibilul refuz al lui Turtureanu, anchetatorul îi răspunde că Biriș declarase altceva²⁷⁶. Și într-adevăr, o

Nagy Gheza și Kantor (?) din partidul „Crucilor cu săgeți” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, ff. 102-104, 116 verso). Detaliile provin dintr-o declarație din 9 februarie 1954 a lui Dumitru Ciulei, deținut în perioada respectivă în penitenciarul Galați. Un alt martor vorbește de un veritabil „cuib legionar”, cu ședințe la care nu puteau participa alți deținuți (*Ibidem*, f. 109). Activitatea acestuia, relatată de Dumitru Cloțan la 8 februarie 1954, nu reține însă vreo acțiune procomunistă, dimpotrivă. Pesemne ponderea și influența celorlalți legionari închiși la Galați nu i-au permis lui Biriș să încerce varianta propriei soluții.

²⁷⁵ *Ibidem*, f. 131.

²⁷⁶ Cu exact două săptămâni înainte, pe 28 decembrie 1954, Biriș declara aceluiași lt. Valeriu Gordan: „Directiva transmisă în Aiud de Petrașcu Nicolae și Vică Negulescu prin Hanu Vasile, ajutor comandant legionar, în care aproba poziția de așa-zisi reeducați a celorlalte grupuri legionare din Aiud și critica poziția mea, cerându-mi să adopt atitudinea celorlalți, a fost citită de subsemnatul întregului grup condus de subsemnatul, adunat special pentru aceasta într-o celulă și am arătat că eu sunt împotriva atitudinii lui Petrașcu, pe care o socoteam nelegionară și am cerut fiecăruia să-mi răspundă în scris care este atitudinea lor față de ordinul lui Petrașcu de a ne schimba sau nu atitudinea. Întregul grup de 40 legionari, printre care și Turtureanu Vasile, și-au

făcuse. Nu în sensul în care Direcția Anchete a M.A.I. dorea să conducă procesul, ci în construirea unui profil de conducător de grup, cu o activitate distinctă, care încercase o soluție diferită și era în opoziție cu anumite facțiuni ale Mișcării Legionare din detenție. Orgoliului diferenței i s-a răspuns (cum altfel?) cu un foarte cinic pragmatism al anchetei. Până la urmă Turtureanu și Mare sunt nevoiți să recunoască „evidența”, în formule diferite, pasul către Codul Penal fiind făcut de astuția generoasă a procurorilor militari din cadrul Securității. Cert este că, ceea ce părea a fi „manifestul” ridicol și exaltat al unei acțiuni de apropiere față de regim, printr-o *captatio benevolentiae* fanatică, urmând cadența și tiparul fidelizărilor legionare, invocând aceleași idealuri, posibilitatea transformărilor, „Neamul”, „destinul” României și alte metafore de acest tip, devine brusc și ireversibil corp delict într-un nou proces. Puterea comunistă nu era doar vicleană, era și extrem de pragmatică, refuzând, la momentul respectiv, posibilitatea unei ample manipulări a minților și șansa transformării din interior a conștiințelor. Anchetatorii au văzut în misiva lui Biriș o sumă de „directive” cu caracter organizator, adresate celor din libertate. Prudentă, Securitatea refuza pentru moment, să iasă din scenariul Pitești.

Rechizitoriul reține din acest puseu esențialul: „*considerându-se printre conducătorii de frunte ai mișcării legionare* [subl. n.] și, în același timp, unul care *este în măsură să imprime o nouă tactică de organizare a legionarilor* [subl. n.], B.V., prin metode diferite, intră în posesia ziarului «Scânteia» și a unor broșuri marxiste din conținutul cărora își extrage material ce avea ca scop combaterea stării de autoliniștire de care dădeau dovadă legionarii aflați în închisori”²⁷⁷. S-a construit și probat, astfel, o reală „activitate legionară” derulată în detenție. Este interesant și relevant faptul că Biriș nu a negat, în nici unul din interogatoriile sale, acest scenariu, de care ceilalți acuzați au tot încercat să se delimiteze, evident, fără prea mult succes, dată fiind mărturia celui mai important actor, a „șefului de lot”. Negând, și-ar fi refuzat misiunea. Ori Biriș a fost, poate înainte de orice, omul unei misiuni.

Interesant este cum au fost receptate de anchetă gesturile foștilor adepți ai extremei drepte, auto-transferați, cu arme și bagaje, în tabăra comunistă. Acceptați în prima fază (1944-1946) din oportunism de șeful penitenciarului Aiud, crezându-se că aderențele sunt naturale și trebuie încurajate, pe măsura, însă, a dezvoltării muncii de contrainformații în penitenciar²⁷⁸ și a regândirii strategiei operative cu foștii membri ai Mișcării Legionare la nivel național, și mai ales după răsunătorul eșec de la Pitești²⁷⁹,

exprimat hotărârea de a rămâne în continuare pe poziție fățiș legionară, poziție adoptată prin declarația din 21 noiembrie 1945. Această comunicare le-am făcut-o în luna martie 1946, imediat ce am primit confirmarea autenticității scrisorii, ca fiind de la Petrașcu, toți prezentând în scris poziția lor, lucru ce l-a făcut și Turtureanu Vasile” (*Ibidem*, f. 140). În februarie 1955 cei doi sunt confrunțați de anchetă. Turtureanu a fost nevoit să recunoască totul (*Ibidem*, ff. 155-155 verso).

²⁷⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 85 verso.

²⁷⁸ Manipularea informativă a deținuților a precedat momentul înființării Biroului Inspecției, în martie 1949, chiar dacă de o manieră nesistematică și cu rezultate care cu greu pot fi considerate drept „reușite”.

²⁷⁹ În cazul „experimentului Pitești” se poate vorbi, cu îndreptățire, despre un eșec sângeros. Nu doar că Securitatea nu obținuse ceea ce își propusese (neutralizarea politică a legionarilor), dar reușise să compromită definitiv în ochii deținuților demersul de recuperare „educațională” a

înregimentările au fost taxate drept „strategii diversioniste”²⁸⁰. Lecția a fost însușită după ce Securitatea a fost nevoită să recunoască ineficiența unei politici educaționale represive, care lăsa o anumită inițiativă deținuților²⁸¹. Nu putea exista onestitate într-o atare trecere de la o tabără la alta, singura explicație fiind cea conspirativă. Adezioanele partinice deveniseră „formale”, motivate de strategia eliberărilor anticipate și de încercarea de a submina puterea comunistă, sub sprijinul direct al „Comandamentului legionar din exterior”²⁸². Legionarii încercaseră și reușiseră prin asta să abată vigilența partidului de la adevăratele lor intenții, rămase pe mai departe neschimbate. Însăși strategia după care fusese gândită ancheta începută în august 1954 împotriva membrilor grupului lui Biriș a urmat pașii rescrierii evenimentelor, interpretare survenită după tragedia de la Pitești.

Din cauza rezultatului dezastruos al operațiunilor de convertire, Ministerul de Interne decisese să se replieze. Biriș era, de pildă, acuzat ca „luase în derâdere” și „profanase”²⁸³ [subl. n.] broșurile marxiste, așa cum în fața O.D.C.C.-ului de la Suceava, anchetatorii descoperiseră brusc, cu o anumită candidă pudoare, că „această organizație nu cadrează cu poziția de deținut, pe motiv că a fost întocmită după formele organizatorice ale partidului”²⁸⁴.

Biriș a adoptat imediat scenariul anchetei, glisând vinovăția spre „comandamentul legionar”, care i-ar fi transmis personal o „circulară bătută la mașină”²⁸⁵, recunoscând că existența unor „grupuri formal adverse” se datora „abilelor tactici” legionare, menite obținerii eliberărilor din detenție. Organizarea pe grupuri,

foștilor membri ai Legiunii. Reticențele extreme din 1958-1960 ale legionarilor de la Aiud în fața unei posibile ofensive similare constituie o dovadă în acest sens, cu atât mai mult cu cât tinerii studenți supraviețuitori ai Piteștiului, transferați la Aiud, încarnau dovada fizică irefutabilă a „cutremurului de nouă grade” care îi lovise, cum descria plastic Eugen Țurcanu șocul acțiunii proprii. Mai mult, declanșarea scandalului internațional prin devalorarea ororilor produse în penitenciarul Pitești, de către supraviețuitori sau rude ale acestora care ajunseseră în Occident, este și el un important argument în acest sens.

²⁸⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 209. „Crearea de tabere formale pe motive de tactici”, cum este pus Biriș să rezume noua strategie a anchetei din 1954, referindu-se la conflictele dintre grupurile din Aiud din anii 1945-1947 (Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 66 verso).

²⁸¹ Vom vedea, mai jos, că noutatea introdusă de colonelul Crăciun în regândirea reeducării a constat în controlul total al realității, în izolare și supraveghere informativ-operativă. Ministerul de Interne înțelesese că, dacă existase o eroare la Pitești, aceea fusese legată de libertatea deținuților în a-și organiza reeducarea.

²⁸² A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 65.

²⁸³ *Ibidem*, vol. 2, f. 85 verso.

²⁸⁴ Mircea Stănescu, *op. cit.*, p. 80

²⁸⁵ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 65 verso. Circulara i-ar fi fost transmisă în octombrie 1945, odată cu transferul unui grup de legionari din penitenciarul Lugoj la Aiud, prin Constantin Mântăluță. Nu era singurul „ordin” al „comandamentului legionar”. Biriș nominaliza în aceeași categorie și scrisoarea din martie 1946 adresată de Petrașcu și Valeriu Negulescu, tuturor legionarilor din Aiud, dar vizând explicit poziția lui Biriș (*Ibidem*, ff. 81-81 verso) sau un mesaj al lui Mironovici din aprilie sau mai 1946, transmis prin Ioan Agapie, prin care i se cerea „să-și schimbe atitudinea” (*Ibidem*, f. 82).

declara Biriș, nu este întâmplătoare și nici inocentă. Există „un scop bine definit”, și anume „acela ca sub masca aparentă de «reeducați», [sau] colaboratori ai regimului, [deținuții încercau] să obțină, prin orice cale, eliberarea”²⁸⁶. El însuși se recunoaște parte din ceea ce va numi „noua tactică legionară”²⁸⁷, situându-se la mijlocul drumului dintre înregimentarea entuziastă și radicalismul intransigent. Mai mult, pune pe seama influenței bunului său prieten, Alexandru Ghyka, redactarea singurului corp delict (scrisoarea către C. Lupoaiu). Într-un interogatoriu din 4 februarie 1955, declara cu seninătate că Ghyka ar fi fost acela care l-a determinat să-i comunice lui Lupoaiu „directivele”²⁸⁸. „Detaliul” era o minciună răzbunătoare, datorându-se, pe de o parte, neglijenței lui Ghyka din timpul detenției sucevene (când uitase scrisoarea într-o saltea) și, pe de altă parte, reacțiilor stârnite de același Ghyka la revenirea la Aiud, când comunicase obștii legionare noile reorientări ale fostului secretar general al Ministerului de Interne²⁸⁹. Biriș nu l-a iertat. Prietenia lor luase sfârșit, deznodământ pecetluit în prima parte a lui 1962, când va compune și susține o devastatoare „Demascare a «prințului» Al. Ghyka”²⁹⁰.

Acuzat, însă, de falsă pactizare cu comuniștii, se va replia în zona intransigenților legionari, aducând în discuție grupurile „formal reeducate, restructurate”, din perspectiva cărora „biriștii” treceau drept radicali conservatori. Nu era tocmai așa, iar Biriș știa foarte bine că intransigența lui legionară, pornită ca un pariu personal de renaștere a Mișcării pe *baze actualizate*, luase un chip din ce în ce mai apropiat de cel al „restructuraților”. Diferența consta, pentru perioada 1945-1948, în faptul că Biriș nu agrea ideea subordonării către Partidul Comunist, preferând ipoteza unor negocieri politice de pe poziții similare. Dorința de a reprezenta în continuare Legiunea, considerându-și parcursul drept unul realist și pragmatic, fusese irepresibilă.

Deși scrisoarea către Constantin Lupoaiu nu conținea nici un detaliu strict organizatoric, Biriș n-a ezitat să declare în anchetă că ceruse ca „directivele” să fie comunicate „legionarilor și în special șefilor”²⁹¹, sub obligația ca Lupoaiu să-i transmită cum receptaseră aceștia ordinele. Nu se referea doar la cei din închisori, ci la toți legionarii²⁹².

Documentele anchetei pot părea contradictorii, portretizând deopotrivă un actor, care cerea clemența anchetatorilor, invocând faptul că „într-o anumită perioadă

²⁸⁶ *Ibidem*, f. 65. „În concluzie, acțiunile de creare a grupurilor legionare din penitenciarul Aiud formal adverse, erau duse cu scopul precis ca sub masca de reeducați, restructurați sau de bună credință față de organele administrative ale actualului regim să poată obține pe orice cale eliberarea din închisori, acțiuni ce erau întreprinse și de comandamentul legionar de afară” (*Ibidem*, f. 66).

²⁸⁷ *Ibidem*, ff. 72-72 verso.

²⁸⁸ *Idem*, dosar nr. 14468, vol. 1, f. 7.

²⁸⁹ Ghyka vorbise cu Radu Gyr, cu generalul Petrovicescu, cu Ion Agapie și Ion Anton Mureșanu, fruntaș P.N.Ț. din Ardeal, dar nu numai, punându-i la curent cu metamorfozele prin care trecuse fostul lui prieten în detenția de la Suceava (*Idem*, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 71).

²⁹⁰ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 53-69.

²⁹¹ *Idem*, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 1, f. 68 verso.

²⁹² *Ibidem*, f. 72 verso.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

activitatea lui infracțională era cunoscută și îngăduită în penitenciar”²⁹³, dar amintind și de o altă fațetă a acestuia, conform căreia „a fost și este legionar și în prezent”²⁹⁴, insistând nu doar că „rămâne pe o poziție de intransigență legionară”, dar o va „împărtăși și altora”²⁹⁵. Colegii de lot, Vasile Turtureanu și Ion Mare, se declaraseră și ei legionari, calitate la care înțelegeau să nu renunțe. Explicația acestei aparente contradicții rezidă în poziția duplicitară a eroului nostru. Biriș a jucat în anchetă cartea colaboraționistului²⁹⁶, preferând – din orgoliu, dar și dintr-un calcul cinic – ca în declarațiile din sala de tribunal să pozeze în legionarul inflexibil și neînduplecat.

La începutul anilor '60 în Aiud, una din premisele folosirii lui eficiente a depins de consistența unui asemenea profil, menținut în memoria colegilor de lot.

În nenumărate rânduri, Biriș a amintit prestația lui în acest proces, glisând abil scena de la sala de judecată a procesului la anchetă. Pretindea că nu doar în proces (unde toată lumea știa că nu contează defel ce spuneai, lucrurile fiind deja stabilite), ci și în anchetă fusese inflexibil. Ori nimeni nu putea verifica asta. O formă abilă de a minți prin extindere, incluzând și ancheta în suita luptelor lui cu regimul²⁹⁷. Așa a luat naștere legenda intransigentului, întreținută fără rezerve pe toată perioada 1957-1963. În martie 1961, de pildă, în perioada în care se construia prima misiune a proaspătului agent al Grupei Operative, Biriș înfățișa colegului de celulă Traian Lucaș tabloul sălii procesului și propria prestație²⁹⁸. Începând prin a-i aminti că el este unul dintre aceia care „acționase în raport de principii”, îi spune că la una din înfățișările procesului din 1955 fusese întrebat de judecător: „în cazul în care veți fi liber, veți considera concepția

²⁹³ *Ibidem*, vol. 3, f. 74.

²⁹⁴ *Ibidem*, f. 74 verso.

²⁹⁵ *Ibidem*, f. 76.

²⁹⁶ O notă din timpul anchetei, semnată de lt. Valeriu Gordan, reținea precis: „În interesul cercetărilor rog a i se aproba deținutului Biriș Victor 5 (cinci) țigări zilnic și două ore pat. Solicit aceasta întrucât Biriș Victor are o poziție bună în anchetă [subl. n.]. De asemeni rog a se lua măsuri să i se dea ac și ață pentru a-și repara diferite haine”. Cererea a fost aprobată (*Ibidem*, vol. 5, f. 47).

²⁹⁷ Doar unul din exemple: în zilele de 3-4 aprilie 1961, aflat în celulă cu preotul Ioan Dumitrescu, i se destăinuie amintind „atitudinea de afirmare a pozițiilor sale” pe care „a avut-o în primul rând în anchetă și pe urmă în proces” [subl. n.], conform căreia „a răspuns că se simte total angajat de aceasta mișcare și va acționa în consecință indiferent ce se va întâmpla” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 184).

²⁹⁸ „La întrebarea anchetatorului, dacă mai sunt legionar, i-am răspuns scurt, prin cuvintele: «da domnule, am fost, sunt și voi fi legionar». Când a auzit Dumitrescu Borșa felul cum a răspuns Biriș anchetatorului, a început să râdă” (*Ibidem*, f. 186). În declarația sa din august 1960, Biriș afirma: „Cu ocazia primei dezbateri care a avut loc la București în ziua de 11 mai 1955, am avut o atitudine foarte fermă, menținându-mă pe o poziție principială de intransigență legionară afirmându-mi credința în biruința legionară și fidelitatea față de Horia Sima. Întrebat fiind de domnul președinte al Tribunalului Militar dacă în ipoteza unei achitări voi păstra legionarismul ca o simplă filosofie, renunțând pe viitor la activitatea legionară, am răspuns deschis că legionarismul mă angajează total în orice împrejurare și că mă voi comporta în consecință. Domnul procuror și-a exprimat cu acest prilej «uluirea» pentru seninătatea cu care îmi afirmasem această poziție, cerând condamnarea mea exemplară” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 272).

dumneavoastră, credința dumneavoastră, ca o concepție filosofică»[?] În sală s-a făcut o tăcere mare și sora mea plângea acolo, cumnatul meu se strângea de ea și lumea din sală dădea din cap și așa și așa. Eu am stat și m-am uitat la Mare și Turtureanu, care aveau capetele plecate spre pământ. Atunci eu am spus: «domnule președinte, chestiunea aceasta [chestiunea legionară, n.n.] mă angajează total în orice împrejurare. Atitudini ca acestea nu sunt obișnuite, atitudinea obișnuită este atitudinea care se exprimă în raport de interese personale și de interese umane colective. Atitudinea mea a fost o atitudine pur etică, atunci nu era vorba de o atitudine politică sau socială»²⁹⁹. Uitând de sine, sacrificându-se, prizonierul unui ideal, Biriș înțelesese încă din 1955 că ambiguitatea suplă, acomodantă, era o tactică ce i se potrivea de minune. Inclusiv întârzierea sentinței în procesul început în 1954, care apăruse abia în 1957, a fost folosită de Biriș ca argument în favoarea tezei că refuzase să colaboreze cu anchetatorii³⁰⁰, perspectivă, însă, pe care actele procesului o infirmă pe de-a-ntregul.

Biriș, în fapt, recunoscuse tot, îmbrățișase fără rezerve strategia anchetei, implicându-i pe Turtureanu și pe Mare, în ciuda declarațiilor contradictorii ale acestora³⁰¹. Confruntările între acuzați dau dreptate, cum era previzibil, lui Biriș³⁰². Pașii nu erau dificil de făcut. Perioada de izolare de la Aiud a „biriștilor”, care presupusese lecturi legionare, dizertații, cursuri, rugăciuni în comun se transformă în activitate legionară *organizată*. Cum Biriș declarase în anchetă că activitatea se făcuse „pe cuiburi”, Ion Mare a fost pus în situația să recunoască, la rândul-i, că aceasta presupunea o formulă de organizare tipic legionară, prin urmare se practicase „activitate legionară în detenție”³⁰³, deși poziția lui în cadrul anchetei fusese destul de inflexibilă³⁰⁴.

Diferențele de abordare între procesele verbale de interogatoriu luate celor trei inculpați sunt semnificative. Biriș, treptat, învață care sunt cerințele procesului, cum trebuia să arate în final întreg tabloul și se conformează. Își asumă traducerea unei scrisori misionare și exaltate drept un document cu „directive”, dă seama de propria-i iluzie adaptativă în termenii diversiunii vinovate, menită să înșele vigilența reprezentanților partidului, nu realizează că autoiluzionarea din interiorul propriului fanatism – o formă, până la urmă de convertire autentică la anumite trăsături ale comunismului – fusese manipulată. În mod paradoxal și ironic, V.B. era cu un pas înaintea vremurilor. Ofițerii de securitate nu erau încă pregătiți să-i folosească fanatismul, credința și capacitatea de iluzionare. Sfârșitul anilor '40 n-a reprezentat pentru personajul nostru doar conștientizarea faptului că înrudirile cu noul regim erau

²⁹⁹ *Ibidem*, vol. 5, f. 121.

³⁰⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 184.

³⁰¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 50417, vol. 2, ff. 51-52.

³⁰² *Ibidem*, vol. 1, ff. 154-156. Locotenentul Gordan Valeriu de pildă, într-un referat din 8 februarie 1955 „privind rezultatul cercetărilor”, nota despre Turtureanu: „anchetat fiind în legătură cu activitatea desfășurată de el și grupul lui Biriș Victor la Suceava, precum și de directivele elaborate de Biriș Victor, pe care el le-ar fi trimis afară, a refuzat în mod categoric să recunoască, însă cu ocazia confruntării sale cu Biriș Victor, a recunoscut întreaga activitate desfășurată de el în penitenciar [subl. n.], cât și faptul că a expediat acele directive legionarului Lupoaiu Constantin, prin fratele său Turtureanu Ion (decedat)” (*Ibidem*, vol. 7, ff. 37-38).

³⁰³ *Ibidem*, vol. 2, f. 44.

³⁰⁴ *Ibidem*, ff. 35-36.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

mai importante decât diferențele. Mutarea nu se făcuse doar din considerente tactice (deloc de neglijat, de altfel) ci și din motive *de credință*. V.B. se dorea util *pe o cale a lui*. Mulți ani mai târziu a venit cineva care a înțeles profund nevoile de reprezentare lui Biriș, dorința lui – amestecată cu un necontrolat resentiment dar și în interiorul unei tragedii personale – de a juca un rol politic, iar ulterior de a și-l scurtcircuita ireversibil. Era încă una din multele dizidențe legionare, lupta pentru monopolul adevărului și „puritatea liniei” în interiorul Mișcării Legionare fiind irezistibilă.

Venirea la Aiud, iulie 1957. „Laboratorul” Victor Biriș, „mânuiitorul de suflete”³⁰⁵

„Primul cu care am stat de vorbă a fost dr. Victor Biriș. Mi-am zis să încep cu unul – poate cel mai mare – din așii legionari”³⁰⁶.

Transferat în iulie 1957 la Aiud³⁰⁷, după o primă perioadă de carantină, intră în atenția Biroul „D” din cadrul Direcției Regionale Cluj, organul de contrainformații din penitenciar³⁰⁸. Este o perioadă de tatonare, studiu și verificare, V.B. fiind ținut în Zarcă, în medii izolate, până în august 1960³⁰⁹. Intervalul iulie 1957 – august 1960 constituie partea nevăzută a reeducării, în incubatorul căreia s-au cristalizat primele strategii de acțiune, punându-se la cale toate marile operațiuni din anii următori. Tot atunci a avut loc legendarea lui Biriș și pregătirea lui operativă.

La scurtă vreme i se deschide, în 26 noiembrie 1957, dosarul individual nr. 955³¹⁰. Hotărârea de deschidere³¹¹ era întemeiată în prevederile Ordinului nr. 70 din 1957, un ordin general dat la nivel național, care prevedea arestarea frunțașilor legionari considerați activi³¹². Pentru că ofițerii de contrainformații din Cluj nu dețineau despre obiectiv „material informativ din timpul detenției”³¹³, au cerut detalii Serviciului „D”, unitatea centrală din București, sugerându-le să interogheze pe un fost „biris”, care ar

³⁰⁵ Observația îi aparține lui Victor Vojen (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 161 verso).

³⁰⁶ Afirmția îi aparține colonelului Gheorghe Crăciun (Viorel Cacoveanu, *Reeducarea de la Aiud*, Editura Virtual, 2011, e-book, ISBN(e) 978-606-599-444-7, p. 37).

³⁰⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 16.

³⁰⁸ La nivelul penitenciarului funcționa o Grupă „D”.

³⁰⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 293.

³¹⁰ La 1 aprilie 1959 dosarul a căpătat nr. 8 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. I).

³¹¹ Redactată la 20 noiembrie 1957, a fost înregistrată la Serviciul „C” o săptămână mai târziu (*Ibidem*, f. 8). Dosarul a fost închis la Aiud de Grupa Operativă în 25 martie 1963 (*Ibidem*, f. 1).

³¹² Ordinul, emis la data de 17 ianuarie 1957 și transmis tuturor regionalelor de Securitate, privea „intensificarea muncii informativ-operative în rândul conducătorilor clandestinității legionare și a partidului burgheze”, fiind efectul evenimentelor de la sfârșitul anului precedent din Ungaria. Vezi „Procesul verbal al ședinței de Colegiu M.A.I. în care a fost analizată activitatea direcțiilor regionale al Ministerului Afacerilor Interne din Regiunea Autonomă Maghiară, Cluj, Iași, Bacău, în baza ordinului nr. 70 din 17 ianuarie 1957” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 202, ff. 1-24, 117).

³¹³ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 8.

putea da detalii suplimentare³¹⁴. Colegii de la București apelează la un agent, închis în acel moment la Uranus, care a fost pus să scrie tot ce știa despre Biriș³¹⁵. Cei doi se cunoșteau din 1944. „Ungureanu Nicolae”³¹⁶, căci despre el este vorba, va relata ofițerilor de contrainformații o serie de detalii reținute de la Biriș însuși, dar mai ales de la preotul Ioan Dumitrescu, cu care agentul stătuse o perioadă împreună în aceeași celulă. Apar, astfel, cunoscutele acuze ale colaborării cu directorul Siguranței, denunțul pe care l-ar fi făcut la Poliție, care a dus la arestarea și uciderea mai multor legionari³¹⁷ etc. Sunt, pentru moment, singurele informații deținute despre Biriș.

În motivarea deschiderii „acțiunii informative individuale” era trecut faptul că subiectul „deținuse o înaltă funcție în guvernarea legionară”³¹⁸, o motivație destul de generală și care corespundea logicii ordinului M.A.I. amintit mai sus. În plus, se considera că, prezentând „un permanent pericol”, prin prisma organizării grupului „biriștilor” pentru care fusese condamnat, trebuia urmărit „îndeaproape”³¹⁹, apreciindu-se că „are o mare influență în rândurile legionarilor de rând și deci este capabil să organizeze acțiuni cu caracter legionar”³²⁰.

Adevărul este că, datorită precarității rețelei informative din penitenciar, în intervalul noiembrie 1957 – noiembrie 1958 nu se obținuse mare lucru despre Biriș. Abia în aprilie 1958³²¹ reprezentantul Grupei „D” din Aiud reușește să recruteze sursa „Bob Ioan”, care a fost introdusă în celulă cu Biriș, până atunci fiind folosit doar medicul care făcea vizite pe Zarcă, agentul „Teodoru Valeriu”³²², fără rezultate notabile. A trebuit ca la conducerea penitenciarului să fie numit colonelul Gheorghe Crăciun, în noiembrie 1958, pentru ca acțiunea de supraveghere să capete o cu totul altă dimensiune. Crăciun intuise perfect posibilitățile viitorului agent și fatalele lui slăbiciuni. Ofițerii Biroului „D”³²³ îi analizează dosarul, văd antecedentele din Aiudul începutului

³¹⁴ *Ibidem*, f. 22.

³¹⁵ *Ibidem*, f. 606.

³¹⁶ Agentul „Ungureanu Nicolae” era Traian Comănescu. Într-o rezoluție a unui ofițer din Direcția a III-a pe o notă informativă a acestuia, în dreptul numelui Comănescu Traian, ca răspuns la întrebarea unui alt ofițer care citise documentul și întreba: „Cine-i Comănescu? Nu cumva agentul Ungureanu?”, răspunde: „agent «Ungureanu»” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 13, f. 206).

³¹⁷ Ioan Dumitrescu acredita ideea, foarte probabil în conivență cu ofițerii Direcției a III-a care-l prelucraseră, că Victor Biriș denunțase Poliției în 1941 „pe toți legionarii de seamă rămași nearestați, dar care făceau obstrucții lui Horia Sima”, nominalizându-i pe Victor Dragomirescu, Nicoleta Nicolescu, Alexandru Cantacuzino și Vasile Cristescu (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 608).

³¹⁸ *Ibidem*, f. 4.

³¹⁹ *Ibidem*, f. 9.

³²⁰ *Ibidem*.

³²¹ *Ibidem*, f. 4.

³²² *Ibidem*, f. 23.

³²³ La sfârșitul anului 1957 ierarhizarea era următoarea: la București funcționa un Serviciu „D”, în cadrul regionalei de Securitate Cluj era un Birou „D” (șeful acesteia, în noiembrie 1957, era lt.mj. Constantin Șerban), iar la secția raională de Securitate Aiud era „Problema «D»”. La nivelul penitenciarelor funcționau „Grupe «D»”, la Aiud aceasta transformându-se în prima jumătate a anului 1959 în Grupa Operativă, cu atribuții mult extinse față de o simplă unitate de

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

anilor '40 și ulterior de la Suceava, colaborarea în ancheta din 1954-1957, delimitarea resentimentară de anumite figuri de frunte ale Mișcării, intuind potențialul radicalismului lui Biriș, extrem de manipulabil, alături de acutul lui orgoliu. Primele analize făcute de Crăciun i-au întărit convingerea că fundamentul credibilității în mediile legionare din detenție era dat de consecvența etică, de un parcurs ideologic nezdruncinat, concretizat prin opțiuni ferme, prin dârzenie și forță în menținerea propriilor credințe. O sumă de iluzii, în context, extrem de periculoase. Biriș se anunța, așadar, drept candidatul perfect. Crăciun rememora în 1999 că una din primele discuții privind situația deținuților legionari o avusese cu Biriș.

Contextul încarcerării nu era unul tocmai liniștit, dacă acest adverb poate avea vreun sens între zidurile Aiudului. În ianuarie 1957 avusese loc o revoltă a deținuților, manifestată prin strigăte și zgomote asurzitoare făcute la ferestrele celulelor care dădeau spre străzile orașului. Motivată de perioada de foamete cumplită, rațiile fiind drastic reduse, ca și de refuzul asistenței medicale, revolta – deși nu a asigurat îmbunătățirea condițiilor de detenție – a fost receptată de deținuți drept o „manifestare a unității legionare de la Aiud”³²⁴. Două luni mai târziu, însă, lucrurile capătă un contur mult mai grav. La 17 martie este declanșată o generală grevă a foamei. În momentul ei de vârf, 25 martie, numărul celor implicați se ridică la 600 de persoane³²⁵, contingentul deținuților legionari din penitenciar totalizând un număr de 820 de oameni. Cea mai importantă acțiune de protest a deținuților, pe toată perioada „comunistă” a penitenciarului Aiud, a durat până în data de 4 aprilie, fiind stopată de acțiunea în forță a administrației, care a extras 130 de persoane, considerate responsabile de organizarea protestului, transferându-le disciplinar la penitenciarul Gherla. A urmat o cercetare extinsă, din iulie până în septembrie 1957, fiind anchetați aproximativ 400 de deținuți³²⁶. Concluziile anchetei: greva foamei ar fi pornit de la Zarcă, „unde, la acea dată, se găseau încarcerați deținuți legionari, P.N.L.-iști și P.N.Ț.-iști”³²⁷ cu funcții de conducere. La 16 martie, treptat, primii care ar fi refuzat mâncarea ar fi fost cei de la Zarcă, pe celule. Greva s-a extins apoi la celular, culminând în ziua de 25 martie. Pregătirea protestului era localizată, în raportul Biroului „D” din cadrul Regionalei de Securitate Cluj, undeva la sfârșitul lui 1956 sau cel mai târziu la începutul lui 1957³²⁸.

La 10 iulie 1957 preotul T[erțiu] Ioan este ciuruit de gloanțe în preajma zidului intermediar de sârmă ghimpată, care proteja o fâșie de teren situată lângă zidurile masive ale închisorii. „Într-un acces de demență, escaladase sârma ghimpată trecând de zona interzisă”³²⁹, nota un raport al G.O. Gestul de disperare sinucigașă fusese văzut de

contrainformații, funcționând, practic, asemeni unei direcții regionale de Securitate. În cadrul Problemei „D” din secția raională Aiud, de V.B. se ocupa în noiembrie 1957 lt. major Viorel Bădilă, care funcționa și ca șef al Grupei „D” din penitenciarul Aiud (*Ibidem*, ff. 21, 618). Pentru clarificări, vezi nota 5.

³²⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 227.

³²⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 417.

³²⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 252.

³²⁷ *Ibidem*. Informația este prinsă într-un raport, din 20 noiembrie 1957, al Biroului „D” din cadrul Direcției Regionale Cluj, adresat personal lui Al. Drăghici.

³²⁸ *Ibidem*, f. 267.

³²⁹ *Ibidem*, vol. 10, f. 279. A se vedea și Virgiliu Țărău, Ioan Ciupea, *op. cit.*, p. 176.

la ferestrele celulelor de deținuți, declanșând o altă revoltă în masă, aceștia acuzând conducerea penitenciarului și guvernul comunist de asasinat. Colonelul Gheorghe Crăciun fusese transferat tocmai pentru a soluționa situația tulbură din închisoare, ordonându-i-se o reacție drastică, menită să conducă la neutralizarea politică a legionarilor. Organizării și disciplinei specifice deținuților trebuia să li se descopere o cale de dezintegrare. Conducerea Ministerului de Interne intuise că operațiunile de la Pitești trebuie continuate în noile circumstanțe, asumând greșelile trecutului. Nu mizele sau metoda trebuiau schimbate, ci strategia, impunându-se o serie de precauții tactice. Schimbarea presupunea să nu mai fie lăsată reeducarea la inițiativa deținuților, să fie încurajate antagonizările („disensiunile”) – fermentul propice pe care se poate construi manipulator un întreg univers ficționat – preluându-se și intensificându-se substanțial *controlul*. O coordonare precisă era în măsură să asigure manipulării un teren propice nașterii unei alte realități, menite să inducă noi convingeri. Conspirativitatea deplină era o cerință obligatorie. Ea a prins contur odată cu chemarea viitorului director al penitenciarului la București, în toamna lui 1958, la o întrevvedere cu Al. Drăghici, locuitorul său, gl.-lt. Gh. Pintilie, și secretarul ministerului, gl.-lt. Vasile Negrea. Proiectul Grupei Operative a presupus conspirarea mecanismelor de presiune, șantaj și manipularea conștiințelor, deținuții odată eliberați trebuind să fie definitiv integrabili în noua societate. Într-un fel, acest nou proiect, era mult mai ambițios decât cel din intervalul 1948-1951. El dorea să meargă până la capăt cu metamorfoza, să ducă procesul metanoiei până la obținerea unui rezultat ireversibil. Ambițiile transformatoare fac din proiectul aiudean o schiță rezumativă a marelui deziderat ideologic al statului totalitar: proiectând o nouă Istorie, mințile supușilor trebuie capturate de noul proiect de societate. La Aiud unul din actorii potriviți pentru surparea din interior a solidarităților legionare a fost descoperit, cu o excelentă intuiție, în persoana lui Victor Biriș.

Datorită poziției pe care o avusese în Mișcarea Legionară, odată transferat de la penitenciarul Constanța, Biriș a fost încarcerat în Zarcă, având un „regim sever”³³⁰. Ceea ce poate părea la prima vedere o pedeapsă era, de fapt, pregătirea unei misiuni. Primii doi ani sunt pregătitori, Biriș fiind extrem de prudent în manifestări³³¹. Evită orice acțiune care ar putea fi asociată turnurii procomuniste de la Suceava. Se afișează ca filogerman și susținător al politicii naziste, manifestându-se, cum afirmă primul agent din Aiud care a fost pus să-l supravegheze, „ca legionar și vechi pușcăriaș”³³², împărțind pâinea și turtoiu, ducând tineta, preferând să măture în celulă în locul unui deținut bătrân și bolnav, rugând pe „Bob Ioan” să-l lase să-i spele lucrurile etc. Declara ferm că „este legionar și va muri legionar”, „mântuirea lumii” urmând să vină doar „prin mișcarea legionară”³³³.

În schimb, este perioada în care colaborează strâns cu lt. major Chirilă Scarlat, cu căpitanul Nodiț și cu șeful G.O. Propune redactarea unei lucrări asupra istoriei

³³⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 23.

³³¹ *Ibidem*, f. 605.

³³² Este vorba despre sursa „Bob Ioan”, într-o notă informativă din 20 octombrie 1958 luată de lt.-maj. Scarlat Chirilă (*Ibidem*, f. 603).

³³³ *Ibidem*, f. 604.

Mișcării Legionare, menită reorganizării demascatoare a subiecților, în vederea folosirii împotriva unor conducători și pentru clarificarea „maselor”³³⁴, scrie demascări ale prietenilor apropiați (Alexandru Ghyka³³⁵, Ilie Niculescu³³⁶) și ale figurilor tutelare ale Mișcării³³⁷, redactează strategii de folosire pentru Dumitru Stăniloae³³⁸, compune schițe pentru o bună realizare a demascărilor³³⁹, face „proiecte de restructurare în masă a legionarilor”³⁴⁰ sau înaintează Grupei Operative propriile strategii operative³⁴¹. Este perioada „laboratorului”, cum avea să mărturisească Biriș într-o discuție din iunie 1961³⁴².

Rezultatul primilor trei ani de tatonare și prelucrare (1957 – 1960) este sintetizat într-o declarație pe care redactează în august 1960³⁴³, cuprinzând o vastă expunere a istoriei Legiunii, a propriului parcurs carceral, o serie întregă de portrete ale celor cu care intrase în contact sau a frunzașilor Legiunii, profilele ideologice ale acestora, relațiile deținuților cu personalul de pază³⁴⁴ etc. Ea va constitui o primă formă a autoanalizei sale din iulie 1962 și baza discuțiilor pe care le va avea la întâlnirea de la M.I. din decembrie 1961.

Biriș dăduse căpitanului Ioan Nodiț o serie de declarații care-i probau fidelitatea, cea mai gravă dintre acestea, prin potențialele consecințe, fiind implicarea personală în atentatele săvârșite de legionari la închisoarea Jilava, Biriș asumându-și explicit paternitatea acestora³⁴⁵. Așa se face că la sfârșitul lui 1960 este trimis conducerii Ministerului referatul privind recrutarea ca agent a lui V.B.³⁴⁶ Motivul punctual fusese

³³⁴ Lucrarea urma să conțină următoarele capitole: 1. „Corneliu Codreanu și «omul nou realizat de el»; 2. Neolegionarismul și putrefacția legionară până la instaurarea guvernului Antonescu-Sima; 3. Guvernarea legionară; 4. Horia Sima și «omul nou» realizat de el; 5. Diferențieri și fracționări legionare între anii 1941-1944; 6. Fracționările legionare dintre 1944-1960; 7. O sinteză a fenomenului legionar de astăzi și «perspectivele» lui de viitor” (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 225, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 268).

³³⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 53-69.

³³⁶ *Ibidem*, ff. 143-145.

³³⁷ Încă din 1957 Biriș dăduse locotenentului major Viorel Bădilă descrieri amănunțite despre Nistor Chioreanu, Victor Vojen, Nicolae Petrașcu, Iosif Costea, Radu Budișteanu (*Ibidem*, ff. 33-36 și vol. 2, ff. 250-252).

³³⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 90.

³³⁹ *Ibidem*, f. 142.

³⁴⁰ *Ibidem*, f. 151.

³⁴¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 230.

³⁴² *Ibidem*, vol. 1, f. 574.

³⁴³ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 126-322.

³⁴⁴ Cazul sergentului Alexe, care îi spusese lui Radu Mironovici, în vara lui 1959, că fusese instalată tehnică operativă de ascultare în celulele de la Zarcă (*Ibidem*, f. 297).

³⁴⁵ Declarația, uluitoare prin implicații și neverosimilă prin enormitate, a fost totuși îmbrățișată cu entuziasm și creditată de conducerea G.O., constituind, mai târziu, miezul tare al autoanalizei lui V.B.

³⁴⁶ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 201. Documentul era vizat de Cabinetul II din M.A.I. la 21 dec. 1960.

folosirea sa pe lângă Radu Mironovici³⁴⁷, a cărei încadrare informativă presupunea folosirea unui personaj cu un profil legionar necontroversat. Referatul recunoștea că Biriș, deși avusese o slabă activitate legionară înainte de 1940, „conta, însă, printre fruntași” ca unul care era perceput drept un „apropiat” al lui H.S., fiind „capabil”, având „un frate legionar omorât în lagăr, sub guvernarea lui [Armand] Călinescu”, o importantă funcție în guvernul legionar și „poziția de șef legionar în detenție”³⁴⁸. Documentul reține, ca probă a sincerității candidatului, mărturisirea acestuia privind organizarea, nici mai mult nici mai puțin, a asasinatelor de la Jilava. Biriș împreună cu Romulus Opreș³⁴⁹ și cu Ovidiu Găină³⁵⁰ luaseră hotărârea „să ucidă pe cei care fuseseră arestați pe motivul că se făceau vinovați, pentru asasinarea legionarilor”³⁵¹. El le-ar fi spus celor doi să schimbe garda la Jilava cu legionari „devotați”, constituind o „unitate specială” care trebuia să pună în practică ordinul. N-a contat foarte mult pentru ofițerii G.O. că implicarea lui Biriș rămăsese nesancționată de autorități, fiind mult mai seducătoare gravitatea mărturisirii. Nu era, însă, singurul motiv pentru recrutare, candidatul oferind suficiente garanții de loialitate. Se purtaseră discuții cu el, demascase „organizația legionară”, pe conducătorii acesteia, acțiunile Mișcării, se „autodemascase” „din proprie inițiativă”³⁵², cerând apoi dreptul de a se reabilita. „Este foarte bine pregătit din punct de vedere intelectual, este inteligent, perspicace și sociabil, are spiritul de sesizare și generalizare dezvoltat, este cunoscut de vârfurile legionare din penitenciar ca unul din legionarii cu atitudine”³⁵³, argumenta Crăciun. Metoda pusă la cale pentru recrutare fusese „exploatarea situației sale de deținut”, cum vag se exprimase Crăciun, „îmbinată cu dorința lui de a se reabilita”³⁵⁴.

Angajamentul a fost semnat trei luni mai târziu, pe 17 martie 1961, fără a i se alocă un nume conspirativ³⁵⁵ cât timp a funcționat în penitenciarul Aiud. Rolul lui de

³⁴⁷ Se preconiza folosirea lui V.B. și pe lângă Eugen Teodorescu, Nistor Chioreanu și Iosif Costea (*Ibidem*, f. 204).

³⁴⁸ *Ibidem*, f. 202.

³⁴⁹ Romulus Opreș era ajutor comandant legionar și comisar în Poliția legionară de pe lângă Prefectura Poliției Capitalei.

³⁵⁰ Ovidiu Găina fusese șeful „Spărgătorilor de Front”, un corp al Mișcării Legionare dedicat acțiunilor teroriste. Alături de C.M.L., cele două împărțeau metodele terorismului politic. O paralelă între perspectiva comunistă asupra luptei politice conspirate și subversive, sintetizată în broșura *Revolta armată și războiul de stradă, curs predat la școala de propagandă din Moscova* și metodele de luptă legionare, se poate găsi în *Pe marginea prăpastiei*, București, Editura Scripta, 1992, vol. 2, f. 43.

³⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 203.

³⁵² *Ibidem*, f. 205.

³⁵³ *Ibidem*, f. 204.

³⁵⁴ *Ibidem*, f. 205.

³⁵⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 202. „(...) mă angajez că-mi voi duce la îndeplinire sarcinile ce mi se vor încredința de organele M.A.I. De asemenea mă angajez că am să țin în cel mai mare secret relațiile mele cu organele M.A.I., întrucât îmi dau seama că dacă voi proceda contrar am să fiu pedepsit de legile R.P.R. privitoare la divulgarea secretelor de stat. Penitenciarul Aiud, 17.03.1961. Deținut Victor I. Biriș”. Singurul nume conspirativ („Ionescu”) sub care a funcționat, după eliberare, a fost cel alocat de Direcția I, la preluarea agentului de la G.O. (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 214).

agent de influență depășea cadrul, relativ meschin, al unor note informative strict contextualizate. Angrenarea lui Biriș în proiecte mari, de la rescrierea istoriei Mișcării, până la planificarea restructurării legionarilor și „îngenunchierea” liderilor fusese parte din anatomia atragerii acestui personaj, al cărui resentiment orgolios fusese abil utilizat. Producțiile lui Biriș au vizat, dincolo de causticele portrete desenate apropiaților ori personajelor Legiunii, veritabile direcții de acțiune operativă, oferind scenarii de muncă ofițerilor de contrainformații. Sunt relevante, în acest sens, câteva texte, scrise în intervalul 1960-1962. Le-am putea împărți în trei mari categorii, prima referindu-se la analiza unor personaje³⁵⁶, a doua ocupându-se cu strategiile operative inițiate de Biriș, de departe cea mai spectaculoasă prin ambiție și oportunismul disperat puse la lucru³⁵⁷, iar cea de a treia cuprinzând texte cu caracter informativ³⁵⁸.

Dacă prima și ultima categorie pot frapa prin cruzimea cinică a unor aprecieri, a doua merită o tratare specială. Motivul îl constituie preluarea în planurile operative ale echipei lui Crăciun a ideilor lui Biriș. Asemeni unui regizor din umbră, creditat tocmai datorită unei speciale acuități pentru identificarea vulnerabilităților și a unei excelente cunoașteri a conflictelor dintre legionari, Biriș reușise să ofere liniile de forță ale înfrângerii elitei legionare. Pe baza sugestiilor lui s-a reușit compromiterea, printre alții, a lui Nistor Chioreanu, a lui Ilie Niculescu sau Petrașcu, care au sfârșit prin a-și face toți autoanaliza³⁵⁹, demascând, totodată, istoria și ideologia Mișcării Legionare.

Vorbim de șase texte scrise în intervalul 1960 – prima jumătate a lui 1962, toate având o valoare programatică³⁶⁰. Cel din decembrie 1960³⁶¹, prin care autorul

³⁵⁶ Vorbim, printre altele, de „Demascarea «prințului» Al. Ghica” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 53), „Elemente pentru o reconsiderare a trecutului lui Radu Budișteanu” (*Ibidem*, vol. 3, ff. 169-177), „Notă privitoare la cazul Ilie Niculescu” (*Ibidem*, f. 226), „Notă asupra activității legionare a lui Radu Demetrescu Gyr în perioada 1946-1948” (*Ibidem*, f. 113), „Notă cu privire la întrevvedere cu N. Petrașcu” (*Ibidem*, f. 110), „Declarație despre N. Petrașcu” (*Ibidem*, vol. 2, ff. 251-153), „Horia Sima” (*Ibidem*, ff. 526-569) și „Expunerea lui Stăniloae” (*Ibidem*, vol. 1, ff. 189-191).

³⁵⁷ O „Notă cu propuneri pentru accelerarea prăbușirii legionarilor” (*Ibidem*, vol. 3, ff. 151-156), o declarație „prin care propune unele măsuri în vederea întăririi poziției sale față de legionarii din Penitenciarul Aiud”, din 28 decembrie 1960 (*Ibidem*, vol. 2, f. 230), „Nota nr. 2 privitoare la acțiunea mea în cameră” (*Ibidem*, f. 144), o „Declarație” din 10 martie 1961, luată de cpt. Ioan Nodiș, „cu privire la raporturile dintre legionari și Antonescu” (*Ibidem*, ff. 205-210), o notă „asupra problemei reeducării legionarilor din Penitenciarul Aiud”, din 19 mai 1961, (*Ibidem*, f. 191) și un „Proiect asupra unei acțiuni de restructurare în masă a legionarilor” (*Ibidem*, vol. 1, f. 151).

³⁵⁸ Este vorba despre „Declarație” din 21 aprilie 1961, despre „împerecherea” din celula 53 Zarcă (*Ibidem*, vol. 2, ff. 147-189, vol. 3, ff. 188-194, ff. 195-205), „Notă asupra camerei 321 în perioada 27.05-13.06.1962” din 14 iunie 1962 (*Ibidem*, vol. 1, ff. 128-133), „Notă privitoare la întrevvedere cu N. Petrașcu” din 11 martie 1963 (*Ibidem*, f. 170) etc.

³⁵⁹ Autoanaliza lui Petrașcu, întinzându-se pe 85 de pagini, a fost trimisă de Crăciun conducerii M.A.I. în 7 noiembrie 1963 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 233819, vol. 5, ff. 1-86). Susținerea efectivă a acesteia se produsese la 17 octombrie 1963 la Clubul mare de pe Secția a V-a a penitenciarului (Idem, dosar nr. 151086, vol. 5, f. 18).

³⁶⁰ „Pentru a putea fi consecvent cu renegarea vechii mele poziții legionare și cu trecerea mea pe poziție de loialitate față de R.P.R. și revoluția socialistă și pentru a aduce un aport la realizarea

„propunea unele măsuri în vederea întăririi poziției sale față de legionarii din Penitenciarul Aiud”, este unul din primele redactate. Pus în situația de a-și imagina acoperirea operativă în celulele cu fruntașii legionari și de a-și argumenta eficiența, Biriș comunica lui Crăciun o strategie de consolidare a rolului pe care trebuia să-l joace în fața celorlalți deținuți. Începea prin a recunoaște că poziția lui legionară la acea dată nu era „deloc consolidată”, potențialul de încredere ce i s-ar putea acorda fiind, astfel, minim. Nu avusese nici o funcție în cadrul Mișcării, nu avusese vreun grad legionar, nu fusese un „produs al educației legionare”, mai mult, organizase în 1944-1946 „o unitate legionară care a luat poziție contra celorlalte grupări opoziționiste din penitenciar”³⁶², refuzase să se supună lui Petrașcu, condamnând pactul cu M.A.I.-ul, absentase 9 ani din Aiud etc. După enumerarea argumentelor care pledau împotriva lui, era momentul să puncteze și avantajele de care beneficia. De pildă „aprecierile elogioase” făcute la adresa sa de Codreanu în memoriile scrise la Jilava în 1938³⁶³ sau o declarație făcută de același lui Dumitrescu Borșa, conform căreia l-ar fi numit pe Biriș „secretarul lui personal”³⁶⁴. Nu era de ignorat, de asemenea, orientarea „vădit simistă” a grupului coordonat de el la sfârșitul anilor '40 și, evident, adoptarea după 1948 a „poziției mele de principialitate și intransigență legionară de către marea masă a legionarilor deținuți”³⁶⁵.

Pentru a putea „activa cu folos”, însă, ca agent de influență, trebuia să „intre în atenția binevoitoare a mării mase legionare”, iar pentru asta trebuia „să i se consolideze poziția”. Deconșea ofițerii G.O. să-l dirijeze, cel puțin pentru moment, spre o critică frontală a șefilor, asta putând să-l facă „de la început suspect”, „izolându-l” de masa legionară, anulându-i, astfel, „orice posibilitate de acțiune”³⁶⁶. Desele scoateri din celulă care avuseseră loc în lunile iulie-septembrie 1960 fuseseră explicate de protagonist ca o încercare a Securității de a-l implica într-o vastă anchetă, „în legătură cu o chestiune foarte severă”. Vorbea de anchetatori veniți special pentru el de la București, de ore de discuții și privațiuni, era – pe scurt – nu doar o victimă a hărțuielilor Securității, ci și un erou, căruia agenții regimului îi căutau o nouă încadrare penală. Biriș simțea că asta nu este suficient. Propunea ca vârfurile legionare să fie anchetate de un ofițer din afara penitenciarului, care urma să-i întrebe ce știau despre profilul lui legionar (ce știau despre mărturia lui Codreanu în ceea ce-l privește? etc.). Astfel, printre aceștia, urma să „fie reconsiderat în sens pozitiv”. Întrebările trebuiau să vizeze și persoana lui Traian

acestei revoluții, socot că în situația în care mă găsesc astăzi, ca deținut, este posibil să depun o muncă utilă conlucrând la îndeplinirea sarcinilor impuse pentru rezolvarea problemei politice și ideologice legionare, operând pe teren în cadrul penitenciarului Aiud, unde se află ca deținuți majoritatea legionarilor”, afirma ritos Biriș (Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 230).

³⁶¹ *Ibidem*.

³⁶² *Ibidem*.

³⁶³ Din cercetarea documentelor nu rezultă că C.Z.C. l-ar fi amintit în vreun loc pe Biriș în aceste „Amintiri din Memoriile Căpitanului, scrise în 1938 la Jilava și Doftana” (Idem, fond Penal, dosar nr. 11784, vol. 21, ff. 2-41).

³⁶⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 231. Informația este inexactă, Borșa însuși fiind și el parte din planul credibilizării agentului Biriș, fiind prelucrat să lanseze informații ori zvonuri care să protejeze și să potențeze investiția Securității.

³⁶⁵ *Ibidem*.

³⁶⁶ *Ibidem*.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

Puiu³⁶⁷ și situația legionarilor din exilul german, anchetatorii încercând să sugereze că, pe acest subiect, nu reușiseră să scoată nimic de la Biriș, care „negase totul”³⁶⁸. Trebuiau apoi să fie puși în fața mărturiei privind responsabilitatea pe care și-o asumase Biriș în raport cu „masacrul de la Jilava”. „După o rezistență îndelungată am capitulat, recunoscând rolul meu de autor moral. Acum mă aflu în așteptarea unui nou proces”. Cedarea lui ar fi trebuit să dea o direcție.

Era, însă, prematur, Crăciun intuind că entuziasmul expiator al lui Biriș putea compromite întreaga acțiune. Ca atare, va respinge propunerile, ordonând subalternilor să-l ajute să-și consolideze poziția „într-un cerc [foarte] limitat de oameni, șefi legișonari] de la care am putea culege informații deosebite”³⁶⁹.

La două luni de la semnarea angajamentului, proaspătul agent scrie o notă „asupra reeducării legionarilor din Penitenciarul Aiud”³⁷⁰. Prima urgență resimțită este desenarea unui tablou veridic al colegilor de detenție, Biriș începând cu o descriere de ansamblu a stării fiziologice, psihologice, spirituale și sociale a deținuților. Sunt trecute în revistă „descompunerea biologică progresivă”, „slăbirea vitalității”, „atrofierea instinctului sexual”, „slăbirea funcțiunii cerebrale”, „surescitare nervoasă manifestată printr-o ascuțire a spiritului de contradicție”, „creșterea agresivității” și „obsesia foamei”³⁷¹. „Descompunerea relațiilor sociale” este dovedită de contraziceri și certuri care degenerază în invective, reflex al unei „generale tensiuni nervoase”, iar litigiile religioase, de diferențele de opinii născute pe tema Vladimireștiului sau a celor petrecute la mânăstirea Sâmbăta. Este semnalată, mai cu seamă, descompunerea politică, amintindu-se conflictul dintre simiști și codreniști. Mitul Căpitanului rămăsese „infașibil și dominant”. Ideologia legionară, de asemenea, era „nealterată în esența ei”³⁷². Ce propune Biriș, având în vedere că deținuții nu progresaseră în substanța lor? Trebuia „populat compartimentul ideologic al conștiinței legionare cu idei care să submineze și să destrame vechiul conținut”, trebuind create unele „deprinderi, a unor reflexe psihice care să spargă psihologia socială specific legionară”³⁷³. Pe scurt, neutralizare, dezarmare, anihilare.

Aparențele, însă, pentru bunul mers al acțiunii, trebuiau, totuși, păstrate. Biriș nu sfătuia aplicarea unei restructurări „în sens materialist-socialist” prea directă, explicită, „saltul calitativ”, într-o atare ipoteză, neputându-se naște. Critica directă a legionarismului ar „trezi rezistențe, dăunătoare acțiunii de demobilizare”³⁷⁴. Prin urmare, „pe nesimțite”, conștiința socială a legionarilor trebuia „mobilată” cu „noile valori”. Prin aceasta lua naștere un „spirit critic”, care, „de la sine”, va executa „raclaful

³⁶⁷ Puiu Traian fusese numit în 1953 secretar general al Mișcării Legionare din exil. În 1954, alături de Traian Borobaru și Virgil Velescu, pune bazele unei tipografii la München, unde a fost editată o serie întreagă de periodice și volume dedicate istoriei Mișcării. În 1959 a fost răpit de la Viena de o echipă a Securității, fiind adus în țară și condamnat.

³⁶⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 233.

³⁶⁹ *Ibidem*, f. 230. Fragmentul este parte dintr-o rezoluție pusă de Gh. Crăciun pe document.

³⁷⁰ *Ibidem*, f. 191.

³⁷¹ *Ibidem*.

³⁷² *Ibidem*, f. 192.

³⁷³ *Ibidem*, f. 193.

³⁷⁴ *Ibidem*.

necesar eliminării veninului intrat în putrefacție”³⁷⁵. Este interesantă recurența metaforelor descărnării, descompunerii, putrefacției, apelul la „viermi”, „șobolani” ș.a.m.d. pentru portretizarea sfârșitului Mișcării. Biriș nu spune, cel puțin pentru moment, cum vede el popularea discretă a minților cu noua ideologie. Cum vom vedea mai jos, prudența operativă va fi înlocuită treptat cu măsuri directe, în forță.

O „comunitate nouă” în penitenciar, concluziona Biriș, nu se putea naște decât ca efect al unei acțiuni culturalizatoare. Materialele citite se vor „frământa prin dări de seamă”³⁷⁶ ținute în fața colectivului camerei, noile idei trebuind mai apoi „să fie fixate”. Emulația în jurul lecturilor trebuia să ducă la apariția „colectivelor de cameră”. Lor li s-ar putea da pe mână „exercitarea unui sistem de conducere democratic”. Cum existau, însă, temeri, pe care Biriș le trece cu acirie în evidență (neîncrederea în gesturile administrației, fobia față de marxism-leninism, teama de restructurare cu mijloace „tari”, problema fanaticilor³⁷⁷), desenează și posibile soluții: destindere penitenciară, tact pedagogic, izolarea fanaticilor. Restructurații de la Pitești și Gherla, preoții, șefii legionari, informatorii ar trebui izolați și scoși din penitenciar. Nu uită și de folosirea și intensificarea antagonismelor dintre reeducabili și fanatici, de înmulțirea celor care trădează Mișcarea („elementele excepționale” trebuie încurajate s-o facă) sau de creșterea numărului de informatori. „Comunitatea legionarilor culturalizați” putea, astfel, să crească³⁷⁸. Cu modestie și discreție, pentru sine își rezerva doar sarcina „colaborării amănunțite”³⁷⁹.

În a doua jumătate a lui 1961 lucrurile prinseseră un contur mult mai agresiv. Multe din soluțiile prezentate de Biriș în primele luni vor fi retractate, propunându-se linii de acțiune mult mai dure. Poate cel mai relevant document, pentru noua direcție de orientare, este un așa numit „Proiect asupra unei acțiuni de restructurare în masă a legionarilor”³⁸⁰. Scenariul era gândit în două etape. Prima dintre acestea trebuia să conțină un program de conferințe, susținute de deținuți „competenți” și menit să destrame critic fondul ideologic al legionarismului, iar cea de a doua viza autodemascările. Acestea trebuiau făcute de legionarii „care au făcut deja – în *secret* [subl.n.] – cotitura”, pentru ca șocul să fie mai mare. Era, într-o manieră indirectă, o discretă referință la propriul exemplu. Este semnificativ de semnalat aici importanța acțiunilor brutale, de șoc, a căror marcă, cum se va vedea mai jos, a caracterizat regimurile biriste. Ori, cum se putea garanta o acțiune dezintegratoare, în forță? Biriș nu ezită să ofere o soluție precisă, chirurgicală: „un grup de restructurați de la Pitești și Gherla va lua inițiativa conferințelor și autodemascărilor, invitându-i pe conferențiarilor programați să conferențieze și pe cei programați să se spovedească, iar aceștia se vor executa. *Prezența grupului de restructurați va fi decisivă* [subl.n.]. El va reaminti celor prezenți cele petrecute la Pitești și Gherla, exercitând o presiune morală beneficătoare pentru

³⁷⁵ *Ibidem*.

³⁷⁶ *Ibidem*, ff. 193-194.

³⁷⁷ *Ibidem*, f. 194.

³⁷⁸ *Ibidem*, f. 195.

³⁷⁹ *Ibidem*.

³⁸⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 151.

revizuirea conștiințelor și pozițiilor”³⁸¹. Trebuie amintit, pentru a contextualiza mai bine anvergura amenințării, că spaima – general împărtășită de deținuții Aiudului – era posibilitatea reeditării brutalităților de la Pitești³⁸².

Revenind la scenariu, Biriș preconiza organizarea, timp de 10 zile, a unei celule în care să fie susținute 10 conferințe și 10 autodemascări, câte una în fiecare pe zi. Deținuții urmau să fie împărțiți pe serii, fiecare dintre acestea trebuind să treacă prin celula cu pricina³⁸³. După epuizarea tuturor seriilor, se putea aborda etapa a doua. Grupele de deținuți rămâneau nemodificate, schimbându-se însă conferențiarii și legionarii programați pentru autodemascare. Urmău alte zece zile intense, în penultima dintre acestea tuturor participanților urma să li se dea un chestionar, în care trebuiau să răspundă în scris „dacă înțeleg sau nu să renunțe la poziția legionară și dacă doresc să se încadreze în R.P.R.”³⁸⁴. În funcție de răspunsuri, se opera repartizarea pe celule, selecționându-se acum „elementele coapte pentru demascarea dirijată [subl.n.] în etapa următoare”³⁸⁵.

„Autodemascarea dirijată” presupunea o sinteză între producția disolutivă personală și atacurile colegilor, care trebuiau însușite și expuse. De la aparent inocentele conferințe, se făcea trecerea la șocul autodemascării unor legionari creditați, prin intensa folosire a piteștenilor, la asumarea activă a exercițiului confesional. „Autodemascarea dirijată” trebuia făcută și de „personalitățile legionare notorii”, pe care Biriș le programase pe șase etape, aglutinând figuri acomodante cu recalcitranți, pentru contrast și înfrângerea rezistențelor³⁸⁶. Cum nimeni nu putea garanta că planificarea asigura o generală convertire, trebuia clarificată și problema rezistențelor: „Pentru vârfurile care nu ar consimți să facă autodemascarea, se va organiza o cameră specială, în care vor fi concentrate toate vârfurile restructurate, care – organizat și dirijat – vor proceda la demascarea șefilor recalcitranți în fața masei legionarilor care vor trece pe serii prin această cameră”³⁸⁷.

³⁸¹ *Ibidem*.

³⁸² Ilie Niculescu era, de pildă, „îngrozit de brutalitatea de care au dat dovadă studenții” de la Pitești (Idem, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 296 [cota SRI]). Iar posibilitatea reeditării unei atari experiențe, „nu cu bătaie, cum a fost acolo, ci [cu] o serie de demascări”, „te-ar îngrozi”, afirma el (*Ibidem*, vol. 2, f. 83 [cota SRI]).

³⁸³ Pentru asigurarea unui grad ridicat de convingere, autorul propunea ca regimul penitenciar în respectiva celulă „să fie excepțional de bun. Absența aparentă a organelor de pază. Dreptul de a sta în pat. Ac și ață la discreție. Dacă ar fi posibil, radio cu program muzical pentru exercitarea poftelor de viață. Lectură nepolitică în prima etapă. Apoi, în doze mici literatură politică”. Celula trebuia să conțină aproximativ 200 de oameni, distribuiți în „10 conferențieri, 10 care fac autodemascări, 10 restructurați de la Pitești și Gherla, 35 recalcitranți, 40 pocăiți și lecuiți și 10 șovăitori” (Idem, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 153).

³⁸⁴ *Ibidem*, f. 152.

³⁸⁵ *Ibidem*.

³⁸⁶ Grupurile erau: 1. Vojen, Bidianu, Budișteanu; 2. Dumitrescu-Borșa, Ibrăileanu, Bernea; 3. Bulhac, Groza, Tibi Teodorescu; 4. Eugen Teodorescu, Bălănescu, Ionescu Remonto; 5. Ghica, Dulu Stere, Ilie Niculescu; 6. Chioreanu, Petrașcu, Mironovici (*Ibidem*).

³⁸⁷ *Ibidem*.

O atare organizare trebuia să asigure, la final, „discreditarea legionarismului, compromiterea șefilor, decepția și scârba și... teama că s-ar putea repeta experiența de la Pitești-Gherla”, toate producând „o capitulare în masă a legionarilor”, o „reducere a numărului rezistențelor” și, implicit, izolarea acestora „de masă”³⁸⁸. În bună măsură, intuițiile lui Biriș au fost folosite de strategii G.O. Conceptul de „autodemascare dirijată”, un eufemism secretat de logica reeducării de tip Pitești, a fost intens pus la lucru în „camerele” de reeducare, a căror arhitectură a copiat, în 1962-1963, modelul birist. Plasarea strategică în celule a unor foști studenți legionari, trecuți pe la Pitești, cei mai mulți dintre aceștia fiind recrutați ca surse ale G.O., constituind exemplul viu al cedării, al distrugerii interioare³⁸⁹, a fost una din fațetele extrem de eficiente ale noului dresaj ideologic.

Încheiem analiza producțiilor operative biriste cu un alt plan al propriei folosiri, o „notă” cu propuneri pentru accelerarea prăbușirii legionarilor³⁹⁰, centrat în jurul convertirii liderilor legionari la comunism³⁹¹. Ca și în precedentul text, tot terapia de șoc era cea recomandată pentru dizolvarea rezistențelor³⁹². Totul pleca de la observația că, în ciuda unor notabile rezultate ale reeducării, „unitatea moral-politică legionară” rămăsese, totuși, neafectată. Disensiunea simiști versus antisimiști nu luase, încă, „forme antagoniste”³⁹³, cum se sperase. „Există chiar o tendință de slăbire, de diluare a acestei contradicții”, avertiza Biriș. Prin urmare unitatea trebuia „spartă”, printr-o reacție de șoc, concretizată în „crearea unei forțe, care să militeze fățiș pentru necesitatea recunoașterii sistemului mondial socialist”. Era vorba despre, un grup care să dea lovitura, compus din „vârfurile docile”³⁹⁴, oameni situabili în afara oricărei suspiciuni de contaminare cu marxism. Ei nu trebuiau, însă, izolați fiecare în mijlocul unor celule ostile, pentru că în atari situații „prestigiul agitatorului se diluează”, ci coagulați într-o „acțiune concentrică și dirijată a unui grup de agitatori”³⁹⁵. Astfel, cei convertiți la

³⁸⁸ *Ibidem*.

³⁸⁹ Amintim aici o mărturie a lui Ilie Niculescu, care fusese pus în aceeași celulă, pentru a-i fi distrusă rezistența, cu un fost deținut de la Pitești, Constantin Păvăloaie. Stătuseră 11 luni împreună. „Am avut mari tulburări”, povestea Niculescu după experiența convorbirilor cu acesta. Păvăloaie îi mărturisea: „Domnule, eu nu mai cred în nimic, *am fost așa de înfrânt, încât nu mai cred în nimic*” [subl.n.]. Suportase „toate bătăile” și „văzând prăbușirea morală a tuturor”, „s-a prăbușit și el” (Idem, dosar nr. 65054, vol. 4, f. 37 [cota SRI]).

³⁹⁰ Idem, dosar nr. 310004, vol. 3, ff. 151-156. Nota nu este datată, contextual putându-se aprecia că a fost scrisă în a doua jumătate a anului 1961.

³⁹¹ Ceea ce ținea să remarce V.B. la momentul redactării acestei „note” era că se conturase „o nouă sinteză a fenomenului legionar”, constând într-o „adaptare la noile condiții istorice și politice”, Mișcarea Legionară dovedind prin aceasta „că este aptă să se adapteze la realități” (*Ibidem*, f. 151) Vechea obsesie biristă, a unei sinteze între ideologia extremei drepte și rudimentele unei etici de stânga, își spunea cuvântul.

³⁹² Rezoluția pusă de Crăciun pe acest document acredita propunerea: „Este valabil să facem spărtură” [între simiști și antisimiști, n.n.] (*Ibidem*, f. 156).

³⁹³ *Ibidem*, f. 151.

³⁹⁴ *Ibidem*, f. 152.

³⁹⁵ *Ibidem*.

marxism putea produce „o acțiune șoc”, menită să angajeze „totalitatea masei deținuților legionari”³⁹⁶.

Biriș realiza că un atare grup trebuie receptat ca o necesitate naturală, trebuind să se impună de la sine. Pentru asta trebuiau create anumite premise conflictualizante, în primul rând „înăsprirea temporară a regimului penitenciar, motivată politic”, care să producă „o agitație pregătitoare a evenimentului”³⁹⁷. După suportarea efectelor, deținuților ar fi trebuit să li se pară o veritabilă opțiune convertirea, un preț acceptabil pentru o îmbunătățire a vieții carcerale. Optimist în legătură cu efectele acestor măsuri, Biriș le sintetizează folosindu-se de șase cuvinte, pe care le redăm în toată simplitatea lor nudă: o gravă *scindare*, o *abatere*, o *șdruncinare*, o *capitulare*, o *capcană* pentru cei „abili” și *reducerea* la minimum a intransigenților.

Prudent, când a fost vorba să-și precizeze poziția în contextul grupului de șoc, a preferat să nu fie direct angrenat, el, cel cunoscut pentru o „poziție legionară fățișă și intransigentă”. O mărturisire directă a propriei convertiri ar produce „multă tulburare în multe conștiințe legionare” și i-ar îndepărta pe cei care „au o fobie pentru marxism-leninism”, „luându-mi-se, astfel, posibilitatea de înrăurire”, atenționa Biriș³⁹⁸. Trebuia acționat mult mai subtil, legionarii fiind „puși în situația de a înțelege că în viața mea a intervenit un eveniment recent, deosebit de important, care să pregătească anunțarea schimbării poziției”³⁹⁹. Evenimentul era, de fapt, anunțarea unei *delegări*, a *punerii în practică a unei responsabilități*. Biriș trebuia să apară ca cel care, acceptând implicarea ideologică de partea Partidului Comunist, se sacrifică pe sine pentru masa deținuților legionari. *Pentru salvarea acestora, propria poziție eroică merita să fie sacrificată*: „salvarea și reintrarea în viață a masei legionarilor deținuți va oferi o bază solidă, o justificare plauzibilă pentru sacrificarea poziției mele «eroice» legionare. În aceste condiții, mi-aș putea salva prestigiul, reputația de om de atitudine curajoase, om plin de abnegație, care se sacrifică pentru binele celor mulți”⁴⁰⁰. Urmează zece puncte ale planului propriei folosiri. Rezervându-și un rol de prim rang în noua turnură, proiectându-se drept alesul legionarilor, propunea ca zvonul privind alegerea lui de către G.O. să fie difuzat în penitenciar. O victimă inocentă care se sacrifică, prelungind, astfel, *legato*-ul legionar, rămânând – pentru membrii sectei ideologice – un fidel care îmbrăcase, temporar și dureros, haina de lup a tortionarului. O „victimă”, care nu-și uita, însă, orgoliul, poziționându-se, în prim-planul noii lupte formative, pentru o renăscută identitate ideologică.

Planul n-a fost deloc pe gustul lui Crăciun, în ciuda elaborării lui amănunțite și a unor bune intuiții psihologice. Ceea ce îl deranja pe șeful G.O. era posibilitatea ca poziția intenționat duplicitară a lui Biriș să trezească în masa legionară amintirea victoriei, în termeni asemănători, a lui Luca Damaschin la începutul anilor '50, atunci când reușise să devină informator al Grupei „D”, rămânând, totodată, fidel legionarilor. În alți termeni, vehicularea duplicității nu putea fi însoțită de serioase garanții de

³⁹⁶ *Ibidem*, f. 153.

³⁹⁷ *Ibidem*.

³⁹⁸ *Ibidem*, f. 154.

³⁹⁹ *Ibidem*.

⁴⁰⁰ *Ibidem*.

onestitate din partea lui Biriș. Posibilitatea jocului dublu nu era agreată, pentru că ar fi însemnat că Biriș negociază de pe picior de egalitate cu ofițerii G.O. Ori, stăpânul era unul singur și asta trebuia să se știe. Ambiguitatea lui Biriș putea fi citită favorabil de legionari, ca una care-i proteja, chiar dacă ea ascundea – în fapt – o înșelăciune manipulatorie. Dincolo de rafinamentul potențial al stratagemei, stătea, totuși, orgoliul celui care trebuie să impună o „linie” și să nu negocieze niciodată cu „criminalii”. „Capitularea lor trebuie să fie fără motivări, fără condiții; să se prăbușească cu ajutorul nostru sub povara păcatelor, a jafurilor și a crimelor ce le-au făcut”, nota brutal Gheorghe Crăciun⁴⁰¹. Refuză, așadar, implicarea diversionistă a lui Biriș, acceptând, însă, crearea „spărturii” în masa legionară prin unii decizi să se „manifeste fățiș”⁴⁰². Alături de șefi, trebuia „mobilizată” și „masa”, pentru a cărei organizare șeful G.O. propunea folosirea Fabricii și a unor celule mari din Secția a V-a.

„Nu o acțiune de șoc, ci *mai multe șocuri* [s.n.] pentru mai mulți”, sintetizează Crăciun diferența de optică strategică⁴⁰³.

„Împerecherea” cu preotul Ioan Dumitrescu. 18 martie – 20 mai 1960

„Stând împreună, cred că mi s-ar confia fără rezerve”⁴⁰⁴.

Primit la Aiud pe un anumit fond de suspiciune, în ciuda celor 11 ani care trecuseră de la evenimentele de la Suceava, Biriș a trebuit, treptat, să-și construiască o legendă. Cele patru luni petrecute în Aiud în 1948 (iunie-octombrie), fuseseră marcate de ceea ce protagonistul observase la un moment dat cu acuitate. Era „trecut sub tăcere”, fiind vorba – cu un termen german mai adecvat – de o „*todsichweigen*”, „a trece sub o tăcere de moarte”⁴⁰⁵. Asta nu însemna doar indiferență și adversitate, ci și suspiciune, delimitare, izolare, respingere, acuza privind colaborarea cu comuniștii și, mai cu seamă, abjurarea credinței⁴⁰⁶, părând să fi creat o ruptură între fostul secretar general al Ministerului de Interne și fruntașii legionari din Aiud. Atmosfera nu era determinată, în 1957-1960, doar de evenimentele de la sfârșitul anilor '40, ci și de informațiile noi furnizate ofițerilor de la Direcția a III-a și celor de la Grupa „D” de preotul Ioan Dumitrescu Borșa. Cu acesta ofițerii G.O. purtaseră tratative din 1958, obținând treptat colaborarea și participarea directă la reeducare⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ *Ibidem*, f. 156 verso.

⁴⁰² *Ibidem*, f. 156.

⁴⁰³ *Ibidem*.

⁴⁰⁴ Mărturisirea, de la începutul lui 1960, îi aparține lui V.B., fiind parte din argumentarea propunerii de plasare în celulă împreună cu Ioan Dumitrescu (*Ibidem*, vol. 2, f. 247).

⁴⁰⁵ *Idem*, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 156.

⁴⁰⁶ Vorbim de dimensiunea ideologică a credinței, nu de credința religioasă în sens strict. Ceea ce este definitoriu pentru logica fidelităților legionare este un sistem de credințe prins în interiorul unei ideologii a extremei drepte. Calitatea de membru sau, mai curând, adept al Mișcării Legionare presupunea o delegare, o servitute în favoarea unui scenariu de tip mesianic, față de care principala atitudine exersată era *credința*.

⁴⁰⁷ În cazul lui Ioan Dumitrescu nu a fost necesară racolarea efectivă din două motive: Borșa a fost de la bun început (1957-1958) dispus să ofere informații despre colegii de celulă și să se

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

Suntem în fața *primului mare moment operativ* al reeducării de la Aiud. Agentul fusese pregătit, avuseseră loc cu el numeroase discuții, este pus să scrie câteva sute de pagini de declarații ș.a.m.d., iar când lucrurile au părut ca sunt sigure, este racolat. Înscenarea relatată în rândurile de față este prima lui „lansare” și verificare ca agent. Borșa se remarcase printr-o virulență antisimistă, care-l recomanda pentru „ciocnirea” cu cel pe care administrația dorea să-l legendeze ca mare simist. Preotul era sursa scenariului colaborării lui Sima cu directorul Siguranței Statului, a conivenței dintre Biriș și Sima cu scopul informării lui Moruzov, a denunțării unor legionari, care ar fi încăput astfel pe mâinile poliției ș.a.m.d. Povestea a constituit un prim pas în distrugerea credibilității conducătorilor Legiunii, mai exact o primă etapă a „surpării” legendarei principialități legionare. Inducerea scenariului *trădării*, păcatul suprem al oricărui fanatic credincios, era singurul în măsură să mineze suportul adeziunii neclintite față de ideologia extremei drepte. Contestarea modelului ierarhic, singurul reper moral pentru masa legionară, a fost unul din obiectivele cheie ale planului de la Aiud. Comuniștii, din motivele deja discutate, intuiseră riguros slăbiciunile fanatismului ideologic și regimul delegării responsabilității către o ierarhie sacrosanctă, legitimată charismatic.

Influența unuia asupra celuilalt, dar în primul rând posibilitatea utilizării lui Borșa în discreditarea controlată a lui Biriș, pentru ca, definitiv înfrânt⁴⁰⁸, acesta să poată fi folosit, cu depline efecte, împotriva Mișcării au determinat organizarea unei întâlniri între cei doi. Verificarea reciprocă este un al doilea motiv. Obținerea unor argumente puternice pentru dovedirea colaborării lui Biriș cu Moruzov era miza punctuală a lui Crăciun⁴⁰⁹. Momentul a fost cu siguranță bine pregătit, Borșa lucrând direct cu ofițerii Direcției a III-a încă din 1957, el constituind – datorită urii antisimiste viscerale, necontrolate – o „victimă” predestinată pentru racolare și folosire⁴¹⁰. Alegerea

implică activ și cu convingere în reeducare. Al doilea motiv a fost legat de profilul antisimist extrem de pronunțat și, de altfel, public, care-i asigura suspiciunea colaborării în rândurile majorității deținuților cu care intra în contact. Prin urmare, una din condițiile racolării, conspirativitatea, nu putea fi îndeplinită. Borșa a funcționat ca un prolific agent de influență, deși cu o credibilitate, în rândurile deținuților, fisurată de cunoscuta sa ură viscerală împotriva lui Sima.

⁴⁰⁸ Cum se va vedea, Biriș mai avea o redută pe care n-o cedase. Era teza trădării Comandantului Sima. Lansarea unui agent, în care Crăciun își puna atâtea speranțe, vulnerabilizată de o credință încă neînvinșă, nu putea merge mai departe. Cucerirea acestei ultime redute s-a făcut cu sprijinul preotului Ioan Dumitrescu Borșa.

⁴⁰⁹ „Va trebui ca Borșa să rămână cu Biriș în celulă, cei trei [este vorba despre Nicolae Gîna, Ioan Calmuschi și Traian Lucuță, n.n.] să fie scoși la rând și după ce vor analiza și discuta în doi problemele, apoi vor fi scoși ambii și vor da declarații, apoi vor fi separați, având fiecare legionari corespunzători în celule. *După lămurirea problemei în legătură cu Biriș, dacă a fost sau nu agentul lui Moruzov, și mai ales dacă a lucrat din ordinul lui H.S.* [subl. n.], vom raporta conducerii”, nota colonelul Gheorghe Crăciun pe o informare a agentului „Capos Nicolae” din 20 martie 1961 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 185).

⁴¹⁰ Borșa recunoștea, în perioada de care ne ocupăm aici (martie-mai 1961), că „acuma ei se folosesc de mine pentru că mă știu dușmanul lui Sima” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 171). Elemente privind tatonarea și ulterior folosirea preotului Ioan Dumitrescu ca agent de influență, fără să fie efectiv racolat, se găsesc la Idem, fond Documentar,

momentului a depins de derularea, cu bune rezultate, a primelor contacte ale ofițerilor securității cu Biriș, imediat după aducerea lui în penitenciar. Totodată, o lungă perioadă de izolare prealabilă constituia, pentru amândoi, o premisă foarte eficientă⁴¹¹.

Borșa îl vedea drept „unul dintre cei mai devotați oameni ai lui Sima”⁴¹², considerând că proaspătul coleg de celulă avea „partea lui de contribuție” la eliminarea lui din Mișcare⁴¹³, mărturisind, totodată, că Biriș avea împotriva lui „o ură până la exterminare”⁴¹⁴. La rându-i, Biriș recunoștea că nu avuseseră relații „20 de ani”, timp în care „dumneata ai spus despre mine ce-ai spus”, „eu am spus ce-am spus și ai știut. Cu toate acestea, noi, după 20 de ani, putem sta, cum stăm aici. Să examinăm situația”⁴¹⁵. Preotul Ioan Dumitrescu rămăsese în conștiința legionarilor ca unul care luptase pe frontul franchist în Spania, bucurându-se de încrederea lui Codreanu. „Poziția lui morală” nu era, în schimb, la fel de strălucită ca notorietatea lui legionară, observa cinic Biriș. Rămăsese din 1938 „rupt și străin de organizația legionară”. Luna martie 1961 îl găsea „trecut de 60 de ani și grav bolnav de ulcer”. „O bună doză de șiretenie, ipocrizie și amoralism îi sunt specifice”⁴¹⁶, completa tabloul Biriș.

Suntem în 18 martie 1961. Cu o zi înainte lui Biriș i se luase un angajament de colaborare cu Grupa Operativă, pe care-l semnează olograf. Crăciun, secondat de căpitanul Ioan Nodiș, redactează un „planul de dirijare” a lui Biriș⁴¹⁷. Încrederea acordată se datora celor mai bine de doi ani de tatonare, discuții, declarații și analize construite de protagonist împreună cu reprezentanții Direcției a III-a (atât cei de la București, cât și cei din penitenciar) și cu cei ai Problemei „D” și ulterior Grupei Operative. Biriș fusese „determinat să-și schimbe poziția”, făcuse „declarații în scris cu caracter demascator”⁴¹⁸, devenise un element de încredere. „Împerecherea” celor doi se dovedea utilă din mai multe considerente. În primul rând, trebuia verificată loialitatea proaspătului agent în fața unor acuze de trădare atât de dure, pe care Borșa se pregătea să le lanseze în fața lui. Potențialul conflict dintre ei putea fi folosit pentru scoaterea la

dosar nr. 12609, vol. 1, ff. 1-58, 154-205, 206-225. Declarațiile de aici sunt luate în prima parte a anului 1960.

⁴¹¹ Înainte de a fi fost adus în celula 53 din Zarcă, Biriș fusese ținut la izolare (adică singur într-o celulă din Zarcă) timp de șase luni, între octombrie 1960 - martie 1961 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 187, Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, f. 227).

⁴¹² Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 155.

⁴¹³ Nu a fost vorba despre o eliminare în sens strict. Admis, din septembrie 1940, în „Forul legionar”, Dumitrescu Borșa aspira la o demnitate în stat, care nu i se oferise. Tensiunile intestinale de la vârful Legiunii au determinat ca aripa aflată sub autoritatea profesorului Codreanu să încerce preluarea conducerii, la care luase parte și preotul Dumitrescu. Ca efect al acestei acțiuni, susținătorii demersului au fost trimiși în provincie, într-o formulă de „exil”. Vezi, mai sus, nota 49.

⁴¹⁴ Fragmente aparțin unei declarații despre întâlnire, semnată de Ioan Dumitrescu (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 59).

⁴¹⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 160.

⁴¹⁶ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, 178.

⁴¹⁷ Planul de dirijare „pentru perioada cât va sta în cameră cu deținuții c[ontra] r[evoluționari] Dumitrescu F. Ioan-Borșa, Calmuschi Ion și Lucuță Traian” (*Ibidem*, ff. 199-201).

⁴¹⁸ *Ibidem*, f. 199.

iveală a „crimelor și fărădeleilor” legionare. Apoi, agentul de influență V.B. trebuia consolidat în rolul major ce i se pregătea, cel de lider informal al comunității legionare, care refuzase să trădeze, să colaboreze și care putea, astfel, fi ispitit cu o poziție de conducere. Mitul „dialogului politic” dintre reprezentanții Mișcării și cei ai Partidului Comunist este resuscitat⁴¹⁹. În ce măsură mai credea cineva în viabilitatea acestuia, și de fapt, care era rolul operativ al acestei fantasme compensative?

Una din strategiile operative ale unității de contrainformații din Aiud a constat în întreținerea mitului „dialogului politic”⁴²⁰ pe care Partidul Comunist l-ar fi căutat cu Mișcarea Legionară. Biriș era dirijat să ridice problema dacă el putea reprezenta adecvat o asemenea perspectivă, dacă ar putea fi numit un „șef” reprezentativ al acesteia. Sugestia că se căuta un asemenea dialog a fost indusă de G.O. pentru a da consistență, corp, contur, profil *conducerii legionare*, „comandamentului legionar” și ierarhiei aferente. Nu exista nici un „dialog”, nici o intenție, nimic. Era, alături de stratagemele Grupei Operative, orgoliul unor fruntași legionari care, poate ca strategie de supraviețuire, construiau contrafactual guverne, se vedeau semnând un protocol cu Partidul Comunist, imaginându-și că Mișcarea Legionară este, încă, o „forță politică”. Cu Biriș, cultivarea vanității de a se vedea în fruntea unei formule de reorganizare a Mișcării, care să fie dincolo de conflictul simisti-antisimisti, a fost una din procedurile operative cheie ale G.O.⁴²¹. Nu a fost niciodată un partener politic pentru Partidul Comunist, nu doar pentru că ideea însăși de parteneriat politic în optica acestuia din urmă era acoperită de subversiune și diversiune, ci pentru că o prezumtivă alianță cu Mișcarea Legionară nu i-ar fi folosit la nimic. Ideea n-a reprezentat nimic altceva decât o iluzie compensativă

⁴¹⁹ Primele încercări de apropiere avuseseră loc în intervalul 1945-1948, când Partidul Comunist a folosit o stratagemă similară, încercând să măgulească orgoliul anumitor lideri legionari dispuși să investească încredere în scenariul unei posibile colaborări pentru „reconstrucția țării”.

⁴²⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 174. Mitul interlocutorului politic este reactivat într-o analiză recentă a istoricii Mișcării Legionare (Ilarion Țiu, *Istoria mișcării legionare, 1944-1968*, prefată de acad. Dinu C. Giurescu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp.14-15). Autorul precizează că ipoteza însăși a studiului său este circumscrisă de acest mit: „Teza pe care o susținem, în urma cercetării întreprinse, este că Mișcarea legionară a reușit să rămână o organizație politică și după 23 august 1944, deși oficial nu i-a fost reconfirmat nici un moment acest statut. Deși fostele partide politice care activaseră înainte de februarie 1938 și-au putut relua activitatea, legionarii nu au beneficiat de acest drept, în baza convenției de Armistițiu, care interzicea activitatea organizațiilor de extremă dreapta. Totuși, neoficial, legionarii erau considerați parteneri de dialog politic atât de comuniști, cât și de celelalte partide democratice”. Autorul merge mai departe, afirmând că și „după instalarea definitivă a regimului comunist, în 1948, Mișcarea legionară și-a păstrat statutul de organizație politică, pe fondul aceluiași prezumtiv război «iminent» între Est și Vest”. Nu este deloc clar ce semnificație este alocată aici sintagmei „organizație politică”, dat fiind faptul că Legiunea era departe de a mai avea o formulă organizatorică articulată după 1948, părând mai degrabă rezultatul unei citiri amplificatoare a Securității, dispuse să contureze mai consistent „pericolul legionar”, pentru a justifica o serie întregă de măsuri cu caracter represiv.

⁴²¹ O spune explicit colonelul Gh. Crăciun, într-o rezoluție la o declarație pe care a dat-o V.B. la 21 aprilie 1961: „Vom face un plan de folosire în continuare a lui Biriș și paralel de lucrare a lui [] prin care vrea un partid legionar care să nu fie nici simist, nici antisimist dar să fie legionar [subl. n.]” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 147).

pentru cei încarcerăți și o strategie a Securității de atragere diversionistă a responsabililor legionari ⁴²². Sigur, iluzia conspirațională, că unii reprezentanți ai partidului înlesnesc dialogul politic cu legionarii, anticipând o viitoare „prăbușire” ⁴²³ a regimului – aceasta fiind una din poveștile care au făcut parte din folclorul legionar de detenție –, este parte din mecanismul suplu de autoiluzionare. Un constructivism compensativ. Borșa alimenta iluzia, „reproducând” o întrebare a unui anchetator, prin care îl „sonda” dacă „Biriș este un om cu cap”, prin urmare dacă poate fi folosit în conducerea Mișcării în viitor și într-o formulă negociată de dialog politic cu Partidul Comunist ⁴²⁴.

Biriș însuși înaintase în evaluarea problemei. Dacă la sfârșitul anilor '40 era convins, în contra valului optimist, că „mișcarea legionară încetase de a mai fi tratată «politic» și că guvernul este hotărât să-i aplice un tratament «polițist» și penitenciar, urmărind zdrobirea ei” ⁴²⁵, o replică dură pe care decisese s-o folosească împotriva celor care-l credeau cel mai nimerit, în context, pentru negocieri cu Partidul Comunist, discuții menite înlănzirii regimului penitenciar pentru legionari ⁴²⁶, două decenii mai târziu Biriș este dispus să îmbrățișeze scenariul, lăsându-se preluat într-un paradoxal proces de salvare prin convertire a membrilor legionari, un amestec de cinism, iluzionare și orgoliu.

⁴²² Este greu de apreciat cu câtă realitate erau dispuși deținuții legionari să crediteze această ipoteză. În opinia noastră, deși intens întreținută din considerente operative, sugestia era privită cu mult scepticism de mediile legionare, fără, însă, a o putea definitiv exclude. Capacitatea de seducție a ideii nu trebuie, pe de altă parte, complet subestimată, dovadă stând și înscenarea cu succes a „comandamentului legionar” din a doua jumătate a lui 1961 din celula 55 Zarcă, chiar dacă în acest caz nu prezumatul dialog cu puterea comunistă era principala miză. Un apropiat al lui Biriș, Ilie Niculescu, deși conștient că „ceea ce se făcuse odată [în materia colaborării cu comuniștii, n.n.] nu se poate repeta deoarece pactul din 1945” produsese „o derută morală care a dus la o cădere de nivel”, favoriza, totuși, sugestia unui dialog politic (*Ibidem*, vol. 3, f. 306). Imaginându-și o „conjunctură politică de mâine”, unde Mișcarea „trebuie să aibă specificul ei ideologic, putând a face anumite concesii la capitolul politic *pentru a se strecura pe moment* [subl. n.], datorită greutăților ivite în cale” (*Ibidem*, 307), înțelegerea era privită ca o strategie de supraviețuire. Cum, însă, „mișcarea legionară este o realitate care va trebui să se manifeste în concret, politic, ca forță organizată, (...) discuțiile cu Partidul Comunist se vor duce de la partid politic la partid politic”, admitea Niculescu (*Ibidem*, ff. 307-308).

⁴²³ Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 175.

⁴²⁴ *Ibidem*.

⁴²⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 260.

⁴²⁶ În contextul anilor 1945-1948, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Biriș, Alexandru Ghyka, îl considera cel mai nimerit să ducă tratative cu reprezentanții Partidului Comunist. „I-am arătat lui Ghika că nu există nici un motiv serios care ar putea să determine guvernul să inițieze discuții cu caracter politic cu mișcarea legionară, care se compromisese definitiv prin încălcarea angajamentelor luate de Petrașcu Nicolae față de fosta conducere a M.A.I. și că după zdrobirea organizației legionare prin arestările din 1948, legionarii nu mai puteau prezenta pentru guvern vreun interes de ordin politic, ci cel mult polițist”, destrăma iluziile Biriș (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 421).

Biriș trebuia „lansat”, iar contactul „în lumea asta mixtă”, cu „exponentul cel mai extrem (sic!) al acțiunii de ură antisemită”⁴²⁷ constituia nu doar o necesară verificare, ci și posibilitatea predării unor importante informații demascatoare. Materialul cu care venea Borșa era unic. El era vehiculul „trădării” comandantului Mișcării, avea „probe”, „văzuse” etc. Biriș trebuia confruntat cu asta, iar apoi trebuia obținută de la el declarația explozivă că el însuși fusese unul din agenții Siguranței. Crăciun și Nodiț îl instruiesc strict înainte de „împerecherea” cu Borșa. Trebuia să manifeste „multă prudență, să fie rezervat”, să amintească despre „ancheta grea” pe care o traversase, despre faptul că i se pregătește un nou proces, să apară ca victimă a legiunii, ca unul care „suferă pentru Mișcarea Legionară” și din cauza ei, să nu dea prea multe detalii despre activitatea sa legionară, să sugereze că „este un ostaș disciplinat al comandantului”, că se „mișcă pe linia indicată de comandant”, trebuind să evite afișarea ca șef, ci doar ca element disciplinat, ca unul care gândește precum Comandantul⁴²⁸.

Întâlnirea s-a produs în după amiaza zilei de 18 martie 1961, în celula 53 din Zarcă. Borșa și Biriș nu se mai văzuseră din 1940. „La deschiderea ușii m-am găsit în fața deținutului legionar Dumitrescu Borșa, pe care l-am recunoscut, deși nu-l mai văzusem de peste 20 de ani. Acesta n-a schițat nici un gest din care s-ar fi putut deduce că m-a recunoscut”⁴²⁹, relatează Biriș. Și unul, și celălalt povestesc anchetele prin care trecuseră, Biriș menționând „anchetatori penali de la București”⁴³⁰ care veniseră special pentru el la Aiud, amintind de „condițiile foarte grele” traversate și de faptul că se „așteaptă la un nou proces”⁴³¹, totul conform instrucțiunilor primite. Borșa pozează, la rândul-i, în deținutul anchetat, aflat sub o strictă supraveghere.

La câteva ore după închiderea celor doi, sunt aduși în celulă inginerii Ioan Calmuschi (37 de ani)⁴³², „speriat și dezorientat, prăpădit și cu aspect de vechi pușcăriaș, care a avut nevoie de oarecare timp pentru a-și reveni din ecuația pe care i-o cauzase transportul cu mantaua în cap”⁴³³ și Traian Lucașă (45 de ani)⁴³⁴, care „a intrat în

⁴²⁷ Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 150 (Biriș îl descria astfel pe Ioan Dumitrescu).

⁴²⁸ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 201.

⁴²⁹ *Ibidem*, f. 147.

⁴³⁰ *Ibidem*, f. 148.

⁴³¹ *Ibidem*.

⁴³² Ioan Calmuschi (Kalmuschi), n. 1924, absolvent al Politehnicii din București (1948), inginer, fost membru F.D.C. în organizația de Bucovina. Arestat în iunie 1958, a fost condamnat la 25 de ani m.s.v.. Până în toamna lui 1960 a stat închis la Uranus, de unde a fost transferat „împreună cu Groza Nicolae, Radu Gyr și alte 4 sau 5 persoane” la Aiud. Era „slab, bolnav de colită și speriat peste măsură”, „avea nopți agitate, cu coșmare punctate de gemete”, așa îl descria Biriș (*Ibidem*, ff. 136-137, 160). Acceptă reeducarea din primul moment, fiind numit ulterior șef de club (Idem, dosar nr. 65054, vol. 6, f. 227 [cota SRI]).

⁴³³ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 149. Tabloul îi aparține lui V.B.

⁴³⁴ Traian Lucașă, n. 1916, studii liceale la Deva și Arad, absolvent al Facultății de Electro-Mecanică din cadrul Institutului Politehnic din București, membru al Mișcării Legionare din 1936 (*Ibidem*, f. 156). Face războiul pe frontul de răsărit în calitate de comandant al unei unități de transmisiuni, cade prizonier la Cotul Donului, fiind eliberat din prizonierat în 1948, când revine în țară. Intră în producție la Întreprinderile „Steaua Roșie”, „9 Mai”, „Mao Tze Tung”, ajungând, ulterior, director adjunct în cadrul Ministerului Construcțiilor. Este arestat și condamnat la moarte în 1958 în cadrul lotului Constantin (Puiu) Atanasiu, cu care fusese coleg

cameră foarte degajat, cu o înfățișare de om sănătos, viguros care nu purta amprenta caracteristică a deținutului”⁴³⁵, deținuți legionari condamnați în 1958. Amândoi erau agenți ai Grupei Operative⁴³⁶. În fapt, în modalități diferite, toți cei din celula 53 Zarcă erau agenții Securității⁴³⁷. Ulterior a fost introdus și Nicolae Ginara, „țaran macedonean din comuna Mihai Viteazu, Constanța”⁴³⁸, folosit în orb ca agent de acoperire. Rolul prezenței lui, dincolo de declarațiile care i se cereau, era acela de a îndepărta suspiciunea din jurul celor doi agenți, despre Ginara știindu-se în detenție că era unul din informatorii administrației⁴³⁹. Agenții trebuiau să creeze „o bază de discuții”⁴⁴⁰, să aducă elemente noi din exterior, sarcină de care se achită foarte bine.

de arme în U.R.S.S. La recurs i se comută pedeapsa în m.s.v., fiind trimis la mina de aur de la Brad, unde a lucrat ca tehnician până la 10 martie 1960, când a fost transferat la penitenciarul Aiud (*Ibidem*, f. 152). Atât în cursul anchetelor cât și în perioada de detenție fusese „prelucrat”, convingându-se de „superioritatea sistemului socialist” (*Ibidem*, f. 156).

⁴³⁵ *Ibidem*, f. 149. Tabloul îi aparține lui V.B.

⁴³⁶ Calmuschi și Lucuță „sunt colaboratorii organelor noastre”, nota colonelul Gh. Crăciun în Planul de dirijare din 18 martie 1961 (*Ibidem*, f. 200). În actualul stadiu al cercetării putem documenta faptul că numele conspirative sub care cei doi au funcționat au fost „Dinescu Vasile” (Lucuță Traian, cf. *Ibidem*, f. 702), respectiv „Capos Nicolae” (Ioan Calmuschi). La 10 zile de la organizarea celei, într-o primă analiză a prestațiilor, Crăciun nota critic: „Consider că Lucuță va fi mai bun pentru a lămuri pe alții decât de a duce muncă conspirativă. Este rău că nu respectă ordinul primit. El a fost instruit să tacă, să asculte, să înregistreze și să raporteze. Biriș și Calmuschi procedează corect; în ceea ce privește pe Dumitrescu Borșa, el nici nu se simte, ceea ce înseamnă că ori nu are nici o valoare în discuții, ori procedează bine. Urmează să vedem când vom scoate agenții. La această dată, 30 martie 1961, vor fi despărțiți Calmuschi, Ginara și Lucuță, de Biriș” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 118). Cei cinci deținuți vor fi puși să dea declarații amănunțite fiecare despre cele petrecute în celula 53 Zarcă.

⁴³⁷ Este important, în context, să redăm modul în care este descrisă de Biriș apariția lui Lucuță, pentru a circumstanția colaborarea acestuia cu ofițerii de contrainformații: avea 45 de ani, albise aproape complet „din cauza tensiunii nervoase suferite cu ocazia anchetelor și condamnării la moarte”. Avea „un somn neliniștit, geme adesea din cauza coșmarelor”. Ideea de a fi reanchetat „îl paralizează” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 159).

⁴³⁸ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 59.

⁴³⁹ Într-o notă a Biroului găsim următoarea explicație privindu-l pe Ginara: „de profesie agricultor, condamnat la 25 ani m.s. Este folosit de organele noastre în acoperirea agenturii, el fiind bănuț de colaborare cu organele noastre. S-a ajuns la aceasta printr-o serie de măsuri informativ-operative menite să trezească suspiciuni asupra lui. Deși în discuțiile ce le poartă cu cei [cu] care vine în contact, vrea să dovedească că nu este colaboratorul organelor noastre, nu a reușit aceasta. Este inteligent, capabil să înregistreze discuțiile, fapt pentru care ne-am propus să-l folosim în eventualele anchete ce se vor ivi în scopul acoperirii agenturii” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 170). Cu alte cuvinte, Ginara nu era agent în sensul curent al termenului, ci colabora cu G.O. pentru acoperirea adevăraților agenți. Era bănuț de deținuți că întreține relații cu ofițerii G.O., ceea ce excludea conspirarea sa clasică. S-a ales metoda păstrării și întreținerii acestei suspiciuni. În alt loc, despre el, Andronic Bullhac spunea că a avut „tăria de a spune că administrația caută să-l folosească” (*Ibidem*, vol. 14, f. 86).

⁴⁴⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 200.

Borșa începe în forță, spunându-i lui V.B. că nu înțelege, date fiind realizările puterii actuale, „de ce ar mai exista o mișcare legionară”⁴⁴¹, lipsindu-i obiectul. Biriș mimează indignarea și, pe un ton de reproș familiar, îi spune: „Și dumneata, părinte, spui aceste lucruri?” În ciuda acestui debut furtunos, Borșa se păstrează într-o atitudine de „expectativă prudentă”⁴⁴², cum descrie, cu o anumită insatisfacție, Biriș momentul. Atmosfera generală, altminteri, avea tendința de a „se menține într-un cadru de prudentă legalitate și de organizare a unei vieți de cameră cât mai confortabile și distractive”⁴⁴³. Era o aparență, avertiza Biriș, atitudinea fiind „pur formală și de circumstanță”⁴⁴⁴.

Primul „care s-a lăsat antrenat”⁴⁴⁵ în discuții a fost Lucuță. Putând da relații despre „viața de afară” de la mijlocul anilor '50, este lăsat să povestească. Sunt trecute în revistă „înfăptuirile”, diversitatea domeniilor dezvoltate, condițiile de viață etc. „Țara transformată într-un vast șantier”⁴⁴⁶ este trecută în revistă cu minuție. „Viața pulsează. O lume nouă dedicată muncii. Intelectualii lucrează la cot cu muncitorii și nu se mai poate vorbi de diferențieri de clasă”⁴⁴⁷. Nimeni nu este nemulțumit, toată lumea este fericită. Povestitorul simte, însă, nevoia să mai înmoaie accentele în această fericită unanimitate: există, izolat, „ațățători sau pescuitori în apă tulbure”, care sunt „demascați”, „depistați și ridicați de securitate, aplicându-li-se pedeapsa cuvenită”⁴⁴⁸. Morala curge de la sine, cu o limpezime clarvăzătoare: „Îți vezi de treabă și muncești, trăiești mulțumit și bine”⁴⁴⁹. Lucuță este sincer, vorbește din inimă, este convingător. „A putut să presară asupra mea și a lui Biriș convingerea asupra realității celor spuse de el și liniștea sufletească că afară se lucrează, se muncește și se fac realizări spre binele tuturor”⁴⁵⁰, nota conștiincios Borșa. Nu la fel de entuziast se va arăta Biriș, al cărui ochi critic se dovedise mult mai vigilent. Încercând să-i depisteze strategiile de camuflare și adevăratele opinii, surprinde, de pildă, că Lucuță avea o destul de proastă impresie despre Armata Sovietică, care-și recruta personalul superior din rândurile clasei muncitoare, neavând așadar calitățile intelectuale necesare. Pe scurt, inginerul își „propusese să vorbească la superlativ de U.R.S.S.”, dar s-a scăpat... Între ceea ce dorea Lucuță și „psihologia” lui era un hiatus, mai observa Biriș. Face eforturi să se „fixeze” pe o poziție anticlericală, dar „fredonează cântece liturgice creștine”⁴⁵¹. Era un „adept al concepției idealiste”, un „șovin”, comentând „cu satisfacție răutăcioasă reorganizarea universității din Cluj”. Îl admira pe Gyr... Se vede treaba că „acțiunea de descifrare a lui Lucuță”⁴⁵², cum își numea Biriș suita de observații, dăduse rezultate peste așteptări.

⁴⁴¹ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 60.

⁴⁴² Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 150.

⁴⁴³ *Ibidem*, f. 151.

⁴⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁴⁶ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 61.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, f. 62.

⁴⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁴⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 158.

⁴⁵⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 63.

⁴⁵¹ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 158.

⁴⁵² *Ibidem*, f. 160.

Este rugat, apoi, să vorbească Calmuschi. Originar din București, dincolo de relatarea arestării lui, trece în revistă „noul București”, de nerecunoscut, devenit o „mare capitală europeană”⁴⁵³. Abundă termeni ca „minune”, „extraordinar”, „frumosul care domină urâtul”, „modern”, „lumină” etc., tabloul reconstituit fiind copleșitor. Borșa îi analizează prestația, cum o făcuse și cu cea a lui Lucuță. Observă mici ezitări politice, anumite „rezerve”⁴⁵⁴, pe care „poate le-a discutat cu Biriș între patru ochi”. Privirea lui Biriș, ca și în primul caz, se dovedește ceva mai precisă. Îi sondează cunoștințele legionare, observă față de cine anume manifesta o anumită emoție, de cine era atașat. Propune plasarea lui viitoare cu aceștia, putând, astfel, „ieși din mutismul de astăzi”⁴⁵⁵. Îl descrie ca pe un „legionar cu înclinații mistice”, care „respinge și combate deschis marxism-leninismul”⁴⁵⁶. Era „bolnav, nervos, fumător pătimaș, suportă foarte greu viața de celulă”. „Marea lui obsesie”, manifestată printr-o „teama nestăpânită”, era „o nouă anchetă în legătură cu persoanele care l-au ajutat în timpul cât a fost fugar”⁴⁵⁷. Unele puncte „pot fi dezvoltate”, încheia Biriș...

Ginara, adus ultimul în celulă, avusese șansa să stea cu George Manu, învățase o mulțime de lucruri, având și o memorie foarte bună. El povestește de gospodăria colectivă din comuna lui. „Metodele noi, științifice”, în ciuda unei naturi nu totdeauna sensibile la dezideratele ideologiei, învinseseră. Oamenii, și ei, s-au pliat necesității. Apar, pe rând, „casa sfatului popular comunal”, biblioteca, teatrul comunal, casa de nașteri, casa culturală cu bibliotecă, cinematograful, noile grajduri, noul mobilier, alinierea caselor, aparatele de radio, medicul comunal, moașele, farmacia, autobuzele etc., abundența detaliilor devenind dificilă pentru naratorul nevoit să reproducă ceea ce părea fără sfârșit⁴⁵⁸. Nici o descripție nu pare capabilă să epuizeze „noul”. În plus, alege să recite o serie de poezii din repertoriul carceral.

Virtuțile interpretative puse la lucru în relatarea lui Biriș, sunt duse până la consecințe operative greu de anticipat⁴⁵⁹. Astfel, el le oferă ofițerilor lui Crăciun un ingenios raționament: „repertoriul poetic” al lui Ginara poate da seama de orientarea lui ideologică reală și poate oferi indicații operative prețioase⁴⁶⁰. Poezia lui Gyr, „Voi n-ați stat cu noi în celulă”, „prin care se arată, pe de o parte, suferințele legionarilor deținuți, având satisfacția morală a martiriului politic pentru un ideal” fiind, pe de altă parte, criticați cei aflați în libertate, „care se gândesc numai la satisfacții de ordin material, făcând compromisuri și uitându-i pe cei închiși”⁴⁶¹, putea conduce la o eficiență

⁴⁵³ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 65.

⁴⁵⁴ *Ibidem*.

⁴⁵⁵ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 160-161.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, f. 163.

⁴⁵⁷ *Ibidem*. Indicarea vulnerabilităților, care puteau fi folosite de ofițerii Securității, a fost una din trăsăturile crude ale descrierilor biriste. Multe din fișele personale realizate de el au, în chip distinct, acest „detaliu” decisiv.

⁴⁵⁸ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 66.

⁴⁵⁹ La fel ca ceilalți colegi de celulă, Biriș a fost pus să dea o declarație lămuritoare despre toate cele întâmplate și discutate. A rezultat o mărturie de 42 de pagini dactilo (Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 147-189).

⁴⁶⁰ *Ibidem*, f. 165.

⁴⁶¹ *Ibidem*.

manipulare psihologică. Ce putea transmite un asemenea poem? Biriș ne dumirește: poemul „reflectează mai mult o suferință de ordin personal”, o insatisfacție. Ori asta era o vulnerabilitate care putea fi speculată, orgoliul celui suferind, căruia i se putea plasa, în contra partidă, situația celor privilegiați. Paradoxul face că într-o capcană cu o scenografie similară a picat însuși Biriș, care ajunsese să-l acuze pe H.S. că n-a suferit 21 de ani de detenție continuă și că este total rupt de soarta legionarilor. Nu interesează adevărul acestor cuvinte sau îndreptățirea lor, ci pasul argumentativ, logica autojustificării unor gesturi. Se naște, astfel, o îndreptățire: este *justificat să-ți gândești un drum propriu atâta vreme cât conducătorul Mișcării și-a părăsit subordonații și nici – pe logica martirului – nu le-a împărtășit soarta*. Legitimitatea se naște din justificare resentimentară, nu din fapte. Schema psihologică este mai importantă. Biriș anexează poemele, ca piese probatorii, notei. El observă și acele poeme care generează emulație, care sunt învățate de mai mulți deținuți, astfel putând oferi o imagine relevantă asupra mediului legionar.

După două săptămâni Ginara este scos din celulă, în seara aceleiași zile fiind scoși și cei doi ingineri⁴⁶². O săptămână Borșa și Biriș rămân singuri. Își declară unuia altuia uimirea admirativă față de detaliile aflate de la deținuții intrați recent în închisoare. Este o poziție reciproc prudentă și tactică, deopotrivă. Amândoi sunt colaboratorii Grupei Operative. Biriș îi va reproșa ce spusese despre el în detenția de la Jilava, când ar fi afirmat că fusese „omul poliției”, că dăduse pe mâna acesteia pe unii legionari pentru a fi arestați, că trădase pe Belgea, Cristescu și Cantacuzino⁴⁶³. Nu recunoaște că el i-ar fi făcut asemenea destăinui. Borșa este destul de empatic la reacția, pe bună dreptate, scandalizată a colegului de celulă: „Înțeleg că nu-i convine că aceste puncte vulnerabile, care îl fac odios în fața legionarilor, să fie cunoscute de ei, și închid discuția”⁴⁶⁴. Nu însă de tot. Urmează partea preferată de fostul secretar general al partidului „Totul pentru Țară”: „Prind, însă, acest moment și-i arăt cine este Horia Sima și legăturile pe care le-a avut cu Moruzov, aducându-i ca argument și mărturisirea generalului Coroamă, că în casa lui, Sima s-a întâlnit în două rânduri cu Moruzov”⁴⁶⁵. Biriș ascultă și ripostează sceptic⁴⁶⁶.

⁴⁶² La 31 martie 1961 (*Ibidem*, f. 167).

⁴⁶³ Ion Belgea, prof.univ. Vasile Cristescu și avocatul Alexandru Cantacuzino erau membrii „Comandamentului de prigoană”, instituit după desființarea partidului „Totul pentru Țară” din 10 februarie 1938. Vasile Cristescu a fost împușcat pe 26 ianuarie 1939 de polițiști, fiind descoperit la locuința unor cunoscuți. Istoriile alternativă legionare acreditează ideea că trădarea locului unde acesta se ascundea s-ar fi produs din ordinul lui Sima. Ion Belgea și Al. Cantacuzino sunt arestați și condamnați într-un proces care a început la București la 25 iunie 1938, alături de alți 17 frunțași legionari.

⁴⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 67.

⁴⁶⁵ *Ibidem*. Dumitrescu pretindea că Sima fusese angajat al S.S.I., fiind plătit cu sume considerabile, încă din 1932 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 5, f. 49). Scopul lui Sima era „să pună mâna pe Mișcarea Legionară”. Mihail Stelescu însuși ar fi fost manipulat de Moruzov. Comandantul Mișcării l-ar fi cunoscut efectiv pe Moruzov în casa generalului Coroamă în septembrie 1938. Biriș, în schimb, pretindea că Sima auzise prima oară de Moruzov la arestarea acestuia din urmă, din 6 septembrie 1940. Motivul colaborării cu S.S.I.-ul? Încercarea lui Sima de a-i uzurpa poziția de lider lui Codreanu. Chiar dacă Biriș a încercat să invoce motive de bun simț (de ce nu l-a salvat H.S. pe Moruzov din arestul prefecturii București și ulterior de la

Prudența lui este datorată și propriilor rezistențe în fața unui program atât de abrupt de desființare a lui H.S., dar și prelucrărilor informative prealabile. Legenda presupunea pentru Biriș continuarea inflexibilității din trecut („Am fost, sunt și voi fi legionar”⁴⁶⁷), prezervarea drumului neclintit pe linie legionară și a unui profil de șef. În fața „trădării” trebuia să-și manifeste suspiciunea și neîncrederea. Ofițerii Grupei Operative simțiseră că orgoliul rănit în urma primirii reci și distante cu care fusese întâmpinat la revenirea de la penitenciarul Suceava și ulterior în 1957, putea fi recompensat prin întreținerea unei imagini de lider inflexibil, dur și aspru cu sine însuși. „Este plin de el, are veleități de șef și-i place să se complacă în această situație”, nota Borșa. Șeful G.O. intuise că Biriș dorea să joace un rol similar celui jucat în 1945 de Petrașcu, de actor politic cu o mare răspundere în spate, care reprezintă Legiunea, care preia prin decizia lui masa de legionari și-i „salvează”. În spatele unei abile autoumiliri și a constanței invocării a subsidiarității⁴⁶⁸ stătea, de fapt, un mare orgoliu.

Din relatările preotului Ioan Dumitrescu rezulta un tablou amestecat și straniu: Biriș critica formarea guvernului național de la Viena, „pus în slujba nemților”, îl critica pe Petrașcu pentru înțelegerea cu Partidul Comunist (de pe poziții net legionare), acuzându-l că asta a prilejuit identificarea cadrelor mișcării și a celor veniți din Germania, îl apăra pe Sima în chestiunea înființării serviciului secret de informații legionar⁴⁶⁹, îi lăuda pe „biriști”, „oameni de înaltă conduită legionară, oameni de cuvânt, de onoare și de mare credință în viitorul legiunii”⁴⁷⁰, uitând să spună vreun cuvânt despre dimensiunea comunistă a convertirilor de la Suceava, nu aducea nici o critică regimului, dar era mândru de atitudinea în proces a lui Mare și Turtureanu. Ce nu dorea defel Biriș să fie supus discuției, dubiului sau îndoielilor era angajamentul lui de credință de partea extremei drepte. Acoperirea intransigenței va fi, pe tot cuprinsul detenției din Aiud, cel mai de preț capital simbolic pentru el.

Întrebat despre natura anchetelor la care fusese supus, menționează eliptic „chestiunile personale”, încercând să sugereze că este tot timpul sub amenințarea unui alt proces, că este vizat, că rămăsese un dușman de care Securitatea se ocupa în continuare. Borșa este destul de cinic dar și involuntar autoironic atunci când, în fața acestei mărturisiri, nota frust în declarația lui: „Eu am bănuț că tot așa cum am fost eu anchetat, a fost și el și nici el, nici eu, nu am stăruit asupra celor anchetate”⁴⁷¹. Și el și

Jilava, unde era încarcerat în condiții mizerabile, „inumană”), Borșa replica: „eu nu știu de ce nu l-a salvat”, lăsând problema nesoluționată (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 475).

⁴⁶⁶ Doar un exemplu din suita de contraargumente aduse de V.B.: „Dacă era omul lui Moruzov și al regelui, de ce n-a rămas în guvern ci a organizat activitate [clandestină, n.n.] din septembrie 1940, cerând abdicarea lui Carol?” (*Ibidem*, ff. 170-171).

⁴⁶⁷ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 68.

⁴⁶⁸ Biriș a evitat tot timpul să se autopropună explicit ca voce reprezentativă a legionarilor încarcerați. Dorea să fie *recunoscut* ca atare, *confirmat*, propunerea unei posibile poziții de reprezentare să-i fie, astfel, înaintată.

⁴⁶⁹ Serviciul secret de informații legionar a fost înființat de Eugen Teodorescu.

⁴⁷⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 69.

⁴⁷¹ *Ibidem*, f. 70.

Biriș fuseseră prelucrați informativ înainte de a fi fost „împerecheați”, de la fiecare așteptându-se informații.

Borșa își construise „misiunea”, din proprie inițiativă, folosindu-se de intențiile pe care le intuise din precedentele dialoguri cu ofițerii de contrainformații. Colonelul Crăciun nota într-o rezoluție în marginea notei informative a sursei „Dinescu Vasile” din 11 aprilie 1961: „Borșa nu a primit instructaj. El ceea ce a făcut este din proprie inițiativă. Lui i s-a spus simplu să vadă cum gândește Biriș și alții, fără să i se arate prin ce metode, cum să se comporte, ce să vorbească etc.”⁴⁷². Treptat, Borșa a încercat să sondeze adevăratele intenții ale colegului de celulă, l-a provocat, înfățișându-i scenariul trădării comandantului Mișcării și, nu în ultimul rând, a încercat să-l determine să se recunoască drept un veritabil lider al Legiunii, îndreptățit să-și asume o poziție de conducere și să fie, astfel, pregătit pentru dialog. Îl sfătuiește să „renunțe la punctele deosebitoare” față de Partidul Comunist, să-i accepte pe acești oameni „porniți spre mari realizări și [spre] o înnoire a vieții sociale”⁴⁷³. Iar cu Sima, lucrurile erau clare, la el trebuia renunțat imediat, un „om care din punct de vedere politic este total compromis”⁴⁷⁴. Ideea pe care i-o strecoară Borșa este că este foarte posibil ca el, fost șef al unui grup important din Aiud, alături de alți conducători legionari (Chioreanu și Mironovici), „să fie drenați, așa cum a fost și Petrașcu, să discute cu autoritățile unele chestiuni politice, luându-și angajamentul unor renunțări ce-ar duce la o ameliorare a situației și greutăților din închisori”⁴⁷⁵. Succesiunea anchetelor în care fuseseră antrenați fruntașii legionari din Aiud este explicată prin intenția Securității de a descoperi „un cap politic de mare valoare”, „un legionar pe deplin realizat”, cu care Partidul Comunist este gata să discute. „Personalitatea legionară” cu care „organele anchetatoare” sunt dispuse să stea de vorbă în probleme politice nu putea fi decât Biriș. „Imensele transformări” pe care le suferise, cum se exprima Borșa, îl recomandau pentru amintita poziție⁴⁷⁶. Cu alte cuvinte, alături de picătura de vanitate este strecurată, viguros, și atenționarea responsabilității față de coreligionari, pe care, nu-i așa, neconfirmând în reeducare, le-ar fi prelungit chinul penitenciar.

Este de observat nu doar situarea lui Biriș alături de marii comandanți legionari, într-o logică a discuțiilor *politice* pe care Partidul Comunist le-ar putea purta cu ei, dar și șantajul implicat de un eventual refuz, moneda de schimb fiind destinul populației penitenciare legionare, a cărei eliberare era condiționată de concesiile ce trebuiau făcute prin dialogul amintit. Un om cu 21 de ani de detenție, îl măgulea Borșa, este un om cu putere de convingere, un om al cărui cuvânt are greutate, „avându-se în vedere și comportarea lui demnă”⁴⁷⁷. Îl roagă pe Biriș „să reflecteze asupra acestei probleme”⁴⁷⁸. La un moment dat, plusează, spunându-i de-a dreptul: „Realitatea este că tu ești șeful

⁴⁷² *Ibidem*, vol. 1, f. 241.

⁴⁷³ *Ibidem*, vol. 2, f. 70.

⁴⁷⁴ *Ibidem*.

⁴⁷⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 167.

⁴⁷⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 174.

⁴⁷⁷ Idem, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 70.

⁴⁷⁸ *Ibidem*.

legiunii”⁴⁷⁹. Prudent, Biriș nu va îmbrășișa dezinvolt statutul de lider cu care s-ar putea negocia. Preferă, tactic, poziția ancilară, invocând ascendentul lui Mironovici și Chioreanu, cărora trebuie să le ceară, în prealabil, acordul. „Eu nu sunt șef”, avertiza Biriș, și „doar în anumite situații pot aduce o modestă contribuție (...), prin anumite însușiri pe care totuși le am”⁴⁸⁰, nu am „o organizație” care să mă urmeze sau „un mandat”⁴⁸¹. Invocarea necesității stabilirii unui lider era pusă în legătură cu mitul discuțiilor politice cu Partidul Comunist, a căror iminență era vehiculată abil de ofițerii G.O. Nu se poate discerne câte era iluzie sau calcul tactic pentru Biriș sau alți lideri legionari, care încurajau, fie și tacit, această iluzie.

Biriș era de acord că „ar fi posibilă, totuși, o activitate pregătitoare pentru o eventuală activitate politică”⁴⁸². De-a lungul dialogului celor doi, Borșa l-a tot încurajat să creadă într-o atare perspectivă, în care ar fi fost dorit ca exponent al unei linii potrivite a legionarismului în dialogul cu comuniștii. „Unele schimbări structurale în politica noastră internă” l-ar fi determinat să creadă că aceasta este linia, „noi trebuind să acceptăm mâna care ni se întinde pentru a ne salva și pentru a salva mișcarea legionară”⁴⁸³. Borșa mai spune ceva. Îi cere colegului de celulă „să aplaneze neînțelegerile” dintre ei, să adopte „o nouă linie politică, o linie de mijloc, care să nu fie nici simistă, nici antisimistă, ci legionară”, Biriș fiind considerat „cel mai indicat exponent al acestei linii”⁴⁸⁴. Solicitarea este importantă prin sugestia pe care o conține. În cadrul ideologiei legionare, între codreniști și simiști terțul era exclus, în ciuda unor grupuscule de fideli, reductibile finalmente la cele două mari fidelități genetice. Prin urmare „linia de mijloc” la care făcea apel Borșa era, de fapt, „noua linie legionară”, o încercare de a revoluționa ideologia extremei drepte orientând-o spre comandamentele comuniste.

Deși își recunoștea anumite „însușiri politice”, Biriș spunea că îi lipsește o organizație pe care s-o conducă; „n-am nici o organizație și n-am nici mandat”⁴⁸⁵. Ipoteza noastră este că deținutii știau foarte bine în 1961 că nu se mai poate vorbi în nici un context posibil de un „dialog politic” între M.L și Partidul Comunist, întreținând scenariul din considerente operative. Oferindu-se miza, se puteau selecta reprezentanții cei mai avizați, conducătorii din penitenciar ai Mișcării. Ori acesta era veritabilul scop. Ofițerii G.O. doreau să afle ce putea organiza Biriș, ce influență reală avea, de ce relații

⁴⁷⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 120.

⁴⁸⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 195.

⁴⁸¹ *Ibidem*, f. 238.

⁴⁸² Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 123.

⁴⁸³ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 175.

⁴⁸⁴ *Ibidem*. O rezoluție a colonelului Gh. Crăciun pusă pe declarația cadru a lui V.B. privind întâlnirea din celula 53 Zarcă, din 21 aprilie 1961, consemna: „rezultă în general că Biriș a discutat problemele serios, având [o] poziție corespunzătoare în discuțiile cu Borșa. Vom corecta unele greșeli ce le-a făcut, ca aceea că va renunța la Horia Sima fiindcă este posibil să se ducă tratative cu el [*nu se puteau duce tratative între legionari cu el, dacă renunța la H.S.*, n.n.]. Vom face un plan de folosire în continuare a lui Biriș și paralel de lucrare a lui prin care vrea un partid legionar, care să nu fie nici simist, nici antisimist dar să fie legionar. Vom raporta nota conducerii împreună cu planul și vom cere verificarea datelor noi apărute referitor la H.S.” (*Ibidem*, f. 147).

⁴⁸⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 6, f. 123.

putea dispune, ce „oameni avea”, din ce se constituia noul „pol” politic. Însă, dincolo de sondarea unei realități, Grupa Operativă se ocupa și cu *crearea unei realități*. Construcția unui veritabil lider legionar, putea oferi un aplomb, considerabil mai eficient simbolic, în actul denunțării, în reeducare. Un învins nu este niciodată crezut. Un luptător, însă, are un amvon garantat, cuvintele lui nemaifiind receptate drept efectul înfrângerii sau trădării, ci al convingerii sincere, devotate⁴⁸⁶.

Disputa despre colaborarea lui Sima cu directorul Siguranței nu duce, cum era de prevăzut, nicăieri. Biriș cere probe. Borșa nu este în stare să le furnizeze, încăpățânându-se să pretindă că are documente pe care, din prudență, le ține dosite. Cei care au mințit în jurul mitului comandantului, îl avertiza Borșa, la momentul în care trădarea va fi descoperită, vor fi trași la răspundere împreună cu comandantul Mișcării. Ambii apreciau că atari informații sensibile nu trebuie făcute publice, „pentru a se înlătura nenorociri”⁴⁸⁷, o precauție de fațadă, pentru că tocmai acel tip de informații constituiau adevărata monedă de schimb simbolică din Aiud.

Conversația s-a oprit aici pentru că în celulă a fost introdus, la 7 aprilie 1961, Petre Arapu, unul din studenții legionari care trecuseră pe la Pitești⁴⁸⁸. Momentul fusese pesemne bine ales, colonelul Crăciun intuind că *fixarea* anumitor convingeri prin sugestia amenințării potențiale a unor măsuri de tip Pitești, era necesară. Aceasta putea asigura un plus de claritate intențiilor G.O. Soarta majorității supraviețuitorilor Piteștiului era pecetluită. Desfigurați interior, bântuiți de o frică incomprehensibilă, erau victimele predestinate ale racolărilor, fiind folosiți de cele mai multe ori „în orb”, incapabili să mai ducă o muncă informativă coordonată. Asupra lor plana oricum suspiciunea colaborării. „Retraiește înspăimântat torturile la care a fost supus și metodele întrebunțate de Țurcanu și de Martinici. Se cutremură când aude numele acestora și ne arată chinurile prin care au trecut cei de la Pitești. Înebunește de groază dacă ar ști că Țurcanu și Martinici ar mai fi încă în viață”⁴⁸⁹, observa Borșa. Povestea torturile „cu lux de amănunte”, recunoscând, la un moment dat, că fusese forțat, la Baia Sprie, să colaboreze, prilej pentru Biriș de-a reflecta asupra destinului informatorilor dintre deținuții legionari: „Vorbind în general despre «turnători», Arapu a făcut reflecția *foarte semnificativă* [s.n.] că nu turnătorii mărunți și cunoscuți sunt periculoși, ci ceilalți. Lumea legionară va rămâne foarte uluită în ziua când se va convinge ce figuri legionare marcante deservesc interesele informative ale biroului politic”⁴⁹⁰. Într-adevăr, uluitor⁴⁹¹.

⁴⁸⁶ În marginea declarației de intransigență citată mai sus, Crăciun nota clarificator: „«Biriș a primit aprobarea să spună lui Borșa că este leg[ionar] simist»” (*Ibidem*, f. 126).

⁴⁸⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 71.

⁴⁸⁸ Petre Arapu a fost ținut în celulă până la 20 aprilie 1961.

⁴⁸⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 264316, vol. 2, f. 72.

⁴⁹⁰ Idem, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 183.

⁴⁹¹ Venirea lui Arapu în celulă și dialogurile născute între el și Biriș ne permit să vedem transformările produse de începutul unei eficiente colaborări între Biriș și G.O. Arapu observase că Biriș se întremase fizic, știindu-l cum arăta cu un an înainte, fiind amândoi puși în aceeași celulă. Era atunci „un adevărat «schelet»”. Biriș este nevoit să ofere o explicație medicală a modificării formei fizice, invocând o „criză a metabolismului bazal”. Îmbunătățirea regimului alimentar ținea de strategia folosirii lui operative, lucru intuit și de Arapu, care „ar fi așteptat și o

La câteva zile distanță, Biriș a fost scos din celulă.

„Împerecherea” a durat de la 18 martie până la 20 mai 1961. Spre finalul perioadei, Biriș este dispus să accepte perspectiva preotului Dumitrescu despre relația dintre Sima și Moruzov. Este extrem de interesant faptul că într-o declarație „cu privire la raporturile ce au existat între Moruzov Mihail și Horia Sima”⁴⁹², pe care i-o dăduse căpitanului Nodiț cu două săptămâni înainte de întâlnirea strategică cu Borșa, el afirmase destul de tranșant: „Pe baza materialului pe care-l cunosc, *nu am putut ajunge la concluzia că H.S. ar fi fost agentul lui Mihail Moruzov* [subl.n.]”⁴⁹³. Biriș aduce mai multe argumente împotriva tezei Sima-informator al S.S.I.-ului: „Judecând imparțial, obiectiv, pe baza faptelor și considerentelor de mai sus, nu pot ajunge la concluzia că H.S. a fost agentul informator al lui Mihail Moruzov. Această declarație o fac în interesul cercetărilor ce se fac pentru stabilirea adevărului de către organele Securității R.P.R.”⁴⁹⁴. În schimb, „atitudinea mea publică, politică” acceptă să fie „dictată de necesitățile acțiunii pentru lichidarea definitivă a legionarismului”. Pe scurt, Biriș recunoștea adevărul istoric, dar era gata să mărturisească orice, dacă „necesitățile acțiunii” o cereau. Ceea ce va și face. La mijlocul lui aprilie 1961, la mai bine de două săptămâni de la intrarea în celula 53 din Zarcă, Biriș cedase, observând că „aceeași hotărâre cu care timp de 20 de ani” îl „ținuse în brațe [pe H.S.], socotind că așa este bine”, trebuia să se schimbe. „Îmi agravam suferința făcând lucrul acesta” [susținându-l în continuare pe Sima, n.n.], prin urmare, „cu aceeași tărie, cu aceeași consecvență, mă plasez pe un nou punct de vedere, dacă este necesar”⁴⁹⁵. Era necesar, însă nu atât de repede, cum observa Crăciun, care îi atrăgea atenția lt. Rădulescu să-l instruiască pe Biriș să nu renunțe așa de ușor la Sima, că poate da de bănuț. Biriș plusa, încercând să capete repede încrederea ofițerilor printr-o adeziune manifestă, directă. Numai că miza Securității presupunea o respirație ceva mai largă, o preluare naturală a conștiințelor. Biriș trebuia păstrat într-o formulă de ambiguitate fertilă, prin care se putea țese eficient o plasă de iluzii pentru deținuții vizați. Un convertit care vine din interiorul fidel al credinței, apare ca unul care s-a lămurit *treptat*, cu certe argumente, deloc fabricate sau ca efect al unor presupuse presiuni ori promisiuni. Trebuia născută o „clarificare” autentică, fără fisuri. Transformarea trebuia să imite formula unei convertiri sincere, care ar fi lăsat nealterate, cel puțin în aparență, idealurile legionare. Mai cu seamă pozițiile de forță, cultura voinței, obsesia idealurilor, mistica laică a slujirii, datoria înregimentării, toate bine încorporate de Biriș.

Este suficient de comic de observat că ofițerii Securității ajunseseră să-i protejeze intransigența, parte a unei reputații atât de utilă pentru credibilitatea lui printre legionari.

Pentru a înțelege până la capăt costurile emoționale ale abjurării, cităm aici o observație pe care Biriș, cu o tragică intuiție, o face despre el însuși: „Pentru că eu dacă

altă explicație” privind transformarea somatică, cum observa Biriș însuși. „Nu i-am dat-o”, încheie același (*Ibidem*, f. 184).

⁴⁹² Declarația a fost dată în 3 martie 1961 (*Ibidem*, f. 217).

⁴⁹³ *Ibidem*, f. 223.

⁴⁹⁴ *Ibidem*, f. 225.

⁴⁹⁵ Idem, dosar nr. 264316, vol. 1, f. 162.

n-aș realiza starea asta, eu *m-aș îngrozi numai la gândul că am pus astfel de probleme* [subl. n.]. Părinte dragă, o problemă ca aceasta, așa cum am pus-o noi aici, vânturată de un vânt puternic, îmi zboară capul, mă bagă în coșciug⁴⁹⁶.

Intuind rolul pe care va trebui să-l joace printre colegii de detenție, de mare demascator, i se plânge lui Borșa de posibilitatea lipsei de profesionalism a ofițerilor de securitate în abordarea unei asemenea extrem de delicate probleme. O trecere prea abruptă de partea administrației ar avea efecte contrare. „Dacă într-un moment voi fi împins într-o asemenea afacere”, mărturisea el, „într-un mod lipsit de înțelepciune”, ca să se „ajungă la ei” [la liderii Mișcării din Aiud], și dacă „nu va fi un moment just, asta costă capul”, „îmi dau perfect de bine seama ce risc, acceptând o astfel de situație”⁴⁹⁷.

La finalul unei lungi „declarații” descriptive privind misiunea cu care fusese însărcinat, Biriș simte nevoia să tragă anumite concluzii. Îl măcina povestea performanței în proaspăta carieră care i se deschidea în față. Dacă în iunie-iulie 1960 se afla „în criza de orientare, fiind ideologic, moral și patetic (?) desprins de legionarism”, fără a-și fi găsit totuși „un nou fâgaș”, experiența celei 53 îi face bine, „reintră în viața colectivă”, are „puncte de vedere clarificate”, „cu hotărâri și angajamente” pe care le respectă „cu scrupulozitate”⁴⁹⁸. Ce s-a petrecut aici, în 53, este caracterizat drept „prima mea acțiune”: „M-am străduit să observ și să înregistrez cu precizie și fidelitate cele petrecute și să le descriu, precis și concis. Lipsurile, care, desigur, există, se datoresc imperfecțiunii mele și în bună parte lipsei de experiență”⁴⁹⁹. Se pune în întregime la dispoziția G.O., acceptă critica. Vrea să-și îmbunătățească munca. Le numește „modeste obligații de serviciu”, de care crede că s-ar achita „în modul cel mai firesc”: „Nu m-am plâns de mâncare, de plontoane, de administrație, suportând cu seninătate povara detențiunii”. În discuții „am avut inițiativa”, valorificând „cu discreție rezultatele culturalizării” de care beneficiase „în ultimele luni”. Încurajează relatările favorabile regimului, neutralizând opiniile „prea ridicate, caracteristice comunismului”⁵⁰⁰. „M-am afirmat ca simist, dar am anihilat în discuții simismul”. Recunoaște că „materialul cules” este insuficient pentru a face un tablou edificator asupra „stării de spirit generale din penitenciar”. Lucuță, Calmuschi și Ginara sunt acum descriși succint: „prezintă simptome de restructurare politică”, dar „fondul lor conține puternice reminiscențe mic-burgheze”. Borșa „este tipic pentru legionarii vechi, abili, șireți, gata să se facă frate cu dracul pentru a trece puntea, dar rămânând după trecerea furtunii neschimbați”⁵⁰¹.

Trebuie spus că din a doua jumătate a lui 1961 cei doi știau că lucrează împreună, jucând într-un tandem operativ sofisticat. Se acopereau reciproc, își lansau unul altuia teme de discuție. Biriș propunea, spre exemplu, pentru că poziția lui Borșa în fața majorității legionarilor era compromisă, datorită zelului antisimist al acestuia, să-l demaște, încercând să-l apere pe Sima. Asta, „mi-ar ridica creditul moral în fața simiștilor din cameră, ceea ce mi-ar folosi când voi proceda la demascarea lui Petrașcu,

⁴⁹⁶ *Ibidem*.

⁴⁹⁷ *Ibidem*, f. 163.

⁴⁹⁸ *Idem*, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 188.

⁴⁹⁹ *Ibidem*.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

⁵⁰¹ *Ibidem*, f. 189.

Chioreanu, Niculescu etc.”⁵⁰², observa el. Prin punerea la zid a lui Sima, Borșa se putea apropia de mironoviști, sugera Biriș, „având posibilitatea de a da informații asupra celor ce se petrec acolo”. Agentul excludea ipoteza în care i-ar lua apărarea acestuia. Conflictul îi credibiliza pe amândoi: „În ipoteza când ar trebui să-l menajez pe Dumitrescu și să-i iau apărarea, *am rămâne izolați* [s. autorului], pierzând amândoi posibilitatea de a duce cu succes războiul psihologic în vederea realizării descompunerii legionare. Ar fi poate un pericol, deoarece s-ar putea realiza un *front împotriva noastră* [s. autorului]”⁵⁰³.

„Comandamentul legionar”.
Nașterea unei legende. Iunie – decembrie 1961

„Zilele acestea, cât am stat împreună, ne-au ajutat, nu știu dacă ne-au băgat dinadins sau nu, dar noi le-am folosit din plin”⁵⁰⁴

„Biriș să pună problemele mai voalat, că va fi mirosit!”⁵⁰⁵

Mitul „interlocutorului politic” n-a fost doar o tragică strategie compensativă pentru reprezentanții Mișcării, izolați într-o detenție care, pentru unii dintre ei, cumulate deja două decenii⁵⁰⁶. Posibilitatea ieșirii, chiar ipotetice, dintr-o lungă izolare reușise să capaceze energiile. Descoperirea multitudinii detaliilor operative, puse în scenă de Direcția a III-a, prin al său Serviciu Independent, apoi de Grupa Operativă din cadrul penitenciarului Aiud, sub atenta supraveghere a Partidului, conduc la concluzia că modalitatea de „anihilare” a legionarilor a presupus construcția unui „comandament”, direct responsabil de acțiunile din detenție ale acestora, de cele din țară și aflat în legătură cu exilul legionar. Acesta a fost *al doilea mare moment operativ* al grupei coordonată de Crăciun în care actorul central a fost V.B. Planificarea s-a purtat pe mai multe direcții. Una din ele a presupus pregătirea readucerii lui Nicolae Petrașcu la Aiud, de unde fusese transferat la București în 14 septembrie 1953⁵⁰⁷. Ținut pentru o lungă perioadă în anchete la Jilava sau în arestul M.A.I. de la Uranus, Nicolae Petrașcu a fost

⁵⁰² *Ibidem*, vol. 1, f. 161.

⁵⁰³ *Ibidem*, f. 161 verso.

⁵⁰⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 28. Afirmația îi aparține lui Nistor Chioreanu. În originalul dactilografiat, formula ultimului verb este puțin diferită, „dar noi *ne-am* [subl. n.] folosit din plin”. Cum se întâmplă de multe ori la transcrierea prin dactilografie a unor note olografe, ofițerii făceau diferite erori. Deși în acest caz, eroarea are un sens involuntar foarte dur, am preferat, totuși, acordul cu subiectul propoziției. Interesant de transcris aici și replicile lui Ghyka: „Treaba lor, îi privește personal, dar profitul nostru este profitul nostru” și a lui Biriș: „*Da. A fost necesar lucrul acesta, cel puțin pentru mine personal*” [subl. n.] (*Ibidem*).

⁵⁰⁵ O rezoluție a colonelului Rusu Emanoil, șeful Serviciului Independent din cadrul Direcției a III-a, pusă pe o notă informativă a sursei „Gavrilescu Antal” din 16 octombrie 1961, folosită la supravegherea celulei 55 Zarcă (*Ibidem*, f. 171).

⁵⁰⁶ „Suntem deja de aproape 25 de ani în prigoană”, amintea Ilie Niculescu în 28-29 septembrie 1961 în celula 55 (*Ibidem*, f. 262).

⁵⁰⁷ Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 29.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

adus la Aiud în data de 17 ianuarie 1962⁵⁰⁸. Pregătit să colaboreze, transferarea lui s-a făcut „pentru a lichida cuibul de șefi”, cum se exprima Crăciun, într-o propunere adresată colegilor din Capitală, trimisă la sfârșitul lunii octombrie 1961⁵⁰⁹.

Evenimentele de care ne vom ocupa în rândurile de față se referă la o înscenare operativă, care a avut ca punct final aducerea șefului Mișcării Legionare în ianuarie 1962 în penitenciar, operațiunea derulându-se cu aprobarea directă a conducerii Ministerului⁵¹⁰. Momentul, descris succint mai sus, se referă la stabilirea unui for de conducere legionar în penitenciar, cu prerogative clar stabilite și care – prin atribuirea funcțiilor în noua ierarhie – atrăgea responsabilități explicite. Colonelul Crăciun, în conivență cu ofițerii Direcției a III-a și cu aprobarea directă a conducerii Ministerului de Interne, a decis organizarea unei celule în care o atare realitate să se poată naște. Așa a luat ființă, ca moment operativ, celebra celulă 55 Zarcă. Clădirea Zărcii era separată de corpul principal al penitenciarului și de restul secțiilor⁵¹¹, având asigurată deplin conspirativitatea. În noiembrie 1961, erau încarcerați aici 150 de deținuți⁵¹², făcând parte dintre cei considerați de Crăciun drept „nerecuperabili”⁵¹³. Comandantul penitenciarului își asigura conștiincios șefii de la București că asta nu e, în fond, o problemă, întrucât împiricinații „se vor lichida pe cale biologică”⁵¹⁴.

Ideea reconstituirii operative a „comandamentului” fusese sugerată încă din februarie 1958 de agentul „Laurențiu Emil”⁵¹⁵, care reproducea o mărturisire a lui Ilie Niculescu. Nota acestuia fusese prelucrată de maiorul Constantin Popa, loctiitor al șefului Serviciului Independent din cadrul Direcției a III-a⁵¹⁶ și de lt.maj. Vaxman S. Agentul „semnala” că „Niculescu a afirmat de mai multe ori că dacă ar reuși să se întâlnească cu Ghica Alexandru și cu Biriș Victor și să discute mai mult de jumătate de

⁵⁰⁸ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 177. Un referat al Direcției a III-a, semnat de șeful acesteia, lt.col. Angelescu Gheorghe, cu „propuneri privind transferarea de la penitenciarul Jilava la penitenciarul Aiud a comandantului Nicolae Petrașcu” trimis către M.A.I., Cabinet V la 26 decembrie 1961 primise aprobarea la 16 ianuarie 1962. Cum la Aiud se derulau operațiuni „care să ducă la adâncirea disensiunilor” dintre legionari, prezența lui Petrașcu acolo era considerată necesară, propunându-se transferarea lui (Idem, fond Informativ, dosar nr. 151086, vol. 4, f. 148).

⁵⁰⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, 177. Asupra metamorfozelor anchetei în cazul Nicolae Petrașcu și privitor la pregătirea folosirii lui la Aiud nu vom insista în rândurile de față, urmând ca subiectul să fie tratat distinct într-un volum, aflat în pregătire, referitor la reeducarea din penitenciarul Aiud.

⁵¹⁰ *Ibidem*, f. 299.

⁵¹¹ Secția Spital, secțiile productive etc., în acestea fiind încarcerată majoritatea deținuților legionari.

⁵¹² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 213.

⁵¹³ Colonelul Crăciun raporta Comitetului Central, „personal tov[arășului] Patilineț Vasile” și Direcției a III-a un număr de 200 de recalcitrați, în noiembrie 1961 (*Ibidem*, f. 215).

⁵¹⁴ *Ibidem*.

⁵¹⁵ Este vorba despre Constantin Păvăloaie, un tânăr fedecist, „distrus în urma Piteștiului cu nervii și cu inima”, cum îl descrie unul din colegii de celulă (Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, f. 148). Închis la Aiud, fusese transferat în iulie 1958 la București pentru valorificare, unde avusese prilejul să discute cu Ilie Niculescu (*Ibidem*, f. 163). Vezi, mai sus, nota 389.

⁵¹⁶ Șeful Serviciului Independent din cadrul Direcției a III-a era lt.col. Emanoil Rusu.

oră, s-ar rezolva multe chestiuni în ce privește conducerea legionară și, de asemenea, și problema cu Pitești și Gherla, deoarece atât Biriș, dar mai ales Ghica au stat mult timp în Jilava și au fost în contact cu multe elemente trecute prin Pitești și Gherla și că cunoaște mai bine problema (sic!). Fapt clar este că aceștia, dacă s-ar întâlni, ar constitui comandamentul legionar din închisoare”⁵¹⁷.

Informațiile privind începutul operațiunii datează primele plasări în celula 55 în intervalul iunie-august 1961⁵¹⁸. Deținuților trebuia să li se creeze sentimentul că în plan internațional se producea o destindere, prin modificarea relațiilor dintre U.R.S.S. și S.U.A., fapt care ar putea conduce la o relaxare a raporturilor politice în România. Sugestia directă era că, pe fondul relaxărilor ideologice, Mișcarea Legionară, ca „partid politic”, poate deveni un veritabil partener de dialog cu Partidul Comunist. Ori precipitarea prezumtivelor negocieri, a căror iminență era anunțată, nu s-ar fi putut produce fără stabilirea unor reprezentanți autorizați, reprezentativi și necontestabili ai Legiunii. Ori tocmai asta era intenția Securității, cartografierea „conducerii” legionare, care putea capacita complotul „organizării” Mișcării, atât între zidurile penitenciarelor cât și în exterior, cu suportul direct al diasporei. Este important de remarcat că organele de represiune aveau nevoie de acest construct operativ. Inventarea dușmanilor, în logica conspirațională a statelor totalitare, nu este doar un simplu și gratuit exercițiu hermeneutic, el conține însăși rațiunea de a exista a acestora. Este o dovadă suplimentară a modului în care ideologia înlocuiește realitatea, substituindu-i-se.

Informațiile de context, cum sunt cele de mai sus, erau introduse controlat între zidurile închisorii. Difuzarea știrilor era asigurată atât prin manipularea zvonurilor între deținuți, profitându-se de mobilitatea populației penitenciare, dar și prin inducerea controlată a unor informații din presă, cu ajutorul „personalului” angajat militar al Direcției Generale a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă, care funcționa pe secțiile de deținere⁵¹⁹. Un bun exemplu este cel al „plutonierului Lungu Aurel”, unul din ofițerii

⁵¹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 2, f. 30 [cota SRI].

⁵¹⁸ Pregătirea celulei cu tehnică operativă și redactarea primelor planuri referitoare la distribuția deținuților au fost realizate, cel mai probabil, în prima parte a lunii iunie 1961 (Idem, dosar nr. 301004, vol. 3, ff. 140, 146, Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 51 și Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 19). În alt loc V.B. afirma că operațiunea se desfășurase în intervalul 14 iunie – 11 decembrie 1961 (*Ibidem*, f. 214), informație corectă, dată fiind datarea Planului de dirijare (14 iunie 1961) (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 132).

⁵¹⁹ Trebuie spus că au existat și angajați militari sau civili ai D.G.P.C.M. care, din diferite motive, au ajutat pe unii deținuți din Aiud. Amintim pe sergentul major Emanoil Alexe, care în perioada 1957-1959 introdusese o serie de informații în detenție, își sfătuia colegii de la Pază să fie mai puțin aspri cu deținuții legionari, îi avertiza pe aceștia din urmă în legătură cu cei care colaborau cu ofițerii de C.I. etc. Arestat în 1959, a fost închis în Aiud. Un alt caz este cel al plutonierului Filimon Teodor, semnalat de agentura din penitenciar că înlesnea circulația informațiilor între celule sau oferea detalii despre cei care erau agenți ai G.O. sau cel al inginerului (angajat civil) Nițu Gheorghe care deservea Secția XII-a Fabrică, ajutând deținuții prin furnizarea știrilor politice (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, ff. 226-227). Nu au fost singurele cazuri, putând aminti aici și pe sergentul major Romulus Olaru, plutonierul Iosif Hoca și pe tehniciana farmacistă Maria Fodor (Florian Banu, *Reeducarea de la Aiud – contribuții documentare*, în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Arhivele Securității 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 560).

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

Grupei Operative care funcționa acoperit în calitate de șef al unei secții din penitenciar, mai exact în dispozitivul de pază al acesteia⁵²⁰. El este cel care aduce informații privind „destinderea” în relațiile Est-Vest, sugerând că asta ar presupune și o relaxare a politicii represive în țară⁵²¹.

Din considerente tactice, în intervalul amintit, componența celei s-a tot modificat. Se poate vorbi, însă, de un „nucleu dur”, compus din Victor Biriș, Alexandru Ghyka, Ilie Niculescu, Nelu Rusu, ulterior și Nistor Chioreanu, căruia i s-au adăugat mai mulți agenți, introduși sau scoși din celulă în funcție de strategiile de acoperire⁵²². Primii trei nu se mai văzuseră de aproape 15 ani. În 14 iulie Niculescu este introdus în celulă. „Era greu de recunoscut”, relatează Biriș, „suferise mari transformări. Fizic era o dărâmatură, adus de spate, abia ținându-se pe picioare, T.B.C.-ist. De o emotivitate morbidă, a început să plângă când ne-a văzut pe Ghica și pe mine, spunând că este fericit că i s-a împlinit cea mai arzătoare dintre dorințe, aceea de a sta împreună pentru a-și ușura sufletul”⁵²³. „Ghica era într-o stare deplorabilă din punct de vedere fizic”, își amintește la rândul-i Niculescu, el însuși recunoscând că „nu eram cu mult mai bine, având sistemul nervos serios zdruncinat”⁵²⁴. Distribuția nu fusese întâmplătoare aleasă. Niculescu condusese legionarii din Aiud în prima perioadă de detenție din anii '40, fiind o figură extrem de respectată. Ghyka, de asemenea, refuzase orice compromis cu autoritățile represive, menținându-și un conturat profil legionar, fiind și el foarte respectat⁵²⁵. Chioreanu fusese consistent implicat în organizarea grevei din martie 1957,

⁵²⁰ Era vorba de fapt de locotenentul major Aurel Lungu, ofițer de Securitate, membru al Grupei Operative (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12613, f. 239). Lungu funcționa sub acoperire din 1959, la vremea respectivă fiind „supraveghetor pe secție” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 2, f. 36).

⁵²¹ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 1. Ilie Niculescu fusese de pildă informat de „plutonierul Lungu” că în 1961 urmau să aibă loc alegeri libere în Germania, că „până în martie trebuia să se facă unificarea celor două Germanii și după aceea se punea problema statelor satelite ca pretutindeni să aibă loc alegeri libere” (*Ibidem*).

⁵²² Este vorba despre „Ionaș Gheorghe”, „Vintilă Grigore [sau Gheorghe]”, „Gavrilescu Antal”, „Dinescu Vasile”, „Capos Nicolae” și „Varodi Lamberto”. Ultimul nume reprezintă personificarea tehnicii operative introdusă în celule.

⁵²³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 294 [cota SRI].

⁵²⁴ *Ibidem*, vol. 1, f. 281 [cota SRI].

⁵²⁵ Cu cel puțin două luni înainte, căpitanul Ioan Nodiț îl avusese în prelucrare. După mai multe ședințe, în care i s-a spus „ce se așteaptă de la el: 1. o declarație prin care să recunoască că mișcarea legionară a greșit; 2. o altă declarație prin care să arate că regimul actual a realizat în țară lucruri mari; 3. [o] declarație prin care să facă o caracterizare a deținuților legionari”, Ghyka i-a răspuns: „domnule, dacă-mi cereți să declar asupra lui Horia Sima, că a greșit, eu am reflectat asupra acestor chestiuni și țin să spun că Horia Sima nu numai că n-a greșit, dar a avut dreptate absolută în ceea ce a spus și a făcut. În ceea ce privește realizările socialismului, eu nu știu nimic, habar n-am de ceea ce este afară și nici nu știu ce să spun. Referitor la punctul trei, eu acest lucru, niciodată nu-l voi face”. După declarația aceasta, Ghyka a fost trimis la izolare (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 148). În primele săptămâni de la plasarea în celulă 55 este descris ca „izolat, bolnav” și „deprimat”, nevorbind nimic cu cei din jur, stând toată ziua în pat (*Ibidem*).

reușind să capaciteze solidar câteva sute de legionari⁵²⁶, și el fiind în situația de a-i revedea pe ceilalți trei după 13 ani⁵²⁷. La finalul operațiunii, într-una din ultimele zile ale lunii august 1961, va apuca să-și mărturisească bucuria de a fi stat împreună, de a-i revedea, după atâția ani de despărțire.

Căpitanul Nodiț, coordonat de șeful său direct din cadrul G.O., colonelul Gheorghe Crăciun, redactase la 14 iunie un „plan de dirijare” a lui Biriș „pentru perioada cât va sta în cameră cu Ilie Niculescu, Ghica Alexandru, Groza Nicolae și Nistor Chioreanu”⁵²⁸. Preliminariile acestuia îi laudau prestația foarte bună („a respectat întru totul indicațiile date de Grupul nostru Operativ”⁵²⁹) în cazul precedentei dirijări, din martie, cu Dumitrescu Borșa. Motiv suficient de întemeiat pentru a continua folosirea acestuia în cazul unor „elemente mai importante din punct de vedere operativ”⁵³⁰. Cei doi ofițeri punctau atuurile „împerecherii”, amintind de faptul că atât Ghyka cât și Niculescu aveau păreri foarte bune despre amicul Biriș, creditându-l cu o verticalitate pe care o știau probată în ancheta și procesul acestuia din 1955-1957. Încrederea, prezumau cei doi membri ai G.O., se putea traduce în faptul că „vor fi determinați să vorbească de activitatea clandestină a lor și a altora”⁵³¹. Exista, însă, și o a doua premisă, care putea asigura un mediu intens confesiv. Atât Niculescu cât și Ghyka stătuseră până la acel moment, luni întregi complet izolați, singuri la izolator. Nema suportând pedeapsa, Niculescu ceruse trecerea pe celular. Ghyka era și el într-o situație comparabilă, fiind nevoit să ceară aducerea la raportul șefului Penitenciarului. Crăciun se gândea să dea curs solicitării, confecționându-și răspunsul în formula unei strategii de *captatio benevolentiae*. La raport urma să i se transmită lui Ghyka, „printre altele”, că „va fi scos și el din starea de izolare, i se va asigura vizita medicală și va fi introdus în cameră cu 2 (doi) dintre vechii lui prieteni, care în ultimul timp, însă, au nervii slăbiți”. I se sugerează să „aibă grijă” de cei doi, pentru a-i determina în cele din urmă să nu mai facă „greutăți administrației”⁵³². Formula acceptatorie ascundea, în fapt, un șantaj: îți asigurăm scoaterea de la izolator și asistența medicală dacă ești de acord să controlezi reacțiile viitorilor colegi de celulă.

O „introducere” similară se preconiza și pentru Chioreanu, ce urma să fie consiliat că deținuții cu care va fi repartizat, „din cauza nervilor, sunt predispuși să comită abateri de la regulament”, pe care era invitat să le raporteze „de urgență”⁵³³.

Acoperirea principalului protagonist în această punere în scenă se făcea prin invocarea anchetelor și a unui viitor proces care i s-ar pregăti. Biriș era sfătuit să

⁵²⁶ Gheorghe Crăciun, într-un raport către Alexandru Drăghici din 19 august 1961, îl considera chiar responsabil de organizarea „refuzului de masă” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 172).

⁵²⁷ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 25. Aflat și el în atenția organelor de contrainformații, în perioada aprilie-mai 1961 fusese pregătit pentru operațiune, printr-un regim penitenciar îmbunătățit. „Vor să-l pregătească să-i dea și lui asaltul”, observa Niculescu (Idem, dosar nr. 13484, vol. 14, f. 151).

⁵²⁸ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 132-135.

⁵²⁹ *Ibidem*, f. 132.

⁵³⁰ *Ibidem*.

⁵³¹ *Ibidem*.

⁵³² *Ibidem*, f. 133.

⁵³³ *Ibidem*.

mărturisească în celulă „că se găsește într-o situație foarte grea deoarece este anchetat de mai mult timp de organele M.A.I. și din câte își dă seama, acestea urmăresc să-i pregătească un nou proces”⁵³⁴. Relatând despre presiunile anchetelor, era sfătuit să spună că nu cedează, că n-a mărturisit nimic, că-și păstrase legendara încăpățănare⁵³⁵. Este sfătuit să nu-și dea prea mare importanță în cameră, „să nu ia atitudini de șef”, să confirme că „a rămas colaborator fidel al lui H.S., că este un ostaș disciplinat al comandantului, că întotdeauna a respectat principiile legionare elaborate de comandant”⁵³⁶. Scopul dirijării lui era de a „călăuzi discuția în așa fel încât să stabilească pe deplin activitatea clandestină legionară din penitenciar în ultimii ani și în prezent, cât și eventualul cuvânt de ordine dat de șefii legionari pentru continuarea activității legionare după eliberare etc.”⁵³⁷

Cel care aduce în celulă problematica negocierilor necesare cu Partidul Comunist este Biriș, făcând referință la discuțiile purtate între el și Borșa cu câteva luni înainte⁵³⁸. După câteva zile de tatonare, acesta îl ia deoparte pe Niculescu spunându-i: „«Popa (Dumitrescu-Borșa) a stat de vorbă cu «ăștia» de mai multe ori. El este de părere că se apropie un moment politic favorabil, în care s-ar putea restabili libertățile politice în țară”⁵³⁹. Regimul „evoluează”, „tratamentul polițienesc” urma să înceteze, conturându-se perspectiva unor „discuții politice”⁵⁴⁰. Biriș îi pune întrebarea cheie: „Ce vom face noi, într-o asemenea eventualitate, până când cei din străinătate – în frunte cu Horia – vor reveni?”⁵⁴¹ Cu atât mai mult cu cât, îi avertiza Biriș, Nicolae Petrașcu murise, iar „ramura mironovistă va pretinde conducerea organizației legionare pe linia legitimității lui R. Mironovici”⁵⁴². A rezultat o veritabilă „competiție pentru comandament”⁵⁴³, în care instrumentarea vechiului conflict dintre cele două principale

⁵³⁴ *Ibidem*.

⁵³⁵ *Ibidem*, f. 134.

⁵³⁶ *Ibidem*.

⁵³⁷ *Ibidem*, f. 135.

⁵³⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 260. Vezi, în acest sens, capitoul anterior din acest studiu.

⁵³⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 281 [cota SRI].

⁵⁴⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 156, 260.

⁵⁴¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 281 [cota SRI].

⁵⁴² *Ibidem*. Nu este singurul loc în care Biriș manipulează problema succesiunii, incitând sentimentele segregacioniste ale diferitelor facțiuni. Informația morții lui N. Petrașcu era o minciună abil strecurată. Agentul „Gavrilescu Antal” relatează, de pildă, că „Biriș pune ipoteza că dacă dispare Nicolae Petrașcu cine este cel mai indicat să-i ia locul”, o întrebare care a lansat în celula 55 o veritabilă dezbatere, Biriș încercând să sugereze că este timpul ca simiștii să nu piardă, într-un atare context, conducerea. Era momentul ca aceasta să fie impusă (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 228).

⁵⁴³ Problema fusese ridicată de Biriș: „Iar acum, spune Victor Biriș, că permanent [Radu Mironovici, n.n.] are conștiința de șef și se manifestă față de lumea nelegionară și are prestanță de șef. De aia problema aceasta trebuie examinată” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 148-149). „Bădiei Mironovici a început să i se creeze un fel de aură și aceasta i-o creează elementele acestea vechi care în momentul în care apar cu gradele lor și încep să povestească cu trecutul lor, despre căpitan, povestind și explicând oarecum în jurul acestuia succesiunea directă de la căpitan la

ramuri legionare⁵⁴⁴ constituise o eficientă strategie a ofițerilor G.O. Mai mult, Biriș le sugera că, într-un fel, legionarii fuseseră părăsiți. Comandantul părea a fi „comandant” doar cu numele, nici o știre de la H.S. nemaifiind, de multă vreme, comunicată. „Vin din străinătate oameni care se jertfesc, mor aici, trimiși de americani cu aparate, cu parașute și niciodată nu ne parvine nouă o vorbă, o informație de la șeful mișcării legionare”⁵⁴⁵. Singuri fiind, legionarii *trebuie* să-și regăsească unitatea.

Într-o notă informativă a agentului „Dinescu Vasile”, din 11 octombrie 1961, care fusese înaintată, datorită importanței ei fundamentale în cartografierea „comandamentului legionar”, atât M.A.I., Cabinet III cât și conducerii Direcției a III-a, sunt păstrate intervențiile lui Ilie Niculescu, unul din naivii care a acceptat să participe, fără să intuiască nimic, la înscenare⁵⁴⁶. Niculescu, bun prieten cu Biriș, îi clarifică pe cei de față că acesta trăsese „concluzia la care aderăm și noi”, că „regimul a evoluat aici”, că se pune problema încetării „acestui tratament polițienesc și că începe pregătirea unor discuții politice”⁵⁴⁷. Comuniștii ar fi cei care trebuie să inițieze discuțiile, Mișcarea Legionară având încă un profil politic contestabil. Ori Partidul era acum, continua argumentația Niculescu, în situația de a face „un pas înapoi” dată fiind „destindere politică realizată pe etape, în conformitate cu înțelegerea dintre Hrușciiov și Eisenhower”⁵⁴⁸.

Problema pe care și-o puneau „complotiștii”, constituind una din rațiunile urgenței, era aceea ca „mișcarea să nu mai fie acceptată [doar, n.n.] printr-o fracțiune a ei”, să nu mai fie „sacrificată a doua oară”⁵⁴⁹, cum se întâmplase în 1945⁵⁵⁰. Niculescu nu viza sacrificarea ramurii mironoviste, dar dorea ca în numele *întregii* Mișcări să negocieze Chioreanu⁵⁵¹, secondat de Radu Mironovici și Dumitrescu Borșa. Dogma inatacabilă, ce trebuia respectată de toate facțiunile legionare, pretindea același Niculescu, trebuia să fie supremația Comandantului⁵⁵². Iluzia căpăta consistență prin

Bădia Mironovici. În felul acesta problema Bădiei Mironovici trebuie privită foarte atent” (*Ibidem*, f. 164).

⁵⁴⁴ Niculescu punctează asupra necesității „unității”, „între noi, cei care mărturisim pe comandant”. Fără unitate, „nu putem face față”. „În facțiunea asta simistă” trebuie să existe „o unitate perfectă, de monolit. Asta doresc să se realizeze, în primul rând în propria noastră casă... Dacă ar veni dl. Petrașcu aici, toate lucrurile astea le-ar pune la punct și cred că problema unității, 99% ar rezolva-o” (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 236).

⁵⁴⁵ *Ibidem*, f. 235.

⁵⁴⁶ Evenimentele relatate în notă se petrecuseră în 28-29 septembrie 1961 (*Ibidem*, f. 249).

⁵⁴⁷ *Ibidem*, f. 260.

⁵⁴⁸ *Ibidem*.

⁵⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁵⁰ Așa-numitul protocol semnat de Petrașcu cu reprezentanții Ministerului de Interne la 10 decembrie 1945, precedat de Circulara din 6 august același an, fuseseră receptate în mediile carcerale ca niște decizii adoptate unilateral, fără consultarea „maselor” legionare. Nu este locul aici pentru o discuție detaliată referitoare la îndreptățirea unei asemenea critici, este, însă, de constatat faptul că legionarii din închisori înțeleseseră „pactul” drept o trădare, justificându-și, astfel, o anumită disjunție apărută în sânul Mișcării.

⁵⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 261.

⁵⁵² „Grija cea mare este ca ăla mare de acolo să rămână nepătat deasupra tuturor” (*Ibidem*).

pretenția ca viitoarele discuții cu Partidul Comunist să fie purtate „de la partid politic la partid politic”⁵⁵³.

Sigur, se pune aparent legitima întrebare în ce măsură vorbim de o înscenare, dacă actorii implicați erau atât de dispuși să reconstruiască organizațional Legiunea. De fapt, nu vorbim, în nici unul din episoadele celulei 55, de *realitatea* unei formule de organizare, cu legături, ierarhii făcute cunoscute sau eventuale dezbateri. Nici n-ar fi fost posibil, legionarii notabili fiind încarcerati, fugiți în exil sau morți. Inducerea, pregătită abil, a unei idei și întreținerea calculată a temei, prin întrebări, discuții prelungite, tematizări și chemări la responsabilitate, a surescitat o mână de legionari cu peste 20 de ani de detenție, determinându-i să intre în jocul Securității. Preocupările vizând strângerea rândurilor și refacerea ierarhiei sunt legitime pentru o mișcare în chip organic dependentă de autoritatea carismatică a unui conducător. De la discuții, strategii de supraviețuire, dispute privind șefia Mișcării ori îndreptățirea anumitor figuri, însă, până la „organizare” în sens strict, există o distanță care nu putea fi parcursă, în condițiile istorice ale momentului, de deținuții legionari. Pasul a fost regizat de Securitate, profitându-se de atât de bine intuita anatomică a Mișcării Legionare și de slăbiciunile unor lideri legionari.

Într-una din discuțiile din august 1961, Ghyka îl atenționa pe Chioreanu că, în situația unor eliberări și în absența posibilității întrunirilor ierarhice, legionarii ar fi debusolați. Trebuia să li se ofere o structură cadru, un reper de care ei să știe: „ce face legionarul care se eliberează, pleacă de aici, fără ordine, fără directive și se duce în satul lui sau în mahalaua orașului, ce face?”⁵⁵⁴. Mișcarea, „fiind pusă sub interdicție legală”, trebuia să „acționeze subversiv”⁵⁵⁵, credea Niculescu. Cum se exprima Gheorghe Parpalac, unul din deținuții legionari foarte activi în reeducare, îmbinând proaspete achiziții filosofice cu o involuntară sinceritate: „desigur că din capul meu am produs bănuiala unui comandament legionar (...) în mod propriu-zis nu poate fi vorba de un comandament legionar. Dar chestiunea, totuși, din cele ce-am relatat și din cele ce eventual am să relatez în continuare, *apare* ca ceva încheșat, ca ceva organizat *poate*. Este un fel de alt scop, filosofia aceasta, alt scop, ca și când ar fi așa⁵⁵⁶. Și așa o iau și eu, ca și când ar fi așa, adică privesc lucrurile obiectiv în așa fel încât dezvăluind ceea ce se poate bănuși, să se elimine chiar realitatea...”⁵⁵⁷. Observația lui Parpalac nu este departe de adevăr. Ocupanții celulei 55 își imaginau că va veni un moment când s-ar putea pune problema unei organizări, fără ca prin această tematizare ei chiar să instituie o formulă de conducere. Ar fi fost și imposibil, date fiind condițiile de quasi-izolare, absența unor informații realiste privitoare la „efectivele” legionare pe care s-ar putea conta⁵⁵⁸,

⁵⁵³ *Ibidem*.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁵⁶ Parpalac se referea, pesemne, la conceptul filosofic de „als ob”, *ca și cum ar fi așa*. Conceptul a fost introdus în filosofia occidentală de gânditorul neokantian Hans Vaihinger în opera sa *Die Philosophie des Als Ob* (publicată în 1911).

⁵⁵⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054 [cotă SRI], vol. 4, f. 319.

⁵⁵⁸ „În legătură cu problema aceasta, ce instrucțiuni să dăm celor care merg afară, este greu să te pronunți, asta pentru că noi nu știm nimic despre realitatea de afară”, afirma Niculescu într-una din discuțiile preparatorii din august 1961 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 4).

modificările ireversibile ale politicii interne și internaționale etc. Intuiția acestei pseudorealități n-a fost, însă, împărtășită și de ofițerii de contrainformații, care au citit o realitate proiectivă drept o formulă planificatorie explicită.

Discuțiile din celulă s-au purtat în jurul a două teme majore. Prima, viza stabilirea unei ierarhii a Mișcării, în condițiile în care convingerea indusă deținuților legionari era că Petrașcu era posibil să fi murit, iar a doua problemă consta în discutarea unui „program minimal”⁵⁵⁹, cum îl numea Ilie Niculescu, pe care legionarii ar fi trebuit să-l urmeze imediat ce ar fi părăsit zidurile închisorilor⁵⁶⁰.

Convorbirile păstrate ne indică un Biriș foarte prudent, neangajat, evitând abil poziții tranșante, vorbind puțin și refuzând digresiunile confesive, intervenind prompt când simțea că dialogul nu merge într-o direcție care putea produce rezultatele scontate, controlând discret direcția problemelor.

Din primele dialoguri din iunie 1961, reieșea că din 1948 fruntașii Legiunii decisese „desărcinarea”⁵⁶¹ lui Petrașcu de responsabilitatea conducerii, comandantul Legiunii pe țară fiind numit Nistor Chioreanu. În jurul lui, așadar, trebuia reconstituit scheletul organizației⁵⁶². Invocarea acestuia l-a determinat pe Crăciun să ordone, aproximativ două luni mai târziu, aducerea lui Chioreanu în celula 55, pentru a putea obține un conținut consistent al replanificării ierarhiei Mișcării. Detronarea lui Petrașcu se datora, în primul rând, ambiguității generate de relațiile sale cu puterea comunistă. Când era închis la Aiud, comandantul Mișcării fusese „foarte izolat”, coreligionarii vrând „să-l omoare aici, la camera 60”, își amintea Niculescu, drept pentru care administrația l-a „ținut din 1948 până în 1950 izolat”⁵⁶³. După ce Nicolae Paleacu⁵⁶⁴ a

⁵⁵⁹ *Ibidem*, f. 257.

⁵⁶⁰ „Întâi ce ne interesează, ne interesează problema reorganizării mișcării sau ne interesează discutarea în individual, ce trebuie să facă legionarul”, spunea Ghyka în cadrul unei discuții din august 1961 (*Ibidem*, ff. 3-4).

⁵⁶¹ *Idem*, dosar nr. 13484, vol. 10, ff. 19-84.

⁵⁶² Primele discuții au vizat oportunitatea reconsiderării lui Mironovici, în cele din urmă respinsă de toți (*Ibidem*, vol. 10, f. 79). Într-o discuție din jurul datei de 20 august 1961, Biriș îl executa în efigie pe acesta spunând, succint și cinic: „Să știi că Radu nu este prost, el este cel mai bun cultivator al propriului său mit astăzi” (*Ibidem*, f. 234).

⁵⁶³ *Ibidem*, f. 88.

⁵⁶⁴ Cazul Nicolae Paleacu, alături de cel al lui Luca Damaschin, reprezintă unul din cele mai spectaculoase momente ale istoriei rezistenței penitenciare. Și asta pentru că cei doi au ales să fie agenți dubli, servind, în primul rând, vârfurile legionare închise la sfârșitul anilor '40, începutul anilor '50 în Zarca Aiudului, în condițiile în care – pe fondul unei destul de precare organizări a contrainformațiilor penitenciare – acceptaseră să ofere informații administrației. Sub această acoperire (planton pe Zarcă) au reușit să îmbunătățească substanțial regimul medical și de hrană al deținuților. Operațiunea s-a derulat din 1948 până în 1953, când a fost destructurată. Cazul nu este lipsit de umbre, unele dintre cele mai controversate, cum a fost, de pildă, consolidarea „ajutorului legionar” pe seama deținuților național-țărăniști, privați de medicamente și alimente și despre care – unilateral – Paleacu oferea informații. Ilie Niculescu relatează, de pildă, că Vică Negulescu îi dăduse lui Paleacu directive explicite în 1950 privind derularea activității informative: „pentru ca să protejeze masa legionară, să lovească cu putere în celelalte partide politice și-n militari (...) să dea note informative împotriva militarilor și a celorlalte partide politice, apăsând pe aceștia și să salveze în felul acesta masa legionară (...) chestiunea asta cu

apărut planton pe Zarcă, Petrașcu a fost ajutat cu mâncare și medicamente, întremându-l și salvându-l de la moarte. Chioreanu, în schimb, era foarte respectat, „foarte iubit de masa legionară”, fiind considerat „un legionar național-mistic”⁵⁶⁵, beneficiind de prestigiul unui conducător, după cum îl descria Niculescu.

Lungile discuții în jurul subordonărilor din 1948, care ar fi putut fi reluate în 1961, conduc la concluzia că, în absența lui Petrașcu, Nistor Chioreanu era singurul îndreptățit pentru funcția de comandant al Legiunii. Introducerea sa în celula 55 nu s-a produs imediat, în luna iunie 1961 Chioreanu fiind închis în altă celulă, împreună cu Gheorghe Ungurașu și cu Traian Istrățeanu⁵⁶⁶. Într-o discuție avută în perioada respectivă cu Crăciun, Chioreanu refuza, prudent, să-și adjudece orice funcție de conducere, „sunt un om cinstit, nu mai fac politică, nu mai sunt comandantul legionar Nistor Chioreanu, eu sunt deținutul politic Nistor Chioreanu”⁵⁶⁷. Alegând calea prudenței, a „supleței minții” și nu a înfruntării belicoase, el spera să evite „prejudiciile”⁵⁶⁸.

La început de iunie, Biriș fusese închis cu Petre Pandrea, în penitenciar răspândindu-se deja zvonurile privind anchetarea lui, susținută de oficiali veniți de la București. Informațiile erau răspândite pentru a i se contura lui Biriș necesarul profil de deținut persecutat, vizat de anchete, recalcitrant și, în continuare, fidel legionar⁵⁶⁹. În a doua jumătate a lui iunie se constituie „colectivul” celulei 55, cu Niculescu, Biriș și Ghyka.

Discuțiile, întreținute de entuziasmul lui Niculescu, au înaintat către analiza figurii lui Chioreanu, considerat unul din legionarii care nu se compromisese, care înțelesese să accepte pactul lui Petrașcu formal, din considerație față de comandantul Mișcării, care își alesese cu înțelepciune subordonații⁵⁷⁰ etc.

Biriș, prudent, nu este de acord cu un asemenea panegiric, preferând să-l înfățișeze drept „un secund foarte fidel lui Petrașcu, șters, fără personalitate și fără viziune. Un subaltern”⁵⁷¹. Scopul era să-l determine pe Niculescu să motiveze

medicamentele este reală, era acțiunea lui Paleacu, lua medicamentele de la țărăniști și le dădea la legionari” (*Ibidem*, ff. 31-32, 35). După 1951 operațiunea a fost preluată de Luca Damaschin, care a pus punct practicilor partizane ale lui Paleacu, oferind suplimente de hrană și medicamente tuturor deținuților din Zarcă, acceptând să încheie un pact de colaborare cu Ghiță Pop, cu șeful național-țărăniștilor din Aiud, Teodor Roxin, și cu Ioan Bărbuș, șeful tineretului P.N.Ț. Pactul oferea deopotrivă protecție și sprijin atât deținuților legionari cât și celor național-țărăniști, care fuseseră puși la curent cu acțiunea lui Luca Damaschin (*Ibidem*, vol. 14, f. 175).

⁵⁶⁵ *Ibidem*, vol. 10, f. 88.

⁵⁶⁶ *Ibidem*, f. 1.

⁵⁶⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁵⁶⁸ *Ibidem*.

⁵⁶⁹ În celula cu Pandrea, deși le spune colegilor cât de greu îi vine să vorbească, fiind drastic supravegheat, „a prins momentul și a comunicat că este anchetat, că este tratat foarte bine. Vin străini și-l anchetează în legătură cu unele lucruri grozav de importante și ca îi este frică să discute despre ele, că, de asemenea, nu poate comunica nimic, sunt lucruri politice” (*Ibidem*, ff. 1-2).

⁵⁷⁰ *Ibidem*, ff. 22-23.

⁵⁷¹ *Ibidem*, f. 23.

suplimentar oportunitatea plasării lui Chioreanu în fruntea Legiunii. Și acesta o face, amintind de inițiativa grevei penitenciare din 1957, care i-ar fi aparținut, de ordinul de înarmare și de retragere în munți dat legionarilor în 1948, de faptul că știa de activitatea legionară din detenție („a aprobat din toată inima ce se face la închisoarea Aiud, educație legionară și toate chestiile astea”⁵⁷²), despre aprobarea care o dăduse în 1946 pentru evadările în masă de la coloniile de muncă asociate penitenciarului Aiud⁵⁷³ etc. Pasajele din nota lui „Ionaș Gheorghe”⁵⁷⁴ sunt subliniate atent de ofițerii Direcției a III-a. Se construia, încet, un probatoriu. Acesta era rolul lui Biriș: poziționându-se adversativ și aparent dur, să provoace discuții, să devoaleze intenții și strategii ascunse anchetelor, să descopere adevăruri care puteau servi înfrângerii frunțașilor legionari. Tot Biriș este cel care le spune că în primăvara lui 1948, „înainte de arestări”, Chioreanu preluase comanda Mișcării⁵⁷⁵, acum fiind necesară o refacere a aceluia comandament. Ceea ce poate părea inexplicabil și paradoxal, are de fapt o lămurire în modul extrem de elaborat în care Biriș își înțelesese misiunea. Îl critică pe Chioreanu, dar introduce informația că în 1948 acesta preluase, prin delegare, conducerea. Prin urmare, refacerea comandamentului cu Chioreanu în frunte, nu era lipsită de legitimitate, detaliu față de care Biriș ținea să-și manifeste tactic scepticismul.

Îl provoacă, treptat, pe Niculescu să povestească despre prima parte a anilor '50, când în penitenciar, sub acoperirea de planton pe Zarcă, a funcționat o formulă de sprijin a conducătorilor legionari izolați acolo, prin acordarea unor suplimente de hrană și medicamente⁵⁷⁶. Evoluția evenimentelor din 1951 a presupus o alianță a deținuților legionari cu cei național-țărăniști, prin folosirea deopotrivă a agentului dublu Luca Damaschin. Tot Biriș este cel care scoate la iveală această alianță de la începutul anilor '50⁵⁷⁷. Ori episodul însemna, cum bine observase Niculescu, o formulă de organizare care se putea finaliza cu un nou proces. Suspiciunea că național-țărăniștii vor ceda, mărturisind totul, alimenta frica. Nimeni nu bănuia, însă, că evenimentele vor lua o cu totul altă turnură și că nu discuțiile din 1951 erau cele vizate, ci ceea ce se va petrece în chiar celula 55. Interesantă, în context, este temerea lui Niculescu privind consecințele extreme pe care le-ar atrage o potențială trădare: „Ei [ofițerii G.O., n.n.] știind chestia asta, apare organizarea din Zarcă, apare organizarea din fabrică, se merge la celular, la secție, se merge în toată închisoarea organizată. Deci este organizație legionară, precis [.] și noi cunoaștem cât suntem de slăbiți. Eu mă tem de acest moment, că dacă începe o

⁵⁷² *Ibidem*.

⁵⁷³ *Ibidem*, f. 24.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, f. 19.

⁵⁷⁵ *Ibidem*, ff. 27-28.

⁵⁷⁶ Analiza episodului din 1949-1953 din Zarca Aiudului, altminteri destul de complex și care nu poate fi epuizat în câteva rânduri, va face parte dintr-un volum monografic despre reeducarea de la Aiud aflat în pregătire. Trebuie amintit aici doar faptul că Ilie Niculescu era vizat explicit, fiind unul din coordonatorii acțiunii. Pentru clarificări preliminare, a se vedea mai sus, nota 564.

⁵⁷⁷ O va sintetiza foarte bine într-o discuție de la începutul lunii august 1961 din celula 55: „Va să zică, Nicolae Petrașcu, Nistor Chioreanu, din partea Mișcării Legionare, și Roxin, din partea Partidului Național-Țărănesc, aici la Aiud, au ajuns la înțelegere de colaborare între cele două partide, de a governa prin rotație în funcție de manifestarea corpului electoral” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 179).

anchetă, se vorbește și ar fi o nenorocire generală care s-ar abate și oamenii ar muri. Din binele care s-a făcut aici, să se soldeze cu un dezastru general, oameni supuși la presiuni, morți moralmente sau morți chiar fizicește”⁵⁷⁸. Sigur, asta nu-l determină pe Biriș să dea înapoi, solicitările de lămurire și descoperire a ierarhiei legionare continuând pe tot intervalul lunilor iunie și iulie 1961.

Undeva în intervalul 22-29 iulie 1961 colonelul Crăciun decide să-l introducă în celula 55 pe Chioreanu, pentru a da, cum am amintit, „consistență” comandamentului. Acesta fusese transferat din celula 51, unde fusese supravegheat de unul din cei doi agenți care „documentaseră” și activitatea din celula „comandamentului legionar”, „Ionaș Gheorghe”⁵⁷⁹. Grupa Operativă decisese ca formula de conducere preconizată să aibă o coloratură simistă, atât din considerente de pondere și reprezentativitate (cea mai mare parte a legionarilor din închisoare fiind susținători ai lui Sima), cât și pentru că vectorul cel mai important, care urma să moșească această naștere, era perceput ca simist radical. Cu câteva zile înainte de mutarea lui Chioreanu, Biriș mărturisea profetic: „eu de aici încolo mă aștept la greu, eu nu știu ce se va alege din mine până la sfârșit, însă pentru mine de aici încolo, va începe greul mare [subl.n.]”⁵⁸⁰.

Un prim bilanț al preparativelor organizate de ofițerii G.O. în celula 55 înaintea aducerii lui Chioreanu au fost comunicate Direcției a III-a, personal colonelului Nicolae Budișteanu, la 30 iulie 1961⁵⁸¹. Sintezele au fost redactate de lt. Nicolae Rădulescu, care sublinia achizițiile primelor aproape șase săptămâni de supraveghere. Impunerea generală a figurii lui Chioreanu ca șef cu autoritate al Legiunii, în absența lui Petrașcu, era cea mai importantă. Un alt detaliu comunicat era acela că atmosfera era propice pentru obținerea „comandamentului”, existând disponibilitatea stabilirii responsabilităților și a clarificării ierarhice. Trei luni mai târziu, într-un raport înaintat de G.O. Direcției a III-a și conducerii Ministerului de Interne, Crăciun anunța că „șefia lui Nistor Chioreanu este recunoscută în penitenciarul Aiud”, însă, „nu avem certitudinea ierarhiei legionare existente”⁵⁸².

În 29 iulie 1961 Biriș decide să fie ceva mai ofensiv în coordonarea discuțiilor. Afirmând în celulă că, „în absența unei *linii date*” [subl. n.], legionarii sunt „dezarmați în lupta aceasta” și amintind că lucrase „de capul lui până în 1948”, drept pentru care suporta „consecințele acțiunilor” sale, recunoștea că simte nevoia de a fi comandat de cineva, „să-mi spună ce să fac, să-mi fixeze o linie, să-mi simplifice viața”, fiind „o mare povară să acționezi pe cont propriu. *Noi trebuie să cunoaștem șefii*”⁵⁸³. Cea mai dificilă problemă era decizia de a se stabili un punct de comandă, de unde să se dea directive, linii de conduită și strategii de acțiune. La început, atât Niculescu, dar și Chioreanu sau Ghyka ezitau să stabilească ceva concret. Rolul lui Biriș era să ridice câte o problemă

⁵⁷⁸ *Ibidem*, f. 60.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, f. 103. În celula 51 Zarcă, alături de Nistor Chioreanu, mai erau închiși, în intervalul iunie – prima jumătate a lui iulie 1961, Ungurașu Gheorghe, Mircea Nicolau, Teodorescu Eugen și Istrăteanu Traian, „ultimul având misiunea de a acoperi agentura noastră”, cum îi descrie rolul colonelul Crăciun (*Ibidem*, f. 199).

⁵⁸⁰ *Ibidem*, f. 108.

⁵⁸¹ *Ibidem*, f. 113.

⁵⁸² *Ibidem*, f. 130.

⁵⁸³ *Ibidem*, f. 148.

fundamentală, la care trebuia să se dea urgent un răspuns. De pildă, problema declanșării, pe scară largă, a reeducării. Discuțiile au început undeva în primele zile ale lunii august 1961. Fiecare își prezintă soluția, principala problemă fiind mesajul pe care sunt nevoiți, în calitate de reprezentanți ai elitelor legionare, să-l dea masei de aderenți. Niculescu și Biriș, din considerente complet diferite, propun aceeași soluție: legionarii sunt liberi să facă ce vor dacă li se cere participarea la reeducare, dacă sunt decizi să reziste, s-o facă „până la capăt și să moară pe cruce”, dacă nu sunt hotărâți, „să accepte de la început reeducarea și să dea declarație”⁵⁸⁴. Poziția lui Biriș are nuanțe diferite. Fundamental diferite. El spune că ar fi de părere ca, „într-o situație extremă, când ar fi evident că se pornește pe un drum pe care noi am mai mers încă o dată”, să se dea curs „soluției dezlegărilor”. Însă nu orice libertate, cum s-ar putea crede, ci o „dezlegare de legăminte legionare”, clarifica Biriș crucialul detaliu⁵⁸⁵. Prin aceasta el înțelegea, de fapt, o dublă rezolvare. Elitele legionare, „legionarii de valoare”, puteau susține „jertfă” opoziției, situându-se de la început pe o „poziție înaltă de jertfă conștientă legionară, voluntară, liber consimțită”, masele legionare, în schimb, trebuiau direcționate spre o „retragere”, „fără prea multe sângerări lăuntrice de ordin moral”, marea masă nefiind pregătită pentru atari exigențe⁵⁸⁶. Spre deosebire de Niculescu, Biriș voia să imprime, ca linie de conduită, o anumită direcție clară pentru masa aderenților legionari. Comandanții trebuiau determinați să ordone direct „dezlegarea” de jurământul legionar, putându-se, astfel, da curs neîngrădit reeducării. Doar elitele au dreptul la jertfă, restul – din considerente aparent umanitare⁵⁸⁷ – trebuie protejat, ferit de inutile suferințe. Ceea ce poate părea, în aparență, o soluție ingenioasă pentru salvarea cât mai multor deținuți de la potențiale represalii față de un refuz al reeducării, era – în fapt – o strategie de implicare a majorității în acest vast proces. Elitele, în pasul următor, urmau oricum să cedeze sub presiunea demascatoare a maselor. Argumentul lui Biriș este destul de sofisticat psihologic, rămânând legionar prin logica jertfei în care păstra figurile marcante ale Legiunii, responsabile să sufere pentru alții, sugerând, totodată, și necesitatea respectării datoriei pe care elita ar avea-o față de subalterni, care trebuiau feriți de inutile suferințe. „Dezlegând”, șeful face un act de jertfă, el luând asupra sa greutatea sacrificiului, formula axiomatic Biriș⁵⁸⁸.

Ghyka este cel care observă frauda, spunându-i frontal: „Stai nițel, că tu nu dai o soluție”⁵⁸⁹, încercând să clarifice dacă el, Biriș, este îndreptățit să dea linii generale de conduită, cerându-i să clarifice „efectul” unei astfel de măsuri⁵⁹⁰. Este încă un prilej pentru acesta din urmă de a aminti de necesitatea stabilirii unei reactualizate ierarhii, iar cât privește „efectul”, suntem în plin determinism magic, după cum observăm din replica lui Biriș: „Efectul este pur moral, Alecule. Omul dezlegat nu mai poate să se

⁵⁸⁴ *Ibidem*, f. 200.

⁵⁸⁵ *Ibidem*, f. 201.

⁵⁸⁶ *Ibidem*, f. 200.

⁵⁸⁷ „Ar fi scutită de o suferință fizică și i s-ar ușura suferința morală, care merge mână în mână cu înfrângeri sub bătă”, argumenta V.B. (*Ibidem*, f. 201).

⁵⁸⁸ *Ibidem*, f. 238.

⁵⁸⁹ *Ibidem*, f. 201.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, f. 239.

întoarce la mișcarea legionară decât numai cu consimțământul celui care l-a dezlegat⁵⁹¹. Biriș încerca să construiască, pe mecanismul bine cunoscut al psihologiei legionare, jalonat de jurăminte, legăminte, strictă ierarhie, constrângere simbolică, o pseudoasumare, care să-i garanteze prezervarea propriei imagini (de luptător legionar neînfricat, rigid, dogmatic, radical, neconcesiv și cu alură de martir), permițându-i totodată inducerea mecanismului unei cedări, având o deplină acoperire simbolică. Masa legionară își putea abjura credința fără consecințe. Era absolvită prin cuvântul șefului ierarhic, care prelua eventuala culpabilitate. Scenariul mai realiza, însă, ceva important: cuvântul dat șefului nu se putea lua înapoi. Odată „dezlegat” nu mai puteai redeveni „legionar”, fără să ai aprobarea acestuia. Niculescu sesizează enormitatea: „practic, nu-i posibil, ba mai mult, îți asumi o imensă răspundere în fața Căpitanului și a lui Dumnezeu, că fără voia lui [a celui care urma să fie „dezlegat”, n.n.], fără consimțământul lui îl ții într-o situație în care este torturat, exerciți o presiune în fondul lui interior”⁵⁹².

În cele din urmă, Chioreanu a fost de acord ca, „în situații extreme”, acolo unde se vor duce cei doi [Ghyka și Biriș, n.n.], „să dați dezlegare”⁵⁹³, discuția luând deja un ton grav, Biriș presând că „decât să-i ții în legăminte pe care nu le pot respecta”⁵⁹⁴, mai bine îi lași liberi. Sfătuit de ofițerii de contrainformații să-i câștige intimitatea, Biriș ajunge să-l determine pe Chioreanu să i se adreseze ca unui apropiat. În ciuda diferenței de vârstă, cei doi ajung să se tutuiască, să-și laude reciproc prestațiile din detenție etc. „Am acceptat avansurile”, confirmă Biriș, „în măsura utilității sarcinii ce o aveam, dominându-l în cursul relațiilor noastre”⁵⁹⁵.

Precipitarea proiectului conducerii, care să-l recunoască – în contextul informațiilor difuzate de Biriș privind posibila moarte a lui Petrașcu – pe Chioreanu ca șef, n-a dat rezultate imediate. Chioreanu s-a opus, amintind că este de datoria lor să ridice prestigiul lui Petrașcu, singurul care „se jertfise mai mult decât noi toți pentru legiune, pentru comandant”⁵⁹⁶, chiar dacă nu mai știau nimic de soarta lui. Opoziția lui Chioreanu l-a făcut destul de prudent pe Biriș, consiliat și de lt. Rădulescu și de șeful G.O., să nu grăbească lucrurile.

În 16 august Biriș punctează, din nou, necesitatea clarificărilor în problema conducerii. „Noi n-am lichidat cu toate problemele” îi avertiza el, am discutat doar „în linii mari”, ori în țară există deja „o ierarhie foarte clară, care trebuie într-o formă oarecare revăzută”⁵⁹⁷. Cum „toți suntem expuși să avem un sfârșit[,] fie biologic, fie politic”, era necesară „o anumită rânduială, o anumită ordine”. Și Biriș continuă cu propria lui proiecție a ierarhiei, plasându-l în frunte pe Chioreanu, urmat de Ilie Niculescu, însoțind demonstrația de o ditirambică înșiruire de laude și elogioase

⁵⁹¹ *Ibidem*.

⁵⁹² Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 408.

⁵⁹³ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 241.

⁵⁹⁴ *Ibidem*, f. 239.

⁵⁹⁵ *Ibidem*, vol. 7, f. 9.

⁵⁹⁶ *Ibidem*, vol. 10, f. 207.

⁵⁹⁷ *Ibidem*, f. 211.

epitete⁵⁹⁸. Chioreanu însuși, nebănuind nimic, confirmă ceea ce se ferise să recunoască atâția ani: că, în perioada absenței lui Petrașcu din închisoare, condusese *de facto* Mișcarea⁵⁹⁹. În ceea ce-l privește pe Niculescu, asistăm la o veritabilă *captatio benevolentiae*, sugestionat să nu mai accepte totdeauna un rol secundar, să se implice – având toate meritele și posibilitățile – în actul de conducere. „El trebuie să învețe să fie ceea ce trebuie să fie”, un veritabil „cadru legionar” plusa Biriș. În planul de dirijare din 14 iunie, parte din misiunea lui Biriș prevedea încercarea de a-l convinge pe Niculescu că „este un om mare, element de perspectivă pentru mișcarea legionară, care este simpatizat și apreciat de masa legionarilor”⁶⁰⁰. Chioreanu era sfătuit să-l ajute în sensul acesta, să-i dea „acea conștiință pe care [încă] nu o are”, să-l „întărească în acea conștiință că are atribuțiuni mai mari decât acelea de bun camarad și că are îndatoriri mai mari”; trebuia să-i „ridice conștiința”, pentru a accepta o răspundere mare, să-l determine să facă „ceea ce el nu crede că va face, dar care trebuie totuși făcut”⁶⁰¹. Niculescu putea deveni „omul de care să se asculte”, iar – în felul acesta – „haosul de aici” ar fi prevenit. Lui Chioreanu i se înfățișa ipoteza că, așa cum dipăruse Petrașcu din Aiud, și lui i s-ar putea pregăti o soartă similară. Nu avea dreptul să nu lase un succesori, să lase Legiunea nepăstorită: „Interesul nostru este să rezistăm cât mai mult în nădejdea că se va produce ceva care nu depinde de noi și să ieșim de aici cât mai intacti din punct de vedere sufletec, așa încât atunci când ar mai fi și-un mâine pentru noi, să nu intrăm de aici direct la balamuc sau la spital”⁶⁰². Demonstrația fusese bulversantă pentru auditoriu⁶⁰³, mascând abil intențiile manipulative prin apelul onorabil la responsabilitate, calități personale, urgența chestiunii etc. Niculescu, dar și Chioreanu sau Ghyka n-au realizat scenariul, făcând jocul marelui manipulator de suflete. Ghyka este entuziasmat, Chioreanu descoperă în planul lui Biriș o nemărturisită intenție personală, care, cu prilejul curajoasei propuneri, se poate pune în practică. Deși „a fi șef” este „o răspundere groznică”, de care mărturisește că se „cutremură în toate momentele” vieții sale, Chioreanu recunoaște că nu are ce face, primește „în mod firesc” și promite să facă tot ce poate, considerând-o ca pe o „jertfă pe care trebuie s-o facă șeful”⁶⁰⁴. Niculescu, însă, este mult mai rezervat, afirmând că Biriș și Ghyka sunt mult mai îndreptățiți la o poziție de conducere, el nefiind capabil să-și asume o

⁵⁹⁸ Despre Ilie Niculescu: „A avut un început de organizare foarte frumos, propriu, activitatea lui economică, la București a organizat o fabrică pe plan economic. Nu mai vorbesc de însușirile lui de a stabili un contact direct cu oamenii, o însușire foarte înaltă, care izvorăște din posibilitățile lui sufletești proprii camaraderiei, prietenie, dragoste și așa mai departe, posibilitatea lui de a stabili legături cu cei tineri (...) merge cu vremea, nu este un retrograd, nu este un conservator, refractar la viață, la mersul înainte (...) este printre puținii legionari care a luat foarte serios problema dezvoltării vieții neamului nostru” ș.a.m.d. (*Ibidem*, ff. 212-213).

⁵⁹⁹ *Ibidem*, ff. 200-201.

⁶⁰⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 134.

⁶⁰¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 213.

⁶⁰² *Ibidem*, f. 214.

⁶⁰³ Ghyka răspundea, cucerit de tabloul înfățișat și de oportunitatea intenției: „Nu am destule mâini și degete ca să semnez tot ce-a spus Victor Biriș, admirabilă exprimare” (*Ibidem*).

⁶⁰⁴ *Ibidem*, f. 215.

asemenea răspundere, neavând „conștiința de șef”⁶⁰⁵. Biriș, în interiorul unei digresiuni abile, afirma sever că „noi nu trebuie să plecăm de aici fără soluții”, iar eschiva lui Niculescu se va rezolva „prin prisma disciplinei”, adică printr-un ordin în acest sens, dat direct de șeful ierarhic Chioreanu⁶⁰⁶. Acesta se conformează: „Nu mai trebuie să mai discutăm nimic, de acum încolo lucrurile sunt așa, eu îți dau ordin, iar tu trebuie să te supui”⁶⁰⁷. Reacția îl determină pe Niculescu să spună că numirea lui prin ordin i se pare „o problemă penibilă”, insistând că „sub nici un motiv” nu poate să-și asume „o astfel de sarcină”⁶⁰⁸. Pentru a face acceptarea mai puțin dificilă, Chioreanu îi spune că, pentru moment, este vorba doar despre interpretarea unui rol, „rolul cel mare va fi atunci când se vor ivi condițiuni politice favorabile nouă”⁶⁰⁹. „Comandamentul” avea doar rolul de a organiza „rezistența pasivă” față de acțiunea de a „ne frânge sufletul” a comuniștilor, nefiind, în fond, nimic concret angajant. Niculescu nu trebuia să dea ordine gradelor legionare, dar era necesar ca acestea să știe că el reprezenta conducerea Mișcării. Nefiind dispus să cedeze, Niculescu refuză net oferta⁶¹⁰. În ciuda radicalității refuzului, Biriș nu se simte dezarmat, refuzând să accepte că Ghyka sau el însuși l-ar putea înlocui. Discuțiile nu au dus, totuși, la un rezultat tranșant privitor la eșalonul superior de conducere al Mișcării Legionare, obținându-se, însă, spre sfârșitul lunii august, câteva angajamente. Operațiunea a continuat, prin abile mișcări operative și în lunile septembrie și octombrie 1961.

La sfârșit de august, început de septembrie încep să se întrevadă primele rezultate⁶¹¹. Niculescu cedează, acceptând să se ocupe cu „organizarea”, pentru că doar la asta se pricepe⁶¹², mai exact „secretar cu organizarea, cu politica”⁶¹³. Chioreanu,

⁶⁰⁵ *Ibidem*, f. 218.

⁶⁰⁶ *Ibidem*, f. 219.

⁶⁰⁷ Chioreanu a încercat apoi să stabilească un similar regim ierarhic cu Biriș, specificând ce anume urma să-i ordone. Biriș a ripostat imediat: „Băi, ascultă, eu am să fac *în mod firesc ceea ce trebuie să fac* [subl. n.]” (*Ibidem*, f. 220). Este simptomatic cum Biriș refuza supunerea directă la ordin, deși-i clama necesitatea. Dacă ar fi acceptat și-ar fi creat o situație destul de dificilă, fiind deja angrenat într-o altă formulă de supunere. Se plasa totodată, orgolios, dincolo de necesitatea unei dirijări.

⁶⁰⁸ *Ibidem*.

⁶⁰⁹ *Ibidem*, f. 221.

⁶¹⁰ „Încă o dată și în concluzie, eu la capitolul ăsta rămân categoric nu. Ca să mergem mai departe, ca să facem analize și așa mai departe, eu spun nu (...) În ceea ce mă privește, sub nici un motiv nu primesc această însărcinare și părerea mea este că cel care ar putea lua conducerea după unchiul (Nistor Chioreanu), în momentul în care ar pleca dintre noi, ei doi, Biriș și Ghica sunt mai buni decât mine, iar pentru marile calități care se cer în această funcțiune, eu spun că Victor Biriș este cel mai indicat” (*Ibidem*, f. 222).

⁶¹¹ Discuțiile „clarificatoare” referitoare la „comandament” avuseseră loc în intervalul 20-27 august 1961, Chioreanu fiind mutat din celula 55 la 28 august. Nota informativă care cuprinde cele mai importante discuții privind „lansarea șefului” și ierarhia este cea semnată de „Ionaș Gheorghie” la 4 septembrie 1961 (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 1-29).

⁶¹² „În privința organizării, asta accept pentru că mă pricep, iar la altele nu pot face față” (*Ibidem*, f. 11).

⁶¹³ *Ibidem*, f. 15.

înțelegând să-și asume poziția de lider⁶¹⁴, nominalizează legionari pentru conducerea unor regionale din țară⁶¹⁵, pentru șefia șeful presei⁶¹⁶ și a F.D.C.⁶¹⁷. Cum va mărturisi zece zile mai târziu, Chioreanu, deși se considera „un steag învechit”, simțea că „trebuie să fie acolo”, pentru a „păstra o anumită legătură de ierarhie cu comandantul”, trebuind să asigure continuitatea⁶¹⁸. La începutul lui septembrie 1961 înțelegea că discuțiile fuseseră utile pentru ca, atunci când se va produce eliberarea, legionarii să fie pregătiți, să nu fie nevoiți să-și caute „oamenii capabili”, să poată „intra în acțiune” imediat, pentru că atunci nu vor mai avea timpul de acum să-i aleagă⁶¹⁹.

La 26 august Chioreanu este scos la anchetă, în celula 55 rămânând Biriș, Niculescu, Ghyka și agentul „Ionaș Gheorghe”. Cei trei stabilesc să-i comunice ce hotărâseră lui Aurel Călin⁶²⁰, fără însă să precizeze, din prudență, nume sau detalii concrete⁶²¹. La fel se va petrece și atunci când, la sfârșitul lunii septembrie, este introdus în celulă Nelu Rusu⁶²², căruia i se va comunica o altă componentă a etajului ierarhic de după Chioreanu, cu Filon Lauric („elementul numărul unu după Chioreanu”), urmat de Eugen Teodorescu⁶²³. Informația privind înțelegerea și noua poziție a lui Chioreanu nu trebuia difuzată în masă, cei patru înțelegând foarte bine riscul pe care o atare dezvăluire

⁶¹⁴ *Ibidem*, f. 21.

⁶¹⁵ „Întreaga țară va fi împărțită în mai multe regiuni, iar într-o regiune vor intra 3-5 județe”, clarifică Chioreanu. Pentru regionala București, Chioreanu se gândea la Luca Dumitrescu, pentru Ardeal trebuia „să răspundă” Virgil Mateiaș, de Banat răspundea Ion Constantin, iar de Moldova, Radu Șuțu. Deși insistase să-l pună pe Biriș ca șef la Ardeal, Mateiaș urmând să-l secondeze, Chioreanu s-a lovit de un refuz abil, dar ferm (*Ibidem*, ff. 16-18).

⁶¹⁶ Gabriel Bălănescu era cel propus de Chioreanu pentru acest „post”.

⁶¹⁷ Chioreanu se gândea la Gheorghe Ungurașu (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 18).

⁶¹⁸ *Ibidem*, f. 38.

⁶¹⁹ *Ibidem*, f. 88.

⁶²⁰ *Ibidem*, f. 19.

⁶²¹ *Ibidem*. Convorbitorii decisese, până la urmă, ca doar trei persoane să cunoască, în mod concret, ceea ce se discutase. Este vorba despre Mircea Nicolau, Aurel Călin și Nelu Rusu, listă la care Chioreanu îl alăturase și pe Ghiță [Gheorghe] Ungurașu (*Ibidem*, f. 26).

⁶²² Când i s-a comunicat lui Rusu natura discuțiilor din celula 55, acesta a avut „un șoc”, s-a „panicat”, întrebând imediat: „Cred că suntem între oameni de onoare!”. Sigur, Biriș l-a asigurat imediat că în celulă nu erau decât oameni de onoare (Idem, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 28).

⁶²³ Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 149. Situația etajului imediat inferior lui Chioreanu, pe scară ierarhică, este neclară și contradictorie. Prudența afișată cu noii colegi de celulă, cărora li se comunicau alte nume, pentru a verifica notorietatea și credibilitatea acestora printre legionari, poate fi o explicație. Lui Nelu Rusu i s-a cerut explicit părerea despre Filon Lauric și Eugen Teodorescu, pentru a „sonda” de ce popularitate se pot bucura cei doi (*Ibidem*, ff. 152-153). Tot lui i se cere să se gândească la o listă de oameni care ar putea ocupa funcțiile de șefi de regională (*Ibidem*, f. 166). O altă explicație poate fi și refuzul net al lui Niculescu de a se implica în vreun fel, în ciuda unei ezitări aprobatoare, amintite în text. Un refuz care ar fi impus altă numire pentru „locul doi”. În acest din urmă caz, Filon Lauric și Eugen Teodorescu, l-ar fi secondat pe Chioreanu, într-o formulă adusă la zi a „comandamentului”. Cert este faptul că Securitatea reținuse un „comandament” în care Niculescu și-ar fi asumat „rolul organizatoric cu probleme politice”, așa cum rezultă dintr-o „Notă sinteză” a Direcției a III-a din 9 mai 1965 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 1, f. 118) [cota SRI].

l-ar presupune. Se decid să se comporte ca și cum „nu există organizare, nu există comandament, nu există activitate legionară, nu există legături”, o înțelegere tactică pe care o practicaseră și în 1953 în detenție⁶²⁴. „Acțiunea de lansare” trebuia să meargă „din om în om”, „să nu se discute cu oricine”⁶²⁵, legionarii trebuind să se deprindă treptat cu noua formulă organizatorică. Ghyka observă la un moment dat că, deși se discutasese specific, nominalizându-se persoane, Biriș nu apărea nicăieri, poziția lui este necunoscută⁶²⁶. Niculescu îl confirmă, vorbind de „poziția separată” pe care o făcea acesta, dar neîndrăznind să-i pună la îndoială angajamentul legionar, principalul lui capital simbolic⁶²⁷. Neacceptând nici o responsabilitate, derobându-se din calea oricărei numiri, în ciuda unei retorici agresiv angajante⁶²⁸, Biriș se păstra abil într-o neutralitate activă, suficient de vizibilă pentru a nu da de bănuț, dar prudentă. La finalul operațiunii, în fața cel puțin a recunoașterii verbale a „comandamentului”, Biriș nu rezistă tentației de a-și manifesta, ironic și cu un cinism aparte, satisfacția: „realizez ceea ce doream de foarte multă vreme să realizez, *armonia* [subl.n.]”⁶²⁹.

⁶²⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 22. Atât Călin Aurel cât și Nelu Rusu sunt avertizați că „atitudinea în general”, care trebuia manifestată în fața „tuturor”, era aceea că „nu există mișcare legionară organizată, nu există activitate legionară, nu există comandament și nu există nici un fel de legături dincolo de celular. Acestea sunt cele patru teze pe care trebuie să le știe orice legionar” (*Ibidem*, ff. 153-154).

⁶²⁵ *Ibidem*, f. 22.

⁶²⁶ *Ibidem*, f. 19.

⁶²⁷ „În momentul de față eu doresc să fie toată lumea legionară cel puțin cât este el (...) el s-a plasat undeva, pe un piedestal de unde îl privește lumea cealaltă, de sus, de la distanță” remarca Niculescu. Deși i se puna în sarcină faptul că „desființase unitatea” legionară în cazul grupului „biriștilor”, cărora le transmisese, odată transferat disciplinar la Suceava, să rupă grupul, motivând gestul prin excesele mistico-religioase ale unor membri, chestiunea îi este iertată (*Ibidem*, f. 20).

⁶²⁸ „Eu știu foarte bine ce pot, prin aceasta eu spun ce pot și ce nu pot și mai am încă o calitate pe care dacă nu o cunoașteți voi, vi-o spun eu. Adică eu cunosc unii oameni care sunt foarte buni pentru anumite situații și eu am curajul să-i propun pe aceștia. Am darul să spun la precizie că ăsta este mai bun ca celălalt. În ce mă privește, să știți că acolo unde eu pot [să] dau un randament, eu merg fără nici o ezitare, și eu n-am scrupule, dacă trebuie să ating un scop, eu îl ating, nu mă încurc în doctrină și chestii din acestea într-o acțiune. Eu mă debarasez complet de astea, mie îmi dai o misiune care trebuie dusă la sfârșit și atunci înseamnă că misiunea este bună și trebuie realizată. Mie îmi rămâne să aleg numai mijloacele realizărilor și cât mă mai ajută capul, fac și când nu mai pot, spun. Deci, în acest cadru, din partea mea, tot concursul (...) Când va veni comandantul, el va da grade și-mi va da și mie, iar de Ilie nici nu mai vorbesc, lui îi va da primul. Însă, am să-l conving pe comandant că mie să nu-mi dea grad decât unul singur, acela de legionar și să-mi dea o decorație pe care am să o indic eu și anume «Crucea verde» cu marele cordon a celor două prigoane, cu o panglică roșie de revoluționar. Nistore, despre mine trebuie să mai știi un lucru, să nu crezi că sunt om modest, să nu crezi că am ambiții, la vârsta mea nu ambiționez grade din cauză că sunt compromis în ochii lumii. Un singur lucru poate nu-i compromis la mine, gradul de legionar și poate îl voi merita până la urmă. Eu n-am ambiția să ajung nici comandant legionar, nici măcar al «Bunei Vestiri», dar dacă pot să slujesc o cauză și mi se va cere, am s-o fac” (*Ibidem*, f. 10).

⁶²⁹ *Ibidem*, f. 22.

Niculescu deplângea, la începutul lunii octombrie, absența lui Nicolae Petrașcu din penitenciar, fiind singurul care ar putea realiza unitatea legionară. Crăciun nota: „Să raportăm să ne fie trimis Pătrașcu, pentru a lichida cuibul de șefi. În acest scop vom prezenta un plan conducerii”⁶³⁰.

Bilanțul celor aproape două luni de discuții nu este deloc de neglijat. Se stabilise importanța restabilirii conducerii, „programul minimal” de acțiune pentru legionari, poziția față de iminența reeducării în masă a deținuților⁶³¹, fiind trecute în revistă problemele „de viitor” (forma de organizare statală, problema minorităților, biserică națională sau biserică desprinsă de stat, relația Legiunii cu celelalte partide, chestiuni ideologice etc.). Biriș obținuse, imediat după 15 august, o discuție a „programului” ideologic al noii Mișcări⁶³², idee la care Chioreanu aderă imediat. Într-o altă perspectivă, mult mai gravă, se stabilise responsabilitatea lui Chioreanu în organizarea grevei din martie 1957⁶³³ și strategia folosită atunci. Discuțiile devoalaseră, totodată, și o serie întreagă de nume ale unor persoane considerate de cei patru convorbitori ca demne de încrederea acordării unor demnități, într-o prezumtivă formulă organizatorică. „Lista încrederii”⁶³⁴ trebuia extinsă, „comandamentul” trebuia să prindă un corp convingător. Surescitați de nașterea unei noi formule viabile în care Mișcarea avea, din nou, un sens, sub farmecul insidios al lui Biriș, care reușise să-i pună laolaltă, să le forțeze acordul, locatarii celulei 55 propun liste întregi cu nume ale unor

⁶³⁰ *Ibidem*, f. 177. Nicolae Petrașcu a fost transferat din arestul M.A.I. București, unde stătuse încarcerat din 1953, la Aiud în ianuarie 1962.

⁶³¹ La momentul iunie-august 1961 acțiunile de reeducare se derulau, cel mai intens, în fabrica penitenciarului, fiind, însă, și alte secții implicate. Nu apăruseră încă marile cluburi, nu se extinseseră măsurile „cultural-educative” și pe celular, prioritatea grupei de contrainformații fiind înfrângerea liderilor legionari.

⁶³² Biriș introduce chestiunea spunând că ea, cu siguranță, „preocupă în gradul cel mai înalt pe comandant, dar trebuie să preocupe în mare măsură pe cei care, de bine de rău, pot să aibă contact aici cu ce se petrece”. Țărăniștii își făcuseră un program, continuă Biriș, legionarii părând – prin comparație – „neclarificați asupra unor probleme esențiale”. Deși se vehiculau tot soiul de idei, ele se cereau „fixate”, trebuia găsit „un numitor comun”, „problemele mari trebuiau trecute în revistă”. „Este inadmisibil ca noi, cu un anumit trecut politic și cu vârsta noastră” să nu avem clarificate aceste probleme, sugera Biriș (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 118-119).

⁶³³ La o foarte abilă replică a lui Biriș că greva din 1957 fusese „ca un ecou al dragostei în sufletul oamenilor”, reprezentând pentru Chioreanu „o creștere a personalității”, Niculescu cade în capcană și punctează clar: „Așa este. Când a dat el ordin, toată lumea a acționat ca un ceasornic, asta numai datorită lui și s-a văzut diferența, că atunci când a acționat numai Ică Spirescu, pe el nu l-a urmat nimeni, iar în momentul când a declarat el [Nistor Chioreanu, n.n.], a mers toată lumea”. Pasajul este subliniat gros în original, semn că, pentru Direcția a III-a (căreia îi era comunicată nota), informația era crucială (*Ibidem*, f. 24).

⁶³⁴ Cum bine observa șeful G.O., criteriile de selecție care stătuseră la baza constituirii acestor liste, erau „devotamentul față de H.S”, „activitatea desfășurată în cadrul legiunii”, „comportarea în timpul detenției”, respectiv „autoritatea și prestigiul de care se bucură în rândul legionarilor” (*Ibidem*, f. 209).

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

persoane „de înaltă încredere”, cum se exprimă entuziast Niculescu⁶³⁵, subliniate atent de ofițerii Direcției a III-a⁶³⁶.

Era o redutabilă victorie pentru Biriș, care reușise să pună piatra de temelie la construirea ficțiunii comandamentului legionar. În „Hotărârea pentru închiderea dosarului individual nr. 8 privind pe Biriș Victor”, redactată la 28 martie 1963, prilej de bilanț pentru Crăciun, „stimularea discuțiilor, în așa fel încât a determinat pe ceilalți din cameră să vorbească despre intențiile lor de viitor privind activitatea legionară”, era considerată o realizare crucială⁶³⁷, pe care agentul o sintetizase apoi la întâlnirea din decembrie 1961 de la București cu conducerea Ministerului, unde relatase „tot ce au hotărât pentru activitatea lor de viitor Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu și Ghica Alexandru”, arătând că „susnumiții au alcătuit un comandament de conducere al organizației legionare în viitor, numind oamenii care să facă parte din acest comandament”⁶³⁸.

Important de observat este că Biriș, în toate luările lui de poziție, a evitat să se erijeze într-un conducător direct, invocând pentru sine de fiecare dată, obsedant, o poziție ancilară, „de mandatar”⁶³⁹, cum spune el. Aștepta să fie „girat” de un șef, să fie „pus” într-o anumită poziție, să i se spună ce să facă. Era o invitație, dirijată, la constituirea unui for de conducere, de care era gata să asculte. Într-o astfel de expunere,

⁶³⁵ Ilie Niculescu, într-o discuție din celula 55 din a doua jumătate a lunii august, expunea modul în care receptase „acordul” de reorganizare. Unitatea conducerii însemna, de fapt, într-un „minim pe care-l urmărim”, „dezarmarea celui care ne atacă”, dar și „revenirea în această comunitate [politică] din care facem și noi parte”. Conștient de „grozăvia care decurge din lupta între facțiuni, în sânul mișcării legionare”, atitudinea față de comandant trebuia să fie unitară și solidară. „Trebuie să fim conștienți”, avertiza Niculescu, „că momentul care vine, pretinde încordarea tuturor forțelor pentru victorie, atunci mișcarea legionară își va da măsura puterii creatoare”. Mișcarea Legionară trebuia să participe la „viața politică de mâine” într-o alianță, păstrându-și, totuși, particularitățile. Trebuia acceptat principiul alegerilor libere, neputându-se face abstracție de „conjunctura politică mondială”, iar Partidul Comunist trebuia lăsat să participe la alegeri (*Ibidem*, f. 123).

⁶³⁶ O rezoluție a unui oficial al Direcției a III-a adresată S[erviciului] 2 din cadrul Serviciului Independent, în dreptul unui pasaj în care erau analizate diferitele numiri pentru poziții în viitoarea schemă de reorganizare a Mișcării Legionare, se spune: „Trebuie lucrate la Aiud toate aceste elemente pentru care se fac recomandări și pronosticuri” (*Ibidem*, f. 45). Nota informativă a agentului „Vintilă Grigore” din 6 și 8 septembrie 1961, de pe care este extrasă rezoluția de mai sus, are anexată o listă cu toți deținuții c.r. care fuseseră amintiți în discuții în intervalul 17 iulie-17 august 1961. Rezultaseră 54 de persoane, care se aflau închise la Aiud, 2 eliberate, 4 transferate și 59 neidentificate în penitenciar, ofițerii Direcției a III-a trecând în dreptul lor locul de detenție sau ce informații dețineau despre fiecare în parte (*Ibidem*, ff. 51-52). În intervalul august-noiembrie 1961, notele agenților folosiți pentru supravegherea lui Niculescu, Ghyka, Biriș și Chioreanu au avut anexate liste cu toate numele pomenite în discuții, semn că nevoia de cartografiere cât mai precisă a credibilității unor deținuți legionari și a legăturilor dintre aceștia era vitală pentru Securitate (*Ibidem*, ff. 134, 168).

⁶³⁷ În termenii colonelului Gheorghe Crăciun vorbim de „sarcini informativ-operative de importanță deosebită” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 3).

⁶³⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁶³⁹ Idem, dosar nr. 65054, vol. 3, f. 395 [cota SRI].

le spunea lui Niculescu și Ghyka, abia putând camufla adevăratele intenții: „Mie, dacă vine șeful ăla mare și mă girează și mă pune acolo, sau cutare, eu știu să fac o școală de cadre, mie trebuie numai să-mi spună ce să iasă din școală, *să iasă teroriști, să iasă bandiți, care fură banii de la C.F.R. sau sfinți* [subl. n.] sau ce vrea, dar trebuie să am girul lui”⁶⁴⁰. Din calcul operativ, dar și datorită structurii psihologice a acestui om, poziția veritabilă în interacțiunile din celulă este dificil de extras. O poziție secundară evita asumarea frontală și directă a unor responsabilități sau a unor inițiative care, odată acceptate, puteau inhiba acțiunea celor pe care trebuia să-i urmărească. Biriș își păstra, însă, entuziasmul, participând la discuții, implicându-se. O umilitate calculată care masca, în fapt, un mare orgoliu. Își câștiga, astfel, un statut foarte abil, nu putea fi acuzat că nu are o poziție legionară, că n-ar susține inițiativele colegilor, evitând, în același timp, să-și asume inițiativa unor gesturi. Afirmase de multe ori că nu are educație legionară, că nu se formase ca legionar („nu sunt un produs al organizației legionare”⁶⁴¹), că „nu are ședințele de cuib”⁶⁴², ca mediu al educației formative legionare, că își asumase inițiative proprii care avuseseră consecințe imprevizibile (referindu-se la derapajele comuniste de la penitenciarul Suceava, apărute – după propria interpretare – tocmai pentru că lipsise coordonarea unui șef), că el n-ar fi „omul care să lucreze direct cu mișcarea legionară”⁶⁴³. Suntem în plină reconstrucție a propriei imagini, atent poziționată pentru a nu-și afecta influența asupra legionarilor, evitând totodată riscul unei implicări directe. Suscită discuții, provoacă, creează contexte problematice, solicită responsabilități din partea frunțașilor legiunii, construiește planurile unui viitor al implicării politice, în care portofoliile trebuie imediat ocupate, lingusește când este cazul, niciodată prea tușat sau strident, cere imperios implicare, nu lasă detaliile să-i scape, cerând informații fără ostentație, cu tact, respectând de fiecare dată limitele contextului discuției. O atare performanță este, trebuie spus, impresionantă, nu cu totul inexplicabilă, date fiind cadrele în care se mișca imaginarul legionar, pentru care, de pildă, un gest radical în favoarea legiunii, petrecut cu câțiva ani înainte, nu era citit în contextul umoral al personajului, ci în cheia ideologică a credinței și legământului legionar, a sacrificiului. Capitalul de încredere și simpatie de care beneficiase Biriș l-a camuflat perfect. Alecu Ghyka povestește o scenă, relevantă în acest sens. În 1956, când îl întâlnise pe Biriș în penitenciarul Jilava, într-o celulă în care erau și deținuți legionari bucovineni, „când ai intrat tu, toți legionarii s-au ridicat și tu ai dat mâna cu unul, cu al doilea și la al treilea ai început a povesti, iar ceilalți așteptau să-ți dea mâna, așa te priveau ei”⁶⁴⁴. Sau, în alt loc, același Ghyka povestea în octombrie 1961, cum era privit protagonistul în celulă: „Ar râde și pereții dacă cineva i-ar contesta lui Victor Biriș că este legionar. Din contră, tu ai o poziție foarte frumoasă, tocmai prin actul acela [pe] care l-ai făcut atunci de extremist,

⁶⁴⁰ *Ibidem*.

⁶⁴¹ *Ibidem*, f. 396.

⁶⁴² *Ibidem*.

⁶⁴³ *Ibidem*, f. 395. „Eu le-am spus că mie îmi lipsește arderea necesară pentru a duce jertfa continuă. Asta este poate datorită oboselii și de aceea eu nu aspir la nimic în cadrul mișcării, eu pot să servesc dincolo, mi se dă un mandat și eu am să spun, îl pot primi și duce la îndeplinire sau nu” (*Ibidem*, f. 396).

⁶⁴⁴ *Ibidem*.

care merge la lucruri periculoase”⁶⁴⁵. Prea puține bănuieli i-au afectat prestigiul, de-a lungul anilor. Așa se explică succesul lui formidabil. Ca și eșecul lui personal, abrupt, brutal și tragic.

La 19 august, împreună cu șeful Direcției a III-a, colonelul Nicolae Budișteanu, cu care pesemne organizase probatoriul și gândise momentul operativ, Crăciun îi trimitea lui Drăghici un document⁶⁴⁶ prin care propunea organizarea unui proces cadru în penitenciar, în care să fie implicați fruntașii legionari. Ideea nu era nouă, ea fiind vehiculată de conducerea ministerului și la sfârșitul anilor '50, fără să prindă, însă, un contur concret⁶⁴⁷. Obsesia unui proces cu largi implicații o împărtășeau și deținuții legionari, atent întreținută de „scoaterile la anchetă”, orchestrate de subordonații lui Crăciun. Temerea era destul de extinsă, dacă șeful G.O. s-a simțit nevoit să treacă, pentru colegii de la Direcția a III-a, o rezoluție în dreptul unui fragment care arăta amintita frică, afirmând că „această problemă a procesului se dezbate de mulți ani între legionari”⁶⁴⁸. Cum operațiunea „comandamentului” se dovedise a fi un succes concret, cum așteptările deținuților puteau fi cristalizate în sensul amplificării terorii, iar faptele de rezistență din penitenciar, pe tot intervalul anilor '50, furnizau suficiente motive pentru un proces, directorul penitenciarului și oficialii Direcției a III-a au decis că rezultatele înscenării operative din celula 55 furnizau suficiente motive pentru un mare proces spectacol.

Raportul proba existența unei „intense activități legionare organizate”⁶⁴⁹, inserând-o într-o formulă de continuitate cu evenimentele din anii 1951-1953, când Luca Damaschin, Niculescu și Constantin Coniac organizaseră un sistem de informații pe Zarcă, care asigurase protejarea conducătorilor legionari închiși aici, cu revoltele și evadările organizate de legionari de la coloniile miniere Baia Sprie, Valea Nistrului și Cavnice⁶⁵⁰ și cu greva foamei din martie 1957 din Aiud. Motivele erau suficiente, 20 de

⁶⁴⁵ *Ibidem*, f. 395. Ghișca se referea la legenda ireproșabilei comportări a lui V.B. în cadrul procesului din 1954-1957.

⁶⁴⁶ Documentul este semnat în clar de cei doi (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 185).

⁶⁴⁷ Idem, dosar nr. 13485, vol. 13, ff. 184, 193. Vorbim de o notă a Direcției a III-a din octombrie 1958, prin care era propusă conducerea Ministerului aducerea la București a vârfurilor legionare din Aiud, responsabile de „activități contrarevoluționare intense”, pentru ca, „pe baza materialelor obținute” să fie „acționați în justiție”. Deși în primă fază Drăghici agrease planul, în urma convorbirilor cu Vasile Negrea și Gheorghe Pintilie, decide să respingă propunerea (*Ibidem*, f. 195).

⁶⁴⁸ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 411.

⁶⁴⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 1, ff. 181-182. Afirmația nu este în contradicție cu cea prezentată mai sus, conform căreia același colonel Crăciun își manifesta scepticismul cu privire la „certitudinea ierarhiei legionare existente” (Idem, dosar nr. 13484, vol. 10, f. 130). „Organizare” putea exista chiar dacă o structură de conducere unanim recunoscută de deținuți nu era încă formată, mai precis acțiunea operativă de inducere a acesteia nu avusese încă un rezultat concret.

⁶⁵⁰ „În aceste colonii de muncă legionarii s-au constituit în grupuri, au ținut ședințe legionare, au recrutat noi membri, au desfășurat activitate de îndoctinare, au stabilit formele și metodele de activitate pentru viitor, au organizat evadări, sabotarea producției, greve și alte acte

agenți în penitenciar produsese un vast probatoriu, putându-se conta și pe importanța martori ai acușării⁶⁵¹. Încadrarea s-ar fi putut face la articolele 119 și 209, punctul 2 din Codul Penal. 17 persoane urmau să fie prinse în acest proces, printre care Chioreanu, Niculescu, Budișteanu, Luca Damaschin etc., listă din care – în mod previzibil – lipsea Victor Biriș⁶⁵². Procesul era gândit ca un act demascator la adresa „căpeteniilor legionare”, un proces spectacol la care urmau să participe toți deținuții. Propunerea lui Budișteanu și Crăciun n-a găsit, însă, înțelegere la conducerea Ministerului. La finele lunii noiembrie conducerea Direcției a III-a îl informa pe Crăciun că „tov[arășul] Ministru Adjunct Negrea Vasile nu a aprobat cele solicitate de dumneavoastră”⁶⁵³. Nu știm care a fost motivul refuzului, însă desfășurarea ulterioară a planurilor reeducării induc ideea că era cu totul prematură pedepsirea unor fruntași legionari, încă nevalorificați pe de-a-ntregul⁶⁵⁴. Înfrângerea maselor legionare din Aiud, sub influența „căderii” șefilor, care trebuiau „îngenunchiați” și „asasinați moral”, era mai importantă. Un proces ar fi închis toate aceste uși, blocând o importantă strategie pentru viitor.

Cea mai importantă etapă a operațiunii a luat sfârșit în ultimele zile ale lunii august 1961, prin mutarea lui Chioreanu într-o celulă cu Gheorghe Brahonschi, care se afla de câteva zile bune în greva foamei⁶⁵⁵ și cu Gheorghe Ungurașu⁶⁵⁶. Plasarea viza

dușmănoase”, raporta Crăciun lui Drăghici în amintitul raport din 19 august 1961 (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 172).

⁶⁵¹ Crăciun îi propunea ca martori ai acușării pe Nichifor Crainic, Radu Demetrescu Gyr, Ioan Dumitrescu Borșa, Ion Victor Vojen și Dumitru Groza. Alături de aceștia puteau fi folosiți agenții „Luculus” (Marinescu Cristea, cf. Idem, dosar nr. 13481, f. 133 și dosar nr. 13485, vol. 13, f. 28), „Graur” (Nițulescu Nicolae), „Dragomirescu [Vasile]” (avocatul Sârbu Lazăr, cf. Idem, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 114), „Ovidiu”, „Andrei” și „Petrică” (Idem, dosar nr. 13483, vol. 1, f. 182).

⁶⁵² Cele 17 persoane sunt: Nistor Chioreanu, Bulhac Andronic, Călin Aurel, Sebastian Mocanu, Ilie Niculescu, Gheorghe Ungurașu, Nicolae Cojocar, Radu Budișteanu, Gabriel Bălănescu, Luca Damaschin, Eugen Teodorescu, Constantin Coniac, Mircea Nicolau, Dumitru Uță, Ilie Stângă, Aurel Pastramagiu, Marin Pometcu (*Ibidem*, f. 184).

⁶⁵³ *Ibidem*, f. 223. Generalul maiorul Vasile Negrea era la acea dată adjunctul ministrului de Interne.

⁶⁵⁴ Crăciun, de pildă, semnalase în noiembrie 1961 Direcției a III-a posibilitatea de a elibera controlat doi deținuți legionari, recrutați ca agenți, pentru a-l descoperi și aresta pe Ion Gavrila Ogoranu. O notă a sursei „Pricop Valeriu” din 15 noiembrie 1961 semnală faptul că Aurel Călin îl cunoștea îndeaproape pe „regele munților”, furnizând o serie de informații în celulă despre contactele acestuia. Planul șefului G.O. fusese acceptat la București, Serviciul 2 confirmând că se redactase un plan operativ în acest sens cu regionala Brașov (Idem, dosar nr. 12609, vol. 3, f. 192).

⁶⁵⁵ Gheorghe Brahonschi fusese șeful Corpului Studentesc Legionar. Unul dintre radicalii rezistenți ai Mișcării în detenția de la Aiud, se autodefinia drept un „stegar” al Legiunii, unul dintre „cei trei locotenenți ai Mișcării Legionare” (alături de Chioreanu și Vică Negulescu), căruia nu i-ar fi permis să „capoteze”, să „cadă sub o anumită limită”, unul care avea „o datorie” (*Ibidem*, ff. 79-80).

⁶⁵⁶ Cei doi mai stătuseră împreună în primele zece zile ale lunii iulie 1961, prilej pentru Chioreanu să-l verifice pe Ungurașu dacă era sau nu pregătit pentru preluarea unei funcții „de mare răspundere” într-o prezumată nouă realitate politică (*Ibidem*, f. 75).

atât temperarea lui Brahonschi, colonelul Ivan Ioan, cel cu care în 26 august Chioreanu avusese o discuție la anchetă, cerându-i cumințirea recalcitrantului, dar și folosirea noii poziții a lui Chioreanu pe lângă Ungurașu⁶⁵⁷ și urmărirea a ceea ce acesta urma să-i transmită despre „comandament”⁶⁵⁸. Cum spunea același Chioreanu, la părăsirea celulei și la sfârșitul unor dezbateri care se dovediseră fructuoase, toată „chestia” fusese pentru el „splendidă” și se putea duce liniștit oriunde, având în spate „lei de granit”⁶⁵⁹...

Celula 55 a rămas într-o strictă monitorizare, pe tot parcursul lunii septembrie și octombrie reușindu-se obținerea unor informații detaliate despre diferitele dimensiuni ale reorganizării. Pe 24 noiembrie 1961 șeful G.O. îi trimitea lui Vasile Patilineț, șeful Direcției Organizatorice din cadrul C.C. al P.M.R., un raport privind „munca informativă și cultural-educativă desfășurată în rândul deținuților din Penitenciarul Aiud”⁶⁶⁰. Raportul fusese trimis simultan și lui Drăghici și adjunctului Negrea⁶⁶¹. Crăciun raporta „preocuparea” pentru „reorganizare, pe baza scheletului din 1948”, menționând listele de nume vehiculate, afirmând, însă, că „nu avem certitudinea ierarhiei legionare existente”⁶⁶². Observația este extrem de importantă și este menită să facă pentru istoric diferența între manipularea informativ-operativă și realitatea efectivă. Din perspectiva unei atari concluzii constructiv fictiv se profilează mai bine, conotând amplitudinea manipulării și cinismul înscenării.

Raportul confirma recunoașterea poziției lui Chioreanu printre deținuții legionari, în ciuda unei activități nu tocmai prezente „în ultimii ani”, semn – din nou – al „lansării” prin care fusese regizată reactualizarea fostului „leu al Ardealului”. Sinceritatea cinică a lui Crăciun, am spune – în context – destul de realistă, admitea că „pregătirea lui culturală este relativă, iar calitățile de șef, de conducător, îi sunt limitate”⁶⁶³. Dacă „legionarii mai activi predau în celulă economie politică, istorie, filosofie, fizică etc., Chioreanu spune basme sau amintiri din Germania”, tușa același

⁶⁵⁷ Strategiile operative sunt vizibile în rezoluțiile marginale ale lui Crăciun (*Ibidem*, f. 24).

⁶⁵⁸ La câteva zile după aducerea în celulă cu Ungurașu, Chioreanu i-a mărturisit câte ceva despre conținutul discuțiilor din celula 55: „Măi Ghiță, uite cum stau lucrurile. În camera 55 am pus la punct mai multe probleme, s-a stabilit o oarecare ierarhie, mai bine zis s-a discutat despre stegarii mișcării, printre care ai fost și tu discutat” (*Ibidem*, f. 32), întrebându-l și despre profilul de eventual lider al lui Aurel Călin, unul din cei care urmau să fie informați despre „comandament”. Îl atenționează, totuși, de eventualele anchete la care va fi supus, să „meargă pe principiul” „nu recunoști nimic, nu există organizare, nu există ierarhie, în închisoare nu se face nimic” (*Ibidem*, f. 33). Chioreanu și-a luat „mandatul” în serios, rugându-l să transmită oamenilor de încredere cu care va sta în celule, că cei din 55 s-au „înțeles perfect”, căzând de acord asupra unor probleme, și plasându-se împotriva liniei lui Mironovici. Noul „comandament” era, deci, simist, îl recunoștea pe Petrașcu drept șef pe țară al Mișcării, iar Chioreanu era secundantul acestuia în detenție, câtă vreme situația lui Petrașcu era necunoscută. Rezultatul noilor investigații este trimis la București, la Cabinet I (Alexandru Drăghici) și Cabinet IV, în noiembrie 1961, alăturându-se o listă de persoane amintite în discuțiile deținuților, pentru extinderea cercetărilor (*Ibidem*, ff. 55, 65).

⁶⁵⁹ *Ibidem*, f. 28.

⁶⁶⁰ *Ibidem*, ff. 208-226.

⁶⁶¹ *Ibidem*, f. 280.

⁶⁶² *Ibidem*, f. 208.

⁶⁶³ *Ibidem*, f. 210.

tabloul defel măgulitor al noului „comandant” al Legiunii. Declarațiile belicoase sau dure ale acestuia („că vrea să moară cu «capul sus»”⁶⁶⁴), amenințările cu „trecerea la acțiune” sau cu declararea „refuzului de hrană”, nu le-a pus în practică – de fapt – niciodată, „în toată detenția sa”. Un personaj șters, mediocru, nu foarte inteligent, în ciuda probabil a unor abilități organizatorice, putea fi luat în serios drept viitorul „comandant” al Mișcării? Nimeni nu credea asta, cu excepția locatarilor vremelnici ai celulei 55, dispuși să investească emoțional și simbolic sub atenta și talentata dirijare a lui Biriș. Regimul de laborator al celulei 55 este confirmat de Crăciun, care raporta că discuțiile purtate aici nu fuseseră cunoscute și de masa deținuților legionari⁶⁶⁵. Cât privește „legăturile cu exteriorul” ale grupului „complotiștilor”, o altă marotă acuzatoare intens vehiculată, ele erau – în mod firesc și previzibil – inexistente⁶⁶⁶.

Efectele trădării lui Biriș s-au văzut jumătate de an mai târziu, atunci când demascându-se organizarea „complotului” din celula 55, și sub presiunea iminenței unui proces, Nistor Chioreanu a încercat să se sinucidă⁶⁶⁷, iar Niculescu a căzut pradă unei grave crize depresive. „Provocatorul ordinar”, cum îl numește Niculescu în aprilie 1964, își duse misiunea la bun sfârșit. Consecințele au fost extrem de dure. Niculescu mărturisea, în octombrie 1963, că „dacă anul trecut [1962] am acceptat să iau parte la reeducare, vă mărturisesc că, în primul rând, am acceptat acest lucru pentru ce?, pentru că, în camera 55, în anul 1961, am fost atras într-o cursă, în care s-a discutat eventualitatea reorganizării mișcării legionare. Încă o dată precizez: am fost atras într-o cursă, nu numai eu ci și alții care au fost aduși în această cameră ca: Alecu Ghica, Nistor Chioreanu, Nelu Rusu, de doctorul Biriș⁶⁶⁸. Eu eram și atunci, poate ați auzit, pe o poziție, i se spunea misticoidă sau misticoidală⁶⁶⁹, cam așa ceva.

Lucrurile au fost puse așa: părintele Borșa a avut discuții cu organele de stat și [că] este posibilă o eliberare și o repunere a noastră în drepturile politice. Ce facem în eventualitatea unei libertăți politice în țara românească? Și atunci ei m-au întrebat despre unul și despre altul dintre dumneavoastră, adică am fost informator fără știrea mea.

Astfel *eu a trebuit să accept să merg anul trecut la reeducare* [subl.n.], pentru cantitatea de răspundere pe care o aveam în special față de tineri, cum a fost Florică Dumitrescu și

⁶⁶⁴ *Ibidem*, ff. 210-211.

⁶⁶⁵ *Ibidem*, f. 213.

⁶⁶⁶ *Ibidem*, f. 214.

⁶⁶⁷ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 69-70.

⁶⁶⁸ Deși constituise pentru el o lovitură teribilă, înscenarea „comandamentului” din 1961, dar și participarea lui Biriș la demascarea lui, în momentul expunerii autoanalizei din 1962, Ilie Niculescu nu-l condamna, înțelegând poate mai bine decât oricine noțiunea de „libertate minimală” operabilă în mediile penitenciare (Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 112 [cota SRI]). Pentru o încadrare teoretică mai riguroasă a conceptului de „libertate minimală”, a se vedea volumul Brîndușei Palade, *Amurgul Leviathanului*, București, Editura Trei, 2000.

⁶⁶⁹ Niculescu făcea referire la „socialismul creștin” pe care-l teoretiza, o încercare de a împăca propriul angajament religios cu ceea ce părea a fi o sumă de teze etice promovate de ideologia comunistă (egalitatea, echitatea, grija față de cei mai slab poziționați socio-economic, distribuția echitabilă a bunurilor publice etc.).

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

ceilalți, ca să arăt cum stau lucrurile și că oamenii aceștia nu au nici un fel de vină, că singurul vinovat sunt eu”⁶⁷⁰.

În toată perioada până la eliberare, culpa asociată încercării de reorganizare îl va urmări, fiind subiect sângeros de demascări, acuzații și puneri la zid. „Am pierdut toată încrederea în oameni”, mărturisea același, în urma episodului Biriș, recunoscând că nu mai are „nici un suport moral” și că „dorea să moară”⁶⁷¹.

Contextul l-a constituit, la începutul lunii iulie 1962, autodemascarea lui Victor Biriș.

Iulie 1962. Capitolele unei vieți.

„Un om care este prăbușit în ființa lui interioară, un om ale cărui resorturi morale nu mai funcționează, omul acesta este un cadavru”⁶⁷².

„Vreau să râd și să plâng cu ochii la furnalele românești”⁶⁷³.

Un moment important, care precede evenimentele de la jumătatea lui 1962, este episodul prelucrării lui Biriș la București. La începutul lui decembrie 1961 Crăciun trimisese lui Drăghici și Patilineț un raport în care confirma rezultatele notabile obținute din folosirea lui Biriș⁶⁷⁴, impunându-se, însă – datorită anvergurii personajului – o regândire sistematică a viitoarei lui misiuni. Dincolo de declarațiile acestuia prin care „demascase organizația legionară”, Biriș se achitase excelent de sarcinile dispuse în lucrarea șefilor legionari: „Prin poziția și discuțiile purtate cu cei în cauză, i-a determinat să vorbească despre activitatea desfășurată în detenție și despre elementele active care sunt vizate pentru posturi în stat și în organizația legionară”⁶⁷⁵. Instrucțiunile făcute la Aiud nu era, însă, mulțumitor, dat fiind timpul relativ scurt pe care Biriș îl putea petrece, fără riscul de a fi deconspirat, în afara celulei. Având în vedere succesul celulei 55, oficialii ministerului pregăteau o operațiune extinsă de compromitere a conducătorilor legionari. Cum prelucrarea agentului se dorea extinsă pe un interval de cinci zile, iar „deplina conspirativitate” nu putea fi asigurată în penitenciar, conducerea ministerului era rugată să aprobe ca „întâlnirea și instrucțiunile” să fie făcute la Direcția VIII-a. Drumul până la București urma să fie folosit pentru „influențarea pozitivă” a agentului, în formula „călătoriei de documentare”, prilej nimerit pentru a-i fi arătate „marile realizări” ale Partidului. Experiența acumulată cu prilejul itinerariului ales de la Aiud la București va face obiectul, câteva luni mai târziu, unei plastice și aplicate povestiri de călătorie, folosită drept capitol în cadrul propriei demascări.

⁶⁷⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 5, f. 72 [cota SRI].

⁶⁷¹ *Ibidem*, f. 225 verso [cota SRI].

⁶⁷² Cuvintele îi aparțin lui Ilie Niculescu (*Ibidem*, f. 74)[cota SRI].

⁶⁷³ Afirmația îi aparține lui Nicolae Petrașcu, fiind parte din propria autoanaliză (Idem, dosar nr. 233819, vol. 5, f. 84).

⁶⁷⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 299-300.

⁶⁷⁵ *Ibidem*, f. 299.

Ofițerii G.O. l-au transportat cu mașina unității până la Brașov, de aici fiind preluat de o mașină a Direcției a III-a, fiind permanent însoțit de Crăciun și alți „lucrători ai Grupului”. Obținându-se aprobarea lui Drăghici⁶⁷⁶, întâlnirea cu ofițerii operativi are loc între 13 și 21 decembrie 1961⁶⁷⁷.

Nu s-au păstrat multe informații despre discuțiile purtate la București. Știm că a fost în atenția vârfurilor ministerului, fiind prezentat de Crăciun adjunctului ministrului de Interne, general-maiorul Vasile Negrea, care-l primește „foarte amabil”⁶⁷⁸. Folosirea ulterioară a agentului, în construirea unei celule cu șefii legionari ai Aiudului, care să fie, rând pe rând, „îngenunchiați” și obligați să cedeze, să renunțe la legionarism și să facă publică abjurarea, oferă câteva explicații retrospective privind natura acestor tratative. Rolul care i s-a pregătit lui Biriș fusese acela de principal agent de influență în rândurile celor mai importante figuri ale Mișcării, lui revenindu-i rolul de „cal troian *întra muros*”, ca să folosim o expresie utilizată ca titlu al memoriilor sale de Ioan Dumitrescu. Două documente, din cercetările întreprinse până în acest moment, s-ar fi păstrat de la această întâlnire⁶⁷⁹. În primul dintre acestea, patru „corifei legionari” sunt descriși de Biriș, cu lux de amănunte, cu un bogat istoric biografic și politic, cu rezultatele obținute cu ei în celula 55, indicându-li-se vulnerabilitățile („punctele slabe”), menite să conducă la un mai eficient control. Este vorba despre Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu, Alexandru Ghyka și Nelu Rusu, portretizați nu tocmai măgulitor. Celelalte declarații cuprind informații despre greva din 1957, despre legăturile dintre deținuți în penitenciar sau cele cu exteriorul în 1946-1948, legăturile cu reprezentanții altor partide politice, vehicularea ipotezei privind posibile tratative de ordin politic între Mișcarea Legionară și guvernul comunist etc.

Propunerile au prins contur în februarie-martie 1962, șeful G.O. luând decizia organizării unui grup de 120 de deținuți destinați primelor operațiuni de reeducare în comun, planul „aprobat de tov[arășul] vice-președinte al Consiliului de Miniștri și Ministrul Afacerilor Interne, General Colonel Alexandru Drăghici”⁶⁸⁰ fiind redactat imediat după discuțiile de la București cu Biriș. Au fost selectate 17 celule⁶⁸¹, cuprinzând în diferite proporții fruntași legionari, diferiți adepți și agenți, preconizându-se înfrângerea acelor lideri încă „recalcitranți” și convertirea treptată a maselor, prin expiația publică a conducătorilor. Pentru fiecare celulă se stabilise un program, fiecare avea câte un șef de cameră, „care conducea întreaga activitate”, acesta fiind ajutat de un

⁶⁷⁶ Rezoluția acestuia pe raportul G.O. suna astfel: „Se aprobă, însă gândită [sic!] la o legendă plauzibilă” (*Ibidem*, f. 300).

⁶⁷⁷ *Idem*, dosar nr. 13484, vol. 7, f. 87.

⁶⁷⁸ *Idem*, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 11.

⁶⁷⁹ În ordine cronologică, primul document, datat „București, 15 decembrie 1961” cuprinde o declarație privind legăturile dintre deținuți, convorbirile avute și informațiile relevante obținute în intervalul 14 iunie-11 decembrie 1961 în celula 55 Zarcă (*Idem*, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 215). Al doilea, arhivat în două segmente, intitulat „Caracterizări” și „Caracterizare”, cuprinde 27 de pagini dactilografiate, fiind semnat și datat: „Victor I. Biriș, București, 19 decembrie 1961” (*Idem*, fond Documentar, dosar nr. 13484, vol. 7, ff. 5-32).

⁶⁸⁰ *Idem*, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 56.

⁶⁸¹ *Ibidem*, f. 149. Este vorba, printre altele, de celulele 328, 326, 329, 330, 333, 327, 356 și 321, situate pe Secțiile V și VI ale penitenciarului, cuprinzând între 15 și 20 de deținuți.

grup format „dintre cei cu poziție bună”, în număr de trei până la șase deținuți. Se făcea trecerea de la „prelucrarea vârfurilor”, prima acțiune considerată prioritară a G.O., la extinderea rezultatelor obținute cu aceștia, pe celular⁶⁸², în grupuri largite. Controlul activității acestora se făcea zilnic de către lucrătorii cultural-educativi și săptămânal de conducerea penitenciarului⁶⁸³. S-au distribuit celor merituoși diferite cărți, s-au dat la lectură periodicele partidului etc. Biriș se număra printre privilegiați, o rezoluție a colonelului Rusu Emanoil de la finalul unui raport trimis de G.O. către M.A.I., Cabinet V la 15 martie 1962, confirma că avusese o convorbire telefonică cu Crăciun, prin care-i transmitea „că lui Biriș, Budișteanu și Groza li se pot da de citit cărți cu fond ideologic: mat[erialism] și empiriocriticism, manualul de ec[onomie] politică și filosofie. «Glasul Patriei» deocamdată să nu fie dat la citit”⁶⁸⁴.

Rolul de pivot a fost deținut de celula 321, în componența căreia, alături de Victor Vojen, Ilie Niculescu, Nistor Chioreanu, Radu Mironovici sau Iosif Costea, fusese plasat și Biriș. Cei 19 fruntași legionari au fost puși împreună, într-o primă formulă, în primele zile ale lunii martie. Ulterior, la mijlocul lunii mai 1962, formula fusese re consolidată prin aprobarea cerută de Crăciun privind „formarea unei camere cu legionari de categoria I-a”⁶⁸⁵. Lista, supusă aprobării conducerii Ministerului, cuprindea 11 nume⁶⁸⁶. Cu fiecare dintre aceștia Crăciun avusese discuții individuale, fiecăruia demascându-i-se „crimele legionare”, fiind puși în fața propriilor vinovații și invitați să și le asume. La mijlocul lui aprilie 1962 Alexandru Drăghici, venit într-o inspecție la Aiud, face o vizită, fără a-și declina identitatea, locatarilor celulei 321. Ținând să evalueze personal progresul muncii de profil, ministrul le ține un discurs despre Horia Sima, înfățișat drept un „criminal, odios trădător de patrie, care este hrănit din dolarii papei”, la fel ca el fiind „toți care au fugit din țară pentru a aduce servicii imperialiștilor”⁶⁸⁷. Un raport din septembrie același an al G.O. către Cabinetul V reținea prestația foarte bună a lui Biriș, alocându-i-se un „rol deosebit”, fiind unul care „n-a cruțat pe nimeni”⁶⁸⁸ în discuțiile din celula 321⁶⁸⁹. Era considerat principalul vârf de

⁶⁸² „Ruperea unor șefi legionari din toate grupările”, cum numește Crăciun prima operațiune de amploare a G.O., avusese loc doar în clădirea Zărcii, izolată de corpul principal al penitenciarului, asigurându-se, astfel, deplina conspirativitate (Florian Banu, *op. cit.*, p. 557).

⁶⁸³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 149.

⁶⁸⁴ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 58. În momentul respectiv în penitenciar, dintr-un total de 3259 de deținuți, 980 erau prinși în munca „cultural-educativă”, reprezentând aproape o treime. Jumătate dintre aceștia munceau în Fabrică, iar jumătate erau deținuți pe secțiile V și VI ale penitenciarului (Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 135).

⁶⁸⁵ *Ibidem*, f. 170.

⁶⁸⁶ Nistor Chioreanu, Radu Budișteanu, Luca Dumitrescu, Aurel Călin, Dumitru Groza, Augustin Bidianu, Radu Mironovici, Ion Dumitrescu Borșa, Victor Vojen, Ilie Nicolescu și Victor Biriș.

⁶⁸⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, ff. 144-145.

⁶⁸⁸ *Ibidem*, f. 275.

⁶⁸⁹ Biriș fusese pus să lucreze intens, printre alții, la înfrângerea lui Luca Dumitrescu. Acesta redactase o expunere la 31 iulie 1962, pe care – nemulțumit de modestia unor accente critice – Biriș se simte dator s-o atace. Îi citește slăbiciunile, subterfugurile, lipsa de duritate față de sine, menajarea unor figuri, tonul moderat al criticilor. Crăciun era extrem de mulțumit de abilitatea

lance al politicii G.O. în mijlocul conducătorilor legionari și cel mai important vector al reeducării. S-au păstrat o serie de însemnări descriptive sau note operative semnate de Biriș în această perioadă, de la „greutăți și soluții” survenite în cazul celor cu „mentalitate structurată religioasă”⁶⁹⁰, pentru a căror îndepărtare propuseseră folosirea dirijată a lui Dumitru Stăniloae⁶⁹¹, diferite fișe descriptive, până la note „asupra camerei 321”⁶⁹².

Preparativele în vederea redactării autoanalizei începuseră încă din 1960, de fapt de la primele raporturi cu ofițerii operativi, când lui Biriș i s-a cerut, ca test al loialității și schimbării de atitudine, să producă propria perspectivă a trecutului legionar, poziționându-se față de panteonul eroic al Legiunii. O declarație fluviu din august-septembrie 1960, prolixă, cuprinzând multiple subiecte, este un prim rezultat consistent al acestor demersuri⁶⁹³. Ea va constitui principala sursă a autoanalizei din iulie 1962⁶⁹⁴. Evoluția interpretărilor și a „adjectivărilor”, cum numea Crăciun acuzele demascatoare, a cunoscut însă un crescendo remarcabil, culminând în textul propriu-zis al autodemascării din primele zile ale lui iulie 1962⁶⁹⁵. Dacă în 1960 vorbim de o intenție hotărâtă de a pune la zid și condamna, de multe ori formal și periferic, actele politice ale

elevului său: „În mod inteligent, dar cu înțepături, Biriș demască pe Luca Dumitrescu și îl împinge în direcția sincerității” (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 93).

⁶⁹⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 90.

⁶⁹¹ Dumitru Stăniloae a fost adus în penitenciarul Aiud la 10 martie 1962 (a se vedea F.M.P. la <http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2012.%20Stanco%20-%20Stauss/Stani%20Dumitru%20I/index.php>, consultat la 3 iunie 2013), ca efect al unei adrese din 28 februarie 1962 a G.O. către Direcția a III-a, care preciza: „deoarece este necesară aducerea sa la Penitenciarul Aiud, în interesul muncii, rugăm dispuneți transferarea acestuia la Penitenciarul Aiud” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13483, vol. 3, f. 56). Planul organizării tematică a prestației acestuia fusese redactat de Biriș, care sugera următoarele capitole: „1. incompatibilitatea legionarismului cu ortodoxia; 2. condamnarea atentatului politic din punct de vedere dogmatic; 3. combaterea naționalismului din punct de vedere religios; 4. combaterea formelor patologice ale misticismului religios în închisoare; 5. condamnarea influențelor legionare de la mănăstirea Vladimirești; 6. încadrarea ortodoxiei în R.P.R. și comunism” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 90-91). Stăniloae și-a susținut autoanaliza în 13-14 august 1962 (*Ibidem*, ff. 186, 188).

⁶⁹² Câteva exemple: „Nota asupra camerei 321 în perioada 27 mai – 13 iunie 1962” (*Ibidem*, ff. 126-131), „Proiect pentru continuarea reeducării legionarilor din camera 321 și 322” din 7 septembrie 1962 (*Ibidem*, f. 122), „Notă privitoare la continuarea acțiunii în camera 321” (*Ibidem*, ff. 117-117 verso), „Notă privitoare la rezultatele și dezvoltarea în viitor a acțiunii de restructurare a legionarilor din camera 321” (*Ibidem*, vol. 3, f. 99) sau „Notele asupra atmosferei din cameră” (*Ibidem*, ff. 100-104).

⁶⁹³ *Ibidem*, vol. 1, ff. 259-450.

⁶⁹⁴ Deși nestructurată pe capitole, declarația din august-septembrie 1960 conține o primă variantă a celor două mari capitole ale autodemascării din 1962, adică „Demascarea lui C.Z.C.”, respectiv „Demascarea lui H.S.” dar și o primă variantă a „autodemascării” (*Ibidem*, ff. 433-450). La mijlocul lui 1962 și ca efect al discuțiilor purtate la București, i s-au adăugat alte patru capitole, scrise în intervalul decembrie 1961-iunie 1962, iar textul a fost integral regândit.

⁶⁹⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13237, ff. 130-131.

Legiunii ori ale conducătorilor ei, doi ani mai târziu textele expiatorii conțin detalii personale de o cruzime greu imaginabilă, o veritabilă disecție, dublată de o inflație adjectivală extrem de dură. Formulele lepădării de sine căpătaseră, în ultima parte a detenției lui Biriș la Aiud, accentele unei uri de sine devastatoare. Înfrângerea tuturor iluziilor, acceptarea cu entuziasm și determinare a unei vaste operațiuni autodenigratorii, cinismul lichid cu care a preluat în propriile informări ori note de caracterizare figuri familiare sau foarte apropiate ale detenției, aparenta lipsă de scrupule în a compromite prieteni foarte apropiați, demascându-i cu o stranie naturalețe, compun tabloul complex al unei evoluții care reproduce, în formula unui destin, *natura experimentului aiudean*.

Întinzându-se pe durata mai multor zile, autodemascarea lui Biriș a fost, din descrierile martorilor și reacțiile înregistrate de ofițerii de contrainformații, un moment decisiv în prăbușirea legionarilor, fiind considerată unanim una din cele mai crunte rechizitorii ale Mișcării, ale liderilor acesteia și ale protagonistului însuși. În raportul-sinteză din 1964 colonelul Crăciun, punctând efectul decisiv avut de „declarațiile unor șefi legionari”, amintește prestațiile notabile ale lui Gyr, Crainic și Dumitrescu Borșa, oprindu-se însă preferențial asupra textului lui Biriș. Percepută ca un punct culminant și detașată de toate celelalte prin „efectul catastrofal”⁶⁹⁶ pe care-l provocase, autoanaliza lui V.B. fusese unul dintre momentele memorabile ale activității G.O.

Efectele, cum vom vedea, au fost devastatoare, de la încercări de sinucidere, evidente prăbușiri nervoase, până la precipitarea agonală a unor convertiri⁶⁹⁷.

Precedentul dezvoltărilor din prima săptămână a lui iulie 1962, cum s-a amintit, l-a constituit declarația dată de Biriș căpitanului Nodiț la sfârșitul lunii august-începutul lui septembrie 1960⁶⁹⁸. O lungă și extrem de amănunțită istorie a Legiunii, o portretistică sumară, dar suficient de încadrată pentru acel moment operativ, a „Căpitanului” și a „Comandantului”, o bună descriere a câtorva fruntași legionari și punctarea slăbiciunilor, care puteau fi, cu bun profit, utilizate împotriva acestora și nu în ultimul rând o primă variantă a „autodemascării”⁶⁹⁹, sunt caracteristicile acestui text de aproape 200 de pagini. El a constituit fundalul sintezei din iulie 1962, chiar dacă diferențele dintre cele două abordări sunt semnificative, decupând achizițiile în materia reeducării însușite de Biriș de-a lungul celor aproape doi ani. Ce obținuse căpitanul Nodiț la începutul acțiunilor reeducative nu fusese, însă, puțin lucru, nu doar din perspectiva amplitudinii declarației, ci mai cu seamă a sublinierii *punctelor sensibile*, care vor constitui, pentru a folosi o metaforă militară uzitată de artizanii G.O., *fronturile cele mai înaintate în munca de surpare a conștiințelor*. Biriș pur și simplu pusese bazele rescrierii demascatoare a istoriei Mișcării Legionare. El este cel care a oferit *tematica legionară* a restructurărilor. Mai mult, pregătise fundamentul pentru acțiunile operative viitoare,

⁶⁹⁶ Florian Banu, *op. cit.*, p. 565.

⁶⁹⁷ „Loviturile primite prin declarațiile lui Biriș Victor au fost așa de mari pentru unii șefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbușire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenușie» și «stâlpul de neclintit» al «Gărzii de Fier»” (*Ibidem*, p. 566).

⁶⁹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 259-450.

⁶⁹⁹ *Ibidem*, ff. 433-450. Accentul a căzut, în acest text, pe macularea familiei. Sunt devoalate amănunte derizorii despre vicile bunicilor, despre legăturile adulterine ale tatălui, despre moralitatea îndoielnică a surorilor, despre infirmitățile fraților.

oferind amănunte de culise, inventând situații și conflicte, răsturnând evenimente, producând explicații contrafactice, folosind intens explicația psihologică⁷⁰⁰ în decriptarea unor evenimente istorice, în mod fatal extrem de complexe, identificând conflictele intestinale ș.a.m.d.⁷⁰¹ O agresivă simplificare, ordonată după exigențe demascatoare. Este vorba despre atacurile personale, specialitatea lui Biriș, folosindu-se detalii dintre cele mai intime, la limita cea mai de jos a decenței, privind biografia lui C.Z.C. și H.S., dar nu numai, apoi despre intens frecventata imoralitate a „idolilor” legionari, despre „faptele de arme” concretizate în crimele comise, colaborarea cu Serviciile Secrete ale lui Carol al II-lea, elogiul trădării, o „istorie răsturnată” a Mișcării, în care opțiunile se dovediseră dublate de subversive intenții, o generală și veche prăbușire a idealurilor.

Sigur, producția din august 1960 nu se ridică, încă, la nivelul diatribelor crude și definitive din iulie 1962. Acumularea unei uri de sine, crezută și capitalizată drept unic instrument de salvare de către Biriș, asociată uneiperate ticăloșii, generaseră o notabilă diferență. O altă observație ce deosebește cele două producții, este profilul pe care V.B. și-l desenase în 1960 și 1962 sieși. Prima formulă a recapitulării istoriei Legiunii îi rezerva unul dintre cele mai importante roluri, de pildă în criza provocată de rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941⁷⁰². Un orgoliu consistent îl determină să se descrie ca cel care condusesse, efectiv, tratativele dintre H.S. și conducătorul statului, încercând – evident – salvarea situației. De altfel, declarația din 1960 îi rezerva de fiecare dată un loc crucial în istoria Legiunii sau în gestionarea destinului deținuților legionari⁷⁰³. Doi ani mai târziu, orgoliul rămăsese intact, manifestarea lui, însă, ocupa alt

⁷⁰⁰ V.B. vorbește des de „psihocomportament” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 167).

⁷⁰¹ Observația noastră nu presupune că toate detaliile oferite de V.B. sunt manipulatorii. Multe din informațiile factuale se verifică, însă ordonarea lor în interiorul unui așa-zis „discurs istoric” este fundamental manipulatorie. Și nu este vorba doar de organizarea tendențioasă a unor informații, ci și de ficționarea unor evenimente. Scrierea unui text atât de lung se făcuse sub influența unor stricte cerințe tematice. Ofițerii G.O. nu aveau nevoie de o istorie a Mișcării Legionare, ci de teme sensibile, care puteau fi – cu deplin efect – folosite pentru distrugerea credințelor. O altă observație care trebuie făcută este că, în multe situații, citirea trecutului legionar se dovedise corectă, abuzurile și folosirea asasinatului ca mijloc de acțiune politică, specifice Mișcării Legionare, fiind corect identificate. Paradoxul crud al folosirii unei istorii rechizitive și răzbunătoare în scopuri, la rândul-le, criminale dă dimensiunea tragică a statutului adevărului istoric, în medii penitenciare viciate de o acută violență ideologică.

⁷⁰² Vezi în acest sens nota 792. O similară poziționare în cazul pactului încheiat de Nicolae Petrașcu în 1945 cu conducerea M.A.I., despre care afirmă că „făcuse o impresie foarte favorabilă în marea masă a legionarilor”, cu excepția propriului grup, singurul care-și păstrase o puritate ideologică. Atât în fața propriei conștiințe, dar și în fața ofițerilor G.O., profilul intransigentului fusese extrem de seducător. Departe de a corespunde cu realitatea, el constituise principala acoperire operativă a lui Biriș în acțiunile sale de la Aiud.

⁷⁰³ Documentul din august 1960 puncta, orgolios, realizările lui V.B.: cel mai important grup legionar, din perspectiva purității ideologice, memoriul din mai 1944 adresat mareșalului Antonescu, prezervarea unei „intransigente” nenegociabile la procesul din 1955-1957 sau relatarea senină a unei solicitări pe care foștii colegi de lot din procesul de la Constanța i-o adresaseră, la revenirea în 1957 la Aiud, de a prelua, pur și simplu, conducerea Mișcării,

registru. Disoluția de sine, o formulă a autorăzbunării, și diatribele sângeroase împotriva apropiaților sau a vârfurilor legionare constituiau, acum, fondul declarației.

Suntem în primele zile ale lunii iulie 1962. Biriș participase la câteva acțiuni operative cheie ale unității de contrainformații, de la tatonarea tematică cu Dumitrescu Borșa din 1960, organizarea comandamentului legionar din celula 55 în iulie-septembrie 1961, prelucrarea sa la M.A.I. în decembrie același an, până la organizarea celulelor de reeducare 321 și 322 în prima jumătate a lui 1962. Călătoria la București are, în biografia lui și în istoria Grupei Operative, un rol crucial. Conducerea M.A.I. luase decizia „lansării” agentului într-o extinsă operațiune pe celulele mari, cu grupurile de frunțași legionari, care trebuiau „anihilați” ideologic, mesajul trebuind apoi extins și la nivelul „maselor legionare”. Între ianuarie și septembrie 1962 Biriș fusese încarcerat în celulele 321 și 322, participând activ la demascarea lui Radu Budișteanu, Alexandru Ghyka, Radu Mironovici, Ilie Niculescu, Nistor Chioreanu sau Luca Dumitrescu. Redactează caracterizări, note de stare sau planuri operative, sugerează modalități de constrângere, de șantaj sau strategii de reeducare⁷⁰⁴. Majoritatea celor de mai sus au fost determinați să-și susțină autodemascările la jumătatea lui 1962, o mare victorie operativă pentru Biriș⁷⁰⁵.

Momentul cel mai intens al vieții penitenciare l-a constituit prima săptămână a lunii iulie 1962, când – pe parcursul a nu mai puțin de șapte zile – și-a susținut ceea ce va fi unanim recunoscut drept cel mai dur și necruțător rechizitoriu personal. Compusă din șase mari capitole, autoanaliza lui Biriș este unică. Tonul, amplexarea „adjectivărilor”, visceralitatea unor detalii private, lipsa completă de scrupule ori rezerve în a macula cu tenacitate pe oricine, cruzimea gratuită a ficționalizării unor contexte istorice, fac din acest demers o experiență memorabilă.

Cele șase capitole care au jalonat săptămâna cea mai intensă din viața lui Biriș au fost „Călătoria de documentare”, urmată de „Sensul cotiturii”, apoi de „Autodemascarea” propriu-zisă, capitolele patru și cinci fiind ocupate de „Demascarea lui C.Z.C.”, respectiv „Demascarea lui H.S.”, totul încheindu-se cu capitolul șase, „Concluzii finale”⁷⁰⁶.

considerându-l „o mare rezervă legionară” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 281).

⁷⁰⁴ A se vedea, în acest sens Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 107-258.

⁷⁰⁵ Luca Dumitrescu și-a susținut autodemascarea pe 31 iulie 1962 (*Ibidem*, vol. 3, f. 93), Radu Budișteanu la începutul lunii iunie același an (*Ibidem*, vol. 1, f. 500), Vojen în aceeași perioadă (*Ibidem*, ff. 498-499) ș.a.m.d.

⁷⁰⁶ Cuprinsul complet este următorul: Cap. I: „Călătoria de documentare” cu subcapitolele „Introducere” (*Ibidem*, vol. 2, ff. 1-10) și „Aiud-București” (*Ibidem*, ff. 10-14), Cap. II, „Sensul cotituri” (*Ibidem*, ff. 14-19), Cap. III, „Autodemascarea” (*Ibidem*, ff. 20-26), Cap. IV, „Demascarea lui Corneliu Z. Codreanu” (*Ibidem*, ff. 27-45) cu următoarele subcapitole „Miturii” (*Ibidem*, f. 27), „Cum l-am cunoscut pe Corneliu Codreanu” (*Ibidem*, f. 36) și „Viața intimă” (*Ibidem*, f. 42), Cap. V, „Demascarea lui Horia Sima” (*Ibidem*, ff. 46-72) cu următoarele subcapitole „Cariera” (*Ibidem*, f. 46), „Cum l-am cunoscut pe Sima” (*Ibidem*, f. 49), „Chestiile speciale” (*Ibidem*, f. 58) care este împărțit pe următoarele subcapitole: „1. Cazul Cantacuzino și V. Cristescu” (*Ibidem*), „2. Cazul răzvrătiților” (*Ibidem*, f. 60), „3. Cazul contelui Poniuski” (*Ibidem*), „4. Rebeliunea” (*Ibidem*, f. 61), „5. Cazul Moruzof” (*Ibidem*, f. 64), „6. Asasinatele de la Jilava”

Vom încerca în cele ce urmează să punctăm elementele esențiale ale autodemascării. Primul capitol, referitor la „călătoria de documentare”, fusese abil postdatat de Biriș, pentru a nu deconspira drumul făcut la București în decembrie 1961, adevărata sursă a impresiilor care fac obiectul acestui text. Astfel, pretindea Biriș, la 14 iunie 1962 a fost scos din celulă comunicându-i-se că „organele în drept doresc să-i dea posibilitatea să facă o scurtă călătorie prin țară pentru a lua contact cu noua viață” și „pentru a se convinge personal de realitatea marilor realizări ale revoluției socialiste”⁷⁰⁷. De fapt, lucrurile stăteau altfel. Crăciun propusese, într-un raport din 24 noiembrie 1961 înaintat lui Vasile Patilineț, necesitatea unei asemenea călătorii. „Propunem să fie transportați pe timp limitat și sub diferite pretexte, legionari prin locuri unde realizările poporului nostru sunt foarte mari, spre exemplu pe Biriș Victor, pentru a-l apropia mai

(*Ibidem*, f. 67), „Încheiere” (*Ibidem*, f. 71) și ultimul capitol, al VI-lea, „Concluzii finale” (*Ibidem*, ff. 72-76). Documentul există în două variante, o variantă dactilografată, cu unele pasaje absente (*Ibidem*, ff. 1-76) și una reproducă într-o notă informativă a sursei „Varodi Lamberto” din 3 iulie 1962, „privind expunerea făcută de Dr. Biriș Victor în zilele de 1 iulie 1962 în fața a 30 deținuți, în camerele 321-322, secția a V-a”, semnată „Aiud, 3 iulie 1962” (*Ibidem*, vol. 1, ff. 503-525). Această din urmă variantă este, în fapt, transcrierea operată de un ofițer de pe înregistrările T.O. din cele două celule. Între cele două variante există diferențe, datorate simplificării textului la transcrierea de pe bandă.

⁷⁰⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 1. Textul, intitulat „Călătoria de documentare” (*Ibidem*, ff. 1-14 și Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 1, ff. 278-353) începe cu o scurtă „Introducere”, după care continuă cu capitolul 2, „Aiud-București”, al cărui conținut este descris aici. În introducere, recunoștea că în ziua de 14 iunie 1962 „am fost dus în fața” șefului G.O. I se comunică faptul că „organele în drept” decisese „să dea posibilitatea unui vechi deținut să facă o călătorie prin țară pentru a lua contact cu noua viață și pentru a se convinge personal de realitatea marilor realizări ale revoluției socialiste”. Pentru a răspunde eventualelor întrebări din auditoriu privitoare la alegerea lui, Biriș fusese dirijat să spună că recomandarea îi aparținuse lui Nistor Chioreanu, care – într-o discuție cu Crăciun – îl recomandase călduros, considerându-l foarte nimerit. Apelează, pentru a nu lăsa impresia unei acțiuni coordonate, la precedentul lui Budișteanu și Vojen, care „după o călătorie asemănătoare” se prezentaseră cu o „dare de seamă”, „fixându-și atitudinea față de noile realități”. Știindu-se că și din partea lui „se aștepta o conduită asemănătoare”, ia „hotărârea gravă, prin consecințele de ordin personal și general” de a descrie drumul înnoitor. Decizia trebuia să apară drept una dificilă, luată după îndelungi frământări, doar în această manieră credibilitatea ei trecând drept inatacabilă (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 1). Pentru a credibiliza povestea unor prealabile negocieri, Biriș mărturisea că ceruse un răgaz pentru acceptare. Reiterează tradiționala lui poziție de „intransigență legionară”, „atașamentul față de mișcarea legionară și H.S.”, activarea „fățîșă sau clandestină” în organizație. Știe să atingă și coarda sensibilă, tot în scopul consolidării încrederii în propriul demers: „anii lungi de izolare și de singurătate totală de aspectele cele mai elementare ale vieții firești, meditațiile reflexive asupra trecutului meu personal și politic, apoi cunoașterea ultimelor trepte ale foamei și frigii, trăirea repetată în abisul deznădejdi personale sau colective, evidența părăsirii din partea acelor care, după producerea dezastrului, s-au pus în siguranță, fugind în străinătate” (Idem, f. 2). „Am ezitat și am tot amânat”, își mărturisea frământarea Biriș „să dau expresie publică certitudinilor la care am ajuns la capătul unor lungi sângerări” (*Ibidem*). Ar fi preferat „să ducă în mormânt decepțiile și prăbușirile lui sufletești”, însă „zarurile au fost aruncate prin propunerea lui domnului Chioreanu” (*Ibidem*). Fiind un „act care-l angajează total”, a cerut permisiunea să facă declarație „în scris”. Firește, i s-a aprobat. Așa s-a născut acest text.

mult de noi, să-l ducem la o întâlnire la Cluj și apoi la București. El a locuit în Cluj și București până în anul 1941 când a fost arestat”. Șeful G.O. făcuse propuneri similare și pentru Ilie Niculescu, Dumitrescu Borșa, Victor Ioan Vojen. „Considerăm că cei propuși pentru a fi transportați în localitățile susmenționate, reînțorși în penitenciar, prin discuțiile ce le vor purta cu ceilalți deținuți, vor arăta realizările obținute de regimul nostru, zdruncinându-le încrederea în versiunile calomnioase care circulă printre deținuți”⁷⁰⁸. Victor Biriș a fost primul deținut legionar care a fost condus într-o asemenea călătorie.

„Bărbierit, dat cu apă de Cologne” și „săpun parfumat”, îmbrăcat în „cămașă bleu uni, cravată, costum de vară gris, ciorapi, pălărie și batistă” se privește în oglindă, recunoscându-se „cu mare greutate în chipul” care-l „privește pe omul de acum 21 de ani”⁷⁰⁹. Face cunoștință cu „doi domni”, fiind urcat într-o „mașină de lux sovietică”, o Volga „cu radio”, care urma să se îndrepte spre București. Traversază Aiudul, pornind spre Alba Iulia. „Însoțitorii”, „binevoitori și amabili”, încep să-i vorbească despre realizările socialiste. Îi ascultă politicos, în timp ce prin fața privirii se derulează dealurile, pădurile, câmpiile. Brusc se produce o „dedublare”. Pe fundalul ideologic care i se prezintă auditiv și vizual în fața privirii, se derulează în minte secvențe ale trecutului legionar. Ia naștere un procedeu descriptiv nemaintâlnit printre descrierile de călătorie ale deținuților. În loc să elogieze doar ce vedea, Biriș rafinează demersul, adăugându-i componenta comparativă. Reușește performanța ca, deopotrivă, lectura mării cărți socialiste, ale cărei pagini se derulau cu migală, destoinic, prin fața Volgăi, să fie însoțită de demascarea trecutului. Bucuria lecturii este dublată, strategic, de ura față de trecut.

Drumul ce se deschidea lin înspre Alba Iulia îi trezește imaginea unei coloane de oameni care se refugiau înspăimântați din fața înaintării liniei frontului, ca o „râmbă uriașă”⁷¹⁰. Tot atunci, Sima îndemna la „luptă fratricidă” de la radio „Donau”. Fostul prefect legionar de Alba Iulia, Grigore Baci, îi mărturisea că în 1942 Sima i-ar fi spus: „Du-te la Brașov la Biriș și spune-i să-l curețe pe Antonescu”⁷¹¹. Trecuseră 20 de ani de atunci, însă cuvintele, imaginile și vinovațiile pluteau deasupra istoriei. Și comparațiile continuă. Urmează Sibiu. Aici „făcuse avocatura cândva Corneliu Georgescu, comandant al «Bunei Vestiri», fugit din țară după rebeliune, avansat comandant legionar de H.S.”, care organizase „prizonierii români pentru a lupta contra armatei țării în slujba hitlerismului cuprins de spasmul morții”⁷¹². Prin fața ochilor, însă, se derulau compensativ „șantier și construcții noi de case particulare”, „tramvaie noi cu silueta elegantă de fabricație românească”⁷¹³. Urmează Făgărașul și Brașovul cu „caravanele de camioane, fabricate la «Steagul Roșu», prilej nimerit să admire „mărșăluirea hotărâtă a plutoanelor de tractoare”⁷¹⁴ fabricate tot aici.

⁷⁰⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 3, ff. 225-226.

⁷⁰⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, ff. 2-3.

⁷¹⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁷¹¹ *Ibidem*.

⁷¹² *Ibidem*.

⁷¹³ *Ibidem*, f. 4.

⁷¹⁴ *Ibidem*.

„Ce minunată ar fi această călătorie într-o mașină de lux, cu radio, pe o șosea asfaltată și bine întreținută, cu serpentine prin codrii umbroși care te invită la drumeție, dacă nu ar apărea mereu trecutul cu degetul lui dojenitor!”, medita amar autorul. Vederea penitenciarului din Brașov îi amintește de Andreas Schmidt, șeful Grupului Etnic German⁷¹⁵, „omul lui Himmler”⁷¹⁶, pe care-l cunoscuse aici. Drumul continua cu Ploieștiul, de unde „Sima recrutase pe răzbnătorii care în frunte cu Niki Dumitrescu l-au ucis pe Armand Călinescu”⁷¹⁷, unde, însă, vede „careul de blocuri din piața din centru, complet transformate”, care fac orașul „de nerecunoscut”. Drumul se îndreaptă apoi spre București. Pe lângă mașină treceau biciclete, motociclete, într-un ritm „caracteristic vieții noi”⁷¹⁸. „Cazanul satanei”, Capitala, nu putea fi decât orașul zilei de 21 ianuarie 1941. Ulterior, el devine, printr-o imersie regeneratoare, „orașul luminilor”, pe care-l parcurgi „cu încântare”⁷¹⁹. Entuziasmul călătorului este prompt amendat de însoțitori, care țin să-l anunțe că ce vede este deja învechit, că „noul” pulsează un pic mai încolo, în noile șantiere de locuințe, unde viața muncitorească poate fi palpată în starea ei ingenuă, pură⁷²⁰. Pentru că se folosesc „ultimele perfecțiuni în tehnica construcțiilor”, blocurile sunt mai numeroase și mai frumoase. „imnul cântat de macaralele uriașe” fiind „gustat pe îndelete”⁷²¹. „Lucrătorii care fixează ferestrele”, zidarii, arhitecții alcătuiesc „versurile imnurilor de slavă pe care oamenii muncii le înalță construirii socialismului”⁷²². Lăsând în spate Casa Scânteii, „mândria oamenilor muncii”, se lasă „orbit”, printr-o neverosimilă comparație, de „Palatul de cleștar al expoziției Ministerului Economiei”, sfințit de desfășurarea „ședinței extraordinare a Marii Adunări Naționale”⁷²³. Cartierele Bucureștiului sunt „microroiaone”, de pildă Giuleștiul sau Grand-ul. Teatrul Giulești este „mai mare și mai frumos” decât cel maghiar din Cluj. Restaurantele îl lasă, totuși, „fără termeni de comparație din trecut”, impactul lumii noi determinându-l să realizeze că a „pierdut foarte mult din viață”⁷²⁴.

„Și încă se mai văd macaralele uriașe ridicând panourile prefabricate, și încă se construiește într-un ritm neostenit”⁷²⁵, observa atent Biriș. Vechii locuitori din Grand, „spaima trecătorilor”, au fost înlocuiți de „oameni linișțiți, bine hrăniți, bine îmbrăcați, bine dispuși”⁷²⁶. Urmează Cișmigiu, Piața Kogălniceanu, Calea Victoriei. „Pe seară,

⁷¹⁵ Grupul Etnic German era o persoană juridică română de drept public, înființat în 7 noiembrie 1940, fiind alcătuit din supușii români, recunoscuți și înscriși la cererea lor de conducerea grupului, în registrul național, ca fiind de origine etnică germană. Conducerea Grupului era asigurată și reprezentată de Partidul Muncitoresc Național Socialist German (N.S.D.A.P.) (Idem, fond Penal, dosar nr. 10618, vol. 42, ff. 8-9).

⁷¹⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 5.

⁷¹⁷ *Ibidem*, vol. 1, f. 507.

⁷¹⁸ *Ibidem*, f. 508.

⁷¹⁹ *Ibidem*, vol. 2, f. 3.

⁷²⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 508.

⁷²¹ *Ibidem*, f. 512.

⁷²² *Ibidem*.

⁷²³ *Ibidem*, vol. 2, f. 7.

⁷²⁴ *Ibidem*, vol. 1, f. 509.

⁷²⁵ *Ibidem*.

⁷²⁶ *Ibidem*.

femei și bărbați, în ținută ușoară de vară, trec cu sacoșe încărcate cu legume proaspete, roșii de seră și cireșe”, mulțumiți „după o zi de trudă, spre locuințele lor confortabile”⁷²⁷. Șoferul, însă, a obosit, este timpul plecării „spre casă”. Mergând pe Calea Plevnei, Biriș își aduce aminte de deschiderea porților închisorii Malmaison la 24 ianuarie 1941. „E vară în București și pe cerul senin, râd stelele și se oglindesc luminile capitalei reînnoite”⁷²⁸. Fizionomiile oamenilor se modificaseră. „Tipul șmecherului bucureștean” făcuse loc „omului sobru”, „oameni care muncesc și au o conștiință socială”⁷²⁹. Intrarea din nou în închisoare cedează locul „frigului și beznei”, „mirajul se destramă”, „gâlgâirea noii vieți” este lăsată în spate. Totul se petrece „ca în noaptea aceea de ianuarie 1941”⁷³⁰.

Înaintând cu descrierea, autorul constată că despre oameni a vorbit puțin. Anumite constatări se împuneau de la sine: „Astăzi nu mai sunt paraziți, nici sus, nici jos. Nu mai sunt nici cerșetori, nici proxeneți, nici rentieri și nici cavaleri de industrie. Oamenii de azi au trăsături deosebite. Ei sunt viguroși, corect îmbrăcați și pășesc cu pas de stăpân”⁷³¹. Până și gusturile femeilor par să se fi modificat. De pildă, „valoarea bărbaților”, acum, în „lumea socialistă”, rezidă strict în „capacitate și corectitudine”⁷³². Nu este loc de frumusețe, grație sau onoare. Frivolitatea este un viciu absolut într-o lume esențialmente „etică”. O noapte va dormi la Malmaison. A doua zi dimineată vizitează acele șantiere noi, ultimul bastion, cel mai înaintat front al cuceririi socialismului, emoția ideologică în stare pură. „Poemul de rară intensitate lirică” se desfășoară în fața ochilor⁷³³. „Cristalul vitrinelor”, pe care chituitarul își scriu numele, „ca pe un soclu nepieritor de marmură”, este privit cu admirație. „Fruntea arhitecților se apleacă deasupra planurilor”. Toți formează – cum altfel? – o veritabilă simfonie, alcătuită „versurile imnurilor de slavă” închinată „construcției socialismului și păcii”⁷³⁴.

Întoarcerea „acasă” se face a doua zi, timpul recuperându-se printr-o călătorie cu avionul M.A.I.-ului, „un bimotor de lux, cu 20 de locuri”, unde lui Biriș îi este rezervat un „loc confortabil”⁷³⁵. Urcată la 2000 de metri, delegația se îndreaptă spre Cluj. Zborul îi amintește de un alt zbor, din decembrie 1940, de la Berlin la București, cu o misiune de la Himmler pentru Sima. „Era ceață atunci (...) dar acum este soare și în sufletul nostru trosnește și se sparge gheața”⁷³⁶. La final, Clujul. Sunt trecute „în grabă în revistă”, „realizările de început de construcție socialistă”, blocurile gigant, centurile de blocuri, autobuzele noi etc. Până și clujenii și-au pierdut „aerul provincial”, „mișcându-se pe îndelete”, „cu mai multă sevă și vigoare în fînța lor”⁷³⁷. „Grandiosul elan constructiv” nu poate avea termen de comparație în „trecut” și nu poate fi explicat

⁷²⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 10.

⁷²⁸ *Ibidem*.

⁷²⁹ *Ibidem*, vol. 1, f. 512.

⁷³⁰ *Ibidem*, vol. 2, f. 3.

⁷³¹ *Ibidem*, f. 11.

⁷³² *Ibidem*.

⁷³³ *Ibidem*.

⁷³⁴ *Ibidem*.

⁷³⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 512.

⁷³⁶ *Ibidem*, f. 513.

⁷³⁷ *A Ibidem*, vol. 2, f. 13.

decât prin actul de conducere pus în operă de P.M.R., „conducător neînfricat și înțelept”, singurul în măsură să „descătușeze uriașele energii creatoare ale maselor largi populare”⁷³⁸.

În final, la Turda, Biriș recunoaște că „ochiul strigoiului a obosit”, „trecerea de la orizontul celulei la orizontul orașului și al naturii” fusese „prea violentă”⁷³⁹. Aproximarea de Aiud îl face să recapituleze constatarea de mai sus, transformând-o în interogație: „Oare sunt [cu] adevărat un strigoi?”, „mă voi îngropa din nou și definitiv într-o celulă sau îmi voi sfărâma cătușele trecutului care mă sufocă?”⁷⁴⁰. „Duhul marilor rupturi” nu-l ocolește, „hotărârea de a-mi revalorifica totul în mine”, de a „curăța putregaiul”, de a „dărâma idoli”, de a „izgoni strigoii”⁷⁴¹, se dovedește imperioasă, decisivă, necruțătoare. O formă de „adjectivare” a sufletului. O renaștere prin ură, pentru ca, odată „uns”, să poată bate la porțile unei țări care îi va ierta păcatele⁷⁴². „Și, astfel, strigoiul s-a întors sub zidurile Troii, dar nu pentru a se îngropa din nou, ci pentru a vesti morților din temniță învierea în patria socialistă”⁷⁴³.

Orice vestitor este dator să clarifice „sensul cotiturii” sale. Ori asta se putea face, ținând cont de „procesul tragic al reînnoirii”, care se dezbătea „în această cetate a durerii”, de pe o triplă poziție, cea de acuzat, martor și acuzator⁷⁴⁴. Începe prin a mărturisi că „de ani se zbat în mine întrebări, îndoieli, speranțe. Am întrebat singurătățile nesfârșite, am întrebat camarazii de celulă, am întrebat la Bicăz, la Galați, la Constanța...”⁷⁴⁵. Abia acum, însă, apăruse posibilitatea „documentării”. „Mărturia primilor călători întorși cu ramura de măslin” a creat „emoție”. Apoi, „cineva mi-a dat un bobârnac”, iar „confruntarea cu noua realitate” a devenit „inevitabilă”⁷⁴⁶. Nu „cimentul blocurilor și frumusețea noii vieți” îl determină să-și facă publică metanoia, ci „adevărurile intuite” despre patria socialistă, adevăruri care l-au „eliberat lăuntric”⁷⁴⁷.

Biriș simte nevoia să-și avertizeze auditoriul că nu prea există ieșire pentru cei dispuși să mărturisească „adevărul” despre Legiune. Partidul omniscient cunoștea foarte bine „elasticitățile și abilitățile ei politice din trecut”⁷⁴⁸, un mod destul de plastic de a avertiza în legătură cu controlul intimităților, facțiunilor, solidarităților ori ambiguităților istoriei legionare⁷⁴⁹. Cel care pleca pe acest drum era permanent însoțit de ochiul vigilent al partidului. În paralel cu adevărul, supraviețuia *autenticitatea*, condiția necesară a mărturisitorului. Riscul refugiului în „duplicitate” sau în mimarea comportamentelor, într-o convertire de formă, era atent subliniat. Ori P.R.M. nu era într-o poziție „slabă”,

⁷³⁸ *Ibidem*.

⁷³⁹ *Ibidem*.

⁷⁴⁰ *Ibidem*, f. 14.

⁷⁴¹ *Ibidem*.

⁷⁴² *Ibidem*.

⁷⁴³ *Ibidem*.

⁷⁴⁴ *Ibidem*.

⁷⁴⁵ *Ibidem*.

⁷⁴⁶ *Ibidem*.

⁷⁴⁷ *Ibidem*, f. 15.

⁷⁴⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 516.

⁷⁴⁹ „Ne furăm singuri căciula”, avertiza Biriș, dacă „adevărul” este omis. Statul „ne-a studiat și ne cunoaște până în adâncul ființei noastre și va fi vigilent” (*Ibidem*, vol. 2, f. 19).

acceptând un simulacru doar pentru că ar exista o prezumtivă presiune externă, conferențiarul risipind astfel iluzia compensativă a Mișcării Legionare ca actor politic de care Occidentul se interesează și pentru care negociază cu guvernul comunist. Dimpotrivă, P.M.R. terminase lupta de clasă prin „socializarea în întregime [subl.n.] a țării”. În ciuda anvergurii unei atari reușite, partidul nu ținea să se oprească aici, propunându-și „să desăvârșească și *revoluția spirituală* [s.n.], lichidând mentalitatea burgheză din conștiința oamenilor”⁷⁵⁰. Iată un program din fața căruia nu mai există ieșire. Acesta era „sensul cotiturii”.

În centrul acțiunii era operațiunea de transformare a minților, „modificările de conștiință”, cum, în chip sugestiv, este descrisă⁷⁵¹. Avem de-a face cu o „problemă gingașă”, „reclamând operații foarte dureroase, foarte diferențiate și subtile din punct de vedere psihologic”, Biriș apreciind că Statul a creat doar mediul propice, „cadrul de destindere”, unde pacienții au libertatea de a se mișca în voie, ca în „familie”⁷⁵². Cum este descris procesul? Drept o „eliberare de povara unor «adevăruri» găunoase și perimate”, o „ștergere a prafului din casa sufletului nostru”, însă nu din considerente meschin igienice, ci „pentru a face loc altor Adevăruri mai tinere, mai luminoase și mai optimiste”, menite să dea posibilitatea trăirii vieții „sub toate aspectele ei”⁷⁵³. Ceea ce poate părea un „apus al soarelui, înjunghiat de umbrele înserării” era, de fapt, promisiunea unui răsărit, pentru că „în marele circuit al existenței noastre spirituale nu există moarte, ci numai o cotitură, [o] reînnoire”⁷⁵⁴.

După o atare introducere poți anticipa orice. Pentru ceea ce urmează, însă, nici un lector nu este suficient de pregătit⁷⁵⁵.

Distrugerea, autodenigrarea, destăinuirile cele mai intime, dincolo de orice autocenzură, practica „adjectivărilor” injurioase, al căror subiect este însuși conferențiarul, exhibarea unor vicii, cultivarea ostentativă a derizoriului, prezentarea unei suite interminabile de murdării, duc, toate, spre o reală *lepădare de sine*⁷⁵⁶. Prima

⁷⁵⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 516.

⁷⁵¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 19.

⁷⁵² *Ibidem*.

⁷⁵³ *Ibidem*.

⁷⁵⁴ *Ibidem*.

⁷⁵⁵ Capitoul III din autoanaliza lui V.B., intitulat „Autodemascarea”, are o primă variantă scrisă în august-septembrie 1960 (Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 305-320). Dacă această primă formă excela prin destăinuirile intime despre familie, de un grotesc greu imaginabil, susținerea din iulie 1962 accentuează, păstrând tonul, tematica și obsesiile, asupra propriei persoane.

⁷⁵⁶ Am ales să reproducem aici unele fragmente al căror conținut poate părea ostentativ și ofensator, aparent nerelevant prin raport cu subiectul studiului. Descripțiile au, într-adevăr, o cruzime a detaliilor, conținând o exhibare a vieții intime, care ridică, pentru cercetător, o importantă problemă etică. Merită acestea reproduse? În ce ne privește am preferat să punem, pe scurt, în balanță oroarea pe care ar putea-o trezi anumite detalii cu *enormitatea* acestor „adjectivări”, care suspendă – transferând analiza în alt registru – gradul lor de verosimilitudine. Prin urmare, reluarea lor aici are rolul de a sublinia, cu acuratețe, *nivelul extrem* la care reeducarea de la Aiud a putut ajunge, manipulând cu cruzime un subiect dispus la *autodistrugere*. Despre cartografierea acestei *disoluții de sine* vorbim în paginile de față, iar argumentul care stă la baza reproducerii nereproductibilului vizează atât *nivelul* descripțiilor, care pentru orice lector normal,

imagine înfățișată este a unui copil de cinci ani care a copilărit „la doi pași” de casele de toleranță din Mediaș⁷⁵⁷. Căutând „în zoile aruncate de la casa de toleranță”⁷⁵⁸, găsea foetuși aruncați de prostituate, înțelegând, astfel, de mic „misterele procreației”⁷⁵⁹. Practică „sexualitatea infantilă cu fetițe de vârsta mea”⁷⁶⁰. La 12 ani, amicul lui, salahorul Pișta, care fura pentru el zahăr de cartofi de la fabrica de piele, îl „inițiază” în „păcatul copiilor”, masturbarea⁷⁶¹. Este „leneș la învățătură”, crescut „în spirit șovin”, disprețuind pe fiii sașilor săraci, dar căutând compania copiilor sașilor bogați, semn al urii de clasă care-l năpădise din adolescență. „Voiam să parvin”, mărturisește⁷⁶². În studenție face „studii de mântuială”, „conduce despotice” 15 unități studențești, „disprețuind masa studențească”, „agita problema antisemită”, își „terorizează camarazii în calitate de comandant de pluton”⁷⁶³ etc.

În 1934 conduce un birou avocațial la Zlatna, dovedind „lipsă de interes”, „exploatând nemilos mizeria moșilor însetați de dreptate”, „administrând incorect veniturile biroului”. Duce „o viață de desfrâu și dezmăț: adultere cu soțiile prietenilor de petrecere și joc de cărți”⁷⁶⁴. Și compendiul nu se oprește aici. Logica, adevărul istoric, martorii prezenți nu-l împiedică să construiască cu enormitate scenariu hilare, implauzibile⁷⁶⁵. „Pomelnicul”⁷⁶⁶ este suprarealist: nici un act, nici o întâmplare, nici o întâlnire nu este însoțită de o crimă, de un delict, de un abuz, de reavoință. Totul este de mărturisit, de înfățișat fără perdea în fața coreligionarilor. O inflație de epitete, de cruzime, de linșaj verbal. Cum va relata unul din martorii acestui lung exercițiu al urii de sine, „dogoarea *autodafé*-ului sporea până la limită”⁷⁶⁷. Rezumatul carierei de judecător este cuprins în trei cuvinte: „adultere, beție, pocher”. Terorizează pricinașii, avocații și funcționarii. Cea de procuror la Oravița (1937-1938) era rezumată, la rându-i, succint: o „viață desfrânată”, coruptă, marcată de intoleranță și abuz.

Își asumă unilateral asasinatul legionare de la Jilava⁷⁶⁸, patronarea jafurilor și crimelor poliției legionare, tolerarea terorii dezlănțuite împotriva evreilor și a

trimite spre absurdul unui abuz, cât și *anatomia* acestei veritabile disecții a interiorității, constituită de reeducarea din penitenciarul Aiud.

⁷⁵⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 20.

⁷⁵⁸ *Ibidem*.

⁷⁵⁹ *Ibidem*.

⁷⁶⁰ *Ibidem*.

⁷⁶¹ *Ibidem*.

⁷⁶² *Ibidem*.

⁷⁶³ *Ibidem*.

⁷⁶⁴ *Ibidem*.

⁷⁶⁵ Un exemplu: „Am încheiat un acord cu Himmler, prin care înfeudam mișcarea legionară și poliția statului intereselor Reich-ului. Am inițiat demonstrațiile legionare din 19 ianuarie 1941, prin care mișcarea legionară se punca necondiționat în slujba politicii de război a Reich-ului” (*Ibidem*, f. 21).

⁷⁶⁶ *Ibidem*, f. 23.

⁷⁶⁷ *Idem*, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, ff. 76-77.

⁷⁶⁸ În declarația din august-septembrie 1960 responsabilitatea pentru atentatele de la Jilava este asumată integral de Biriș. „Sentimentul de revoltă a pus stăpânire pe mine”, mărturisea el. „Deodată mi-am amintit de toate persecuțiile îndurate de mișcarea legionară în ultimii ani, de umilințele și torturile suferite de cei arestați, de uciderea în masă a legionarilor și de uciderea

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

muncitorilor comuniști, conspirarea, din detenția de la Brașov, alături de Andreas Schimdt, de consulul german Rode, protectorul Boemiei și Moraviei, de Heidrich și de Himmler, pentru ca Sima să fie readus la putere⁷⁶⁹, își mărturisește abuzurile din prima detenție aiudeană ș.a.m.d. Acesta era „pomelnicul aspectelor negative ale existenței mele de 54 de ani”⁷⁷⁰, concluzionând: „Am fost o ființă abjectă, un vicios, un individualist și egoist înrăit, un ambițios pătimăș și lipsit de scrupule: am fost un amoral”⁷⁷¹.

Urmează două capitole la al căror conținut lucrase încă din august-septembrie 1960, respectiv decembrie 1961⁷⁷², demascarea „Căpitanului” și a „Comandantului”. Cât privește „fanatismul codrenist”, nu trebuia să caute prea departe. Propria „unitate legionară”, din primii ani ai detenției de la Aiud, o concretiza adecvat. Absurdul angajamentului de fidelitate era exemplificat prin erezia unui membru al grupului, Marin Oprea, care văzuse în C.Z.C. pur și simplu ipostaza a doua a întrupării Mântuitorului, cel menit să „ducă neamurile le înviere”⁷⁷³.

Cum luările de poziție de până atunci din penitenciar ocoliseră cu abilitate macularea directă a lui Codreanu, Biriș considera subiectul „piatra de încercare a sincerității noastre”⁷⁷⁴. Era momentul ca dificultatea mitologică să fie înlăturată, iar

fratelui meu”. Sigur, imboldul a fost suficient de puternic. Un „gând” „a încolțit” în mintea lui Biriș, că cei arestați trebuie uciși, fiind considerați vinovați. În noaptea care a urmat, 70 de deținuți încarcerăți la Jilava au fost uciși (*Ibidem*, f. 316). În iulie 1962, devine un executant fidel al unui ordin venind de la Horia Sima, ofițerii G.O. sfătuindu-l să-l demaște pe Comandant.

⁷⁶⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 22.

⁷⁷⁰ *Ibidem*, f. 23.

⁷⁷¹ *Ibidem*. Biriș intuiuse că autenticitatea putea fi probată doar printr-o transparență totală, garantându-și, astfel, fidelitatea față de ofițerii G.O. Este motivul pentru care exhibă „notele de biografie intimă”. Le și contextualizează, deschizând câteva ferestre către un trecut măcinat de amintiri dure. El mărturisește auditorului despre „tatăl său violent”, care își „bătea crunt” copiii „pentru greșeli mici”, autorul rămânând cu o „frică în oase, trezită de orice țipăt și de ideea că aș putea fi bătut” (*Ibidem*). Vorbește apoi de bătăile pe care i le administrase maiorul Munteanu în vara lui 1944, pentru a-l obliga să-și retragă memoriul adresat lui Antonescu din penitenciarul Brașov. „Frica mea a ajuns la paroxism când, pentru a mă teroriza, maiorul a dispus să fie bătut «reglementar», sub fereastra celulei mele, un deținut de drept comun” (*Ibidem*, ff. 23-24). Rezistase presiunii, rămânând însă „înebbunit de frică”. Apoi de presiunile suportate la penitenciarul Galați, când refuzând să divulge numele celui căruia îi adresase scrisoare la Suceava, pentru care era anchetat, fusese cuprins „de o deznădejde cum nu o mai cunoscusem niciodată”, gândindu-se la sinucidere (*Ibidem*, f. 24). Nu putem stabili cât din aceste detalii este real și cât aparține abilei construcții a autodemascării, unde autorul practica cu bună știință un transfer de responsabilitate, trebuind să sugereze că fusese adus în situația de a mărturisi toate ororile, păstrându-și rezerva „victimei” (prin asta fiind întreținut suportul credibilității), ținând, însă, deopotrivă să și convingă.

⁷⁷² O primă variantă a demascării lui Horia Sima a fost semnată la 27 decembrie 1961, fiind rezultatul direct al prelucrărilor de la București din perioada imediat anterioară (*Ibidem*, vol. 1, ff. 526-569).

⁷⁷³ *Ibidem*, vol. 2, f. 28. Discuția despre „esența teandrică” (*Ibidem*, f. 30) a lui C.Z.C., despre uzitarea imaginarului teologic pentru construcția ideologiei legionare și despre implicațiile unei asemenea lecturi va fi desfășurată în volumul aflat în pregătire, despre reeducarea de la Aiud.

⁷⁷⁴ *Ibidem*, f. 31.

socul pe care fusese plasat Căpitanul să fie doborât. Își propune, așadar, să chestioneze actualitatea acestui „mobilier ideologic” și natura fanatismului care-l însoțește. „Rogojina ideologică” pe care ar fi tentat să doarmă în continuare un legionar nostalgic, trebuie înlocuită cu „patul cu somieră, baia cu faianță și aparatul de televiziune”⁷⁷⁵, un mod ironic de a scurtcircuita dimensiunea vetustă a unui angajament care-și pierduse „actualitatea”. Istoria aleargă „în ritm trepidant pe lângă porțile închisorii”, plasându-i pe nostalgici într-un teritoriu inexistent. Argumentele, însă, cele mai eficace, care-l consacreră pe Biriș, erau cele legate de viața intimă a personajelor sale. Așa se face că C.Z.C. este încă un prilej să contrazică mitul „omului moral legionar”, amintind de pasiunile, derapajele amoroase ori scandalurile în care fuseseră implicați membrii Legiunii și șeful acesteia. A fost, apoi, Codreanu „marele educator al neamului”? Oamenii pe care „i-a plămădit” au confirmat prin crimele lor. El cauționase tot soiul de abuzuri. Lui Biriș însuși îi destinase un rol istoric, plănuiindu-l drept „asasinul probabil al lui Carol al II-lea”⁷⁷⁶. Fusese, de fapt, și un fel de aliat al lui Armand Călinescu, de vreme ce, cu ocazia vizitei lui Carol al II-lea la Londra, acesta i-ar fi cerut și ar fi obținut de la Codreanu trimiterea unei circulare către legionari, prin care ordona liniște. Colaborarea cu „guvernul dictatorial al lui Carol al II-lea” era crima supremă, argumentul fiind folosit și în cazul lui Sima. „Nu-și stima și nu-și iubea colaboratorii”, folosindu-i ca „instrumente” ale „nesățioasei lui voințe de putere”⁷⁷⁷. Iar „în zorii zilei de 30 noiembrie”, „încearcă să-și înduplece călăul”, făcând „promisiuni”⁷⁷⁸, semn că din fosta glorie legionară nu mai rămăsese decât un „erou de carton, inspirând, prin putrefacția lui finală, milă și dezgust”⁷⁷⁹. Desființarea continuă cu profilul intelectual și politic al personajului, căroră recenzentul nu le găsește nici un conținut, nici un profil. „Aș fi vrut să mă opresc aici”, medita Biriș, însă dimensiunea „vieții intime” a fostului Căpitan merita o explorare amănunțită. Cum omul politic se erijase în „educator național”, „arbitru suprem al moralității naționale”, „atunci lucrurile se schimbă”. Biriș nu putea să tacă, „tăcerea devenind, în acest caz, complicitate”. „Să ridicăm deci perdeaua!”⁷⁸⁰ Și urmează o serie de detalii despre inconsecvențele morale ale Căpitanului⁷⁸¹. Odată „idolul sfărâmat” legionarul clarificat se poate ridica „de sub dărâmături, cu fruntea sus”, putând – asemeni minunii biblice – să umble „pe picioarele sale proprii”⁷⁸².

În logica unui discipolat de care se simțeau legați mulți frunțași legionari, este inserată și figura lui Horia Sima, aceasta constituind un capitol distinct al autodemascării, substanțial mai extins decât cel alocat fondatorului Legiunii.

Cu o viziune politică ce nu depășea „orizontul unui primar”, Sima s-ar fi dovedit esențial un provincial. Venit la București, a intrat sub tutela generalului

⁷⁷⁵ *Ibidem*, f. 32.

⁷⁷⁶ *Ibidem*, f. 38.

⁷⁷⁷ *Ibidem*, f. 40.

⁷⁷⁸ *Ibidem*, f. 39.

⁷⁷⁹ *Ibidem*, f. 40.

⁷⁸⁰ *Ibidem*, f. 43.

⁷⁸¹ Sunt amintite două violuri al căror autor ar fi fost C.Z.C. (*Ibidem*, f. 44), faptul că acceptase și încurajase un adulter ș.a.m.d.

⁷⁸² *Ibidem*, f. 45.

Antonescu și a germanilor, mai „experimentați din punct de vedere politic”⁷⁸³. Astfel, „incapabil să facă din mișcarea legionară o forță politică organizată”, nu a reușit să facă saltul de la „terrorist la omul politic”. Sigur, după prăbușirea lui Hitler, Sima „si-a schimbat stăpânul”, trecând de partea „serviciilor de spionaj englez și american”. Dacă personalitatea Comandantului mai avea vreo consistență, aceasta se datora doar „naivității și credulității unor oameni care sunt victimele propriei lor imaginații”⁷⁸⁴.

Biriș îl cunoscuse în vara lui 1938, prin intermediul lui Dumitrescu Borșa. Le povestea deținuților că „s-au înțeles din primul moment”. „Tu știi că noi facem istorie?”, l-ar fi întrebat Comandantul pe tânărul procuror exaltat, venit din provincie. „Mi-a venit să zâmbesc”, își amintea Biriș cu o luciditate recuperată retrospectiv, „puțin mă interesa istoria. Eu aveam pasiunea acțiunilor tari și l-am urmat”⁷⁸⁵. „Trăsătura caracteristică a lui Sima era un talent remarcabil pentru conspirativitate, iar ulterior m-am convins că era un terorist interesant”⁷⁸⁶. Trece apoi în revistă planurile privind o lovitură de stat pusă la punct de Sima împotriva lui Carol al II-lea, care urma să fie asasinat, planificarea uciderii lui Armand Călinescu, dar și trecerea tactică de partea guvernului Tătărescu. Sunt dezvoltate adevăratele intenții din spatele unui comportament mitificat (e.g. „lovitura de stat de la 3 septembrie”⁷⁸⁷, eșecul în negocierile cu germanii etc.). Personajul este, apoi, desființat ca intelectual, negându-i-se orice consistență, „era superficial”, cuvântările lui n-aveau nici o valoare ideologică sau literară etc.⁷⁸⁸ Ultimele tușe pe care se simte dator să le facă tabloului Comandantului, fiindu-i „oarecum neplăcut să vorbească despre ele”, cum se exprimă cu o mimată decență, sunt cele legate de profilul moral al lui Sima. Similar tratării acelorași aspecte în cazul lui C.Z.C. și aici sunt amintite legături amoroase „ilicite”, adultere etc., dar și elementele istorice menită să-l compromită pe fostul șef al Legiunii. Sunt descrise pe rând cazul Alexandru Cantacuzino și Vasile Cristescu⁷⁸⁹, unde – pe nedrept – Biriș fusese acuzat de Dumitrescu Borșa că i-ar fi denunțat poliției, „cazul răzvrătiților” („arestarea” de către Sima a profesorului Codreanu și a celor din jurul acestuia), cazul contelui Poniuski⁷⁹⁰ (Sima i-ar fi solicitat un împrumut de 5 milioane lei pentru organizarea unei lovituri de stat), rebeliunea (Sima l-ar fi chemat pe Viorel Trifa ordonându-i să organizeze o demonstrație studentească în colaborare cu C.M.L.-ul, protestând împotriva înlăturării generalului Petrovicescu de la conducerea Ministerului de Interne, manifestare care ar fi vizat asasinarea lui Antonescu și a tuturor adversarilor

⁷⁸³ *Ibidem*, f. 47.

⁷⁸⁴ *Ibidem*, f. 49.

⁷⁸⁵ *Ibidem*.

⁷⁸⁶ *Ibidem*.

⁷⁸⁷ Biriș pretindea că n-a existat nici o lovitură de stat, că echipele legionare din teren fuseseră decimate. Sima, ascuns, în noaptea de 5 spre 6 septembrie, ar fi avut la Brașov o întrevedere cu Mihai Antonescu, care-i spune că generalul Antonescu intenționa să facă un guvern în care să fie incluși și legionarii (*Ibidem*, f. 51). Nu este o „biruință legionară”, ci rezultatul unui troc politic etc.

⁷⁸⁸ *Ibidem*, f. 56.

⁷⁸⁹ Vasile Cristescu a fost asasinat în 24 ianuarie 1939.

⁷⁹⁰ Conte Poniuski fusese consilier în cadrul Legației poloneze la București.

lui Sima⁷⁹¹ din interiorul Mișcării. Evident, Biriș este cel care a înlăturat lovitura de stat simistă...⁷⁹²), cazul Moruzov (Sima ca informator al lui Moruzov încă înainte de 1938) și asasinatelor de la Jilava (Sima i-ar fi ordonat explicit lui Biriș să-i „căsăpească” pe „asasinii” legionarilor⁷⁹³). Ultimul episod marca o dezvăluire teribilă. Trecuseră 22 de ani de detenție și „taina răspunderii” lui pentru asasinatelor de la Jilava o păstrase pentru sine⁷⁹⁴. Îl protejase, în tot acest timp, și pe Sima, considerând că este dator să-și „apere șeful și prietenul”, „pentru a nu-i știrbi autoritatea morală”⁷⁹⁵. Dezlegat acum de orice „obligație de ordin legionar”, poate face publică implicarea lui Sima și a sa proprie la acest asasinat. În suita „crimelor” asumate, Jilava reprezenta o culme. Era un climax autodemascator, care a șocat prin enormitate. Iar dacă el, Biriș, se puna la dispoziția „justiției țării” pentru a-i fi aplicate „sanctiunile legale”, cel care se sustrăgea laș, în continuare, oricărei responsabilități era Comandantul Legiunii. „Performanța” acestui „gangster genial” consta în faptul că „după 24 de ani de crime împotriva neamului” nu făcuse nici o zi de închisoare⁷⁹⁶. Era abordarea resentimentară perfectă, punând într-un contrast dur destinul deținuților încarcerati cu iresponsabilitatea lașă a celui la care, cei din urmă, se raportau ca la un mare reper moral. O lovitură simbolică extrem de eficientă. Concluziile unui asemenea rechizitoriu sunt prezentate succint: „Terorist, rebel, insurgent, spion și trădător, ipocrit, mincinos, infidel și sperjur, perfid și egoist, lipsit de scrupule, H.S. ne apare drept un amoral, posedat de ideea fixă de a «crea istorie», pentru care a sacrificat interesele țării și i-a jertfit pe aceia care l-au urmat cu credință și dragoste”⁷⁹⁷.

Deși simist angajat și fidel, la capătul celor 22 de ani de detenție, recunoștea că s-a „închegat” în el o „conștiință”, care-l „obligă” să vadă în fostul șef „un pigmeu, un

⁷⁹¹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 62.

⁷⁹² În propria narațiune, Biriș pare personajul principal al rebeliunii. Lucid și speriat de potențiala escaladare a violențelor, sugera că ar fi încercat să aplaneze conflictul. Se duce la Președinția Consiliului de Miniștri și – văzând tancurile și cuiburile de mitraliere – vorbește cu comandantul gărzii, care-i confirmă că are ordin de tragere, „fără somație”. „Presimțind o nenorocire” se duce la Antonescu, pe care-l găsește într-o criză de nervi și care-i confirmă ordinul dat. Biriș îi cere să se liniștească. „Legionarii fac o manifestare pașnică”, i-ar fi spus fostul secretar general al Ministerului de Interne. „Vă rog să reveniți asupra consemnului dat comandantului gărzii, să evităm o inutilă vărsare de sânge” (*Ibidem*, f. 63). Generalul îi cere să-i oprească el pe manifestanți. Biriș coboară în stradă. Pe Calea Victoriei, văzând coloana de demonstrați, îi cheamă pe Groza și Trifa la el și le ordonă „să retragă coloanele din fața Președinției” (*Ibidem*). „Astfel, prin atitudinea hotărâtă a lui Antonescu și prin intervenția mea, planul lui Sima a dat greș” (*Ibidem*).

⁷⁹³ *Ibidem*, f. 68. Biriș, din nou, se poziționează benign în context, sugerând că Antonescu l-ar fi chemat ordonându-i să mute deținuții încarcerati la Jilava la penitenciarul Văcărești, pentru a-i proteja de o eventuala acțiune punitivă, răzbunătoare, a celor care lucrau la exhumarea lui Codreanu și a celorlalți legionari asasinați odată cu el. Biriș îi raportează imediat lui Sima cele discutate cu șeful statului. Comandantul este lipsit de nuanțe, ordonându-i „căsăpirea” deținuților de la Jilava. Deși „rămâne o clipă pe gânduri”, Biriș execută ordinul (*Ibidem*).

⁷⁹⁴ *Ibidem*, f. 70.

⁷⁹⁵ *Ibidem*.

⁷⁹⁶ *Ibidem*.

⁷⁹⁷ *Ibidem*, f. 71.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

om fără conștiință, un om fără suflet și un om nefast”⁷⁹⁸. La capătul unui „proces de conștiință care începuse în urmă cu 14 ani”⁷⁹⁹, „plin de răni”, s-a „smuls”, s-a „eliberat”. „Am rămas singur”, mărturisește, cu un amestec de orgoliu resentimentar și retorică revanșardă⁸⁰⁰. Însă, argumentul curge mai departe. Cum omul nu este făcut să trăiască singur, comunitatea, societatea, statul, în formulele lor noi, revoluționare sunt cele care-l primesc. Cu un preț consistent. „Disciplina și fidelitatea totală” sunt condițiile esențiale. „Mă consider ultimul dintre cetățenii R.P.R., voi fi bucuros dacă ea mă va primi”⁸⁰¹.

„Glasul inimii” este pregătit să fie umplut cu „glasul patriei”, intonând astfel „imnul de slavă în marea simfonie eroică a construcției lumii noi”⁸⁰². Era o intuiție amară a unei viitoare misiuni ce i se pregătise.

Efectele produse de autodemascarea lui Biriș au fost teribile. Fiind una din primele autoanalize publice din Aiud, a cărei organizare fusese pusă la punct în chip minuțios, standardele erau ridicate. După o perioadă de câteva luni de preparative în celulele 321-322, Biriș trebuia să ofere un exemplu, o lovitură nimicitoare, un pas dincolo de care nu mai exista întoarcere. În al doilea rând, în afara de atitudinea „înaintată” dovedită în expunere, menită să ofere un model de convertire, Biriș trebuia să învingă în lupta cu colegii de detenție încăpățânați, care, în ciuda turului de forță de mai bine de 2 ani, refuzau să cedeze. O atare victorie putea fi realizată prin dezvăluirile privind complicitățile la organizarea „Comandamentului legionar”, capcana abil întinsă entuziaștilor actori ai celei 55. Niculescu, Ghyka și Chioreanu au trecut, în acel început de iulie 1962, prin momente extrem de dificile. Spectrul unui nou proces, care putea adăuga ani grei la o detenție și așa foarte lungă, înspăimântase pe foștii „complici” ai lui Biriș.

Unul din martori nota fascinat, la câteva zile după excursul birist: „am asistat la autoincinerarea lui Victor Biriș”, mărturisind că fusese martor la „toate frământările unui trup” și la „toate torsiunile unei căрни înfrânte de flacăra vouinței”⁸⁰³. Aurel Călin, de pildă, îl roagă pe conferențiar să găsească o cale de mijloc, „să se gândească la oamenii pe care i-a antrenat”, să cruțe anumite sensibilități. Este refuzat net: „Nu domnule Călin, merg cinstit pe drumul pe care am pornit, pentru că nu mai am nimic de ascuns”. „Am plâns, l-am rugat de mai multe ori, dar nu l-am putut îndupleca”, mărturisea Călin. Biriș le dăduse „cea mai grea lovitură”⁸⁰⁴. Abia la o săptămână de la susținerea autodemascării, deținuții aduși pentru audiere își reveniseră⁸⁰⁵. Intoarcerea cu 180 de grade, cum era percepută, fusese „o grozăvie, toți am început să plângem, pe toți

⁷⁹⁸ *Ibidem*, ff. 71-72.

⁷⁹⁹ *Ibidem*, f. 26.

⁸⁰⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 320. Am ales să cităm aici și din declarația din 1960, pentru o mai bună contextualizare.

⁸⁰¹ *Ibidem*.

⁸⁰² Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 2, f. 76.

⁸⁰³ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 10, f. 76. Cuvintele îi aparțin lui Nicolae Orbulescu.

⁸⁰⁴ Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 88.

⁸⁰⁵ Gheorghe Ungurașu afirma: „Bomba cea mai mare ne-a dat-o Dr. Biriș, că de-abia după o săptămână ne-am revenit” (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 69).

ne-a apucat durerea de stomac”⁸⁰⁶. Cum Biriș dezvăluise complotul legionar de la mijlocul lui 1961, protagoniștii au fost ostentativ demascați. Chioreanu, pus să vorbească despre „comandamentul legionar” pe care-l patronase, înspăimântat de trădarea lui Biriș și de consecințe, încearcă să se sinucidă tăindu-și venele⁸⁰⁷. Împreună cu Ilie Niculescu rezistaseră la o lungă serie de anchete în detenție, acum, însă, venise momentul capitulării. Confrunțați cu agresiunea colegilor legionari⁸⁰⁸, care-i supuseseră la tortura mărturisirii, cei doi au suferit o cădere. „E greu de înțeles ce clipe am trăit atunci”, mărturisea Ungurașu. „Când Biriș a început să vorbească despre criminali, în frunte cu «căpitanul», toți din cameră s-au speriat, au intrat în panică, dar cei mai loviți au fost Ilie Niculescu și Nistor Chioreanu, care arătau ca niște nebuni, mai ales când Biriș a vorbit despre comandamentul organizat de ei și de oamenii numiți în acest comandament. Toți am transpirat, iar Ilie Niculescu și Chioreanu au plâns”⁸⁰⁹. Niculescu observa că „prietenul meu cel mai bun”, „omul pentru care mi-aș fi dat oricând viața”, „m-a vândut”⁸¹⁰. Decepția pur și simplu îl „zguduise”⁸¹¹. După expunerea lui Biriș n-a dormit o săptămână, „a bolit complet și n-a mai văzut (fără ochelari), deși înainte vedea și noaptea”⁸¹². Șeful G.O. raporta detaliat conducerii Ministerului efectele autodemascării: „Loviturile primite prin declarația lui Biriș Victor, au fost așa de mari pentru unii șefi legionari, încât au urmat crize de inimă, de ficat, a produs o prăbușire generală în rândul celor care vedeau în el «materia cenușie» și «stâlpu de neclintit» al Gărzii de Fier. Avea 22 ani de detenție și era cunoscut ca om de linie legionară”⁸¹³. Bilanțul celulelor 321 și 322 fusese unul extrem de important. La „capătul unui proces dramatic de conștiință” și a unor „îndelungi sângerări”⁸¹⁴, 30 de foști conducători legionari își recunoscuseră înfrângerea⁸¹⁵.

„Suspendarea funcțiilor vitale”

Propunerea pentru grațierea lui Biriș a fost înaintată conducerii Ministerului și Direcției a III-a la începutul lui decembrie 1962. Faptul că „nu mai desfășura activitate legionară”, că „hotărâse să se încadreze în noua ordine din țară”, rupând „orice legături cu fosta organizație legionară, pe care o consideră lichidată pentru totdeauna”, dar mai

⁸⁰⁶ Observația îi aparține tot lui Gheorghe Ungurașu (*Ibidem*).

⁸⁰⁷ *Ibidem* și dosar nr. 12609, vol. 6, f. 238.

⁸⁰⁸ Iosif Costea a fost unul din cei mai virulenți și violenți demascatori ai lui Niculescu și Chioreanu din celula 321, după expunerea lui Biriș (Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 71).

⁸⁰⁹ *Ibidem*, f. 70.

⁸¹⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 65054, vol. 10, f. 367 verso [cota SRI].

⁸¹¹ *Ibidem*, vol. 11, f. 326 [cota SRI].

⁸¹² *Ibidem*.

⁸¹³ Florian Banu, *op.cit.*, p. 565.

⁸¹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 2, ff. 67-74.

⁸¹⁵ *Ibidem*, f. 65. Dintre aceștia sunt amintite numele cele mai sonore: Radu Mironovici, Victor Vojen, Iosif Costea, Petre Țocu, Ioan Dumitrescu Borșa, Aurel Ibrăileanu, Augustin Bidianu, Nicolae Budișteanu, Dumitru Groza, Ion Agapie, Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu, Aurel Călin, Luca Dumitrescu, Filon Lauric, Florin și Mircea Dumitrescu, Gheorghe Ungurașu și Radu Gyr, care acceptaseră să-și facă autodemascarea.

cu seamă pentru că sprijinise „organele noastre în rezolvarea unor sarcini informativ-operative de importanță deosebită”, constituiseră motivele citate în hotărârea pentru închiderea dosarului de urmărire de la Aiud⁸¹⁶. Ce nu menționa acest document era principala consecință a înfrângerii lui Biriș, de altfel *singura motivație a eliberării lui anticipate*. Este vorba despre posibilitatea folosirii lui într-o elaborată operațiune împotriva diasporei legionare. Despre ea aflăm dintr-o propunere a conducerii G.O. înaintată Direcției a III-a la 26 decembrie 1962⁸¹⁷, care răspundea unui ordin al Ministerului privind eliberarea anticipată a acelor deținuți legionari care colaboraseră cu administrația penitenciarului, se reeducaseră sau fuseseră recrutați ca agenți, în vederea folosirii unora dintre aceștia împotriva legionarilor din exil. Inițial, Crăciun propusese eliberarea unui număr de 510 persoane, optându-se, până la urmă, doar pentru 472 deținuți⁸¹⁸. Din cei 510 propuși inițial, 83 colaboraseră cu G.O., având dosar de agenți, iar 54, „deși nu au dosar de agenți, prin activitatea desfășurată în camere și cluburi, au dat rezultate bune, au scris material despre cei cu care au venit în contact și se poate pune bază pe ei în activitatea de viitor, pot fi recrutați și folosiți în munca organelor noastre”⁸¹⁹. Biriș, Ioan Dumitrescu și Iosif Costea, intuise șeful G.O., „pot fi utilizați împotriva legionarilor de peste graniță”⁸²⁰. La primirea raportului, conducerea Ministerului a ordonat Direcției a III-a să analizeze situația grațierilor, să studieze propunerile directorului penitenciarului și să vină cu propuneri privind „recrutarea și folosirea în munca informativă în domeniul publicisticii, în special pentru a scrie la «Glasul Patriei»”⁸²¹.

Cum propunerile lui Crăciun fuseseră aprobate, în ianuarie 1963 „agentura” a fost predată „lucrătorilor de la Regiunile de Securitate, care s-au deplasat în acest scop la Penitenciarul Aiud”⁸²². Grațierea lui Biriș survenise la 30 decembrie 1962⁸²³, rămânând, însă, ascunsă deținuților, deși zvonurile privind iminența unor eliberări circulau în penitenciar⁸²⁴. Încadrat, ca și ceilalți, cu Decretul nr. 5 din 3 ianuarie 1963, Biriș fusese *de facto* eliberat cu câteva zile mai devreme, fiind ținut, însă, în penitenciar pentru ultimele operațiuni demascatoare, pentru ca apoi să fie „predat organelor M.A.I. superioare”⁸²⁵. La 15 ianuarie a fost dus la Clubul mare de pe Secția a V-a, la o primă întrunire a unei părți din cei care urmau să fie eliberați, alături de grupuri de intransigenți și de demascatori. 15 șefi legionari⁸²⁶ fuseseră așezați separat în sală,

⁸¹⁶ „Hotărâre pentru închiderea dosarului individual nr. 8 privind pe Biriș Victor și clasarea lui la arhivă”, datată 28 martie 1963 (Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 1-3).

⁸¹⁷ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 243.

⁸¹⁸ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 1.

⁸¹⁹ Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 243.

⁸²⁰ *Ibidem*, f. 245.

⁸²¹ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 306.

⁸²² *Ibidem*, f. 1. Fuseseră trimiși la Aiud delegați ai tuturor regionalelor de Securitate din țară și ai Direcției a III-a.

⁸²³ Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 2.

⁸²⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, ff. 25-28.

⁸²⁵ *Ibidem*, f. 3.

⁸²⁶ Este vorba despre Radu Mironovici, Nistor Chioreanu, Ilie Nicolescu, Biriș, Victor Vojen, Augustin Bidianu, Iosif Costea, Ioan Dumitrescu Borșa, Dumitru Groza și alții.

urmând ca fiecare să-și expună un cuvânt lămuritor⁸²⁷. Discursul lui Biriș, ținut în fața lui Crăciun, a unui „reprezentant al Justiției Republicii”, a corpului de ofițeri ai G.O. și a peste 500 de deținuți⁸²⁸, a reușit să iasă în evidență, din nou, prin cruzimea detaliilor⁸²⁹. Incepe prin a mulțumi șefului penitenciarului pentru șansa de a-l lăsa să facă, înainte de a părăsi penitenciarul, „o spovedanie și o mărturisire de credință”⁸³⁰. În ce constă aceasta, aflăm în rândurile următoare. Nu se putuse sustrage mării revoluții sociale și spirituale care cuprinsese întregul popor, fiind obligat să-și reexamineze toate valorile și adevărurile care constituiseră „însuși miezul existenței mele”⁸³¹. „Logica necruțătoare a istoriei” îl obligase să recunoască „falsitatea și găunoșenia valorilor legionare”, fiind, astfel, determinat să se încadreze total și „fără reticențe” în „noua unitate moral-politică” a poporului. După călătoria prin țară, din vara anului 1962, „irezistibil fascinat de frumusețea și măreția realizărilor”, decide să-și abjure credința. Cererea i-a fost „întâmpinată cu rezerve”. „Am mărturisit organelor de stat întregul meu zbucium, toate greșelile, toate crimele și toate trădările săvârșite de mine, de C.Z.C., de H.S. și de M.L.”⁸³². Mărturisirea s-a centrat asupra *propriilor crime*, cum subliniază apăsat. Pentru aceasta s-a „încredințat total, îndeosebi domnului colonel Crăciun, în care am simțit un suflet mare, curat și hotărât de a-mi întinde o mână profund umană, pentru a mă ajuta să ies din impasul în care mă aflam”⁸³³. I se acordă „un început de crezare”. Dar, „în fața mea se afla un examen cutremurător!” Este întrebat dacă poate face față „întregului putregai” pe care trebuia să-l facă public. Declară că este gata. Face „în fața a peste 30 de foste vârfuri legionare o spovedanie cuprinzătoare”⁸³⁴. „A trebuit să sacrific prietenii scumpe”, însă „jertfa era necesară pentru noua mea zămislire”. „Am făcut o autodemascare necruțătoare atât a vieții mele intime cât și a activității mele politice, care a culminat în mărturisirea că eu, din îndemnul lui Sima, am fost autorul moral al asasinatelor din noiembrie 1940 de la Jilava”⁸³⁵. Pasul nu fusese ușor de făcut, la început trebuind să suporte „întreaga presiune a revoltei, a decepției, a disprețului și a urii care s-a îndreptat împotriva mea”⁸³⁶.

⁸²⁷ Biriș propunea, de pildă, ca la „mitingul” ce urma să fie organizat cu ocazia plecării să vorbească Vojen, cu o „tratate generală a problemei legionare”, Iosif Costea să atace „păcatele și ierarhia răspunderilor legionare”, respectiv „lichidarea legionarismului”, Dumitrescu Borșa urmând să vorbească despre propria participare la războiul civil din Spania, iar Biriș, previzibil, despre „procesul de conștiință și semnificațiile cotiturii” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 1, f. 27 verso).

⁸²⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, ff. 14-16.

⁸²⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, ff. 79-83. Stere Mihalexe, unul din personajele active ale reeducării și ale cărui descrieri nu pot fi bănuite de moderație, afirmă, uluit, că declarația lui Biriș „l-a zdrobit”, fiind „lucruri care dezarmează orice minte, oricât de fanatică ar fi ea pentru legiune” (Idem, fond Documentar, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 27).

⁸³⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310004, vol. 3, f. 79.

⁸³¹ *Ibidem*.

⁸³² *Ibidem*, f. 80.

⁸³³ *Ibidem*.

⁸³⁴ *Ibidem*. Aici V.B. rememora contextul expunerii propriei autodemascări din 1-6 iulie 1962.

⁸³⁵ *Ibidem*, f. 81.

⁸³⁶ *Ibidem*, f. 82.

Cum scopul eliberărilor anticipate nu era altul decât punerea în operă a unui șantaj, doar cei reeducați meritând punerea în libertate, conferențiarul își atenționa auditoriul că „durata detenției” depinde strict de „voința de încadrare”⁸³⁷, vârfurile legionare având „obligația morală să-și revizuiască radical atitudinea politică”, „destrămând pânza de minciună”⁸³⁸. Personal, își găsisese „drumul mântuitor”, drumul adevărat, creat de oameni adevărați. Acesta a prins un contur decisiv, atunci când, pe 25 ianuarie, Biriș a fost „predat” unui delegat al Direcției I⁸³⁹. Începea ultimul capitol din viața lui.

La 20 ianuarie, demonstrativ, Biriș, însoțit de Vojen, Iosif Costea și Parpalac sunt duși să viziteze unități G.A.C. și G.A.S. din Aiud, experiență pe care sunt invitați s-o descrie, punând-o în contextul generalei reînnoiri a țării⁸⁴⁰. La 23 ianuarie are loc ședința largită în Clubul mare de pe Secția a V-a a penitenciarului, la ordinul gen.mr. Vasile Negrea, la care au participat aproape 500 deținuți⁸⁴¹. Cei care fuseseră în „călătoria de documentare” din jurul Aiudului sunt puși să vorbească. După Vojen, Iosif Costea, Dumitrescu Borșa, ultimul vorbește Biriș, alegând să-și demaște fostul prieten apropiat, Alexandru Ghyka, și pe conducătorul Mișcării, Nicolae Petrașcu⁸⁴².

Ce au discutat ofițerii trimiși în penitenciar și ce intenționau să facă cu Biriș aflăm dintr-un raport al Direcției I înaintat și aprobat de Alexandru Drăghici⁸⁴³. Stabilind că subiectul era „sănătos, lucid și cu posibilități complete de muncă” se propunea recrutarea lui de către Direcția I⁸⁴⁴ și folosirea „în acțiunile de dezinformare și demascare a vârfurilor legionare din exterior, urmând a fi încadrat informativ de Direcția a III-a și a II-a”⁸⁴⁵. Se propunea alocarea sumei de 7.000 lei pentru mobilarea unei garsoniere, ce urma să-i fie pusă la dispoziție în București, fiind în prealabil monitorizată T.O. Drăghici propusese ca agentul „Ionescu”, (conspirativ cu care fusese reîncadrat de Direcția I), să fie folosit pentru organizarea unui departament special în cadrul publicației „Glasul Patriei”⁸⁴⁶, alocat diasporei legionare. Misiunea lui Biriș era aceea de a selecta componența acestuia, de a stabili materialul documentar necesar, de a

⁸³⁷ *Ibidem*, f. 83.

⁸³⁸ *Ibidem*.

⁸³⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 33.

⁸⁴⁰ Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, f. 27.

⁸⁴¹ Idem, dosar nr. 13485, vol. 15, f. 22.

⁸⁴² Idem, dosar nr. 12609, vol. 6, ff. 38-39.

⁸⁴³ Este vorba despre „Raport privind pe Biriș Victor deținut în penitenciarul Aiud”, datat 10 ianuarie 1963, semnat de lt.col. Bodor Petre, locuitorul șefului Serviciului 1, maior Victor Hoștiuc, șeful Direcției I, general maior Nicolae Doicaru, locuitor șef direcție, maior Mihai Pacepa, fiind contrasemnat și aprobat de Alexandru Drăghici, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Interne (Idem, fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, ff. 1-3).

⁸⁴⁴ De Victor Biriș s-a ocupat Serviciul 1 din cadrul Direcției I, condus în 1963 de colonelul Ismail Todiriu, având ca locuitor pe maiorul Victor Hoștiuc.

⁸⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 1. Acest lucru s-a petrecut, ofițerii acestor direcții realizând acoperirea informativă a rudelor apropiate (*Ibidem*, f. 9). În 1963 mai trăia tatăl lui, Biriș Ioan, care era bolnav fiind izolat la domiciliu, o soră Lavinia, care locuia cu acesta în Mediaș, și o altă soră, Tatiana, căsătorită Blănaru, care locuia în Brașov.

⁸⁴⁶ *Ibidem*, f. 6.

redacta tematica articolelor și de a le distribui, în conformitate cu competențele fiecărui viitor membru al departamentului. Biriș consimțise „să lucreze cu organele noastre, fără nici un fel de rezervă”, nota un raport din 28 ianuarie al Direcției I, precizând, însă, că „ține foarte mult la etică, că a fost frământat din cauza trecerii de la ideile legionare la ideile socialismului, însă această frământare s-a terminat definitiv în momentul în care a acceptat în penitenciarul Aiud să colaboreze cu organele noastre în anul 1961”⁸⁴⁷. A fost o perioadă de multiple tatonări și explicații între cele două părți. Ofițerii încercau apropierea mai intensă și cunoașterea îndeaproape a celui pe care-l vedeau drept regizorul luptei împotriva legionarilor din exil. Dus la București, via Sinaia, i se eliberează o adeverință de angajat al Comitetului Român pentru Repatriere⁸⁴⁸, (cel care edita „Glasul Patriei”), pentru a putea beneficia de locuință⁸⁴⁹. Plecarea din penitenciar se produsese la 25 ianuarie dimineața, mașina îndreptându-se spre Sinaia, pentru o scurtă perioadă de recuperare și discuții, însoțit de câțiva ofițeri ai Direcției I⁸⁵⁰. Seara de vineri, 25, îl găsește la restaurantul „Bucegi” din localitate, venit să ia masa. Se arată impresionat de ținuta „consumatorilor”, întrebând din ce clase fac parte. După ce ofițerul îl asigură că, acum, toată lumea are acces la bunurile poporului, îl avertizează că, totuși, cuceririle regimului trebuie „apărate de atacurile nemernicilor din țară și exterior”, iar el, V.B., trebuie să „se încadreze în această luptă de apărare”⁸⁵¹. Fostul deținut se arată măgulit, surprins, emoționat. „Cum, domnule Ministru se interesează de mine?” „Nu doar că se interesează, dar ți-a pregătit și o locuință în București și vei fi dus cu mașina acolo”, intervine prompt maiorul Hoștiuc. „La aceasta V.B. s-a emoționat, dându-i lacrimile și afirmând că se va strădui să justifice încrederea ce i se arată”⁸⁵². Cât timp se odihnea la Sinaia, Securitatea îi aranjase obținerea unei garsoniere pe Calea Victoriei nr. 142-148, pe care o mobilase, pregătindu-i viitorului locatar și un trusou adecvat⁸⁵³, unde pe 23 ianuarie îi instalase tehnică specifică de ascultare⁸⁵⁴. Pe 26 ianuarie ajunge în Capitală. Proaspătul angajat al Comitetului Român pentru Repatriere

⁸⁴⁷ *Ibidem*, f. 10.

⁸⁴⁸ Trebuie amintit că operațiunea de atragere și recuperare a unor voci consacrate pentru a scrie articole la „Glasul Patriei” fusese una de amploare, o serie de nume recuperându-și un drept de semnătură interzis în anii precedenți (de pildă: George Ivașcu, Constantin C. Giurescu, Ion Vinea, Henriette Ivonne Stahl, Păstorel Teodoreanu, Șerban Cioculescu, P.P. Panaitescu, Vladimir Streinu, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Neagu Rădulescu, dar și frunțași legionari ca Radu Budișteanu, Ioan Dumitrescu Borșa, Radu Gyr sau Radu Mironovici). Reintroducerea în circuitul public a presupus, cum era de așteptat, un cost.

⁸⁴⁹ Raportul prin care se propunea eliberarea unei adeverințe de încadrare „în câmpul muncii” la Comitetul Român pentru Repatriere este datat 23 februarie 1963 (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 14).

⁸⁵⁰ Unul dintre cei care l-au însoțit a fost maiorul Victor Hoștiuc. Raportul acestuia a fost semnat și de maiorul Mihai Pacepa și de șeful Serviciului I din cadrul Direcției I, lt.col. Todiriu Ismail.

⁸⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 11.

⁸⁵² *Ibidem*, f. 12.

⁸⁵³ Un referat al Serviciului Administrativ din cadrul Direcției I menționa „materialele de categoria a III-a” ce trebuiau achiziționate pentru locuință, alături de obiecte de gospodărie și de îmbrăcăminte (palton, cămașă, chiloți, indispensabili etc.) (*Ibidem*, f. 8).

⁸⁵⁴ *Ibidem*, f. 7.

a intrat imediat într-un proces de folosire, fiind pus să redacteze o notă de legături⁸⁵⁵, note privind activitatea sa în fiecare zi, pe intervale orare⁸⁵⁶, note despre cei pe care-i cunoscuse⁸⁵⁷, dar și o notă despre asasinarea lui Iorga și Madgearu⁸⁵⁸. Agentul „Ionescu” își luase foarte în serios sarcina. Practic, din data de 29 ianuarie există o relatare pentru fiecare zi, minuțioasă, indicând fiecare eveniment, întâlnire și ce anume se discutase, păreriile convorbitorului, subiectele sensibile atacate ș.a.m.d. Alături de aceste 16 note, care verificau anturajul și mișcările agentului, Biriș redactase alte cinci note tematice, vizând dimensiunea operativă a organizării noului departament din cadrul redacției „Glasul Patriei”.

Agentului i se dăduseră pentru studiu anumite numere din colecția ziarului (1955-1961) și diferite periodice ale emigrației extremei drepte⁸⁵⁹, pentru a evalua vulnerabilitățile și pentru propuneri de eficientizare a propagandei. Diagnosticul a fost destul de dur, Biriș apreciind că „acțiunea antilegionară” a ziarului fusese „sporadică și nesuștinută”⁸⁶⁰. Informațiile despre „neînțelegerile și dizidențele” din cadrul Mișcării nu avuseseră efectul scontat, putând genera mai curând solidaritate în rândurile emigrației. Plus că, de-a lungul timpului, „intriga încercată pentru a adânci contradicțiile existente a fost mult slăbită”⁸⁶¹. Demascările publicate nu fuseseră semnate de legionari notorii, preferându-se personaje „de suprafață”, nesemnificative, care se pierdeau „în alegațiuni de ordin secundar”⁸⁶². Se impunea o cu totul altă abordare, Biriș gândindu-se la exhortațiile demistificatoare și dure de la Aiud. Considera, de exemplu, bun un articol din 20 decembrie 1959, intitulat „Planurile unui vechi ucigaș”, care frapa prin tonul agresiv și prin „adjectivări”, o replică la un articol semnat de Horia Sima în revista „Dacia”, publicată la Rio de Janeiro. Aprecia, de asemenea, că articolele lui M. Badea erau „remarcabile”⁸⁶³, fiind „accesibile sensibilității legionare”⁸⁶⁴. Când îl privește pe Sima, circulând prezumția corectitudinii lui financiare, propunea construirea unor acuzații „de fraudă și incorectitudine”, care să fie puse în gura unei personalități „cu rezonanță legionară”. Modelul stilistic apreciat și propus pentru articole era unul ce

⁸⁵⁵ *Ibidem*, f. 196. Ofițerii Direcției I identificaseră 18 contacte ale agentului.

⁸⁵⁶ *Ibidem*, ff. 207, 214, 219, 223, 227, 231, 234, 237, 241, 245, 249, 253.

⁸⁵⁷ „Notă asupra legionarilor din anturajul lui H.S.” (*Ibidem*, f. 271), „Notă asupra altor legionari cunoscuți de mine” (*Ibidem*, f. 286).

⁸⁵⁸ Declarația este datată 30 ianuarie 1963 (*Ibidem*, f. 192).

⁸⁵⁹ A se vedea „Notă asupra publicațiilor emigranților”, unde fuseseră analizate revista „Uniunea”, „Carpații” (Spania), „Stindardul” (Germania), „Cuvântul în exil” (München), „Sentinela” (noiembrie 1961) München. Textele sunt caracterizate de „oboseala și descurajare”, având un „conținut nemobilizator”. Concluzia extrasă era aceea că publicațiile reprezentau doar „un slab suport moral” (*Ibidem*, f. 295). Cum exista riscul ca aceste reviste să demobilizeze și colectivul din grupa legionară din cadrul „Glasului Patriei”, agentul propunea ca materialele să nu fie date la studiu integral, ci doar acele pasaje necesare redactării articolelor (*Ibidem*, f. 294).

⁸⁶⁰ *Ibidem*, f. 257.

⁸⁶¹ *Ibidem*.

⁸⁶² *Ibidem*.

⁸⁶³ „Ingerințele bisericesti” din 1 noiembrie 1960, „Din revelațiile exilului” din 1 septembrie 1960 etc.

⁸⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 257.

presupunerea adresarea personală, folosirea unor acuze frontale, uzitând detalii intime și orori relatate fără perdea. Nu se făcuse demascarea Căpitanului, observa cu amărăciune recenzentul, nu se demascase „găunoșenia așa-zisei ideologii legionare”, ori tocmai „rădăcinile” sunt cele care trebuie atacate⁸⁶⁵.

Pentru a putea încheia o echipă eficientă agentul „Ionescu” sugera includerea în viitoarea redacție „legionară” a lui Vojen, Dumitrescu Borșa, Iosif Costea și Crainic⁸⁶⁶, alături de alți foști legionari, care se „încadraseră cu angajamente de loialitate în R.P.R.”⁸⁶⁷. Unii dintre aceștia fuseseră folosiți încă din perioada de detenție, sfătuiți să scrie articole cu o respirație ceva mai largă, considerate eligibile pentru o publicație cu o receptare sensibilă. Totul trebuia să fie condus de „un om de mare încredere, înzestrat cu o mare capacitate de muncă, un om care să sesizeze repede esența problemelor ce se pun, care să aducă pasiune și elan, discreție și disciplină necondiționată, dublată de o vigoare antilegionară”⁸⁶⁸, cel care întrunea toate aceste calități, în opinia agentului, fiind Gheorghe Parpalac⁸⁶⁹. Cât privește activitatea redacției⁸⁷⁰, Biriș propunea mai multe măsuri, unele cu caracter editorial-publicistic, altele cu caracter operativ. Primele vizau atât o listă întregă de personalități, cărora li se alocu denumirile unor articole pe care aceștia urmau să le scrie⁸⁷¹, dar și o planificare tactică a poziției politice a articolelor. Propunea, totodată, organizarea unei arhive cu literatură legionară și antilegionară, atent selecționată, care să conțină și informații sensibile, despre copiii foștilor membri ai

⁸⁶⁵ *Ibidem*, f. 258.

⁸⁶⁶ Deși Crainic era admirat pentru suita de articole „Trădători și renegați”, care produsese „senzație”, Biriș le amintea ofițerilor că la Aiud textele fuseseră privite cu circumspecție, știindu-se dispoziția autorului către „turnătorie”, exagerare și minciună, ca și notorietatea lui de „legionarofob” (*Ibidem*). Vojen, tocmai pentru că „îi va veni foarte greu” să ia o „poziție fățișă, publică” antilegionară, „având legături sufletești cu fosta lume”, trebuia „sprijinit moralmente în momentul critic, pentru a nu cădea în deznădejde și *sinucidere*” [subl. n.] (*Ibidem*, f. 263). Că Vojen reprezenta un caz special, a cărui contribuție redacțională era apreciată, stă dovadă și o notă a lui Biriș „în legătură cu debutul lui Victor Ion Vojen în «Glasul Patriei»”, agentul subliniind faptul că este „primul comandant legionar, deținător al unor importante funcțiuni politice legionare, care ia atitudine publică antilegionară”, fiind, astfel, vital ca acesta să-l atace frontal pe C.Z.C., pentru a nu lăsa impresia că, antisimist fiind, i-ar mai fi păstrat Căpitanului vreo umbră de simpatie.

⁸⁶⁷ *Ibidem*, f. 262.

⁸⁶⁸ *Ibidem*.

⁸⁶⁹ Parpalac fusese un „stâlp al reeducării” la Aiud. Biriș îi lăuda progresul, apreciind că „prin eforturi personale”, atinsese „un mare grad de restructurare”, putând scrie permanent „articole, marginalii, skeciuri, poezii pline de otravă antilegionară” (*Ibidem*, f. 263).

⁸⁷⁰ Biriș rezuma propriile considerații, nu întâmplător, sub sintagma „considerații tactice” (*Ibidem*, f. 266).

⁸⁷¹ Amintim aici câteva dintre acestea: P.P. Panaitescu – „Anacronismul fascismului și legionarismului”, Traian Herseni – „O eroare fundamentală: concepția legionară despre muncitorime și țărănime”, Vladimir Dumitrescu – „Abstracționismul concepției și metodei legionare”, D[umitru] Stăniloae – „Criminalitatea și păgânismul mișcării legionare”, Tudor Popescu – „Răspunderea morală a mișcării legionare” și Vergotti – „Ipocrizia ședințelor și educației legionare”.

Legiunii, care fuseseră „crescuți în spiritul tineretului progresist” sau despre familiile acestora⁸⁷².

Elementele de strategie operativă copiau mecanismele de presiune dovedite eficiente la Aiud⁸⁷³. Atacarea „legionarismului” trebuia realizată „frontal”, fiind necesară acoperirea tuturor planurilor: „ideologic, politic, moral și personal”. Agentul știa din propria experiență că elementul care făcuse diferența în cadrul expunerilor din 1962 fusese orientarea demascărilor spre detaliile compromițătoare private, menite să suspende profilul integrității morale al liderilor Legiunii⁸⁷⁴. Contactul cu emigrația trebuia dublat de referirile continue la actualitatea românească, întoarcerea rătăciților ideologici fiind mediată de un solid discurs propagandistic. Repatrierea era condiționată de „descompunere”, agentul intuind că prin șantajul care însoțea dezvăluirile prevăzute, se putea obține o rușinoasă revenire în țară. Un alt procedeu aiudean propus era „punerea șefilor în conflict cu masa”, procedeu care devenea eficient dacă era secondat de „semnarea dihoniei între șefi”⁸⁷⁵. Metodele nu se limitau, însă, doar la invitații binevoitoare, chiar dacă atent manipulate, ci presupuneau și amenințări explicite. De pildă, trebuiau publicate informații despre ce anume îi aștepta pe cei care s-ar implica în trimiterea de parașutiști în România, închisorile fiind pline de „martiri”, care așteaptă să fie eliberați de „plevușca din emigrație”⁸⁷⁶. Tot în plan operativ, agentul propunea trimiterea unor scrisori dirijate, pentru a-i apropia sau dezinforma pe exilați, dar și crearea unor organe fantomă în străinătate, care „să dea aparența că ar fi emanate natural de organizațiile exilului, cu poziții antilegionare”⁸⁷⁷. În ceea ce privește demascarea „vârfurilor legionare” apropiate de Sima⁸⁷⁸, „Ionescu” preconiza schimbul unor scrisori cu aceștia, în numele unui expeditor credibil, prin care să fie comunicate detalii despre situația actuală a Mișcării, așteptându-se – după cristalizarea încrederii –

⁸⁷² Planificarea prevedea și realizarea unor interviuri cu soțiile și copiii celor din diaspora, care avuseseră de suferit de pe urma legionarilor, liste cu persoanele care se puteau repatria „fără riscuri”, reportaje din localitățile natale ale exilaților, evidențiindu-se noile „prefaceri”, folosirea caricaturilor șefilor emigrației, menite să exprime „conținutul lor sufletesc” etc. Propunerea avea șase capitole mari cu multe subcapitole, fiind extrem de elaborat.

⁸⁷³ Propunerile descrise mai jos fac parte dintr-o „notă asupra intensificării și lărgirii cadrului acțiunii de lichidare a legionarismului, întreprinsă prin «Glasul Patriei»”, semnată de V.B. (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 262).

⁸⁷⁴ Pentru Trifa, de exemplu, care era perceput ca un personaj independent de fostul lider al Mișcării, trebuiau manipulate informațiile despre participarea sa la congresul studențesc legionar din 1936 de la Târgu Mureș, unde se constituiseră „echipele morții”. Budișteanu, ca martor, putea da detalii. Trebuiau folosiți, cu bun profit, și prof. I.V. Georgescu sau Dumitrescu Borșa. Mironovici putea relata că în 23 ianuarie 1941 i-ar fi dat o servietă cu „6 milioane lei, bani personali, pentru a-i duce acasă, dar aceștia au dispărut”, „Parpalac ar putea să-l ia în bășcălie pe falsul episcop, în pamflete și satire poetice” etc. Trifa trebuia prezentat drept „un instrument docil, slugă plecată și lipsită de personalitate a lui Sima” (*Ibidem*, f. 275).

⁸⁷⁵ *Ibidem*, f. 266.

⁸⁷⁶ *Ibidem*, f. 267.

⁸⁷⁷ *Ibidem*, f. 268.

⁸⁷⁸ Detaliile provin dintr-o „Notă asupra legionarilor din anturajul lui Horia Sima”, având 10 pagini dactilo, nedată, dar provenind, cel mai probabil, din ianuarie-februarie 1963. Numele vizate erau Traian Borobaru, Octavian Roșu, Vasile Mailat, Ilie Olteanu și Viorel Trifa.

„instrucțiuni”. Ori obținerea lor presupunea un contact al destinatarilor cu Sima. Se obținea, astfel, „un canal pentru cunoașterea planurilor lui Sima”, care putea fi valorificat.

Înainte de a se instala definitiv în București și de a debuta în munca editorială, proaspătul agent al Direcției I îl roagă pe maiorul Hoștiuc să-i permită o vizită la Brașov și Mediaș, unde locuiau singurele sale rude rămase în viață. După ce i s-a dat aprobarea⁸⁷⁹, ajunge cu trenul la Brașov în după amiaza-zilei de 22 februarie, orele 17. Direcția I are grijă să ia legătura cu omologii de la Brașov, pentru o strânsă supraveghere a obiectivului și a tuturor celor cu care urma să se întâlnească. După mai bine de 20 de ani de absență se întâlnește cu sora sa Tatiana, la care și locuiește. Cu zece zile înainte, cei doi se auziseră la telefon, Biriș spunându-i că a fost eliberat din detenție și întrebând cine mai trăiește din cei apropiați, comunicându-i că va ajunge la Brașov și Mediaș cât de curând. După două zile petrecute cu sora sa, la 24 februarie, la 13,45 a fost condus de aceasta și cumnatul său la gară pentru a pleca spre Mediaș. Agenții Securității din Brașov l-au urmărit în tren, predându-l apoi colegilor din Mediaș⁸⁸⁰. La gară este așteptat de sora sa Lavinia și de nepotul Mircea Orășteanu, pe care-l cunoaște atunci pentru prima oară. Biriș le face o primire neașteptat de rece, reproșându-i surorii lui că, deși o rugase să nu vină la gară, ea preferase să-l întâmpine. Se îndreaptă toți spre casa părintească. Aici îl întâmpină tatăl lui, pe care nu-l mai văzuse de mai bine de 20 de ani⁸⁸¹. Întâlnirea a fost extrem de emoționantă, mai cu seamă pentru tatăl lui, fără, totuși, ca fiul să fie mai puțin marcat, deși își ascunsese destul de bine emoțiile. În 26 februarie, la orele 11,35 iese în oraș, cumpără flori și se duce la cimitir, la mormântul mamei sale, iar în după amiaza zilei, la 17,45, a intrat pentru câteva momente în catedrala ortodoxă „Sfinții Mihail și Gavril”, unde a discutat cu cei doi preoți ai lăcașului, ambii fiind „agenții organelor noastre din Mediaș”, cum nota cu acribie ofițerul care întocmise raportul⁸⁸². A doua zi se întâlnește la masă cu trei foști colegi de liceu, dintre care unul devenise între timp agentul Securității. Alți informatori și ofițeri sunt puși să supravegheze localul. Rapoartele lor nu rețin mare lucru, Biriș fiind prudent și foarte tăcut. La masă, soția unuia din foștii colegi îl întreabă, la un moment dat, ce limbi străine reușise să învețe la „facultate”. Biriș îi răspunde abrupt, că acolo „învățase să tacă”⁸⁸³.

În noaptea de 28 februarie spre 1 martie starea sănătății tatălui său, în vârstă de 78 de ani, s-a agravat brusc. În ciuda unei rapide internări, la 1 martie a murit în spitalul din Mediaș. „În nota de supraveghere din data de 3 martie se menționează că susnumitul [V. Biriș, n.n.] a plâns”⁸⁸⁴. Era ziua în care-și înmormântase tatăl.

⁸⁷⁹ Aprobarea venea din partea conducerii Direcției I (general maior Nicolae Doicaru) și prevedea că pe 23 februarie 1963 poate ajunge în Mediaș, trebuind să revină în București pe 8 martie (A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 21).

⁸⁸⁰ *Ibidem*, f. 32.

⁸⁸¹ După mărturisirile pe care i le făcuse agentului „Rusu Teodor” rezultă că tatăl său, dar și sora sa Tatiana nu-l vizitaseră niciodată la vorbitorul penitenciarului (*Ibidem*, f. 88).

⁸⁸² *Ibidem*, f. 32.

⁸⁸³ *Ibidem*, f. 33.

⁸⁸⁴ *Ibidem*.

Victor Biriș cel mai important agent de influență din penitenciarul Aiud

Având nevoie de informații directe despre agent, Serviciul Raional de Securitate din Mediaș s-a folosit de sursa „Mircea Marin”, un cunoscut al familiei. Acesta a încercat la cinci martie să le facă o vizită, nefiind însă primit, Lavinia invocând un „consiliu de familie”. Văzându-l, totuși, ceva mai târziu, informatorul va relata ca „obiectivul avea ochii tulburi și părea speriat”⁸⁸⁵.

„Rusu Teodor”, sursa din rândul colegilor de liceu, a avut în aceeași zi o discuție mai lungă cu Biriș⁸⁸⁶, încercând să-l descoasă privitor la fostele angajamente ideologice. Află de la acesta că „plătise cu 22 de ani de închisoare” tot. Avusese în detenție un moral ridicat, nerenunțând la vechile convingeri decât în ultima perioadă. Fusese „crezut” și „i s-a dat drumul”, spre deosebire de alții care, deși își revizuiseră atitudinea cu mult timp înaintea sa, „mai sunt ținuți în închisoare”⁸⁸⁷. „Mi-au creat condiții optime de viață și trai”, completa el, „nu știu în ce măsură voi putea răspunde la ele, însă te asigur, *voi rezolva această problemă în scurt timp* [subl. n.]”. „Dacă nu voi putea rezolva problemele pe care mi le va pune viața, nu voi avea nici un regret dacă mă voi întoarce la închisoare”. Nimic, însă, despre actuala misiune, spunându-i agentului că fusese angajat la București în cadrul Academiei R.P.R., ca traducător.

Șocat de moartea tatălui, pe care o pune pe seama emoțiilor revederii, care i-ar fi produs o hemoragie internă, afișa, paradoxal, o mină optimistă, încercând să-i liniștească pe cei din jur și rugându-i să nu plângă. Mai mult, impune rudelor să nu poarte doliu, să nu jalească, insistând ca difuzorul cu muzică din casă să fie tot timpul pornit⁸⁸⁸. „Rusu Teodor” relatează că logica derulării ultimelor evenimente îi impusese o concluzie, dacă mama sa, Eugenia Biriș, murise în 1942 de supărare atunci când fiul ei fusese arestat, la fel se petrecuse și acum cu tatăl lui, la revederea după o lungă despărțire⁸⁸⁹. Un cerc crud părea că dorea să se închidă. În 7 martie un martor îl descria drept „surmenat și schimbat la față”⁸⁹⁰. Apucă să mărturisească fostului coleg de școală că „se găsea la un punct crucial al vieții sale”⁸⁹¹.

Plecarea înapoi spre Capitală fusese fixată pentru noaptea de 7 spre 8 martie. Sora lui, Lavinia, îl roagă să-l conducă la gară, fiind, însă, refuzată. „Plecând la gară, s-au despărțit cu un zâmbet pe buze și încredere în viitor”, își amintea câteva zile mai târziu aceasta⁸⁹². La gară s-a îndreptat spre casa de bilete, luându-și un tichet la clasa a II-a, vagonul 5, locul 59⁸⁹³.

La ora 2,15 difuzoarele anunță în gara Mediaș sosirea acceleratului nr. 402, care urma să ajungă cinci minute mai târziu. Biriș se plimba nervos de-a lungul peronului, absent. Aurel Gloabă, un martor oarecare, preciza că expresia feței lui îl

⁸⁸⁵ *Ibidem*, ff. 33-34.

⁸⁸⁶ Nota a fost dată de agent în 8 martie 1963 (*Ibidem*, f. 88).

⁸⁸⁷ *Ibidem*, f. 34.

⁸⁸⁸ *Ibidem*, f. 148.

⁸⁸⁹ *Ibidem*, f. 35. Un martor își amintea că Biriș spusese: „eu am omorât-o pe mama acum 21 de ani („odată cu arestarea, de supărare”, *Ibidem*, f. 93), și acum l-am omorât pe tata” (*Ibidem*, f. 38).

⁸⁹⁰ *Ibidem*, f. 36.

⁸⁹¹ *Ibidem*, f. 41.

⁸⁹² *Ibidem*, ff. 170-171. Declarația Laviniei Biriș este din 18 martie 1963.

⁸⁹³ *Ibidem*, f. 103.

însăpăimântase⁸⁹⁴, iar „privirile rătăcite, ochii adânciți în orbite, culoarea pământie-cadaverică a feței” dădea „impresia unei figuri diabolice. Părea din altă lume – de pe alt tărâm”. Un „tremur” îl surprinsese, „îi clănțăneau dinții în gură ca de friguri”⁸⁹⁵.

La ora 2,20 acceleratul spre București intra în gara Mediaș. Biriș își lasă calm valiza pe peron și se aruncă cu furie în fața trenului⁸⁹⁶. Un martor care văzuse scena, dându-și seama ce se va produce, a închis ochii și a țipat. Un altul, auzise o „vâjâitură” ciudată. Altcineva aflat pe peron văzuse o pălărie zburând. A fost rostogolit ca o „minge de toate cele șase vagoane, fiecare dându-i o altă lovitură”, târându-l aproape 15 metri⁸⁹⁷. „Odată trenul oprit, s-a oprit și victima”, își amintea cineva⁸⁹⁸. Luați prin surprindere, cei din gară se reped să-l scoată de sub tren, trăgându-l de mâini. Nu i se mai mișca decât gura.

Între firele liniei, pe distanța câtorva zeci de metri, se găseau resturi de creier⁸⁹⁹. Cadavrul este autopsiat. În stomac, nu i s-a găsit decât „un lichid de culoare cafenie deschisă”. Era „cafeaua ce o consumase cu câteva ore înainte de accident”⁹⁰⁰. Supoziția că fusese beat trebuia eliminată. Medicul legist constatare că moartea fusese „violentă”, datorându-se „suspendării funcțiilor vitale” ale creierului și coloanei vertebrale, frânte de roțile trenului⁹⁰¹. Detaliile sunt aici importante, nu pentru a capta un senzațional atât de discret și banal, ci pentru a da o dimensiune precisă anvergurii dramei. Tonul neutru și involuntar cinic al rapoartelor medico-legale, oferă o încheiere spectaculos de *precisă* acestei tragedii. Descrierile de mai sus sunt parte din tabloul de ansamblu al personajului, cea finală, care încheie, ca un rezultat, consecințele unor opțiuni asumate și a unui experiment brutal exercitat asupra lui. Nici o viață nu este întâmplătoare. În economia istoriei cruzimii, destinul lui Victor Biriș este un veritabil *exemplum*.

Epilog

În dimineața zilei de 8 martie 1963 la locuința surorii lui Biriș sosește o telegramă venită de la București. Textul ei era următorul: „Vă rugăm [să] veniți la oficiul telefonic în data de 08.03, ora 12, pentru a vorbi cu Ionescu din București”⁹⁰².

⁸⁹⁴ *Ibidem*, f. 108.

⁸⁹⁵ *Ibidem*, ff. 36, 108.

⁸⁹⁶ *Ibidem*, f. 93.

⁸⁹⁷ *Ibidem*, f. 107.

⁸⁹⁸ *Ibidem*.

⁸⁹⁹ *Ibidem*, f. 174. Din Procesul-Verbal din data de 8 martie 1963 al Procuraturii raionului Mediaș, în dosarul 155/1963, semnat de anchetatorul penal Victor Bleahu.

⁹⁰⁰ *A Ibidem*, f. 39.

⁹⁰¹ Procuratura Raională Mediaș preluase cazul, fiind secondată de Direcția Raională a Securității Brașov. Cercetările au durat trei săptămâni. La 27 martie Securitatea Brașov a trimis un raport sintetic conducerii Ministerului (Cabinet III), personal generalului locotenent Vasile Negrea, documentul fiind semnat de șeful Direcției, colonelul Ioan Bolintineanu. Concluzia, liniștitoare pentru organe, era aceea că V.B. se sinucisese.

⁹⁰² A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 22408, vol. 2, f. 186.

Nicolae IONIȚĂ

Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii `60

Records of the Leaders of the Securitate Regional Divisions in the 1960's

The early 1960's marked the end of the selection process of the Securitate leaders that had begun in 1948. The last „veterans” selected from among the party activists appointed by the central and regional bodies of the Securitate were replaced with officers trained exclusively according to the rules of the repressive apparatus.

The present paper displays the biographies of the leaders of the regional Securitate divisions, appointed between 1961 and 1967. Some of those officers held high positions in the hierarchy of the repressive bodies in Romania until the end of the communist regime (the names of Nicole Plesita and Emil Macri should be mentioned) while others were gradually removed from the system.

Our work focuses on the mechanisms of recruitment and promotion of the Securitate leaders in the first 20 years of existence of that institution. Besides, the paper shows the degree to which the objectives of the staff policy set and adhered to since the establishment of the repressive bodies in Romania after 1948 were met.

Etichete: Securitate, direcție regională, promovare, comandant,
politică de cadre

Keywords: Securitate, regional division, promotion, leader,
staff policy

Constituirea organelor de Securitate, în septembrie 1948, dar și diversele reorganizări ale aparatului de Siguranță din perioada anterioară, au reprezentat semnalul de început a unei ample campanii de încadrare a acestor structuri, ce a antrenat, de-a lungul a câțiva ani, mii de persoane. Lipsiți, în majoritatea cazurilor, de o instrucție școlară elementară – la fel ca mare parte a populației României de atunci¹ – fără a fi

¹ În realitate, situația pregătirii culturale a lucrătorilor Securității din acei ani era chiar mai bună decât cea înregistrată la nivelul întregii societăți românești. Astfel, potrivit unor estimări, în 1948 mai existau în România circa 4 milioane de analfabeți, reprezentând 29% din totalul populației în vârstă de peste 7 ani, în timp ce media numărului de ani de studiu absolviți se ridica la numai 3,5 ani în 1950 – vezi Nicolae Constantinescu (coord.), *Istoria economică a României*, vol. 2 (1939 – 1989), București, 2000, p. 326 și 334, *apud* Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500 – 2010)*, București, Ed. Polirom, 2010, pp. 386 – 387. În aceste condiții, proporția de aproape 50% absolvenți a șapte clase elementare, înregistrată la nivelul personalului Securității în 1956 – vezi N. Ioniță, *Politica de cadre în Securitate (1956 – 1968). Recrutarea și pregătirea*

avut vreo legătură anterioară cu activitatea informativă sau polițienească, cei recrutați în aparatul de represiune al regimului erau selectați avându-se în vedere numai originea socială, profesiile practicate anterior și gradul de fidelitate manifestat față de regimul politic instaurat după 1945.

Anii care au urmat încadrării unui personal atât de eterogen inițial au fost dedicați de conducerea Securității permanentei selecționării a subordonaților, conform unor criterii care priveau aptitudinile dovedite în activitatea informativă sau de anchetă, fidelitatea față de regim și capacitatea de a face orice sacrificiu personal pentru a promova în funcții de vârf. Angrenarea ofițerilor în ample acțiuni de represiune, pregătirea lor la locul de muncă și în școli de profil, îndoctrinarea sistematică, promovarea treptată în funcții de conducere, reorganizările frecvente și transferările dintr-un domeniu de activitate în altul și între diverse regiuni ale țării, controlul lor permanent, toate acestea au avut rolul de a alege din toți cei recrutați inițial fără o verificare corespunzătoare, pe aceia care puteau lucra în continuare în cadrul sistemului, dar și de a selecta cadre capabile să preia conducerea organelor de Securitate de la activiștii de partid impuși în primii ani.

Concretizarea planurilor inițiale, de a numi la conducerea direcțiilor de Securitate a reprezentanților noii generații de ofițeri, „crescuți” în interiorul aparatului de represiune, s-a produs încă din 1956, odată cu numirea lui Petre Socol și Radu Dumitru la conducerea direcțiilor regionale de Securitate Craiova, respectiv Bacău. Mișcarea începută în acel an a continuat ulterior în ritm accelerat, atingând punctul culminant la începutul anilor `60. Practic, în 1964, singurele persoane din vechea generație de activiști trimiși la conducerea unităților regionale și centrale de Securitate, care se mai mențineau încă în funcție, erau Gheorghe Zodian, șeful Regionalei de Securitate Iași și Tănase Evghenie, șeful Direcției a III-a Informații Interne. În restul aparatului de Securitate, comanda a fost preluată de „oamenii noi”, creațiile regimului, ce reprezentau rezultatul unei politici coerente de cadre desfășurate pe parcursul ultimilor cincisprezece ani.

În studiul de față, mi-am propus reconstituirea biografiei șefilor regionalelor de Securitate din anii `60, acesta fiind doar o continuare a demersurilor începute anterior², menite să înfățișeze o imagine cât mai completă a ofițerilor aflați la comanda aparatului de represiune în perioada 1956 – 1968. Scopul urmărit nu a fost acela de a ilustra ascensiunea sau declinul profesional în interiorul Securității al acestor personaje, pentru interesul intrinsec pe care l-ar prezenta biografia acestora – există ofițeri a căror biografie ar putea părea interesantă, din perspectiva acțiunilor în care erau implicați sau a evenimentelor istorice cărora le-au fost martori, dar numărul lor este redus – ci de a acorda posibilitatea doritorilor să-și formeze o imagine asupra politicii de cadre în Securitate, în perioada de început a existenței acesteia. Se pot astfel individualiza

cadrelor, în „Caietele CNSAS”, nr. 2 (6)/2010, p. 58 – era sensibil mai ridicată față de media populației adulte a României de atunci.

² Vezi idem, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate de la sfârșitul anilor `50*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(5)/2010, pp. 7 – 60, idem, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale din Securitate de la sfârșitul anilor `50*, în „Caietele CNSAS”, nr. 2(4)/2009, pp. 183 – 208 și idem, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale din Securitate în anii `60*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(3)/2009, pp. 111 – 126.

criteriile de recrutare în aparatul de represiune după 1948 și categoriile de persoane cele mai interesate de o asemenea carieră, dar și stabili factorii care au favorizat ascensiunea profesională extrem de rapidă a unor astfel de ofițeri și calitățile profesionale și personale ce i-au ajutat în acest sens, cum erau selectați și pregătiți cei ce prezentau „perspective” pentru promovare, după cum se poate, de asemenea, reconstitui o imagine a „atmosferei calde, tovarășești” din interiorul Securității, în care dorința de promovare și de menținere în funcții îi îndemna pe toți să manifeste reciproc mai puține scrupule decât față de subiecții măsurilor de represiune.

În final, înainte de prezentarea propriu-zisă a biografiei amintite, aș vrea să mai fac câteva precizări, de ordin tehnic. În primul rând, fișele biografice ale comandanților direcțiilor regionale M.A.I. se vor succeda în ordine alfabetică, având drept criteriu numele celor șaisprezece regiuni ale României, așa cum au fost ele redenumite ulterior anulului 1961. Pe lângă șefii de direcții regionale de Securitate numiți în funcție în acești ani, vor fi prezentate și biografiile lui Stefan Kasza și Andrei Simion, care nu au putut fi reconstituite anterior, din motive precizate atunci. În ciuda acestei „abateri”, imaginea de ansamblu asupra tipului cadrelor de conducere promovate în anii '60 în fruntea diverselor direcții regionale nu este afectată cu nimic, dacă avem în vedere faptul că cei doi ofițeri menționați se înscriu foarte bine în tipologia generală din studiul de față. Am renunțat, în schimb, la prezentarea biografiei a lui Constantin Ioana, reconstituită în cadrul unui alt studiu apărut în paginile publicației de față, la care nu mai am nimic esențial de adăugat³.

O diferență față de sistemul adoptat în cadrul studiilor anterioare cu același obiect îl reprezintă și abandonarea menționării gradelor ofițerilor de la data numirii în funcție, datorită relevanței reduse a acestora, preferând să redau numai numele și prenumele celor în cauză, la care am adăugat inițiala tatălui, fapt necesar atât pentru că în această perioadă există doi șefi de direcții cu nume și prenume identice, dar și pentru evitarea, pe cât posibil, a oricăror alte confuzii de nume. Și, ca ultim amănunt, voi adăuga, cum am făcut-o și anterior, precizarea că vor lipsi detaliile referitoare la acțiunile de represiune în care au fost implicați ofițerii în cauză, acestea fiind amintite numai în măsura în care au avut vreo relevanță specială pentru cariera lor profesională. Am acordat, însă, mai multă atenție aprecierilor din referatele de cadre, cu privire la calitățile personale ale șefilor de direcții prezentați, deoarece nu cred că sunt lipsite de interes pentru reconstituirea criteriilor de promovare în Securitatea acestor ani.

Alexandru S. Dumitrașcu (n. 23 octombrie 1920, în București, fiul unui fost conductor de bilete C.F.R., naționalitatea – română, studii – 9 clase gimnaziale și cursul de pregătire în munca de securitate din U.R.S.S., cu durata de un an, profesia de bază – lăcătuș) șef al *Direcției Regionale de Securitate București*, în perioada 1963 – 1968.

Alexandru Dumitrașcu, după absolvirea a patru clase primare, în cursul anului 1931, s-a înscris la cursurile liceului „George Coșbuc” din Năsăud. A abandonat după scurt timp studiile,

³ Vezi L. Pleșa, *Cadrelor de conducere din Direcția Regională de Securitate Cluj. Date biografice*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(3)/2009, pp. 127 – 128.

rămânând repetent în clasa a III-a, și a fost nevoit să se angajeze, din vara anului 1934, ca ucenic la Atelierele C.F.R. Grivița – Vagoane din București, unde s-a calificat în meseria de lăcătuș⁴. În noua calitate de muncitor calificat, a lucrat timp de trei ani la Depozitul de Locomotive București – Mărfuri. Din noiembrie 1941, a fost încorporat în armată, în cadrul Regimentului 1 Transmisiuni București, apoi al Regimentului 2 Căi Ferate Chitila, cu care s-a deplasat și pe frontul antisovietic, având gradul de sergent T.R. Nu a făcut parte însă din unitățile combatante din Răsărit, ocupându-se doar de construirea și întreținerea liniilor de cale ferată. A fost desconcentrat în 1945 și s-a reangajat la Depoul de locomotive București, unde a mai lucrat pentru o perioadă de doi ani⁵.

Între timp, A. Dumitrașcu s-a apropiat de noua putere politică din România, fiind primit în P.C.R. în cursul anului 1945 și numit responsabil organizatoric al Biroului celulei de partid din fabrică. Din 1947, a fost „scos din producție” și numit activist la comitetul de partid al sectorului C.F.R. București, pentru ca, din septembrie 1948, să fie „trimis de partid” pentru a lucra în calitate de anchetator la Serviciul Special de Informații. Aici s-a evidențiat prin „rezultatele bune” obținute, motiv pentru care este decorat cu „Medalia Muncii”, în cursul anului 1949, iar apoi cooptat într-o subcomisie de verificare a membrilor de partid din S.S.I., sarcină de care s-a achitat „în bune condițiuni”, având în vedere experiența sa anterioară de anchetator⁶.

După includerea S.S.I. în Direcția Generală a Securității Statului, A. Dumitrașcu a fost încadrat, cu gradul de căpitan și funcția de lucrător operativ – anchetator la Direcția „A” Informații Externe a D.G.S.S., lucrând o perioadă în Centrala acesteia. Din ianuarie 1953, ca urmare a „rezultatelor” obținute, a fost avansat în gradul de maior, la „excepțional”, promovat în funcția de șef serviciu⁷ și pregătit pentru trimiterea în misiune în exterior. Din iunie 1953 este transferat la Ministerul de Externe și, după 2 luni, trimis în funcția de secretar II al Ambasadei R.P.R. de la Belgrad⁸. Trimiterea în exterior a maiorului Dumitrașcu s-a dovedit a fi fost o măsură pripită, iar rezultatele obținute de ofițer nu s-au conformat așteptărilor. Ulterior, acesta era apreciat pentru că ar fi „dat dovadă de curaj, inițiativă și perseverență în muncă”, dar nu s-ar fi preocupat, în schimb, pentru „a-și ridica nivelul său cultural, politic și a se pregăti mai bine în munca profesională din exterior”, ceea ce l-a împiedicat să-și îndeplinească „misiunile” ordonate. Aceasta pare să-l fi descurajat pe ofițer, care a găsit însă o soluție la problemele sale, intrând în conflict cu subordonații din cadrul ambasadei și, probabil, cu

⁴ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. A/466, f. 6: „Autobiografie” a lui Alexandru Dumitrașcu, din 22.08.1962.

⁵F. Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode.*, vol. I (1948 – 1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 234: *Referat de cadre al locotenent-colonelului Dumitrașcu Alexandru, propus pentru funcția de șef al Direcției Regionale M.A.I. București*, din 3 ianuarie 1963, alcătuit de Secția de Cadre a CC al PMR.

⁶ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumărat: Referat de cadre din 06.08.1960, semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., cpt. Florian Chiriac și cpt. Ilie Hila, șef birou în același serviciu, anexat Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

⁷Vezi idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 30, nenumărat: Ordinul M.S.S. nr. 9/05.01.1953

⁸ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. A/466, f. 16: Autobiografie redactată de Alexandru Dumitrașcu, din 22.11.1957.

personalul diplomatic al acesteia, după cum relatau ofițerii de cadre ai Direcției I în 1954:

„În calitatea de conducător, [A. Dumitrașcu] nu a reușit să-și controleze la timp subalternii și să se preocupe de creșterea lor. Datorită metodelor sale neprincipiale cu tovarășii, și-a creat o atmosferă neplăcută în jurul colectivului său de muncă. În special în urma unor măsuri luate de el în muncă, lipsite de tact, a creat o situație dificilă, pentru care a fost chemat înapoi de conducerea Direcției”⁹.

După întoarcerea în țară, ulterior eșecului suferit în misiunea sa la Belgrad, maiorul Dumitrașcu este văzut drept un „balast” inutilizabil în cadrul Direcției de Informații Externe a Securității, datorită „lipsei de tact” dovedită de acesta în străinătate, care făcea imposibilă o viitoare trimitere în exterior sau păstrarea în Centrala direcției¹⁰. În consecință, s-a propus mutarea sa într-o funcție corespunzătoare din Direcția a VIII-a Anchete, avându-se în vedere că ofițerul avea experiență în domeniu și putea „da un bun randament”. Conducerea ministerului a avut însă o altă opinie, astfel încât Al. Dumitrașcu a fost numit, de la 1 decembrie 1954, în funcția de șef al Serviciului Special de Securitate Băița, care opera în orașul minier Dr. Petru Groza, din regiunea Oradea și avea rolul de a supraveghea activitatea „Sovromquartit”¹¹.

În cursul anului 1956, maiorul Dumitrașcu are parte de o surpriză extrem de neplăcută: datorită restructurării M.A.I., Serviciul Special Băița a fost desființat, iar personalul său – trecut în rezervă, începând cu data de 16 iunie¹². Cu șef cu tot. Perspectiva de a se reîntoarce în rândul simplilor „oameni ai muncii” trebuie să fi părut foarte neplăcută ofițerului, care a adresat un lung memoriu conducerii ministerului, plângându-se de nedreptatea suferită¹³. Reclamația a fost primită cu înțelegerea cuvenită, fiind emis un nou ordin, prin care se anula trecerea sa intempestivă în rezervă¹⁴, și era menținut inițial la dispoziția Direcției Cadre, pentru a fi numit imediat ulterior șef al Serviciului Raional de Securitate „Nicolae Bălcescu”, din cadrul Direcției Securității Statului București.

Activitatea maiorului Dumitrașcu la conducerea unității raionale mai sus amintite nu a creat motive de nemulțumire, motiv pentru care a fost avansat la gradul de locotenent-colonel – de la 1 februarie 1957 – această avansare efectuându-se tot în urma unui raport al ofițerului, care depășise durata stagiului minim în grad, datorită trecerii temporare în rezervă și dorea să fie înlăturate și ultimele urme ale nedreptății suferite¹⁵. Din aprilie 1958 au loc însă noi restructurări ale aparatului de Securitate, în

⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 77, nenumrotat: Referat de cadre din 16.11.1954, semnat de cpt. Anghel Ionescu, din Serviciul Cadre al Direcției I Informații Externe, anexat Ordinului M.A.I. nr. 4506/01.12.1954.

¹⁰ *Ibidem*. Având în vedere acestea, este foarte posibil ca ofițerul să fi reușit să-și atragă antipatia organelor de informații sovietice.

¹¹ *Ibidem*, vezi Ordinul M.A.I. nr. 4506/01.12.1954.

¹² Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 54, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3037/16.06.1956.

¹³ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumrotat: Referat de cadre din 06.08.1960, anexat Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

¹⁴ Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 57, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3355/30.06.1956.

¹⁵ Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 14, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1178/01.02.1957. Vezi și raportul anexat.

urma cărora Al. Dumitrașcu are surpriza de a descoperi că și unitatea pe care o comanda este desființată, laolaltă cu Direcția Securității Statului București. De data aceasta, spre deosebire de mulți dintre omologii săi, locotenent-colonelul Dumitrașcu este păstrat în cadrul aparatului de represiune și mutat din nou, de la 1 mai 1958, la conducerea Secției a VIII-a Anchete a Regionalei de Securitate Ploiești¹⁶.

Reîntors la activitatea căreia i se consacrase încă de la angajarea în S.S.I., ofițerul pare să îndeplinească cerințele conducerii M.A.I. cu privire la funcția pe care o ocupa, de o tot mai mare importanță, pe măsura sporirii numărului arestărilor procesate de compartimentele de anchete ale Securității din acei ani. Avându-se în vedere „rezultatele” obținute, Al. Dumitrașcu este trimis, de la 1 august 1959, la cursul de pregătire de la Moscova, pe care l-a absolvit cu „rezultate foarte bune” un an mai târziu. După întoarcerea în țară, de la 1 august 1960, a fost imediat promovat locuitor pentru operativ al șefului Regionalei M.A.I. Ploiești¹⁷.

În toate funcțiile de conducere deținute, a fost apreciat drept un ofițer cu „experiență în munca informativ – operativă [...] bine pregătit politic și profesional [...] perseverent, bun organizator”, care rezolva „cu competență lucrările” și reușea „să imprime subalternilor simț de răspundere în executarea ordinelor”¹⁸. De asemenea, arăta preocupare și față de îmbunătățirea pregătirii culturale, fapt dovedit de reluarea studiilor liceale după 1960¹⁹. Toate acestea, precum și experiența ofițerului în activitatea informativă și în diverse funcții de conducere au reprezentat motive suficiente pentru propunerea sa, în ianuarie 1963, la comanda Direcției Regionale de Securitate București²⁰, funcție rămasă vacantă după numirea colonelului Iani în fruntea Direcției a VI-a a M.A.I. Ulterior avizului primit din partea Secretariatului C.C. al P.M.R., Al. Dumitrașcu a fost instalat la conducerea unității, începând cu data de 15 februarie 1963²¹, pentru ca, la 23 august același an, să fie avansat în gradul de colonel²².

În noua funcție de conducere, colonelul Dumitrașcu a fost apreciat de către organele de partid drept un „ofițer capabil, cu putere de muncă, cu temeinice cunoștințe în domeniul muncii de Securitate și cu un nivel politic, ideologic și cultural

¹⁶ Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 9, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1810/01.05.1958.

¹⁷ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1960.

¹⁸ Fl. Dobre (coord.), *op. cit.*, vol. I (1948 – 1967), p. 235.

¹⁹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. A/466, f. 8: Autobiografie a lt. col. Dumitrașcu. În 1962 era în clasa a zecea, deci era pe drumul cel bun. Probabil că aceasta era ordinea recomandată de conducerea ministerului pentru pregătirea cadrelor proprii – mai întâi ofițerii erau trimiși la Moscova pentru a urma cursurile de activitate informativă, iar apoi erau îndemnați să-și termine și școala generală și liceul. Oricum, din punctul de vedere al culturii generale, Al. Dumitrașcu promitea mult încă de când era șeful serviciului raional „Nicolae Bălcescu”. Astfel, secretarul Biroului Organizației de Bază de aici remarca faptul că „nivelul cultural al tov. Dumitrașcu Alexandru este bogat și continuă să citească foarte multă literatură, fiind, în această direcție, un mobilizator și pentru alți tovarăși” – vezi *ibidem*, f. 28: *Aprecieri* a secretarului B.O.B. de la nivelul Raionului de Securitate „Nicolae Bălcescu”, Catană Ion.

²⁰ F. Dobre (coord.), *op. cit.*, vol. I (1948 – 1967), p. 234.

²¹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7379, dosar nr. 15, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1189/15.02.1963.

²² Idem, dosar nr. 27, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2396/23.08.1963.

corespunzător”, ce muncea „cu pasiune pentru executarea întocmai a sarcinilor care i se încredințau”. Se remarcă prin întreprinderea unor „măsuri energice pentru organizarea în cât mai bune condițiuni a muncii informative, în scopul prevenirii activității elementelor dușmănoase” și prin disciplina impusă subalternilor. Anterior anului 1968, a reușit, într-un final, să absolve studiile medii, dar și cursurile Universității serale de marxism-leninism²³.

La constituirea inspectoratelor județene de Securitate, în 1968, colonelul Dumitrașcu a preluat conducerea Inspectoratului Județean Ilfov²⁴, iar de la 22 august 1968 a fost avansat în gradul de general-maior²⁵. În perioada ulterioară, activitatea desfășurată la conducerea Securității Ilfov a dat motive de satisfacție conducerii C.S.S., fiind recompensat în numeroase ocazii pentru modul în care îndeplinea ordinele primite, iar după fuziunea C.S.S. și M.A.I. din primăvara anului 1972, a fost numit șef al Inspectoratului Județului Ilfov al Ministerului de Interne²⁶. Și în această funcție s-a bucurat de o longevitate remarcabilă, fiind menținut în fruntea inspectoratului până la trecerea sa în rezervă, intervenită, se pare, de la 31 ianuarie 1979²⁷, ce a pus capăt carierei unui ofițer capabil numai de exercitarea activității informative pe plan intern.

Nicolae Gh. Pleșiță (n. 16 aprilie 1929, în Curtea de Argeș, fiul unui țăran sărac, naționalitatea – română, studii – 8 clase gimnaziale și cursul de specializare în U.R.S.S. cu durata de un an, profesia de bază – muncitor necalificat), șef al *Direcției Regionale de Securitate Cluj* în perioada 1962 – 1967.

Nicolae Pleșiță a absolvit 4 clase primare în 1940, iar ulterior, „nevând mijloace de a urma mai departe o școală”, s-a angajat pentru un an muncitor ziler la gara C.F.R. din localitatea natală, „la încărcat lemne în vagoane”²⁸. După o perioadă în care

²³ F. Dobre (coord.), *op. cit.*, vol. II (1967 – 1989), p. 97: *Notă privitoare la colonelul Dumitrașcu, inspector șef al Inspectoratului de Securitate al Județului Ilfov*, din 17 august 1968, semnată de șeful Secției Cadre a C.C. al P.C.R., Păcuraru Andrei ș.a.

²⁴ *Ibidem*, p. 53: *Ordinul Președintelui Consiliului Securității Statului nr. 1 548 din 18 februarie 1968*.

²⁵ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20186-187.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

²⁶ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 23, nenumrotat: *Ordinul M.I. nr. 1664/08.05.1972*.

²⁷ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/DUMITRASCU_ALEXANDRU.pdf consultat la data de 06.10.2013. Spun „se pare” deoarece informația provine dintr-o sursă nesigură, astfel încât trebuie privită cu anumite rezerve.

²⁸ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea a II-a, f. 146: *Raport de investigație asupra tov. Pleșiță Nicolae, a familiei și rudelor sale mai apropiate*, din 21 august 1950, semnat de plutonier de Securitate D. Cârstea, din cadrul D.R.S. Pitești. De remarcat faptul că N. Pleșiță avea, pe atunci, 11 ani. Referitor la acest aspect, un ofițer de cadre al Securității din 1952, remarca: „Tov. Pleșiță Nicolae, de mic copil, a fost nevoit să muncească pentru a-și putea menține existența, suferind din plin exploatarea capitalistă” – vezi *ibidem*, f. 55: Referat de cadre din 30.07.1952, semnat de cpt. Tinică Iacob – Era, deci, cât se poate de util în lupta împotriva

muncеște ca lucrător sezonier la diverși localnici, din 1942 este încadrat ca sortator și ajutor circularist la o fabrică de cherestea din Curtea de Argeș. Concediat un an mai târziu, s-a întreținut în continuare din activitatea prestată ca muncitor sezonier până în 1944, când a fost reangajat la fabrica de cherestea, unde a lucrat până în cursul anului 1948²⁹.

O oportunitate pentru cariera sa a reprezentat-o apropierea de mișcarea sindicală și apoi de diversele organizații patronate de P.C.R. Astfel, după 23 august 1944, s-a înscris în sindicatul muncitorilor din cadrul fabricii de cherestea, iar din 1945 a fost admis membru al organizației U.T.C. locale. După ce s-a remarcat prin participarea la diferite acțiuni organizate de reprezentanții noii puteri politice, i s-a acceptat primirea și în rândul membrilor P.C.R., din decembrie 1947³⁰. Ulterior, a fost trimis să urmeze cursurile unei școli sindicale, iar la absolvirea acesteia – ales în funcția de președinte al sindicatului muncitorilor forestieri din Curtea de Argeș. În cursul lunii mai 1948, vine rândul unei recompense mai consistente – este „scos din producție” și promovat responsabil organizatoric al U.T.M. Argeș.

Cariera de activist U.T.M. a lui Nicolae Pleșiță s-a dovedit efemeră. Cum organele de represiune ale regimului, în curs de reorganizare, aveau nevoie de lucrători cu origine socială adecvată și fideli noii „orânduiri sociale”, de la 1 august 1948 a fost încadrat funcționar operativ la Direcția Regională de Siguranță Pitești. După constituirea organelor de Securitate, în septembrie 1948, i s-a acordat gradul de plutonier, fiind repartizat lucrător operativ în Secția I Informații Interne a Direcției Regionale de Securitate Pitești.

În calitate de proaspăt angajat al organelor de represiune, N. Pleșiță, deși „era tânăr și fără experiență în munca de Securitate, datorită voinței ce o avea, a reușit în scurt timp să-și însușească cunoștințele necesare specifice muncii”, motiv pentru care a beneficiat de prima promovare în cadrul sistemului – șef al problemei „P.N.Ț. Maniu”. Ulterior, s-a remarcat pentru că ar fi „dat dovadă de multă putere și dragoste de muncă, de spirit de inițiativă, organizare și orientare dezvoltat”, reușind să întrebunțeze „metode juste și din ce în ce mai noi” în relațiile cu rețeaua informativă³¹. Cum era considerat drept „unul din cei mai buni șefi de problemă din cadrele Direcției Regionale de Securitate Pitești”³², a fost decorat cu „Medalia Muncii”, în 1949, promovat succesiv în funcție și avansat în grad. Astfel, la începutul anului 1950, este numit șef al Biroului 1 din Secția de Informații Interne a Regionalei de Securitate Pitești, pentru ca, din ianuarie

fostelor „clase exploatoare”. Trebuie recunoscut faptul că greu se putea găsi un ofițer mai motivat în atașamentul său față de regim decât viitorul șef al Regionalei de Securitate Cluj.

²⁹ Vezi *ibidem*, f. 146: *Raport de investigație...*, din 21 august 1950.

³⁰ În chestionarele de cadre pe care le-a completat ulterior, la întrebarea cuprinsă în acestea: „Ce l-a îndemnat să intre în Partid?”, răspunsul formulat de Nicolae Pleșiță era: „Am văzut că este singurul partid care luptă pentru apărarea drepturilor muncitorești, partid de avangardă” – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 72: *Chestionar*, din 17.06.1949.

³¹ *Ibidem*, f. 36: *Referat asupra lt. de Securitate Pleșiță Nicolae, ajutor șef serviciu la Serviciul III, din Regiunea M.S.S. Pitești*, din 04.07.1953, semnat de șef serviciu din Direcția Cadre, N. State și șef birou, lt. A. Derji.

³² *Ibidem*, f. 278: *Pleșiță Gh. Nicolae, plutonier de Securitate. Caracterizare*, din 21 decembrie 1949, semnată de locotenent de Securitate I. Gheorghiu.

1951, să fie mutat la Arad și promovat șef al Secției a III-a Informații Interne din cadrul direcției regionale locale³³. Avansările în grad s-au succedat și ele rapid: plutonier major, din septembrie 1949, sublocotenent, de la 1 februarie 1950 și locotenent – 1 februarie 1951³⁴.

La conducerea compartimentului de Informații Interne al Regionalei de Securitate Arad, locotenentul Pleșiță reușește din nou să impresioneze prin fidelitate față de regim și implicare în „muncă”:

„De la început, [N. Pleșiță] a dat dovadă de multă putere de muncă, ocupându-se îndeaproape de bunul mers al muncii din Secție [a III-a], muncind peste orele de program, dovedind atașament față de Instituție și față de Partid, lovind întotdeauna dușmanul de clasă, asupra căruia (sic!) a dovedit o ură neîmpăcată”³⁵.

În cursul lunii februarie 1952, ofițerul a fost transferat, la cerere, de la Arad la Direcția Regională de Securitate Vâlcea, în funcția de șef al Biroului 7 al acesteia³⁶. Cu toate că a petrecut numai câteva luni în cadrul unității regionale mai sus amintite, N. Pleșiță a avut timp să dea dovezi bizare de atașament față de „valorile” partidului, chiar și după standardele instituției în care lucra. Un astfel de caz ar putea fi considerat autodenunțul din fața Adunării Generale P.M.R. a direcției, când a declarat că ar fi încălcat, pe când se afla la Arad, prevederile Hotărârii C.C. al P.M.R. cu privire la regimul schimbului de bani în timpul reformei monetare, împrumutând bani pentru a-i schimba în noua monedă, ceea ce-l făcea suspect de speculă și tendințe de înavuțire. Drept scuză, invocă faptul că ar fi „împrumutat bani de la un coleg al său [...] întrucât rămăsese fără bani pe teren și nu avea cu ce plăti la cantina unde mâncase și a mers de i-a preschimbat”, dar lăsa adunarea membrilor de partid să-l judece cu toată asprimea pentru faptele sale. Circumstanțele în care locotenentul Pleșiță recurge la acest gest, erau relatate ulterior de organele de partid locale:

„De menționat este faptul că și membrii de Partid de la fosta D.R.S.S. Vâlcea nu știau de această lipsă pe care a avut-o tov. Pleșiță la Arad, însă, cu ocazia punerii a altor tov. membri de Partid din această Regiune în discuția Adunării Generale pentru abateri asemănătoare, tov. Pleșiță Nicolae singur, la discuții, a arătat că și el a avut o abatere în acest sens, făcându-și autocritica, provocând prin aceasta punerea sa în discuția Adunării Generale”³⁷.

Adunarea menționată, cu totul bulversată de destăinuirile unui membru atât de zelos, hotărăște pedepsirea sa cu „admonestare scrisă”, sancțiune ridicată ulterior de Comisia de Partid de la nivel local. Așa cum se va vedea, nu este singura dovadă de exces de zel de acest gen a ofițerului în lunga sa carieră în Securitate.

³³ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 94: Referat al Comisiei de Partid din cadrul Serviciului Politic al Regiunii M.S.S. Pitești, din 25.01.1953.

³⁴ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 13: *Fișă personală Pleșiță Gh. Nicolae*.

³⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 94: Referat al Comisiei de Partid din 25.01.1953.

³⁶ *Ibidem*. Biroul 7 al D.R.S.S. Vâlcea ar fi trebuit să corespundă Direcției a VII-a a D.G.S.S., deci să se ocupe de contrainformații în Miliție. Cu toate acestea, nu există un grad de certitudine suficient de mare în acest sens.

³⁷ *Ibidem*.

Nicolae Ioniță

La 24 iunie 1952, locotenentul Pleșiță, după desființarea Regionalei Vâlcea, a fost mutat la conducerea Secției a III-a Informații Interne, din D.R.S. Pitești. Revenit la unitatea în cadrul căreia se angajase în Securitate, ofițerul reușește să se remarce rapid, aducându-și o contribuție însemnată la organizarea acțiunii informative soldate cu prinderea „bandei Stănescu și Șerban Mihai”, la 21 octombrie 1952³⁸. Cu toate acestea, după reorganizarea Ministerului Securității Statului din 1953, când Secția a III-a se transformă în serviciu, N. Pleșiță este numit doar locuitor al șefului noului Serviciu 3 Informații Interne din D.R.S. Pitești, în timp ce conducerea efectivă a unității i-a revenit lt.maj. Victor Moise³⁹. La scurt timp însă, de la 1 septembrie 1953, a fost mutat din nou, de data aceasta în Aparatul Central al ministerului și în funcția de șef al Secției a III-a din Serviciul Învățământ al Direcției Cadre⁴⁰. Aflat la conducerea unei secții care avea rolul de a elabora lecțiile de pregătire profesională a lucrătorilor din Securitate, locotenentul Pleșiță pare să fi reușit, în scurt timp, să-și însușească o „serie de principii și metode pedagogice” și să-și aducă aportul la „ridicarea calității lecțiilor de învățământ de specialitate la locul de muncă”. După cum s-a apreciat ulterior, au avut o contribuție însemnată la succesul ofițerului pe acest plan experiența „muncii informativ-operative, unde are cunoștințe”, pregătirea sa „politică”, dar și cea de „cultură generală”, care, de la înălțimea celor patru clase pe care le absolvise până în acel moment, a fost de un real ajutor în conceperea lecțiilor destinate unui aparat la fel de bine educat⁴¹.

Mutarea în Direcția Cadre a Securității se va dovedi plină de beneficii pentru Nicolae Pleșiță, avansat succesiv în grad – locotenent-major de la 30 decembrie 1953⁴² și căpitan, din 15 august 1956⁴³ - decorat, la 23 august 1954, cu medalia „Pentru merite deosebite în apărarea orânduirii de stat”, dar și remarcat la nivelul conducerii ministerului drept un ofițer „cu perspective”. În cursul lunii iulie 1956, însă, în urma măsurilor de reorganizare întreprinse, secția condusă de el este transformată în birou, iar ofițerul – retrogradat în consecință. A fost vorba numai de o măsură temporară, căpitanul Pleșiță fiind avut în vedere pentru promovarea într-o funcție de o importanță considerabilă – locuitor pentru operativ al șefului Direcției Regionale de Securitate Pitești – în care este și numit de la 1 ianuarie 1957⁴⁴.

În calitatea de locuitor al lui Pavel Constandache la Regionala de Securitate Pitești, N. Pleșiță a primit, de la bun început, „sarcina de a se ocupa de prinderea bandelor ce se află pe teritoriul regiunii”, a căror existență reprezenta o problemă stânjenitoare pentru organele de represiune de atunci. Rezultatele obținute de ofițer au depășit însă cele mai optimiste așteptări, acesta contribuind în mod direct la arestarea

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 61, nenumrotat: Ordinul M.S.S. nr. 995/15.05.1953.

⁴⁰ Vezi Liviu Pleșa, *Cadrele de conducere din Direcția Regională de Securitate Cluj. Date biografice*, în „Caietele CNSAS”, anul II, nr. 1(3)/2009, p. 126.

⁴¹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7366, dosar nr. 13, nenumrotat: Referat de cadre din 20.12.1956, semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., mr. Grigore Roventța și lt.maj. Fl. Chiriac, șef birou, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1014/01.01.1957.

⁴² Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 59, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3400/30.12.1953.

⁴³ Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 59, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3501/15.08.1956.

⁴⁴ Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 13, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1014/01.01.1957.

membrilor ultimelor grupări de rezistență din regiune – „bandele teroriste” Șerban – Voicu și, mai ales, Arnăuțoiu⁴⁵. Reacția conducerii ministerului la un asemenea succes neașteptat a fost, practic, revărsarea unui șir nesfârșit de ordine și medalii peste „eroul” ale cărui „curaj și spirit de sacrificiu” făcuseră posibilă capturarea unor adversari ce se opuneau în mod deschis regimului de peste zece ani: „Steaua R.P.R.”, clasa a IV-a și apoi clasa a V-a, „Medalia Muncii”, „Meritul Militar”, clasa I și apoi și a II-a. În tot acest timp, căpitanul Pleșiță continua să furnizeze noi dovezi de fidelitate față de regim, de cele mai variate tipuri, în mod egal apreciate de ofițerii de cadre ai ministerului:

„Faptul că cpt. Pleșiță Nicolae este un element atașat regimului o ilustrează munca depusă în prinderea bandelor, precum și faptul că, personal, a demascat un văr al său, care avea o mașină de scris în mod clandestin”⁴⁶.

Pentru pregătirea unui ofițer care prezenta asemenea „perspective” precum căpitanul Pleșiță, acesta a fost trimis, din august 1958, să urmeze tradiționalul curs de pregătire de la Moscova, cu durata de un an. Aici, a îndeplinit funcția de șef al unei grupe a cursanților români și a reușit să absolve cursurile cu rezultate de „bine” și „foarte bine”. Cu toate acestea, impresia creată de N. Pleșiță conducerii grupului de ofițeri români din U.R.S.S. nu a fost întru totul favorabilă, după cum se relatează ulterior:

„Fiind un element tânăr, și-a manifestat, pe drept cuvânt, mândria pentru funcția încredințată la locul de muncă în țară și apoi la Moscova, precum și faptul că activitatea lui a fost, în general, încununată de succese. Această perspectivă frumoasă a creat ofițerului și o anumită tendință de îngâmfare, care a ieșit în evidență în diverse ocazii, manifestată nu prin lăudăroșenie, ci prin comportare. La un moment dat, discuta cu ofițerii din cadrul diviziunii pe un ton arogant, le atribuia diferite epitete și făcea afirmații necontrolate, care îi jigneau pe unii dintre ei, fapt ce a făcut ca, uneori, să se discute de către unii ofițeri în mod negativ la adresa lui”⁴⁷.

Nu erau primele reproșuri aduse trăsăturilor de caracter ale loțiitorului șefului Regionalei de Securitate Pitești⁴⁸, dar era prima dată când acestea își găseau reflectarea la un nivel mai înalt, pe măsura funcțiilor în care ofițerul promovase. Cu toate acestea, aprecierea conducerii ministerului pentru rezultatele sale în activitatea informativă se păstrează la cote înalte, mai ales că N. Pleșiță perseverează în acest sens, după întoarcerea de la Moscova, la 1 august 1959. Mai mult decât atât, se dovedește receptiv și la ordinele ministrului referitoare la perfecționarea pregătirii culturale, absolvind

⁴⁵ Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea a II-a, f. 30: Referat de cadre din 25.06.1960, semnat de șeful Direcției Cadre MAI, col. Ioan Pateșan.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 73: *Notă-raport*, din 12.11.1958, semnată de cpt. Stanciu Ioan, din cadrul Serviciului 1 al Direcției Cadre a M.A.I. Citatul poate fi regăsit, parțial, și în Liviu Pleșa, *op cit*, p. 126.

⁴⁷ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea a II-a, f. 260: *Caracterizare privind pe căpitanul Pleșiță Neculaie, cursant la Facultatea Specială de la Moscova, de pe lângă C.S.S. al U.R.S.S.*, din 18 iulie 1959

⁴⁸ În 1949, lt. I. Gheorghiuță, ce pare să fie șeful direct al plutonierului Pleșiță, nota referitor la acesta: „Fire încrezută, cu tendințe de carierism” – vezi *ibidem*, f. 278: *Pleșiță Gb. Nicolae, plutonier de Securitate. Caracterizare*, din 21 decembrie 1949. De asemenea, organele de partid notaseră referitor la rubrica „Lipsuri” dintr-un chestionar de cadre din 1949: „Este puțin încrezut și se supraapreciază în muncă. Ajutat, va fi un tovarăș bun” – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 2, f. 76: *Chestionar*, din 17.06.1949.

școala elementară, apoi și cursurile medii (în 1963) și pe cele ale Facultății de Istorie – Filozofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (al cărei examen de stat l-a promovat în 1970)⁴⁹. În consecință, este răsplătit prin avansarea la gradul de maior, de la 23 august 1961, și inclus în rezerva de cadre pentru numirea într-o funcție de primă importanță în aparatul de represiune – aceea de șef al unei direcții regionale de Securitate. Promovarea sa la conducerea Regionalei Cluj, de la 1 ianuarie 1962⁵⁰ pare a face parte dintr-o mișcare mai amplă de înlocuire a șefilor direcțiilor teritoriale ale aparatului de represiune, mai ales din zona Ardealului, deși, este adevărat, Regionala Cluj rămăsese fără un conducător încă din cursul lunii martie 1961.

Activitatea maiorului Pleșiță la comanda Regionalei de Securitate Cluj pare să îndreptățească toate speranțele puse în capacitatea sa de a impulsiona activitatea informativă a unității, ai cărei șefi precedenți constituiseră un prilej de perpetuă nemulțumire pentru Al. Drăghici. Astfel, după cum s-a apreciat ulterior, ofițerul, „având calități organizatorice și o bogată experiență în munca de Securitate”, ar fi „contribuit efectiv la îmbunătățirea organizării Direcției regionale și a conținutului activității acestei unități”. Datorită „măsurilor eficace” adoptate, a fost posibilă „ridicarea calitativă a activității informativ-operative și ca urmare au fost obținute rezultate importante în depistarea și prevenirea unor acțiuni întreprinse de elementele dușmănoase”. De asemenea, s-a remarcat prin bunele relații întreținute cu organele de partid și sprijinul pe care l-a acordat subordonaților pentru „formarea, creșterea și educarea lor”, reușind să promoveze în funcții de conducere „tovarăși capabili și cu perspective”. Drept singure deficiențe înregistrate în activitatea sa, lui N. Pleșiță i s-a imputat faptul că s-ar fi pripit în aprecierea subordonaților, i-ar trata ironic și „câteodată folosește unele expresii necorespunzătoare”. În evaluările anuale ale șefului Regionalei de Securitate Cluj, ofițerul primea în mod constant calificativul de „foarte bine”⁵¹. Drept urmare a rezultatelor remarcabile obținute într-o perioadă relativ scurtă de timp, la conducerea uneia dintre cele mai dificile unități regionale de Securitate, maiorul Pleșiță a fost avansat în grad la „excepțional” în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964 și colonel, de la 23 august 1966⁵² - și inclus în rezerva de cadre pentru numirea într-o funcție mai importantă.

Promovarea lui Nicolae Pleșiță în Aparatul Central al Securității a survenit de la 14 februarie 1967⁵³, când a fost numit șef al Direcției a VI-a Paza Demnitarilor din M.A.I., devenită apoi Direcția a VIII-a Securitate și Gardă a C.S.S., Direcția a XI-a C.S.S., Direcția a V-a M.I. etc. Aceasta reprezenta un semnificativ progres în cariera ofițerului, chiar dacă prelua conducerea unei unități centrale considerate înainte drept

⁴⁹ Vezi L. Pleșa, *op cit*, p. 126.

⁵⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3537/01.01.1962.

⁵¹ Fl. Dobre (coord.), *op cit*, vol. I (1948 – 1967), p. 261: *Notă* a Secției Cadre C.C. al P.M.R., din 4 februarie 1967, semnată de Dumitru Ivanovici, șeful Secției, Nicolae Liteanu, instructor în cadrul Secției și Gheorghe Vasile, instructor în Secția pentru controlul muncii la M.F.A., M.A.I. și Justiție.

⁵² ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 13: *Fișă personală...*

⁵³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7386, dosar nr. 2, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1651/14.02.1967.

relativ lipsită de importanță. Iar anii următori par să se arate favorabili lui colonelului Pleșiță din toate punctele de vedere. La scurtă vreme după numirea în fruntea direcției de Securitate și Gardă, a fost avansat în gradul de general-maior – de la 22 august 1967⁵⁴ - iar în funcția deținută pare să se bucure de aprecierea conducerii nou creatului C.S.S. și, mai ales, a secretarului general C.C. al P.C.R., a cărui influență asupra carierei ofițerilor de Securitate din eșalonul de vârf începea să devină tot mai pronunțată. Ulterior, N. Pleșiță adoptă o serie de măsuri de restructurare a unității, trecând în rezervă, în perioada 1968 – 1970, o parte importantă din ofițerii și conducătorii de servicii din cadrul acesteia, iar parte la organizarea numeroaselor vizite ale lui N. Ceaușescu în străinătate și este premiat în repetate rânduri, împreună cu restul personalului, pentru rezultatele obținute.

Cu toate acestea poziția generalului Pleșiță în fruntea direcției era amenințată de nemulțumirile la adresa sa, acumulate de-a lungul timpului la nivelul conducerii C.S.S. Astfel, în fișa de notare a acestuia din 1970 se menționa apariția unor incidente de securitate grave, pe care ofițerii de Securitate și Gardă nu au fost capabili să le prevină, dar și existența unei stări de iritare la nivelul diverșilor conducători ai partidului – dar nu și a secretarului general și a familiei sale – cu privire la modul în care lucrătorii direcției își exercitau atribuțiunile:

„Ca urmare a [...] deficiențelor în instruirea, controlul și îndrumarea subordonaților, atât din partea sa [N. Pleșiță], cât și a adjuncților săi, au fost cazuri când diferite persoane au reușit să acosteze în public tovarăși din conducerea superioară de partid și de stat, chiar și pe tovarășul secretar general al partidului. Astfel, cu prilejul sesiunii jubiliare a Marii Adunări Naționale, din august 1969, ca urmare a faptului că, la Sala Palatului Republicii, în care avea loc sesiunea, nu au fost aplicate întocmai măsurile de securitate și gardă ordonate de tovarășul președinte al Consiliului Securității Statului, a fost posibil ca un cetățean să pătrundă în sală și anexele acesteia cu circa 12 ore înainte de începerea ședinței, să-l acosteze apoi pe tovarășul secretar general al partidului, pentru a-i înmâna o scrisoare. [...]

Tovarăși din conducerea superioară de partid și-au manifestat, în cursul acestui an, de câteva ori, nemulțumirea pentru felul în care se îndeplinesc misiunile de asigurare a securității personale a conducerii de partid și de stat”⁵⁵.

Se menționa, de asemenea, faptul că vechile tare de comportament ale ofițerului căpătaseră amploare, odată cu promovarea în funcție, fiind acuzat de utilizarea unor „metode, expresii, aprecieri și afirmații”, care ar fi fost de natură să-i demobilizeze pe subordonați. Neajunsuri precum cele amintite mai sus au fost menționate în toate notările de serviciu întocmite generalului Pleșiță ulterior anului 1969, dar, cu toate acestea, situația nu pare să se amelioreze, în timp ce criticile la adresa sa devin tot mai dure. Astfel pare să se explice destituirea sa de la comanda Direcției a VIII-a Securitate și Gardă a Ministerului de Interne (revenise la acest indicativ după fuziunea C.S.S. și

⁵⁴ Idem, inv. nr. 7349, dosar nr. 2, f. 190: Decretul Consiliului de Stat nr. 804/22.08.1967.

⁵⁵ Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 39: *Notarea de serviciu pe perioada 15 iulie 1969 până la 30 iunie 1970*.

Nicolae Ioniță

M.A.I. din 1972), din 30 noiembrie 1972⁵⁶. Cu această ocazie i s-a întocmit un adevărat rechizitoriu, fiind acuzat că „s-a rupt de comanda operativă a unității și nu a asigurat continuitate în conducerea acesteia”, pentru rămânerea în urmă în utilizarea de către ofițerii unității a tehnicii operative, și eșecurile din activitatea informativă specifică, de „pripirea” în aprecierea subordonaților, fostul șef al direcției neîngrijindu-se „suficient pentru a le cunoaște preocupările și nevoile pe care le au” și pentru că nu s-ar fi preocupat de „rezolvarea situației” unor subalterni afectați de reorganizările efectuate. Concluzia, menționată în notarea de serviciu pe anul 1972, era fără echivoc – se impunea destituirea lui și numirea în altă funcție:

„Ca urmare a unor neajunsuri serioase, ce au făcut ca munca de Securitate și Gardă să nu se mențină la nivelul cerințelor tot mai mari și pe care generalul-maior Pleșiță Nicolae nu a mai avut în ultima perioadă capacitatea să le înlăture, a fost eliberat din funcția de șef al Direcției a VIII-a și a pus la dispoziția Ministerului de Interne, iar data de 1 decembrie 1972, a fost numit șef al Direcției de Informații Interne”⁵⁷.

Este posibil ca acestea să fi fost singurele motive ale destituirii generalului Pleșiță de la conducerea Direcției de Securitate și Gardă a Securității, dar pare puțin probabil. Este mai plauzibil ca apropierea excesivă, atât în virtutea funcției deținute, cât și voluntare, a ofițerului de Nicolae Ceaușescu să-i fi atras multe antipatii la nivelul conducerii Securității. Asta mai ales dacă avem în vedere faptul că noul secretar general al C.C. părea mult mai dornic să se amestece în activitatea organelor de represiune decât predecesorul său, situație în care funcția de șef al direcției de gardă a acestuia dobânda o importanță nebănuită înainte. Iar generalul Pleșiță, cel mai probabil, a știut să și scoată asta în evidență⁵⁸. Este foarte adevărat că neajunsurile din activitatea unității conduse de el par grave, mai ales în privința incidentelor de securitate înregistrate, dar, în aceste condiții, pare de neînțeles motivul pentru care a preluat comanda unei direcții de mare importanță precum Direcția I Informații Interne. Asta doar dacă nu voiau decât să-l îndepărteze din postul situat în imediata proximitate a lui N. Ceaușescu.

⁵⁶ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 8, nenumrotat: Ordinul M.I. nr. 3073/30.11.1972.

⁵⁷ Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 34: *Notarea de serviciu pe perioada 01 noiembrie 1971 până la 30 decembrie 1972*.

⁵⁸ Putem lua în considerare propriile sale mărturisiri în acest sens. Astfel, în cadrul unor interviuri publicate după 1989, N. Pleșiță declara, referitor la activitatea sa la conducerea unității mai sus menționate: „Am vrut să reformez Direcția de Securitate și Gardă. Găsisem acolo regulamentul lui Bucikov [Valeriu N., loctiitor al șefului Direcției Securitate și Gardă în perioada 1951 – 1959], un rus KGB-ist infiltrat la noi pe post de adjunct al serviciului. În regulamentul lui se spunea că un ofițer de Securitate și Gardă «trebuie să fie tuns exemplar ca un ostaș sovietic». Am aruncat regulamentul lui Bucikov, pe care nu-l mai prinsesem în funcție. Uniforma devenise tot rusească. Am cerut reforma gărzii până la desprinderea de Ministerul de Interne. «A, a, a! Pleșiță se vrea ministru! De-aia umblă el la reglementări, vrea să se separeu de noi!» Le-a convenit de minune concediul meu, ca să mă elimine. Patilineț mă suspecta: «Tu ne torni la Tovarășu'!» Nu mă ocupam de aventurile lor. N-au acceptat propunerea mea de reformă și structura a rămas neschimbată. După 1989, cei de azi au procedat cu SPP exact cum am zis eu atunci? – vezi *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, București, Ed. Ianus Inf S.R.L., 2001, p. 72.

Destituirea de la conducerea Direcției de Securitate și Gardă a M.I. a fost, probabil, o lovitură resimțită puternic de generalul Pleșiță, care, cel mai probabil, era foarte mândru de activitatea sa de aici și de situarea în imediata proximitate a secretarului general al P.C.R.⁵⁹. Însă ce era mai rău abia avea să vină. La 14 martie 1973, N. Ceaușescu a convocat întreaga conducere a Ministerului de Interne, împreună cu generalul Pleșiță, pentru a le reproșa faptul de a-i fi întocmit dosare de urmărire informativă și exercitarea de presiuni asupra personalului medical ce trata familia prezidențială, în urma cărora unul dintre medici, Schächter, s-ar fi sinucis. Ședința pare să aibă o desfășurare dramatică, în care aproape toți factorii de conducere ai ministerului sunt puși la zid și, în special, N. Pleșiță, ai cărui subordonați erau principalii vinovați pentru abaterile grave sesizate. Ofițerul a încercat să dea asigurări de devotament față de conducerea partidului și să se disculpe pentru întreaga situație creată, dar tentativele sale au rămas în van, N. Ceaușescu continuând să-l învinovățească pentru încălcarea directivelor partidului. Redau mai jos câteva fragmente mai relevante ale dialogului de atunci dintre secretarul general al C.C., reprezentanții conducerii ministerului și generalul Pleșiță:

„Tov. Grigore Răduică: Vă raportează că este vorba de deficiență pe linia competenței și a răspunderii. Din câte îmi dau seama nu este vorba de rea intenție și de lipsă de devotament.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Devotamentul este una și prostia este mai rea decât totul. Eu nu am pus în discuție acest lucru. Cui trebuiau aceste lucruri? Le-a cerut cineva? Să mă informeze Pleșiță, să-mi spună cine i le-a cerut, inclusiv acestea care sunt din 1969. Cine ți le-a cerut Pleșiță?

Tov. Nicolae Pleșiță: Vă raportează că exista o asemenea practică. Se făceau niște informări și știam că vin la dvs.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Mi-ai prezentat mie așa ceva?

Tov. Nicolae Pleșiță: *Le raportam la conducerea ministerului.* (s.m.)

Tov. Ion Stănescu: Eu nu am cerut așa ceva și nici nu mi s-a prezentat⁶⁰.

Consecințele descoperirii unor dosare de urmărire informativă, care atestau continuarea supravegherii informative a conducerii partidului de către organele de Securitate, în ciuda tuturor ordinelor și directivelor contrare, au fost extrem de neplăcute pentru toți cei considerați vinovați. Ministrul Ion Stănescu a fost destituit din

⁵⁹ Cu toate acestea, N. Pleșiță deplângea, în interviurile ulterioare, faptul că ar fi trebuit să exercite această funcție de conducere, declarând: „Din cei 42 de ani de activitate în cadrul Serviciului de Informații (sic!), cincinalul cât am fost comandantul Direcției de Securitate și Gardă a fost cel mai negru. Mizeria balcanică de la București n-o cunoșteam pe atunci. Munca pe care am făcut-o mi-a permis să văd micimea care-l caracteriza, cu excepția lui Maurer, Emil Bodnăraș ... Mai bine rămâneam acolo și-i credeam niște mici zei mai departe. Am continuat să-mi fac meseria nu doar pentru deservirea acestei nomenclaturi balcanice, dar pentru osatura statală a României. Am făcut abstracție de ei ca oameni și mi-am continuat lucrul”. Fostul ofițer merge cu ipocrizia până într-acolo încât afirmă: „Cu tot comportamentul incorect al ministrului Ion Stănescu, am zis bogdaproste că am scăpat” – vezi *ibidem*. Va avea în scurt timp prilejul să-și exprime recunoștința față de ministru într-un mod aparte.

⁶⁰ Vezi Fl. Banu, *Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceaușescu versus Securitatea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 7(83)/2003, p. 38-39.

funcție și îndepărtat din Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R., iar în cazul generalului Pleșiță s-a decis demiterea de la conducerea Direcției I, menționându-se cu acest prilej faptul că împotriva sa „vom lua, probabil, și alte măsuri, pentru că nu merită să lucreze în Securitate”⁶¹.

În ciuda amenințării deloc voalate formulate de N. Ceaușescu în seara zilei de 14 martie, N. Pleșiță nu a fost trecut în rezervă. Hotărârea conducerii P.C.R. de destituire a sa de la comanda Direcției I a fost formalizată printr-un ordin al noului ministru, Emil Bobu, din 15 martie 1973, prin care se anunța demiterea ofițerului „întrucât în funcția de șef al Direcției a VIII-a, ce a deținut-o anterior, a încălcat unele prevederi ale hotărârilor de partid referitoare la munca de Securitate și a comis grave abateri de la indicațiile și orientările date de conducerea de partid referitoare la atribuțiunile și sarcinile unității respective”, acesta fiind numit, în schimb, șef al Serviciului Asigurare Materială, Financiară și Medicală din Inspectoratul Județean Ilfov al M.I.⁶²

Se părea că generalul Pleșiță avea să-și asigure o retragere liniștită din Securitate, numărând concediile medicale și uniforme lucrătorilor operativi. Nu a fost cazul. După nouă luni, la 15 decembrie 1973, a fost reintrodus în aparatul operativ, avându-se în vedere „pregătirea, experiența și capacitatea sa de muncă”⁶³, și numit locțiitor al șefului Direcției I Informații Interne. Seria promovărilor este însă departe de a se opri aici. Câteva luni mai târziu, la 7 mai 1974, generalul Pleșiță ajunge în Colegiul de Conducere al ministerului, fiind numit secretar general al acestuia, post creat special pentru el, cu această ocazie⁶⁴, calitate în care avea rolul de a coordona activitatea Direcției I Informații Interne, a Direcției a II-a Contrainformații în Sectoarele Economice și a Comandamentului pentru Tehnică Operativă și Transmisii. De la 1 decembrie 1975 este numit adjunct al ministrului de Interne, iar peste mai puțin de un an, la 4 noiembrie 1976 – prim adjunct al ministrului⁶⁵. Cum o asemenea funcție cerea și un grad pe măsură, N. Pleșiță a fost și avansat în consecință – general-locotenent, de la 7 mai 1977⁶⁶.

Dacă avem în vedere cele de mai sus, am putea spune că tot ce avea de făcut Nicolae Pleșiță pentru a cunoaște un adevărat salt în carieră era să-i întocmească dosar de urmărire informativă lui N. Ceaușescu. Este adevărat că, uneori, pașii înapoi făcuți în

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² ACNSAS, inv. nr. 7398, dosar nr. 3, nenumerotat: Ordinul MI nr. 1442/15.03.1973.

⁶³ Idem, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 63: Referat de cadre din 31.10.1979, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ, gen.mr. Florea Gheorghe și șeful Serviciului 1, col. Bocșe Iosif. Vezi și idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7398, dosar nr. 16, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2603/15.12.1973.

⁶⁴ Vezi L. Pleșa, *op cit*, p. 126 – 127 și Fl. Dobre (coord.), *op cit*, vol. 2 (1967 – 1989), p. 196: *Protocol nr. 6 al ședinței Secretariatului din 1 mai 1974*. Numirea în funcția de secretar general al M.I. s-a efectuat prin H.C.M. nr.484/07.05.1974 – vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20157-158.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

⁶⁵ L. Pleșa, *op cit*, p. 127.

⁶⁶ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20131-134.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

acest domeniu puteau pregăti avansări ulterioare neașteptate, dar să promovezi de la șef al contabililor și gestionarilor unui inspectorat județean al M.I. la prim-adjunct al ministrului în ceva mai mult de trei ani este ieșit din comun. Mai ales dacă avem în vedere natura abaterilor comise de fostul șef al direcției de Securitate și Gardă. S-ar pune problema dacă numeroasele competențe dobândite în perioada în care a servit în aparatul informativ al Securității l-au făcut chiar de neînlocuit, iar trecerea sa temporară în sectorul neoperativ să fi fost resimțită atât de dureros la nivelul Securității, încât să fi determinat conducerea ministerului să ceară readucerea sa grabnică și promovarea în funcții cât mai înalte.

Este foarte puțin probabil ca generalul Pleșiță să fi părut cuiva de neînlocuit, în ciuda serviciilor de necontestat aduse anterior partidului. Pentru altcineva, „eroii” precum cele care i-au fost atribuite puteau pune capăt, fără prea multe complicații, carierei de ofițer de Securitate. Realitatea este însă că „greșeala” lui N. Pleșiță a fost chiar foarte utilă secretarului general al P.C.R. de atunci, care a avut o justificare ideală pentru a-i îndepărta de la conducerea Ministerului de Interne pe Ion Stănescu și apoi pe toți activiștii de partid, trimiși în fruntea organelor de represiune după 1967, de a căror activitate avea motive serioase să fie nemulțumit. Spre deosebire de ce se va întâmpla ulterior, lui N. Ceaușescu încă îi mai trebuiau justificări în 1973 pentru a destitui conducerea Ministerului de Interne, fără a trezi suspiciuni cu privire la intențiile sale de a controla în totalitate activitatea instituției. Iar Nicolae Pleșiță i-a servit motivele ideale. O problemă ar fi motivul pentru care ofițerul a fost atât de consistent răsplătit ulterior, când putea fi foarte ușor înlăturat. O explicație plauzibilă în acest sens, cred, ar fi aceea conform căreia chiar fostul șef al Direcției a VIII-a a M.I. a fost cel care l-a informat pe N. Ceaușescu despre existența dosarelor de urmărire, după destituirea de la comanda unității în cauză. Iar toată scena desfășurată în fața secretarului general al P.C.R. nu a fost decât o farsă minuțios elaborată, prin care toată conducerea partidului a fost convinsă de vinovăția lui Ion Stănescu – subliniată, după cum s-a văzut, chiar de N. Pleșiță – iar demiterea acestuia a devenit o formalitate. În schimb, generalul Pleșiță, după o scurtă perioadă de penitență, a fost promovat în funcții de o importanță mult mai mare decât toate cele deținute anterior și a dobândit, cu aceeași ocazie, statutul de „om de încredere” al lui N. Ceaușescu în interiorul sistemului, postură nu chiar lipsită de riscuri, datorită umorilor imprevizibile ale protectorului său.

O dovadă a fragilității poziției generalului Pleșiță, chiar dacă aflată atât de aproape de vârful ierarhiei din Securitate, a fost reprezentată de evenimentele ulterioare fugii din țară a lui Ioan Mihai Pacepa. Cu acest prilej, asemenea întregii conduceri a Ministerului de Interne, și N. Pleșiță a fost demis din funcția de prim-adjunct al ministrului, la 29 septembrie 1978, fiind numit, în schimb, la conducerea principalei instituții de pregătire a cadrelor M.I., Școala Militară de Ofițeri Activi Băneasa⁶⁷. Perioada de dizgrație a durat însă mai puțin de doi ani, până la 22 aprilie 1980⁶⁸, când N. Ceaușescu decide să-și readucă vechiul slujitor loial în poziții de prim rang în cadrul

⁶⁷ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20089.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

⁶⁸ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20051-052%20058.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

ministerului, numindu-l adjunct al ministrului și șef al Centrului de Informații Externe al Securității, asta după ce experimentele încercate anterior, prin numirea în fruntea acestei structuri a lui Romus Dima și Gheorghe Zagoneanu, au eșuat lamentabil.

Și promovarea la comanda aparatului de Informații Externe, care furnizase recent o serie de surprize foarte neplăcute conducerii P.C.R., ar putea fi văzută drept o dovadă a încrederii pe care încă i-o mai acorda N. Ceaușescu generalului Pleșiță. Asta pentru că experiența profesională a celui din urmă avea la fel de multă tangență cu domeniul spionajului extern precum cea a predecesorilor. Iar „rezultatele” obținute, în perioada de peste patru ani cât a ocupat acest post, au fost pe măsură. Este suficient să amintim, în acest sens, așa numita „Afacere Haiducu – Tănase” din 1982, în urma căreia, un agent „ilegal” al C.I.E., decorat și avansat în grad anterior de conducerea Securității de la București, apare în fața presei franceze, denunțând faptul că ar fi avut misiunea de a-i asasina pe Paul Goma și Virgil Tănase la Paris⁶⁹. Detaliile intrigii sunt încă destul de neclare, dar, dacă avem în vedere numai consecințele acesteia, se poate spune că greu se poate imagina o situație mai penibilă pentru un serviciu de spionaj. Cu toate acestea, N. Pleșiță mai supraviețuiește încă doi ani la conducerea C.I.E., până când, la 26 noiembrie 1984, este, într-un final, demis din fruntea C.I.E. și din funcția de adjunct al ministrului de Interne⁷⁰, și numit comandant al Școlii Militare de Perfecționare a Cadrelor de Securitate de la Grădiștea.

În cadrul acestei unități, generalul Pleșiță a fost apreciat de lucrătorii de cadre ai ministerului, pentru că ar fi manifestat „exigență și combativitate”, promovând „un stil de muncă dinamic, într-un climat de ordine și disciplină” și pentru preocuparea dovedită față de „creșterea calității și eficienței activității de perfecționare a pregătirii cadrelor de Securitate”⁷¹. În noiembrie 1989, organizația de bază P.C.R. a școlii îl recomanda pentru a fi ales în organele de conducere centrale ale partidului la al XIV-lea Congres, „având în vedere calitățile moral-politice și profesionale, devotamentul nemărginit față de cauza partidului și poporului, dovedite de-a lungul îndelungatei sale activități de activist de partid și de stat într-un domeniu special”⁷².

Aprecierile subalternilor reprezentau o slabă consolare pentru Nicolae Pleșiță, care trebuia să se împace cu ideea că nu mai urma nici o rechemare într-una din funcțiile de prim ordin ale Securității. În final, nimeni nu mai avea nevoie de loialitatea lui, astfel încât a rămas la conducerea acestei școli până la revoluția din decembrie

⁶⁹ Mai multe amănunte despre acest subiect pot fi regăsite în articolul lui Liviu Tofan, *Cazul „Hernu” și „Afacerea Haiducu – Tănase” – conexiuni surprinzătoare*, în „Caietele CNSAS”, nr. 2 (4)/2009, pp. 345 - 354.

⁷⁰ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20009-010.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

⁷¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. P/1820, vol. 1, f. 1: *Notă*, din 03.06.1988, a Secției Cadre a CC al PCR, semnată de instructorul Ioan Dușu.

⁷² ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Pleșiță Nicolae*, partea I, f. 72: *Caracterizare privind pe general – locotenent Pleșiță Nicolae, comandantul Școlii Militare de Perfecționare a Cadrelor de Securitate, membru de partid în organizația de bază nr. 101 din aparatul central al Departamentului Securității Statului*, din 07.11.1989, semnată de secretarul organizației de bază.

1989⁷³. A fost trecut în rezervă imediat după căderea regimului și a decedat după aproape douăzeci de ani, la 28 septembrie 2009, în București, nu înainte a se fi bucurat de o neobișnuită notorietate, în perioada ulterioară anului 2000.

Carierea lui Nicolae Pleșiță, în ciuda unor elemente clar distinctive, datorate funcțiilor foarte importante deținute și a longevității sale la vârful sistemului, este în bună măsură tipică pentru ofițerii ajunși în poziții de conducere din generația sa. Personaj de un atașament fanatic față de regim, lipsit de orice scrupule în urmărirea obiectivelor carierei sale, fostul șef al Regionalei de Securitate Cluj se remarcă drept un ofițer care a știut să obțină performanțe notabile în activitatea informativă pe plan intern – unele chiar emblematice pentru succesul conducerii comuniste de a îngenunchea orice rezistență în interiorul țării, precum capturarea ultimilor membri ai grupării Arnăuțoiu – dar, care, odată promovat în funcții ce reclamau abilități și cunoștințe inaccesibile lui, a ajuns total depășit de cerințele postului. Iar N. Pleșiță a fost promovat în continuu, aproape douăzeci de ani după ce a fost limpede că își atinsese deja maximul de incompetență, ceea ce spune multe despre rezerva de cadre de care mai dispunea regimul în ultimii săi ani.

Gheorghe I. Ristea (n. 21 martie 1928, com. Stejari, jud. Gorj, fiul unui muncitor necalificat, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de pregătire din U.R.S.S. cu durată de un an, profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale M.A.I. Crișana* în perioada 1961 – 1968.

Gheorghe Ristea a absolvit șapte clase elementare, în 1942, în comuna natală, și s-a angajat apoi ucenic la Societatea de Gaz și Electricitate din București, calificându-se în meseria de strungar, după patru ani. Ulterior, este încadrat la Uzina Electrică Grozăvești din București, unde lucrează până în cursul anului 1948. Din februarie 1948, a plecat brigadier voluntar pe șantierele

⁷³ Cât de bine a primit fostul șef al C.I.E. exilarea sa la comanda școlii de la Grădiștea se poate întrevădea și din relatările acestuia referitoare la evenimentele din decembrie 1989, când, după ce subliniază „importanța” pe care ar fi avut-o unitatea condusă de el, ce era prevăzută pentru dislocare în caz de război, N. Pleșiță continuă: „Mă păștea pericolul să mă trezesc cu Ceaușescu la Grădiștea și ar fi fost frumos. Nu știu ce se alegea. Ori se instala el și făcea punct de comandă – ceea ce s-a văzut că nu era în stare – ori ripostam, dată fiind aversiunea mea pentru că mă ținea de cinci ani la Grădiștea și știam eu de ce. [...] Îl intoxicaseră pe președinte cu zvonuri în ce mă privea, încât au ras orice urmă de încredere. Când dădea de greu, își aducea aminte de mine. De data asta, nici cel mai mic gest de reabilitare n-a făcut. Mai târziu, an avut confirmarea lui Virgil Măgureanu: «Nu, dvs. erați oricum crucificat. Două volume uite-așa s-au strâns». Toate prostiile din lume. El credea că aș fi curios să văd dosarele. «Știți ce? Eu mă cunosc și știu ce-am făcut pentru țară. În plus, informațiile de acolo nu au fost culese cu mijloace specifice: pot fi reale sau aiureli. Dar eu rămân devotat acestei munci, așa că pot să-mi bage microfoane și-n urechi, nu mi-e frică. N-aveau ce să afle ca să mă incrimineze»” – vezi *** *Ochii și urechile...*, p. 119. Veșnica obsesie a tuturor lucrătorilor Securității – nu propria incompetență este de vină pentru demiterea din diverse posturi de conducere, ci „dosarul” care le-ar fi fost alcătuit de „dușmanii” din cadrul sistemului.

Salva – Vișeu și Căciulați – Snagov, îndeplinind diverse funcții de conducere în formațiunile astfel constituite – șef de grupă, îndrumător și membru al comandamentului unei brigăzi. Pentru „rezultatele obținute în muncă”, la terminarea stagiului de trei luni, a primit diploma de „fruntaș al muncii voluntare”, reîntorcându-se apoi la Uzina Electrică Grozăvești⁷⁴.

Organele de partid l-au ajutat însă să ocolească practicarea meseriei sale. Încă din octombrie 1944, viitorul șef al Regionalei M.A.I. Crișana a fost primit în U.T.C., pentru ca din 1946 să fie acceptat membru al P.C.R. Din februarie 1949, este selectat pentru înscrierea la Școala de partid a Comitetului Orașenesc P.M.R. București, la absolvirea căreia, după patru luni, i s-a încredințat funcția de secretar al Sectorului U.T.M. Gaz și Electricitate din București. Evidențindu-se și în această poziție prin „spirit de orientare și inițiativă”, din septembrie 1949 a fost trimis la Școala de ofițeri politici M.A.I. nr. 1 din București, pe care a absolvit-o la 6 martie 1950, ca șef de promoție. Avându-se în vedere această performanță, după încadrarea în M.A.I. cu gradul de locotenent la absolvirea școlii, a fost repartizat în funcția de locuitor șef birou la Direcția Cadre, din Direcția Generală Politică a M.A.I.

Ca urmare a „rezultatelor bune” obținute în „munca de cadre” și preocupării dovedite pentru „pregătirea sa politică și profesională”, a câștigat aprecierea organelor politice ale M.A.I., și a fost transferat la Direcția Secretariat, în august 1952 și, din anul următor, avansat în gradul de locotenent-major – de la 19 ianuarie 1953⁷⁵ - iar apoi numit șef al Serviciului 2 Informații și Documentare, cu delegație de locuitor al șefului direcției. În această funcție, Gh. Ristea „a depus mult interes” în exercitarea atribuțiilor, „efectua controale la timp asupra birourilor și lua poziție față de lipsurile pe care le constata”. Drept singure deficiențe în activitatea sa erau enumerate „nervozitatea, încăpățănarea” și lipsa de „poziție autocritică”⁷⁶, dar acestea nu au oprit conducerea ministerului să-l aibă în vedere pentru promovarea într-o funcție mai importantă în sectorul operativ.

Aprecierea conducerii aparatului de represiune față de locuitorul șefului Direcției Secretariat s-a tradus prin avansarea acestuia la „excepțional” în gradul de căpitan – de la 1 martie 1954 – și numirea în funcția de locuitor al șefului Direcției a II-a Contraspionaj a M.A.I. – din 15 martie același an⁷⁷. Era însă un salt prea mare pentru un ofițer care se luptase până atunci mai mult cu hârtiile ministerului, drept care nu a trecut mult până cât s-a arătat cu totul depășit de „sarcini”. Constatându-se „timiditatea și lipsa de hotărâre în însușirea problemelor profesionale”, manifestate de căpitanul Ristea în activitatea din sectorul operativ, după o perioadă ceva mai mare de un an a

⁷⁴ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 134: Referat de cadre nedatat, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.

⁷⁵ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 30, nenumărat: Ordinul M.S.S. nr. 203/19.01.1953.

⁷⁶ Idem, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

⁷⁷ Vezi *ibidem*, f. 1: *Fișă personală*.

fost mutat înapoi la Direcția Secretariat, al cărei șef, Constantin Marin, tocmai fusese demis pentru abateri disciplinare și numit, de la 1 decembrie 1955, șef al unității⁷⁸.

Căpitanul Ristea nu a fost însă considerat vinovat pentru incapacitatea de a conduce o unitate operativă, care i s-a scuzat prin lipsa de experiență în domeniu. Iar situarea în fruntea unei direcții din imediata proximitate a conducerii Securității își avea avantajele sale. Unul dintre ele ar consta în faptul că ofițerii de aici par să avanseze în grad spectaculos de rapid, devansându-i cu mult pe cei din alte sectoare. Astfel, de la 1 ianuarie 1956, Gh. Ristea, cu toate eșecurile suferite recent, a fost avansat, din nou la „excepțional”, în gradul de maior⁷⁹. O altă deosebire între lucrătorii din unități precum Secretariat, sau Cadre și ofițerii operativi este că cei dintâi reușeau întotdeauna să-l mulțumească pe ministru. Iar maiorul Ristea pare să fie iarăși un bun exemplu în acest sens. Astfel, după reîntoarcerea la conducerea Direcției Secretariat, acesta era caracterizat drept „un tovarăș inteligent, cu orientare și exigent”, „principal și obiectiv”, care rezolvă „într-o măsură mulțumitoare sarcinile ce i-au revenit, prezentând la timp conducerii ministerului o serie de materiale concrete”. De asemenea, dovedea interes și pentru satisfacerea cerințelor ministrului cu privire la completarea studiilor de cultură generală, reușind, până în 1962, să absolve liceul și să se înscrie la cursurile facultății de Științe Juridice. Singurele „lipsuri” contabilizate la adresa sa constau în mai vechea sa „nervozitate”, precum și în lipsa de control asupra păstrării documentelor⁸⁰.

Activitatea merituosă a maiorului Ristea la conducerea Direcției Secretariat cerea și o răsplată corespunzătoare, care nu a întârziat să apară, sub forma acordării a numeroase ordine și medalii ale R.P.R., a avansării în grad – locotenent-colonel, de la 1 ianuarie 1960⁸¹ și a înscrierii sale la cursul de perfecționare în munca informativă de la Moscova, începând cu 1 august 1960. În U.R.S.S., Gh. Ristea a exercitat funcția de șef al lotului de ofițeri români și a reușit să obțină calificative de „bine” și „foarte bine” la examenele de absolvire⁸². După întoarcerea în țară, de la 1 august 1961, a fost reinstalat la conducerea Direcției Secretariat și avut în vedere pentru numirea la comanda unei unități operative, unde putea să dovedească faptul că cele petrecute în 1954 – 1955 au reprezentat o întâmplare nefericită. Ocazia s-a ivit în cursul aceluiași an, când s-a impus

⁷⁸ *Ibidem*, f. 135: Referat de cadre privind activitatea locotenent colonelului de Securitate Ristea Gheorghe, semnat de șeful Direcției Cadre a M.A.I., colonel Pateșan Ioan, f.d.

⁷⁹ *Idem*, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1098/01.01.1956. La data la care Gh. Ristea a fost avansat maior, Gheorghe Enoiu era doar locotenent-major. A fost avansat în gradul de căpitan, la „excepțional” și el, de la 5 mai 1956, iar gradul de maior l-a dobândit de-abia la 1 mai 1960, când Ristea era deja locotenent-colonel. Este chiar nedrept, dacă ne gândim numai la eforturile (fizice, mai ales) pe care le depusese Enoiu în munca de anchetă de la angajarea în Securitate. Iar cazul acestuia este numai un exemplu ales în mod aleatoriu.

⁸⁰ *Idem*, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

⁸¹ *Idem*, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 26, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1066/01.01.1960.

⁸² *Idem*, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 135.

schimbarea colonelului Kiss, șeful Regionalei de Securitate Crișana, iar locul său a fost preluat de locotenent-colonelul Ristea, de la 1 decembrie 1961⁸³.

Gheorghe Ristea a fost menținut în fruntea direcției regionale mai sus menționate până la desființarea acestei structuri, în 1968, activitatea sa fiind apreciată unanim de organele de partid și de conducerea ministerului. Se părea că poate confirma, în sfârșit, așteptările avute față de capacitatea sa de a executa ordinele și la comanda unei unități operative de primă importanță, care avea de rezolvat sarcini dificile, mai ales datorită schimbării poziției conducerii P.M.R. în problema „naționaliștilor maghiari”. Pentru toate acestea, a fost răsplătit prin acordarea de prime în bani, decorarea cu diverse ordine și medalii și avansarea în gradul de colonel, la „excepțional”, de la 23 august 1964⁸⁴. Odată cu reînființarea județelor și constituirea inspectoratelor județene de Securitate, a fost numit șef al Inspectoratului Județean de Securitate Bihor, începând cu data de 18 februarie 1968. Și în această funcție a dovedit „preocupare pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu și îmbunătățirea calității rețelei informative”, a fost apreciat de conducerea C.S.S., decorat și premiat, împreună subordonații săi cu ocazia controalelor efectuate la unitate. Un semn suplimentar al aprecierii de care se bucura îl reprezintă și trecerea sa în corpul generalilor, fiind avansat în gradul de general-maior de la 20 august 1969⁸⁵.

Tuturor aprecierilor la adresa decoratului șef al Securității Județene Bihor li s-a pus capăt brusc în 1971, când a intervenit o surpriză neplăcută pentru conducerea C.S.S.: „un grup de elemente dușmănoase” din județul Bihor a „răpit” un avion de pe aeroportul din Oradea, aflat sub vigilența supraveghere a subordonaților generalului Ristea, și a reușit să fugă din țară. Odată cu acest incident, Consiliul Securității Statului a descoperit dintr-o dată că Gheorghe Ristea nu era nici pe departe un șef de inspectorat plin de perspective și foarte eficient, așa cum îl văzuseră până atunci, ci unul cu „deficiențe grave” în activitate, care nu-și controlează subordonații și le tolerează lipsurile, nu pune în aplicare ordinele și, în general, este singurul vinovat de incidentul petrecut, motiv pentru care a fost destituit și mutat la conducerea Serviciului 1 Informații Interne din Inspectoratul Județean de Securitate Brașov⁸⁶.

În cadrul acestei unități, generalul Ristea „s-a angajat cu hotărâre în muncă, reușind să obțină rezultate bune și foarte bune” și, cu ajutorul evaluărilor elogioase alcătuite de generalul I. Bolintineanu, șeful său direct, a fost numit locțiitor al șefului Securității Brașov, de la 1 iunie 1972. Ulterior, s-a considerat că penitența sa durase suficient, motiv pentru care, de la 1 mai 1974, a fost numit șef al Inspectoratului Județean Mureș al Ministerului de Interne, o funcție chiar mai importantă decât cea din care a fost destituit anterior pentru incompetență⁸⁷. Și în acest post, generalul Ristea a

⁸³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7375, dosar nr. 33, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3236/01.12.1961.

⁸⁴ Idem, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

⁸⁵ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20178-181.pdf, consultat la data de 06.10.2013.

⁸⁶ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ristea Gheorghe*, f. 78 – 79: *Notarea de serviciu pe perioada 01 iulie 1970 până la 30 noiembrie 1971, privind pe general maior Ristea Gheorghe*.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 45 – 46: Referat de cadre privind activitatea general – maiorului Ristea Gheorghe, din 10.01.1975, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ, colonel Vasile Moise.

primit calificative de „foarte bine” din partea conducerii ministerului în aproape toate evaluările anuale, motiv pentru care nu a avut probleme să se mențină la comanda inspectoratului până la trecerea în rezervă, efectuată prin Decretul prezidențial nr. 240/21.09.1983⁸⁸.

Constantin I. Marin (n. 18.01.1928, comuna Căscioarele, raionul Crevedia, regiunea București, fiul unui muncitor necalificat, studii – medii și cursul de perfecționare cu durata de un an, efectuat în URSS, profesia de bază – muncitor necalificat), *șef al Direcției Regionale de Securitate Dobrogea* în perioada 1962 – 1968.

Provenit dintr-o familie de țărani săraci, Constantin Marin, după absolvirea a șapte clase elementare la școala din comuna natală, a lucrat o perioadă la „munca câmpului pe la diferiți chiaburi”⁸⁹ din localitate, pentru ca, din septembrie 1943, să se angajeze în București, la Uzina de Apă Grozăvești. Aici a fost încadrat inițial ca muncitor necalificat, apoi ca ajutor instalator și pontator⁹⁰, continuând să lucreze în aceeași unitate până în 1948. În această perioadă, viitorul ofițer de Securitate și-a însușit meseria de instalator, fără a mai susține însă examenul de calificare, datorită intrării sale timpurii în rândul activiștilor de partid.

Înscrierea lui Constantin Marin în P.C.R. s-a produs din octombrie 1945, după efectuarea unui scurt stagiul de membru al U.T.C., în cursul aceluiași an. Inițial, viitorul ofițer de Securitate a rămas angajat al Uzinei de Apă Grozăvești, îndeplinind, în același timp, diverse „sarcini de răspundere” pe linie de partid – membru în biroul organizației de bază și secretar al acesteia, membru al comitetului de fabrică, responsabil cu tineretul etc. – care nu i-au adus beneficii materiale sau profesionale deosebite. Situația avea să se schimbe din septembrie 1948, când a fost „scos din producție” și trimis să urmeze școala medie de partid a organizației P.M.R. din București, cu durata de trei luni, iar la finalizarea cursurilor – numit secretar pentru probleme administrative la U.T.M. București – Sectorul 3 A Albastru. Promovarea sa în „munca politică” s-a dovedit însă

⁸⁸ *Ibidem*, f. 5: *Fișă personală*. Activitatea lui Gheorghe Ristea la Inspectoratul Județean Mureș nu a fost însă ireproșabilă, deși au lipsit erori profesionale de genul celor care duseră la înlăturarea sa din fruntea Securității Bihor. În 1975 a fost anchetat de organele de cadre ale Ministerului de Interne, datorită unei plângeri anonime adresate conducerii P.C.R. – cel mai probabil, un produs al vecinilor săi, activiști de partid de pe plan local – prin care ofițerul era reclamat pentru diverse abuzuri. Astfel, se pare că ofițerul dispusese – dacă tot era acum și șef al Miliției din județ – desființarea unei parcări aflate lângă locuința sa, pentru că era deranjat de zgomotul produs de mașini și înființase, în schimb, o trecere de pietoni numai pentru a putea ajunge mai ușor la locul de muncă. Ancheta efectuată a confirmat aspectele sesizate, rezultatul fiind atenționarea generalului Ristea de conducerea ministerului – vezi *ibidem*, f. 87 – 88: *Raport cu rezultatul verificării semnalărilor privind pe șeful Inspectoratului Județean Mureș, general-maior Ristea Gheorghe*.

⁸⁹ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 26: *Referat de cadre privind pe căpitan Marin Constantin*, din 13 decembrie 1955, semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., maior Roventza Grigore.

⁹⁰ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr.16/1961, f. 50: *Referat de cadre privind pe Marin Constantin*, din 28.12.1961, semnat de Nicolae Constantin, șef Sector în Secția Cadre a C.C. al P.M.R., Negreanu Ion, instructor în Secția Cadre a C.C. al P.M.R. și Titileanu Gheorghe, responsabil colectiv M.A.I. din Grupul de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid în M.F.A. – M.A.I.

timpurie, C. Marin fiind retrogradat la scurt timp în funcția de instructor și mutat la organizația U.T.M. din Sectorul 3 B Albastru, datorită faptului că i s-ar fi „sustras din birou suma de 11 500 lei”⁹¹.

În ciuda începutului destul de puțin promițător al carierei de activist de partid, originea socială și profesia lui C. Marin îl recomandau pentru încadrarea în rândul recent constituitelor organe de represiune ale regimului, aflate în permanentă căutare de noi cadre. Din acest motiv, instructorul de partid lipsit de vigilență din București a fost considerat corespunzător pentru înscrierea, din septembrie 1949, la cursurile Școlii de Ofițeri M.A.I. din Oradea, de unde, în aprilie 1950, a fost transferat la instituția similară din București. După finalizarea pregătirii sale ca ofițer politic, în noiembrie 1950, a fost angajat, cu gradul de locotenent, la Direcția Cadre din Direcția Generală Politică a M.A.I. Aici, a fost numit instructor de cadre, apoi ajutor de șef birou, pentru ca, din septembrie 1952, să fie transferat la Direcția Secretariat a Ministerului Securității Statului, în funcția de locuitor al șefului de cabinet al ministrului⁹².

În noua funcție deținută, aflat în imediata apropiere a conducerii organelor române de represiune, ofițerul reușește să se facă repede remarcat, astfel încât este promovată în funcție – fiind desemnat șef de cabinet al lui Alexandru Drăghici, din iunie 1953⁹³ – și avansat succesiv în grad: locotenent major, de la 1 martie 1953⁹⁴ și căpitan – de la 15 aprilie 1954⁹⁵. Elocventă pentru aprecierea de care se bucura C. Marin este caracterizarea acestuia de către șeful Direcției Secretariat de atunci, maiorul Vasile Crăciunoiu, întocmită cu ocazia propunerii pentru avansarea în gradul de căpitan:

„Locotenent major Marin Constantin s-a dovedit a fi un tovarăș priceput, energic și foarte conștiincios în munca pe care o duce la cabinet. În munca pe care o are, este un exemplu de felul cum înțelege să îndeplinească toate problemele de care tov. Ministru are nevoie. Mănuirea documentelor ce trece prin cabinet este organizată în așa fel încât nu se pierde, a organizat evidența lor, este expeditiv, disciplinat și un bun executant.

Partea negativă a tov. lt.maj. Marin Constantin este că nu studiază sau studiază foarte puțin. Până în prezent, sub pretext că este reținut, nu a fost la nici un seminar.

În concluzie, pentru cele arătate mai sus, precum și faptul că însuși funcția cere să aibă un grad mai mare, propun să fie avansat la gradul de căpitan”⁹⁶.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 27: *Referat ...* din 13 decembrie 1955.

⁹³ Idem, inv. nr 7358, dosar nr. 63, nenumărotat: Ordinul M.S.S. nr.1335/15.06.1953

⁹⁴ Idem, dosar nr. 32, nenumărotat, Ordinul M.S.S. nr. 212/01.03.1953.

⁹⁵ Idem, inv. nr 7360, dosar nr. 54 Ordinul M.A.I. nr.2211/15.04.1954 – în acest caz, se pare că este vorba de o avansare în grad la „excepțional”, având în vedere faptul că trecuse un termen de doar un an de la dobândirea gradului de locotenent major.

⁹⁶ *Vezi ibidem* – caracterizare anexată ordinului ministrului amintit mai sus. Am preferat să redau textul în forma în care acesta apărea în original, fără a mai puncta sau îndrepta diversele erori de ortografie sau exprimare ale șefului Direcției Secretariat de atunci, care, așa cum se poate observa, nu resimțea nici el nevoia să „studieze” – deși, cel mai probabil, se referea la studierea „literaturii de partid”.

Dincolo de aprecierile de mai sus ale șefului său direct, cert este apropierea, prin natura funcției pe care o îndeplinea, de conducătorul organelor de represiune avea să se dovedească fastă carierei inițiale a lui C. Marin. Astfel, după ce șeful său direct, lt.col. Crăciunoiu, a fost promovat în funcția de locțiitor al comandantului Direcției Politice M.A.I., locul său a fost preluat de căpitanul Marin, numit șef cu delegație al Direcției Secretariat de la 1 iunie 1954⁹⁷. La 1 ianuarie 1955 a fost din nou avansat în grad, ofițerul reușind performanța, rară chiar și pe atunci, de a avansa de la gradul de locotenent la cel de maior în mai puțin de doi ani⁹⁸.

Situarea în imediata proximitate a lui Alexandru Drăghici nu era însă de natură să aducă numai avantaje, după cum avea să constate proaspătul maior Marin la scurt timp după ultima sa avansare. Factorul care a contribuit la intrarea carierei sale profesionale într-o perioadă de declin l-a reprezentat introducerea de către ofițer a unei acțiuni de divorț, în cursul anului 1955, însoțită de „comportări nejuste atât față de soție cât și în fața Justiției” ale acestuia. Ceea ce era poate tolerabil pentru un șef de compartiment dintr-o poziție mai îndepărtată de conducerea M.A.I., a fost privit ca inacceptabil pentru șeful Direcției Secretariat, mai ales avându-se în vedere atitudinea refractară a acestuia față de indicațiile date, de a-și rezolva mai discret problemele personale:

„Deși i s-au dat sfaturi atât pe linie profesională cât și pe linie de partid, din cauza îngâmării și încăpățânării lui, a respins acest sprijin, argumentând că în chestiunile lui personale nimeni nu are dreptul să se amestece. În acest fel, singur și-a complicat situația familială, care prin amplexarea căpătată a dus la compromiterea sa”⁹⁹.

Consecințele manifestării unei asemenea atitudini din partea unui ofițer de Securitate au fost drastice pentru cel în cauză. La 1 august 1955, i s-a retras delegația de șef al Direcției Secretariat a M.A.I., a fost retrogradat în gradul de căpitan și mutat la Direcția a IV-a Contrasabotaj a ministerului, în funcția de șef birou¹⁰⁰. Perioada de dizgrație nu a durat însă foarte mult, astfel încât, la 1 ianuarie 1956, după numirea șefului Serviciului 2 Industria Grea, Fănel Lazarovici, în funcția de locțiitor al șefului Direcției a IV-a, ofițerii de cadre ai ministerului l-au considerat pe căpitanul Marin drept „fiind cel mai indicat a fi promovat în funcția de șef al Serviciului 2 din Direcția a IV-a”, avându-se în vedere faptul că „este un tovarăș cu perspective de creștere în muncă”¹⁰¹. Această opinie – însușită de conducerea ministerului¹⁰² – era întărită de cea exprimată de maiorul Lazarovici, care susținea, într-o caracterizare întocmită cu prilejul respectiv:

„De la început, tovarășul s-a încadrat în muncă, a dovedit interes și preocupare pentru însușirea muncii informative și pentru documentarea sa asupra problemelor deservite de biroul pe care-l conduce. În muncă, tov. cpt. Marin a rezolvat lucrările încredințate la timp și în bune condițiuni, a dovedit maturitate în analizarea

⁹⁷ Idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 60, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2888/01.06.1954.

⁹⁸ Vezi idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 42, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 1080/01.01.1955.

⁹⁹ Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 27: *Referat...* din 13 decembrie 1955.

¹⁰⁰ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 65, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 3314/01.08.1955.

¹⁰¹ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 35, f. 28: *Referat ...* din 13 decembrie 1955.

¹⁰² A fost numit șef al Serviciului 2 al Direcției a IV-a prin Ordinul M.A.I. nr. 1007/01.01.1956 – vezi *ibidem*, f. 24.

problemelor, seriozitate și simț de răspundere. Datorită muncii concrete cu oamenii, a căpătat încrederea acestora, care, deși nou în munca informativă, îi solicită ajutorul în rezolvarea diferitelor sarcini. În biroul încredințat spre conducere, a imprimat disciplină și dragoste față de munca de Securitate. Cu ajutorul său, în ultimul timp biroul a reușit să facă un număr de recrutări de informatori calificați. Tov. cpt. Marin Constantin a dovedit interes în asimilarea cunoștințelor necesare muncii, luând parte la toate operațiile privind crearea de agentură.

Față de calitățile personale ce le are tov. cpt. Marin Constantin, fiind un element inteligent, hotărât, capabil și modul just cum privește munca – perspectivele ce le are – propun numirea tov. cpt. Marin Constantin în funcția de șef de serviciu”¹⁰³.

Cum ar fi putut manifesta, în mai puțin de șase luni, atât de multe calități în activitatea informativă ofițerul în cauză este greu de înțeles, dar, cel mai probabil, promovarea sa era dorită chiar la nivelul conducerii Securității, indiferent de experiența sa¹⁰⁴. La începutul anului următor i-a fost redat gradul de maior¹⁰⁵, fiind trimis apoi să urmeze cursul de perfecționare în activitatea informativă cu durata de un an, desfășurat în Uniunea Sovietică. După revenirea în țară, a fost reinstalat la conducerea aceleiași serviciu din cadrul Direcției a IV-a a Securității, fiind apreciat ulterior drept „un ofițer capabil, perseverent, bine pregătit politic și profesional”¹⁰⁶. Pe lângă rezultatele obținute pe plan profesional, ofițerul s-a remarcat și prin reușita sa de a absolvi studiile medii, cu examen de bacalaureat, el urmând ulterior și cursurile Universității serale de marxism – leninism, iar toate cele de mai sus au reprezentat un bun motiv pentru conducerea M.A.I. de a-l recompensa pe maiorul Marin cu mai multe decorații, a-l avansa la gradul de locotenent-colonel – la 23 august 1961¹⁰⁷ - dar și de a-l lua în calcul pentru numirea într-o funcție de o mai mare importanță.

Prilejul pentru promovarea lui Constantin Marin l-a constituit eliberarea postului de șef al Regionalei de Securitate Dobrogea, în 1961, în urma transferului colonelului Bolintineanu la Brașov. Cum lt.col. Marin era inclus de mai multă vreme în rezerva de cadre pentru o funcție de conducere de acest nivel, propunerea sa a fost supusă aprobării Secției Cadre și Secretariatului C.C. al P.M.R. în decembrie 1961, pentru ca, în urma primirii avizelor necesare, să fie instalat la comanda direcției respective de la 1 ianuarie 1962¹⁰⁸.

În noua funcție, C. Marin a părut să întrunească multă vreme aprecierile conducerii ministerului, aceasta atât în perioada cât Al. Drăghici a deținut postul de ministru, cât și ulterior. În evaluările periodice, era apreciat ca un director de regională care reușea „să stăpânească în bune condițiuni problemele”, organiza și coordona în

¹⁰³ *Ibidem*, f. 29: *Caracterizare*, din 12.12.1955, semnată de maiorul Lazarovici Fănel.

¹⁰⁴ De altfel, nici maiorul Lazarovici nu era foarte convins de caracterizarea făcută subalternului său, acesta adăugând, la finalul acesteia, faptul că „tovarășul încă nu stăpânește munca informativă și nu este suficient de dinamic” – vezi *ibidem*.

¹⁰⁵ Vezi *idem*, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 1054/01.01.1957.

¹⁰⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 16/1961, f. 50: *Referat* ..., din 28.12.1961.

¹⁰⁷ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7375, dosar nr. 23, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2234/23.08.1961.

¹⁰⁸ *Idem*, inv. nr 7377, dosar nr. 14, nenumărat: Ordinul MAI nr. K/3536/01.01.1962.

mod corespunzător compartimentele din subordine și contribuise la „determinarea aparatului din subordine să desfășoare o activitate ofensivă, la îmbunătățirea muncii cu informatorii și la clarificarea multor acțiuni”¹⁰⁹. Nu se poate preciza cât de justificate erau aceste aprecieri, însă subordonații săi măcar nu au ieșit în evidență prin abateri foarte grave sau eșecuri informative importante, în timp ce noul conducător al Regionalei de Securitate Dobrogea a îndeplinit toate exigențele referitoare la nivelul de studii absolvite – a urmat și absolvit, după 1962, cursurile facultății de Drept, cu examen de stat – nu s-a remarcat prin acte de indisciplină sau printr-o comportare necorespunzătoare în viața familială și a menținut un control ferm asupra subalternilor. Din toate aceste motive, a fost recompensat cu mai multe ordine și decorații, premiat cu sume importante de bani și avansat la gradul de colonel la „excepțional”, la 23 august 1964¹¹⁰.

Imaginea pozitivă pe care a știut să și-o creeze șeful D.R.M.A.I. Dobrogea a fost însă modificată substanțial la începutul anului 1968, într-un context cum nu se poate mai nepotrivit pentru acesta, date fiind schimbările organizatorice ce se preconizau pe atunci la nivelul aparatului de Securitate și a naturii foarte delicate a abaterilor care i se imputau. Astfel, în urma unor reclamații la adresa sa și a controalelor efectuate la Regionala de Securitate Dobrogea, s-a stabilit faptul că șeful unității „nu a informat Biroul fostului Comitet regional de partid cu problemele muncii de Securitate” și „manifesta tendința de respingere a sprijinului acordat de organele superioare – de subapreciere a acestora, îngâmfare, atitudine ironică și jignitoare în munca cu oamenii”¹¹¹. A fost acuzat și de săvârșirea unor „abuzuri” – cel mai probabil, legate de utilizarea fără drept a bunurilor unității – astfel încât, la constituirea inspectoratelor județene de Securitate, colonelul Marin nu a mai fost propus în funcția de șef al Inspectoratului Județean de Securitate Constanța, ci repartizat la conducerea altei unități județene. Ceea ce a urmat, a fost neașteptat și pentru conducerea nou creatului Consiliu al Securității Statului, după cum se relatează într-un referat de cadre ulterior:

„Deși, cu prilejul înființării inspectoratelor de Securitate, col. Marin Constantin urma să fie numit inspector șef la Tulcea, datorită faptului că nu a reușit să-și analizeze temeinic lipsurile, ci din contră, s-a dovedit a fi o fire slabă, izbucnind în plâns, s-a revenit asupra numirii sale și, la 29 februarie 1968, a fost trecut în rezervă”¹¹².

Imaginea șefului unei regionale de Securitate izbucnind în plâns datorită retrogradării într-o funcție de mai mică importanță trebuie să fi creat o impresie penibilă și multă iritare la nivelul conducerii C.S.S., dacă avem în vedere faptul că, inițial,

¹⁰⁹ Idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Referat de cadre din 30.03.1971, alcătuit de Secția Personal și Învățământ a Inspectoratului de Securitate al Municipiului București, semnat de adjunctul șefului Inspectoratului, col. Iancu Constantin, anexat ordinului ministrului de Interne nr. 2662/31.08.1972.

¹¹⁰ *Ibidem*. Această avansare nu i-a fost acordată pentru meritele sale excepționale. Cum se aniversau 20 de ani de la 23 august 1944, au fost avansați cu acest prilej, la fel de excepțional, mare parte din șefii de direcții regionale și centrale de Securitate, locuitorii acestora, șefii de servicii etc. – vezi idem, inv. nr 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

¹¹¹ Idem, inv. nr 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Referat de cadre din 30.03.1971.

¹¹² *Ibidem*.

colonelul Marin a fost trecut în rezervă doar cu ajutor unic la ieșirea din rândul cadrelor active, fără a i se întocmi formele de pensionare obișnuite pentru cei scoși din rândurile Securității în acel an. Abia ulterior s-a revenit și Constantin Marin a fost pensionat la înaintata vârstă de 40 de ani¹¹³.

Carierea în Securitate a colonelului Marin nu s-a încheiat însă în februarie 1968. În cursul aceluiași an, la 23 noiembrie, a fost rechemat în rândul cadrelor active, în funcția de locuitor șef serviciu operativ în statul ofițerilor detașați, urmând să-și desfășoare activitatea la Inspectoratul de Securitate al Municipiului București¹¹⁴. Măsura adoptată nu a fost motivată de abilitățile profesionale deosebite ale fostului ofițer, care s-ar fi dovedit de neînlocuit, ci a avut rațiuni de ordin financiar. Astfel, C. Marin intrase, după aprobarea pensionării sale, în martie 1968, în clubul select al foștilor ofițeri de Securitate cu o pensie mai mare de 4000 de lei, sumă uneori superioară salariului anterior trecerii în rezervă. Aceasta s-a datorat prevederilor generoase ale Decretului Consiliului de Stat nr. 141/1967, aplicate majorității ofițerilor de Securitate trecuți în rezervă în 1968. Ulterior, însă, conducerea P.C.R. a considerat exagerate unele dintre pensiile primite de cei în cauză, astfel încât a fost emis un nou decret – nr. 971/1968 – care a dat dreptul conducerii C.S.S. să-i recheme în activitate pe unii dintre proaspeții pensionari, să-i mențină în activitate câteva luni și să-i pensioneze ulterior cu un venit lunar mult inferior celui inițial¹¹⁵.

Indiferent de motivațiile care au stat la baza rechemării sale în activitate, colonelul Marin pare să fi căutat, de la bun început, să se dovedească util și să-și permanentizeze situația. A și reușit, de altfel, fiind menținut în activitate o perioadă mai îndelungată decât aproape toți ceilalți rechemați în 1968, cu excepția lui Gheorghe Enoiu, în funcția de locuitor al șefului serviciului de contrainformații economice al Inspectoratului de Securitate București. Activitatea sa a fost apreciată de conducerea inspectoratului, care l-a remarcat pentru că „depune interes și muncește cu perseverență pentru rezolvarea sarcinilor, are spirit organizatoric, experiență, competență profesională și reușește să mobilizeze subordonații pentru executarea în bune condițiuni a ordinelor și sarcinilor profesionale”¹¹⁶. De asemenea, până în 1971, C. Marin a absolvit cursul de pregătire a cadrelor de conducere ale Securității de la Bran, era „atestat pentru cercetare penală și tehnică operativă, întocmește acte de urmărire penală

¹¹³ Vezi idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 4, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1633/29.02.1968 și idem, dosar nr. 6, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1866/15.03.1968.

¹¹⁴ Idem, dosar nr. 22, nenumrotat: Ordinul Președintelui CSS nr. 3456/23.11.1968.

¹¹⁵ Vezi *ibidem*, raportul financiar anexat ordinului de mai sus. De menționat că în aceeași situație precum Constantin Marin s-au mai aflat atunci alți 20 de ofițeri de Securitate, dintre care amintim: Gheorghe Enoiu, Gheorghe Zodian, Gheorghe Crăciun, Andrei Gluvcov etc. Intențiile conducerii C.S.S. la rechemarea acestora în activitate reies destul de limpede din rapoarte financiare precum cel amintit mai sus, legat de cazul lui C. Marin, dar exprimarea lor expresă poate fi regăsită într-o notă întocmită de șeful Direcției Cadre a C.S.S., colonelul Vasile Achimescu, din 24 octombrie 1969, anexată ordinului președintelui CSS nr. 2137/31.10.1969 – vezi idem, inv. nr. 7391, dosar nr. 11, nenumrotat.

¹¹⁶ Vezi idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 5, nenumrotat: Referat de cadre din 30.03.1971, anexat ordinului ministrului de Interne nr. 2662/31.08.1972.

și folosește în condițiuni bune tehnica din dotarea unității”, conducea activitatea informativă în problema „Șoimii” a inspectoratului – de prevenire a deturnărilor de aeronave – având semnalate ca singure deficiențe manifestările de „orgoliu, rigiditate și lipsă de tact în relațiile cu subordonații”¹¹⁷.

Dacă avem în vedere aprecierile de mai sus, s-ar părea că ofițerul nu încerca numai să deoaze planurile inițiale ale Direcției Cadre C.S.S., de a reduce cuantumul pensiei acordate¹¹⁸, ci se pregătea pentru o nouă ascensiune în rândul organelor de Securitate. Dacă aceasta i-a fost dorința, ea și-a găsit împlinirea prin promovarea sa ca șef al Serviciului 2/B din cadrul I.S.M.B., care avea ca obiectiv contrainformațiile economice în industria ușoară, alimentară, locală etc. de pe raza municipiului București¹¹⁹.

Deși în referatul prin care se propunea promovarea sa se menționa că beneficia și de o stare bună de sănătate, imediat ulterior ofițerul a intrat într-un concediu medical prelungit, care a totalizat 240 de zile până în iulie 1972. A fost menținut însă în funcție și după reunificarea C.S.S. și M.A.I., în cadrul nou înființatului Inspectorat al Municipiului București al Ministerului de Interne, iar trecerea sa în rezervă a survenit abia la data de 31 august 1972¹²⁰. Cu această ocazie, fostul șef al Regionalei de Securitate Dobrogea a fost și pensionat, de data aceasta în condițiile dorite de el și fără a mai fi amenințat de vreo rechemare în activitate sau de reducerea indemnizației.

Marin I. Iorga (n. 04.11.1929, în Brăila, naționalitatea – română, fiul unui ospătar, studii – liceul cu examen de bacalaureat, profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale M.A.I. Galați* în perioada 1963 – 1968.

Marin Iorga, după finalizarea a șapte clase elementare, în 1943, s-a angajat ucenic strungar la Societatea Română de Navigație Brăila, urmând, în același timp, și cursul de patru ani al Școlii Medii Tehnice Siderurgice din același oraș. După absolvirea școlii, calificându-se în meseria de strungar în fier, a continuat să lucreze la aceeași societate până în 1951, fiind promovat între timp, din 1950, desenator tehnic al Serviciului Studii și Proiecte¹²¹.

Cum din această perioadă era cunoscut drept „un tovarăș cu comportări frumoase” și unul dintre „cei mai buni ucenici”, care se străduia în „asimilarea cunoștințelor practice și teoretice”, s-a căutat atragerea sa în cadrul diverselor „organizații de masă” ale P.C.R., fiind încadrat inițial în organizația Tineretului Progresist din Brăila, în 1945, pentru ca, în cursul aceluiași an, să fie primit în rândurile

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ Această motivație trebuie să fi fost avută în vedere cu siguranță de către ofițer, dat fiind faptul că, potrivit planurilor inițiale ale Direcției Cadre, cu cât cel rechemat în rândul cadrelor active era păstrat mai puțin în activitate, cu atât îi scădea și pensia. Și aici este vorba de diferențe substanțiale în privința sumelor primite, care puteau ajunge la peste 2000 lei lunar.

¹¹⁹ Idem, inv. nr. 7395, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul Vicepreședintelui C.S.S., Constantin Stoica, nr. 3742/01.04.1971.

¹²⁰ Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 5, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2662/31.08.1972.

¹²¹ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre privind pe căpitanul Iorga [Ioan] Marin*, din 18.12.1958, semnat de șeful Secției Cadre a D.R.M.A.I. Galați, lt.maj. Aurel Bobe și șeful D.R.M.A.I. Galați, col. Eugen Vistig, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

U.T.C. A fost ales ulterior secretar al organizației de bază a Uniunii de la nivelul Societății de Navigație Brăila, îndeplinind această calitate până la angajarea sa în Securitate.

Încadrarea în structurile D.G.S.S. a lui M. Iorga a survenit la 20 martie 1951, când a fost angajat ca funcționar operativ la Direcția Regională de Securitate Galați, cu gradul de plutonier¹²². În perioada următoare, și-a desfășurat activitatea în cadrul Serviciului 2 Contrasabotaj, având însă unele dificultăți în a se adapta specificului activităților informativ-operative, deoarece „a manifestat o oarecare neîncredere în forțele sale, precum și o oarecare teamă față de sarcinile muncii de Securitate”. Cu toate acestea, „fiind ajutat la timp de către conducerea profesională” (eventual prin intermediul aplicării unor sancțiuni) „a lichidat în întregime cu aceste lipsuri, începând să lucreze mult mai activ și să obțină rezultate”¹²³. Schimbarea de atitudine a proaspătului angajat al Securității ar fi stat și la originea intrării sale în corpul ofițerilor, odată cu avansarea în gradul de sublocotenent, la 30 august 1951¹²⁴ - cel puțin aceasta era aprecierea conducerii Regionalei Galați din 1958 - dar realitatea este că avansarea lui a făcut parte dintr-un proces generalizat de trecere în corpul ofițerilor a lucrătorilor operativi ai aparatului de represiune de atunci. La începutul anului 1952, „analizându-se capacitatea sa de muncă, precum și perspectivele acestui tovarăș”, M. Iorga a fost numit în prima sa funcție de conducere, cea de șef al Biroului Secretariat din Direcția Regională Galați a D.G.S.S.

Odată cu promovarea sa, sublocotenentul Iorga s-ar fi „edificat de la început asupra specificului muncii și a tuturor problemelor ce cuprinde acest compartiment”, „i-a sprijinit în mod efectiv pe tovarășii din subordine” și „a avut o atitudine corespunzătoare”, motive pentru care a fost avansat la „excepțional” în gradul de locotenent – la 15 iulie 1953 – și primit în rândul candidaților de partid. Ascensiunea profesională a ofițerului a continuat în anul următor, când a beneficiat de o nouă avansare în grad la „excepțional” – locotenent major de la 15 august 1954¹²⁵ - fiind promovat totodată la comanda unui compartiment operativ al direcției – Serviciul 4 Contrasabotaj.

Numit la conducerea sectorului în cadrul căruia lucrase și la angajarea sa în Securitate din 1951, Marin Iorga pare să fi întâmpinat aceleași dificultăți inițiale. Astfel, în 1958, conducerea Regionalei de Securitate Galați remarca faptul că ofițerul s-ar fi „descurcat mai anevoios în rezolvarea practică a unor probleme”, însă, „datorită voinței sale” și, din nou, a „ajutorului primit din partea conducerii”, a reușit să depășească greutățile și să „depisteze unele elemente care desfășurau activitate contrarevoluționară și constituiau o piedică în îndeplinirea normală a planului de stat”. Mai mult decât atât,

¹²² Idem, inv. nr 7506, dosar nr. 5, f. 221: Decizia Directorului General D.G.S.S. nr. 506450/07.04.1951.

¹²³ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre privind ...*, din 18.12.1958, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

¹²⁴ Idem, inv. nr 7506, dosar nr. 2, nenumerotat: Decizia directorului general D.G.S.S. nr. 981/30.08.1951

¹²⁵ Idem, inv. nr 7360, dosar nr. 67, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 3562/15.08.1954

în anii următori, pare să se fi transformat într-un adevărat model de eficiență și competență profesională printre șefii compartimentelor operative din direcție:

„Ofițerul, personal, conduce unele acțiuni informative din cadrul orașului Galați și care urmează a fi definitive într-un scurt timp. De asemenea, participă cu majoritatea ofițerilor din serviciu la întâlnirile efectuate cu agentura, trasând sarcini concrete și precise acestora, întărind prestigiul și autoritatea lucrătorului operativ. Sprijinul ofițerului nu se rezumă numai la aspectele enumerate mai sus, ci, în cele mai frecvente cazuri, ia parte la reactivizări (sic!), recrutări mai grele, recrutări de case etc., fapt ce a făcut să-și capete încrederea tovarășilor din subordine. În munca profesională, a dat dovadă de bună orientare, spirit de inițiativă și destul de capabil să organizeze desfășurarea întregii munci din cadrul Secției pe care în prezent o conduce. Personal s-a ocupat de creșterea cadrelor din subordine, fapt ce a făcut ca, din cadrul Secției a IV-a să fie luați și promovați o serie de tovarăși în diverse munci de răspundere”¹²⁶.

Cu alte cuvinte, deși învăța mai greu, datorită perseverenței sale ofițerul reușea să se adapteze cerințelor funcțiilor îndeplinite, ajungând în final să întrunească toate calitățile cerute de conducerea Securității unui șef de compartiment operativ ideal. Cel puțin aceasta era imaginea oferită asupra sa la finalul anului 1958, când se dorea numirea sa la comanda Serviciului Raional de Securitate Brăila, deși este foarte probabil ca toate cele de mai sus să reprezinte exagerările obișnuite din referatele de cadre întocmite cu asemenea ocazii. Dincolo de acestea, ofițerul întrunea în mod cert aprecierile conducerii organelor de Securitate și de partid din regiune, astfel încât a fost avansat în gradul de căpitan – la 1 august 1957¹²⁷ - și primit în rândul membrilor P.M.R., încă din 1954. Cum buna pregătire ideologică era o condiție mai mult decât necesară pentru o viitoare ascensiune profesională, M. Iorga a absolvit, în 1956, Universitatea Serală de Marxism-Leninism de pe lângă Comitetul Regional P.M.R. Galați, la aceasta adăugându-se și preocuparea afișată pentru pregătirea sa culturală, manifestată prin înscrierea la cursul seral de instruire în domeniul „construcțiilor de stat”, organizat pentru cadrele locale de conducere ale Securității.

Toate cele de mai sus l-au încredințat pe colonelul Eugen Vistig, șeful Regionalei de Securitate Galați din 1958, de faptul că ofițerul „poate conduce un colectiv mult mai mare decât Secția a IV-a”¹²⁸, fiind un „tovarăș capabil, serios, disciplinat, cu spirit de inițiativă și organizare a muncii, capabil să se descurce în munca de Securitate”, astfel încât, atunci când a fost destituit din funcție șeful Serviciului Raional de Securitate Brăila, l-a propus drept înlocuitor pe căpitanul Iorga, ce ar fi corespuns „din toate punctele de vedere”. Propunerea a fost acceptată, iar M. Iorga a luat în primire noua sa funcție de la 1 februarie 1959. Și în această poziție, ofițerul a câștigat aprecierea Biroului Comitetului Regional P.M.R. Galați și a șefilor ierarhici, fiind considerat drept „un tovarăș bine pregătit politic și profesional”, care „conduce cu

¹²⁶ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre...*, din 18.12.1958, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

¹²⁷ Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 28, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2632/01.08.1957.

¹²⁸ Eventual, putea chiar să-l înlocuiască pe colonelul Vistig la conducerea Regionalei Galați – vezi idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 18, nenumerotat: *Referat de cadre ...*, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1103/01.02.1959.

competență activitatea” serviciului și se remarcă și prin calități personale precum „capabil, modest, cu experiență în muncă și autoritate în fața subalternilor”¹²⁹. A reușit, de asemenea, să se conformeze ordinelor conducerii ministerului privind absolvirea studiilor medii și a fost „ales” membru al Comitetului Orășenesc P.M.R. Brăila până în 1960, iar ulterior – membru supleant al Biroului aceluiași comitet. Pentru meritele sale profesionale, a fost și avansat în grad – maior, de la 23 august 1962¹³⁰ - și, cel mai probabil, era avut în vedere pentru încredințarea unei funcții de o mai mare importanță.

Promovarea a venit însă mai devreme decât era prevăzut, și aceasta s-a datorat vidului de putere apărut la vârful Direcției Regionale de Securitate Galați la finalul anului 1962, când s-a constatat faptul că E. Vistig și loctiitorul său scăpaseră cu totul din mână conducerea unității, în timp ce șefii compartimentelor operative subordonate s-au compromis datorită metodelor „nepartinice” prin care au încercat să preia controlul direcției¹³¹. Deși numele maiorului Iorga a fost menționat – și nu în mod favorabil – în cadrul ședinței desfășurate în fața lui Al. Drăghici în octombrie 1962, când au fost dezvăluite problemele existente la conducerea unității¹³², totuși gradul de compromitere a acestuia în scandalul izbucnit la nivel local a fost destul de redus. Cum, cel mai probabil, s-a intenționat promovarea în fruntea regionalei a unuia dintre ofițerii locali, șeful Serviciului Raional de Securitate Brăila a părut singura opțiune acceptabilă în acest sens, motiv pentru care, de la 15 februarie 1963, maiorul Marin Iorga a fost instalat în funcția de șef al unității¹³³.

Numirea la comanda unei regionale de Securitate a unui fost șef de raion a reprezentat o surpriză de proporții pentru foștii colegi, dintre care mulți se considerau mai bine poziționați pentru o asemenea demnitate¹³⁴. Acesta a fost motivul pentru care, inițial, maiorul Iorga a avut unele dificultăți în a-și impune autoritatea în fața altor șefi de compartimente operative subordonați. A beneficiat, însă, de susținerea deplină a conducerii ministerului, care i-a destituit pentru început pe toți șefii de servicii implicați

¹²⁹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 92/1963, vol. 1, f. 29: *Referat de cadre privind pe Iorga Marin*, din 12 decembrie 1962, semnat de șeful Secției Cadre a C.C. al P.M.R., C. Onescu, Nicolae Constantin, șef sector în Secția Cadre a C.C. al P.C.R. ș.a.

¹³⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 26, nenumerotat, Ordinul M.A.I. nr. K/4793/23.08.1962.

¹³¹ Referitor la această problemă, vezi și N. Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate de la sfârșitul anilor '50*, în *Caietele CNSAS*, nr. 1 (5)/2010, p. 37 – 38, nota 90.

¹³² Vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13239, f. 14 și 74: *Stenograma ședinței de analiză ținute în ziua de 11 octombrie 1962 la Galați, în care a fost analizată activitatea acestei direcții regionale M.A.I.*

¹³³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7379, dosar nr. 15, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 1184/15.02.1963

¹³⁴ Este, de altfel, singurul caz în care poate fi atestată o asemenea promovare. Mai pot fi întâlnite situații în care diverși șefi de raioane de Securitate au fost promovați loctiitori la comanda direcțiilor regionale pentru operativ, dar ascensiunea lui Marin Iorga era neobișnuită, chiar și pentru standardele perioadei. A existat, de altfel, o anumită nehotărâre în privința numirii sale și la nivelul conducerii ministerului – sau, cel puțin, în Direcția Cadre – o dovadă în acest sens fiind faptul că o altă versiune a ordinului mai sus amintit prevedea numirea maiorului Iorga doar în funcția de loctiitor al șefului D.R.M.A.I. Galați pentru operativ – vezi *ibidem*.

în tentativa de subminare a autorității fostului comandant al regionalei, dar s-a dovedit a nu fi suficient. În continuare, M. Iorga a avut probleme datorate insubordonării locțiitorului său, maiorul Aurel Bobe, care refuza să-i execute ordinele¹³⁵, apoi șeful Secției Cadre, ce manifesta o atitudine asemănătoare¹³⁶. Practic, pentru o perioadă, s-ar putea spune că doar colonelul Vistig, fostul șef al direcției, a fost mulțumit cu poziția deținută, în urma schimbărilor intervenite în 1963. Sprijinul ferm de care a beneficiat maiorul Iorga, din partea ministrului Drăghici și a conducerii Direcției Cadre, l-a ajutat să treacă peste astfel de probleme, dar impresia generală creată este cea a unui comandant lipsit de fermitatea cerută pentru un astfel de post, mai ales dacă avem în vedere ezitățile sale în a lua măsuri împotriva subordonaților indisciplinați, el căutând chiar să câștige susținerea unora, propunându-i pentru premiere și avansarea în grad la „excepțional”¹³⁷.

Cu toate problemele inițiale ale maiorului Iorga, activitatea informativă a lucrătorilor direcției a părut satisfăcătoare conducerii ministerului, care nu a avut motive suplimentare să regrete promovarea sa. În consecință, ofițerul a fost avansat în grad, la „excepțional”, în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964¹³⁸ și colonel, de la 30 decembrie 1967¹³⁹ - avansări care s-au datorat nu neapărat meritelor „excepționale” ale acestuia, cât diverselor aniversări ale regimului, ce se vedea astfel generos față de majoritatea șefilor de direcții centrale și regionale de Securitate. De asemenea, după desființarea direcțiilor regionale ale aparatului de represiune, colonelul Iorga a fost numit la comanda nou creatului Inspectorat Județean de Securitate Galați¹⁴⁰, numărându-se astfel printre foștii șefi de regionale care au reușit să-și prezeve poziția, o categorie destul de numeroasă, dar menținerea lui a reprezentat totuși un semn al faptului că activitatea sa era considerată satisfăcătoare pentru cerințele nou creatului Consiliu al Securității Statului.

La comanda Inspectoratului Județean de Securitate Galați, colonelul Iorga păstrează aprecierea conducerii C.S.S., care îi acordă premii în bani și evidențiază unitatea sa în urma controalelor efectuate. Problemele au început să apară din vara anului 1971, când i se reproșează unele deficiențe în exercitarea actului de conducere, fiind sancționat cu suspendarea indemnizației de conducere pentru două luni¹⁴¹. Ulterior, șeful Inspectoratului de Securitate Galați a fost implicat într-o serie de abuzuri comise de organele de Miliție din județ, soldate cu vătămarea gravă a unei persoane anchetate ilegal. În urma investigațiilor efectuate la începutul anului 1972, s-a ajuns la concluzia că șeful inspectoratului județean de Securitate era principalul vinovat pentru

¹³⁵ Vezi raportul de anchetă anexat ordinului de trecere în rezervă a maiorului Bobe din 1965 – idem, inventar nr 7383, dosar nr. 9, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1655/31.05.1965.

¹³⁶ Vezi idem, dosar nr. 22, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2996/01.12.1965 și raportul anexat. Șeful Secției Cadre, căpitanul Stelian Cucu, a fost demis și transferat la Direcția Regională de Securitate Ploiești.

¹³⁷ Vezi *ibidem*, raportul anexat Ordinului M.A.I. nr. 2996/01.12.1965.

¹³⁸ Idem, inventar nr 7381, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964.

¹³⁹ Idem, inventar nr 7388, dosar nr. 32, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 4030/30.12.1967.

¹⁴⁰ Idem, inventar nr 7388, dosar nr. 3, f. 231: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1574/18.02.1968.

¹⁴¹ Idem, inventar nr 7395, dosar nr. 8, f. 26: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1409/01.06.1971.

situația creată, notându-se și comportarea sa inadecvată, atunci când i s-a solicitat prezentarea de explicații pentru abuzurile comise:

„Cerându-i-se [col. Marin Iorga] să explice situația, a prezentat un raport cu caracter provocator, în care menționa că nu poate da relații despre tovarășul prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R. județean [Galați – Constantin Dăscălescu], deși colectivul nici nu a discutat, nici nu a cerut să facă acest lucru”¹⁴².

Incidentul s-a petrecut într-o perioadă cum nu se poate mai nepotrivită pentru cariera ofițerului, avându-se în vedere seria de evenimente de aceeași natură, dar mai grave ca urmări, petrecute recent în județul Constanța, ce au produs un scandal de proporții la nivel local¹⁴³. Iar atitudinea sa din fața comisiei de anchetă venite de la

¹⁴² Vezi idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 21, nenumrotat: *Informare privind cazul doctorului P... M..., din comuna „23 August”, jud. Tulcea*, din 09.02.1972, semnată de gen. mr. Chiriac Nicolae, col. Simionescu Aurel și mr. dr. Suhăreanu Constantin, anexată Ordinului Președintelui C.S.S. nr. 2214/01.04.1972. Întregul incident este mai degrabă bizar. Astfel, la 1 noiembrie 1971, colonelul Iorga a fost sesizat de prim-secretarul P.M.R. Galați, Constantin Dăscălescu, în prezența adjunctului șefului inspectoratului local de Miliție, asupra faptului că a primit o scrisoare anonimă, din care rezulta că un anumit medic din comuna 23 August ar fi intenționat să o violeze pe fiica sa. Demnitarul local și-a exprimat îngrijorarea pentru situația creată și a cerut celor doi ofițeri prezenți să aibă în vedere problema astfel apărută, pe durata lipsei sale din localitate. Desigur că, întrebăți fiind, cei doi ofițeri prezenți l-au asigurat că dețineau materiale incriminatoare împotriva persoanei menționate în scrisoare – deși nu aveau – și că „vor lua măsuri și nu se va întâmpla nimic”. După întoarcerea la sediul inspectoratului de Securitate din Galați, au fost convocați șefii serviciilor locale de Miliție și Securitate, iar evenimentele iau o turnură stranie. Astfel, colonelul Iorga a scos la iveală o altă anonimă, în care se menționa că și siguranța fiicei sale era amenințată de aceeași persoană, după care a ordonat ofițerilor prezenți ca, fără a mai verifica proveniența scrisorii anonime sau veridicitatea celor afirmate în cadrul acesteia – așa cum se proceda în mod normal – să identifice persoana reclamată și s-o rețină pentru cercetări. Inutil de spus că a avut loc o mobilizare la nivel local pentru găsirea și reținerea medicului în cauză, cu participarea tuturor ofițerilor de Miliție și Securitate din județ, în urma căreia persoana în cauză a fost condusă, în seara aceleiași zile, la sediul Inspectoratului de Miliție Galați pentru a fi anchetată. Aici, ofițerii anchetatori l-au introdus pe respectivul în biroul șefului inspectoratului – și nu în camera de anchetă – unde au efectuat presiuni asupra lui pentru a-și recunoaște intențiile semnalate prin scrisoarea anonimă. Investigațiile efectuate ulterior la ordinul Secției pentru Controlul Muncii de Partid la M.F.A., Securitate, M.A.I., Procuratură și Justiție a C.C. al P.C.R. au stabilit faptul că nu s-au efectuat presiuni fizice asupra persoanei în cauză, dar, fiind introdusă într-un spațiu inadecvat și sub efectul acuzațiilor aberante care îi erau aduse, aceasta a reușit să înșele „vigilența” organelor de anchetă și să se arunce pe geamul biroului în care era reținută, suferind astfel grave leziuni corporale. Ca și cum penibilul situației nu era suficient, colonelul Iorga a ordonat ca, după internarea respectivului în spital, să i se instaleze mijloace de tehnică operativă în cameră, să nu fie permis accesul nimănui la acesta, cu excepția personalului medical și să fie efectuată pază permanentă pentru ca bolnavul imobilizat la pat să nu fugă din încăpere. Desigur, a urmat o serie de reclamații adresate conducerii C.C. al P.C.R. și, cum ne găsim în altă perioadă decât în anii '50, acestea au fost mai atent investigate decât se aștepta ofițerul, care, după cum se poate observa, încearcă să creeze impresia că vina ar fi aparținut și prim-secretarului local.

¹⁴³ Vezi idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 23, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1413/15.03.1972.

centru, căreia colonelul Iorga i-a dat de înțeles că ar deține date compromițătoare referitoare la Constantin Dăscălescu, cu siguranță nu putea să-i asigure simpatia organelor locale de partid. La toate acestea, trebuie să se fi adăugat și dorința conducerii C.S.S. de a impulsiona activitatea pe linie de contraspionaj de la nivel local, astfel încât, odată cu fuziunea C.S.S. și M.A.I. din primăvara anului 1972, la conducerea nou creatului Inspectorat Județean Galați al Ministerului de Interne a fost numit colonelul Gheorghe Zagoneanu, șeful Serviciului de Pașapoarte al Municipiului București, și nu Marin Iorga. Acesta din urmă nu era îndepărtat cu totul, ci rămânea șef al structurilor locale de Securitate, astfel încât retrogradarea în funcție nu era foarte semnificativă și nici nemaîntâlnită cu prilejul reorganizărilor din acel an – un exemplu identic poate fi atestat în cazul județului Prahova.

Alți șefi de inspectorate județene de Securitate au acceptat fără crâcnire schimbarea poziției lor, dar această atitudine n-a fost valabilă și în cazul unui comandant de regională precum colonelul Iorga. Ce a urmat povestea chiar ministrul de Interne, Ion Stănescu, cu prilejul unei ședințe a Colegiului ministerului din 1972:

„Colonelul Iorga, deși i s-a adus la cunoștință numirea [ca șef al Securității Galați], când s-a dus tov. Răduică [Grigore, prim adjunct al ministrului] să facă instalarea, s-a dus la primul secretar, a spus că el este supărat, mâhnit, că alți subordonați ai lui au fost promovați și că el este retrogradat. A cerut să nu fie numit, demisia sau trecut în rezervă sau repartizat într-o altă muncă, la un alt inspectorat, mai precis, în București.

Am oprit ordinul de instalare, pe el l-am pus la dispoziție, urmând să-și facă și un consult medical, să vedem dacă este în toate facultățile mentale, că se pare că ceva nu este în ordine, dar să nu ne pronunțăm acum”¹⁴⁴.

După cum era și normal, comisia medicală a executat ordinul primit, iar colonelul Iorga a fost prompt clasat „inapt pentru serviciul militar pe timp de pace” și trecut în rezervă la 30 iunie 1972, cu posibilitate de revizuire din 1973¹⁴⁵. Cum nu se mai putea revizui ceea ce fusese deja definitiv hotărât prin ordin, trecerea în rezervă din iunie 1972 a reprezentat finalul carierei în Securitate a fostului șef al Regionalei Galați.

Stefan B. Kasza (n. 18 septembrie 1927, comuna Ciuc – Sângeorgiu, raionul Ciuc, regiunea Mureș, naționalitatea – maghiară, fiul unui țăran sărac, studii – cinci clase primare și cursul de pregătire cu durata de un an din U.R.S.S., profesia de bază – muncitor necalificat), șef al *Direcției Regionale de Securitate Hunedoara* în perioada 1957 – 1962.

Stefan Kasza a absolvit cinci clase primare la școala din comuna Rădulești, regiunea București, în cursul anului 1940, pentru a lucra apoi ca „muncitor agricol” la o moșie din aceeași comună, până în 1941. Ulterior s-a stabilit în București, unde a fost angajat, timp de aproape trei ani, ucenic la diverse ateliere și prăvălii din Capitală. În

¹⁴⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12 540, f. 101: *Stenograma ședinței Colegiului Ministerului de Interne din 26 mai 1972.*

¹⁴⁵ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr 7397, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. 2150/30.06.1972.

1944, a plecat la Brașov și a lucrat în continuare ca muncitor necalificat la fostele Uzine „Schiel” din localitate (redenumite ulterior „Strungul”)¹⁴⁶.

Legăturile lui S. Kasza cu noul regim politic din România au fost inițiate din martie 1945, când a fost acceptat în rândul membrilor P.C.R., primind totodată diverse însărcinări pe linie sindicală și de tineret, de care „s-a achitat mulțumitor”. De asemenea, viitorul ofițer de Securitate a ieșit în evidență prin participarea la desfășurarea campaniei electorale din 1946. A fost, într-un final, remarcat de organele locale ale P.C.R., ce au hotărât, în 1947, ca S. Kasza să-și încheie promițătoarea carieră de muncitor necalificat și să fie numit activist la organizația județeană U.T.C. Brașov, în cadrul căreia a ocupat funcțiile de secretar de sector și instructor județean. De asemenea, pentru pregătirea sa politică, a fost trimis să urmeze cursurile unei școli „de cadre” a F.N.T.D.R. din județul Timiș¹⁴⁷.

Cursurile din 1948 au reprezentat o pregătire adecvată pentru specificul „muncii” pe care o va desfășura în anii următori. Astfel, din februarie 1949, a fost numit activist al Secției Cadre din organizația județeană a partidului din Brașov, calitate în care s-a remarcat drept „un tov. inteligent, combativ față de lipsuri, care, prin străduința ce a depus-o, a obținut rezultate din ce în ce mai bune, atât în ce privește îndeplinirea sarcinilor, cât și în pregătirea sa politică”. Cum serviciile unui tovarăș „combativ” puteau fi mai bine utilizate în cadrul unor structuri speciale ale statului „muncitorilor și țăranilor”, S. Kasza nu a fost lăsat să-și manifeste calitățile pentru multă vreme în cadrul organelor județene de partid și a fost angajat, de la 10 octombrie 1949, la Secția Politică a Direcției Regionale de Securitate Brașov (Stalin) de atunci, cu gradul de plutonier major și funcția de „responsabil cu cadrele”.

Odată intrat în aparatul de Securitate, cariera lui Stefan Kasza cunoaște un început foarte promițător, dacă avem în vedere faptul că reușește să fie avansat în grad de două ori la „excepțional” în cursul aceluiași an, 1950, de la plutonier major, la sublocotenent (februarie) și apoi locotenent (23 august)¹⁴⁸. Cum rezultatele obținute de un ofițer „cu perspective” trebuia să fie consolidate, s-a decis continuarea pregătirii sale politice, fiind trimis să urmeze cursurile Școlii Superioare de Științe Sociale „A. A. Jdanov”, în perioada septembrie 1950 – iulie 1952, pe care a absolvit-o cu calificativul de „foarte bine”, clasându-se „al doilea pe școală”¹⁴⁹. A intrat astfel în atenția conducerii Direcției Cadre din nou creatul Minister al Securității Statului, care l-a transferat pe locotenentul Kasza de la Brașov în Centrala ministerului, unde a fost numit șef al unui birou din cadrul direcției. Cu același prilej, a fost încă o dată avansat în grad la „excepțional” – locotenent-major, în iulie 1952¹⁵⁰. În continuare, rezultatele sale în „muncă” par să impresioneze în mod plăcut conducerea direcției, astfel încât, din

¹⁴⁶ Idem, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumrotat: *Referat de cadre privind pe cpt. Kasza [Beniamin] Stefan*, f.d., semnat de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre, mr. Roventza Grigore și șef birou, lt.maj. Chiriac Florian, anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

¹⁴⁷ *Ibidem*. F.N.T.D.R. – Federația Națională a Tineretului Democrat Român.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 159/1957, f. 1: *Referat de cadre privind pe Kasza B. Stefan*, f.d., semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Pateșan Ioan.

¹⁵⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumrotat: *Referat de cadre privind...*, anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

1953, este promovat în funcția de locțiitor al șefului Serviciului Învățământ, dobândind astfel o poziție centrală în cadrul sistemului de pregătire a cadrelor Securității de atunci. Motivele unei atât de rapide ascensiuni profesionale erau prezentate pe larg într-un referat de cadre din 1957:

„În munca de Securitate, de la început, [S. Kasza] a dovedit preocupare de a o însuși. A reușit să se orienteze just în problemele muncii de cadre de care răspundea. De asemenea, a participat la diferite acțiuni ale organelor de Securitate, constituind exemplu de mobilizare și dovedind hotărâre și curaj în îndeplinirea sarcinilor. Pentru aceste rezultate, a fost decorat cu «Medalia Muncii».

De când lucrează în Direcția Cadre, este caracterizat ca un tovarăș pregătit profesional și în muncă obține rezultate bune, fapt pentru care, la 23 August 1954, a fost decorat cu medalia «Pentru servicii deosebite în apărarea orânduirii de stat»¹⁵¹”.

Carierea profesională a lui Stefan Kasza pare să fi fost așezată, de la bun început, sub auspicii foarte favorabile, dacă avem în vedere că nici nu apuca să lucreze prea mult într-un singur loc, că era și avansat la „excepțional”, recompensat cu o medalie, promovat în funcție sau trimis la o școală de pregătire. Iar continuarea a fost pe măsură. Din 1954, a fost trimis la o altă școală de pregătire, de data aceasta pentru a urma cursurile din U.R.S.S., cu durata de un an. Aici, a ocupat funcția de ajutor al comandantului lotului de ofițeri români de la Moscova și s-a „preocupat îndeaproape de însușirea materiilor predate”, motiv pentru care a absolvit cu calificativul „bine”.

Eforturile sale din cadrul școlii au fost imediat răsplătite, desigur, printr-o nouă avansare, în gradul de căpitan, de la 1 ianuarie 1955¹⁵². La întoarcerea în țară, în cursul aceluiași an, a fost reinstalat locțiitor al șefului Serviciului Învățământ, funcție în care ar fi „știut să aplice ce a învățat în școală”. De asemenea, se făcea în permanență remarcant prin faptul că era „un tov. cu voință și putere de muncă”, „disciplinat și modest, fapt pentru care se bucură de popularitate”. Ca „succese” profesionale, erau apreciate rezultatele obținute în coordonarea activității școlii de ofițeri de Securitate, de care răspundea (cel mai probabil, era vorba de Școala M.A.I. nr. 2), în timp ce singurele deficiențe din activitatea sa constau în faptul că nu era „suficient de exigent față de subalterni” și nu participa întotdeauna la „viața de organizație”¹⁵³. Dacă avem în vedere standardele vremii, așa zisele „lipsuri” reprezintă mai puțin decât nimic, fiind probabil introduse în referatul de cadre pentru a nu se spune că cei care l-au întocmit nu au avut în vedere și această parte obligatorie pentru un document de gen.

„Meritele” unui asemenea ofițer se cereau recompensate chiar mai mult decât până atunci, iar prilejul s-a ivit la începutul anului 1957, când s-a decis înlăturarea din funcție a șefului Direcției Regionale de Securitate Hunedoara, locotenent-colonelul Alexandru Mihaly, ofițer caracterizat ulterior de ministrul Al. Drăghici drept „un om împrăștiat, fără metode de muncă, un element anarhic, un om slab, fără autoritate în fața subalternilor, deși făcea paradă de autoritate, un om slab de caracter, slab față de

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² Idem, inv. nr 7362, dosar nr. 42, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1073/01.01.1955.

¹⁵³ Idem, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumrotat: *Referat de cadre privind...*, anexat ordinului M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

sarcini și executarea ordinelor”¹⁵⁴. Nici că putea să existe un contrast mai puternic față de persoana propusă să-l înlocuiască și anume chiar locțiitorul Serviciului Învățământ al Direcției Cadre, căpitanul Stefan Kasza, a cărui bogată experiență în activitatea informativă, formată în urma participării la nenumărate cursuri de pregătire profesională și a redactării unor lecții de specialitate destinate elevilor din școlile de ofițeri, avea, cu siguranță, să-și pună amprenta asupra îmbunătățirii performanțelor viitorilor subordonați.

Cu toate că puteau exista unele rezerve față de capacitatea ofițerului propus să preia conducerea unei Regionale de Securitate precum cea de la Hunedoara de a face față problemelor cu care se confrunta aceasta, căpitanul Kasza a fost promovată, de la 1 ianuarie 1957, în funcția de locțiitor al șefului direcției regionale mai sus amintite, cu delegație de șef al acesteia. Era o numire provizorie, iar până la confirmarea ca șef propriu-zis al direcției, S. Kasza trebuia să dovedească conducerii ministerului și P.M.R. faptul că era pe deplin capabil să îndeplinească cerințele funcției. Între timp, ofițerul a fost încurajat și printr-o altă avansare la „excepțional”, de data aceasta în gradul de maior¹⁵⁵. Practic, s-ar părea că toate avansările în grad din cariera de ofițer a noului șef al Regionalei Hunedoara au avut numai un caracter „excepțional”.

Confirmarea lui Stefan Kasza la comanda Direcției Regionale de Securitate Hunedoara s-a dovedit a fi aproape o formalitate. Decizia la nivelul conducerii ministerului era deja luată, iar pentru a se obține aprobarea Secretariatului C.C. al P.M.R., s-a evidențiat numai faptul că ofițerul, deși „nu avea experiență în munca de Securitate”, ar fi reușit „să cuprindă, într-o măsură satisfăcătoare, activitatea întregii direcții regionale și să orienteze șefii de servicii și raioane spre o muncă mai concretă”, luând totodată „măsuri de analizare a muncii în mai multe sectoare”, și oferind „îndrumări concrete pentru lichidarea lipsurilor și executarea întocmai a ordinelor”¹⁵⁶. Nici că se puteau prezenta mai vag presupusele merite ale ofițerului, dar, cum „perioada de probă” în noua funcție era extrem de scurtă, eventuala sa capacitate rămânea să fie verificată ulterior. Pentru moment, maiorul Kasza a fost confirmat de Secretariatul C.C. al P.M.R. în funcția de șef al Regionalei Hunedoara la 27 noiembrie 1957, prin Hotărârea nr. 1014/IV-1, iar de conducerea ministerului, câteva zile mai târziu, de la 1 decembrie 1957¹⁵⁷.

În perioada imediat următoare, S. Kasza a părut să confirme toate speranțele ministrului Al. Drăghici, care declara, în cadrul unei ședințe de bilanț din 1958, plin de admirație față de înțelepciunea propriilor sale decizii:

„În cele din urmă a trebuit să-l schimbăm pe Mihaly [Alexandru] și am pus în locul său un tovarăș tânăr, fără experiență în muncă.[...] Tovarășul nu fusese niciodată

¹⁵⁴ Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. III, București, 1995, p. 134: *Concluziile tovarășului ministru Alexandru Drăghici*, din 18 sept. 1958

¹⁵⁵ Vezi ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 13, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 1015/01.01.1957.

¹⁵⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 159/1957, f. 2: *Referat de cadre...*

¹⁵⁷ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr 7366, dosar nr. 37, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 3571/01.12.1957. Vezi și raportul anexat la ordinul citat.

comandant de regiune, ba nici chiar comandant de raion, cu toate acestea, principalul este bunăvoința, dorința de a executa ordinele, de a munci ferm și organizat și pot să spun, tovarășii, că, datorită acestor calități ale tovarășului comandant de la regiunea Hunedoara, munca a făcut un pas simțitor înainte. Nu se poate vorbi acolo de îmbunătățiri radicale, nu poate fi vorba de reale îmbunătățiri, dar vreau să spun că avem o serie de exemple care ilustrează o ridicare serioasă a muncii¹⁵⁸.

Și cu exemplele acestea a rămas ministrul, dar și cu imaginea bunăvoinței noului șef al Securității din regiunea Hunedoara. În perioada următoare, pentru Stefan Kasza nu au mai existat avansări în grad la „excepțional”, iar laudele din partea conducerii ministerului au încetat, odată ce s-a constatat faptul că perioada sa de acomodare tindea să se prelungească la nesfârșit. Poate că, în cele din urmă, nu „bunăvoința” era principala calitate a unui bun șef de regională de Securitate, iar maiorul Kasza era un exemplu în acest sens. Atâta timp cât a rămas la conducerea Regionalei M.A.I. Hunedoara, rezultatele obținute de subordonații săi nu au impresionat în nici un fel conducerea ministerului, care însă a avut a se plânge în numeroase rânduri de actele de indisciplină comise de aceștia și de incompetența unor cadre de conducere promovate chiar de șeful direcției. Nu au fost consemnate eșecuri notabile și nici o situație scăpată de sub control, precum în perioada anterioară lui 1957, dar impresia generală asupra activității lui S. Kasza pare să fi fost, în bună măsură, nesatisfăcătoare. Nemulțumirile acumulate de-a lungul timpului ar fi, astfel, una din cauzele ce au determinat destituirea ofițerului de la comanda unității din data de 1 ianuarie 1962¹⁵⁹.

Pe de altă parte, la originea acestei decizii par să fi stat și alte considerente decât cele menționate mai sus. Astfel, în cursul anului 1961, existau trei ofițeri de naționalitate maghiară la comanda direcțiilor regionale de Securitate din R.P.R.: Vasile Kiss – în regiunea Crișana, Mihail Kovacs – regiunea Mureș Autonomă Maghiară și Stefan Kasza. Toți trei au fost destituiți aproape în același timp: colonelul Kiss – la 1 decembrie 1961¹⁶⁰, iar maiorul Kasza și colonelul Kovacs – la aceeași dată, 1 ianuarie 1962¹⁶¹. De asemenea, toți au fost aduși apoi la București și numiți în funcții de conducere din Aparatul Central al ministerului: V. Kiss – locuitor al șefului Direcției a VII-a Filaj și Investigații¹⁶², M. Kovacs – locuitor al șefului Direcției a III-a Informații Interne, inițial, apoi pensionat¹⁶³, iar S. Kasza – numai șef serviciu în cadrul Direcției a III-a¹⁶⁴. Astfel

¹⁵⁸ Serviciul Român de Informații, *op cit*, vol. III, p. 134: *Concluziile tovarășului ministru...*, din 18 sept. 1958.

¹⁵⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3540/01.01.1962.

¹⁶⁰ Idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 33, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3235/01.12.1961.

¹⁶¹ Pentru M. Kovacs, vezi idem, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3539/01.01.1962.

¹⁶² *Ibidem*. Ordinul M.A.I. nr. K/3516/01.01.1962.

¹⁶³ Idem, dosar nr. 20, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4136/01.04.1962 și idem, dosar nr. 21, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/4272/31.05.1962.

¹⁶⁴ Idem, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3833/01.03.1962. Indecizia cu privire la soarta acestuia după demitere a fost mai mare decât în cazul celorlalți, având în vedere faptul că, într-o altă versiune a ordinului citat mai sus, Stefan Kasza era numit șef al unui serviciu din Direcția I Informații Externe, dar s-a preferat, până la urmă, varianta amintită – vezi *ibidem*.

de coincidențe nu prea sunt întâmplătoare în acest domeniu și este foarte probabil ca înlăturarea ofițerilor de naționalitate maghiară de la conducerea organelor regionale de represiune să fie rodul unei decizii prealabile a Biroului Politic al C.C. Mutarea lor la București poate fi văzută fie ca un semn al faptului că nu exista o nemulțumire reală la nivelul conducerii ministerului față de activitatea lor – pentru doi dintre ei, demiterea a însemnat mutarea în funcții echivalente, ca salarizare, cel puțin – fie se dorea să fie mai bine supravegheați. Oricum, înlocuirea lor concomitentă pare a avea o strânsă legătură cu schimbarea de atitudine a conducerii regimului față de problema minorității maghiare.

Au existat și alte teorii vehiculate cu privire la motivele destituirii maiorului Kasza de la conducerea Regionalei de Securitate Hunedoara, dar ele par puțin plauzibile¹⁶⁵. Oricum, indiferent de motivele care au stat la baza destituirii sale din 1962, aceasta a însemnat apropierea finalului carierei în Securitate a fostului ofițer de Cadre, atât de apreciat anterior de conducerea Direcției în cauză și de cea a ministerului. Astfel, după numirea sa drept șef serviciu în Direcția a III-a – o funcție inferioară ca importanță celor în care au fost încadrați V. Kiss și M. Kovacs, probabil și ca urmare a meritelor considerabil mai mici ale maiorului Kasza în lupta împotriva „dușmanilor poporului” – S. Kasza a fost avansat în gradul de locotenent-colonel, de la 23 august 1962¹⁶⁶, ceea ce reprezenta chiar prima avansare la termen din cariera sa de ofițer. A fost menținut în aceeași funcție până la începutul lunii octombrie 1963, când ofițerul și-a prezentat demisia conducerii ministerului, invocând motive personale:

„Având în vedere faptul că, în ultimii ani, în viața mea familială s-au petrecut unele anomalii, generate și din vina mea, care, într-o formă sau alta, au adus prejudicii îndatoririlor mele profesionale și muncii mele, în general.

Având în vedere că rezolvarea, lichidarea acestor anomalii nu este posibilă în condițiile actuale, adică atât timp cât eu lucrez și domiciliesc în București.

¹⁶⁵ Un fost adjunct al ministrului de Interne, Ionel Gal, ce ocupa, în 1961 – 1962, funcția de instructor al Secției Cadre a C.C. pentru problemele cadrelor M.A.I. pune demiterea maiorului Kasza de la Hunedoara pe seama unor infracțiuni comise de acesta, pentru care ar fi fost și condamnat: „Este semnificativă [...] demascarea faptelor reprobabile ale colonelului Kosza [Kasza] Ștefan – fost șef al serviciului culte în aparatul central și apoi șef al Regiunii M.A.I. Hunedoara. Fiind membru al biroului comitetului regional și apoi județean și cunoscând viața și problematica tovarășilor săi, pe unii i-a șantajat, iar pe soțiile unora dintre aceștia, prin metode perfide și cinice, le-a determinat să întrețină relații extraconjugale. Pentru abuz de funcție, șantaj, calomnie, a fost trimis în justiție și condamnat la pedepse privative de libertate” - vezi Ionel Gal, *Război și represiune în Ministerul de Interne. 1965 – 1989*, vol. 1, Iași, Ed. Domino, 2001, p. 243. Având în vedere că aproape toate precizările referitoare la persoana lui Ștefan Kasza, ce au putut fi verificate până în prezent, se dovedesc a fi inexacte – nu a ocupat funcția de șef al serviciului Culte din Direcția a III-a și nu a fost întâlnită nici un fel de mențiune referitoare la o eventuală condamnare a acestuia ulterior destituirii sale – nu putem decât să tragem concluzia că, cel mai probabil, întreaga poveste este rezultatul unei confuzii a memorialistului.

¹⁶⁶ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 26, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. K/4723/23.08.1962.

Rog a se interveni locului în drept pentru a se aproba mutarea mea din București în oricare dintre regiunile țării, în orice muncă, iar în caz că acest lucru nu este posibil, să se aprobe trecerea mea în rezervă cu data de 1 noiembrie 1963¹⁶⁷.

Pusă în fața acestei alternative, conducerea ministerului a adoptat cea mai simplă soluție, astfel încât locotenent-colonelul Kasza a fost trecut în rezervă de la data de 30 noiembrie 1963, punându-se astfel capăt carierei în Securitate a celui considerat multă vreme o speranță a Direcției Cadre pentru ocuparea unor posturi de conducere de primă importanță.

¹⁶⁷ Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 37, nenumrotat: Vezi raportul ofițerului, din 06.10.1963, anexat Ordinului M.A.I. nr. 3311/30.11.1963 – ordinul de trecere în rezervă.

Liviu PLEȘA

Proceduri și criterii de încadrare a personalului Securității în timpul regimului Ceaușescu

Procedures and Criteria for Recruitment of the Securitate Staff during Ceausescu's Regime

In 1968 the leaders of the Securitate brought the first changes to the methods of selection of the Securitate staff. For the first and only time in the communist regime, the graduates from the Securitate schools prevailed, at the expense of direct employment. That procedure remained in force until 1974. Since that year, as a result of Nicolae Ceausescu's intervention, stress was laid on direct hiring of individuals with professional and political experience.

During Ceausescu's regime, the social status of the future employees was strictly observed. It was obligatory for them to belong to the class of workers, technicians, Party and state activists or intellectuals. Ideological training of the future Securitate employees acquired a growing importance. PCR and UTC activists as well as the graduates from the schools under control of the Party were preferred.

Nicolae Ceausescu forced the adoption of political decisions that were supposed to allow him to be in control of the recruitment policy. Gradually, decision-making shifted from the Securitate's staff divisions to the superior bodies of the Party, which were under the Communist Party leader's total control. That operation was carried out between 1974 and 1978.

Etichete: politica de cadre a Securității; încadrări directe; criterii de selecție a personalului; Școala de ofițeri activi a M.I.;

Keywords: the staff policy of the Securitate, direct recruitment, criteria of staff selection, the School of active officers of MI

Începând de la mijlocul deceniului șapte, metodele represive brutale din anii '50 au fost înlocuite cu unele mai puțin violente, dar la fel de eficiente (avertizarea, demascarea publică, compromiterea, influențarea pozitivă etc.), cărora li s-a adăugat crearea unei agenturi informative mult mai extinse și mai valoroase calitativ. Pentru transpunerea în practică cu maxima eficacitate a acestor metode, Securitatea avea nevoie de cadre capabile să rezolve cu succes acțiunile informativ-operative tot mai complexe care trebuiau luate pentru finalizarea cazurilor încredințate. În aceste condiții, ofițerii de Securitate formați în perioada de început a regimului deveneau tot mai puțin utili. Chiar dacă aceștia aveau o bună experiență practică, schimbarea modalităților de acțiune ale Securității diminuea considerabil randamentul lor în muncă, făcându-i nepotriviți pentru

noile cerințe. În timp, conducătorii Securității au devenit conștienți de faptul că modificarea problematicii acțiunilor pe care le desfășurau impunea un nou tip de abordare și, implicit, un alt tip de cadre.

Este arhicunoscut faptul că, pe întreaga perioadă de existență a Securității, angajarea personalului acesteia s-a realizat pe două căi: prin încadrarea directă ori ca rezultat al absolvirii unei școli sau a unui curs de Securitate. Diferențele între o perioadă și alta au constat în: criteriile avute în vedere la selecționarea potențialilor angajați; proporția dintre persoanele încadrate direct și absolvenții unor școli de Securitate; structurile de Securitate și de partid implicate în politica de încadrare; modalitățile și ariile de selecție a candidaților la angajare etc.

În primii ani ai regimului Ceaușescu, modalitățile concrete și criteriile de încadrare a personalului Securității au rămas, în general, aceleași cu cele din trecut. În 1968, în contextul în care Nicolae Ceaușescu și-a făcut vizibilă dorința de a-și subordona Securitatea, s-a încercat o regândire substanțială a întregii politici de cadre, astfel încât s-au înregistrat modificări importante și în ceea ce privește angajarea ofițerilor și a subofițerilor.

În momentul înființării C.S.S. ca organism autonom, 65% dintre noii ofițeri erau angajați direct, iar 35% dintre aceștia după ce urmau o școală de Securitate¹. Dorința conducerii partidului și a liderilor Securității de a avea cadre cât mai calificate a dus însă la adoptarea deciziei potrivit căreia procentele să fie aproape inversate, 60% dintre noii ofițeri urmând a fi încadrați din rândul acelor care absolviseră o școală de Securitate. Drept corolar al acestei hotărâri, în vara anului 1968 a fost reformat întregul sistem de învățământ școlar profesional al Securității. Astfel, la 1 august 1968 toate școlile și cursurile organizate de Securitate (cu excepția acelor ale D.G.I.E.) au fost grupate în Școala de pregătire și perfecționare a ofițerilor de Securitate², trecându-se la specializarea elevilor pe profiluri de muncă, concomitent cu asigurarea unei pregătiri unitare în problemele fundamentale ale muncii de Securitate³. De asemenea, tot de la această dată a fost reînființată Școala de pregătire și perfecționare a ofițerilor cunoscători de limbi străine, pentru a suplini deficitul cronic de personal cu abilități în acest domeniu.

Pentru moment, apreciindu-se că problema calității absolvenților nu rezida în criteriile de recrutare, ci mai mult în desfășurarea procesului de învățământ, sistemul și criteriile de selecționare a candidaților pentru școlile de Securitate au rămas neschimbate față de cele din trecut. Ordinul C.S.S. nr. 35/20 iunie 1968 este neechivoc în acest sens⁴, în pofida unor opinii potrivit cărora în 1968 „a avut loc o schimbare majoră a criteriilor de recrutare a ofițerilor de Securitate”, aducându-se drept argument tocmai condiționările noi ce s-ar fi aplicat la selecționarea candidaților pentru școlile de ofițeri

¹ Nicolae Ioniță, *Politica de cadre în Securitate (1956-1968). Recrutarea și pregătirea ofițerilor*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 6/2010, p. 59.

² ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 218-221.

³ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 11, f. 3.

⁴ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, f. 217.

ale C.S.S.⁵. Mai exact, pentru admiterea la o școală de ofițeri a Securității, o persoană era obligată să îndeplinească cumulativ următoarele condiții: să fie muncitor, tehnician sau intelectual ori fiu de muncitor, țăran sau intelectual; să fie membru P.C.R. sau U.T.C.; să aibă „o pregătire ideologică corespunzătoare”; să fi absolvit liceul cu bacalaureat ori o școală medie echivalentă; să aibă o conduită demnă în societate; să nu aibă semne particulare; să fie sănătos, să aibă o foarte bună stare fizică și să cunoască înotul; să aibă maxim 26 de ani⁶.

Modificări semnificative s-au înregistrat însă în ceea ce privește modalitățile și criteriile de selecție a ofițerilor propuși pentru a fi încadrați direct, mai ales pentru aceia care urmau să lucreze în structurile informativ-operative. Motivul a fost reprezentat de aceeași dorință de a primi în aparat cadre cât mai calificate din punct de vedere cultural, dar mai ales profesional. Tocmai din acest ultim considerent, conducerea Securității și-a îndreptat atenția cu precădere spre acele persoane care cunoșteau sistemul militarizat și care avuseseră contingență cu sarcinile informative. Ordinul C.S.S. nr. 35/1968 prevedea categoriile de persoane ce erau vizate pentru a fi angajate direct ca ofițeri de Securitate:

- absolvenții facultăților cu profil universitar, tehnic și economic, mai ales juriști, cunoscători de limbi străine, ingineri și economiști (ultimii pentru Direcția a II-a Contrainformații economice și/sau D.G.T.O.);

- „persoanele care ajută organele de Securitate în calitate de rezidenți, informatori, colaboratori, gazde ale caselor de întâlniri etc. și care, în decursul timpului, au dovedit că posedă reale calități și aptitudini ce se cer unui ofițer de Securitate”;

- ofițerii de Miliție „care lucrează în sectoare ce desfășoară muncă informativă și s-au remarcat prin calitățile care le posedă și experiența acumulată”;

- ofițerii M.F.A. și C.T.S., ce urmau a fi încadrați în structurile de contrainformații militare;

- ofițerii și cadrele organelor de justiție militară⁷;

- angajații „din alte sectoare de activitate, în funcție de nevoile concrete de specialiști pentru anumite compartimente de muncă”⁸.

Înainte de a desfășura vreo activitate concretă, tuturor acestor ofițeri li se făcea o scurtă pregătire de specialitate (pentru a-și „forma unele deprinderi ce se cer ofițerilor de Securitate”), printr-un curs general de șase luni, organizat la Școala de ofițeri activi

⁵ N. Ioniță, *op. cit.*, p. 67. De altfel, nu se susține nici aserțiunea conform căreia în 1968, în scopul încadrării noilor ofițeri, ar fi existat „o anumită disponibilitate de a se trece peste imperativele ideologice” (*ibidem*, p. 68), întrucât condiționările politico-sociale erau prevăzute, în continuare, în cuprinsul tuturor directivelor aflate în vigoare referitoare la încadrarea personalului, neputându-se vorbi, în niciun caz, de vreo abdicare, chiar și minimală, de la principiile ideologice și de clasă.

⁶ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.627, vol. 7, ff. 1-2.

⁷ Securitatea avea mare nevoie de cadre cu pregătire juridică atât pentru încadrarea Direcției Cercetări Penale, cât mai ales a compartimentelor informative din județe, ce primiseră și sarcina de a desfășura anchete, la care se adăuga și obligația de a aplica măsuri preventive numai după o bună cercetare juridică a cazurilor respective.

⁸ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 216-217.

de la Băneasa. De asemenea, în situația în care, ulterior, erau mutați la un compartiment cu un alt profil de muncă, aceștia trebuiau să urmeze un curs scurt de inițiere în noua activitate⁹.

Selecționarea tuturor viitorilor ofițeri (atât a celor încadrați direct, cât și a candidaților pentru Școala de ofițeri) revenea unităților centrale și teritoriale de Securitate. În primăvara anului 1968, Direcția Personal a propus – iar prin Ordinul C.S.S. nr. 35/1968 s-a aprobat – ca această sarcină să fie îndeplinită cu ajutorul ofițerilor responsabili de obiectivele din țară, care trebuiau să punteze și să studieze persoanele ce munceau în acele obiective, pentru a afla dacă acestea corespundeau criteriilor de încadrare în Securitate¹⁰. Acești ofițeri prezentau avantajul de a-i cunoaște nemijlocit pe toți angajații obiectivelor pe care le deserveau, de a-i putea supraveghea și analiza în timp și cu atenție, la care se adăuga și accesul la dosarul de cadre, astfel încât ei puteau să-i selecționeze cu ușurință pe cei mai potriviți. De asemenea, cum acești ofițeri erau cei care coordonau întreaga rețea informativă din obiectiv, ei știau cel mai bine care dintre informatori aveau calitățile informative necesare pentru a deveni ofițer de Securitate. De altfel, chiar și persoanele selecționate din rândul celor care nu făceau parte din agentura Securității urmau a fi atrase într-o formă de colaborare, tocmai pentru a se verifica existența unor aptitudini în această direcție. Ofițerii din obiectiv trebuiau să țină cu cei selectați „o legătură permanentă”, inițial pentru a realiza „apropierea lor de organele noastre”, urmând ca, după un anumit timp, să li se încredințeze și unele sarcini informative, mergând până la desemnarea acestora ca rezidenți și predarea în legătură a unui mic număr de informatori din obiectiv¹¹.

Pe lângă responsabilii de obiectiv, sarcina de a puncta și selecționa viitoare cadre ale Securității o aveau și ofițerii ce lucrau acoperit în diferite instituții și fabrici din România, chiar dacă pârghiile de verificare la care aceștia aveau acces nu se ridicau la nivelul primilor. Conform directivelor, în procesul de selecționare trebuia să se acorde „o atenție deosebită cunoașterii aprofundate și multilaterale a persoanelor propozabile a deveni ofițeri de Securitate, a calităților politice, profesionale și morale ale acestora”¹².

În ceea ce privește subofițerii și maiștrii militari (tehnicienii) necesari, aceștia urmau a fi încadrați în continuare după vechile proceduri și criterii: fie în mod direct din viața civilă, fie dintre cei pregătiți în cadrul școlilor M.F.A., una dintre condițiile indispensabile fiind absolvirea unei școli medii. În 1968, conducerea Securității considera că nu era necesară înființarea unei școli proprii pentru subofițeri, probabil și din dorința de a accentua politica de creștere a ponderii ofițerilor în ceea ce privește

⁹ *Ibidem*, f. 217.

¹⁰ N. Ioniță, *op. cit.*, p. 62.

¹¹ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, f. 218. În aprilie 1968, Direcția Personal propusese ca această apropiere a persoanelor selecționate de Securitate să se realizeze gradual, încredințându-li-se inițial doar sarcini fără caracter informativ-operativ, acestea din urmă fiindu-le acordate treptat – doar atunci când „relațiile vor indica o apropiere a celor în cauză față de organele de Securitate, iar ei vor manifesta interes față de această muncă” (N. Ioniță, *op. cit.*, p. 62). Cu toate că acest proces era mai eficient, ar fi reclamat o durată mai mare de timp de la selecționare și până la încadrare, astfel încât el a fost simplificat, pentru a permite angajarea mai rapidă a noilor ofițeri.

¹² ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.626, vol. 5, ff. 217-218.

numărul total al angajaților, în detrimentul subofițerilor și a angajaților civili (de altfel, chiar din acel an s-a redus semnificativ numărul dactilografelor și al șoferilor, atribuțiile acestora fiind preluate de către ofițerii informativ-operativi).

La 14 ianuarie 1969 a fost emis Ordinul C.S.S. nr. 17, referitor la criteriile de selecție a candidaților la Școala de ofițeri activi de Securitate pentru anul de învățământ 1969/1970. Vechile dispoziții generale au fost păstrate neschimbate, înregistrându-se însă o mult mai bună delimitare a acestora. Cea mai importantă prevedere se referea la compoziția socială a candidaților, fiind introduse procente exacte: 70% muncitori, tehnicieni sau fii de muncitori (de reținut este faptul că în rândul muncitorilor de la ultima categorie erau incluși activiștii – de partid și de stat – și intelectualii ce fuseseră muncitori în trecut), 20% fii de țărani, iar 10% intelectuali și alte categorii de „oameni ai muncii” sau fii ai acestora. De asemenea, era mult mai bine definită și aria de selecție a candidaților: absolvenți de liceu cursuri de zi, muncitori din întreprinderi, subofițeri activi ai C.S.S. și militari în termen din C.T.S., trupele M.A.I. și M.F.A. – ultimii doar cu acordul respectivelor instituții militare. Nu în ultimul rând, nu mai era suficient ca viitorii cursanți să dea dovadă de o bună pregătire culturală, acum solicitându-se ca aceștia să cunoască o limbă străină sau „să prezinte perspective pentru însușirea în bune condiții a unei limbi străine de circulație internațională”¹³.

Dacă până la jumătatea anilor '70 criteriile de încadrare a personalului cu atribuții informative nu au suferit modificări majore față de trecut, schimbări mult mai importante s-au înregistrat în ceea ce privește angajații cu sarcini operative sau tehnice. Din a doua parte a anilor '60 a fost acordată o importanță tot mai mare supravegherii tehnico-operative, fapt consfințit prin constituirea unei direcții generale cu atribuții în acest domeniu (Direcția Generală Tehnico-Operativă și de Înzestrare – D.G.T.O.Î.). Accentul pus pe acțiunile de interceptare a convorbirilor și a corespondenței, la care se adăuga și creșterea volumului acestora, s-a reflectat și prin sporirea continuă a numărului de angajați ai acestui organism. Conform lui Ionel Gal, fostul adjunct al ministrului Afacerilor Interne, această structură „dintr-o direcție modestă la începutul anilor 1960, treptat, s-a transformat într-o unitate mamut, cu mii de ofițeri, subofițeri și personal civil”¹⁴. De altfel, chiar la înființare, în iulie 1967, D.G.T.O.Î. avea un număr aproape dublu de angajați față de celelalte direcții generale¹⁵. Personalul încadrat în structurile tehnico-operative trebuia să îndeplinească anumite cerințe suplimentare, specifice profilului în care lucra, mai exact să posede cunoștințe verificate în domeniile tehnice de specialitate.

În vara anului 1967, în momentul creării Direcției a XIII-a din D.G.T.O.Î., ce avea ca atribuții cercetarea și proiectarea aparatului de ascultare și interceptare, la care se adăugau și acelea de înzestrare, conducerea direcției generale s-a lovit de probleme serioase în ceea ce privește încadrarea acestei unități cu personal calificat. Direcția a XIII-a avea nevoie de ingineri, tehnicieni și economiști, specialități care erau greu de găsit în rândul angajaților Securității din acel moment. Așa se și explică faptul că în 1967

¹³ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.627, vol. 7, ff. 1-2.

¹⁴ Ionel Gal, *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. 1, Iași, Editura Do-Minor, 2001, p. 84.

¹⁵ Mai exact, 1.257 angajați (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11.732, f. 206).

efectivele unității se ridicau la numai 38% din necesarul prevăzut în organigramă¹⁶. Soluția găsită pe moment a fost una de avarie, adică menținerea temporară în posturile vacante a cadrelor rămase disponibile ca urmare a reorganizării Securității din acel an, urmând ca ulterior să fie angajat personal calificat. Tot în 1968, Serviciul „A” Contrainformații Radio din D.G.T.O.Î. a cerut suplimentarea organigramei cu 91 de cadre, cu mențiunea că „90% din total trebuie să fie pregătiți în radiocomunicații, radiofilaj și radiogoniometrie”¹⁷.

Nevoia de personal foarte bine pregătit se resimțea și la alte unități de Securitate cu profil tehnic, cum ar fi Serviciul „E” Cifru și Transmisiuni Cifrate. În 1968, aici a fost înființată o grupă de cripto-analiză și decriptare, în cadrul căreia – ținând cont de nivelul științific ridicat pe care era necesar să-l posede angajații – trebuiau încadrați „specialiști cu o înaltă calificare” (lingviști, matematicieni, fizicieni, ingineri electroniști). Întrucât li se cerea și experiență practică, aceștia puteau fi recrutați numai de la diverse întreprinderi și instituții civile, dar problema era că de multe ori aceștia aveau un venit mai mare decât cel pe care urmau să-l primească de la Securitate. Pentru a facilita atragerea acestor persoane, conducerea Securității a aprobat ca ele să primească același salariu ca la vechiul loc de muncă, fără a depăși totuși nivelul maxim al locuitorului șefului serviciului¹⁸.

Pentru a reglementa diversele probleme întâmpinate în ceea ce privește recrutarea cadrelor din domeniul tehnic, la 7 aprilie 1970 Direcția Personal a emis un ordin referitor la selecționarea viitorilor angajați din unitățile de tip tehnic-operativ. Potrivit acestuia, persoanele în cauză puteau fi alese atât din rândul unor cadre active sau în rezervă, cât și din categoria unor tehnicieni din diferite instituții sau întreprinderi civile. Ofițerii puteau fi recrutați fie din rândul absolvenților de facultăți tehnice de specialitate (electronică, radioelectronică, telecomunicații etc.), fie din cel al absolvenților de liceu ce urmaseră și o școală tehnică de profil. De asemenea, era necesar ca aceștia să aibă și experiență practică în aceste domenii. În ceea ce-i privește pe maeștrii militari, funcție pe care o primeau tehnicienii, aceștia puteau proveni din rândul a trei categorii de persoane: absolvenți de liceu sau ai unei școli tehnice postliceale de specialitate; absolvenți ai unei școli civile de maeștri, cu calificări în specialitățile adecvate specificului de muncă ce urmau să-l presteze la Securitate; absolvenți ai unei școli generale sau ai altor școli echivalente, calificați în meserii din domeniul radiotehnicii, electronicii sau telecomunicațiilor.

La centru, încadrările erau făcute direct de către D.G.T.O.Î., cu acordul Direcției Personal. În teritoriu, de selecție se ocupau ofițerii de cadre din inspectoratele județene, iar cei aleși trebuiau să fie avizați de către D.G.T.O.Î., care controla în ce măsură persoanele respective posedau cunoștințele de specialitate necesare. După

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.596, f. 57.

¹⁷ Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa (eds.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II, 1967-1989, studiu introductiv de Elis Neagoe-Pleșa și Liviu Pleșa, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 290.

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.596, f. 181.

primirea acestei aprobări, la care se adăuga și cea a Direcției Personal, cadrele în cauză erau numite în funcții prin ordinul șefilor de inspectorate¹⁹.

În anii '70, nevoia susținută de cadre pe profilul tehnic-operativ, determinată de suplimentarea continuă a posturilor din aceste domenii, a ridicat anumite greutăți în ceea ce privește încadrarea unor persoane corespunzătoare, mai ales a tehnicienilor (maiștrii militari). Uneori era nevoie ca diverse ministere (cum ar fi Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor) să-și dea acordul pentru transferarea acestora la Securitate, în alte cazuri salariul oferit era inferior celui pe care-l aveau la fostul loc de muncă sau persoanele selecționate nu posedau cunoștințele de specialitate necesare. Prin urmare, s-a trecut la verificarea tuturor elevilor aflați în ultimul an de studiu la școlile civile de telecomunicații, iar cei corespunzători – după absolvirea cursurilor – au fost încadrați direct în Securitate. Spre exemplu, în iunie 1970, deoarece I.S.J. Dolj, Cluj și Timiș nu reușiseră să selecționeze numărul de tehnicieni T.O. necesari pentru acoperirea posturilor primite suplimentar, Direcția a VIII-a T.O. a luat decizia încadrării acestora din rândul proaspeților absolvenți ai Școlii de telecomunicații de la Timișoara²⁰.

Pe întreaga perioadă a regimului Ceaușescu a fost menținută practica selecționării viitorilor angajați ai Securității din rândul tinerilor ce-și satisfăceau stagiul militar. Ne referim aici la persoanele ce făceau armata în termen normal, fiind exceptați așadar absolvenții de facultate, care o efectuau cu termen redus. De punctarea și verificarea potențialilor candidați se ocupa ofițerul de contrainformații militare ce răspundea de unitate militară în cauză, el lucrând în strânsă colaborare cu ofițerul responsabil cu cadrele de la structura teritorială de Securitate pe raza căreia se afla respectiva unitate militară. Ulterior, propunerea ultimului trebuia avizată de șeful Inspectoratului Județean de Securitate/I.S.M.B. și aprobată apoi de către Direcția Cadre. Practic, această metodă permitea Direcției Cadre să procedeze la o amplă acțiune de triere a cvasimajorității tinerilor din țară (stagiul militar fiind obligatoriu), din rândul cărora puteau fi alese acele persoane care corespundeau cel mai bine criteriilor de încadrare în Securitate. În plus, potențialii candidați puteau fi verificați cu atenție, analizându-se atât trecutul lor și al familiei aferente, cât și comportarea actuală și modul în care se adaptau la un sistem militarizat. De regulă, erau avuți în vedere acei tineri care se remarcă în timpul stagiului militar (ajungeau la gradele de caporal ori sergent, urmau diverse cursuri etc.), la care se adăugau și cei recrutați ca informatori, ultimii primind astfel și o „binemeritată” răsplătă pentru activitatea lor.

Începând din anii '70, tinerii astfel selecționați erau rareori încadrați direct în Securitate, ei trebuind în prealabil să deprindă cunoștințele necesare noii activități. Fiind vorba de persoane ce făcuseră stagiul normal de armată, așadar aveau ca studii cel mult liceul, mai întâi era necesar ca ei să fie trecuți printr-un sistem mai avansat de școlarizare. Tocmai de aceea, candidații erau trimiși pentru început la Școala de ofițeri de Securitate de trei ani și abia apoi erau repartizați în muncă. Prin urmare, tinerii în cauză trebuiau să promoveze examenul de admitere la această școală. Cei care nu reușeau să treacă de aceste examene nu erau încadrați în Securitate, dar erau menținuți în continuare în atenția responsabililor cu cadrele, pentru o posibilă nouă candidatură,

¹⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15.642, ff. 45-46.

²⁰ *Ibidem*, f. 108.

în cazul în care în viitor nu ar fi reușit să găsească alte persoane potrivite. Vom oferi și un exemplu în acest sens. Astfel, la 14 aprilie 1971, I.S.J. Prahova l-a propus pe Gheorghe Dumitrache pentru a urma Școala de ofițeri de Securitate de trei ani. Acesta era militar în termen la o unitate din Ploiești și urma să fie eliberat în scurt timp. În caracterizarea ce i-a fost făcută se preciza faptul că se evidențiasse în timpul stagiului militar, având deja gradul de sergent și diploma de radiotelegrafist categoria a III-a. În plus, era de profesie muncitor (lăcătuș la o uzină din Ploiești) și absolvise liceul la seral. De asemenea, candidatul se remarcase și în plan ideologic: fusese membru al Comitetului U.T.C. pe școală și era secretar al B.O.B. U.T.C. pe secție la locul de muncă. Propunerea a fost aprobată de Direcția Cadre, astfel încât, în iulie 1971, Dumitrache a participat cu succes la concursul de admitere organizat de Școala de ofițeri de Securitate²¹.

După numirea în funcția de șef al Direcției Personal-Învățământ (1 mai 1970)²², col. Vlad Iulian a continuat „politica activă” de cadre²³ inițiată în prima parte a anilor '60 de gen.-lt. Negrea Vasile, prin care fuseseră atrași în Securitate proaspăt absolvenți de facultăți, ce urmau să-i înlocuiască treptat pe ofițerii vechi, cu o pregătire culturală precară. Au fost preferați îndeosebi absolvenții facultăților umaniste (istorie, filologie, drept), ce prezentau și avantajul că de multe ori erau cunoscători de limbi străine, un capitol la care fostele cadre erau mult deficitare. Salariile mari oferite, siguranța obținerii unui post în mediul urban și posibilitatea de a avansa mult mai rapid în carieră au transformat Securitatea într-o atracție pentru aceste categorii de absolvenți. Selecționarea viitorilor angajați ai Securității se făcea de regulă în ultimul an de studiu, fiind implicat și ofițerul ce răspundea de respectivul obiectiv. Și în acest caz, primii avuți în vedere au fost studenții recrutați anterior ca informatori.

Printre calitățile cerute unor proaspeți absolvenți pentru încadrarea în Securitate se număra și atașamentul față de regim. Cum în scurta perioadă a maturității aceștia nu prea avuseseră cum să-și demonstreze fidelitatea față de putere, cea mai elocventă dovadă era considerată a fi colaborarea conspirată cu organele de represiune în timpul studenției. Încadrarea foștilor studenți-informatori prezenta mai multe avantaje pentru Securitate: biografiile viitorilor ofițeri erau deja verificate, aceștia erau recompensați pentru activitatea lor informativă, și, mai ales, cunoșteau specificul muncii de Securitate, având deja experiența legăturii ofițer-agent. Una dintre cele mai bune descrieri referitoare la modul în care viitorii absolvenți erau racolați de Securitate cu puțin timp înainte de încheierea studiilor este oferită de Simion Airinei (pseudonimul unui fost ofițer de Securitate): „De la colegi am aflat că în facultate, imediat după sărbătoarea de 1 Mai, și-au făcut simțită prezența doi ofițeri din cadrul Ministerului de Interne de la București, care aveau misiunea de a selecta și racola din rândul tinerilor absolvenți candidați pentru încadrarea în organele de securitate (...) Cei doi ofițeri s-au instalat într-un birou pus la dispoziție de conducerea facultății și, după ce au studiat dosarele studenților, au început să cheme la discuție pe cei considerați corespunzători”. Cadriștii nu au acționat la întâmplare, deoarece „în prealabil se documentaseră la

²¹ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. D-125, ff. 2-3.

²² ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.393, vol. 3, nenumerotat.

²³ Marius Oprea, *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas, 2004, pp. 150-151.

Proceduri și criterii de încadrare a personalului Securității...

organul local de Securitate și colegii selectați pentru încadrare «în aparat» făceau parte dintre cei mai eficienți colaboratori din rețeaua informativă care activa în anul cinci de studiu al facultății”²⁴.

Așa cum am arătat anterior, perioada de efectuare a stagiului militar de către absolvenții unor instituții de învățământ superior era un bun prilej pentru Securitate de a identifica anumite persoane care să fie propuse pentru încadrare. În unitățile M.F.A./M.Ap.N., de acest aspect se ocupau ofițerii care le deserveau pe linie contrainformativă, mai ales că aceștia erau oricum datori să-și creeze agentură în rândul celor care își satisfăceau obligațiile militare.

Mult mai simplă era procedura în cazul celor repartizați la unitățile aflate în subordinea M.A.I./M.I., unde Securitatea putea practic să verifice atent calitățile și comportarea tuturor celor încorporați și să aleagă cadrele de care avea nevoie. Școala de ofițeri în rezervă a ministerului, unde își efectuau stagiul militar diverși absolvenți ai învățământului superior, se constituia într-o adevărată pepinieră de ofițeri pentru Securitate. Recrutarea acestora se făcea în funcție de facultatea pe care cei în cauză o urmaseră, precum și de nevoile informativ-operative ale momentului. Un alt mare avantaj era și acela că aceste persoane puteau fi încadrate direct în muncă, fără a mai fi nevoie să fie trimise la diverse cursuri de specialitate, întrucât la Școala de ofițeri de rezervă a M.I. se predau și cunoștințele de care avea nevoie un ofițer de Securitate. Spre exemplu, la 15 iunie 1972 a fost încadrat în Securitate Gheorghe-Ioan Stan, care tocmai absolvise, cu gradul de sublocotenent, Școala de ofițeri de rezervă a M.I., unde fusese trimis pentru efectuarea stagiului militar. Anterior, acesta urmase Facultatea de Chimie Industrială din București și muncise doi ani ca inginer la un institut de cercetare din Capitală, publicând diverse studii de specialitate în reviste științifice. Activitatea sa în timpul școlii de ofițeri era apreciată ca fiind foarte bună: „Cu prilejul executării unor exerciții tactice a dovedit curaj, stăpânire de sine și ingeniozitate în luarea unor măsuri. Cu ocazia practicii efectuate a rezultat că stăpânește principiile și metodele muncii de Securitate și îl pasionează o asemenea activitate”. Prin urmare, Gheorghe-Ioan Stan a fost avansat la gradul de locotenent, fiind încadrat la Direcția a II-a Contrainformații economice²⁵.

Încă de la sfârșitul anilor '60 conducerea Securității a început să pună un accent tot mai mare pe însușirea limbilor străine de către angajați. Se încerca astfel creșterea gradului de pregătire al ofițerilor în această privință, în condițiile în care situația era de-a dreptul dezastruoasă, numărul cunoscătorilor de limbi străine fiind foarte redus. Spre stupoarea șefilor Securității, procentul acestora era aproape infim chiar și în compartimentele de contraspionaj, care se ocupau de supravegherea străinilor, cunoașterea unei limbi de circulație fiind, prin urmare, aproape vitală²⁶. Măsurile ferme luate în acest sens în 1968 (mai ales reînființarea unei școli speciale pentru pregătirea

²⁴ Simion Airinei, *Un sfert de veac de securitate*, Brașov, Editura Transilvania Expres, 2002, p. 7.

²⁵ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.397, vol. 26, ff. 139-142.

²⁶ La o ședință a C.S.S. din aprilie 1968, gen.-mr. Răduică Grigore era foarte alarmat de situația găsită: „numai 8% din ofițerii care lucrează în domeniul contraspionajului cunosc limbi străine, este foarte puțin (...) de fapt acest 8% nu este 8%, pentru că mulți dintre ei sunt cunoscători ai limbii ruse și maghiare” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea II, f. 120).

ofițerilor în domeniul limbilor străine) au dus la o îmbunătățire evidentă a situației într-un timp destul de scurt. Mai mult, pentru prima dată s-a pus și problema încadrării sau pregătirii unor ofițeri cunoscători ai unor limbi străine cu o arie mai limitată de circulație. Pentru început a fost avută în vedere acoperirea necesarului cu astfel de cadre la D.I.E. și la Direcția Contraspionaj, unde era mare nevoie de ele în activitatea informativ-operativă. La 1 noiembrie 1973, șeful Corpului de Control al Ministrului, gen.-mr. Kovács Pius, făcea următoarea propunere: „Direcția Cadre și Învățământ să sprijine Direcția a III-a în vederea rezolvării necesarului de cunoscători de limbi străine, în special a unor limbi de circulație restrânsă (arabă, turcă, greacă, idiș, japoneză etc.)”²⁷.

Sinuciderea dr. Schächter, în martie 1973, a determinat o schimbare radicală a politicii de cadre în M.I. și mai ales în Securitate, transpusă și prin modificările substanțiale a modalităților și criteriilor de încadrare a personalului. În urma cercetărilor efectuate după incidentul amintit, Nicolae Ceaușescu avea să afle cu stupeoare că organele de represiune nu doar că supravegheaseră activitatea conducerii P.C.R., dar adunaseră informații referitoare inclusiv la propria sa persoană. Drept urmare, liderul partidului și-a pierdut încrederea în organele de Securitate, concentrându-și eforturile pentru a-și subordona pe deplin această instituție. Primele acțiuni ale lui Nicolae Ceaușescu în această direcție au vizat destituirea ministrului de Interne, Ion Stănescu, și a gen.-mr. Pleșiță Nicolae, fostul șef al Direcției a XI-a Securitate și Gardă (unitate care, de altfel, a fost dizolvată, fiind însă reînființată mai târziu). Locul lui Stănescu a fost luat de o persoană de încredere, Emil Bobu, consilierul secretarului general al P.C.R., care se va dovedi a fi unul dintre miniștrii cei mai fideli conducătorului partidului.

Măsurile luate de Nicolae Ceaușescu pentru deplina subordonare a Securității față de conducerea partidului, mai exact față de propria persoană, s-au reflectat și în politica de cadre de la mijlocul anilor '70. Ca un corolar firesc al acțiunilor sale, conducătorul P.C.R. a cerut M.I. să treacă la schimbarea criteriilor de încadrare a personalului Securității, punându-se un accent mult mai mare pe pregătirea politico-ideologică și pe fidelitatea față de regim a celor propuși pentru angajare. Sistemul aflat în uz prevedea ca 60% din noii angajați să fie absolvenți ai școlilor de Securitate, 23% specialiști din producție și 17% absolvenți ai învățământului superior civil (ultimele două categorii fiind încadrate direct și pregătite apoi prin cursuri scurte). La rândul lor, elevii Școlii de Securitate de trei ani erau selecționați „din rândul absolvenților de liceu, membri de partid (31%) sau U.T.C., majoritatea lor provenind din câmpul muncii”, mare parte fiind fii de activiști de partid și de stat sau ai cadrelor militare. În opinia ministrului Bobu, „actualul sistem de selecționare prezintă ca principal neajuns faptul că se asigură în mică măsură încadrarea de ofițeri de Securitate din rândul activiștilor de partid și ai U.T.C., al unor cadre din aparatul de stat și al muncitorilor, tehnicienilor și specialiștilor din unitățile economice, oameni cu experiență în producție și cu o bună pregătire politico-ideologică, care să ducă la îmbunătățirea compoziției aparatului de Securitate și din rândul cărora să fie promovate cadre în funcții de conducere”²⁸. Prin urmare, la 4 februarie 1974 Emil Bobu a înaintat către conducerea P.C.R. un proiect de

²⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3.101, vol. 8, f. 50.

²⁸ Oana Ionel, *Criterii de încadrare a ofițerilor de Securitate (1974 și 1976)*, în „Arhivele Securității”, București, Editura Nemira, 2004, p. 427.

modificare a criteriilor de selecționare a cadrelor Securității, în care propunea inversarea procentelor aferente modalităților de angajare (60% încadrări directe și 40% absolvenți ai școlilor militare ale M.I.), revenindu-se astfel la practica anterioară anului 1968. De asemenea, procentul încadrărilor directe urma a fi compus din 50% activiști de partid, cadre din aparatul de stat („activiști de stat”), muncitori, tehnicieni și specialiști din producție, iar restul de 10% absolvenți ai învățământului superior de stat (dar nu oricare, ci cu precădere „medici, fizicieni, chimiști, cunoscători de limbi străine, matematicieni etc.”²⁹).

După cum se poate observa, se constată o reducere semnificativă a procentului celor încadrați în Securitate direct de pe băncile școlilor, fie ele chiar și ale M.I., de la 77% la 50%. Această modificare devine însă pe deplin explicabilă dacă avem în vedere condițiile pe care trebuia să le îndeplinească cealaltă jumătate a noilor angajați. Astfel, activiștilor P.C.R. și U.T.C., cadrelor din aparatul de stat, muncitorilor, tehnicienilor și specialiștilor din producție li se cerea să aibă o activitate de minim patru ani într-o organizație de partid sau de stat, dintre care minim doi „în munca de partid și de tineret”, la care se adăugau o vechime de minim trei ani în producție, precum și condiția să fie absolvenți de studii superioare sau liceale. Se accepta doar o minimă derogare de la studii, în sensul că puteau fi acceptați și absolvenții de școli profesionale, dar numai în cazul activiștilor P.C.R. și U.T.C. „cu experiență în munca politică și care au urmat o școală de partid” (deficitul de studii de stat fiind astfel suplinit cu o școală ideologică). Dintre aceștia, urma să aibă prioritate „fiii de muncitori, de activiști de partid și de stat sau ai cadrelor militare”. Desigur, toți aceștia trebuiau să fi satisfăcut stagiul militar. Vârsta nu era restricționată explicit, dar pe cât posibil trebuia să fie sub 35 de ani. Ca o noutate apărea propunerea ca în sectoarele tehnic-operative să fie încadrate un număr mult mai mare de femei, cu respectarea desigur a criteriilor amintite anterior³⁰.

Condiționări suplimentare au fost incluse și în ceea ce-i privește pe absolvenții de facultăți încadrați direct în Securitate. Aceștia urmau să fie nu doar membri de partid sau U.T.C., ci și persoane care „s-au remarcat printr-o participare activă la îndeplinirea sarcinilor politice și obștești”. Alte criterii: „rezultate bune și foarte bune la învățătură” și „conduită morală ireproșabilă”. Și în acest caz aveau prioritate fiii de muncitori, de activiști de partid și de stat și ai cadrelor militare. Era stipulată și preeminența la angajare a absolvenților ce erau informatori ai Securității: „Să aibă aptitudini pentru munca de Securitate, acordându-se prioritate celor care au sprijinit activitatea organelor M.I.”³¹.

Toate cadrele angajate direct urmau a fi pregătite profesional (cu specificul muncii informativ-operative) prin cursuri de Securitate cu durata între patru și șase luni, în funcție de profilul compartimentelor în care erau încadrate. Cursurile pentru absolvenții învățământului superior erau organizate la Școala de ofițeri de rezervă a M.I. În anumite cazuri excepționale (activiști de partid de un anumit rang, specialiști de valoare sau chiar persoane mai înaintate în vârstă) se permiteau derogări de la această regulă, specializarea lor fiind asigurată în cadrul învățământului din unități. La absolvire,

²⁹ *Ibidem*, p. 428.

³⁰ *Ibidem*, p. 429.

³¹ *Ibidem*.

cursanții primeau și gradul de Securitate, care era acordat în primul rând în funcție de pregătirea generală, experiența în muncă și vârstă, și mai puțin de rezultatele obținute la cursurile respective.

Au apărut modificări referitoare la condițiile ce trebuiau îndeplinite și în ceea ce privește selecționarea persoanelor ce urmau a fi încadrate în aparat după absolvirea unei școli de Securitate. Pe lângă faptul că era necesar ca toți să fie membri P.C.R. sau U.T.C., să fi absolvit liceul ori o școală echivalentă și să aibă maxim 26 de ani (în mod excepțional 28 de ani), s-a mai adăugat și obligația ca toți să fie fii de muncitori, țărani colectivști, activști de partid și de stat, cadre militare ori intelectuali. Chiar și așa, 80% din candidați trebuiau să fie muncitori sau tehnicieni cu o vechime în producție de minim un an, activști U.T.C. sau subofițeri M.I., iar restul de 20% trebuiau în mod obligatoriu să fi absolvit liceul prin cursuri de zi. Desigur, prioritate aveau informatorii Securității, precum și aceia ce dovediseră apetență pentru activități militarizate (în cadrul orelor de P.T.A.P.). O altă prevedere ce merită a fi reținută era și aceea că la selecționarea viitorilor ofițeri era necesar „să se asigure în mod corespunzător încadrarea și din rândul naționalităților conlocuitoare”³².

Activitatea propriu-zisă de selecționare a tuturor celor vizați pentru încadrarea în Securitate se făcea în continuare de către unitățile M.I., dar P.C.R. începea să aibă un cuvânt tot mai greu de spus în această direcție. În comisiile constituite pentru a veghea la respectarea criteriilor menționate mai sus, activștii de partid erau predominanți, mai ales la nivel central³³. Foarte important era și faptul că persoanele încadrate direct (ce urmau să constituie majoritatea noilor angajați) deveneau cadre ale Securității doar cu recomandarea organelor locale de partid. Dorința de a transfera cât mai mult decizia angajării către organizațiile de partid a dus la includerea unor prevederi ce puteau avea și efecte negative. Astfel, Emil Bobu a propus ca aceste recomandări să fie făcute de către partid doar după ce candidații erau „discuțați în organele sau organizațiile de partid și respectiv de U.T.C. din care fac parte, care să-și spună părerea dacă merită să devină ofițeri de Securitate”³⁴. O astfel de acțiune, cu toate că scădea riscul încadrării unor persoane cu o activitate sau comportament necorespunzătoare, creștea însă exponențial posibilitatea deconspirării ofițerilor, fiind afectată implicit și calitatea acțiunilor informativ-operative desfășurate de aceștia. Toate acestea se petreceau în contextul în care mai mulți ofițeri din conducerea Securității (în special gen.-lt. Doicaru Nicolae) considerau că nu doar ofițerii D.I.E., dar și cei de contraspionaj și chiar de informații interne (îndeosebi cei infiltrați în anumite obiective) nu puteau desfășura o activitate cât de cât eficientă decât dacă nu se cunoștea calitatea lor de angajați ai Securității, adică dacă lucrau pe deplin acoperiți. Pentru această perioadă însă, când Nicolae Ceaușescu

³² *Ibidem*, p. 429-430.

³³ Comisiile centrale aveau următoarea componență: un prim-adjunct al ministrului M.I., câte un activist de la Secția Organizatorică, Secția Cadre și Secția pentru probleme militare și justiție ale C.C. al P.C.R., secretarul Comitetului de partid din aparatul central M.I., șeful Direcției Cadre și Învățământ și șeful unității centrale pe linia căreia urma a fi încadrați cei selecționați. În mod similar erau constituite și comisiile din județe: un secretar al Comitetului județean P.C.R., prim-secretarul Comitetului județean U.T.C., secretarul Comitetului P.C.R. din cadrul I.J., șeful inspectoratului, șeful Securității județene și șeful compartimentului cadre din I.J. (*ibidem*, p. 431).

³⁴ *Ibidem*, p. 430.

urmărea să-și subordoneze total Securitatea, a contat în primul rând necesitatea de a fi încadrate în aparat persoane cât mai ideologizate și mai loiale din punct de vedere politic și social.

Propunerile lui Emil Bobu au fost adoptate integral de către conducerea partidului la ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 1 mai 1974, în timpul căreia Nicolae Ceaușescu a insistat în mod special pe respectarea criteriului studiilor: „Chiar și cei care sunt dintre activiști, tot trebuie să fie absolvenți de liceu și cu studii superioare. Deci unele condiții sunt generale. Datorită faptului că este activist sau fiu de activist, asta nu înseamnă că facem derogare de la studii. Una este că cer să se dea prioritate celui care este activist, dar trebuie să aibă studii corespunzătoare”³⁵. Tot la această ședință a fost aprobat și planul propus de M.I. privind numărul ofițerilor ce urmau să fie încadrați în Securitate în perioada 1974-1980, pentru a suplini ieșirile din sistem și deficitul de personal (care atunci era de 3%). Se prevedea acoperirea posturilor vacante în primii doi ani (în 1977 procentul de ocupare trebuia să fie de 99%), când se estima că și numărul celor care aveau să părăsească Securitatea avea să fie mai mic, pentru ca în perioada următoare să fie practic încadrate tot atâtea persoane câte plecau din M.I.³⁶.

Transpunerea în practică a Hotărârii Secretariatului C.C. al P.C.R. din 1 mai 1974 a scos însă în evidență anumite efecte nedorite, de care nu se ținuse cont în momentul luării deciziei politice. Unul dintre acestea s-a manifestat în ceea ce privește repartizarea la M.I. a absolvenților instituțiilor de învățământ superior.

În anul 1970, guvernul R.S.R. a emis Decretul nr. 158, prin care stabilea modalitățile generale de repartizare în muncă a celor care-și finalizau studiile superioare. În mod normal, operațiunea trebuia să se desfășoare sub coordonarea Direcției Învățământului Superior și Cercetării Științifice din cadrul Ministerului Educației și Învățământului (M.E.Î.), dar la jumătatea deceniului opt situația în fapt nu era chiar atât de simplă. În procesul de repartizare la scară națională a absolvenților de facultăți erau implicate și alte instituții centrale: Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Muncii și Direcția Centrală de Statistică. De asemenea, la nivel central funcționa o Comisie guvernamentală de coordonare a repartizării în producție a absolvenților de învățământ superior, care avea și ea atribuții de a contribui la desfășurarea acestei acțiuni. Conform hotărârii Plenarei comune a C.C. al P.C.R. și a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din 21-22 iulie 1975, toate organismele de mai sus urmau să elaboreze și să pună în practică un program de asigurare, pregătire și perfecționare a cadrelor până în anul 1985, precum și o schiță program similară până în anul 1990. Toate aceste programe multianuale au fost defalcate apoi pe ani, iar instituțiile interesate trebuiau să trimită anual, până la data de 15 octombrie, necesarul de absolvenți de care avea nevoie pentru repartizare în anul următor. Totodată, în anul 1975 fiecare instituție din țară a fost obligată să întocmească și să trimită Comitetului de Stat al Planificării câte un plan de asigurare și pregătire a forței de muncă necesară pentru cincinalul care urma (1976-1980).

³⁵ *Ibidem*, pp. 434-435.

³⁶ În 1974 se preconiza pierderea a 260 de ofițeri și încadrarea a 380 de ofițeri, în 1975 240 și 320, în 1976 250 și 310, în 1977 280 și 290, în 1978 360 și 350, în 1979 420 și 425, iar în 1980 numărul era egal 610 și 610 (*ibidem*, p. 435).

Pe baza Instrucțiunilor M.E.Î. nr. 55.888/1972, M.I. a fost exceptat de la regulile generale de repartizare stabilite de Decretul nr. 158, absolvenții fiind repartizați doar dacă erau ceruți nominal de către M.I., cu condiția ca aceștia să aibă medii de la nota 8 în sus³⁷. În 1974, în urma hotărârii Secretariatului C.C. al P.C.R., Decretul nr. 158/1970 a fost modificat, iar Instrucțiunile M.E.Î. nr. 55.888/1972 abrogate, astfel încât repartizarea absolvenților la M.I. nu s-a mai făcut ținându-se seama de solicitările nominale, ci de prevederile generale ce se aplicau la toate instituțiile din România. Prin urmare, M.E.Î. a procedat la afișarea unităților și localităților unde erau posturi vacante în M.I., locurile putând fi solicitate de către oricare dintre absolvenții tuturor promoțiilor din țară, cu aplicarea criteriilor generale de prioritate în vigoare³⁸. În baza noului sistem, în vara anului 1974 la M.I. au fost repartizate 18 persoane nesolicitate de minister, care au beneficiat de unele dintre prioritățile de mai sus. Conform șefului Direcției Cadre și Învățământ, col. Moise Vasile, „verificându-se ulterior situația acestora, s-a constatat că o parte nu puteau fi încadrați în M.I.”. Mai exact, ieșise la iveală faptul că opt dintre aceștia aveau probleme de cadre sau de comportament ori erau inapți medical³⁹. Ca urmare, col. Moise arăta că „a fost necesar să se facă demersuri în vederea schimbării repartizării, creându-se astfel o serie de greutate și unele nemulțumiri în rândul absolvenților în cauză”⁴⁰. Pentru a preîntâmpina apariția unei situații similare, la 31 martie 1975 col. Moise a solicitat ministrului Emil Bobu să propună Secretariatului C.C. al P.C.R. ca M.I. „să fie exceptat de la regulile generale de repartizare a absolvenților învățământului superior, cursuri de zi”⁴¹. Propunerea sa nu a găsit însă o rezolvare satisfăcătoare la timp, astfel încât în anul 1975 situația s-a repetat întocmai, iar M.I. a trebuit să refuze angajarea a 33 de absolvenți – din cei 66 repartizați – pentru că nu corespundeau criteriilor de încadrare⁴².

În aceste situații, pentru a-și completa numărul necesar de cadre cu studii superioare, organele de Securitate erau nevoite să treacă la selecționarea altor noi absolvenți, ce corespundeau criteriilor de încadrare în M.I., dar fuseseră repartizați de M.E.Î. la alte instituții. Trebuia îndeplinită și condiția suplimentară ca aceștia să fie pregătiți în specialitățile necesare unităților de Securitate ce solicitaseră personal (să aibă

³⁷ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 9.

³⁸ Repartițiile se făceau în următoarea ordine de priorități: bursierii unor organizații socialiste; șefii de promoție; absolvenții care aveau soțul/soția angajat al unei organizații socialiste; absolvenții căsătorii din aceeași promoție; absolvenții care solicitau angajarea în localitatea unde-și aveau domiciliul, ei sau părinții lor (astfel încât nu trebuia să li se satisfacă urgent nevoile locative); media de absolvire.

³⁹ Iată care a fost tipul de probleme de cadre descoperite la verificare: „tatăl a fost șef de cuib legionar”; „mama are un frate fugit în S.U.A.”; „veri ai părinților în Israel”; „relații prin corespondență și vizite cu cetățeni din R.F.G. și Italia”; „tatăl a fost membru P.N.Ț., în prezent urmărit pe linie informativă”; „mama recăsătorită cu un evreu care lucrează la comunitatea evreiască din București și a depus cerere să plece în Israel”; „în anul II a fost discutat în adunarea U.A.S.C.R. pentru manifestări negative”; „tatăl a fost chiabur” (ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 10).

⁴⁰ *Ibidem*, f. 9.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 103.

exact același profil de studii ca și absolvenții respinși). După ce erau găsite și verificate persoanele respective, pentru încadrarea lor în Securitate era nevoie și de acordul instituției sau organizației la care acestea fuseseră repartizate inițial de către M.E.Î., iar apoi de avizul Direcției Învățământului Superior și Cercetării Științifice din M.E.Î., precum și de cel al Comisiei guvernamentale ce coordona repartizările. Așadar, o procedură destul de birocratică, ce se prelungea în timp, la care se adăugau și nemulțumirile celor respinși de M.I., cărora trebuia să li se explice de ce nu puteau ocupa un post obținut pe cale legală.

Procentul foarte mare de absolvenți repartizați la M.I. și respinși ulterior, precum și modalitatea greoaie și pe alocuri chiar ilegală la care se recurgea apoi pentru asigurarea necesarului de personal au determinat instituțiile implicate în acest proces să ia o decizie care să reglementeze întrucâtva situația. Astfel, la 10 ianuarie 1976 a avut loc o ședință la Comitetul de Stat al Planificării în cadrul căreia s-a decis ca locurile solicitate de M.I. să nu mai fie indicate concret în hotărârea anuală a Consiliului de Miniștri privind repartizarea absolvenților de facultăți, cu excepția posturilor pentru medici. Restul posturilor cerute de M.I. urmau a fi alocate ministerelor economice și M.E.Î., pentru ca încadrarea nominală la Securitate și Miliție să se facă după selecționarea și verificarea absolvenților necesari, prin schimbarea repartizărilor, cu acordul respectivelor ministere⁴³. Această decizie, ce scurta și simplifica traseul birocratic, a mulțumit și Securitatea, care putea astfel să-și asigure singură personalul corespunzător de care avea nevoie.

Pentru a oferi un indiciu referitor la absolvenții de învățământ superior de care era interesată Securitatea în anii '70, în vederea încadrării în rândurile sale, vom analiza pe scurt repartițiile făcute în anul 1975. În vara aceluși an, prin H.C.M. nr. 472/28 mai 1975, la Securitate au fost repartizați 66 de absolvenți de învățământ superior, promoția 1975, cursuri de zi. Era vorba de 23 ingineri, doi subingineri, 15 absolvenți de științe economice, șapte de științe juridice și 19 de universitate⁴⁴. În ceea ce privește specializarea inginerilor, aceasta era diversă: industrializarea lemnului (cinci); T.C.M. (patru, propuși pentru încadrare la I.J. Arad și I.J. Buzău); construcții, automobile și tractoare (câte trei); electrotehnică (doi); la care se adăugau câte un absolvent de mine (propus la I.J. Bihor); petrol și gaze (la I.J. Prahova); tehnologia fontei și oțelului (la I.J. Galați); electronică (la I.J. Timiș); transporturi, chimie. Absolvenții de științe economice erau specializați în economia industriei, agriculturii sau transporturilor (șase), contabilitate, finanțe. Tot în această categorie intrau și cei care absolviseră profilurile de statistică (unu) și de automatizarea calculului electronic (trei), toți fiind încadrați la C.I.D., unitate care chiar în acea perioadă a trecut la informatizarea cartotecilor și a sistemelor de evidență. În ceea ce privește absolvenții de universități, au fost angajați cu predilecție aceia ce urmaseră studii de limbi străine (11 – șase limba germană, trei engleză și doi franceză), apoi de psihologie, informatică, fizică, istorie și filologie clasică (ultimii fiind încadrați la Arhivele Statului). Cei care studiaseră limba germană au fost repartizați toți la C.T.O.T., unde era o lipsă acută de persoane care să traducă materialele din această limbă rezultate din interceptarea convorbirilor sau a

⁴³ Idem, vol. 10, f. 29.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 29.

corespondenței. Absolvenții de limba franceză au primit posturi la Direcția a III-a Contraspionaj⁴⁵.

Se poate observa ușor faptul că la propunerea pentru încadrarea în unități a absolvenților s-a ținut cont într-o mare măsură de corelarea pregătirii ce o aveau cu specificul județelor/compartimentelor unde urmau să-și desfășoare activitatea, astfel încât potențialul lor să poată fi valorificat la maximum.

După cum am precizat, problema Direcției Cadre și Învățământ din M.I. a constituit-o însă faptul că absolvenții repartizați nu fuseseră verificați în prealabil, astfel încât, în momentul în care le-au fost controlate trecutul, comportarea și familiile acestora, ieșiseră la lumină fapte care conduseseră la respingerea a jumătate dintre cei repartizați. Prin urmare, s-a trecut la selecționarea altor absolvenți ai promoției 1975, repartizați deja în alte locuri de muncă, care aveau să fie încadrați în Securitate abia după obținerea acordului instituțiilor respective. Spre exemplu, la 26 septembrie 1975 Direcția Cadre și Învățământ a trimis către M.E.Î. acordul Inspectoratului Școlar Județean Botoșani pentru schimbarea repartizării unei absolvente a Facultății de Filologie, secția română-franceză, de la o școală generală din județ la U.M. 0828 București. Un document similar a fost trimis la 2 decembrie 1975, cuprinzând acordul Ministerului Industriei Ușoare pentru schimbarea repartiției a trei absolvenți ai Facultății de Contabilitate, care inițial primiseră un loc de muncă în diverse întreprinderi din subordinea ministerului și care acum erau ceruți de Securitate pentru unitățile sale teritoriale (Niculae Ciovică de la Întreprinderea „Intex” Păulești la I.J. Prahova; Constantin Știrbulescu de la Întreprinderea de Preindustrializare și Achiziții Turnu-Severin la I.J. Mehedinți și Ion Haliga de la Întreprinderea de Tricotaje și Perdele Pașcani la I.J. Iași)⁴⁶.

Politica de selecționare și angajare a cadrelor în funcție de profilul pregătirii ce o aveau s-a aplicat nu doar în ceea ce privește proaspeții absolvenți de facultate, ci și în privința încadrării directe a persoanelor cu studii superioare deja angrenate în producție. Metoda era foarte avantajoasă mai ales în compartimentele unde era nevoie de angajați cu pregătire de o anumită specialitate (industrială, economică sau agricolă pentru cei de la contrainformații economice, tehnică pentru cei de la unitățile speciale și serviciile de deservire tehnică etc.), întrucât experiența practică și cunoașterea foarte bună a specificului domeniului aduceau un plus de valoare în activitatea de Securitate. Spre exemplu, pentru a răspunde informativ de obiectivul agricol Insula Mare a Brăilei, I.J. Brăila a încadrat în anul 1979 în Securitate un inginer-șef de la un C.A.P. din județ, absolvent al Institutului Agronomic din București și cu o experiență în domeniu de opt ani, căruia i-au oferit direct gradul de lt. maj. și funcția de ofițer specialist II (lt. maj. Irimia Ion). Conform unei aprecieri din 1980 a șefului serviciului în care acesta activa, „calitatea de inginer agronom i-a permis să-și organizeze munca în condiții bune, cu operativitate, reușind la scurt timp (...) să inițieze măsuri preventive de Securitate”⁴⁷.

În 1975 s-a produs o „ajustare” a Hotărârii Secretariatului din 1974, la nivelul conducerii M.I. și a Securității luându-se decizia ca în compartimentele de informații

⁴⁵ Idem, vol. 9, f. 18.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 166-167.

⁴⁷ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. I-104, f. 35.

interne, contrainformații economice și contraspionaj să fie încadrați numai membri de partid, nu și membrii U.T.C.⁴⁸.

La sfârșitul lunii mai 1976 a avut loc o nouă ședință a Secretariatului C.C., în care s-au aprobat condițiile de recrutare a angajaților M.I. Mai exact, după cum i se adresa Teodor Coman lui Nicolae Ceaușescu, criteriile adoptate în 1974 au fost analizate și revizuite „în conformitate cu indicațiile date de dvs.”. În ceea ce privește Securitatea însă, nu s-au adus modificări majore față de sistemul aflat în uz, procedurile de selecționare și încadrare a noilor angajați și a cursanților școlilor M.I. fiind păstrate neschimbate⁴⁹. Nicolae Ceaușescu și-a reafirmat dorința ca în aparatul represiv să fie încadrate persoane cu o bună pregătire ideologică, dublată de o origine socială corespunzătoare: „Ministerul de Interne este primul organ de partid și de stat, este organul direct al partidului și am greșit un timp că n-am urmărit să-l încadrăm cu cadre corespunzătoare (...) Securitatea nu este că luăm omul din sat și îl băgăm să fluiera pe stradă. Aici realmente trebuie activiști de partid”. Iar opiniile sale au fost nu doar întărite, ci chiar supralicite de către János Fazekas, care a propus ca toți activiștii ce partid și de stat încadrați în Securitate să fi urmat obligatoriu și o școală de partid, pentru a exista siguranța că „acești oameni din punct de vedere ideologic sunt pregătiți”⁵⁰. Ideea lui Fazekas nu a întrunit însă adeziunea Secretariatului, probabil pentru că ar fi atras după sine o restrângere serioasă a bazei de selecție, fiind destul de greu de găsit un număr mare de tineri care să aibă și studii superioare și studii politice, precum și o vechime de minim trei ani în muncă.

S-a luat însă decizia reducerii substanțiale a numărului de ore și de discipline alocate pregătirii juridice în cadrul Școlii de ofițeri activi a M.I. Mai exact, cursanții nu mai studiau toate materiile predate la facultățile civile de drept, ceea ce a atras după sine și anularea echivalării Școlii de ofițeri cu primii trei ani de studiu de la facultățile juridice (de altfel, se solicita explicit abrogarea H.C.M. nr. 305/1962 ce acorda această facilitate)⁵¹. Pentru a înțelege mai exact rațiunea ce a stat în spatele adoptării acestei decizii, trebuie precizat faptul că, începând din anul 1962, absolvenții Școlii de ofițeri nu au ezitat să profite de ocazia ce li s-a oferit pentru a-și finaliza și studiile superioare civile, imensa majoritate a celor care au terminat cursurile școlii de la Băneasa urmând apoi și anul IV la o facultate de drept. O statistică relevă faptul că 94% dintre cei care au terminat această școală profesională a M.I. în perioada 1972-1976 au absolvit apoi și facultatea de drept cu examen de diplomă⁵². Se pare că numărul disproporționat de mare de ofițeri ce aveau pregătire juridică a reprezentat și problema de care s-au lovit cadrele Securității, întrucât în aparat era nevoie de angajați cu o specializare mult mai diversificată. La Școala de ofițeri activi a M.I., cursanții erau grupați și școlarizați pe profiluri de muncă, stabilite în funcție de nevoile informativ-operative ale Securității

⁴⁸ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 9, f. 3.

⁴⁹ A fost înlăturată doar excepția de la vârsta maximă pentru candidații la școlile de ofițeri activi, aceasta trebuind să fie obligatoriu mai mică de 26 de ani.

⁵⁰ O. Ionel, *op. cit.*, pp. 425-426.

⁵¹ *Ibidem*, p. 440.

⁵² Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbăș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor*, vol. 1, *Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 48.

(informații interne, contrainformații economice, contraspionaj, T.O., filaj și investigații etc.). Dar, pe lângă faptul că, din cauza ponderii importante acordate pregătirii juridice, numărul de ore alocat specializărilor era destul de redus, prea puțini absolvenți puteau fi folosiți în specificul diverselor profiluri pentru care fuseseră școlarizați, întrucât ei optau pentru o pregătire superioară juridică și apoi emiteau pretenții – îndreptățite – la posturi și funcții corespunzătoare studiilor ce le aveau. În timp, acest proces a produs o distorsiune în tipul de pregătire al cadrelor, generată mai ales de procentul extrem de mare de ofițeri ce absolveau Facultatea de drept. Practic, prin sistemul de învățământ al Securității erau formați juriști și nu cadre specializate de informații. Or, aparatul avea o nevoie mult mai mare de ultimii și nu de primii.

Chiar dacă nimeni nu contesta necesitatea ca ofițerii de Securitate să aibă o bună pregătire juridică, conducerea M.I. nu mai era însă dispusă să acorde un sprijin accentuat în această direcție. Era nevoie în continuare de astfel de cadre, mai ales în compartimentele de cercetări penale, precum și în structurile informative ce recurgeau – ca metode represive – la avertizări, atenționări, puneri în dezbatere publică etc. ori în cele de contraspionaj, unde era vitală o bună cunoaștere a normelor și noțiunilor de drept pentru ca efectul activităților desfășurate să fie maximizat. Conducerea M.I. era foarte conștientă de aceste aspecte și tocmai de aceea a considerat că puteau fi obținute rezultate mult mai bune prin încadrarea directă a unor specialiști în științe juridice. Astfel, Teodor Coman a propus, iar Secretariatul C.C. a aprobat, ca în Securitate să fie încadrați direct absolvenți de drept, dar numai din rândul aceluia care lucraseră minim trei ani în cadrul organelor de justiție și procuratură, având așadar o experiență juridică concretă în muncă. De asemenea, s-a luat și decizia ca M.E.I. să mărească numărul de locuri la facultățile de drept, locurile suplimentare urmând să fie puse la dispoziția ofițerilor de Securitate și Miliție ce doreau să-și desăvârșească pregătirea juridică⁵³. Aceste măsuri aveau și avantajul că făceau posibilă reducerea drastică a numărului de ore destinate pregătirii juridice la Școala de ofițeri activi a M.I., degrevare ce permitea alocarea unui timp suplimentar pentru specializarea în activitățile informativ-operative concrete. De altfel, chiar în materialul înaintat conducerii partidului, ministrul de Interne arăta că urmau a fi luate măsuri pentru „îmbunătățirea planurilor și programelor de învățământ ale școlilor, în vederea sporirii ponderii pregătirii de specialitate, a legării mai strânse a acesteia cu nevoile activității practice a unităților M.I.”⁵⁴.

La 11 august 1977 Secretariatul C.C. a adus noi completări hotărârii luate în anul 1974, stipulând ca avizul final pentru încadrarea unei persoane în M.I. să fie dat de Comisia centrală de analizare și avizare a propunerilor de încadrări directe a ofițerilor în M.I. și a candidaților selecționați pentru pregătirea în instituții militare de învățământ și abia apoi decizia să fie pusă în practică prin ordin al ministrului. Se făcea astfel un pas important în direcția mutării centrului decizional, în ceea ce privește angajarea în M.I., dinspre factorul profesional înspre cel politic. Nu doar că această comisie primea dreptul de a decide dacă o persoană putea fi încadrată în Securitate sau nu (până atunci veghease doar la respectarea criteriilor de selecție), dar și componența acesteia avea să fie modificată, activiștilor de partid revenindu-le acum un rol predominant. Astfel,

⁵³ O. Ionel, *op. cit.*, p. 440.

⁵⁴ *Ibidem*.

Comisia centrală era formată din: adjunctul șefului Secției Cadre a C.C., adjunctul șefului Secției pentru problemele militare și justiție a C.C., un secretar al C.C. al U.T.C., secretarul Consiliului Politic al M.I., un membru din conducerea M.I. și șeful Direcției Cadre și Învățământ. Comisiile similare din județe erau compuse din: un secretar al Comitetului Județean P.C.R. (care era și președintele comisiei), șeful Secției Organizatorice a Comitetului Județean P.C.R., primul-secretar al Comitetului Județean U.T.C., secretarul Comitetului de partid din I.J. al M.I., șeful I.J. al M.I. și șeful Biroului Cadre al I.J.⁵⁵.

În 1976 a fost adoptată *Legea nr. 24 privind recrutarea și repartizarea forței de muncă*, iar M.I. a trebuit să se supună și prevederilor acesteia. Conform legii, forța de muncă necesară tuturor instituțiilor și organizațiilor era „repartizată conform prevederilor cuprinse în Planul Național Unic de Dezvoltare Economică și Socială” (art. 1). Pentru a se diminua presiunile locative la care era supus statul, se cerea ca recrutările de noi angajați să se facă din zona sau județul unde funcționa unitatea angajatoare și, doar „în cazuri excepționale, când forța de muncă nu poate fi obținută în județ, poate fi recrutată în alte județe”⁵⁶. Din 1978, odată cu înființarea Consiliului Politic al M.I., ca organ conducător al tuturor organizațiilor de partid din minister, această structură a primit și dreptul a aproba – prin organele sale din unități – selecționarea și încadrarea cadrelor, promovarea lor în funcții și înaintarea în grad, acordarea unor distincții sau luarea unor măsuri disciplinare. Înainte de a-și da avizul pentru angajare, Consiliul Politic al M.I. era obligat să se consulte cu comitetele județene de partid sau cu Comitetului Municipal P.C.R. București⁵⁷, ceea ce constituia o altă pârgie prin care P.C.R. se putea asigura de propulsarea unor persoane leale și docile în M.I.

Fuga din țară a gen.-lt. Pacea Mihai, pe lângă efectele directe (destituirea și trecerea în rezervă a unor ofițeri de rang înalt), a determinat și schimbări importante în politica de personal, care au vizat îndeosebi cadrele de conducere, neînregistrându-se modificări ale modalităților de încadrare a personalului. Conducerea M.I. și a Securității au continuat politica de perfecționare a calității cadrelor până la finalul regimului comunist, fiind emise periodic noi reglementări menite să îmbunătățească situația personalului, referitoare însă doar la angajații deja existenți. Eforturile au fost canalizate aproape exclusiv în direcția ridicării nivelului calitativ al ofițerilor, conștientizându-se faptul că aparatul avea nevoie de un tip superior de cadre, în detrimentul subofițerilor și al angajaților civili. Prin urmare, timp de peste 10 ani, practic până la finalul regimului comunist, procedurile și criteriile de încadrare a personalului în Securitate stabilite în 1978 au rămas neschimbate, atât pentru încadrările directe, cât și pentru angajarea absolvenților școlilor M.I.

Pentru a exemplifica cum arăta profilul din anii '80 a unui candidat la Școala de ofițeri activi de Securitate, vom prezenta două cazuri concrete.

La 21 aprilie 1980, Serviciul Cadre și Învățământ din I.J. Timiș a propus admiterea la concursul pentru Școala de ofițeri de Securitate de trei ani a lui Eugen

⁵⁵ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.417, vol. 12, f. 3.

⁵⁶ Liviu Marius Bejenaru, *Relația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică în timpul regimului comunist. Între propaganda oficială și realitățile cotidiene*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 3, 2009, p. 210.

⁵⁷ ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.408, vol. 5, f. 112.

Romulus Iancu. Cadriștii de la I.J. Timiș au reliefat și calitățile de care ținuseră cont atunci când făcuseră propunerea. Astfel, candidatul avea 21 de ani, absolvise liceul la zi, cunoștea în mod satisfăcător limba engleză și muncea ca operator date la C.T.C.E Timișoara. De asemenea, el era membru P.C.R. din martie 1980 și fusese membru în Comitetul U.T.C. pe liceu și secretar adjunct al organizației U.T.C. pe companie în armată. În timpul stagiului militar obținuse gradul de sergent și deținuse funcția de loțiitor comandant pluton. Nu în ultimul rând, candidatul avea și o excelentă origine socială, tatăl său – Gheorghe Iancu – fiind un activist de vârf în plan local, șeful Secției Propagandă a Comitetului Județean P.C.R. Timiș. Viitorul ofițer avea așadar toate motivele să fie loial regimului, din moment ce tatăl său ocupa o funcție de conducere în cadrul aparatului ideologic al acestuia. Propunerea a fost aprobată fără probleme, iar Eugen Romulus Iancu a susținut cu succes examenul de admitere, la finalizarea studiilor fiind repartizat ca ofițer la Securitatea din cadrul I.J. Timiș⁵⁸.

Mult mai minuțios întocmite erau însă materiale înaintate Comisiei centrale în 1985 de I.J. Botoșani, referitoare la Vasile Dron, ceea ce denotă și faptul că aplicarea strictă în practică a prevederilor reglementare s-a făcut cu o oarecare întârziere. Provenit dintr-o familie muncitorească, Vasile Dron absolvise un liceu industrial în 1981, cunoștea limba franceză, fusese timp de patru ani membru în Comitetul U.T.C. pe liceu și în același timp secretar U.T.C. pe clasă, precum și loțiitor al comandantului centrului P.T.A.P. din liceu. În timpul stagiului militar a obținut gradul de caporal, a urmat școala de gradați și a îndeplinit funcțiile de comandant de grupă și plutonier de companie. Din 1983 muncea ca lăcătuș la Întreprinderea de Mașini și Utilaj Greu cu Deformări Plastice din Dorohoi, iar în 1984 a fost primit în P.C.R. Cadriștii apreciau și comportarea acestuia în relația de colaborare cu organele de Securitate, subliniind calitățile ce-l recomandau pentru o carieră de ofițer în structurile represive: „În contactul cu ofițerul de Securitate, este punctual la întâlnire, iar informațiile furnizate reflectă aspecte din obiectivul în care lucrează, parte din ele prezentând interes operativ. Având un dezvoltat spirit de observație și memorie vizuală și auditivă, reține ușor unele aspecte de moment, pe care apoi le poate reproduce cu ușurință. Ambițios și tenace, hotărât în deciziile luate, cinstit, corect, calm, cu o ținută îngrijită, respectuos cu superiorii și colegii”⁵⁹. Referatul de cadre era însoțit de avizul Comisiei județene responsabilă cu încadrarea în Securitate, de recomandarea adunării generale a organizației de partid din întreprindere, precum și de caracterizarea ofițerului responsabil de obiectivul în care lucra (ce cuprindea și o descriere a aportului informativ adus de candidat). Propunerea a fost aprobată fără probleme, iar Vasile Dron a absolvit școala de la Băneasa în 1988, fiind apoi repartizat ofițer operativ II la Direcția a IV-a Contrainformații militare.

În 1989 s-au înregistrat noi modificări semnificative în ceea ce privește încadrarea personalului, referitoare însă doar la criteriile de selecție a candidaților pentru școlile de Securitate, toate celelalte reglementări stabilite în perioada 1974-1978 rămânând în continuare în vigoare. Căderea în foarte scurt timp a regimului comunist și desființarea Securității au făcut însă ca acestea să nu mai poată fi niciodată puse în practică.

⁵⁸ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. I-115, f. 14.

⁵⁹ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 84, f. 13.

La 15 martie 1989 a fost emis Ordinul M.I. nr. 2.670, prin care se urmărea școlarizarea celor mai buni subofițeri activi, în scopul trecerii lor în corpul ofițerilor. Conducerea ministerului dorea să profite astfel de experiența acestor cadre, ce cunoșteau particularitățile muncii din M.I. Pregătirea lor urma să se facă tot la Școala de ofițeri activi a M.I., dar exclusiv prin cursuri fără frecvență – pentru că la zi nu se puteau suplimenta locurile – și într-un număr limitat anual. Pentru accesarea la aceste locuri, candidații trebuiau să susțină un concurs de admitere, în același timp și după aceeași programă cu cei care candidau pentru locurile cu frecvență.

Subofițerii activi ce urmau a fi propuși pentru a se prezenta la examenul de admitere trebuiau să îndeplinească mai multe condiții: să fie membri de partid, absolvenți de liceu sau ai unei școli echivalente (având prioritate cei care urmaseră cursurile liceale la zi), să aibă o vechime de minim doi ani în M.I. și doar în mod excepțional mai puțin, vârsta maximă de 27-28 ani, să provină „cu prioritate” din rândul muncitorilor cu o vechime de cel puțin un an în producție, notați cu „foarte bine” sau „bine” în ultimul an, apți medical și „de regulă” să fi urmat în ultimii cinci ani cursuri de reciclare de minim 45-60 zile. Desigur, acestor cerințe li se adăugau și cele de natură politică și morală: „manifestă spirit revoluționar, dăruire, pasiune, cinste, corectitudine și disciplină în îndeplinirea sarcinilor profesionale și de partid, prezintă perspective pentru muncă și au o conduită morală ireproșabilă”. Totodată, erau continuate demersurile în vederea creșterii ponderii ofițerilor de sex feminin, stipulându-se că „o atenție sporită se va acorda și îndrumării femeilor din rândul subofițerilor pentru a participa la cursul fără frecvență”.

Cursanții se pregăteau în mod individual în unități, venind la școală doar în timpul sesiunilor de examene. Comandanții de unități, organizațiile de partid, șefii direcți și ofițerii instructori cu învățământul aveau obligația de a controla și îndruma studiul individual al subofițerilor. Cei care în timp ce urmau cursurile primeau la notarea anuală calificativul „satisfăcător” sau „nesatisfăcător”, precum și cei ce comiteau abateri grave erau exmatriculați, în vreme ce subofițerii care promovau examenul de absolvire a școlii erau trecuți direct în corpul ofițerilor⁶⁰.

Chiar înainte de căderea regimului comunist a avut loc o ultimă modificare a criteriilor de selecționare a cursanților pentru școlile de Securitate stabilite în 1974, fiind adăugate noi condiționări, ce vizau atât creșterea calității cadrelor, cât și accentuarea politicizării acestora. Ele au fost stipulate în *Programul de măsuri privind perfecționarea activității de selecționare și pregătire a candidaților pentru școlile militare de ofițeri și subofițeri ale M.I.*, aprobat la 18 octombrie 1989, prin Ordinul M.I. nr. 2.711. În preambulul documentului, într-un autentic limbaj de lemn, era specificată și motivația acestor schimbări: „Complexitatea și amploarea sarcinilor ce revin M.I. (...) impun formarea de ofițeri și subofițeri cu o temeinică pregătire politico-ideologică, de specialitate și militară, cu un larg orizont de cultură, cu aptitudini și înalte calități moral-politice, profund devotați cauzei partidului, animați de spirit revoluționar și un fierbinte patriotism”⁶¹.

În funcție de nevoia de cadre (de dinamica efectivelor) și de cifrele de școlarizare aprobate anual, organul central abilitat, Serviciul Cadre și Învățământ,

⁶⁰ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.647, vol. 1, ff. 33-35

⁶¹ *Ibidem*, f. 211.

repartiza pe unități numărul minim pe persoane ce trebuiau selecționate pentru a participa la concursurile de admitere în școlile M.I., având grijă ca totalul acestora să asigure o concurență de minim 1,5-2 candidați pentru un loc. Unitățile de Securitate aveau însă obligația de a constitui, cu minim doi ani înainte, un fond de preselecție format din persoane ce îndeplineau criteriile pentru a urma o școală a M.I. și care erau recomandate de organizațiile P.C.R. din care făceau parte. Unul dintre scopurile acestei măsuri era acela ca în cei doi ani posibili candidați să poată fi verificați cu atenție „sub toate aspectele”. Tinerii din acest fond urmau a fi împărțiți pe loturi, în funcție de anul selecționării, iar după ce treceau minim doi ani din aceste loturi erau selectate persoanele ce primeau permisiunea de a candida la școlile de cadre active ale M.I. În ceea ce-i privește pe cei respinși la admitere, aceștia erau menținuți, de regulă, încă un an în fondul de preselecție dar, în cazul în care eșuau și la examenul din anul următor, erau excluși definitiv.

Și mai important era însă faptul că pregătirea pe linie de Securitate a persoanelor din acest fond începea cu mult anterior ajungerii lor la școlile de ofițeri și subofițeri activi, chiar înainte de a fi selecționate pentru a putea participa la concursul de admitere: „Tinerii cuprinși în fondul de preselecție vor fi angrenați la unele activități specifice unităților M.I., cu respectarea regulilor de conspirativitate și secretizare a muncii, prilej cu care li se va verifica motivația, aptitudinile și calitățile necesare pentru a deveni cadre active”. Cum însă singurul mod în care Securitatea putea fi sprijinită conspirativ și secretizat era din postura de informator, prevederea urma a se traduce în practică prin recrutarea ca agenți a tuturor acelor din fondul de preselecție, care astfel lua contact direct cu modul de lucru al unui ofițer de Securitate încă înainte de a ajunge la școală. Fiecare persoană era dată în legătura unui ofițer, ce întocmea o apreciere a întregii activități desfășurate de potențialul candidat. Accentul pus pe verificarea candidaților reieșea și din faptul că responsabilitatea cunoașterii și pregătirea acestora nu mai era lăsată doar la latitudinea ofițerilor de la cadre, ea fiind încredințată chiar șefilor unităților de Securitate, care „vor discuta periodic cu aceștia și îi vor îndruma asupra activității, pregătirii și regulilor de comportare”⁶².

Față de trecut, pentru Școala de ofițeri activi, simpla apartenență la structurile partidului nu mai garanta selecționarea pentru participarea la concurs. Candidații trebuiau să facă parte îndeosebi din rândul activiștilor P.C.R. sau U.T.C. ori să fi absolvit școli sau cursuri de partid sau U.T.C. Spre deosebire de reglementarea din 1974, au fost introduse noi condiționări și în ceea ce privea nivelul de cunoștințe al candidaților: să fi absolvit liceul prin cursuri de zi (doar prin excepție la seral) cu media generală de minim 7, media la purtare să fie de minim 9 în fiecare an, media la bacalaureat de minim 6,50, dar și să dețină „cunoștințe în domeniul unei limbi străine de circulație internațională”. Cei ce optau pentru cursul de limbi străine trebuiau să fi avut minim media 7 la fiecare limbă străină studiată în liceu. De asemenea, în vederea selecționării candidaților pentru activitatea de filaj (pentru U.S. „F”) trebuia să se țină cont și de „specificul muncii în acest domeniu”.

Restul criteriilor erau comune pentru ofițeri și subofițeri. Chiar dacă vârsta maximă a fost menținută (26 ani bărbații și 24 ani femeile), prioritate aveau bărbații sub

⁶² *Ibidem.*

23 de ani și femeile sub 22 de ani. Înălțimea a fost stabilită la minim 1,70 m în cazul bărbaților, respectiv 1,65 m femeile, iar candidații nu trebuiau să aibă semne particulare, pentru a nu ieși în evidență și pentru a nu a fi recunoscuți. Se adăuga și admiterea la testarea psihologică, ce se desfășura la Centrul de examinări psihologice din București.

Cu acest prilej, conducerea M.I. a încercat să preîntâmpine și anumite probleme apărute la repartizarea absolvenților școlilor de cadre. Astfel, unii ofițeri și subofițeri refuzau să preia posturi în anumite localități, de regulă în orașele mici și în cele îndepărtate de domiciliu, depunând eforturi pentru a obține repartiții în orașele mari ori în cele în care domiciliau. Pentru a-și susține demersurile, de cele mai multe ori respectivii absolvenți pretextau că soția/soțul refuzau să-i urmeze, ceea ce ar fi dus la destrămarea familiei, o situație cu totul nedorită de conducerea Securității (divorțul fiind chiar motiv de sancțiune). De asemenea, era invocată și deținerea unei locuințe în localitatea în care solicita post, un alt argument ce putea fi foarte greu de combătut, întrucât s-ar fi încălcat prevederile legale referitoare la spațiul locativ. Securitatea dorea însă ca repartizarea absolvenților să se facă în funcție de nevoile informativ-operative, întrucât deficitul de personal calificat din unele compartimente afecta în mod direct calitatea activității desfășurate, în vreme ce în alte unități exista surplus de angajați. Tocmai de aceea, în Ordinul M.I. nr. 2.711 a fost introdusă prevederea de a fi selecționate în general persoane necăsătorite, care să nu fi deținut vreo locuință în proprietate personală. Puteau fi admiși și tineri căsătoriți, dar numai dacă soția/soțul își dădeau consimțământul în scris că își vor urma partenerul în orice localitate în care acesta urma să fie repartizat după absolvirea școlii⁶³.

În încheiere, ne vom referi în câteva cuvinte și la stagiul de practică ce trebuia efectuat de către cursanții școlilor de ofițeri de Securitate, pentru a oferi o imagine asupra activităților pe care se axa pregătirea profesională a celor ce urmau a fi încadrați în aparat. Prin Ordinul C.S.S. nr. 31/26 martie 1970 au fost modificate prevederile referitoare la stagiul anual de practică pentru elevii anilor II și III ai Școlii de ofițeri de Securitate, fiind abrogată vechea directivă în domeniu, ce data din 1964 (Ordinul M.A.I. nr. 167/15 aprilie 1964). Conform Ordinului nr. 31, practica avea ca scop „aprofundarea și aplicarea cunoștințelor teoretice însușite de elevi în școală, precum și formarea și dezvoltarea deprinderilor necesare exercitării activității de ofițer de Securitate”⁶⁴.

Angrenarea elevilor în această activitate se făcea diferențiat, în funcție de profilul pentru care se pregăteau și de anul de studiu. În general, elevii erau puși să efectueze cam toate sarcinile ce reveneau unui ofițer de Securitate. Elevii din anul II de la profilurile informații interne, contrainformații economice și contraspionaj desfășurau următoarele activități: identificarea unor persoane ce prezentau interes operativ; punctarea, studierea și recrutarea unor colaboratori și informatori; întâlniri cu rețeaua; investigații; urmărirea informativă prin mapă de lucru. Cei din anul III făceau în plus: recrutare gazde case de întâlniri; aplicarea sistemului legăturii impersonale; folosirea mijloacelor tehnice; acte de urmărire penală (ascultări de învinuiți și martori etc.). Elevii de la filaj și investigații: recunoaștere obiective; organizare posturi și baze de filaj;

⁶³ *Ibidem*, ff. 212-213.

⁶⁴ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.628, vol. 7, f. 139.

folosire mijloace T.O.; folosire surse oficiale și ocazionale pentru investigații; recrutare și folosire colaboratori; metode de conspirare. În timpul practicii continua și activitatea de învățământ, precum și cea conexasă: șofat, trageri, aplicații, studiu limbi străine etc.

Elevii erau repartizați în unități – pe cât posibil în cele teritoriale – de către C.S.S., la propunerea Direcției Personal, de regulă în unitățile care îi selecționaseră, dar și în funcție de nevoile informativ-operative. Fiecare elev era repartizat pe lângă un ofițer cu experiență și cu o comportare ireproșabilă, care îi întocmea ulterior o caracterizare, însoțită de recomandări, pe care le trimitea școlii⁶⁵.

Noi modificări privind stagiul anual de practică în unități efectuat de către elevii Școlii de ofițeri activi M.I. au fost aduse prin Ordinul M.I. nr. 2.695/30 iunie 1989. În fiecare vară cursanții erau trimiși în unitățile centrale și teritoriale, în funcție de profilul pentru care se pregăteau și urmau să lucreze. Se avea în vedere ca aceste unități să fie diferite de cele care îi selecționaseră și să fie situate în alte județe decât acelea în care se născuseră sau munciseră anterior. Compartimentele de muncă trebuiau să fie situate doar în reședințe de județ, municipii sau orașe, elevii fiind repartizați „pe lângă cei mai buni ofițeri, în măsură să asigure îndeplinirea obiectivelor didactice”. Pentru a evita tendința șefilor de unități de a le da diverse sarcini colaterale, se preciza în mod expres că practicanții „nu vor fi antrenați la activități similare elevilor școlilor de subofițeri sau la activități care nu au legătură directă cu munca pe care o vor desfășura în calitate de viitori ofițeri ai M.I.”⁶⁶.

La doar câțiva ani după preluarea puterii, Nicolae Ceaușescu a profitat de momentul 1968 (plenara din aprilie) pentru a opera primele schimbări în ceea ce privește modalitatea de încadrare a personalului Securității. Slaba pregătire profesională a cadrelor fiind identificată drept una dintre cauzele abuzurilor organelor de Securitate, s-a decis, pentru prima și singura dată în timpul regimului comunist, ca ponderea majoritară a încadrărilor să fie reprezentată de absolvenții școlilor de Securitate, în detrimentul angajărilor directe, procedură ce a rămas în vigoare doar până în anul 1974. După incidentul din 1973, neîncrederea lui Nicolae Ceaușescu în organele de Securitate s-a tradus și printr-o modificare substanțială a procedurilor și criteriilor de selecție a personalului principalei instituții represive a regimului. În consecință, procentul încadrărilor din rândul proaspeților absolvenți de școli de Securitate sau de facultăți a scăzut drastic, în beneficiul angajării directe a unor persoane cu experiență profesională și politică, a căror capacitate în muncă era deja verificată în practică.

Merită reținut și faptul că pe întreaga durată a regimului Ceaușescu a fost respectat cu strictețe criteriul de clasă în selecționarea personalului, fiind astfel obligatoriu ca viitorii angajați să provină din rândul muncitorilor, al tehnicienilor, activiștilor de partid și de stat și al intelectualilor ori să fie descendenți ai acestora sau fii de țărani. Totodată, iese în evidență și importanța tot mai mare care era acordată pregătirii ideologice în ceea ce privește încadrarea ofițerilor și a subofițerilor. Dacă în 1974 era obligatoriu ca toți cei încadrați direct să aibă o vechime de minim patru ani într-o organizație de partid sau într-una de stat afiliată partidului, în 1989 s-a stabilit că prioritate aveau activiștii P.C.R. și U.T.C., precum și absolvenții școlilor și cursurilor de

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 139-144.

⁶⁶ ACNSAS, fond Direcția Generală Juridică a M.A.I., dosar nr. 3.647, vol. 1, f. 119, 141.

partid. În acest mod, Nicolae Ceaușescu a urmărit ca aparatul represiv să fie compus din oameni de încredere, loiali regimului, iar o bună pregătire ideologică oferea o garanție suplimentară în acest sens (tot din același motiv erau preferați și fiii activiștilor de partid).

De asemenea, Nicolae Ceaușescu a impus adoptarea unor decizii politice care-i vor permite să se folosească și de alte pârgii pentru a prelua și deține un control cât mai extins asupra politicii de încadrare a personalului. Treptat, rolul decizional a fost mutat dinspre organele de cadre ale Securității către organele superioare de partid, controlate total de liderul P.C.R., operațiune desăvârșită în perioada 1974-1978. De altfel, aceste acțiuni ale lui Nicolae Ceaușescu, de a se implica tot mai mult în politica de cadre a Securității, pot fi observate și în alte domenii subscrise acesteia, și anume: promovarea cadrelor superioare, avansarea acestora în grad, rotirea pe funcții, trecerea în rezervă etc.

Liviu ȚĂRANU

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80. Studiu asupra organizării și funcționării Unității Speciale „S”

Violation of the Secrecy of Correspondence in the 1980s
Study on the Organization and Functioning of Special Unit S

Secrecy of correspondence was enshrined in all the three Constitutions of communist Romania. However, that right was violated systematically even by one of the institutions of the communist state: the Securitate. That institution had a special unit that dealt with the control of correspondence.

The present paper underlines the organization, functioning and activity of that institution called in the 1970s and 1980s the “Special Unit S”.

Etichete: Securitate, secretul corespondenței, cenzura corespondenței, Unitatea Specială „S”, stări de spirit
Keywords: Securitate, secrecy of correspondence, censorship of correspondence, Special Unit “S”, moods

După prăbușirea comunismului, Erich Mielke, longevivul șef al Stasi, afirma că instituția pe care a condus-o trei decenii a fost o „suprastructură de observare globală a societății”. Era, evident, o formă elevată de a exprima ambiția tuturor organelor represive din Europa de Est, create după model sovietic, de a cunoaște totul în orice domeniu, în disprețul oricărui drept elementar al cetățeanului¹. Pentru a realiza acest deziderat utopic, în cazul României, Securitatea a avut, între altele, și rolul unui institut de sondare a opiniei publice, folosind însă metode care nu au nimic de-a face cu ceea ce se numește astăzi o anchetă sociologică. Acest gen de „cercetare” s-a întreprins totodată cu încălcarea sistematică a unui drept fundamental al omului: libertatea și secretul corespondenței².

De iure, în cele trei constituții ale perioadei comuniste, libertatea și secretul corespondenței era garantat. Astfel, în Constituția R.P.R. din 1948, la art. 33 se preciza: *Secretul corespondenței este garantat. Numai în caz de instrucție penală, sub stare de asediu, sau în*

¹ Florian Banu, „Amorsarea” Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 19-20.

² La art. 12 din Declarația Drepturilor Omului se specifică: *Nimeni nu va fi supus la imixțiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri.* vezi http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/declaratia_drepturilor_omului/ consultat la 22 ianuarie 2013.

*caz de mobilizare, corespondența poate fi controlată*³. În Constituția R.P.R. din anul 1952, la art. 88 se nota: *Inviolabilitatea domiciliului cetățenilor și secretul corespondenței sunt ocrotite de lege*⁴. În același sens, la art. 33 din Constituția R.S.R., din anul 1965, era prevăzut faptul că *Secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice este garantat*⁵.

De facto, realitatea era cu mult diferită, dacă nu chiar opusă acestor reglementări din legea fundamentală a statului comunist. Toate prevederile constituționale evocate mai sus au fost încălcate sistematic, în numeroase cazuri. În consecință, așa cum bine s-a apreciat în alte lucrări, în cazul constituțiilor României democrat-populare ori socialiste, avem de-a face doar cu niște „ficțiuni constituționale” create din rațiuni externe pentru a oferi un „decor favorabil” regimului politic în relația cu Occidentul⁶. De aceea, credem că nu poate fi prea complicat răspunsul la o întrebare simplă – cât și când a fost respectat acest drept fundamental al cetățeanului în România comunistă?

În studiul de față ne propunem să dăm un răspuns explicit la această întrebare. Vom face trimitere îndeosebi la anii '80, din două considerente: în primul rând, pe acest subiect al cenzurii (controlului) corespondenței în perioada de început a comunismului românesc s-au publicat deja documente sau articole care dezvăluie atât mecanismele, cât și obiectivele acestei activități. În al doilea rând, anii '80 reprezintă intervalul în care, după o perioadă de relativ dezgheț intern (anii '60 și '70), se revine la un control informativ mult mai strict al populației, pe fondul înrăutățirii situației economice și al creșterii nemulțumirilor sociale. Această ultimă decadă a comunismului românesc este reprezentativă și pentru că acum apar dezechilibrele majore care vor conduce la implozia regimului, în decembrie 1989.

Perfecționată continuu, ca structură, atribuții și personal, Securitatea a atins în anii '70 și '80, după cum bine se știe, maximul rafinamentului în controlul și reprimarea oricărei minime rezistențe sau dizidențe. Utilizând metode ale unui serviciu clasic de informații și aflată în directă conexiune cu aparatul de partid, Securitatea a primit cele mai variate directive. Pentru îndeplinirea lor, metodele utilizate au fost diverse: crearea de rețea informativă, filajul, perchezițiile, reținerile, arestările, anchetele informative, interceptarea corespondenței, ascultarea telefoanelor etc. Multe din aceste practici au fost însoțite însă de violențe, abuzuri și, evident, încălcări ale drepturilor fundamentale prevăzute și garantate în textele constituționale în vigoare la acel moment. Astfel, caracterul de poliție politică al activității Securității este subliniat tocmai de aceste realități dar și de obsesia cu care erau căutați sau chiar inventați „dușmani ai poporului” în orice instituție sau mediu social.

Pe această linie, încă de la începuturile regimului comunist, controlul și cenzura corespondenței au făcut obiectul muncii unor structuri specializate care au funcționat în

³ Gheorghe Sbârnă (coord.), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 217. Vezi și Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, București, Actami, 2000, p. 127 și 161.

⁴ *Ibidem*, p. 244.

⁵ *Ibidem*, p. 254.

⁶ Florian Banu, *Metode de intruziune a Securității în viața privată: rețeaua informativă, cenzura corespondenței, interceptarea convorbirilor (1948-1968)* în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coords), *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 180.

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80...

cadru Securității sub diferite denumiri: Serviciul „D” – controlul corespondenței (1948-1951), Direcția Filaj și Investigații (1951-1955), Serviciul „F” controlul corespondenței (1956-1967)⁷, Direcția a XII-a (1967-1968), Direcția a IX-a (1968-1973) și Unitatea Specială „S” (1973-1989)⁸.

În timp, structura organizatorică a acestui organism a variat destul de mult. În anii '50-'60, Serviciul „F” era un organism autonom în cadrul Securității. Avea în frunte un șef de serviciu, ajutat de doi locuitori care coordonau activitatea celor șase birouri și două grupe existente în cadrul serviciului. Astfel, Biroul 1 avea în sarcină controlul trimerilor poștale externe, în afară de colete, pentru a intercepta pe cele aparținând persoanelor urmărite de direcțiile operative. Același birou cenzura scrisorile către țările capitaliste, redactând, pe baza acestora, note sau referate în care era prezentat „materialul dușmănos”. Biroul 2 controla corespondența civilă și militară internă, cenzura prin sondaj și intercepta „manifestele contrarevoluționare”, identificând autorii acestora pe baza analizei grafologice. Biroul 3 deținea laboratorul de deschidere și recondiționare, control fizico-chimic și foto al întregii corespondențe, urmărind eventualele mesaje scrise cu cerneală simpatică și realizând fotocopii după scrisorile suspecte. Biroul 4 se ocupa de coletele poștale externe, iar Biroul evidență crea listele cu cei care în urma cenzurii corespondenței se dovedeau a fi „dușmani ai poporului”, cu persoanele urmărite de către direcțiile operative și a celor care aveau legături prin corespondență cu persoane din Occident. Pentru problemele de secretariat era creat un birou cu această destinație. Cele două grupe – Grupa pentru Controlul Telegramelor și Grupa de Îndrumare și Control a Biroului „F” în regiuni – interceptau telegramele interne și externe în problemele care interesau direcțiile operative și coordonau totodată activitatea Biroului „F” din regiuni și raioane⁹.

În anii '70 și '80, Unitatea Specială „S” (succesoarea Direcției a IX-a și a Serviciului „F”) a fost inclusă în Comandamentul pentru Tehnică Operativă și Transmisii (C.T.O.T.) unitate condusă în anii '80 de general-locotenent Ovidiu Diaconescu. La conducerea Unității Speciale „S” s-a aflat, în același interval, colonel Constantin Marinescu. Unitatea era formată din șapte servicii:

- Serviciul I (interceptare grafotehnic) condus de locotenent-colonel Constantin Miu;
- Serviciul II (control trimiteri poștale interne) condus de maior Aurora Rodica Negoită și apoi locotenent-colonel Mihai Buliga;
- Serviciul III și IV (control trimiteri poștale externe) colonel Anghel Iorgu și căpitan Ligia Achim;
- Serviciul V (obiective, evidență și punere în interceptare, probleme prioritare) locotenent-colonel Mircea Ardelean, colonel Ion Preda;

⁷ Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, pp. 79-111.

⁸ Virgiliu Țărău (coord.), *Învățând istoria prin experiențele trecutului: cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, București, Editura CNSAS, 2009, p. 93 (vezi capitolul 6 semnat de Denisa Bodeanu, *Controlul și cenzura secretă a corespondenței*, pp. 93-103).

⁹ Liviu Țăranu, *Cenzura corespondenței în România anilor '50*, în „Buletin CNSAS”, nr. 9, noiembrie 2004 („Dosarele Istoriei”, nr. 11/2004), pp. 52-53.

Liviu Țăranu

- Serviciul VI (laborator) locotenent-colonel Viorica Petrică și maior Ion Radu;
- Serviciul VII (înscrieri) maior Eugen Grigorescu și maior Gheorghe Nicola.

Atribuțiile Unității Speciale „S”, identice cu cele ale structurilor care o precedaseră, au rămas de-a lungul timpului, în esență, aceleași: controlul corespondenței externe și interne; interceptarea, la cererea direcțiilor operative ale Securității, a trimerilor poștale ale persoanelor urmărite; cenzura corespondenței externe cu țările capitaliste pentru a evita „posibilitatea folosirii acestui mijloc de legătură de către elementele dușmănoase regimului”; depistarea manifestelor „contrarevoluționare” trimise prin poștă, urmărind, totodată, identificarea autorilor pe baza analizei grafologice; cenzura prin sondaj a corespondenței interne suspecte (civile și militare); interceptarea manifestelor, memoriilor și a scrisorilor de protest; identificarea autorilor. Dacă în anii ’50, controlul corespondenței excepta doar trimiterile poștale interne sau externe adresate Comitetului Central al P.M.R., guvernului R.P.R., Prezidiului Marii Adunări Naționale, precum și membrilor acestora, organelor de partid, sfaturilor populare raionale și redacțiilor ziarelor centrale și locale, în anii ’80 nu mai existau excepții: „Unitatea specială «S» și unitățile corespondente din teritoriu, în procesul muncii specifice, depistează și rețin toate categoriile de trimiteri poștale în al căror conținut sunt vehiculate idei și concepții potrivnice intereselor statului nostru, acțiunile respective fiind semnalate unităților centrale și teritoriale de securitate pe profile de muncă iar, de la caz la caz, acestora le vor fi înaintate spre informare și materiale în original”¹⁰.

Pentru a înlătura orice posibilitate de deconspirare a măsurilor de control și cenzură a trimerilor poștale, lucrătorii din cadrul Unității Speciale „S” aveau obligația de a recruta în calitate de colaboratori pe funcționarii Poștei sau ai Direcției Vămirilor care aveau atribuții în domeniul predării și/sau preluării corespondenței de la Poștă. Cei care refuzau o astfel de colaborare puteau fi îndepărtați din posturi ca fiind „necorespunzători”.

Informațiile de la aceste surse erau transmise apoi către direcțiile operative ale Securității, în funcție de importanța și profilul lor. Totodată, pe baza cenzurii corespondenței, erau redactate diverse note, referate ori sinteze pentru conducerea Ministerului de Interne și pentru șefii direcțiilor operative. Era de asemenea ținută o strictă evidență a persoanelor care întrețineau corespondență cu cetățeni din țările vestice. În acest caz erau luate măsuri suplimentare pentru cunoașterea opiniilor, atitudinilor, acțiunilor și relațiilor persoanelor supravegheate, a celor cărora le aparținea corespondența interceptată¹¹. Trebuie remarcat că orice trimitere poștală care se dovedea a fi „dăunătoare și de propagandă dușmănoasă” era confiscată, ceea ce se putea întâmpla și la cererea oricărui șef de direcție. Ultima etapă în mecanismul de acțiune al Securității era prevenția. Se acționa, pe baza materialelor furnizate de Unitatea Specială „S”, pentru prevenirea răspândirii nemulțumirilor populației și neutralizarea persoanelor cu atitudine critică față de puterea politică.

¹⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 402, f. 4. *Instrucțiuni nr. D/00159 / 20.04.1985 privind regulile de muncă pentru manipularea și exploatarea materialelor obținute din sursa „S”.*

¹¹ Virgiliu Țărau (coord.), *op. cit.*, p. 94.

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80...

Erau verificate cărți poștale, scrisori, telegrame, colete expediate de români în străinătate, dar se acorda o și mai mare atenție la tot ceea ce venea din afară, mai ales din Vest. Mecanismul era simplu: ofițerii sau colaboratorii Unității Speciale „S” preluau, dimineața, corespondența de la șefii oficiilor poștale, și după control (desfășurat în birouri situate în cadrul acelorași oficii), aveau obligația ca până la ora 17,00 să repună în circuitul poștal trimiterile care nu prezentau interes. Operațiunile efectuate după preluarea corespondenței erau specifice: control (filajul), cenzură, control fizico-chimic, recondiționare și, la final, reintroducere în circuitul poștal.

La „control filaj” lucrătorii din Unitatea Specială „S” se asigurau că toată corespondența intră în circuitul unității și că, apoi, aceasta reîntră în circuitul poștal. În acest interval, se efectua trierea pe categorii a întregului material (plecări, sosiri, recomandate, simple etc.) și totodată cartografierea corespondenței pe județe pentru a putea fi realizată cenzura și verificarea în tabelele cu urmăriți. Separat, alți ofițeri sau colaboratori „filau” scrisorile pentru a intercepta pe cele aparținând persoanelor urmărite din țară sau a celor aflate în străinătate. De exemplu, în 1988, în medie, într-un județ, existau cca 4.000 de urmăriți la cererea direcțiilor operative și încă aproximativ 1.000 care se aflau pe listele proprii ale Unității Speciale „S”.

Fiecare angajat, confrunța zilnic adresa de pe plic cu numele și adresa din tabelele cu urmăriți, pentru mai bine de 1.500 de scrisori (pentru corespondența din țară). În cazul corespondenței externe, volumul de corespondență filat era mult mai mare, în plus, aici fiind nevoie de traducerea unor texte și de redactarea unor rezumate după scrisorile care prezentau interes. Erau apoi întocmite tabele cu scrisorile semnalate și trimise la direcțiile operative. În continuare, lucrătorii Unității Speciale „S” urmăreau înapoierea acestora și reintroducerea lor, unde era cazul, în circuitul poștal.

În lunile de vârf (perioada vacanțelor și sărbătorilor), numărul de scrisori era mult mai mare decât cel obișnuit, așa că de multe ori controlul se făcea prin sondaj, textele fiind citite selectiv, când existau suspiciuni din partea lucrătorului de la Securitate. Acolo unde apăreau comentarii dușmănoase la adresa regimului, îndemnuri la emigrare, metode de trecere frauduloasă a frontierei, descrierea laudativă a traiului occidental etc., scrisorile erau scoase definitiv din circuitul poștal și trimise la direcțiile operative de profil¹².

Cele două categorii de corespondență – internă și externă – erau parcurse cu un interes diferit. Dacă inițial, la capitolul corespondență internă existau numeroase excepții, iar controlul se făcea „pe cale de selecționare”, corespondența externă a fost, cu mici întreruperi, controlată în întregime.

În categoria corespondență internă, cea mai importantă era considerată cea care pleca și sosea în București, cantitatea zilnică fiind în anii '50 de cca 125.000 de scrisori, pentru a se tripla în anii '80 (cu mențiunea că în timpul vacanțelor și sărbătorilor de iarnă volumul zilnic depășea cu mult cifra de un milion). Cenzura se realiza parțial și cuprindea circa o treime din scrisori (corespondență civilă și militară). Lecturate integrale erau doar acele scrisori care în urma controlului inițial prezentau interes, îndeosebi cele încadrate la „problema suspecte”.

¹² Carmen Chivu, Mihai Albu, *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*, București, Editura „Paralela 45”, 2006, p. 30.

Volumul corespondenței externe, care se bucura de cea mai mare atenție, a crescut vertiginos de la cca 27-28.000 zilnic, la mijlocul anilor '50, spre cca 200.000 în anii '80. Asupra acestei corespondențe, grupată pe zonele de destinație (Europa, America și Israel), controlul era diversificat: pe unele zone se citeau doar plecările, pe altele se făcea doar „filaj deschis”, în timp ce corespondența românilor din exil cu cei rămași în țară era citită în întregime.

Pentru a fi controlat un asemenea volum de corespondență era nevoie de un personal numeros. Această cerință se reflectă și din evoluția numărului de posturi din schema structurii care se ocupa de această activitate. Serviciul „F” avea 274 de posturi în anul 1956, pentru a ajunge la 520 de oameni în 1966. Unitatea Specială „S”, pentru a acoperi volumul imens de muncă, și-a dublat efectivele, ajungând ca numai la nivel de județ să aibă, în medie între 15 și 20 de oameni încadrați. Pe lângă aceștia s-a apelat la ofițeri și subofițeri pensionari care lucraseră anterior în același domeniu. Retribuirea pensionarilor se făcea din fondul C.I.S., diferențiat în funcție de calificare și depistarea unor cazuri deosebite, până la un plafon de 1.200 lei pe lună.

Instrucțiunile privind regulile de muncă, dar și ordinele generale ale Securității cereau expres să fie prevenită difuzarea de manifeste, memorii și scrisori de protest. Autorii lor trebuiau identificați în timpul cel mai scurt pentru a evita răspândirea materialelor subversive. Forma concretă a acestora era diversă, de la simple fițuici scrise de mână, până la foi volante sau chiar documente redactate atent și introduse în plicuri cu adrese precise, cu aspect cât mai comun. De obicei, ultimele erau adresate conducerii de partid și de stat, unor ziare centrale sau locale sau nominal unor lideri ai P.C.R., miniștrilor, șefilor de redacții din presa scrisă, TV sau radio.

Securitatea, prin unitatea sa specializată, dezvoltase o întreagă metodologie de depistare a „înscrisurilor dușmănoase”: utilizarea aceluiași tip de plicuri (ca mărime și culoare), aceeași așezare a timbrelor, modul de aranjare a adresei (în centru sau la capetele plicului), lipsa adresei expeditorului, ori prezența uneia prescurtate, de obicei fictivă¹³.

Astfel, în corespondența trimisă îndeosebi în Vest, lucrătorii din Unitatea „S” constatarea că majoritatea materialelor subversive interceptate aveau forma unor scrisori obișnuite, fără adresa expeditorului sau cu adresă fictivă. Destinația predilectă era postul de radio „Europa Liberă”, dar și alte posturi, care primeau corespondența la unele căsuțe poștale sau chiar pe adresa unor persoane particulare.

O atenție specială se acorda întregii corespondențe a persoanelor care erau urmărite de Securitate sau a celor aflate în rețeaua colaboratori. Verificarea acestora se făcea la cererea ofițerilor din unitățile operative, de către ofițerii din aparatul Unității Speciale „S” care trebuia să intercepteze scrisorile, telegramele și coletele primite sau trimise de cei urmăriți. În teorie, aceste materiale erau deosebit de valoroase, putând dezvălui eventuale acțiuni avute în vedere de cei vizați, fiind totodată și o probă consistentă a activității lor subversive. Se întâmpla adesea, ca, din cauza lanțului birocratic, informația să nu mai ajungă în timp util la ofițerul care urmărea un anumit „obiectiv”. Apoi, din cauza neglijenței celor care deschiseseră scrisorile sau coletele,

¹³ Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, „Partiturile” Securității. Directive, ordine instrucțiuni (1947-1987), Editura Nemira, București, 2007, p. 495.

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80...

întreaga acțiune putea fi deconspirată (în unele plicuri reintroduse în circuit, erau uitate traducerea scrisorii, nota de lucru sau chiar borderoul de însoțire semnat de ofițerul care studiasc scrisoarea). În plus, o durată de timp mai mare între data expedierii și data primirii corespondenței crea mari semne de întrebare atât expeditorului, cât și destinatarului, care, pe baza ștampilei Poștei, puteau vedea unde scrisoarea a „zăbovit” mai mult. Nedumeririle de acest fel sunt numeroase și sunt exprimate pe larg chiar în unele scrisori ale celor urmăriți¹⁴.

Pentru a fi evitate astfel de situații, au fost elaborate în primăvara anului 1985 o serie de instrucțiuni *privind regulile de muncă pentru manipularea și exploatarea materialelor obținute din sursă „S”*. Măsurile preconizate constau în trimiterea către unitățile operative doar a unor xerocopii după scrisorile interceptate, nu a originalelor. Trimiterea acestora implica scoaterea lor din circuitul poștal pentru un timp mai lung și uneori, chiar, pierderea lor. De aceea se cerea ca solicitările privind trimiterea acestor originale să fie reduse la minim, doar „în cazurile care în sunt folosite mijloace ale legăturii impersonale, căsuțe-poștale, post-restant etc. și care nu se mai repun în circuitul poștal”. Formularea unora dintre instrucțiuni sugerează existența întârzierilor cât și a abuzurilor în prelucrarea corespondenței interceptate: „Dacă în termen de 24 ore de la trimiterea materialului de către organul S, central și teritorial, nu se va primi răspunsul unității beneficiare, acesta va fi repus în circuitul poștal”; „Aprobarea pentru reținerea materialelor ce interesează organele de securitate se va da de către locuitorii șefilor unităților centrale și ai Securității Municipiului București, iar la nivelul unităților teritoriale de către șefii securităților județene”¹⁵.

Din punct de vedere tehnic, controlul corespondenței de către Securitate se baza pe ideea că unii dintre cei urmăriți transmiteau informații prin intermediul scrisorilor în mod codificat. Tocmai această codare a conținutului era preocuparea principală a ofițerilor din Unitatea Specială „S” care aveau, între altele, sarcina de a descoperi variantele de codificare folosite de expeditori: scriere cu cerneală simpatică, indigoul alb, textul convențional, cifrul, hârtia șablon, limbajul textelor etc.

În cazul textului scris cu cerneală simpatică, între rândurile scrise convențional, se insera mesajul invizibil cu ochiul liber. Această scriere putea fi însă depistată cu ajutorul piramidonului, apei, salivei, alcoolului etc. Acest control fizico-chimic avea loc

¹⁴ De pildă într-o scrisoare aflată în dosarul unui urmărit în problema legionară, expeditorul, Gh. Butoi din Brăila, își exprimă suspiciunea asupra violării corespondenței sale.

„[...] Astăzi la ora 13,00 [1 aprilie 1982] am găsit în cutie ultima ta scrisoare cu data interioară cam neclară 25.03 dar cu data poștei din București, 31 martie, Brăila 1 aprilie. Deci o concluzie se impune: de la cartarea București până la cartarea Brăila și până la mine în cutie, un timp excepțional de scurt. Merită elogii P.T.T.R.-ul. Dar cum să se poată explica timpul de la 25.03 până la 31.03. Unde a putut sta șase zile? Firesc se naște suspiciunea că ar putea sta pe undeva pentru a i se descifra conținutul. Aceeași suspiciune rezidă și în privința scrisorii mele: de la 19 până la 29 martie. Vom mai discuta noi despre aceasta, dar nu mă pot abține de a califica drept cel mai veritabil caraghioslăc să se creadă de cineva, pe undeva, că niște fosile ca noi ar putea șubrezi temelile socialismului multilateral dezvoltat care se construiește la noi prin elan muncitoresc...” în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13 432, vol. 9, ff. 257-260.

¹⁵ Idem, dosar nr. 7 929, vol. 402, ff. 2-4.

doar în cazul în care scrisoarea devenea suspectă în ochii lucrătorului operativ care o „exploata”.

Indigoul alb era o altă metodă de ascundere a conținutului real al unei scrisori. Aceasta consta în folosirea unei coli albe de hârtie îmbibată cu anumite substanțe chimice și care suprapusă peste o altă coală, prin presare imprima scrisul invizibil. Acesta, ca și în cazul „cernelii simpatice” putea fi identificat doar în urma unui control tehnic.

Dacă cele două metode de mai sus erau utilizate mai puțin în corespondența obișnuită, textul convențional era mult mai frecvent folosit, fiind și cel mai accesibil. Exista și aici un impediment și anume – textul trebuia convenit în prealabil între expeditor și destinatar, înțelesul fiind mereu altul decât cel aparent. Una din posibilități era plasarea a câte unui cuvânt, la începutul, mijlocul sau capătul fiecărui rând al scrisorii, citirea făcându-se pe verticală sau diagonală paginii.

Cifrul însemna înlocuirea literelor cu cifre, semne sau chiar cu alte litere, amestecul de simboluri făcând textul de neînțeles fără cunoașterea codului stabilit între cei doi corespondenți¹⁶.

Hârtia șablon era o metodă ce consta în decuparea unei coli albe de hârtie, în anumite locuri astfel că suprapusă peste scrisoarea primită, apăreau în ferestrele formate prin decupare doar cuvintele care compuneau informația transmisă.

Timbrele erau frecvent folosite pentru a ascunde sub ele mesaje secrete sau chiar microfilme. O semnificație putea avea imaginea de pe timbru, dar și poziția lor pe plic.

Desigur, întregul univers al metodelor de control al corespondenței este unul foarte vast. Ceea ce am dorit să descriem aici sunt câteva din metodele cele mai frecventate atât de Securitate, cât și de cei urmăriți pentru a-și conspira sau deconspira mesajele poștale.

Așa cum am menționat mai sus, Unitatea Specială „S” avea ca atribuție, între altele, elaborarea de sinteze, note și rapoarte, pe baza cenzurii corespondenței, referitoare la diverse subiecte care interesau atât conducerea Securității, cât și conducerea de partid și de stat. Tematica era variată: pornind de la preocupările cotidiene ale mării majorități a populației și până la starea de spirit generată de campaniile politice sau măsurile luate de partid și guvern.

În acest sens, în anii '80, interesul regimului pentru reacția populației față de situația dificilă din economie era determinat de efectele în plan social, surprinse foarte bine în corespondența privată dintre români și străini. Fragmente din astfel de scrisori au fost preluate de Securitate în propriile rapoarte, pentru a ilustra nemulțumirile populației legate de alimentație, reorganizările întreprinderilor, întreruperile de curent electric etc. La conducerea de partid și de stat ajungeau o bună parte din notele sau buletinele redactate de Securitate care semnalau stări de spirit negative, tocmai în încercarea de a curma unele situații conflictuale sau chiar explozive din anumite medii. Din nefericire, în anii '80, factorul politic județean sau central nu mai este receptiv la avalanșa de semnale pe care Securitatea le transmitea. Amploarea nemulțumirilor a devinit din ce în ce mai mare, iar măsurile luate de puterea politică sunt paleative.

¹⁶ Carmen Chivu, Mihai Albu, *op. cit.*, p. 27.

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80...

Cercetarea acestor scrisori, telegrame și cărți poștale („colecționate” de Unitatea Specială „S”) oferă o imagine asupra stării de spirit din epocă, vieții cotidiene sau biografiei unor personalități (aflate cu predilecție în preocuparea Securității). Este totodată un mod direct de a vedea care au fost sentimentele românilor din diverse categorii sociale, profesionale etc. vizavi de schimbările și evoluția regimului politic intern. Sunt documente care oferă un contact direct cu realitatea acelor ani, fără nici un filtru sau corector de percepție, decât cel al autorilor acestor scrisori. Viața și trăirile oamenilor din acei ani sunt redată cu acuratețe tocmai în acest gen de documente.

O bună parte din această corespondență, în copie sau original, este păstrată în arhivele Securității, de un interes aparte fiind așa numitele „comentarii dușmănoase”. Aparent, cele mai multe din comentarii apar în orașele mici și în mediul rural. Ele vizează frecvent măsurile haotice de reorganizare a unor întreprinderi, șomajul mascat, nemulțumirile izvorâte din neplata salariilor, imposibilitatea avansării în carieră fără o implicare politică etc. Este nelipsită din aceste texte (de regulă, cele trimise în străinătate) nota ironică la adresa marilor realizări ale regimului trâmbițate pe toate canalele propagandei oficiale.

Patru mari teme se regăsesc în corespondența controlată de Securitate în anii '80: situația grea din aprovizionarea populației, reorganizările haotice din administrație și întreprinderi, condițiile de viață și de muncă în România, dar și a celor plecați în străinătate și, în fine, opțiunea emigrării din România. Desigur, pe lângă aceste subiecte apar și altele, cel puțin la fel de interesante: calitatea slabă a unor echipamente sau mașini exportate de România, situația românilor aflați pe șantierele din Libia, Siria, Egipt, Irak, Iran etc., situația învățământului, metode de trecere ilegală a frontierei ș.a.

Cel mai des invocat subiect în corespondența românilor din acei ani este cel al condițiilor grele de viață și muncă: cozile la alimente, întreruperile de curent electric, frigul din locuințe, proasta organizare din întreprinderi și chiar nesiguranța locului de muncă. Drama alimentelor de bază se adâncește odată cu anul 1980 și se manifestă prin cozile la carne, lapte, ouă, ulei, făină și pâine.

Dincolo de aprovizionare, siguranța locului de muncă este un alt aspect frecvent abordat dar într-o strânsă legătură cu primul. Așa cum se poate vedea din corespondența românilor, condițiile din întreprinderi erau destul de vitrege. Marile fabrici ale anilor de dinainte de 1990 se confruntau, între altele, cu o supradimensionare puternică a personalului¹⁷, care era o consecință neprevăzută a relației dintre aprovizionare și locurile de muncă. Datorită acestei inflații de personal, deseori

¹⁷ Erau numeroase cazurile când marile combinate sau fabricile cunoscute funcționau cu un număr de muncitori dublu sau chiar triplu față de necesarul procesului de producție, aspect subliniat și de Gheorghe Ciubotaru, un muncitor dintr-o fabrică din Botoșani: „Noi, în Electrocontact Botoșani eram 5.700, dar fabrica ar fi funcționat extraordinar de bine cu maxim 2.000 de oameni. Toți se făceau că fac treabă. Era ca și în China, șase oameni pe autobuz: unul dădea bilete, unul controla dacă a dat bilete, ca să aibă motiv să-i dea omului o bucată de pâine”. Vezi „Ziarul Financiar”, nr. 10.385 din 13 septembrie 2012 (articolul semnat de Adrian Cojocar, *Bucovina și Moldova. Dezindustrializarea, principală cauză a depopulării României*).

conducerea de partid iniția restructurări ample de personal, reorganizări ale unor întreprinderi sau ale administrației locale.

Legat de condițiile de muncă, o situație dificilă au avut-o românii aflați la lucru pe șantierele din străinătate, în țări din Orientul Mijlociu. De pildă, numai în Irak, lucrau mai bine de 4.000 de români, în proiecte care însemnau construcția unor canale de irigații, a unor linii de înaltă tensiune, șosele sau a unor rafinării. Lucrările la aceste obiective fuseseră contractate în anii '70 sau la începutul anilor '80, și după un debut fulminant, ele se aflau în mare întârziere. Datorită unor deficiențe de organizare, a calității slabe a echipamentelor, mediului natural mult mai vitreg față de cel din țară, construcția acestor obiective se dovedea a fi problematică față de ce își imaginaseră proiectanții din țară. Pe lângă aceste obstacole, apar și altele: starea de spirit a muncitorilor e din ce în ce mai negativă, se plâng în scrisorile trimise acasă că „se plătește mai slab”, cu mari întârzieri, aceasta și pentru că „majoritatea nu au venit să facă treabă cinstită, s-au apucat de vândut ciment și alte materiale, să fure, să facă bișniță, fiecare pentru buzunarul lui, iar treburile pe șantier au rămas în urmă...”¹⁸. Toate acestea au avut efecte în relația cu antreprenorii din țările unde românii lucrau: „...La stația de betoane a venit un suprarevizor și a întrerupt betonarea pe întregul șantier pentru că românii nu fac treabă bună. În încheiere a spus: «Plecați în România». [...] Aici toată lumea este nemulțumită, mormăie, toți sunt abătuți. Singurii care sunt mai veseli, sunt cei care urmează să plece acasă”¹⁹.

Însă cei care rămân, inventivi fiind, nu se lasă și inițiază activități colaterale: specula și lucrul la particulari. „Cu coniacul este o lovitură” îi scrie din Irak un timișorean soției sale din țară, cerându-i totodată să-i trimită printr-un prieten 20 litri din prețioasa băutură. „...Am vorbit cu maistrul, un băiat bun din Pitești și voi ieși două luni la ciubuc... Cu munca nu mă omor, că sunt șef de echipă...” scrie, tot din Irak, soțul către soția sa din Râmnicu-Vâlcea.

Cei mai mulți știu însă că ceea ce fac este atent monitorizat de Securitate: „...Nu discuți nimic la telefon. Vezi că telefonul nostru este sub observație. Nu lăsa pe nimeni să discute la telefon, de la noi din casă. Totul se înregistrează...”²⁰ îi scrie din Egipt un sibian soției sale din țară, indicându-i apoi cum să valorifice bunurile pe care i le trimisese.

Greutăți mari sunt și în lumea satului românesc. Lăsați fără pământ, navetiști la oraș unde muncesc în fabrici, țărani se opun și critică noile schimbări din politica partidului în domeniul agriculturii: „măsurile ce se iau la țară pentru creșterea vitelor, în modul forțat cum se aplică, în loc să ducă la sporirea lor, duc la dispariția lor. Până nu ni se dă pământ corespunzător să-l muncim, nu vom reuși să contractăm vite, porci și păsări cu statul, pentru că nu avem cu ce le crește” scriu țărani dintr-un C.A.P. din județul Dolj. Un țăran pensionar, din județul Iași, vorbește deschis și explică de ce

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 421, vol. 193, ff. 170-240.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

țărani refuză să mai lucreze pământul: „Dacă până acum țăranul muncea cu trageră de inimă pentru că primea 1.000 kg. porumb la o producție de 5.000 kg la hectar, în prezent, indiferent cum muncești, nu primești mai nimic”²¹. Tensiunile din mediul rural sunt exprimate în mai multe scrisori adresate de săteni conducerei de la București (C.C. al P.C.R. sau unor ziare din Capitală) în care apar avertismente de genul „Nu e departe ceasul să recurgem la procedee ca în 1907” sau, și mai grav, ca cel al unor cooperatori din Cozieni, județul Buzău: „Este rușinos să avem vărsare de sânge într-o țară comunistă. Mai bine ar veni sovieticii să ne administreze țara”²².

O altă temă frecvent abordată în corespondența acelor ani este cea a emigrării. Opțiunea nu este doar a minoritarilor, ci și a românilor care, în fața greutăților cotidiene, optează pentru plecarea din țară. Cel mai des apare acest subiect în corespondența etnicilor germani. Iată și unul din motivele invocate de o familie din județul Alba, grăbită să părăsească România: „...Dorim să primim viza de intrare în R.F.G. pentru întreaga familie, ca să putem pleca definitiv de aici. România se află într-o mare criză economică. De când ați plecat s-au schimbat multe în rău din viața noastră. Este o lipsă totală de produse alimentare. Nici măcar pâine nu mai avem. Nu mai avem curent electric, folosim din nou lampa cu petrol. Nu se știe cât va mai dura această economie de energie electrică. Chiar dacă am vrea să mai stăm aici, nu mai rezistăm...”²³.

Evantaiul problemelor cu care se confruntă românii, indiferent că sunt în țară sau în afară, este foarte larg, iar în fragmentele ce apar în corespondența privată din dosarele Securității, greutățile traiului cotidian sunt concise și, deseori, pitoresc definite. Este evident că majoritatea românilor ca și minoritarii (unguri, germani, evrei) sunt nemulțumiți de starea generală a țării. Cu toții caută căi proprii de salvare, prin emigrare sau prin speculă, prin opoziție civică sau atitudine pasivă la cerințele regimului.

Corespondența interceptată de Unitatea Specială „S” în anii '80 se află în dosarele din Fondul Informativ, Documentar și Rețea din arhiva CNSAS. Ea nu constituie un bloc unitar ci fiecare scrisoare, în parte, a ajuns la dosarul celor urmăriți, în copie sau în original. În ultima situație, e limpede că scrisoarea nu a mai fost trimisă către destinatar, conținutul ei fiind de obicei catalogat ca necorespunzător dacă existau comentarii dușmănoase la adresa regimului politic, îndemnuri la emigrare sau intenții de constituire a unui grup ostil.

Prezența acestor scrisori, de multe ori în original, demonstrează fără tăgadă gradul accentuat de control și amestec al Securității în viața intimă a românilor. Totodată putem vedea clar și cât de mult era respectată „legalitatea socialistă”, ținând cont, așa cum arătam la început, că violarea secretului corespondenței intra în categoria infracțiunilor grave conform Constituției RSR din 1965.

Există însă și un revers al medaliei și anume că, tocmai, prezența, din belșug, în dosarele Securității, a acestor scrisori ne permite astăzi să reconstituim climatul social al

²¹ Idem, dosar nr. 13 421, vol. 192, ff. 82-103.

²² *Ibidem*.

²³ Idem, dosar nr. 16 307, vol. 3, ff. 269-276.

Liviu Țăranu

unei epoci nu demult apuse. Este poate singurul merit al Securității, acela de a lăsa moștenire documente de un real folos pentru istorici.

Pentru a înțelege modul de funcționare al Unității Speciale „S” în teritoriu, am ales să reproducem, în anexă, un document aflat în fondul Documentar al arhivei CNSAS. Datat 24 februarie 1989, documentul dezvăluie modul cum era organizat controlul secret al corespondenței, numărul angajaților și volumul zilnic de muncă în cadrul unui serviciu „S” la nivel de județ. Sunt interesante detaliile referitoare la relația de subordonare între serviciul „S” județean și serviciile operative (care solicitau pe parcursul anului 1988 interceptarea corespondenței unui număr de cca 4.000 persoane). Pe lângă verificările la cerere, Serviciul „S” avea o bază proprie de urmăriți (cca 1.000), ceea ce denotă și o oarecare autonomie în funcționarea sa. În plus, elaborarea unor sinteze (24 într-un singur an), la cererea Securității județene sau a Comandamentului central, ilustrează poziția importantă pe care o deținea controlul corespondenței în întregul angrenaj informativ-operativ.

În partea a doua, sunt enumerate eșecurile, scăpările de „materiale cu conținut dușmănos”, dar și fapte grave precum sustragerea unor sume de bani.

Datorită aspectelor precizate mai sus, considerăm documentul publicat în anexă, drept un breviar al activității de control al corespondenței în anul de grație 1989.

ANEXA

1989 februarie 24, București. Notă referitoare la activitatea serviciului Unității Speciale „S”, din cadrul Securității Hunedoara, cuprinzând efectivul de lucrători, puncte lucru, volumul de muncă, deficiențe și abateri.

Ministerul de Interne

Strict Secret

Departamentul Securității Statului

Ex.

Unic

Unitatea Specială „S”

Nr. 00415303 din 24 feb. 1989

Notă

cu unele probleme pe linia Serviciului „S” din cadrul Securității Hunedoara

Activitatea de control secret al corespondenței interne în cadrul județului Hunedoara este organizată la nivel de serviciu, acesta fiind încadrat cu 19 cadre, dintre care 9 cunosc una sau mai multe limbi străine. Munca specifică este organizată în cadrul punctelor de lucru din localitățile: Deva, Simeria, Petroșani, Orăștie și Hațeg și cu actuala organizare se reușește cuprinderea în control a întregului trafic poștal intern, inclusiv cel de pe spațiul Helga [R.F. Germania] nescăpându-se de sub control nici o localitate, iar volumul de trimiteri verificat zilnic se ridică la cca 80.000 scrisori – plecări și sosiri.

Încălcarea secretului corespondenței în anii '80...

În anul 1988 organele informativ-operative au solicitat cadrelor „S” interceptarea corespondenței unui număr de cca 4.000 persoane, iar 1.000 persoane se află în baza proprie a compartimentului „S”.

Din controlul în conținut s-a reușit obținerea a 11.200 informații, dintre care un număr de peste 7.600 sunt date de primă sesizare despre activitatea unor elemente necunoscute în evidențele de Securitate. Tot din controlul în conținut, cadrele „S” au întocmit și înaintat organelor informativ-operative un număr de 24 sinteze, unele cerute prin Programul de măsuri al unității centrale, iar altele ordonate de conducerea Securității județene.

Pe linia înscrisurilor anonime cu conținut dușmănos s-a reușit ca în perioada de referință să fie clarificate 6 cazuri cu 8 autori. Prin măsuri complexe întreprinse de organele de securitate și miliție s-a reușit, în 3 cazuri prevenirea difuzării unor înscrisuri.

Deși rezultatele obținute în 1988 de compartimentul „S” sunt apreciate ca preponderent pozitive, în activitatea acestui colectiv au fost înregistrate și unele minusuri, astfel:

- Datorită necunoașterii corespunzătoare a indicilor grafici și superficialității, au fost scăpate, în două cazuri, la grupa „S” din Simeria, unele difuzări de materiale cu conținut dușmănos.

- Mai sunt încă neidentificate 6 cazuri de înscrisuri cu conținut dușmănos, ce au fost difuzate pe raza județului Hunedoara, de care se fac răspunzători atât cadrele compartimentului „S”, cât și ale serviciilor informativ-operative, care nu au sprijinit suficient activitatea pe această linie de muncă.

- Din mediul rural s-a obținut un număr mic de informații din controlul secret al corespondenței, deși acest sector este foarte important pentru munca de securitate.

- Tot un număr relativ mic de informații au fost obținute din sectoarele economice, ținând cont de ponderea acestor probleme în cadrul județului.

- Nu ne putem declara mulțumiți de modul în care este folosit mijlocul „S” de către serviciile și celelalte compartimente informativ-operative din cadrul județului. Astfel, la unitatea centrală, numărul obiectivelor în cazul cărora se controlează legăturile externe pe canalul „S” este de numai 25 elemente – la Serviciul I, 26 – la Serviciul II și 35 – la Serviciul III, iar Securitatea Hațeg are un singur element în atenție pe linia legăturilor externe „S”.

- În privința stării și practicii disciplinare a fost înregistrat cazul deosebit de grav al cpt. Moldovan Olga – de sustragere a unor sume de bani, pentru care faptă a fost trecută în rezervă și sancționată pe linie de partid.

Pt. comandant,
Colonel,
Marinescu Constantin

ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 421, vol. 193, f. 378

II. Sub lupa Securității

Alina ILINCA

Liviu-Marius BEJENARU

Evreii sub teroarea stalinistă. Cazul lui Leopold Filderman și al grupului de „intelectuali evrei de nuanță social-democrată de dreapta și troțkistă strecurați în rândurile PMR”

The Jews under Stalinist Terror
The Case of Leopold Filderman and the Group of Right-Wing
Social-Democrat and Trotskyist Jewish Intellectuals in PMR

After the Second World War, as a result of the society being under Stalinist influence and of the geopolitical changes that occurred after the establishment of the State of Israel, anti-Semitism was instituted in the Soviet Union.

Manifested as fight against cosmopolitanism, which is a paradoxical term because, as Annie Kriegel noticed, it is identified as a matter of fact to the opposite, namely loyalty to Jewish culture, the trend set by the Soviet Union was adopted by other popular democratic states. That situation also occurred in communist Romania, in the case of Leopold Friedman and the right-wing social-democrat and trotskyist Jewish intellectuals in PMR in June 1951.

Etichete: comunism, Securitate, evrei, sionism, social-democrație.

Keywords: communism, Securitate, Jews, Zionism, social-democracy

În practica stalinistă, folosirea terorii în exercitarea puterii a căpătat, în ultimii ani de viață ai liderului de la Kremlin, valențe antisemite. Campania antisemită postbelică a luat sfârșit în 1953, odată cu moartea lui Stalin, dar începuturile acesteia pot fi plasate în ianuarie 1949, motivele declanșării neputând fi explicate în totalitate. Istoricul Adam B. Ulam invocă paranoia lui Stalin din ultimii ani ai vieții, care vedea în diferite evenimente ai căror protagoniști erau evrei, semne ale atitudinii de frondă la adresa politicii sale: denigrarea de către un critic literar de origine evreiască a unui clasic al literaturii ruse, primirea triumfală pe care evreii din Uniunea Sovietică au făcut-o în 1948 ambasadorului israelian Golda Meir la sosirea acesteia la Moscova, atitudinea din ce în ce mai intransigentă a Statelor Unite, și, se subînțelegea, a Comitetului Antifascist

al Evreilor, al cărui lider Mikhoels a fost lichidat de către NKVB în ianuarie 1948, la adresa URSS, odată cu declanșarea Războiului Rece¹. La acestea se mai puteau adăuga, așa cum afirmă alți istorici, ca Roy Medvedev și Edvard Radzinsky, vechile legende despre evreul – Satana, învățate și bine asimilate de către tânărul Djugajvili, în seminarul din Tiflis, cunoscut pentru atmosfera sa de obscurantism², precum și elemente ale unui marxism-leninism vulgarizat despre „ascuțirea luptei de clasă pe măsura înaintării spre socialism”.

Dinamica evoluției comunității evreiești din România în perioada postbelică a stat sub semnul unor elemente determinante.

În primul rând, amintirea trecutului recent, sau, altfel spus, tragedia poporului evreu în Holocaust, care va fi hotărâtoare pentru supraviețuitorii acestei perioade, influențându-le deciziile ulterioare și schimbându-le radical modul de a gândi.

Crearea statului Israel, în mai 1948, avea să sensibilizeze conștiința tuturor evreilor, indiferent de decizia de a pleca sau nu spre statul nou creat.

Nu în ultimul rând, schimbările sociale și politice din România, generate de instaurarea regimului comunist, vor influența soarta populației evreiești, ca și pe cea a populației majoritare³.

În perioada comunistă s-a produs o importantă erodare a comunității evreiești, cu tot ceea ce implica activitatea instituțiilor acesteia, din cauza faptului că regimul comunist a fost în permanență tentat să anuleze viața comunitară, percepută, în mod obiectiv, ca purtătoare a unor valori ostile modelului social pe care acesta dorea să-l promoveze⁴.

Imediat după înlăturarea regimului Antonescu, a apărut, ca urmare a revenirii la tradiția democratică, un Consiliu General Evreiesc, care reprezenta o concentrare de notabilități strănse în jurul liderului istoric al organizațiilor evreiești, dr. Wilhelm Fielderman, și al rabinului șef, dr. Alexandru Șafran. Din acest consiliu făcea parte și avocatul Leopold Fielderman, ca reprezentant al Partidului Social Democrat⁵.

Acesta s-a născut la 19 noiembrie 1900, la Bacău. Între anii 1907-1911 a urmat cursul primar, după care s-a înscris la liceu, pe care l-a absolvit în 1918.

În anul următor a plecat la Paris, unde a urmat, concomitent, cursuri de drept și filozofie, pe care le-a absolvit în 1925⁶. În anul 1926 a intrat în Partidul Social Democrat⁷, o caracteristică a populației evreiești fiind aceia de orientare spre toate tendințele politice prezente pe scena politică. Din anul 1930 a îndeplinit funcția de șef al Comitetului organizației Bacău a PSD, continuând a avea conducerea organizației și după ce s-a mutat, în 1935, la București, fiind delegat la congresul partidului din 1936⁸.

¹ Apud Léon Poliakov, *Les totalitarismes du XXe siècle. Un phénomène historique dépassé?*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1987, p. 130.

² Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism. Consemnări istorice*, București, Humanitas, 1991, p. 8, Edvard Radzinsky, *Stalin*, București, Editura Aquila, , 2003, p. 616.

³ Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*, Iași, Polirom, 2004, pp. 10-11.

⁴ *Ibidem*, p. 57.

⁵ *Ibidem*, p. 59.

⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 217.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, f. 215.

În 1926, s-a înscris ca avocat stagiar la Baroul Bacău, obținând definitivarea în 1930, lucrând în Serviciul contencios al „Băncii Moldovei” și „Întreprinderilor Fielderman”, făcând parte din Consiliul de Administrație al „Băncii Centrale” și al „Băncii de Credit Mărunt”⁹. Ca urmare a stabilirii în București, s-a înscris în Baroul Ilfov, activând în contenciosul Societății „Iozefsohn Zentler” și la firmele „Criterion” și CER – Film până în 1940, când a fost radiat din Barou ca urmare a legilor rasiale din timpul guvernării legionare¹⁰. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a deținut sarcina de reprezentant al partidului, alături de dr. Ghelerter, în Consiliul General Evreiesc, care se întrunea în ilegalitate.

După 23 august 1944, s-a reînscris în Barou, pledând în mai multe procese. În afara participării sale în Consiliul General Evreiesc, a intervenit pe lângă corespondentul în România al ziarului „New-York Times” pentru a se trimite ajutoare evreilor din România¹¹. La 22 octombrie 1944, a luat cuvântul la adunarea evreilor din Capitală, ținută în sala Tomis”, pentru aderarea la platforma FND, unde a spus printre altele: „Dacă lumea acuză poporul evreiesc că este comunist, într-adevăr lumea să știe că de 2000 de ani poporul evreu a fost, este, și va rămâne comunist”¹². Atitudinea poate fi taxată drept oportunistă, de înțelegere a „cursului istoriei”, dar și rezultatul unor slăbiciuni omenești. Astfel, într-o *Notă a Siguranței din 26 mai 1947* se arăta că „Poldi Fielderman este un tip vanitos și este foarte satisfăcut când vreunul din fruntașii comuniști îi acordă o atenție deosebită. Atitudinea sa față de ceilalți fruntași PSD-iști privitor la raporturile cu PCR-ul este influențată de această atenție acordată de comuniști.

Dacă nu este băgat în seamă, sau ironizat de vreun conducător comunist, atunci este împotriva colaborării cu PCR-ul și invers. Astfel, Fielderman s-a plâns că, întâlnindu-se într-o zi pe culoarele Camerei¹³ cu Miron Constantinescu, acesta i-a spus: «Ce mai faci d-le Fielderman?», la care el a ripostat: «Pardon, nu sunt dl. Fielderman, ci sunt tovarășul Fielderman». Atunci Miron Constantinescu i-a răspuns ironic: «Ah, da, uitasem». Actualmente, în dispoziția în care se găsește Fielderman, ar putea fi făcut să adopte o atitudine permanentă alături de PCR prin diverse atenții ale conducătorilor comuniști. În special, un gest de prietenie din partea lui Miron Constantinescu ar fi bine venit”¹⁴.

Faptul că era conștient de așa-zisele binefaceri ale comunismului și de adevărata față a stalinismului este demonstrat de conferința „Capitalism și socialism”, pe care a ținut-o în decembrie 1931 la Cercul Cultural Imser, unde, printre altele, a afirmat: „Dacă se aduce o critică logicii socialiste, atunci este de criticat situația din Rusia, care a dus la prăbușirea acestei țări așa de mari și unde astăzi este o dictatură mai aprigă decât în timpul țarismului, însă trebuie să facem deosebirea între doctrina socialistă și cea

⁹ *Ibidem*, f. 213.

¹⁰ *Ibidem*, f. 214.

¹¹ *Ibidem*, f. 203.

¹² *Ibidem*, ff. 203-204.

¹³ Fielderman a fost deputat din partea PSD în legislatura 1946-1948.

¹⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, ff. 168-169.

comunistă”¹⁵. Întrucât a făcut parte, alături de Theodor Iordăchescu, Mișa Levin, Lothar Rădăceanu, Barbu Solomon și Ștefan Voitec, din facțiunea colaboraționistă cu comuniștii îl putem plasa în rândurile „tovarășilor de drum”, cu toate că, într-un document al Siguranței, din 7 ianuarie 1947, era considerat „un element șovăielnic, mai apropiat de ideile socialismului apusean, decât de linia Partidului Unic Muncitoresc”¹⁶.

Atitudinea unora din frunzașii PSD poate fi considerată ca o cedare în fața ofensivei comuniste și chiar o trădare a idealurilor social-democrate, însă la originea acesteia a stat o foarte bună cunoaștere a realităților geopolitice postbelice. După cum se arată în nota informatorului „Savin”, din 10 iulie 1947, „frunzașii Partidului Social Democrat (Lothar Rădăceanu, H. Moscovici, B. Solomon etc.) se întâlnesc cu regularitate la locuința lui L. Fielderman, pentru a discuta situația politică. Discutând asupra conferinței de la Paris, conducătorii social-democrați au ajuns la concluzia că Europa va fi împărțită în două blocuri, fapt ce ar face ca în România, URSS și PCR să exercite o presiune din ce în ce mai mare asupra partidelor politice din țară.

În ceea ce privește Partidul Social Democrat, PCR va pune, în toamnă, afirmă social-democrații, problema Partidului Unic Muncitoresc (...), în care caz cei ce se vor opune PUM vor fi distruși.

Pentru social-democrații din România, nu există însă decât soluția de a accepta Partidul Unic Muncitoresc, ceea ce va însemna, de fapt, pierderea oricărei independențe politice și mai ales distrugerea posibilităților lor de existență (...).

În general, se observă că aceștia sunt în panică și că singura lor speranță este că poate va interveni o schimbare internațională care să le salveze situația”¹⁷.

Concomitent cu activitatea depusă pentru fuziunea PSD cu PCR, Leopold Fielderman a fost actor și martor al confruntării curentelor din lumea evreiască, de la diversele grupuri sioniste până la cele care doreau asimilarea. La 23 noiembrie 1944 a fost ales membru în secțiunea din România a Congresului Mondial Evreiesc, iar la 9 decembrie același an a fost ales președinte în „Comisia de epurare a funcționarilor fostei Centrale a Evreilor, precum și a funcționarilor societăților evreiești care au colaborat sub orice formă cu Centrala evreilor”. La 3 februarie 1945 a devenit membru în Comitetul Asociației Titraților Evrei „Unirea”, unde, cu acel prilej, a conferențiat despre „Marxism și naționalitate”. Deși în ianuarie 1945 a făcut parte din Comisia de epurare care a hotărât înlăturarea rabinului dr. Reicher din Sfatul Rabinic și din calitatea de profesor la școlile evreiești, la 16 ianuarie 1946, după cum se arată într-o notă informativă, „a fost împotriva cu acțiunea întreprinsă de comuniștii Popov, Abramovici și Iscovici, pentru înlăturarea lui Wilhelm Fielderman de la conducerea Federației Evreiești din România. Nemulțumirea a provenit din faptul că această acțiune a fost pornită fără ca în prealabil să fie consultați membrii PSD și sioniștii din organizație”. Nota mai arată că, „față de această situație, Leopold Fielderman a sesizat Biroul Politic al PSD, care s-a pronunțat împotriva îndepărtării dr. Fielderman, pe motiv că el este un element reprezentativ al populației evreiești din România”¹⁸.

¹⁵ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 90.

¹⁶ *Ibidem*, f. 216.

¹⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 13.

¹⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 209.

În acea perioadă, mai multe rapoarte ale Siguranței atrăgeau atenția asupra unor legături speciale între PSD și evrei. În decembrie 1944, la o consfătuire cu secretarii regionali ai PCR, se manifesta îngrijorarea față de încercarea PSD de a forma un partid socialist evreiesc la Timișoara, tendință care era taxată drept „bundistă”¹⁹.

La 14 iunie 1946, sursa „Savin” informa despre cooptarea în rândurile PSD a unor evrei proveniți din Uniunea Sovietică: „În ultimul timp, au fost primiți în PSD, introduși fiind de către Poldi Filderman, o serie de evrei veniți din URSS, elemente bundiste și troțkiste, foști membri ai unei organizații evreiești cu caracter troțkist din URSS. Grupul inițial este format din circa 30 de persoane, conduse de doctorul Diesental, la care s-au mai adăugat ulterior alți noi veniți. Aceștia li se procură, cu suma de 150.000 de lei, acte false și cartele”. Scopul acestor primiri era acela, așa cum se arăta în raportul aceleiași surse, „ca, prin încadrarea lor, prin propaganda antisovietică și anticomunistă pe care o fac, cu mari posibilități de priză, dată fiind calitatea lor de martori ai stărilor de lucruri din URSS, să mențină linia tradițională a PSD-ului, împiedicând transformarea acestuia într-un al doilea partid comunist. Mai sunt apreciați pentru pregătirea marxistă pe care o au și care le ușurează captarea de aderenți în campania lor antisovietică și anticomunistă”²⁰. Planul avea să se dovedească irelevant odată cu congresul de unificare ale celor două partide, comunist și social-democrat, la care a contribuit, după cum am mai spus, și Leopold Filderman.

Pentru a-și asigura coeziunea, regimurile comuniste au avut nevoie mereu de a proclama existența unui complot dirijat contra lor, atât din interior cât și din exterior. Înclinația stalinistă din perioada postbelică pentru propunerea de priorități rusești și sovietice în toate sferile de activitate, în scopul inducerii în rândul populației a unui sentiment de superioritate adaptat la noua grandoare a sistemului, a determinat demararea unei campanii de exacerbare a naționalismului cultural și xenofobiei antioccidentale. „Ploconirea în fața Occidentului” reprezenta păcatul de moarte al cosmopolitismului, un termen care era menit să codifice „influența evreiască”. Sionismul era catalogat drept „calul troian al Statelor Unite și al ambițiilor sale imperialiste mondiale”. Această campanie de mobilizare culturală a fost integrată luptei Uniunii Sovietice împotriva noului său inamic, „imperialismul american”, care a devenit succesorul inamicului troțkisto-buharinist-fascist²¹, chiar dacă acesta din urmă nu avea să dispară în totalitate. Printre temele vehiculate de către propaganda comunistă în rândul comunității evreiești s-au numărat, pe lângă cea împotriva emigrării și cea antiisraeliană, și cele privind „războiul imperialist din Coreea”, glorificarea Uniunii Sovietice și a „genialului său conducător”, un loc aparte fiind rezervat „luptei pentru pace”²².

În fața acestui delir al socialismului triumfător, populația a adoptat atitudinea păstrării tăcerii în privința propriilor convingeri, în măsura în care aceasta era posibilă. Czeslaw Milosz a numit această atitudine Ketman, un termen preluat de la Gobineau,

¹⁹ Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 135.

²⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 210.

²¹ Martin Malia, *La tragédie soviétique. Histoire du socialisme en Russie, 1917-1991*, Paris, Éditions du Seuil, 1995, p. 380.

²² Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 39.

care a petrecut o mare parte din viață în Persia, studiind religiile și moravurile populației locale²³. Existau însă și situații când tăcerea nu era suficientă, când ea putea fi interpretată drept mărturisire. Atunci, recomanda Gobineau, „nu numai că trebuie să renunțăm public la propriile păreri, dar se recomandă să folosim tot felul de tertipuri, pentru a-l înșela pe adversar. Se va exprima orice mărturie de credință care să-i placă acestuia, se vor ține tot felul de ritualuri considerate a fi dintre cele mai absurde, se vor falsifica propriile cărți, vor fi folosite orice mijloace de inducere în eroare. În felul acesta, se vor dobândi o mare mulțumire și merit că te-ai ocrotit pe tine și pe ai tăi, că nu ai expus prețioasa credință contactului dizgrațios cu necredinciosul și, în sfârșit, că, înșelându-l pe acesta și menținându-l în eroare, s-au abătut asupra lui dezonoarea și mizeria spirituală pe care le-a meritat”²⁴.

O altă trăsătură a acestei atitudini o reprezenta „Ketman-ul național”, care, așa cum afirmă Milosz, era „răspândit nu numai în masele largi, ci și în grupurile de partid din diferite țări. Pentru că Tito a procedat ca Sadra cel descris de Gobineau și și-a anunțat erezia lumii întregi, milioane de oameni care practică acest Ketman în țările democrației populare trebuie să folosească mijloace de mascare deosebit de ingenioase. Discuțiile demonstrative cu adepții «căii naționale spre socialism», în diferite capitale răsăritene, au învățat publicul ce expresii și ce reflexe îl pot expune reproșului de cultivare a acestor tendințe nefaste. Cel mai sigur mod de a se apăra în fața reproșului îl constituie manifestarea cu voce tare, la fiecare pas, a admirației pentru realizările Rusiei în diferite domenii, purtarea sub braț a unor reviste și ziare rusești, aplaudarea fierbinte a muzicienilor și actorilor ruși etc”²⁵.

Atitudinea evreilor în fața politicii de forță a Partidului Comunist a fost fie de a se ține departe de viața evreiască, fie de a face tot ce le sta în putință pentru a emigra. În ceea ce îl privește pe Leopold Fielderman, acesta a trăit atât drama celui integrat în comunitatea evreiască, cât și pe cea a „tovarășilor de drum” din PSD. În privința atitudinii sale față de unificare, Fielderman aprecia, după cum consemna informatorul Hyacint, la 11 octombrie 1948, că „niciodată acest lucru nu se poate întâmpla, fiindcă colaborarea cu PCR este de natură conjuncturală, iar că această conjunctură va fi depășită în curând de raportul de forțe în politica internațională, raport de forțe care va evolua în favoarea Occidentului și că abia atunci social-democrația va avea de jucat rolul său ca singură forță de stânga acceptată de toate puterile străine. După unificarea partidelor muncitorești, Fielderman a arătat o dezamăgire profundă și i-a spus că a fost lucrat de comuniști (Ana Pauker), însă că operația de unificare s-a făcut prin teroare și prin amestecul discret și violent al rușilor, fapt la care într-adevăr nu s-a așteptat”²⁶. Congresul de „unificare” mai însemna și faptul că fruntașii care consimțiseră la înghițirea social-democrației de către comuniști nu mai puteau juca vreun rol în noul raport de forțe la care contribuiseră. Așa cum consemna, la 30 noiembrie 1948, informatorul „Grigore”, „Fielderman are impresia că în Biroul Politic, Șt. Voitec și Rădăceanu nu scot nici un cuvânt și doar sondează cum se prezintă situația, pentru a fi

²³ Czeslaw Milosz, *Gândirea captivă*, București, Humanitas, 1999, p. 67.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 70.

²⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 150.

de partea părerii ce va reuși”. Această izolare politică a fost recunoscută de către Ștefan Voitec într-o discuție cu Fielderman, după cum se consemna în aceeași notă informativă: „Eu și Lotar nu avem nici o misiune în cadrul PMR și de la unificare nu am reușit să stau de vorbă cu nimeni între patru ochi. Fielderman mai susține că dl. Voitec a trimis vorbă d-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej că vrea să-l vadă și nu a primit nici un răspuns. Întâlnindu-se întâmplător în ascensor la Partid, dl. Voitec i-a spus: «Parc-ai fi Mesia, nu te pot vedea deloc», la care dl. Gheorghiu-Dej a zâmbit și nu a dat nici un răspuns”²⁷.

În legătură cu propria sa situație, Fielderman a arătat „că este responsabil cu redactarea gazetelor de perete pe circumscripție și că a fost chemat pentru a i se da instrucțiuni cum să redacteze o gazetă (această afirmație a făcut-o ironic). Tot pe această linie și-a manifestat nemulțumirea că nu i s-a dat un post în școlile juridice înființate de Ministerul Justiției. El susține că a consultat lista celor ce vor preda și că nu s-a văzut trecut”²⁸.

Inflexibilitatea Moscovei, arivismul celor care ajunseseră în posturi de conducere în țările satelit, de aici decurgând animozitățile și meschinăriile imposibil de evitat, sentimentul puternic, uneori neonorat, împărtășit de numeroși comuniști, că ar avea dreptul la o recompensă morală după anii petrecuți în închisoare sau în ilegalitate, sau care, așa cum a fost cazul lui Fielderman, consimțiseră ca „peștele cel mic să îl înghită pe cel mare”, i-au dus pe mulți la ceea ce Eduard Goldstücker numea „frica înstrăinării de sine...și a regăsirii de sine într-un viitor lipsit de orice perspectivă. Totul, întreaga ta lume se prăbușește”²⁹. Așa cum se arăta într-o notă informativă din 24 decembrie 1949, Fielderman s-a arătat complet demoralizat de concepțiile comuniste: „Fielderman spunea că nu există nici o diferență între ei (comuniști) și legionari și că amândoi sunt pentru sugrumarea libertăților”³⁰. Mult mai radicale erau opiniile consemnate șase zile mai târziu, când Fielderman s-a referit la Troțki, despre care a afirmat că „sub ochii lor a fost destrămată imaginea ideală a sa. Apoi, Fielderman a citit un pasaj din Buharin și în legătură cu aceasta a căutat să ia apărarea lui Tito, spunând că pe nedrept este învinuit că este în slujba imperialiștilor”³¹. Opiniile sale erau determinate de faptul, așa cum subliniază unii istorici, că „iugoslavii nu erau prosperi și nici liberi, dar nici întemnițați într-un sistem închis ermetic. «Titoismul» era opresiv, nu represiv. Pe atunci, diferența conta”³², prin aceasta ieșind mult mai pregnant în evidență caracterul exclusivist al doctrinei celor două blocuri, formulată de Jdanov. În ceea ce privește opiniile sale despre campania împotriva cosmopolitismului, Fielderman aprecia că s-au ținut „o serie de ședințe lipsite de conținut, în care au vorbit oameni fără pregătire, care nici nu înțeleg ceea ce vorbesc și au afirmat că tot ce este perfect din noțiunea aceasta este internaționalism și tot ceea ce este rău este cosmopolitism. Vrând să dea un exemplu, Fielderman spunea că un om găsește la copilul său o calitate că își

²⁷ *Ibidem*, f.186.

²⁸ *Ibidem*, f. 187.

²⁹ *Apud* Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Polirom, 2002, p. 197.

³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 53.

³¹ *Ibidem*, f. 55.

³² Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Polirom, Iași, 2008, p. 396.

mănâncă unghiile, iar la un alt copil acesta este un defect”³³. Alte opinii critice se refereau la verificările din partid, ca cele consemnate la 6 ianuarie 1950: „această măsură a Partidului poate fi asemănată cu răscolitul într-un gunoi, unde se scoate la suprafață toată murdăria, tot ce este mai ordinar în om. El arăta că dacă la confesor te spovedești între patru ochi, arătând viciile mai mici și uneori mai mari, la verificare faci aceasta în fața unei săli întregi, unde fiecare tremură pentru propria lui piele și caută a înfunda pe celălalt. La propria ta verificare, spune Fielderman, devii mincinos și slugarnic, iar la a celorlalți devii pervers, denunțator și rău”³⁴.

Situația evreilor din democrațiile populare se înscria în coordonatele pretențiilor de extremă loialitate față de Uniunea Sovietică. În toată această perioadă au avut loc masive arestări în fiecare segment al societății românești, căreia i-a căzut victimă și populația evreiască. Ca urmare a logicii „conspiratorial - paranoice” a lui Stalin, au avut loc numeroase campanii împotriva „dușmanilor construcției socialismului”, a „sabotorilor economiei naționale”, precum și împotriva sionismului. Începând cu anul 1949, au fost organizate numeroase procese, din care nu au lipsit acuzații evrei, condamnați pentru „trafic de valută” și tentativă de trecere a frontierei. Într-un asemenea proces a fost implicat un frate al lui Fielderman, condamnat, în iunie 1948, la 10 ani de închisoare pentru tentativă de trecere a frontierei³⁵. După cum avea să afle Fielderman de la un cunoscut care i-a transmis vestea condamnării, „de aici înainte se va înăspri regimul pentru cei care încearcă să fugă clandestin din țară și chiar doamna ministru Ana Pauker ar fi afirmat că evreii evazionisti vor trebui să fie aspru pedepsiți de aici înainte, deoarece ei, prin banii lor, cumpără conștiința oamenilor”³⁶.

Distincția specifică regimurilor comuniste era deosebirea dintre prieten și inamic, dintre „noi” și „ei”, care se reflecta și în condițiile de detenție pentru cei ce erau considerați inamicii regimului comunist. Veștile pe care le-a primit despre starea în care se găsea fratele său, după ce încercase zadarnic ca verdictul să fie mai blând, nu erau deloc încurajatoare. Așa cum se arăta în nota informativă din 30 noiembrie 1948, a informatorului „Grigore”, Fielderman s-a arătat deznădăjduit față de regimul din penitenciarul de la Aiud, în care se găsea fratele său, „afirmând că este grav bolnav și în curând va muri. În legătură cu acesta, susținea că, în urma unei discuții cu directorul închisorii, a fost băgat în carceră, luându-i-se și paltonul. În închisoare, spunea Fielderman, domnește un spirit antisemit”³⁷. În același timp, Fielderman se temea ca fratele său să nu fie supus unor torturi fizice, iar, la remarcă informatorului că astfel de practici au ieșit din uzul poliției, Fielderman afirma că se vorbește de multe schimbări, însă în realitate se merge spre mai rău. El dădea ca exemplu situația membrilor PMR și spunea că despre ei se zice că sunt liberi, dar în realitate sunt supuși la un jug îngrozitor. Numai câțiva trăiesc într-adevăr liberi și bine”³⁸.

³³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 60.

³⁴ *Ibidem*, f. 58.

³⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 29.

³⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 88.

³⁷ *Ibidem*, f. 187.

³⁸ *Ibidem*, f. 75.

O altă acuzație care se întâlnea în cadrul acestor procese era și cea de spionaj. Un exemplu în acest sens îl reprezintă procesul „unui grup de trădători și spioni de la oficiile de informații ale Legațiilor engleze și americane”, din 26 aprilie 1950, în care au fost implicate surorile Ana și Nora Samuelly și al ziaristului Leonard Kirchen, acuzați de spionaj în favoarea „imperialismului anglo-american” și despre care Fielderman avea să afirme că „cele ce se reproșează surorilor Samuelly este de-a dreptul humoristic”³⁹.

Situația comunității evreiești din acei ani l-a făcut pe Fielderman să reflecteze la atitudinea pe care trebuia să o adopte față de regimul comunist. Cea mai bună caracterizare a atitudinii urmate a făcut-o el însuși, când a declarat unui cunoscut care „menționa că o greșală a comuniștilor e că nu utilizează și nu vor să utilizeze pe social-democrați, dând chiar exemplu pe Fielderman. La aceasta Leopold Fielderman îi răspunde pe un ton violent că nu este interesat, adăugând: «Dacă m-ar chema să accept și să trădez, da, dar să accept și să servesc, nu»⁴⁰. Deși se temea să nu fie el însuși arestat după condamnarea fratelui său, „deoarece i s-ar fi întins multe curse și era urmărit”⁴¹, Fielderman s-a implicat ca apărător exclusiv în procesele privind acuzațiile de sabotaj, treceri frauduloase de frontieră, deținere ilegală de aur, crime de război. Prin această atitudine, așa cum se menționa în documentele Securității, Fielderman se dovedea a fi „un înverșunat dușman al URSS și RPR” și „un oportunist camuflat intrat în rândurile PMR”. De asemenea, Fielderman mai era semnalat și că îndemna „poporul să treacă granița”⁴².

În optica leninistă, termenii de „dușman al poporului”, ca și „dușmanul de clasă” împotriva cărora trebuiau să lupte bolșevicii, îi presupunea atât pe dușmanii „obiectivi”, cât și pe cei „subiectivi”, adică „elemente ostile” și „periculoase” care, prin ceea ce fac și prin ceea ce intenționează, sunt ostili puterii comuniste și pregătiți să o înfrunte. Pentru Stalin, dușmanii puterii sovietice nu erau numai cei care acționau în mod deschis, ci și cei care încercau să se ascundă sub o mască, aceea a carnetului de partid: „dușmanii poporului vor duce o politică de fățarnicie și, ducând o politică de fățarnicie, se vor camufla sub masca de bolșevic, de membru de partid, pentru a câștiga încrederea și a-și deschide drum spre organizațiile noastre”⁴³. În urma dizidenței iugoslave au început verificările membrilor de partid din toate țările lagărului socialist. Printre cei excluși din rândul partidelor comuniste s-au numărat și mulți evrei, etichetați drept „elemente mic-burgheze rătăcite (sau strecurate în partid)”⁴⁴.

Atitudinea lui Fielderman din timpul proceselor, faptul că solicita inculpațiilor ca, „dacă în instanță vor fi întrebați dacă au semnat declarațiile pe care le-au dat la Securitate, să răspundă afirmativ, dar să adauge că adevărul este acel pe care îl declară în

³⁹ *Ibidem*, vol. 2, f. 72.

⁴⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 57.

⁴¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 3, f. 124.

⁴² Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 62.

⁴³ I.V. Stalin, *Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea troțchiștilor și a altor fățarnici. Raport și cuvânt de încheiere la Plenara CC al PC(ș) al URSS din 3-5 martie 1937*, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1952, p. 6.

⁴⁴ Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Despre călăi și despre victime*, București, Editura Ziua, 2003, p. 101.

instanță”⁴⁵, îl situa în tabăra avocaților care căutau, așa cum se menționa în limbajul vremii, „să împingă legalitatea populară în a deveni un instrument împotriva statului socialist, împotriva construirii socialismului”⁴⁶. Însă la Fielderman nu numai respectul pe care acesta îl nutrea față de exercitarea profesiei de avocat îl făcea suspect în ochii regimului, ci și „afirmațiile dușmănoase pe care le face față de intimitii săi, care se concretizează prin injurii la adresa URSS, RPR și a conducătorilor clasei muncitoare”⁴⁷.

La 21 iunie 1951, într-o sinteză întocmită de către Securitate „privind activitatea unui grup dușmănos de intelectuali evrei, de nuanță social-democrată de dreapta și troțkistă, strecurați în rândurile Partidului Muncitoresc Român”, titulatura de „grup” fiind folosită, la fel ca și în cazul celor „fracționiste” de mai târziu, din rațiuni propagandistice, se afirma că rațiunea pentru care aceștia începeau să se grupeze erau „legăturile mai vechi, pe baza comunității de interese de clasă, precum și pe baza dușmăniei pe care o au față de URSS, față de RPR și față de PMR”⁴⁸. De remarcat este faptul că URSS era prima menționată ca subiect al „atitudinii dușmănoase” al „grupului”, situație întâlnită mai apoi în procesul Slánský din Cehoslovacia⁴⁹. Cei care au intrat în vizorul Securității au fost, pe lângă Leopold Fielderman, dr. Simian Iagnov⁵⁰, Mihaela Manase⁵¹, Gina Ghelerter⁵² și Nae Ghelerter⁵³, cărora li s-au mai adăugat în

⁴⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 179.

⁴⁶ Iuliu Crăcană, Silviu B. Moldovan, art. *Avocat*, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. Literale A-E*, București, INST, 2011, p. 134.

⁴⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 55.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Eugen Löbl, *Procès a Prague. Un survivant du procès Slansky parle...*, Paris, Éditions Stock, 1969, pp. 55-56.

⁵⁰ Născut la 13 aprilie 1892, la Craiova, dr. Simian Iagnov era de profesie medic, profesor universitar la Facultatea de Medicină din București și membru corespondent al Academiei RPR. În privința trecutului său politic, documentele Securității îl prezintă drept un „vechi membru PSD. Până la unificarea PCR cu PSD a făcut parte din Biroul politic al CC al PSD, după unificare rămânând simplu membru de partid. Este cunoscut ca unul ce se manifestă în spiritul social-democraților de dreapta și este unul din apropiații avocatului Fielderman Leopold. Atunci când se află împreună, nu se feresc a-și manifesta sentimentele lor ostile regimului nostru” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 87).

⁵¹ Mihaela Manase, de profesie avocată, era născută la 25 august 1906, la Vaslui, la acea dată îndeplinind funcția de consilier la Ministerul Justiției și asistentă la Facultatea de Științe Juridice din București. După 23 august 1944 a făcut parte din conducerea centrală a Uniunii Femeilor Muncitoare, organizație a PSD, iar după unificarea celor două partide a fost membră a CC al Uniunii Femeilor Democratice din România. În documentele Securității era cunoscută ca având „convingeri social-democrate de dreapta și este prietenă cu Fielderman Leopold” (*Ibidem*, f. 88).

⁵² Născută în 1902, la Botoșani, Reghina Ghelerter a fost soția lui Leon Litman Ghelerter, fostul conducător al Partidului Socialist Unitar. În perioada când a intrat în atenția Securității era funcționară la CENTROCOP, fiind considerată „element dușmănos al regimului nostru și este o sinceră admiratoare a lui Fielderman Leopold, ale cărui idei le susține” (*Ibidem*, f. 86).

⁵³ În documentele Securității, Nae Iulius Ghelerter era cunoscut ca fiind „de profesie medic, fiul decedatului doctor Leon Ghelerter, fostul conducător al Partidului Socialist Unitar. Domiciliază împreună cu mama sa vitregă, Ghelerter Reghina-Gina” (*Ibidem*).

cadrul unor întâlniri ocazionale dr. Filip Kreindler, dr. farmacist Reimond Mahler, avocatul Șerban Baranga și Henry D. Sterian⁵⁴.

Constituirea „grupului” a fost plasată de către Securitate la 24 martie 1948, când Fielderman a invitat mai mulți cunoscuți la masă, printre care și pe Simian Iagnov și Nae Ghelerter, în scopul „ca ei să se poată întâlni cât mai des și pe cât posibil mereu în alte locuri, pentru a se consfătui în legătură cu evenimentele externe și a-și fixa atitudinea cu evenimentele externe, pentru că «situația actuală nu poate să aibă o durabilitate prea mare»”⁵⁵.

În continuare, documentul menționa că, „în perioada ce a urmat de la acea dată, ura înverșunată a acestor elemente față de URSS, față de PMR și conducătorii săi, față de RPR, față de guvern și măsurile guvernului, ca și atitudinea de ploconire față de imperialiștii anglo-americani și față de social-democrații de dreapta s-a putut constata din discuțiile intime care au avut loc la locuința unuia sau altuia dintre ei”⁵⁶, adăugând, pentru stabilirea coloraturii politice a „grupului”, că „aceste elemente dușmănoase, strecurate în rândurile partidului, au mai purtat și unele discuții din care rezultă clar că sunt adepți ai social-democrațiilor de dreapta și troțkiștilor”⁵⁷.

Faptul că erau catalogați ca având simpatii față de „social-democrații de dreapta și troțkiști” constituia o acuzație deosebit de gravă, deoarece într-o țară ca RPR, în care Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, devenit „Biblia comunistă”, îi învățase pe cursanții de toate felurile și treptele (membrii de partid, militari, studenți etc.) că, în URSS, exponenții devierii de dreapta și a troțkiștilor fuseseră Buharin, Rîkov, Tomski, calificați apoi cu epitete precum „degenerați politic”, „sabotori” sau „canalii” și având apoi un sfârșit tragic (primii doi executați, iar ultimul s-a sinucis)⁵⁸. Este adevărat că Lepold Fielderman, în discuțiile purtate cu prietenii săi, așa cum a fost și cea din 6 septembrie 1949, s-a exprimat în legătură cu fostul lider bolșevic că imaginea sa nu se potrivea cu cele ce sunt scrise în Istoria Partidului Comunist (bolșevic)⁵⁹, dar acuzația de troțkism, alături de cea a sionismului și francmasoneriei ca „unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului și a păcii”, era o caracteristică a acelei perioade.

În ceea ce privește „atitudinile dușmănoase”, documentul menționa o discuție din 15 septembrie 1948 dintre Lepold Fielderman și Henry D. Sterian, amândoi ajungând la concluzia că, în ceea ce privește „comunismul actual, este o subordonare a tuturor țărilor slavismului rus, sub pretextul că el a fost primul care a realizat socialismul la el în țară. Nu astfel a fost înțeleasă problema națională de Marx. Este o formă a expansiunii naționaliste, ca și a Germaniei, care spunea că va fericii Europa. Tot ce spun

⁵⁴ Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 54. Henry D. Sterian era de profesie avocat, fiind coleg cu Leopold Fielderman. În acea perioadă era funcționar la Ministerul Metalurgiei și asistent universitar la Institutul de Studii Economice și Politice (Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 89).

⁵⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 54.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 55.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 62.

⁵⁸ *Diplomații români și devierea de dreapta*, ediție pregătită de Florin Constantiniu, București, Editura Tritonic, 2003, p. 6.

⁵⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 55.

rușii este o înfumurare naționalistă”⁶⁰. De asemenea, în octombrie 1949, Fielderman a afirmat că „în URSS s-a instaurat un absolutism asemănător sultanilor”⁶¹.

Faptul că Stalin dorea eliminarea tuturor posibililor destabilizatori i-a dus la convingerea, așa cum se exprima dr. Simian Iagnov la 17 aprilie 1949, că „generalisimul Stalin pregătește războiul”⁶². În privința caracterului regimului politic ce se instaurase în 1948, Leopold Fielderman aprecia, într-o discuție cu farmacistul Reimond Mahler purtată la 3 mai 1950, că „la noi este dictatura odioasă a unei clii sinistre și că membrii CC al PMR sunt niște monștri”⁶³. O săptămână mai târziu, dr. Simian Iagnov „și exprima părerea că teroarea va fi mai mare în țările din Sud-Estul Europei și că regimul din RPR face exces de teroare inutilă. El mai spunea că la MAI oamenii sunt bătuți și omorâți”⁶⁴.

O altă problemă abordată a fost, cum era și firesc, poziția regimului comunist față de emigrarea evreilor. Astfel, într-o discuție pe care dr. Simian Iagnov a purtat-o cu Filip Kreindler în problema raportului dintre sionism și socialism, aceștia au afirmat că „totul ar fi bun dacă nu ar exista minciuna bolșevică și jocul dublu al acestora”, Kreindler apreciind că „normal este să plece în Palestina și acolo să facă politica pe care o găsește justă” și că el personal „nu mai poate îndura aici, fiindcă regimul îl îmbolnăvește, deoarece este o mârșăvie”⁶⁵. Atracția și mai apoi deziluzia evreilor români față de cauza comunismului era comparată de Leopold Fielderman cu situația celor care doreau să viziteze miticul continent Atlantida, „iar odată ajunși la ea, de vor să plece nu mai pot”⁶⁶, făcând referiri și la evreii din Birobidjan⁶⁷, care „ar voi să părăsească această regiune, dar nu pot s-o facă, adică să plece în Palestina”⁶⁸.

La finalul documentului, Securitatea aprecia că „acest grup de intelectuali evrei este un grup contrarevoluționar, dușman de moarte al construirii socialismului la noi în țară, care slujește în mod conștient interesele de clasă ale burgheziei, grup care pe măsură ce lupta de clasă se ascute, poate lua o altă formă, devenind mai activ și trecând chiar la acțiuni care ar primejdiu securitatea republicii noastre”, propunând „reținerea și cercetarea grupului”⁶⁹.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 56.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, f. 55.

⁶³ *Ibidem*, f. 58.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 61.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 4, f. 294.

⁶⁷ Regiunea Autonomă Evreiască de la Birobidjan a fost creată de Stalin în 1928, nu ca o favoare acordată evreilor, ci în scopul întăririi frontierei sovietice din Orientul Îndepărtat, pornindu-se de la premisa că evreii vor fi ostili rușilor albi și chinezilor care efectuau raiduri în regiune. Statutul Birobidjanului era acela al unei regiuni autonome, ceea ce însemna că nu putea avea legislație locală, curte supremă sau post guvernamental de rang ministerial (Pavel și Anatoli Sudoplatov, Jerrord L. și Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, f.a., Editura Elit Comentator, Editura Eleusis, p. 294).

⁶⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 4, f. 277.

⁶⁹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 66.

Arestarea lui Leopold Fielderman a survenit la 19 februarie 1951, după încheierea unui proces în care apăraseră trei inculpați de crime de război, pentru „a servi ca lecție celorlalți avocați și magistrați”⁷⁰, fiind încadrat timp de doi ani într-o unitate de muncă. Încadrarea s-a făcut pe baza art. 2 din HCM nr. 1154/26 octombrie 1950, care stabilea că „în colonii de muncă vor fi reținuți și internați toți acei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română, precum și acei care, în același mod, defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie, sau nu pot constitui prin analogie, infracțiuni”, printre cei care urmau să li se fixeze domiciliu obligatoriu făcând parte și cetățenii care aduceau „injurii Partidului Muncitoresc Român, conducătorilor săi, guvernului etc”.⁷¹ Întrucât, așa cum se consemna într-un document al Securității, Fielderman „este bolnăvicios și nu poate fi încadrat în muncă”, deținerea sa urma să se facă într-un penitenciar, însă, după propria sa declarație dată la eliberare, când a semnat angajamentul de a se prezenta de două ori pe lună la organele de Miliție, a fost deținut la „Gherla, Toporu, Fundulea și penitenciarul Pitești”⁷², două din aceste locuri de detenție fiind colonii de muncă. Pe baza deciziei nr. 671/1953, i-a fost majorată pedeapsa cu 10 luni, fiind eliberat, la 29 decembrie 1953, conform Ordinului nr. 620736/1953 al Comisiei speciale MAI⁷³. În perioada când a fost reținut, a fost îndelung interogată despre „discuțiile dușmănoase” pe care le-a purtat cu prietenii săi, aceștia fiind puși sub supraveghere informativă. De altfel, prelungirea internării sale s-a produs ca urmare a cererii Securității de a se adânci „cercetarea discuțiilor dușmănoase” pe care aceștia le purtasera. Astfel, într-un document al Securității din 29 februarie 1952, se făcea referire la „elementele față de care sus-numitul a făcut o serie de afirmații dușmănoase regimului, precum și elementele intervenționiste cu care a avut legături în timpul activității sale de avocat după 23 august 1944, pentru a fi ținute în supraveghere de organele dvs. Alăturat vă înaintăm și un dosar cuprinzând declarațiile numitului Leopold Fielderman, privitor la fiecare individ în parte”⁷⁴.

Cei care urmau să fie puși sub supravegherea Securității erau atât tovarăși de idei ai lui Fielderman, cât și avocați care nu se alinaseră la concepția partidului unic despre justiție, lista cuprinzându-i pe: Gina Ghelerter, dr. Simian Iagnov, Barbu Solomon⁷⁵, Moni Ghelerter, Saul Giroiu⁷⁶, Constantin Zlotescu⁷⁷, fostul avocat Eugen

⁷⁰ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 185.

⁷¹ Arhivele Militare Române, fond Microfilme, rola AS1-2038, c. 190.

⁷² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 39.

⁷³ *Ibidem*, f. 36.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 177.

⁷⁵ Barbu Solomon, pe numele său real Bernard Ițic Solomon, s-a născut la 11 aprilie 1904, în Burdujeni, Suceava. A făcut parte din conducerea PSD până la unificarea acestui partid cu PCR. În perioada în care a intrat în atenția Securității era avocat, fiind semnalat cu atitudini contrare liniei politice a partidului (Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 5, f. 89).

⁷⁶ Saul-Savel Giroiu era fostul secretar al lui Leopold Fielderman (*Ibidem*, f. 87).

⁷⁷ „Fost avocat și moșier” – după cum se consemna într-un document al Securității – Constantin Zlotescu era originar din Bacău, unde, „împreună cu Fielderman Leopold au avut un birou de avocatură. A fost membru al PNL Brătianu” (*Ibidem*, f. 89).

Răileanu din Bacău⁷⁸ și Micu din Cluj, avocații Nicolae Filip⁷⁹ și Jean Manolovici din Baroul Ilfov⁸⁰, precum și „numiții Filip Kreindler, Weissman⁸¹, Rosner⁸², Bia Weiss, funcționar la Sovromasigare București⁸³ și Bogocovschi, președintele Tribunalului Feroviar București⁸⁴.

Campania antisemită din Europa de Est a pregătit terenul pentru procesul Slánský din Cehoslovacia, din 20-27 noiembrie 1952, 11 dintre cei 14 inculpați fiind de origine evreiască, originea etnică și cea socială apărând ca circumstanțe agravante la faptele incriminate⁸⁵, procesul înscriindu-se, așa cum se menționa într-un document al ambasadei RPR la Praga, în lupta pentru „demascarea agenturilor de spionaj imperialiste americane, engleze și franceze, precum și a celor titoiste și israelite, puse în slujba spionajului american, cât și pentru demascarea troțkismului, sionismului și francmasoneriei ca unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului și a păcii”⁸⁶.

Punctul culminant al campaniei antisemite l-a reprezentat ancheta medicilor evrei de la Moscova, cunoscută ca „afacerea halatelor albe”, ultima înscenare de proporții din timpul vieții lui Stalin, în care, la 11 noiembrie 1952, au fost arestați șapte medici proeminenți de la Kremlin, toți fiind evrei. După o anchetă destul de lentă, deoarece în acea perioadă organele de securitate sovietice pregăteau procesul Slánský, la 13 ianuarie 1953, Pravda a publicat anunțul oficial al descoperirii „complotului”. Sub titlul „Mizerabilii spioni și asasini sub masca profesorilor de medicină”, medicii erau acuzați de a fi „atentat la viața conducătorilor URSS printr-un tratament nociv”. Știrea a fost urmată de o campanie propagandistică fără precedent, ce friza isteria atât în URSS, cât și în celelalte democrații populare⁸⁷. Astfel, la o zi după publicarea anunțului în „Pravda”, la București a avut loc ședința Biroului Politic al CC al PMR, în care Gheorghiu-Dej a declarat că „trebuie să punem la ordinea de zi a Biroului Politic analiza

⁷⁸ Motivul pentru care Eugen Răileanu a intrat în atenția Securității a fost acela că era „bun prieten cu Leopold Fielderman și cu unii consilieri de la Curtea Supremă”, fiind bănuțit că a făcut „o serie de intervenții” la această instanță (*Ibidem*, vol. 2, f. 224).

⁷⁹ Pe lângă atitudinea din timpul proceselor, acesta a intrat în atenția Securității din cauza faptului că era prieten cu Leopold Fielderman, căruia îi înlesnea „unele intervenții și «aranjamente» la Curtea Supremă, primind în schimb însemnate sume de bani de la acesta” (*Ibidem*, f. 222). La rândul său, Gustav Bogocovschi era semnalat că are legături cu Leopold Fielderman, cu care purta discuții împotriva regimului de democrație populară (*Ibidem*, f. 209).

⁸⁰ În caracterizarea făcută de către Securitate, Jean Manolovici apare ca „fost moșier” (*Ibidem*, f. 163).

⁸¹ Leon Weissman era cunoscut în evidențele Securității ca fiind de profesie funcționar, suspectat de intenții de evaziune (*Ibidem*, vol. 5, f. 162, 193).

⁸² Herman Rosner era născut în Focșani, de profesie farmacist, deținând în trecut și o farmacie. Era la rândul său suspectat de intenții de evaziune (*Ibidem*, f. 161, 193).

⁸³ Bia Weiss era originar din Bacău, unde deținuse și o reprezentanță a firmei de postav „Zinger”. „În timpul regimului antonescian” – după cum se consemna într-un document al Securității – Weiss „a avut un birou de import pe str. Bursei pe numele unui Ionescu” (sic!) (*Ibidem*, f. 162).

⁸⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 178.

⁸⁵ Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 42.

⁸⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 5, f. 1.

⁸⁷ Liviu Rotman, *op. cit.*, p. 43.

experienței procesului din Cehoslovacia și cele ce s-au petrecut în URSS cu banda de «medici». În mod special va trebui să discutăm aceste probleme”⁸⁸. Ca și altă dată, era vizat sionismul, „una din principalele agenturi ale imperialismului americano-englez”, precum și „membri de partid noi, care țin pașaportul în buzunar ca să plece în Israel”⁸⁹.

În ceea ce îl privea pe Leopold Filderman, acesta, după ce a fost pus în libertate, a fost încadrat informativ de către Securitate, pentru a se stabili care „sunt planurile de viitor ale sale, manifestările și atitudinea față de regim și, eventual, dacă nu va încerca să întreprindă vreo acțiune organizată, dat fiind relațiile noi ce și le-a creat în CM”⁹⁰. Așa cum se menționa în nota informatorului „Sandu”, din 13 ianuarie 1953, Filderman i-a relatat acestuia despre condițiile de detenție, arătând că „a avut un regim foarte greu, nu avea vorbitor, nu putea primi pachete și nici scrisori, astfel că s-a mirat mult când a fost eliberat, căci după socotelile lui trebuia să i se dea drumul în februarie a.c.”⁹¹. În continuare, fostul avocat i-a relatat sursei faptul că, după ce a fost pus în libertate, a aflat „de la Gina Ghelerter, soția dr. Ghelerter, că tov. Șt. Voitec a intervenit în două rânduri la tov. ministru Jianu”⁹², pentru ca el să fie eliberat. Prima oară tov. Jianu i-a spus să nu se amestece, a doua oară tov. Voitec s-a dus și i-a spus tov. Jianu că nu intervine, ci îi cere ca el personal (Jianu) să facă cercetări și dacă este vinovat să-și primească pedeapsa, dar dacă nu să i se dea drumul”. Tot în cadrul aceleiași întâlniri cu informatorul Securității, Filderman a mai arătat că „a fost anchetat foarte sever despre câteva persoane, printre care dr. Iagnov Saul, Gina Ghelerter, Moni Ghelerter și chiar despre el («Sandu»)”⁹³, oferind și propria versiune asupra cauzelor pentru care el și prietenii săi au intrat în vizorul Securității: „el susținea că anchetatorul știa foarte multe lucruri, pe care el le-a vorbit numai în casă cu diferite persoane și chiar discuții pe care le-a purtat numai cu o singură persoană, astfel că presupune că a avut instalat un microfon în aparatul telefonic, pentru că nu bănuiește pe nimeni să fi fost informator. În acest sens, i-a dat lui «Sandu» câteva exemple de discuții purtate numai cu logodnica sa Angelica sau cu «Sandu», pe care anchetatorii le cunoșteau exact”⁹⁴.

Într-o altă notă a informatorului „Ion Ionescu” se arăta că Leopold Filderman era contrariat de faptul că „burghezia franceză se teme încă de nemți, dar nu vede primejdia pe care o reprezintă pentru dânsa comunismul. Probabil fiindcă nu-ți poți da seama de această primejdie înainte de a cunoaște direct de ce socialiștii de dreapta francezi au făcut jocul comuniștilor. Privind de aici, lucrurile par humoristice. Nu m-ar mira dacă s-ar înlesni în curând în Franța un guvern cu participarea ori numai cu

⁸⁸ *Apud* Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Teroare, crime, turnători, colaboraționiști*, București, Editura Teșu, 2004, p. 90.

⁸⁹ *Ibidem*, pp. 89-90.

⁹⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 175.

⁹¹ *Ibidem*, f. 174.

⁹² Marin Jianu era ministru adjunct la MAI, având ca sarcină supervizarea activității din închisori și lagăre, îndeplinind această funcție până la 25 iunie 1952. Pentru detalii, a se vedea Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, *Securitatea. Structuri/Cadre, Obiective și Metode, vol. I (1948-1967)*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 701.

⁹³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 174.

⁹⁴ *Ibidem*, ff. 174-175.

sprijinul comuniștilor, cum a fost la noi, susținut de ruși în scopuri de diversiune internațională”. Cauza principală a succeselor subversiunii comuniste ținea, în opinia lui Fielderman, de „sistemul de conducere sovietică în materie de politică externă ce se dovedește tare, deși rușii aparent nu se bucură de încredere. Totuși, ei știu să folosească toate mijloacele pentru a dezbină, a profita de neînțelegeri și divergențe, a câștiga timp, a împinge lucrurile pe alte făgașe. Nu pot urmări lucrurile de la distanță, dar spectacolul Occidentului îmi pare penibil”⁹⁵.

Relativa relaxare din cadrul comunității evreiești ca urmare a slăbirii represiunii după 1955 a determinat schimbări și în cadrul situației lui Leopold Fielderman, care a fost reprimat în Colegiul avocaților, dar nu și în PMR, din care fusese exclus după arestarea sa. Într-o notă a Securității se arată că, „în materialul informativ scris, trimis de spionul Faibiș David diplomatului israelian Carmel Yehuda, apare numele lui Fielderman Leopold, în sensul că pledează ca apărător în procesele și recursurile sioniștilor, despre care-l ține la curent pe Faibiș David”⁹⁶.

În privința concepțiilor sale politice, o notă a Securității din 18 octombrie 1957 aprecia că „dictatura proletariatului îl supără, dar ar fi gata să servească într-un post ce ar da satisfacție vanității sale și arivismului”⁹⁷.

La 29 octombrie 1957, Securitatea semnala faptul că „numitul Poldy Fielderman a fost vizitat de un parlamentar englez, care (...) l-a întrebat de situația locuințelor, a profesorilor, despre muncă, situația politică de la noi, probleme la care el a răspuns complet”. Tot în cuprinsul aceluși document se menționa că, „în cursul acestui an, Fielderman Leopold a fost vizitat de rudele sale din Franța”⁹⁸. Vizita rudelor din Franța era importantă pentru Securitate, deoarece, în luna ianuarie a aceluiași an, se semnala faptul că „la Viena există un centru organizat de legionari, care se ocupă cu organizarea scoaterii clandestine din țară unor elemente care au bani în străinătate.

Din aceleași informații rezultă că una din persoanele din RPR în jurul căreia se duc discuții pentru a se organiza scoaterea clandestină din țară este și Fielderman Leopold. Menționăm că, în cazul în care rudele din străinătate ale lui Fielderman vor depune suma de 10.000 dolari, se va organiza scoaterea sa ilegală din RPR”⁹⁹. De asemenea, așa cum reieșea și dintr-un referat al Securității, din 5 noiembrie 1958, aceasta avea informații „că, în anul 1957, spionul american Saramel Gheorghe a venit în RPR cu scopul de a scoate clandestin din țară mai multe elemente, printre care și Leopold Fielderman”¹⁰⁰.

O altă relatare despre intențiile sale de a se stabili în Occident a fost obținută de Securitate de la fostul agent „Sandu”, care, la 9 decembrie 1960, semnala că, „spre sfârșitul lunii noiembrie a.c., Leopold Fielderman l-a chemat și, în mod confidențial, i-a transmis că are mari speranțe să obțină viza de plecare din țară. În legătură cu aceasta, el a spus agentului că mai înainte cu câteva zile a primit un telefon din Paris, de la nepotul

⁹⁵ *Ibidem*, f. 173.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 26.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 53.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 65.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 71.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 79.

său care i-ar fi comunicat că ar fi făcut demersuri și ar fi obținut promisiuni favorabile ca el, Fielderman, să plece din țară, iar mai târziu și restul familiei. Pentru a obține această aprobare, nepotul său ar fi făcut o deplasare și în Anglia”¹⁰¹.

Din aceste informații, Securitatea a dedus că Leopold Fielderman nu mai era interesat decât de emigrare. În hotărârea de clasare a materialului informativ referitor la Leopold Fielderman, din 11 septembrie 1961, se arată că, „în cursul lunii iulie 1961, a plecat din țară și s-a stabilit definitiv în Franța”¹⁰².

Emanciparea progresivă a elitei politice românești și a dezvoltării a ceea ce s-a numit mai târziu „comunism național” a determinat, pe lângă reluarea discuțiilor cu Occidentul, și o încercare de sensibilizare a exilului românesc la noile realități, încercându-se cooptarea acestuia în acțiunea de promovare a noii orientări a regimului. Unul din cei asupra cărora s-a încercat sensibilizarea și cooptarea sa a fost și Leopold Fielderman, comunistii români aducându-și probabil aminte că, în anul 1947, participase la Conferința de Pace de la Paris ca reprezentant PSD, alături de cel al PCR, M.H. Maxy, având ca sarcină de a ține legătura între delegația guvernamentală din România și organizațiile mondiale evreiești¹⁰³, ca și la Berna, făcând parte dintr-o delegație economică. La 18 iulie 1964, agentul „Valeriu” afirma într-o notă că a luat legătura cu Leopold Fielderman la Paris. „Am discutat cu el despre ultimele evenimente din țară și el spunea că ceea ce se întâmplă acum a preconizat-o el cu mult timp în urmă. Mi-a mai spus că a stat de vorbă cu un om de știință român, care a venit în delegație la Paris și care i-a caracterizat astfel situația: «România se desatelizează, dar nu se decomunizează». I-am spus că în țară se vorbește că el s-ar ocupa cu scoateri de evrei, la care mi-a răspuns că s-a ocupat în total de 13 cazuri, din care 5 erau rude și n-a câștigat nici un ban, în alte două cazuri nu numai că i s-a «tras chiulul», dar a și fost calomniat. Mi-a mai spus că pentru plecarea sa din țară s-au plătit 15.000 de dolari. «Probabil că am fost considerat ca un obiect scump»”¹⁰⁴.

Poziția din vara anului 1967, când conducerea de la București refuza ruperea relațiilor diplomatice cu Israelul, l-a determinat pe Fielderman să-și exprime părerea față de emisarii regimului. Astfel, într-o notă informativă din 29 iunie 1967, era relatată întâlnirea agentului „Dobre” cu fostul membru al PSD: „L-a întâmpinat pe «Dobre» cu următoarele cuvinte: «când am auzit că ești aici, am fost puțin derutat, știind că ai avut neplăceri în 1958, când ai fost aspru criticat pentru păreri antisovietice în critica teatrală, dar am ținut să te văd pentru a discuta unele probleme, și anume:

-care este situația evreilor în România?

-cum se mai manifestă antisemitismul, a mai slăbit?”¹⁰⁵

-dacă au intervenit în ultimii ani schimbări importante în democratizarea vieții în România și care sunt relațiile cu rușii?»

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 11.

¹⁰² *Ibidem*, f. 2.

¹⁰³ Idem, fond Penal, dosar nr. 1055, vol. 2, f. 329.

¹⁰⁴ Idem, fond Informativ, dosar nr. 310360, f. 210.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 207.

«Dobre» (...) i-a vorbit în amănunt despre situația evreilor din țară, i-a demonstrat că nu există antisemitism și că, în privința democratizării vieții, s-au făcut schimbări uluitoare, confirmate de însăși presa străină interesată în cunoașterea acestora.

I-a dat ca ultim și elocvent exemplu, poziția RS România în conflictul arabo-israelian.

Fielderman, după ce l-a ascultat, a afirmat: «Nu cred în nici un fel de schimbări reale! Ziarele franceze, filmele și alte asemenea mijloace nu mă pot convinge de adevărul celor susținute despre România. În privința poziției României în legătură cu războiul din Orient, aceasta este o chestiune legată de politica sa și de interesele României. Nu cred în atitudinea obiectivă a României, că poziția ei ar fi sinceră».

Văzând că Fielderman se postează pe o poziție de totală neîncredere în cele afirmate de «Dobre», acesta i-a (...) propus să vină în țară să discute și cu alți conaționali și cu siguranță că se va convinge de realitate. Fielderman a spus că el nu vine în România, întrucât nu este convins că nu i se va întâmpla ceva și că sub nici o formă nu va crede în tendințele de democratizare ale regimului, în sinceritatea intențiilor comuniste ale conducerii statului român”¹⁰⁶.

Era opinia unui fost „tovarăș de drum”, care îi cunoștea bine pe comuniștii!

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 208.

Adrian Nicolae PETCU

Părintele Arsenie Papacioc în documentele Securității (1938-1958)

Father Arsenie Papacioc in the Documents of the Securitate

The present paper outlines the biography of Arsenie Papacioc, a well-known Orthodox confessor, as displayed in the documents of the Securitate archives, which is an unprecedented project in Romanian post-December historiography. We bring to attention aspects concerning the political fight supported by Papacioc before 1945, as well as his joining the monastery, when he adopted the spiritual struggle. Trying to find a monastery ruled by incessant prayer, Papacioc arrived at Sihastria, where Cleopa Ilie was the abbot. Papacioc became Cleopa's disciple, being permanently beside him between 1951 and 1958, at Slatina, where the monastic reform based on Patriarch Iustinian's initiative had positive results.

Hieromonk Daniil, the initiator of "Rugul aprins" at Antim, who was abbot at Rarau monastery, joined the monastic activity at Slatina. However, a form of monasticism popular among believers could not be tolerated by the state authorities that launched extensive operations of informative surveillance, putting pressure on the authorities of the Church. When the authorities considered that they were dealing with a legionary conspiracy against the state, they started to arrest those who still took part in the activities of "Rugul aprins" movement. Arsenie Papacioc, who had been under surveillance for more than a decade, was also arrested.

Etichete: Arsenie Papacioc, Securitate, persecuție, Rugul Aprins, monahism

Keywords: Arsenie Papacioc, Securitate, persecution, Rugul Aprins, monasticism

Izvoare și literatură

Părintele Arsenie Papacioc a fost unul dintre duhovnicii de seamă pe care Biserica Ortodoxă Română i-a avut în secolul al XX-lea. Însă, pentru trecutul său politic și importanța pe care a căpătat-o ca reper de spiritualitate într-o perioadă de mari încercări la adresa Bisericii, Arsenie Papacioc a cunoscut persecuția ateistă.

Încă din tinerețe, Anghel Papacioc duce o activitate politică, de coloratură legionară, continuând cu acea convertire totală pentru slujirea Bisericii după Al Doilea Război Mondial. Din aceste două motive principale, el a fost urmărit permanent de Securitate, astfel încât în arhiva fostelor organe de represiune există un volum impresionant de documente, care se prezintă în opt dosare, respectiv 15 volume, toate acestea însumând peste 3500 de file. Categoriile de dosare sunt diverse, de la cele penale

întocmite în perioada 1938-1943, apoi în cea comunistă, 1958-1964, până la cele de urmărire informativă, cu limitele cronologice între 1948-1988.

În materialul de față ne propunem să punctăm reperele biografice ale părintelui Arsenie Papacioc pentru perioada 1938-1958, așa cum se găsesc în dosarele din arhiva fostei Securități, în scopul clarificării unor confuzii și scoaterii la lumină a unor informații necunoscute până acum. Este vorba de confuziile legate de activitatea politică depusă până la intrarea în monahism, apoi de evoluția slujirii sale ca ieromonah, în mănăstirile prin care a viețuit înainte de arestarea în grupul Rugului Aprins, în 1958.

Demersul nostru este motivat mai ales de faptul că în toate aparițiile editoriale de până acum, încercările biografice s-au făcut pe baza mărturiilor părintelui date în diferite interviuri¹. Astfel de secvențe biografice au multe lacune, mai ales din cauza lipsei documentării în arhive. De pildă, în primul volum al convorbirilor duhovnicești editate de Ioanichie Bălan, la Arsenie Papacioc se face o introducere scurtă în biografia sa, unde se enunță că „își face anii de ucenicie monahală în mănăstirile Cozia și Antim și este călugărit în anul 1949 la mănăstirea Sihăstria”². În volumul al doilea, într-o notă se arată că „după ce termină o școală medie de artă și sculptură, Arsenie Papacioc intră în viața monahală la mănăstirea Cozia. În anul 1949 este tuns în monahism la mănăstirea Sihăstria”³. În ambele prezentări nu se spune nimic de încercarea lui Papacioc de a se călugări la Tismana sau despre intrarea în monahism abia după eliberarea din închisoare. De asemenea, o lacună este cea legată de locul tunderii în monahism a părintelui, care a fost la mănăstirea Antim pe seama chinoviei de la Sihăstria.

După 1990, au fost câteva încercări pentru realizarea unei biografii cât mai cuprinzătoare și bine documentată, mai ales că mărturiile părintelui date în diferite interviuri au adus un plus de informație⁴. Cu toate acestea, documentele, mai ales cele din arhiva fostei Securități, nu au fost cercetate și coroborate atât cu mărturiile orale, cât și cu cele din alte surse, precum arhivele confesionale.

În vârtoarea luptei politice

Anghel (Arsenie) Papacioc s-a născut la 15 august 1914⁵, ca al șaptelea copil din familia agentului sanitar Vasile Papacioc, din satul Misleanu, comuna Perieți, județul

¹ Inițiatorul acestor demersuri a fost neobositul ieromonah Ioanichie Bălan, la vremea aceea viețuitor la mănăstirea Bistrița moldavă, mai apoi la Sihăstria Neamțului. Facem referire la cele două volume din *Convorbiri duhovnicești*, editate de Episcopia Romanului și Hușilor, vol. 1, în 1984, pp. 443-453 și vol. 2, în 1988, pp. 657-680. De asemenea, după 1990 au fost publicate trei volume *Ne vorbește Părintele Arsenie*, text îngrijit de arhimandritul Ioanichie Bălan, ed. a II-a, vol. 1-3, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010.

² *Convorbiri duhovnicești*, vol. 1, p. 443.

³ *Ibidem*, vol. 2, p. 657.

⁴ Un exemplu în acest sens este compilația, dacă am folosi termenul academic de preluare a unor texte fără precizarea surselor, fie ele și orale, publicată ca introducere biografică realizată de ieromonahul Bogdan Stancu la volumul *Veșnicia ascunsă într-o clipă*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, pp. 15-80, reeditată apoi cu titlul *Din viață și din Dub*, în volumul „Iată duhovnicul-Părintele Arsenie Papacioc”, ediție integrală alcătuită de Ieromonah Benedict Stancu, București, Editura Sofia, [2010], pp. 7-43.

⁵ În unele documente din arhiva fostei Securități figurează cu data de 13 august.

Ialomița. Familia sa era originară din Macedonia grecească. De mic, Anghel dă dovadă de memorie bogată și inteligență vie, de multe ori fiind premiant la școală. Activează ca membru al cercului literar „Vraja” și se remarcă în întrecerile interșcolare de educație fizică. După absolvirea școlii primare din comuna natală, în 1927 pleacă la București, unde timp de cinci ani urmează Școala de Arte și Meserii, secția sculptură, din cadrul Liceului industrial nr. 1⁶.

Influențat de militantismul legionar care proclama deviza României creștine, la 10 mai 1933, Anghel Papacioc se înscrie în Mișcarea legionară, în cuibul „Iancu Jianu” din comuna natală. Ulterior, pleacă în Capitală ca să participe ca voluntar în tabăra legionară din Bucureștii Noi, unde se ridică Casa verde⁷.

În toamna lui 1933 face propagandă electorală în județul Făgăraș, într-o echipă care purta numele de „Vulturii Albi”. Însă, Garda de Fier este dizolvată, iar foștii membri urmăriți de Siguranță. În această situație, tânărul Papacioc se angajează la prăvălia „Săracul”, situată vizavi de Ateneul Român din București, până la finalizarea procesului legat de uciderea prim-ministrului Ion Gh. Duca. Pleacă la ferma Giulești, unde va munci timp de 77 de zile. La înființarea partidului „Totul pentru țară”, Papacioc este numit șef al organizației legionare Sector 4 Verde București. În 1935 este numit șeful educației legionare în județul Ialomița, funcție pe care o va deține până în 1936, când se încorporează în armată, în Regimentul 40 Infanterie Bazargic (mutat apoi la Medgidia)⁸.

După satisfacerea stagiului militar, în martie 1938 tânărul Anghel Papacioc pleacă la Zărnești, pentru a lucra alături de fratele său. În apropierea acestei localități, la Tohanu, marele industriaș Nicolae Malaxa construisese o fabrică de muniție⁹, în vederea producerii fulminatului de mercur (folosit la capsă de aprindere a proiectilelor), care până atunci se importa din Cehoslovacia. În perioada 19 aprilie-15 noiembrie 1938, Anghel Papacioc lucrează pe un post de „controlor”, apoi ca șef de atelier¹⁰. Potrivit mărturiei sale, Papacioc a fost cel care a fabricat prima mostră de fulminat din România¹¹.

Din cauza apartenenței sale politice și, probabil, a poziției strategice care îl avea locul de muncă, la 13 iulie 1938 este arestat împreună cu un alt legionar, la care locuia.

⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 188, 190v.

⁷ Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8; Idem, fond Informativ, dosar nr. 258106, f. 1.

⁸ Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, ff. 8-8v.

⁹ Aceasta a fost construită în urma adoptării Decretului nr. 2233/15 martie 1937 de către regele Carol al II-lea, pentru producerea de muniție de război. Treptat, s-a început producerea de armament, prin construirea unor șenilete blindate, din care două au fost furnizate de patronul Nicolae Malaxa legionarilor care participau la rebeliunea din 1941. Din acest motiv, guvernarea antonesciană i-a confiscat fabricile lui Malaxa, însă producția de armament s-a dezvoltat, uzinele de la Tohanu devenind parte a unui concern cu numele de „Rogifer”. După 1945, uzinele au revenit patronului Malaxa, în 1948 au fost naționalizate, din 1953 producând biciclete, iar din 1958 motocicletele.

¹⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 189, 197v. La această societate a fost angajat cu 17 lei pe oră (*Ibidem*).

¹¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; *Iată duhovnicul*, p. 10.

La domiciliul acestuia, jandarmii din Zărnești au găsit „o cămașă verde-uniformă legionară”, trei cărți, un calendar „Libertatea”, fotografii și cărți poștale¹².

Înaintat în justiție, pentru delictul de încălcare a Legii pentru apărarea ordinii în stat, la 18 iulie Anghel Papacioc a fost eliberat din penitenciarul Brașov la dispoziția Parchetului Militar. Ulterior, la 8 ianuarie 1939, dosarul a fost clasat¹³.

Cu toate acestea, începând cu data de 18 decembrie 1938, autoritățile dispun internarea lui Papacioc în lagărul de la Miercurea Ciuc, până în aprilie 1940¹⁴. În timpul detenției administrative, la 10 decembrie 1939, pe foaia personală, Papacioc era caracterizat „liniștit și ascultător. Nu s-a dedat la nici un fel de manifestare”¹⁵.

O lună mai târziu, Papacioc înaintează o cerere de punere în libertate, motivându-și demersul pe faptul că și-a revizuit trecutul politic, marcat de „naivitate și nestabilitate, caracteristice tinereții” și că este „bolnav de plămâni și inimă”, cu promisiunea că va „respecta legile țării și pe monarh”¹⁶. Era a doua cerere de eliberare a lui Papacioc, după cea din 25 noiembrie 1939, în care își reitiera „desolidarizarea de fosta organizație legionară”¹⁷, atașamentul față de monarh și mai ales „dezaprobarea cu toată energia ființei sale a gestului criminal săvârșit împotriva prim-ministrului Armand Călinescu”¹⁸. Cererile sale repetate de eliberare se datorau, probabil, evenimentului trist din familia sa, legată de moartea fratelui său¹⁹.

Totuși, în februarie 1940, Legiunea de Jandarmi Brașov se pronunța împotriva eliberării sale, pe motiv că, „pe timpul când propaganda era permisă, a fost cel mai înfocat propagandist și instigator legionar din județul Brașov. A ținut conferințe, a împărțit manifeste și broșuri, a făcut propagandă de la om la om” și că, „după dizolvarea partidelor politice și interzicerea oricărei activități cu caracter politic, acest individ a continuat și pe mai departe activitatea lui nefastă și periculoasă ordinei de stat, fapt ce i-a atras internarea în domiciliul obligatoriu”²⁰. De asemenea, într-o altă fișă a aceleiași unități de jandarmi, Anghel Papacioc era considerat: „capabil de comiterea unor acte de teroare”²¹.

¹² ACNSAS, FP/Brașov, dosar nr. 6896, f. 3.

¹³ *Ibidem*, ff. 1, 6-7.

¹⁴ Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 2, f. 23; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 52.

¹⁵ Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 42v.

¹⁶ *Ibidem*, f. 52.

¹⁷ Declarații de desolidarizare mai făcuse la 15 ianuarie și 24 martie 1939 (*Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, ff. 18-19).

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 57.

¹⁹ În timpul domiciliului obligatoriu de la Miercurea Ciuc, Anghel Papacioc află de uciderea fratelui său, Radu, alături de alți legionari, de către jandarmi ai Legiunii Brașov, la ordinul Prefecturii, în urma asasinării prim-ministrului Armand Călinescu. Radu Papacioc fusese împușcat la 22 septembrie, în locul numit „Podul Turcului”, din comuna Tohanu Vechi, cadavrul său fiind expus pentru două zile, cu o pancartă pe care avea înscrisul: „De azi înainte astfel se pedepsesc trădătorii de țară și neam”. A fost înmormântat într-o groapă comună în cimitirul din Râșnov (Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 2, ff. 1-2v, 19-21v).

²⁰ *Ibidem*, f. 47.

²¹ *Ibidem*, f. 48.

După eliberarea din lagăr la 10 aprilie 1940, Papacioc lucrează ca secretar la un cabinet de avocatură din Zărnești. Aici este prins de evenimentele din septembrie 1940, care au dus la instalarea guvernului „național-legionar” în România. În noile condiții politice, la 8 octombrie 1940 este numit șef legionar al plasei Zărnești și primar al comunei cu același nume, funcție pe care o va deține până la 25 ianuarie 1941²².

În această calitate politică și în urma unui ordin dat de Prefectura Brașov, la 21 ianuarie 1941 Anghel Papacioc a cerut mobilizarea legionarilor din fabrica „Malaxa” din Tohanu. În zonă se propaga tot mai insistent zvonul că Brașovul s-ar afla sub asediul unei lovituri de stat și că „francmasonii și comuniștii ar vrea să ocupe instituțiile”. În consecință, personal, Anghel Papacioc s-a deplasat la postul de jandarmi din localitate, unde a preluat armamentul din dotarea forțelor de ordine în vederea apărării principalelor obiective din urbe, precum poșta, centrala telefonică, fabrica de muniții, totul „în absolută ordine”, ulterior mergând la Brașov²³. Potrivit documentelor de arhivă consultate, în Zărnești nu s-a tras nici un foc de armă, nu a fost dezarmat nici un cadru militar iar la Brașov, primarul Papacioc nu a fost implicat în nici un incident armat²⁴.

Nu este cazul să detaliem acest episod în materialul de față. Însă, putem spune că acest caz a fost cercetat de organele judiciare la presiunea factorului guvernamental antonescian și mai ales în urma unui denunț anonim. Prin Sentința nr. 111 din 15 aprilie 1941 a Tribunalului Militar al Garnizoanei Brașov, lui Anghel Papacioc i „s-a stins acțiunea penală”, deoarece fusese condamnat prin Sentința nr. 41 din 5 aprilie 1941 a Curții Marțiale Brașov, la 6 ani închisoare corecțională și doi ani interdicție, pentru „rebeliune”²⁵.

De remarcat este faptul că, în timpul cercetărilor penale, la 8 martie 1941 Papacioc era dat în urmărire de către Poliția Brașov în vederea arestării. Dar patru zile mai târziu, Papacioc însuși s-a prezentat de bunăvoie autorităților de ordine, fiind încarcerat în penitenciarul Brașov²⁶.

La 7 august 1941, în urma cererii de eliberare formulată în conformitate cu decretul-lege de trimitere a militarilor activi și a concentraților pe Frontul de Est²⁷,

²² Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 493v; *Iată dubovnicul*, p. 11.

²³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 1, ff. 177-177v, 653-653v.

²⁴ *Ibidem*, ff. 222-223v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 493v.

²⁵ Idem, fond Penal, dosar nr. 40660, vol. 1, f. 608; Idem, dosar nr. 5690, f. 8v; *Ibidem*, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 193v.

²⁶ *Ibidem*, dosar nr. 258106, ff. 3-4; Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, f. 8v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 105; *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 7.

²⁷ Este vorba de Decretul nr. 2054/15 iulie 1941, publicat în „Monitorul oficial”, an CIX, nr. 166, din 16 iulie 1941, p. 4083. La art. 1 se prevedea suspendarea pedepselor celor care au suferit o condamnare pentru delict pronunțate de „instanțele militare împotriva militarilor activi și a celor concentrați, care fac parte din unitățile combatante mobilizate în armata de operațiuni”. Condamnatul eliberat din închisoare avea un termen de 5 zile să se prezinte la „partea sedentară a unității căreia îi aparținea” (art. 2). Procedura era inițiată de Parchetul civil de la locul unde condamnatul executa pedeapsa, pentru ca directorul închisorii să anunțe partea sedentară a unității militare unde condamnatul urma să se prezinte. După expirarea termenului de 5 zile, în

Anghel Papacioc este eliberat. În cinci zile se prezintă la Regimentul 40 Infanterie din Medgidia, dar Biroul de recrutare îl lasă la vatră, pe motiv că „nu intră în prevederile legale”²⁸.

Revine în Zărnești, de unde, cu acordul organelor de jandarmerie, pleacă într-o excursie în munții Piatra Craiului. Se întoarce în localitate, unde, după o scurtă vizită în satul natal, pentru a-și vedea mama, se hotărăște să facă negustorie.

La 20 octombrie 1941, Parchetul Tribunalului Brașov remite ordinul de reîncarcerare a lui Anghel Papacioc, pe motiv că nu s-ar fi prezentat la regiment²⁹. Papacioc află de acest lucru. Nedorind să mai cunoască regimul de închisoare și pentru „a se îngriji de sănătate”, se sustrage reținerii, plecând în munții Piatra Craiului. Este dat în urmărire generală³⁰. Într-o perioadă în care mergea la Brașov, pentru a-și procura cele necesare traiului de munte, se întâlnește cu un alt legionar care îi sugerează posibilitatea de a pleca din țară. Cu ajutorul unei călăuze, în noaptea de 18 spre 19 iunie 1942, încearcă să treacă frontiera în Iugoslavia. Însă, pichetul de grăniceri din partea iugoslavă îl predă pe Papacioc autorităților române³¹.

În timpul cercetărilor efectuate de Poliția din Timișoara, lui Anghel Papacioc i se depistează o „apendicită cronică”³². După o perioadă de tranzit în penitenciarul central Brașov, la 16 iulie 1942 Papacioc avea să fie transferat la Vaslui³³.

Încarcerat și convertit

Potrivit foii matricole de penitenciar aflăm că, în timpul detenției de la Brașov, Papacioc a avut o „purtare bună și a lucrat la făcutul capelei din penitenciar”³⁴. Informația se verifică prin mărturia lui Virgil Maxim, care în memoriile sale arată că Papacioc „realizase în 1941-1942 ușile împărătești pentru capela din Brașov”³⁵. Probabil că lucrarea lui Papacioc a fost executată în cele două perioade de detenție la Brașov, de aproximativ o lună, mai întâi ca reîncarcerat, apoi ca inculpat în procesul privind ne reprezentarea la incorporare.

caz de ne reprezentare a respectivilor condamnați, aceștia erau considerați „nesupuși”, urmăriți și trimiși înaintea instanțelor militare (art. 9).

²⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 4. Abia la 16 octombrie 1941 este „chemat la concentrare”, iar la 22 octombrie și 4 februarie 1942 figurează ca „ne reprezentat, dat ca nesupuș”. Ulterior, printr-un ordin al Marelui Stat Major, Anghel Papacioc a fost mutat de la Regimentul 40 Infanterie la Regimentul 92 Infanterie, unde la 11 martie 1942 urma să fie incorporat. La 26 iulie 1942, ordinul a fost anulat de emitent, urmând ca Papacioc „să rămână în închisoare până la completa executare a pedepsei” (*Ibidem*, ff. 13, 16; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 191v).

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 5, f. 4.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 258106, f. 7.

³¹ Idem, fond Penal, dosar nr. 5690, ff. 8v-11.

³² Idem, fond Informativ, dosar nr. 234231, ff. 18-18v.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 355. Într-o adresă din 16 iulie 1942 a conducerii penitenciarului Brașov către cea din Vaslui se solicita confirmarea „de primirea lui și a ne restituit efectele și fiarele ce se află asupra sa” (*Ibidem*, f. 510).

³⁴ *Ibidem*, f. 451v.

³⁵ Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, ed. a II-a, [f.l.], Editura Antim, 2002, p. 118.

Astfel, din 17 septembrie 1942, Papacioc s-a aflat din nou în penitenciarul Brașov, deoarece era judecat de Curtea Marțială a Garnizoanei Brașov. Prin Sentința nr. 2922 din 29 septembrie 1942 a fost condamnat la două luni închisoare corecțională pentru „delictul de neanunțarea schimbării domiciliului, doi ani închisoare corecțională pentru trecerea frauduloasă a frontierei, șase luni închisoare și două mii lei amendă pentru delictul de fals, la șase luni închisoare corecțională și două mii lei amendă pentru delictul de uz de fals”. Potrivit sentinței, Papacioc urma să execute „pedeapsa cea mai gravă”³⁶.

În octombrie 1942 era transferat, din nou, la penitenciarul Vaslui, apoi o lună mai târziu la Aiud, cu mențiunea „bolnav fiind f. debil nu suportă fiarele”³⁷. Aici a fost deținut alături de alți legionari, mulți cunoscuți, precum Traian Trifan, fostul prefect de Brașov sau Marian Traian, șeful organizației legionare pe județul Brașov în vremea guvernării legionare, apoi Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide, Marin Naidim sau preotul Vasile Serghie, care formau „grupul misticilor”. În acest penitenciar a trebuit să suporte un tratament extrem de dur, de multe ori cunoscând regimul de separație celulară, potrivit foii matricole: „În celular numai de noapte, de la 5 octombrie 1942 până la 5 octombrie 1945; viața în comun de la 5 octombrie 1945”³⁸.

În februarie 1944, Papacioc a făcut o cerere de eliberare din penitenciar, motivată de deficiența tratamentului medical și a alimentației precare. De asemenea, în demersul său arăta că este bolnav de tuberculoză, că „nu mai are speranțe să mai trăiască” și că dorește să fie lăsat „spre a muri lângă familia lui”³⁹. Cererea i-a fost respinsă, mai ales că avea de executat din pedeapsa de 6 ani, la care fusese condamnat inițial.

Din 1945, atunci când regimul de detenție a permis, Papacioc a sculptat un chivot ce reprezenta biserica mănăstirii Argeșului în miniatură, obiect dăruit mai apoi mănăstirii Vladimirești, din județul Tecuci⁴⁰.

Potrivit lui Virgil Maxim, aflăm că această inițiativă a avut-o Ioan Ianolide, proiectul fiind executat de Nicu Mazăre, cu dimensiuni stabilite la scară „după fotografiile din cărți și manuale școlare”, cu tâmplărie din lemn de nuc lucrată de Ion Schiau, Dumitru Căliman și Ion Iordache, în timp ce sculptura a fost realizată de Anghel Papacioc. Același memorialist arată că, în temnița de la Aiud, Papacioc a mai realizat candelile din lemn de nuc, cu încrustări din os sculptat și alte obiecte de cult la adăpostul atelierului de împletituri de nuiele care funcționa cu aprobarea conducerii penitenciarului. Unele obiecte au fost confiscate, altele au fost scoase afară, precum chivotul, care, după un șir de peripeții, a ajuns pe masa altarului bisericii mănăstirii de la Vladimirești⁴¹.

Tot în această perioadă a existat o anumită toleranță din partea autorităților pentru manifestarea spirituală atât de intensă în grupul din care Anghel Papacioc făcea

³⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 454, 468, 470.

³⁷ *Ibidem*, ff. 452-453, 469.

³⁸ *Ibidem*, f. 451v.

³⁹ *Ibidem*, f. 371.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 2, f. 391; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 84v.

⁴¹ Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, pp. 118-119.

parte. Sub îndrumarea preotului Vasile Serghie, viața religioasă presupunea frecventarea, în fiecare duminică și sărbătoare religioasă, a capelei din incinta închisorii, discuții pe teme religioase, lecturarea din Biblie, operele Sfinților Părinți și alte lucrări duhovnicești⁴². Astfel de secvențe nu le-am putut surprinde în arhivele Securității, deocamdată fiind tributari literaturii memorialistice. Din aceleași surse aflăm că Anghel Papacioc a muncit alături de membrii „grupului misticilor” la ferma agricolă de la Galda de jos⁴³.

Pentru că avea antecedente legionare, la sesizarea Legiunii de jandarmi Brașov, Anghel Papacioc a figurat pe lista celor care urmau să fie internați începând cu 20 ianuarie 1945 în lagărul de la Hălchiu. Însă, decizia a fost anulată, deoarece Papacioc era încarcerat la Aiud⁴⁴.

În ianuarie 1946, Papacioc beneficiază de reducerea pedepsei, după cum urmează: „În conformitate cu art. I, lit. a se grațiază total pedeapsa de 2 luni închisoare corecțională; art. I, lit. b se reduce la jumătate pedeapsa de șase luni și art. I, lit. b se reduce la două treimi pedeapsa de 2 ani închisoare corecțională”⁴⁵. Această reducere era rezultatul cererii de recurs înaintată de Papacioc la 11 februarie 1945⁴⁶.

Intrarea în monahism

La 8 septembrie 1946, Anghel Papacioc a fost eliberat din închisoarea Aiud⁴⁷. Câteva luni mai târziu, el a încercat să intre în obștea monahală de la mănăstirea Frășinei, fiind însă refuzat. Dar Papacioc era hotărât să intre în monahism. Experiența carcerală îl convinsese să abandoneze lupta politică și să o adopte pe cea spirituală, după cum arăta într-o autobiografie din 1951: „Am avut cea mai nemiloasă renunțare la viața de mirean, cu procese sufletești care mi-au iluminat viața interioară până la cea mai din urmă renunțare, închinându-mi - din o mare necesitate - toate sentimentele inimii mele Domnului, plecând la mănăstire”⁴⁸.

Astfel, la 15 ianuarie 1947 intra ca frate pe poarta mănăstirii Cozia, din județul Vâlcea. Era unul dintre cei mai învățați membrii ai chinoviei voievodale de pe malul Oltului, după cum mărturisește într-un interviu⁴⁹. După 11 luni de trai monahal este trimis ca profesor la Școala de cântăreți bisericești de la mănăstirea Turnu, județul Argeș (astăzi, în Vâlcea), unde funcționează un trimestru. Ulterior, este trimis să administreze

⁴² *Ibidem*, pp. 107-115.

⁴³ *Ibidem*, pp. 127-134.

⁴⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 258106, ff. 8, 20-27; *Ibidem*, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 62, 203, 206, 208v, 373, 374.

⁴⁵ *Ibidem*, ff. 454, 498, 505.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 493-494.

⁴⁷ A se vedea fișa matricolă publicată de IICCMER la adresa:

<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2002.%20Panda%20-%20Partoc/Papacioc%20Anghel/index.php>

⁴⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137.

⁴⁹ *Iată duhovnicul*, p. 12.

domeniul mănăstirii Cozia de la Comanca, județul Romanați, unde va sta vreme de șapte luni⁵⁰.

Cu toate acestea, problema antecedentelor politice nu-i dădea pace, Anghel Papacioc fiind suspectat în continuare de „activitate subversivă”. Orice deplasare pe care o făcea trebuia să o raporteze la poliție. Din acest motiv, în toată perioada viețuirii de la Cozia, a fost verificat aproape lunar de către Siguranță, de fiecare dată rezultatul fiind negativ⁵¹.

La Comanca este remarcat de părintele Gherasim Iscu, starețul mănăstirii Tismana, care îl cheamă în obștea acestei lavre gorjene, cu începere de la 1 septembrie 1948⁵². Aici stă vreme de cinci luni, până este cunoscut de exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei, arhimandritul Teofil Niculescu, care îl numește profesor la Școala de cântăreți bisericești de la Mofleni, de lângă Craiova⁵³.

Însă, plecarea neanunțată a lui Papacioc la mănăstirea Tismana a pus pe jar organele de Securitate. Din acest motiv, în perioada octombrie 1948-martie 1949, Anghel Papacioc a fost căutat de Direcția Generală a Securității la toate unitățile regionale din sudul Ardealului și din Muntenia, în cazul depistării sale, urmând să fie luat „în supraveghere”. Inițial, autoritățile au crezut că s-ar fi deplasat la domiciliul părinților sau la cel de la Zărnești, acolo unde depusese cea mai multă activitate politică⁵⁴.

Dacă a fost o imprudență a sa sau pur și simplu a vrut să se sustragă urmării autorităților nu știm. Pe de altă parte, urmărirea sa se consuma în contextul valului de arestări declanșat de autoritățile comuniste, în mai 1948, în rândurile legionarilor. Cert este că, de la Tismana, Papacioc se mută pentru a viețui la schitul Cioclovina, care aparținea de lavra gorjeană. De altfel, aici dorea să se stabilească pentru viețuirea monahicească, după cum documentele din arhiva mitropolitană de la Craiova dau mărturie, acest episod fiind, practic, inexistent în evidențele Securității. În cererea către arhiepiscopul Firmilian al Craiovei, locuitorul de stareț al mănăstirii Tismana, protosinghelul Vichentie Mănescu, arăta că Anghel Papacioc „este un element deosebit și cu totul pregătit pentru primirea acestei sfinte făgăduințe către Dumnezeu. Totodată ducem la cunoștința Înalt Prea Sfinției Voastre, că susnumitul are vârsta de 34 ani, absolvent al Școlii de Belle Arte cu diploma de profesor de desen și un bun sculptor, iar partea duhovnicească, ca cea principală, se poate vedea în figura sa un ceva mistic și cu totul dat lui Dumnezeu cu toată ființa sa. Bun cunoscător în cele ale stranei și cu totul fără preget în exactitatea orelor de rugăciune”⁵⁵.

⁵⁰ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 137-137v, 380, 401-406; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 91-92.

⁵¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 380-382, 390-392, 397, 408.

⁵² Arhiva mănăstirii Tismana, dosar nr. 1/1949, f. 461.

⁵³ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 92-94.

⁵⁴ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, ff. 108-113, 116-118, 121-122, 152, 147, 163, 165-171, 394-395, 411-424.

⁵⁵ Arhiva Mitropoliei Olteniei, fond Personal monahal plecat din eparhie, pensionați și decedați, pachet 1, inventar 11, dosar nr. 101, f. nenum.

Însă, liniștea candidatului la monahism a fost tulburată de gestul imprudent al exarhului mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei. La 10 decembrie 1948, Teofil Niculescu solicita Poliției Vâlcea „fișa personală a fratelui Anghel Papacioc din care să rezulte dacă a făcut sau nu politică subversivă”⁵⁶. Solicitarea exarhului era motivată de alcătuirea dosarului, împreună cu documentele de la Episcopia Râmnicului ce urmau să parvină, pentru ca „fratele Anghel” să poată fi tuns în monahism la mănăstirea Tismana.

Cu toate insistențele starețului tismănean Vichentie Mănescu și bunăvoința arhiepiscopului Firmilian al Craiovei, Anghel Papacioc se vede nevoit să refuze tunderea în monahism, iar la 27 ianuarie 1949 își depune demisia de la Școala de cântăreți. În rezoluția arhiepiscopului Firmilian se aproba cererea și eliberarea unui „bilet de ieșire din eparhie”⁵⁷. Practic, fratele Anghel Papacioc părăsea Eparhia Craiovei, în căutarea unei alte mănăstiri.

Plecarea precipitată a lui Anghel Papacioc de la Craiova are totuși o explicație. Acesta, practic, dispăruse de la mănăstirea Cozia și era căutat de Securitate. Cum exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei solicitase cazierul lui Papacioc la Poliția din Vâlcea, atunci acest demers nu a făcut decât să mobilizeze Securitatea pentru a-l căuta pe Papacioc la Schitul Cioclovina, după cum chiar el mărturisește într-un interviu⁵⁸. La 11 ianuarie 1949, Securitatea Tg. Jiu solicita Direcției Regionale de Securitate Craiova dosarul personal al lui Anghel Papacioc, acum „ascuns atît sub haina călugărească, cât și la schitul Cioclovina”⁵⁹. Mai mult decât atât, centrala Securității cerea unității subordonate de la Craiova ca, în cazul prezentării la postul de profesor din Școala de cântăreți, pe lângă Papacioc să fie dirijat un informator⁶⁰. Însă, ordinul era tardiv, deoarece Papacioc plecase deja de la schitul Cioclovina și, din nou, Securitatea nu știa cu ce destinație⁶¹.

Ulterior, pe Anghel Papacioc îl găsim la mănăstirea Sihăstria, acolo unde stareț era marele duhovnic Cleopa Ilie. Ca și cel precedent, acest episod nu se regăsește în documentele Securității, cu excepția unei declarații dată de Papacioc în 1951. Așadar, la Sihăstria este primit ca frate, devenind ucenicul cel mai apropiat al starețului⁶².

La puțin timp este chemat de patriarhul Justinian Marina la București, pentru a lucra în atelierele de sculptură din cadrul Institutului Biblic și de Misiune, viețuind la mănăstirea Antim. Aici mai surprinde din spiritul grupului Rugul Aprins, care fusese interzis de autoritățile comuniste cu un an înainte. Poartă convorbiri duhovnicești cu monahul Agathon Sandu Tudor, Benedict Ghiuș și alții care mai frecventau Antimul. Se manifestă împotriva descoperirii tradiției isihaste pe cale teoretică, susținând o viziune pragmatică, prin practicarea neîncetată a rugăciunii inimii. „Punctul meu de vedere pe care l-am exprimat la Antim nu era de a teoretiza, ci era de a trăi”⁶³, avea să spună mai

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Iată duhovnicul*, p. 17.

⁵⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 425.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 428.

⁶¹ *Ibidem*, f. 432, 435.

⁶² *Ibidem*, f. 137; *Iată duhovnicul*, p. 19.

⁶³ *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, pp. 78-80; *Iată duhovnicul*, pp. 20-21.

târziu într-un interviu. Cu toate acestea, purta un respect deosebit față de foștii membri ai Rugului Aprins. De altfel, la 26 septembrie 1949, la cererea patriarhului Justinian, fratele Anghel este tuns în monahism de către ieromonahul Benedict Ghiuș, pentru obștea Sihăstriei, naș fiindu-i ieromonahul Petroniu Tănase. Ca monah a primit numele de „Arsenie”⁶⁴.

La Institutul Biblic a lucrat vreme de aproximativ nouă luni, adică până în iunie 1950, când, din motive de sănătate, a fost nevoit să-și ia un concediu de odihnă la mănăstirea Slatina, unde stareț era părintele Cleopa Ilie⁶⁵. La 17 septembrie 1950, cu prilejul sfințirii bisericii din Calanfidești, județul Suceava, Arsenie Papacioc a fost hirotonit în treapta de ierodiacon de către mitropolitul Sebastian Rusan al Moldovei. Același înalt prelat l-a hirotonit ca ieromonah și l-a hirotosit ca duhovnic pe seama mănăstirii Slatina, la 25 septembrie, același an, la mănăstirea Agafton, județul Botoșani⁶⁶.

La 22 octombrie 1950, patriarhul Justinian îl numește spiritual (îndrumător duhovnicesc) la Seminarul monahal superior „Nicodim cel Sfințit” din mănăstirea Neamț (stavropighie patriarhală)⁶⁷.

Despre activitatea sa ca spiritual la Seminarul nemțean avem informații din arhiva acestei instituții. Din documente aflăm că părintele Arsenie era închinoviat în mănăstirea Neamț, slujitor la paraclisul seminarului și spiritual al elevilor seminariști. Prin dispoziția patriarhului Justinian, părintele Arsenie era remunerat cu începere de la 25 octombrie 1950 pe un post de slujitor al Parohiei Oțetari din București transferat la Seminarul teologic de la Neamț, urmând să primească recunoașterea de la Ministerul Cultelor⁶⁸. Recunoașterea nu a fost obținută, situație în care, de la 1 martie 1951, din dispoziția patriarhului Justinian, s-a adoptat soluția remunerării „din fondurile proprii ale școlii”⁶⁹.

Gestul patriarhului probabil viza o forțare a Ministerului Cultelor care să ofere recunoașterea prevăzută de legislație. Se pare că aceasta nu a mai fost obținută, deoarece în ianuarie 1952, părintele Arsenie nu mai era spiritual, postul fiind suplinit de ieromonahii Petroniu Tănase, Sofian Boghiu și „fratele Andrei Scrima”⁷⁰.

Însă, plecarea lui Papacioc din postul de spiritual fusese determinată de șicanele venite din partea Securității. În martie 1951, Securitatea din Brașov se adresa centralei Securității, solicitând detalii asupra ordinului de căutare a lui Papacioc din noiembrie 1948, deoarece acesta „apare într-un obiectiv din raza noastră”⁷¹. Într-un denunț către

⁶⁴ *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 73; *Iată dubovnicul*, p. 19-20.

⁶⁵ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 75.

⁶⁶ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v; „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an XXVI (1950), nr. 6-12, pp. 54 și 86; *Ne vorbește părintele Arsenie*, ed. cit., vol. 2, p. 73; *Iată dubovnicul*, p. 20.

⁶⁷ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 137v.

⁶⁸ Arhiva Seminarului teologic Neamț, dosar nr. 7/1950, f. 68. Mulțumim și pe această cale lui Ionuț Constantin Petcu pentru punerea la dispoziție a acestor documente.

⁶⁹ Idem, dosar nr. 5/1950, ff. 51 și 63.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar nr. 5/1949, ff. 45-46v.

⁷¹ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 155.

Securitatea Braşov era semnalată o scrisoare cu un caracter eminamente religios a lui Mihai Teodorescu (fost şef de garnizoană legionară în comuna Tohanu vechi) adresată lui Arsenie Papacioc, spiritual al Seminarului de la Neamţ. Denunţatorul arăta „organelor competente” că destinatarul este una şi aceeaşi persoană cu legionarul Anghel Papacioc, primarul comunei Zărneşti în timpul guvernării legionare. A fost destul pentru cei din Securitatea Braşov ca să declanşeze urmărirea informativă a celui căutat încă din 1948⁷². Împotriva acestuia s-a întocmit un dosar în care erau ataşate inclusiv documente legate de: activitatea ca primar la Zărneşti, condamnarea din 1941, căutarea efectuată de Siguranţă din septembrie 1941, arestarea din 1942 şi detenţia din perioada antonesciană⁷³.

În consecinţă, Papacioc este căutat la Seminar şi i se întocmeşte o fişă personală, după cum chiar el afirmă în declaraţia dată la Securitate. Se culeg informaţii despre el prin reţeaua informativă. De pildă, la 24 iunie 1951, informatorul „Stuparuc” spunea despre Papacioc că „este un om foarte mistic, toată activitatea lui de duhovnic desfăşurând-o numai după regulamentul şcolii, după cărţi şi după canoanele Sf. Părinţi. Când se întâmpla vreun caz de judecată el venea cu cărţile şi spunea că la cărţi se spune «aşa»”⁷⁴.

Doi luni mai târziu, aceeaşi sursă arăta că Papacioc, „în orice ocazie, menţine trează dogma mistică şi în tot timpul ţine sub presiune elevii acestui Seminar”⁷⁵.

Astfel de exprimări aveau o explicaţie. Arsenie Papacioc interzicea înfiinţarea celulei comuniste de tineret în seminar sau organizarea întrecerilor sportive menite să-i distragă pe elevii seminarişti de la pregătirea religioasă. Astfel de informaţii erau furnizate de o altă sursă a Securităţii, care mai arăta că acelaşi duhovnic ar strânge o parte a elevilor seminarişti pentru a asculta „posturile de radio străine imperialiste”, acţiune în care ar fi susţinut de Benedict Ghiuş şi Petroniu Tănase⁷⁶.

După câteva luni de urmărire este reţinut, la o dată pe care nu am putut să o detectăm în documentele consultate până acum. Dar ştim că, la 10 şi 11 decembrie 1951 Papacioc scrie două declaraţii la Securitate, în care descrie pe scurt biografia sa şi oferă amănunte despre activitatea legionară de la Braşov⁷⁷. Aşa se explică plecarea lui de la Seminar. Nu ştim când a fost eliberat din arestul Securităţii, dar după acest moment părintele Arsenie nu s-a mai întors la Neamţ, ci a mers direct în chinovia de la Slatina.

Mai mult, la începerea unui nou an şcolar, în septembrie 1952, Seminarul monahal de la Neamţ a fost, practic, desfiinţat, în locul său, prin decizia Sinodului BOR, înfiinţându-se o Şcoală de cântăreţi, cu o secţie monahală. Prin urmare, nu este exclus ca între reţinerea lui Arsenie Papacioc şi presiunea autorităţilor comuniste de desfiinţare

⁷² *Ibidem*, ff. 156-158.

⁷³ *Ibidem*, ff. 159-208v.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. 3, f. 204. Doi ani mai târziu sursa „Ioşca”, legionar care în detenţia de la Aiud îl cunoscuse pe Anghel Papacioc, afirma într-o notă dată Securităţii că acesta „a organizat în 1951, cu legionarii, o şcoală din care făceau parte şi el şi se ţinea la mănăstirea Neamţ” (*Ibidem*, vol. 2, f. 84v). Această afirmaţie nu era decât rodul denaturării activităţii lui Arsenie Papacioc la Seminarul Neamţ propagată de Securitate în mediul legionar şi religios.

⁷⁵ *Ibidem*, vol. 3, f. 205.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 206.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. 2, ff. 137-140.

a Seminarului monahal să fi fost vreo legătură. De asemenea, reținerea lui Papacioc poate fi pusă în legătură cu încercarea patriarhului Justinian de a-l muta pe duhovnicul Cleopa Ilie cu 70 de monahi de la Slatina și Sihăstria la mănăstirea Neamț, ca parte a programului de reformare a monahismului din Moldova. Încercarea întâistătorului român a fost refuzată categoric de către autoritățile statului⁷⁸, iar activitatea ieromonahului Arsenie Papacioc la seminarul nemțean a fost interzisă, prin mutarea sa la Slatina.

Viețuitor la Slatina voievodală

La Slatina Arsenie Papacioc a ocupat funcția de egumen, adică mâna dreaptă a starețului Cleopa Ilie. Însă, acest așezământ devenise un obiectiv al Securității. Amploarea pelerinajelor pusese pe jar autoritățile comuniste, pentru care îl vedeau responsabil pe starețul Cleopa Ilie. Din acest motiv i s-a interzis să mai predice pelerinilor, ci numai fraților de obște în trapeză și să mai încurajeze pe copiii să frecventeze biserica. O altă problemă a Securității era dificultatea de a-și dirija informatori în mediile cât mai intime din mănăstirea Slatina, pentru ca astfel să poată depista „natura activităților” din acest așezământ⁷⁹.

De altfel, presiunile autorităților asupra mănăstirii Slatina erau tot mai mari pentru limitarea fenomenului pelerinajelor. Chiar părintele Cleopa era atenționat de patriarhul Justinian de o eventuală arestare. În consecință, ieromonahii Cleopa și Arsenie iau hotărârea de a pleca în munți, până se liniștesc „tulburările din Slatina”. Mai întâi, părintele Cleopa își înaintează demisia din postul de stareț al Slatinei, pe motive „de sănătate”, cum de altfel procedează și Arsenie Papacioc din funcția de egumen. Apoi, cei doi călugări se ascund în munții Stănișoarei, în preajma satelor Negrileasa și Ostra, adăpostindu-se în stâne părăsite și în „alte locuri necunoscute”, fiind separați și primind mâncarea o dată pe lună de la cei din mănăstire. Totuși, întâlnirile cu monahul Arsenie erau frecvente, mai mult din motive duhovnicești⁸⁰. Într-o notă a Securității aflăm că, în noiembrie 1953, Arsenie Papacioc „a fost găsit prin pădurile din apropierea comunei Pipirig și venea la mănăstirea Văratec pentru a cumpăra siag, pentru haine, având asupra lui o dovadă (bilet de voie) cu ștampila și semnătura din mănăstirea Slatina”⁸¹.

Pentru găsirea lui Arsenie Papacioc, Securitatea a recurs la dirijarea informatorului „Ioșca”, care fusese deținut la Aiud, timp de cinci ani împreună cu acesta. În perioada septembrie-decembrie 1953, „Ioșca” a fost trimis de Securitate să-l găsească pe Arsenie în mai multe puncte, precum: mănăstirile Slatina, Sihăstria, Mitropolia din Iași sau mănăstirea Vladimirești. La 21 septembrie, sursa a vizitat Vladimireștii, fiind locul pentru care în 1945-1946 Papacioc sculptase la Aiud celebrul

⁷⁸ Cosma Giosanu, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul sec. al XX-lea. Studiu de caz: mănăstirile Sihăstria și Slatina*, Iași, Editura Sf. Mina, 2009, pp. 198-199.

⁷⁹ Adrian Nicolae Petcu, *Părintele Cleopa Ilie în documentele Securității*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an 2011, nr. 1, pp. 243-246.

⁸⁰ *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. 12, ediție îngrijită de arhimandrit Ioanichie Bălan, Roman, Editura Episcopiei Romanului, 2002, pp. 52.

⁸¹ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 73.

chivot și unul considerat de autoritățile comuniste ca fiind legionar. Aici, ieromonahul Ioan Iovan i-a spus lui „Ioșca” că numai călugării de la Slatina cunosc locurile prin care se ascunde Arsenie Papacioc și că ar fi mai bine să revină pe 8 noiembrie la hram, atunci când vor veni viețuitori din mai multe așezăminte monahale⁸².

La această dată, „Ioșca” a vizitat din nou Vladimireștii, prilej în care a spus duhovnicului Iovan că o parte a legionarilor foști deținuți la Aiud s-ar fi înregimentat în asociația antroposofică și, prin urmare, aceștia trebuie combătuți tot de către unul ca ei, precum Arsenie Papacioc. Evident că afirmația informatorului făcea parte din instructajul pe care îl primise de la Securitate, ca modalitate de a-l convinge pe Iovan să spună ceva despre Papacioc⁸³. În consecință, Iovan i-a spus lui „Ioșca” că despre Papacioc are cunoștință „părintele Antonie” de la mănăstirea Slatina⁸⁴. Era vorba de ierodiaconul Antonie Plămădeală, secretarul stăreției de la Slatina. La 11 noiembrie, „Ioșca” a mers la Slatina, însă fără a-l găsi pe Antonie Plămădeală, în timp ce starețul Emilian Olaru i-a spus că și „sihastrul Daniil” ar putea ști despre Papacioc⁸⁵. Pe 23 noiembrie, „Ioșca” a revenit la Slatina ocazie în care l-a întâlnit pe Antonie Plămădeală, care i-ar fi spus: „Arsenie este undeva în apropierea Slatinei; că la intervale de timp (2-3 săptămâni) trimite pe câte cineva cu vești despre sănătatea lui”, prin corespondență lăsată unui frate care o aduce în Slatina. De asemenea, i-a promis că îi va face legătura cu acesta⁸⁶. Nu am găsit în documentele consultate cum s-a finalizat această combinație informativă a Securității.

Cei doi duhovnici s-au întors în mănăstirea Slatina abia în 1954. Potrivit mărturiilor de istorie orală, acest lucru a fost posibil după obținerea reabilitării lor de la autoritățile statului de către patriarhul Justinian. De altfel, cei doi duhovnici au fost duși de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor la Patriarhia Română, unde au stat chiar 4-5 luni și „s-au sfătuit duhovnicește” cu patriarhul Justinian⁸⁷.

Probabil că fusese un schimb între patriarh și autoritățile statului, cei doi ieromonahi, alături de alți clerici, trebuind să contribuie la campania de combatere a stilismului, mai ales în Moldova. De altfel, potrivit unei note furnizată de un informator al Securității, la 20 august 1954 cei doi, împreună cu monahul Antonie Plămădeală, au făcut o vizită la mănăstirea Slătioara, centrul stilștilor din România, unde au încercat să-i convingă pe călugării de aici să accepte calendarul îndreptat, însă fără succes⁸⁸.

⁸² *Ibidem*, ff. 100-103.

⁸³ *Ibidem*, ff. 85-85v.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 97.

⁸⁵ *Ibidem*, ff. 98-99. În acest caz s-a petrecut un episod anecdotic. „Ioșca”, fiind în pelerinaj la Voroneț și întrebând despre „sihastrul Daniil”, atunci o credincioasă i-a spus că un astfel de sihastru a murit în sec. XVI, fiind vorba, desigur, de sfetnicul duhovnicesc al voievodului Ștefan cel Mare, care se găsește pictat în partea dreapta a ușii bisericii mănăstirii menționate. Evident că sursa reținuse greșit numele pronunțat de starețul slătinean, în realitate fiind vorba de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor de la Schitul Rarău (*Ibidem*, f. 90).

⁸⁶ *Ibidem*, ff. 90-92.

⁸⁷ Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, ed. a V-a, [f.l.], Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 747-unde se susține că duhovnicii Cleopa și Arsenie au stat în pustie timp de 2 ani și 4 luni.

⁸⁸ ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 225, 227.

Ulterior, cu viză de la Ministerul Afacerilor Interne, cei doi au fost împuterniciți de patriarh „să îndrume duhovnicește și să spovedească soboarele” unor mănăstiri din împrejurimile Bucureștiului, precum: Țigănești, Pasărea și Căldărușani, demers din care nu au lipsit incidentele cu autoritățile statului⁸⁹. Pe când erau la mănăstirea Pasărea, cei doi călugări au fost reținuți de Miliție, apoi eliberați imediat la intervenția patriarhului Justinian, episod care nu se regăsește în documentele Securității, ci numai în mărturiile orale ale părintelui Cleopa Ilie⁹⁰.

Un aspect semnificativ care nu trebuie eludat este acela că după revenirea din pustie, părintele Cleopa Ilie s-a întors în mănăstirea de metanie, Sihăstria, în timp ce Arsenie Papacioc a rămas la Slatina ca simplu duhovnic.

În ianuarie 1955, cei doi încă erau delegați de patriarhul Justinian să cerceteze duhovnicește mănăstiri din jurul Capitalei, după cum aflăm din nota sursei „Tatiana”: „El [Arsenie Papacioc] cu părintele Cleopa sunt foarte ocupați cu lucrările patriarhiei, părintele Cleopa nemaiajungând să meargă prin toate mănăstirile”⁹¹.

Cu toate acestea, cei doi încă mai făceau retrageri episodice în munți, în căutarea liniștii pentru rugăciune. În acest sens, informatoarea „Tatiana” informa Securitatea în ianuarie 1955, cum Arsenie Papacioc „cunoaște 40 km în jurul mănăstirii, copac cu copac”. Ei [Cleopa și Arsenie, n.n.] se duc și mai stau câte o bucată de timp prin peșteri și pe urmă iar se întorc la mănăstire, că la munte este cea mai mare credință, povestind de anumiți sfinți, care au locuit în pustiu”⁹².

Tema retragerii în pustie revine în documentele Securității, devenind apoi chiar obsedantă pentru organele represive, mai ales atunci când Cleopa afirma către credincioși, în decembrie 1954: „Vedeți să fiți pregătiți că vin mari greutăți; mare val vine peste noi” și că el, Cleopa, potrivit sursei, „și-a lăsat o candelă și cărți în pustiu unde a fost ascuns”⁹³.

O reală problemă care se profila tot mai mult în mediul monahal românesc apăruse la mănăstirea Vladimirești. Ridicată în urma unor teofanii și dezvoltată prin amploarea pelerinajelor care se făceau în acest loc, ce odinioară fusese un câmp cultivat cu cereale, mănăstirea Vladimirești începea să constituie o problemă pentru Biserică din cauza devierilor liturgice spre care alunecau mai ales duhovnicul Ioan Iovan și stareța Veronica Gurău. Pe scurt, este vorba mai ales de administrarea cuminecăturii, în urma spovedaniei în colectiv. La aceasta s-a adăugat predica incisivă a ieromonahului Ioan la adresa regimului comunist, Vladimireștii devenind astfel un reper al manifestării anticomuniste în Biserică. La început, Vladimireștii era foarte apreciat de însuși patriarhul Justinian, pe care îl vizita între 1949-1950, în mai multe rânduri, împreună cu arhimandritul Cleopa Ilie⁹⁴. Ulterior, între 1950-1952, ieromonahul Cleopa a vizitat acest așezământ, însoțit de Arsenie Papacioc, de fiecare cei doi oferind sfaturi

⁸⁹ *Ibidem*, vol. 3, f. 203; Ioanichie Bălan, *Viața...*, p. 105.

⁹⁰ *Ne vorbește Părintele Cleopa...*, vol. 12, pp. 40-46.

⁹¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 230.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, f. 231.

⁹⁴ *Ibidem*, vol. 2, f. 213.

duhovnicești⁹⁵. De asemenea, stareța de la Vladimirești, maica Veronica a vizitat mănăstirea Slatina, unde a fost primită de starețul Cleopa și egumenul Arsenie Papacioc⁹⁶.

Totuși, în 1953, în revista „Studii teologice” a institutelor teologice din Patriarhia Română, apărea un material, care era de fapt corespondența dintre părintele Cleopa și un cleric, nenominalizat, în persoana episcopului pensionat Nicolae Popovici, mentorul duhovnicului Ioan Iovan, în care erau discutate practicile neortodoxe de la mănăstirea Vladimirești⁹⁷.

O poziție asemănătoare a exprimat profesorul Dumitru Stăniloae într-un articol din revista „Ortodoxia”, față care Ioan Iovan considera că „a trădat cauza Bisericii și că este agentul Securității”⁹⁸.

Din astfel de motive, ierodiaconul Antonie Plămădeală a vizitat mănăstirea Vladimirești de mai multe ori, până în vara lui 1954, pentru a determina conducerea acestui așezământ să-și îndrepte erorile liturgice. Mai grav era faptul că duhovnicul Ioan Iovan și maicile Veronica și Mihaela, susținuți de obște, adoptaseră o poziție de nesupunere față de decizia patriarhului Justinian de a-i chema la București, în speranța salvării de la o eventuală arestare de către autoritățile statului.

În acest context, Antonie Plămădeală și duhovnicii de la Slatina și Sihăstria, precum Cleopa Ilie, Arsenie Papacioc, Petroniu Tănase, Paisie Olaru, dar și ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor de la Rarău au semnat un document de îndreptare a erorilor liturgice și a comportamentului neadecvat față de ierarhia bisericească. Documentul a fost redactat la 14 octombrie 1954, cu titlul „Scrisoare către mănăstirea Vladimirești”, și răspândit în toate așezămintele monastice din cuprinsul Patriarhiei Române, în vederea prevenirii iradierii greșelilor⁹⁹. În acest episod interesant este faptul că unul dintre instigatori a fost chiar un agent al Securității „Popa Ioan”, o mai veche cunoștință a lui Antonie Plămădeală. Informatorul a fost cel care l-a determinat pe ieromonahul Antonie să solicite opinia duhovnicilor de la Slatina și Sihăstria în problema reprezentată de mănăstirea Vladimirești¹⁰⁰. Cu o astfel de provocare a Securității, opinia exprimată de mai marii slujitori ai Slatinei a constituit punctul de plecare pentru condamnarea a tot ce presupunea mănăstirea Vladimirești, prin manipularea în diferite forme și medii religioase de către agenții Securității.

Evident că problema Securității nu era practicarea unor erori liturgice, ci amploarea pelerinajelor într-un așezământ în care se considera că se duce „activitate legionară camuflată sub masca religiei”, mai ales că secretara de la Vladimirești, maica Mihaela Iordache, era sora fostului comandant legionar Iordache Nicoară.

⁹⁵ Idem, fond Penal, dosar nr. 160, vol. 3, ff. 25v, 129-131v; Idem, fond Informativ, dosar nr. 1015, vol. 1, f. 221.

⁹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 160128, vol. 4, f. 125.

⁹⁷ „Studii teologice”, an V (1953), nr. 5-6, pp. 430-442.

⁹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 2, f. 101.

⁹⁹ Ioanichie Bălan, *Viața...*, p. 143.

¹⁰⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1015, vol. 1, f. 199.

Imediat după lansarea acestei scrisori, la 14 octombrie 1954 Securitatea a trecut la arestarea monahului Antonie Plămădeală, suspectat și el de activitate legionară în timpul studenției, condamnat în 1948 și care se sustrase de la executarea pedepsei¹⁰¹.

La prima vedere, acțiunea Securității poate părea ceva izolat. Însă, într-o privire de ansamblu asupra a ceea ce se petrecea în mănăstirea Slatina și a celor care aveau legături directe cu aceasta, arestarea lui Antonie Plămădeală reprezintă cheia acțiunilor pe care Securitatea avea să le întreprindă în următorii ani. Altfel spus, pentru Securitate, dincolo de sustragerea de la arestare încă din 1948, ieromonahul Antonie era cel care îl adusese pe ieroschimonahul Daniil la mănăstirea Sihăstria, mai apoi la schitul Rarău. Tot Antonie era secretarul mănăstirii Slatina, om de încredere al starețului și al duhovnicilor Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc. De asemenea, el fusese unul dintre trimișii duhovnicilor de la Slatina la mănăstirea Vladimirești, în discutarea problemelor de ordin teologic și un potențial factor de iradiere a misticismului din lavra suceveană. Deci exista o suspiciune de activitate legionară la nivelul mai multor mănăstiri ortodoxe cu potențial de iradiere, prin amploarea pelerinajelor care se organizau în acestea.

După acest moment, Securitatea a mai făcut un pas în urmărirea așezămintelor Slatina-Rarău. La 30 martie 1955, Securitatea Iași l-a reținut pe ieromonahul Roman Braga. Acesta fusese coleg de studenție cu Antonie Plămădeală și condamnat în același lot, deținut la Jilava (1949), la Pitești (din martie 1949) și la Canal, în coloniile de la Poarta Albă și Valea Neagră (din iunie 1951). În iulie 1953 a fost eliberat, câteva luni mai târziu devenind călugăr la mănăstirea Cetățuia (din 21 noiembrie) și ierodiacon la catedrala mitropolitană din Iași (din 6 ianuarie 1954)¹⁰².

Într-o fișă a Securității Iași, din decembrie 1955, era semnalat cu „dese manifestări ostile, întreținând relații cu preoții călugări Anghel Papacioc, zis Arsenie, și Sandu Tudor, zis Daniil, ambii de la mănăstirile Slatina și Rarău, regiunea Suceava, unde face dese deplasări”¹⁰³. După reținerea din 1955, Braga a fost trimis în ancheta Securității din Galați. Motivul era inculparea lui în lotul capilor mănăstirii Vladimirești, însă, „după două luni, a fost pus în libertate din lipsă de probe”¹⁰⁴.

Din interogatoriile care i s-au luat lui Braga, în aprilie 1955, la Galați, putem detecta intențiile Securității în privința Vladimireștilor, a mănăstirii Slatina și chiar asupra viziunii care se forma despre activitatea monahală în așezămintele ortodoxe. Astfel apare și personajul nostru, ieromonahul Arsenie Papacioc.

În interogatoriul din 4 aprilie, Braga susține că, după eliberare (august 1953), a cunoscut-o pe maica Mihaela, în timp ce aceasta se afla într-o vizită la Mitropolia din Iași. În anul următor, de praznicul Bunei Vestiri (25 martie), Braga a mers la Vladimirești, unde a cunoscut amploarea pelerinajului de aici și a avut ocazia să poarte

¹⁰¹ A se vedea Mihai Plămădeală, Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Antonie Plămădeală-detalii biografice*, Sibiu, Editura Andreiană, 2011, pp. 74-78.

¹⁰² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 193; A se vedea foaia matricolă la adresa: <http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2007.%20Brader%20-%20Bucva/Braga%20Roman%20C/index.php>

¹⁰³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 194

¹⁰⁴ *Ibidem*

discuții cu maica Mihaela asupra viitorului monahismului românesc în condițiile date de regimul comunist. Însă, anchetatorul a insistat asupra legăturilor avute de Braga cu „legionari”, călugări sau laici, care frecventau unele mănăstiri. În replică, Braga explică confuzia care exista în această privință, astfel: „Codreanu, în cartea sa, pe care am citit-o în anul 1947, vorbește despre crearea unui om așa-zis nou, lucru ce se poate realiza prin renunțarea în ce privește unele pasiuni sau porniri, despre care el vorbește în continuarea cărții sale. Tot Codreanu, în această carte, mai vorbește de faptul că linia Bisericii creștine este mult deasupra mișcării legionare. Toate aceste principii enumerate de Codreanu se găsesc în morala creștină de unde Codreanu le-a împrumutat. Față de cele de mai sus, eu care îmi însușisem aceste principii ale moralei creștine și, în special, principiul acela că linia Bisericii creștine este mult deasupra mișcării legionare, mi-am pus problema să trăiesc pe această linie. Așa că îmi amintesc că m-am exprimat, fără să pot preciza față de cine, că dacă legionarii ar accepta superioritatea liniei creștine față de mișcarea legionară, ar ieși din linia politică și ar trăi o viață creștină, de om așa-zis nou, întorcându-se [astfel] la biserică”¹⁰⁵.

Această părere și-o exprimase Braga și în discuțiile purtate cu Ernest Bernea, în timp ce era deținut la Canal, conform declarației consemnată de anchetator la 4 aprilie: „Deși eu eram condamnat pentru activitate legionară, în sinea mea nu mă simțeam atașat acestei organizații politice, deoarece erau contradicții între morala creștină și doctrina acestei organizații. Această contradicție a apărut în special datorită faptului că eu urmasem teologia și, deci, cunoșteam principiile moralei creștine. Bazat pe aceste contradicții, cât și pe structura mea psihică, eu m-am hotărât să mă călugăresc. Am avut acele discuții tocmai cu Ernest Bernea, deoarece citisem o carte a lui, anume «Îndemn la simplitate», în care trata o problemă creștină. [În] plus, știindu-l și legionar am fost curios să văd cum rezolvă el contradicțiile între morala creștină și doctrina acestei organizații politice. Întrucât în ambele părți erau principii din Scriptură, în discuția cu mine, el a căutat să nu se contrazică și mi-a confirmat că între morala creștină și activitatea politică există aceste contradicții de neînălțurat, adică, sau duci o viață creștină conformă cu principiile moralei creștine sau desfășori activitate politică. Cele de mai sus nu au fost, de altfel, decât concluziile la care ajunseseam personal”¹⁰⁶.

Cât despre Arsenie Papacioc, Braga afirmă că l-a cunoscut pe 14 octombrie 1954, atunci când venise la Mitropolia din Iași cu scrisoarea de condamnare a practicilor de la mănăstirea Vladimirești, pentru a fi difuzată tuturor eparhiilor din Patriarhia Română. Braga chiar afirmă că, pentru redactarea acestei scrisori, „furnizasem și eu unele elemente sau argumente [împotriva] dogmelor creștine practicate acolo”, la Vladimirești. Tot despre Papacioc, Braga susține că aflase în închisoarea de la Pitești, că fusese legionar, „iar în timpul când executa o condamnare la Aiud, făcea parte dintr-un grup de legionari mistici”¹⁰⁷, fiind vorba desigur de Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide și alții. „Auzisem, spunea Braga într-un alt interogatoriu, că în penitenciarul Aiud erau mai mulți legionari printre care unul Valeriu Gafencu și alții, numiți Trifan și Marian, care

¹⁰⁵ *Ibidem*, ff. 246-247.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 243

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 244.

duceau o viață de rugăciune în penitenciar, nu mai erau socotiți de ceilalți ca legionari și că aceasta ar fi calea pentru toți legionarii”¹⁰⁸.

Pe 7 aprilie, lui Braga i se consemnează o cu totul altă declarație. Din procesul verbal de interogatoriu reiese că după 1945 mănăstirile ortodoxe deveniseră adevărate fortărețe ale legionarilor care își desfășurau activitatea camuflată sub masca religiei, că Vladimireștii era o „cetățuie legionară”, unde activa și el pe tărâmul legionar; că Bernea, atunci când vorbea de „institut cultural legionar”, de fapt se referea la mănăstiri, unde acum se duce o „activitate subversivă desfășurată de elementele legionare sub egida mănăstirilor și a bisericii”¹⁰⁹.

Evident că un astfel de scenariu nu făcea decât să confirme acuzațiile care se găseau în referatele semnate de ministrul Alexandru Drăghici, atunci când prezenta așa-zisa activitate politică din mănăstirile ortodoxe¹¹⁰.

În urmărirea informativă a Securității

În consecință, în mai 1955, Direcția Regională de Securitate Iași a trecut la verificarea unor legionari ieșeni, eliberați din închisori, și dirijarea altora care mergeau în pelerinaje la diferite mănăstiri¹¹¹. Astfel, la 16 august 1955, sursa „Costică Nițescu” descria pe larg pelerinajul efectuat împreună cu un alt legionar, Neculaie Constantin, la câteva mănăstiri în perioada postului „Adormirii Maicii Domnului”. De multe ori ironic, chiar calomniator la adresa monahilor, sursa arăta că la Slatina l-a găsit pe călugărul Roman Braga de la care a primit sfatul să se spovedească la părintele Arsenie Papacioc. Totodată, Braga ar fi făcut o afirmație care au pus în alertă organele de Securitate: „Comunismul a slăbit, se dărâmă, iar noi [călugării, n.n.] suntem în fruntea luptei; au pornit două armate monahale: a) curentul pornit de la Vladimirești de preotul Ioan și b) curentul pe linia Slatina-Sihăstria-Rarău; se va trece la monahism activ combativ; pe mine m-au închis și astă vară două luni la securitate, dar le-a pierit puterea. După Biblie vom uni bisericile catolică și ortodoxă; avem acum și reviste din străinătate în acest sens; va trebui să adunăm cadre de oameni intelectuali în rândul călugărilor, care să poată lupta eficace. Trăim o perioadă când toți intelectualii încep să se gândească la călugărie; chiar acum avem aici trei bucureșteni”¹¹². Și parcă nu ar fi fost îndeajuns cu acest discurs mobilizator și amenințător la adresa regimului, același Roman Braga ar mai

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 247.

¹⁰⁹ *Ibidem*, ff. 248-252.

¹¹⁰ Referatele întocmite la ordinul lui Alexandru Drăghici sunt numeroase, în materialul de față menționăm pe cele din 20 iunie și 22 octombrie 1955 (Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1 (1945-1958), București, INST, 2001, doc. 154 și 155, pp. 288-305).

¹¹¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, ff. 353-369.

¹¹² *Ibidem*, vol. 3, ff. 181-182. În octombrie 1956, potrivit informatorului „Olteanu”, Braga susținea că el nu a făcut niciodată afirmația conform căreia legionarii au început să intre în mănăstiri, că este o invenție a unei rude, care în urma arestării ar fi declarat așa ceva. Tocmai din acest motiv, Braga susținea că a fost arestat în martie-aprilie 1954 și anchetat în încercarea Securității de a-l implica în cazul mănăstirii Vladimirești (*Ibidem*, f. 347). Se pare că această imagine fusese indusă de către agenți ai Securității, mai ales că despre Roman Braga se arăta că „este cu gândul numai la Dumnezeu și nu la cele pământești (*Ibidem*).

fi adăugat: „Avem aici pe arhimandritul Cleopa, fost stareț la Sihăstria, un preot sfânt care este duhul munților, mare cunoscător bisericesc. Toată ziua este în munți; are un secret cunoscut numai de el; are 5-6 anahoreți pe care nu-i cunoaște nimeni, decât el; sunt pustnici care fug de oameni și cărora Cleopa le duce mâncare în secret la câte o cioată, un copac convențional”¹¹³.

Ulterior, sursa „Costică Nițescu” a fost la schitul Rarău, unde în data de 13 august 1955 înregistra fragmente dintr-o predică a egumenului Daniil: „Conducătorii de azi slujesc diavolului; ei au ajuns să ne aducă unde suntem; dacă nu scăpăm de ei ajungem la distrugere totală; în zilele noastre criminalitatea a luat proporții de speriat; s-a ajuns la crime îngrozitoare; în pușcărie tineretul țării a fost supus la chinuri din cele mai mari. Democrații simt că își pierd terenul; biserica îi doboară, deoarece armata lui Hristos este mai tare și dacă toți vom fi credincioși, vom fi de neînfrânt; regimul atacă tineretul și vrea să-l educe în zeci de organizații; pentru prima dată în lume, minciuna și înșelătoria sunt ridicate la rangul de cinste. În artă, poezia este o teroare. În Rusia sovietică poezii sunt obligați să cânte ciocanul și tractorul; asta e o grozăvie. Au încercat să-l înlăture pe Dumnezeu indirect, cântând cosmosul și infinitul, dar au fost opriți. Materialismul neghiob susține că omul se trage din maimuță; probabil că maimuța sovietică o fi o perfecțiune a maimuței din pădure. Dar eu le spun țăranilor: Comuniștii spun că vă înrudiți cu maimuța. Eu zic să vă înrudiți cu cel perfect-cu Dumnezeu. Comuniștii vă trag în jos, iar eu vă trag în sus. Auzi, un oarecare pașoptist, un Marx, se ridică contra lui Dumnezeu, contra comorilor spirituale de 2000 de ani, contra bisericii, contra tuturor sfinților din calendar, contra adevărului - el un biet vierme. Misticismul este într-adevăr un spin al popoarelor, dar al celor pseudo-creștine, iar pentru adevărații creștini, misticismul are un alt sens-este vorba de mântuire, este raiul”¹¹⁴.

Într-o adresă a Direcției Regionale de Securitate Iași, din 22 octombrie 1955, către Direcția Regională de Securitate Suceava erau semnalate aceste aspecte, adăugându-se că ieromonahul Arsenie Papacioc fusese la 16 octombrie la Mitropolia din Iași, „unde a luat legătura cu mai multe elemente ce sunt urmărite de noi prin acțiunea noastră de verificare”¹¹⁵.

Această sesizare avea să declanșeze verificarea informativă asupra călugărilor semnalati: Cleopa Ilie, Arsenie Papacioc și Daniil Sandu Tudor de la Rarău. La 24 decembrie 1955, Direcția Regională de Securitate Suceava întocmea un „plan de măsuri privind descifrarea unor sesizări din care rezultă existența unor elemente ce desfășoară activitate organizată legionară”. Pe lângă cele sesizate de Securitatea din Iași, ofițerii de la Suceava adăugau o serie de informații legate de vizitarea cabanei Rarău și de frecventarea mănăstirilor nemțene și sucevene, mai ales cele vizate, de către legionari cu antecedente penale; că aceștia ar fi primit ordine în perioada detenției de la diferiți lideri legionari pentru a se organiza subversiv în munți împotriva regimului, mai ales în jurul simbolului reprezentat de crucea căpitanului de pe Rarău, refăcută de un vechi legionar,

¹¹³ *Ibidem*, f. 182.

¹¹⁴ *Ibidem*, ff. 185-186.

¹¹⁵ *Ibidem*, ff. 177-178.

și că muntele Rarău ar fi considerat de unii legionari fanatici ca „muntele sfânt” și că de aici poate porni lupta împotriva comunismului sub stindardul credinței¹¹⁶.

Informațiile erau exagerate atâta vreme cât foști legionari, precum Arsenie Papacioc, abandonaseră lupta politică adoptând-o pe cea spirituală din momentul intrării în monahism. La fel de exagerată era asocierea unor astfel de atitudini politice cu personalitatea ieroschimonahului Daniil, care în perioada interbelică militase alături de oameni de cultură de stânga, iar din 1945 activa pe tărâmul eminent religioasă. Absurd era în cazul lui Cleopa Ilie care nu făcuse niciodată politică, fiind un duhovnic recunoscut în întreg spațiul românesc.

Între cele 17 măsuri preconizate a fi luate de către Securitatea Suceava, în urma celor semnalate, precizăm: „infiltrarea la mănăstirea Rarău a informatorului «Paul Adrian»” și „recrutarea și scoaterea din penitenciar a deținutului Apvăloaie Constantin”¹¹⁷. În același document se arată că „planul de combinație și de infiltrare a susnumitului în mănăstirea Slatina va fi prezentat până la data de 25 ianuarie 1956”; „se va lua în studiu și se va recruta numitul Istrate Grigore, fost șef al poliției legionare Slatina-Pitești, medic, urmărit pe bază de acțiune informativă individuală pe linia Serviciului III, cu domiciliul în prezent în comuna Crucea¹¹⁸, în vederea dirijării lui pe lângă Savu Mihai și Moise Victor, ce urmează să fie mutat în comuna Crucea, prin intermediul informatorului «Tacu Ilie», lucru ce i-a solicitat sursei”; „pentru studierea unor elemente din mănăstiri se vor face marșrutizări a unor informatori, care au mai fost la aceste mănăstiri și au dat rezultate. În acest scop, sursa «Galina», a raionului Fălțiceni, va fi marșrutizată la mănăstirea Slatina. Informatoarea «Tatiana» a Biroului II din Serviciul II, de asemenea, va fi marșrutizată la mănăstirile Slatina și Râșca. Informatorul «Moise Vasile», de la Schitul Cămârzeni, va fi marșrutizat la mănăstirea Slatina și în același timp instruit de a solicita mutarea la această mănăstire. [...] Toate aceste marșrutizări au scopul arătat mai sus. Ele se vor face în cursul lunilor ianuarie și februarie 1956 și apoi de câte ori va fi necesar”; „se va lua legătura cu Regiunea Bacău în vederea acoperirii informative a obiectivului mănăstirea Sihăstria, din Tg. Neamț”; „anchetarea deținutului Plămădeală Leonida, care a fost arestat în cursul anului 1954, de la mănăstirea Slatina. [...] În funcție de rezultatele ce se vor obține se vor face noi propuneri”¹¹⁹.

De asemenea, Securitatea a declanșat o serie de verificări privind persoanele, considerate „legionare”, care aveau legături cu Roman Braga și Arsenie Papacioc, precum: Adrian Făgețeanu, fost călugăr de la mănăstirea Antim, care se afla încarcerat

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. 1, ff. 88-92.

¹¹⁷ Este vorba de Păvăloaie Constantin, născut la 13 mai 1924, în Dolhasca, județul Iași. În mai 1948, ca student, a fost arestat, apoi condamnat, în 1949, la 15 ani muncă silnică pentru participare la o „organizație subversivă”. A cunoscut reeducarea de la Pitești, fiind apoi transferat la Gherla și Aiud. În septembrie 1955 este mutat la Suceava, intrând astfel în atenția organelor de Securitate care cercetau problema mănăstirilor Sihăstria-Slatina-Rarău (<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2004.%20Pat%20-%20Pavel/Pavaloaie%20Constantin/index.php>).

¹¹⁸ Localitate în raza căreia se afla schitul Rarău.

¹¹⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, ff. 94-97.

în penitenciarul Făgăraș, grațiat prin Decretul nr. 421/1955, dar arestat din nou pentru infracțiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare”; Nicolae Constantin, zis „Sfântu”, care frecventa mănăstirile din Moldova, în special Slatina și Rarău și Vartolomeu Dolhan, călugăr la Mitropolia din Iași¹²⁰.

La mai puțin de o lună, Direcția Regională de Securitate Suceava strângea primele note informative despre activitățile de la Rarău și Slatina. De pildă, la 6 ianuarie 1956, sursa „Constantin Nițescu” dădea o notă informativă în care relata despre vizita lui, împreună cu Nicolae Constantin, la schitul Rarău. Sursa fusese chiar îndemnată de ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor să rămână în această chinovie în care intrau viețuitori cu studii superioare pentru a lupta împotriva regimului, prin predică, cateheză, meditații teologice, studierea operei Sfinților Părinți și ghidarea spirituală a turiștilor care vizitau acest așezământ. De asemenea, sursa menționa aprecierea de care se bucura Arsenie Papacioc în ochii duhovnicului Daniil Sandu Tudor, considerându-l un călugăr ales pentru îndreptarea sufletească a credincioșilor, mai ales a multor legionari care abandonaseră lupta politică¹²¹.

În aceeași notă, „Constantin Nițescu” nu ezita să reproducă afirmația lui Nicolae Constantin: „Eu țin la Rarău, pentru că este un leagăn al legionarismului. Căpitanul și Ion Moța sunt sfinți și se bucură acolo, în cer, când noi venim la Rarău”¹²². O astfel de afirmație, chiar și dacă nu fusese rostită de persoana în cauză, era îndeajuns pentru Securitate să suspecteze activitatea spirituală de la Rarău ca fiind de nuanță politică legionară.

Câteva zile mai târziu, Securitatea primea de la informatorii „Gustav” și „Ioșca” o confirmare a suspiciunilor de activitate legionară de la schitul Rarău aflat în strânsă legătură cu mănăstirea Slatina.

Cu aceste informații, cei din Securitate ajungeau la concluzia că, la nivelul celor două așezăminte monahale, exista o „activitate subversivă legionară sub mască mistică religioasă”. Ca monahi cu activitate suspectă la Slatina erau menționați: Petroniu Tănase, Arsenie Papacioc, Antonie Plămădeală și Cleopa Ilie¹²³.

Legătura dintre Rarău și Slatina era evidențiată și de informația conform căreia Daniil Sandu Tudor fusese cel care în 1954 îi dusesse pe cei doi duhovnici, Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc, la patriarhul Justinian Marina în scopul obținerii reabilitării din partea autorităților statului. Acest aspect era amintit de sursa „Paul Adrian”, care în ianuarie 1956 era dirijat de Securitate să culegă informații din mediul schitului de la Rarău¹²⁴.

Uneori, Arsenie Papacioc este prezentat în documentele Securității într-o descriere exagerată, ca un veritabil legionar fanatic, care caută oricând să conspire împotriva regimului. Astfel, la 30 ianuarie 1956, într-un plan comun de acțiune al Direcțiilor regionale de Securitate Iași și Suceava se arăta că ieromonahul „Arsenie (sub acest nume se ascunde legionarul Anghel Papacioc, fost ajutor șef de organizație județeană legionară a orașului Stalin) a afirmat printre altele că el a fost duhovnicul

¹²⁰ *Ibidem*, vol. 3, ff. 57-58, 187-192.

¹²¹ *Ibidem*, ff. 169-172.

¹²² *Ibidem*, f. 172.

¹²³ *Ibidem*, ff. 148 și 168.

¹²⁴ *Ibidem*, vol. 3, f. 165.

legionarilor arestați la Aiud, unde a stat și el închis. Apoi l-a îndemnat pe informator să se mărturisească la Rarău, la preotul Sandu Tudor Daniel, caracterizându-l ca un om inteligent și care a făcut doi ani de pușcărie”¹²⁵.

Evident că aceste afirmații erau exagerate. Arsenie Papacioc nu putea fi duhovnic al legionarilor în timpul detenției de la Aiud, deoarece nu era hirotonit ca preot, tot așa cum nu se ascundea la Slatina, sub numele de Arsenie, atâta vreme cât autoritățile știau acest lucru. Totuși, un sâmbure de adevăr există în această declarație, după cum Ioan Ianolide îl caracterizează în memoriile sale pe Arsenie Papacioc cu o viețuire creștină aleasă: „S-a călugărit din vocație. [...] Caracter integru. Energie necurmată și imensă putere de iubire. Om de luptă și sacrificiu. Conștiință și capacitate misionară. A făcut prozeliți înainte și după ce a depus votul monahal. S-a zbatut să impună adevărata conștiință creștinilor și a reușit. Luptător încercat, el spunea: «Noi înfruntăm pe atei la ei acasă». Este un far al lui Hristos”¹²⁶.

În același plan de acțiune al Securității, ofițerii aminteau despre traiul monahal auster din munți al părintelui Cleopa Ilie, cu ale sale întâlniri cu anahoreții, în concluzie arătându-se: „Presupunem că anahoreții despre care se vorbește în material, alimentați de Cleopa Ilie, sunt fugari urmăriți de organele noastre”¹²⁷.

Cu astfel de informații, cei din Securitate ajunseseră la concluzia că există „un canal legionar pe linia Slatina-Sihăstria-Rarău”, în frunte cu Daniil Sandu Tudor, în care mai erau implicați duhovnicii Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc¹²⁸.

Aceste indicii au condus la inevitabila deschidere a dosarului de verificare de grup la 10 februarie 1956, ca o acțiune comună a celor două regionale de Securitate¹²⁹. Această activitate informativă presupunea o verificare organizată după un plan de acțiune, revizuit periodic, care prevedea recrutarea și dirijarea unor informatori în vederea confirmării sau nu a suspiciunilor care planau asupra persoanelor în cauză. Periodic, fiecare regională de Securitate întocmea o „notă de stadiu asupra rezultatelor obținute în cadrul acțiunilor”. Din partea regiunii Iași răspundea locotenentul Nica Petru, iar din partea regiunii Suceava era desemnat locotenentul Waxman Samoilă. Se preconiza infiltrarea informatorului „Paul Adrian” în obștea schitului de la Rarău, pentru a fi tuns monahal, deoarece în acest obiectiv nu exista rețea informativă¹³⁰.

De asemenea, ofițerii de la cele două regiuni de Securitate vizau eliberarea unor legionari din închisoare prin rejudecarea lor și recrutarea ca informatori pentru a fi dirijați prin legenda intrării în monahism¹³¹.

Se avea în vedere o combinație informativă, prin dirijarea informatorului „Zamfirescu Vasile” al Direcției Regionale de Securitate Iași în mediul mănăstirii

¹²⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 82.

¹²⁶ Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos-document pentru o lume nouă*, ediție îngrijită la mănăstirea Diaconești, București, Editura Christiana, 2006, p. 328.

¹²⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 1, f. 83.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 98.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 1.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 98.

¹³¹ *Ibidem*, ff. 85-86.

Slatina, cunoștință a lui Arsenie Papacioc, care era judecat într-un proces de drept comun, în stare de libertate, la intervenția Securității¹³².

Conform planului de măsuri, informatorul „Zamfirescu Vasile” trebuia infiltrat de Securitate în mediul mănăstirii Slatina, „pentru cunoașterea legăturilor și activității legionare desfășurate de numitul Anghel Papacioc”. Infiltrarea era prevăzută pentru o perioadă de 20-30 zile, timp în care urma să se clarifice situația juridică pe care o avea la Iași. Acesta urma să fie primit de Arsenie Papacioc pe care îl cunoștea din timpul detenției de la Aiud. Informatorul era instruit să stabilească următoarele probleme: „Dacă toți călugării din mănăstire sunt călugări autentici sau sub masca de călugări se ascund elemente căutate de organele noastre; care este legătura între mănăstirea Slatina și mănăstirea Rarău, respectiv între Sandu Tudor și Anghel Papacioc; ce legături există între aceștia și călugării de la mitropolia din Iași; ce legături are în regiunea Suceava Anghel Papacioc și Sandu Tudor; ce rol are în mănăstire preotul călugăr Cleopa și ce legături are cu munții; ce persoane vizitează mănăstirea și cu ce scop”¹³³.

La capitolul „pregătiri pentru plecarea informatorului” se prevedea: „Îmbrăcămintea- foarte modestă; Alimente-pentru câteva zile (slănină, pâine de oraș, 1 litru rachiu sau două); bani-suma de 2-300 lei la aprecierea noastră; acte de identitate-buletin de la biroul populației și biletul de eliberare din penitenciar”.

Însă, cel mai interesant aspect din instruirea sursei este legat de comportarea pe care urma să o adopte în mănăstire: „În incinta mănăstirii informatorul va trebui să aibă o atitudine cât mai religioasă a mănăstirii [sic!]. Să nu se lase antrenat în discuții privind activitatea sa legionară după eliberarea din penitenciar în anul 1946. În cazul în care totuși va trebui să răspundă la eventualele întrebări ale lui Anghel Papacioc privind activitatea sa după această dată, va arăta în mare activitatea dusă în regiunea Timișoara, legătura cu mănăstirea Vladimirești, legătura avută cu comandantul legionar din Iași în anul 1947 și alte aspecte reale din activitatea care a avut-o după eliberare. Pentru ca legenda de intrare în mănăstire să prindă cât mai bine, va trebui ca informatorul să adopte atitudinea omului care se află în impas, adică posomorât, gânditor și cu puține speranțe în viitor, aceasta și pentru ca Anghel Papacioc să caute să-l încurajeze și să-i dea speranțe de viitor care vor consta în mod sigur din «speranțe legionare» și aspecte al activității legionare prezente pe care o conduce el sau alții. În cazul când Anghel Papacioc va căuta să-i facă cunoștință cu alte elemente, fie călugări din alte mănăstiri sau persoane din afara mănăstirii Slatina, informatorul va trebui să aibă o oarecare rezervă bine manifestată, motivată sub pretextul că în poziția în care se află e mai bine să fie cunoscut de mai puține persoane”¹³⁴.

Am redat aceste aspecte pentru a ne putea forma o imagine asupra modalității în care Securitatea înțelegea să infiltreze informatori în obiectivele vizate, mai ales în cele monahale. Au fost mai mulți informatori dirijați, în special la schitul Rarău, dar nu insistăm asupra acestui aspect, pentru a nu ne îndepărta de subiectul pe care îl studiem.

În această perioadă, activitatea monahală de la Slatina și Rarău s-a intensificat, după cum era semnalat Securității de către informatorii dirijați în problemă. De pildă, la

¹³² *Ibidem*, f. 77.

¹³³ *Ibidem*, f. 78.

¹³⁴ *Ibidem*, ff. 78-80.

16 iulie 1956, sursa „Sergiu Macarovici”, al MAI Iași, infiltrat la Rarău, arăta că ieroschimonahul Daniil fusese chemat de către ieromonahul Antonie Plămădeală la Slatina pentru a participa la tunderea în monahism a lui Andrei Scrima, bibliotecar la Patriarhia Română, care urma să plece în India cu o bursă de studii¹³⁵.

După mai bine de șase luni de la inițierea mapei de verificare, la 27 septembrie 1956 Securitatea regiunii Suceava deschidea dosarul de urmărire informativă de grup nr. 311 împotriva lui Daniil Sandu Tudor, Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc. Principalul suspect din dosar era ieromonahul Daniil suspectat că desfășoară „activitate legionară sub masca religiei”; urmărește mărirea schitului Rarău, în special prin „atragera elementelor tinere legionare eliberate din penitenciare, și că duce o acțiune intensă împotriva materialismului dialectic, mai ales prin predici. În această acțiune este ajutat de Arsenie Papacioc, de la mănăstirea Slatina, care desfășoară o activitate remarcabilă”¹³⁶. Din acest motiv, în perioada iulie-septembrie 1956, mai ales Daniil Sandu Tudor a fost urmărit prin filaj și fotografiat în toate legăturile pe care le întreține în regiunea Suceava și în București¹³⁷.

De altfel, cazul devenise extrem de important, până la nivelul Direcției Generale de Securitate, mai ales pentru faptul că obiectivul Daniil Sandu Tudor făcea vizite periodice la București, iar cele două așezăminte monahale vizate erau cercetate de tineri studenți. De pildă, în urma unei scurte șederi la schitul Rarău, agentul „Sergiu Macarovici” furniza la 16 iulie 1956, la cabana Rarău, o notă informativă ofițerului de legătură, locotenent Mircea Selig, de la Biroul Culte al DRSS Iași, și în prezența locotenentului Ion Botofei, din Direcția de Informații Interne de la București. În notă, sursa informa despre slujba tunderii în monahism a lui Andrei Scrima, care îl avea ca naș pe arhimandritul Benedict Ghiuș, eveniment care urma să se desfășoare la mănăstirea Slatina, la 26 iulie, prin participarea monahilor Cleopa Ilie, Petroniu Tănase, Arsenie Papacioc și a ieroschimonahului Daniil, chemat de ieromonahul Antonie Plămădeală. Informatorul nu ezita să remarce graba consumării acestui moment, deoarece proaspătul monah urma să plece cu bursă de studii în India. El chiar cerea ca Scrima „să fie verificat, filat și controlat la plecarea din țară”, motivând că toate acestea ar fi acțiunile „unei agenturi de spionaj”. Din acest motiv, sursa enumera relațiile strânse pe care Sandu Tudor le avea cu diferiți oameni de cultură și monahi, menționând pe: arhitectul Constantin Joja, doctorul Vasile Voiculescu, profesorul Alexandru Mironescu și fiul său Șerban, arhimandritul Benedict Ghiuș, monahii Sofian Boghiu și Felix Dubneac¹³⁸. Cât privește implicarea lui Arsenie Papacioc în cazul tunderii lui Andrei Scrima, se arăta că el fusese cel care îl spovedise pe tânărul aspirant la viața monahală și care urma să primească hirotonia de preot de la Patriarhia din Constantinopol¹³⁹.

Aceleași persoane participante la tunderea în monahism a lui Scrima figurau în grupul de inițiativă, care la 16 septembrie 1956 înaintau un memoriu către patriarhul Justinian pentru reînființarea seminarului monahal, dacă nu la mănăstirea Neamț, atunci

¹³⁵ *Ibidem*, f. 103.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 1.

¹³⁷ *Ibidem*, ff. 118-145.

¹³⁸ *Ibidem*, vol. 3, ff. 110-111.

¹³⁹ *Ibidem*, dosar nr. 185003, vol. 3, ff. 34-35.

la Curtea de Argeș, acolo unde se afla fostul director, arhiepiscopul Pavel Șerpe¹⁴⁰. Inițiativa a fost contracarată atât de către Departamentul Cultelor, cât și de Securitate, prin arestările operate în mediul mănăstirii Neamț¹⁴¹.

Demersul inițiatorilor era pornit din dorința de a asigura formarea intelectuală a monahilor români în contextul procesului de reînduhovnicire pornit de Cleopa Ilie la Slatina și continuată de Arsenie Papacioc și egumenul Daniil la Rarău. Evident că un astfel de demers nu putea fi acceptat de către autoritățile statului, în urma informațiilor primite pe rețeaua informativă, Securitatea considerând că se află în fața unei adevărate „conspirații legionare” în mediul monahal cu legături și sprijin până la vârful Bisericii¹⁴². Legătura dintre cele două așezăminte era puternică, după cum în august 1956 tinerii studenți care urmau să participe la întâlnirea duhovnicească și culturală de la Rarău erau conduși de către ieromonahii Petroniu Tănase, noul stareț de la Slatina, și Roman Braga, de la Mitropolia din Iași¹⁴³.

Dar Securitatea culegea informații în continuare despre Arsenie Papacioc. De pildă, la 11 noiembrie 1956 i se lua o declarație lui Constantin Păvăloaie, aflat în penitenciarul Aiud. Afirmările acestuia par exagerate, iar unele lipsite chiar de realitate, atunci când susține că „în anul 1946 sau 1947 Papacioc a evadat din penitenciarul Aiud” și că ar fi fugit în Banat și la București în vederea continuării luptei legionare; că ar fi lucrat „sub nume fals” ca funcționar la Canal, apoi „prin 1951 sau 1952 a fost demascat și arestat”¹⁴⁴.

Totuși, într-un plan de măsuri din 24 august 1956, DRSS Suceava avea în vedere stabilirea mai multor aspecte privind mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău, precum: „adevăratul caracter al activității lui Sandu Tudor; dacă duce activitate izolată sau primește indicații de la Mitropolia din Iași sau mănăstirea Slatina; cu cine ia legătura atunci când face deplasări în alte localități (ne este semnalat că face dese deplasări și în mod deosebit la București) și cu ce scop; dacă la schitul Rarău sunt adăpostite elemente fugare”. Pentru aplicarea acestor măsuri, sursa „Temistocle” (fost director al Seminarului teologic din Galați) urma să fie dirijată în mediul mănăstirii Slatina, deoarece îi cunoștea pe Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc. Cu ajutorul acestuia se dorea clarificarea „contrazicerilor din materiale, natura activității, dacă este o activitate mistică sau sub această mască se desfășoară activitate legionară, despre ce anahoreți este vorba și i se va da posibilitatea să aprecieze care este situația de la schitul Rarău și mănăstirea Slatina”¹⁴⁵.

De asemenea, se prevedea anchetarea fostei starețe de la Vladimirești, Veronica Gurău și dirijarea sursei „Olteanu Aurel”, pe lângă călugărul Roman Braga¹⁴⁶.

Se mai preconiza culegerea de informații în problema reorganizării mănăstirii Putna cu monahi de la Slatina îndrumați personal de ieromonahul Cleopa Ilie și

¹⁴⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 74, vol. 7, ff. 61-63.

¹⁴¹ *Ibidem*, dosar 13143, ff. 89-92; Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, doc. 161, pp. 312-313.

¹⁴² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, ff. 130bis, 142.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 279.

¹⁴⁴ *Ibidem*, ff. 242-242v.

¹⁴⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 53.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 62.

verificarea cazului Andrei Scrima, care fusese tuns în monahism înainte de a pleca în străinătate¹⁴⁷.

Ca o completare la acest plan de acțiune, la 28 februarie 1957, Securitatea Suceava avea în vedere eliberarea deținutului Constantin Păvăloaie, utilizat de Serviciul K în calitate de „agent de cameră” cu numele de „Laurențiu Emil” și infiltrarea lui în mediul mănăstirii Slatina. După ce la 11 noiembrie 1956 dăduse o declarație despre Arsenie Papacioc, Păvăloaie trebuia scos din închisoare și dirijat în mediul mănăstirii Slatina. În acest sens, Securitatea intenționa să determine rejudecarea procesului lui Păvăloaie, prin intervenție la Procurorul general, pentru ca astfel să se obțină eliberarea din penitenciar. În acest timp, agentul trebuia să primească îngrijiri medicale și să fie instruit în problemă. Eliberat, Păvăloaie trebuia să se îndrepte spre mănăstirea Slatina, urmând chiar să accepte tunderea în monahism¹⁴⁸.

Agentul „Laurențiu Emil” era important pentru Securitate, deoarece informațiile date de el se încadrau perfect în scenariul construit în problema monahală. De pildă, acesta informa despre discuțiile purtate de Gheorghe Brahonschi, fost șef al corpului studentesc legionar, care ar fi afirmat că mulți legionari eliberați din închisori intenționează să intre în monahism și că speră ca acest fenomen să nu se generalizeze, deoarece „mișcarea are nevoie de luptători”. În acest dialog a intervenit Niculescu Ilie, care ar fi afirmat că a avut legături cu „unii călugări legionari de la o mănăstire din apropiere de Sinaia”, aceasta putând fi numai așezământul monastic de la Predeal, al cărui cimitir fusese loc de pelerinaj pentru legionari în anii 1940-1941. Apoi, că „un grup de legionari, toți doctori în teologie în frunte cu episcopul Ghiuș, foști o parte din ei la schitul Antim din București, în prezent se află adunați undeva la o mănăstire din țară și acolo studiază anumite probleme legionare”¹⁴⁹.

Este clar că informațiile colportate de către cei din închisoare erau distorsionate. Benedict Ghiuș, pentru că despre el este vorba, nu era episcop, iar așezământul de la Antim nu era schit, ci mănăstire, cum exagerată este și afirmația privind studierea „anumitor probleme legionare”. Toate acestea denotă lipsa elementară de cultură religioasă a colportorilor, dar care convenea perfect intereselor Securității.

În cursul anului 1957, sursele dirijate de Securitate în cele două medii monastice au furnizat informații numeroase, multe detaliate, legate mai ales de relațiile pe care le avea Sandu Tudor și activitățile depuse fie la Rarău, fie în alte circumstanțe cultural-religioase.

Treptat în informațiile oferite de surse, Securitatea primește o serie de elemente incriminatorii la adresa lui Sandu Tudor și celorlalți doi călugări urmăriți. În iulie 1957, „Rareș I.” relatează despre retragerea spirituală din 1943 de la Cernăuți, acțiune culturală care ar fi fost continuată după 1945 la mănăstirea Antim, apoi la schitul Rarău, unde Sandu Tudor dorea să creeze „un cerc filosofic”, cu intelectuali din București, călugări îmbunătățiți și studenți și prin atragerea foștilor legionari eliberați din închisori. Iar la această acțiune ar participa inclusiv cei de la mănăstirea Slatina și foștii membri ai

¹⁴⁷ *Ibidem*, ff. 63-67.

¹⁴⁸ *Ibidem*, ff. 61-62.

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 50.

Rugului Aprins¹⁵⁰. De altfel, același, informator își exprima opinia despre activitatea lui Daniil Sandu Tudor: „Consider că e vorba de o grupare cu caracter mistic, care își are centrul în București și pentru care schitul de pe Rarău și activitatea lui Sandu Tudor reprezintă doar o «filială». Scopul lor mărturisit este acela de a atrage cercuri cât mai largi de oameni și îndeosebi intelectuali, spre o viață ruptă de problemele sociale, o viață spirituală, cu respectarea întocmai a celor mai severe (și absurde) dogme creștine-ortodoxe; sensul politic al acțiunii a ieșit mai puțin în evidență în discuțiile lui Sandu Tudor și mai mult în discuția cu Mironescu, care contează pe o prăbușire a actualului regim și accentuează rolul important al Angliei. Cred că în momentul de față gruparea nu are forme organizatorice, în afara bisericii oficiale ortodoxe, dar presupun că a și înmănușat peste 10-200 de intelectuali și tineri, care au conștiința unei unități de acțiune. Este evident că aceștia și-au propus să creeze un curent foarte larg, care să pună regimul nostru în situații grele, discreditând în mase materialismul și poate și unele aspecte practice ale politicii partidului. Ei mizează foarte mult pe superioritatea care ar decurge din consecvența și stabilitatea instituțiilor religioase ortodoxe, în contrast cu modificările dese ale politicii partidului și ale politicii «omenești» în general. [...] Este evident că Sandu Tudor nu aprobă legionarismul, totuși preponderența foștilor legionari în câteva mănăstiri ar putea prezenta la un moment dat o primejdie”¹⁵¹.

Această prezentare succintă a activității lui Daniil Sandu Tudor nu făcea decât să se potrivească cu scenariul Securității, care echivala cu o veritabilă „conspirație legionară în Biserică”.

Nu era scăpată din vedere nici mănăstirea Slatina, la al cărei hram de la 6 august 1957 erau dirijați mai mulți informatori. În acest sens, informatorul „Gustav” era instruit pentru a sta o perioadă de câteva zile la Slatina, după următorul instructaj: „Să respecte programul impus în timpul hramului; să participe la slujbele, care vor avea loc; să fie în compania elementelor ce conduc mănăstirea, însă în măsura în care este agreat, fără a se observa insistență din partea agentului. Agentul va trebui să stabilească: cum are loc sărbătorirea hramului bisericii; cine participă, ca: preoți, călugări, intelectuali, tineri etc.; ce slujbe se țin și caracterul predicilor; dacă se vor forma grupuri izolate de elemente și componența lor. În general agentul va trebui să dea dovadă de multă perspicacitate și să sesizeze orice eveniment, care va avea loc cu ocazia acestui hram”¹⁵².

La sărbătoarea Slatinei mai mulți informatori arătau că la slujbă participaseră ca invitați: ieromonahii Ghervasie Crețu, de la catedrala patriarhală, Valeriu Niculăiasa, de la mănăstirea Ciorogârla, de lângă București, Cleopa Ilie, de la mănăstirea Sihăstria, Dosoftei Moraru, starețul de la Putna, Martinian, starețul de la Dragomirna, maici de la mănăstirea Râșca și Roman Brața de la Mitropolia din Iași. Informatorii nu ezitau să remarce lipsa starețului slătinean Petroniu Tănase și al ieromonahilor Arsenie Papacioc și Antonie Plămădeală. De altfel, cel din urmă își motiva lipsa de la slujire pe faptul că nu dorește să se evidențieze, deoarece în rândurile credincioșilor se aflau agenți ai Securității¹⁵³. Aceeași prudență constatăm din partea lui Arsenie Papacioc la hramul

¹⁵⁰ *Ibidem*, vol. 3, ff. 307-314.

¹⁵¹ *Ibidem*, ff. 319-320.

¹⁵² *Ibidem*, f. 305.

¹⁵³ *Ibidem*, ff. 293-297.

schitului Rarău, din 15 august 1957, unde urma să se desfășoare chiar un simpozion cultural-teologic, cu participarea unor studenți de la București. În schimb, la invitația făcută de Daniil Sandu Tudor, răspuseseră călugării Roman Braga, Petroniu Tănase, Antonie Plămădeală și Paulin Lecca¹⁵⁴.

Acesta din urmă fusese adus de Sandu Tudor de la mănăstirea Frăsinei, pentru a-l închinovia în obștea sa. Lecca fusese printre tinerii care participaseră la conferințele Rugului Aprins de la Antim, apoi la retragerea spirituală de la Govora din 1946. După această dată, Lecca fusese suspectat de Securitate de sprijin acordat fugarilor, din acest motiv mutându-se la Frăsinei, acolo unde Daniil Sandu Tudor l-a găsit.

De altfel, Lecca acceptase venirea la Rarău și pentru admirația pe care o purta pentru duhovnicul Arsenie Papacioc, despre care afirma că acesta „s-a lepădat total de legionarism și de orice preocupare politică”¹⁵⁵.

Am văzut că Securitatea monitoriza întâlnirile călugărilor din mănăstirilor vizate, aspecte care nu făceau decât să confirme relațiile strânse pe care aceștia le aveau și suspiciunile care planau asupra lor.

Cu toate acestea, unele măsuri vizate de Securitate nu fuseseră puse în aplicare. Într-un plan de măsuri din 2 noiembrie 1957, printre altele, se prevedea ca până la 15 decembrie, același an, Direcția regională de Securitate Suceava să ducă la îndeplinire combinația informativă cu agentul „Laurențiu Emil”, care nici până la această dată nu fusese dirijat în mediul mănăstirii Slatina, pentru a cunoaște asupra „activității ce o desfășoară Anghel Papacioc și celelalte elemente din mănăstire”¹⁵⁶. Se pare că această măsură nu a mai fost dusă la îndeplinire.

De asemenea, era vizat călugărul Adrian Făgețeanu, fost legionar, care după o condamnare de 8 ani pentru „crime contra umanității”, apoi amnistiată prin Decretul 421/1955, fusese recent eliberat. La arestare, el viețuia la Crasna gorjeană, unde stareț fusese Sandu Tudor. Așa se face că, după eliberare, și-a căutat mentorul spiritual, găsimdu-l la Schitul Rarău.

În acest context, Direcția Informații Interne avea în vedere ca până la 1 decembrie 1957 să se treacă la reținerea și anchetarea lui Făgețeanu pentru infracțiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare”. Prin anchetarea sa, cei din Securitate doreau să se documenteze „asupra activității ce se desfășoară la schitul Rarău și mănăstirea Slatina”¹⁵⁷.

În același plan, Direcția regională de Securitate Iași era însărcinată să monteze instalație de tehnică operativă la domiciliul monahului Roman Braga¹⁵⁸.

Arestarea părintelui Arsenie Papacioc

O informație care a atras atenția Securității a fost cea legată de relația lui Sandu Tudor și a celor de la Slatina cu Andrei Scrima. La 20 mai 1957, informatorul „Rareș I.” relata o discuție purtată cu Sandu Tudor la schitul Rarău, în care egumenul povestea

¹⁵⁴ *Ibidem*, vol.1, f. 413.

¹⁵⁵ *Ibidem*, f. 418.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 46.

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 47.

¹⁵⁸ *Ibidem*, ff. 17-18.

despre circumstanțele obținerii de către Scrima a bursei de studii în India, cum a plecat în Occident, cum întreține corespondența cu el, pentru că „esențialul este că a trecut în lumea liberă”¹⁵⁹.

O astfel de afirmație concorda cu opinia starețului Petroniu Tănase de la Slatina, care spunea că „se pun mari nădejdi în călătoria lui Andrei Scrima de la București în India”¹⁶⁰.

De altfel, corespondența lui Scrima cu membri ai fostului grup al Rugului Aprins a reprezentat o parte importantă a urmării informative desfășurată de Securitate în problema Sihăstria-Slatina-Rarău. Începând cu mai 1957, între membrii fostului grup al Rugului Aprins de la Antim și Andrei Scrima era interceptată o corespondență, al cărei conținut pentru Securitate prefigura o întreagă conspirație în Biserică. Încă din scrisoarea datată 22 mai 1957, Andrei Scrima îl încuraja pe profesorul Alexandru Mironescu și ai săi prieteni rămași în țară să continue „drumul străduinței voastre”, atunci când se referea la viețuirea duhovnicească de la Rarău și întâlnirile culturale de la București, unde trebuiau formați „admirabili prieteni tineri”, făcându-se referire la studenții care frecventau schitul sucevean condus de Daniil Sandu Tudor. Apoi, Scrima nu ezită să transmită părintelui Dumitru Stăniloae „să adâncească învierea spiritului filocalic”, prin traducerea Filocaliei și răspândirea acestei literaturi în rândul studenților de la Teologie. Tot Scrima îl asigură pe Sandu Tudor că textul Acatistului Rugului Aprins al Maicii Domnului urmează a fi tradus și editat în limba franceză¹⁶¹.

Corespondența cu Scrima este întreținută pe tot parcursul anului 1957 de către Constantin Joja, Dumitru Stăniloae, Sofian Boghiu și chiar patriarhul Justinian Marina și secretarul său, preotul Nițșor Cazacu. Din conținutul acestei corespondențe rezulta componența grupului de activitate duhovnicească și culturală a fostei asociații a Rugului Aprins de la Antim, care acum activa între Rarău-Slatina și București, cerc spiritual în care se aflau inclusiv duhovnicii Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc. Mai mult decât atât, în drumul său spre India, Andrei Scrima făcuse o escală la Paris. Aici luase legătura cu diferite personalități religioase, dintre care jurnalistul Olivier Clement, de la ziarul „Le Monde”. Cu acesta a purtat mai multe discuții în care Scrima i-a prezentat situația reală în care se afla Biserica Ortodoxă din România, restricțiile care i se impun din partea regimului comunist, despre monahismul care refuză cu obstinație să îngenuncheze în fața persecutorului ateu și existența Rugului Aprins. Clement a publicat aceste informații într-un articol, care a mai fost trimis și patriarhului Justinian Marina. Corespondența fiind interceptată de Securitatea română, evident că acest articol a pus pe jar autoritățile comuniste, care considerau că se află puse în fața unei mari „conspirații legionare” până la vârful Bisericii.

Era destul pentru Securitate ca să treacă la măsuri coercitive, mai ales că se prefigura un nou val de arestări determinat de evenimentele de la Budapesta și noua persecuție împotriva Bisericii care începuse în Uniunea Sovietică.

În urma ordinului MAI nr. 107, la 25 februarie 1958, Securitatea a trecut la arestarea monahului Adrian Făgețeanu, în timp ce se afla la mănăstirea Căldărușani. A

¹⁵⁹ *Ibidem*, vol. 3, f. 330.

¹⁶⁰ *Ibidem*, f. 121.

¹⁶¹ *Ibidem*, vol.1, ff. 282-285.

fost luat în ancheta Direcției regionale de Securitate Suceava și interogată asupra „activității sale legionare” din timpul studiilor de la facultatea de teologie, continuată la mănăstirea Antim, după 1947, în cadrul grupului Rugului Aprins. Tot în urma anchetei s-a stabilit că, după ieșirea din închisoare, Făgețeanu a dorit să se închinovieze la Slatina¹⁶².

La 24 aprilie 1958, ministrul Alexandru Drăghici aproba referatul de arestare și anchetare a următorilor: Daniil Sandu Tudor, Roman Braga, Alexandru Mironescu, Benedict Ghiuș, Felix Dubneac, Sofian Boghiu, George Văsâi, Dan Pistol, Șerban Mironescu, Gabriel Rădulescu și Ioan Stoianovici, un frate închinoviat la Rarău. În același referat se arată că, „în funcție de primele rezultate se vor face alte propuneri”¹⁶³.

După cum vedem numele părintelui Arsenie Papacioc nu figura pentru arestare, deși era menționat de câteva ori în referat. Mai mult, nici cei care erau menționați nu au fost arestați imediat, deoarece în mai 1958 la solicitarea anchetatorului Gheorghe Enoiu, Adrian Făgețeanu era mutat în ancheta Direcției de Anchete Penale¹⁶⁴. Amploarea conspirației legionare, care se prefigura pentru autoritățile comuniste, a determinat preluarea cazului de către Direcția Generală a Securității. Iar pentru că anchetarea lui Adrian Făgețeanu nu au dat rezultatele scontate, atunci s-a trecut la arestarea foștilor membri ai Rugului Aprins care activau după 1954.

Arestările s-au consumat în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958 simultan la mănăstirea Slatina și la București. Practic, mănăstirea Slatina a fost asediată de trupele de Securitate, care i-a arestat pe Arsenie Papacioc și fratele Constantin Dumitrescu (viitorul monah Marcu)¹⁶⁵. La București, arestările s-au făcut la domiciliile lui Alexandru Mironescu, la mănăstirea Plumbuita și Patriarhie. Toți arestații au fost trimiși în anchetă la Ministerul Afacerilor Interne¹⁶⁶.

În loc concluzii

Am parcurs biografia părintelui Arsenie Papacioc pentru două decenii, în lumina documentelor fostei Securități și, pe alocuri, cu ajutorul altor surse istorice. Am văzut cum încă din perioada interbelică fusese urmărit de Siguranță, din cauza activității sale politice. Chiar dacă adoptase lupta spirituală, Papacioc a fost urmărit în continuare, deoarece Securitatea considera că el își continuă activitatea politică „sub mască religioasă”. Însă, cei din Securitate nu făceau distincție între manifestarea cultică și activitatea politică. Se considera că tot ceea ce nu se cunoaște, adică nu se controlează în Biserică, este „activitate legionară sub mască religioasă”. Această categorisire avea o semnificație aparte. Regimul comunist spera într-o anihilare treptată a reprezentanților Bisericii și a manifestărilor cultice, care „țineau poporul în obscurantism”.

În contextul unei dezvoltări fără precedent a monahismului ortodox, regimul comunist încerca să contracareze acest fenomen, pe care Securitatea îl monitoriza

¹⁶² *Ibidem*, ff. 386-387.

¹⁶³ *Ibidem*, vol. 3, ff. 2-13.

¹⁶⁴ *Ibidem*, f. 82.

¹⁶⁵ *Ibidem*, ff. 43-45, 48; Cosma Giosanu, *op. cit.*, pp. 201-203, 252-253 (mărturia ierodiaconului Iustinian Stoica de la Schitul românesc Prodromu-Muntele Athos).

¹⁶⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 211015, vol. 3, f. 59.

permanent. Ministrul Alexandru Drăghici informa în mod frecvent conducerea de partid și de stat despre amploarea pe care fenomenul monahal o căpătase după 1948 prin inițiativele patriarhului Justinian, ajutat de duhovnici recunoscuți, precum Cleopa Ilie sau Arsenie Papacioc. Acestora li s-a adăugat Daniil Sandu Tudor care încerca la schitul Rarău să reînvie cercul Rugului Aprins din Antimul de altădată. Centrul de greutate al acestui fenomen monahal s-a situat la mănăstirile Sihăstria-Slatina-Rarău, indiscutabil în jurul personalității duhovnicești a părintelui Cleopa Ilie. Față de acestea, Securitatea a acționat, de fiecare dată încercând să diminueze sau chiar să stopeze orice inițiativă. La cererea patriarhului Justinian, Arsenie Papacioc a fost numit spiritual la seminarul nemțean. În contrapartidă, Ministerul Cultelor nu a aprobat numirea, pentru ca Securitatea să determine plecarea lui Papacioc din această școală. Mai apoi, când Slatina condusă de Cleopa Ilie și Arsenie Papacioc se bucura de o mare recunoaștere duhovnicească din partea numeroșilor pelerini, atunci Securitatea avea în vedere arestarea acestora. Plecarea duhovnicilor în pustie pentru doi ani, a amânat intenția Securității, însă reabilitarea lor a fost obținută de patriarhul Justinian numai prin revenirea lui Cleopa Ilie la mănăstirea de metanie și rămânerea lui Arsenie Papacioc la Slatina, ca simplu ieromonah. În această situație, Papacioc a căutat să fie cât mai discret, pentru a nu atrage atenția organelor de represiune. De aceea, numele lui nu a mai fost atât de prezent în documentele informative privind obiectivul Sihăstria-Slatina-Rarău, atenția Securității fiind mai ales pe Daniil Sandu Tudor, care începuse o adevărată campanie de contracarare a ateismului.

Arsenie Papacioc a rămas în acest „cerc mistic”, fiind mereu văzut ca unul dintre cei care, din umbră, întrețin fenomenul spiritual din cele trei așezăminte. De aceea, Arsenie Papacioc nu apare pe lista celor care urmau să fie arestați, dar numele îi este menționat în referatul lui Al. Drăghici din aprilie 1958. Cu toate acestea, în încercarea de a anihila întreg fenomenul monahal de amploare din această parte a țării, în iunie 1958, Arsenie Papacioc a fost arestat în lotul Rugului Aprins, după cum și Cleopa Ilie era vizat. Cel din urmă avea să aleagă retragerea în pustie, în timp ce ucenicul său, ieromonahul Arsenie, a rămas în mănăstire, unde a fost arestat de Securitate alături de cei care activau în Rugul Aprins.

Elis NEAGOE-PLEȘA

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

People's Reactions to the Death of Gheorghiu-Dej

Romania's successful foreign policy, in particular the withdrawal of Soviet troops and the adoption of Declaration of April 1964, alongside some domestic achievements such as the release of political prisoners and a relaxation of ideological pressure, explain why so many people sincerely regretted Gheorghiu-Dej's death. At the same time, it is also true that, after twenty years of dictatorship, few people had the courage to criticize the communist regime, especially since the omnipresence of the Securitate agents was a commonly known fact.

Etichete: Gheorghiu-Dej, reacții, populație, informatori, scrisori

Keywords: Gheorghiu-Dej, reactions, population, informers, letters

După alegerile parlamentare din martie 1965, neparticiparea lui Gheorghiu-Dej la deschiderea sesiunii M.A.N. avea să ridice primele semne de întrebare cu privire la starea de sănătate a acestuia¹. Chiar dacă în cercurile puterii era cunoscut faptul că boala primului-secretar al C.C. al P.M.R. era din ce în ce mai gravă, primele date oficiale în acest sens au apărut în „Scânteia” din 18 martie 1965, când decesul acestuia era iminent. Decizia de a informa opinia publică cu privire la starea de sănătate a lui Gheorghiu-Dej i-a aparținut lui Nicolae Ceaușescu, după cum reiese din stenograma Plenarei C.C. al P.M.R. din 17 martie 1965: „Probabil cunoașteți sau ați observat că în ultimul timp tov. Gheorghiu-Dej nu a putut participa la muncă, fiind bolnav, și această boală în ultimul timp s-a agravat (...) Cred că este bine să dăm acest comunicat, de ce nu a fost la sesiunea M.A.N., și pentru ca opinia publică să cunoască”². Drept urmare, în „Scânteia” din 19 martie 1965 a fost publicată scrisoarea pe care C.C. al P.M.R. i-a adresat-o lui Gheorghiu-Dej, din care reproducem câteva rânduri: „Iubite tovarășe Gheorghe Gheorghiu-Dej, ne-a îndurerat știrea că starea sănătății dvs. nu vă permite să luați parte la lucrările Plenarei Comitetului Central și ale sesiunii Marii Adunări Naționale (...) Cu dragoste tovarășească, vă urăm însănătoșire, scumpe tovarășe Gheorghiu-Dej. Aceasta

¹ După moartea lui Gheorghiu-Dej, unele persoane aveau să recunoască faptul că observaseră încă din ziua alegerilor parlamentare că acesta era bolnav. Spre exemplu, imediat după ce decesul președintelui Consiliului de Stat al RPR a fost anunțat la radio, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia făcea următoarea remarcă: „la alegeri deja a avut o față palidă” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 329.925, vol. 2, f. 39).

² AMR, fond Microfilme, rola AS1-1843, c. 222.

este urarea și dorința fierbinte a tuturor membrilor partidului, a fiecărui om al muncii, a întregului nostru popor”³.

La scurt timp după publicarea anunțului cu privire la înrăutățirea sănătății conducătorului partidului, prin intermediul unor articole de genul *Oamenii muncii din întreaga țară urează însănătoșire tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej* sau *Din toate colțurile țării: Scrisori și telegrame adresate tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, era evidențiat atașamentul românilor față de „iubitul lor conducător”. În continuare vom reda câteva citate care se regăsesc în cuprinsul unor telegrame sosite pe numele lui Gheorghiu-Dej cu acest prilej: „Viața și activitatea dvs. ne sunt o pildă vie, un exemplu de patriotism fierbinte, de înaltă răspundere față de soarta poporului nostru. De numele dvs. iubit sunt strâns legate toate mărețele realizări obținute de oamenii muncii, creșterea nemăsurată a prestigiului partidului și țării noastre în întreaga lume” (colectivul Uzinei „Grivița Roșie”); „Mult stimate și iubite tovarășe Gheorghe Gheorghiu-Dej, profesorii și studenții Universității din București au citit astăzi cu profundă emoție buletinul medical despre starea sănătății dvs. Gândul lor unanim se îndreaptă către acela care în Comitetul Central al P.M.R. a luptat cu atâta abnegație și devotament neabătut pentru construirea vieții noi a patriei noastre” (Universitatea din București); „Am aflat cu adâncă strângere de inimă vestea despre starea sănătății dvs.; animați de dragostea nemărginită și recunoștința fierbinte cu care vă înconjurăm, vă dorim, scumpe tovarășe Gheorghe Gheorghiu-Dej, însănătoșire cât mai grabnică, pentru a vă putea consacra și mai departe întreaga înțelepciune și putere de muncă spre binele și fericirea poporului român” (Atelierele C.F.R. de reparat material rulant „16 Februarie” din Cluj)⁴.

De asemenea, la sediul central al partidului avea să sosească un număr foarte mare de scrisori, telegrame, poezii, cântece etc., în care oamenii deplângeau boala conducătorului partidului, urându-i însănătoșire grabnică⁵. Spre exemplu, Ion Văduva-Poenaru, din București, a trimis o lungă poezie, care începea astfel: „Mi-e inima de soare astăzi plină/Dar soarele de pete s-a-ncărcat/Când în ziar tovarășe Gheorghiu/De boala dumitale am aflat//Pământul a-nceput să se învârtă/Prin mintea mea cuprins de-ngrăjorare/Când pe ecran tovarășe Gheorghiu/Nu v-am văzut la Marea Adunare”. Tot în versuri s-a exprimat și Aneta Manea, din Cernavodă: „Ție, suflet bun de frate/Fiu iubit de muncitor/Sănătate îți dorește/Tot poporul muncitor”⁶.

Informatorii Securității au primit sarcina de a obține date referitoare la starea de spirit a populației vizavi de problemele de sănătate ale lui Gheorghiu-Dej. În consecință, la 18 martie 1965, un agent angajat la Arhivele Statului din Cluj a fost instruit „pentru a ne informa în legătură cu comentariile referitoare la starea sănătății tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej”⁷. Rezultatul eficienței informatorului s-a văzut imediat, întrucât ofițerul avea să primească în aceeași zi o notă informativă: „Colegii mei de birou, în

³ *** *Scrisoarea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român adresată tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6563, 19 martie 1965, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁵ Evidența acestor telegrame se găsește în ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 894, vol. 1-6.

⁶ *Idem*, dosar nr. 841, vol. 1, f. 2.

⁷ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 64.

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghiu-Dej

momentul când au ascultat emisiunea la postul de radio București referitoare la starea sănătății tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej și după ce au citit și comunicatul din «Făclia», care tocmai atunci au primit-o, au fost foarte mișcați și îngrijorați de evoluția bolii. Se vedea pe fețele lor întristare și multă părere de rău, însă niciunul nu a încercat să concretizeze sub o formă oarecare⁸. Într-o notă ulterioară, același informator revenea cu noi detalii: „Primul buletin medical a fost auzit prin radio în ziua de 18 martie. Știrea a produs o stare de surpriză și îngrijorare, chiar deprimare. Ceea ce s-a discutat a fost doar natura bolii, despre care în buletin s-au dat doar termenii medicali necesari. Totuși, în baza buletinului, s-a discutat ca boala să nu fie cumva cancer. Această presupunere a produs neliniște, mai ales după următorul buletin medical. Starea sănătății a fost urmărită cu multă îngrijorare, dar disciplinat. Agitații, manifestări negative, nu am întâlnit⁹”.

Vestea morții lui Gheorghiu-Dej a fost anunțată la radio și la televiziune la circa o oră de la producerea evenimentului, iar „Scânteia” din 20 martie 1965 a publicat articolul *Inima tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej a încetat să bată*, pagina fiind încadrată cu un chenar negru în semn de doliu. Apărut pe prima pagină a ziarului, articolul era însoțit de o fotografie a fostului conducător¹⁰. În 1968, scriitorul și publicistul George Ivașcu (1911-1988), redactor-șef al revistelor „Contemporanul” și „Lumea”, a susținut public faptul că la moartea lui Gheorghiu-Dej „o țară întreagă s-a prăbușit”, motiv pentru care atât el (care „l-am respectat și l-am iubit pe Gheorghiu-Dej”), cât și alți colegi de-ai săi își pusese ră multă vreme întrebarea de ce conducerea partidului „nu face un port drapel din Gheorghiu-Dej, din amintirile lui”¹¹. De asemenea, într-o notă informativă din 22 martie 1965 era surprins comentariul istoricului Constantin C. Giurescu: „Nimeni nu se aștepta la un deznodământ așa de fulgerător. Gheorghiu-Dej, a spus Giurescu, întruchipa acum, în ultimul timp, doleanțele tuturor. Lucrul cel mai important îl constituie faptul că el nu mai era contestat de nimeni. El a reușit să dea o orientare cu adevărat românească și națională aspirațiilor noastre (...) În lunga și frământata noastră istorie, în țara românească a fost liniște și țara a fost tare numai când în fruntea ei a fost un om iubit, respectat, de care lumea a știut să asculte. Așa a fost cazul cu tov. Gheorghiu-Dej. Avem nevoie de o coeziune internă mai mult ca oricând”¹².

Și în mediul intelectual clujean au existat mai multe persoane care și-au exprimat regretul față de moartea conducătorului partidului. Spre exemplu, academicianul Constantin Daicoviciu, rectorul Universității Babeș-Bolyai, scria: „ochii îmi sunt întunecați de lacrimi. Ne-a fost smuls cel pe care ne obișnuisem să-l vedem

⁸ *Ibidem*, f. 67.

⁹ *Ibidem*, f. 68.

¹⁰ Sub fotografia lui Gheorghiu-Dej era publicat următorul comunicat: „Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Populare Române anunță cu adâncă durere încetarea din viață, în ziua de 19 martie, orele 17 și 43 minute, după o boală grea, a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, președinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, fiu credincios al clasei muncitoare și al poporului român, conducătorul iubit al partidului și poporului nostru” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6564, 20 martie 1965, p. 1).

¹¹ ANR, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 68/1968, f. 62.

¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 4.985, vol. 2, f. 21.

mereu cu noi, mereu în fruntea noastră”¹³. De asemenea, dintr-o notă informativă furnizată de „Turdeanu Ovidiu”, „pe baza sarcinilor trasate”, aflăm că Raluca Ripan, președintele Filialei Cluj a Academiei R.P.R. și fost rector al Universității „Victor Babeș”, a izbucnit în plâns la aflarea veștii respective, gest repetat și în cursul cuvântării rostite de aceasta la mitingul de doliu din localitate („era atât de emoționată, încât plânsul o îneca la fiecare frază, cuvântarea ei abia putându-se înțelege”)¹⁴. În același timp, istoricul Sabin Belu a susținut că „de la Ștefan cel Mare, niciun conducător al poporului nostru n-a mai murit astfel, în patul său, liniștit și în plină glorie”¹⁵. Această afirmație avea să-i producă informatorului anumite dubii, neștiind dacă reprezenta un elogiu real sau doar „o nuanță ascunsă de ironie”, din cauza „caracterului ei puțin afectat”. Alți cercetători (Iosif Kovács și Alexandru Neamțu) își exprimaseră părerea că printre cauzele bolii „vor fi jucat vreun rol și suferințele fizice pe care tov. Dej le-a îndurat în anii ilegalității, îndeosebi după condamnarea sa, în timpul îndelungatei detenții, precum și încordarea nervoasă pe care i-a solicitat-o opera de conducere a partidului și statului în acești aproape 21 de ani”. În finalul notei informative, agentul arăta că „atmosfera generală, exprimată de cetățeni, este cea a unui adânc și sincer regret pentru ilustrul dispărut” și că „până în clipa de față, în cercul limitat în care s-au cules aceste observații, nu s-a înregistrat nicio manifestare suspectă”¹⁶.

O atitudine mult mai ceremonioasă s-a înregistrat la Arhivele Statului din Cluj: „Moartea, anunțată într-o ședință sindicală, a provocat durere în rândul celor din sală, s-a respectat însă chemarea de a menține calmul și disciplina. În zilele până la înmormântare s-a păstrat aceeași atitudine solemnă, s-au urmărit ziarele, emisiunile; agitații, discuții nelalocul lor n-au fost”¹⁷. Tot din rândul intelectualilor prezentăm și opinia arheologului Ioan Berciu, fost deținut politic și fost lider local al P.N.Ț.: „Omul acesta a pierit mult prea devreme și pierderea lui o vom simți cât de curând. După mine, a fost un om care a trăit perfect ancorat în realitatea contemporană a poporului nostru. Prin bunul simț propriu poporului și nu prin studii savante s-a împus atât în țară, cât și peste hotare. Mă tem serios să nu se ivească neînțelegeri după dispariția lui Gheorghiu-Dej”¹⁸.

Surprinzătoare este, însă, reacția psihologului Nicolae Mărgineanu, care, potrivit unor note informative, s-a exprimat foarte elogios la adresa personalității lui Gheorghiu-Dej, în pofida faptului că, fiind complet nevinovat, stătuse în detenție 18 ani, practic aproape întreaga perioadă în care Gheorghiu-Dej se aflase în fruntea țării (1947-1964): „Am fost profund îndurerat de moartea tov. Gh. Gheorghiu-Dej.

¹³ „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6564, 20 martie 1965, p. 3.

¹⁴ Spre exemplu, sub titlul *Nestrămutata încredere*, ziarul „Scânteia” din 21 martie 1965 descria adunarea de doliu organizată la Casa universitarilor din Cluj, la care participaseră 1200 de studenți alături de cadrele didactice ale Universității „Babeș-Bolyai”. Recunoscători pentru „minunatele condiții de viață și de muncă”, aceștia și-au luat angajamentul „să-și înzecească eforturile în muncă, așa cum cerea tovarășul Gheorghiu în scrisoarea sa adresată M.A.N.” (idem, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 4).

¹⁵ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 187.897, vol. 1, f. 134.

¹⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 203.603, ff. 12-13.

¹⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 68.

¹⁸ Idem, fond Informativ, dosar nr. 203.602, vol. 1, f. 31.

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghiu-Dej

Sentimentele mele de excepțională prețuire față de ideile sale datează de aproape două decenii. Am admirat orizontul vederilor sale și măsura de care a dat dovadă în toate. A asigurat stabilitatea politicii noastre, așa cum nici o țară și nici noi înainte nu am avut-o. De aceea, toată țara e îndurerată și regretă pierderea sa” (scrisoare către Mircea Ioanid, din 26 martie 1965)¹⁹; „Sunt sincer îndurerat de moartea tov. Gheorghiu-Dej, pe care îl consider ca o grea pierdere pentru țara noastră. A fost un om excepțional, care a reușit să ducă țara la independență și la progres, cu toate că el a fost oprit în munca lui de Ana Pauker și Vasile Luca (...) Până la urmă însă linia tov. Gheorghiu-Dej a învins, ceea ce a constituit o mare victorie a țării. Azi, a continuat N. Mărgineanu, dacă s-ar face alegeri cu mai multe partide, sunt sigur că tov. Gheorghiu-Dej ar reuși cu mare majoritate, atât de mult e iubit de popor” (notă informativă din 13 aprilie 1965)²⁰. O posibilă explicație a atitudinii lui Nicolae Mărgineanu vizavi de moartea lui Gheorghiu-Dej ar putea fi aceea că îi era recunoscător acestuia pentru luarea deciziei de eliberare a deținuților politici. Reputatul psiholog clujean era de părere că, „dacă Gheorghiu-Dej ar fi murit acum doi ani, nu l-ar fi deplâns lumea așa cum s-a întâmplat în anul acesta”²¹.

În mod similar, și Nicolae Penescu, fost secretar general al P.N.Ț., condamnat la 10 ani de muncă silnică pentru „uneltire” împotriva regimului comunist și grațiat la 28 iulie 1964, în baza decretului nr. 411, pentru a fi trimis cu domiciliu obligatoriu în comuna Rubla (raionul Însurăței, regiunea Galați), avea să-și exprime regretul față de dispariția fostului lider comunist. Potrivit unui raport al Securității, întocmit la 9 aprilie 1965, acesta mersese chiar la Palatul R.P.R., unde se afla depus corpul defunctului, pentru a-și aduce „un ultim omagiu”²². De altfel, gratitudinea față de Gheorghiu-Dej a fost exprimată și de alți foști deținuți politici, care ispășiseră ani grei de detenție, aceștia uitând, totuși, faptul că aruncarea lor în închisoare survenise tot în timpul regimului celui decedat. De exemplu, Iacob Cirebea, condamnat în 1958 la 18 ani muncă silnică pentru sprijinirea grupului de rezistență Leon Șuşman, afirma față de o rudă a sa că „e păcat de acest om, acesta a fost un om care a ținut la țară, că poate de era altul nu știu unde ajungeam, și tot mereu vine în casă și spune că-i pare rău de tov. Gheorghiu-Dej, căci a murit, căci acesta ne-a scos de la închisoare, căci altfel acolo ne rămâneau ciolanele; aceste cuvinte le pronunță în fiecare zi”²³.

Aprecieri pozitive la adresa lui Gheorghiu-Dej au fost înregistrate și din partea altor persoane care făcuseră închisoare din considerente politice. De exemplu, în

¹⁹ Idem, dosar nr. 163.325, vol. 3, f. 258.

²⁰ *Ibidem*, f. 209.

²¹ *Ibidem*, f. 203.

²² Idem, dosar nr. 3.729, vol. 1, ff. 85-86.

²³ Idem, dosar nr. 4.631, f. 20. Avocatul Dumitru Iliescu (n. 14 iunie 1911, Buzău), arestat în 1958 și condamnat la 10 ani de temniță grea pentru apartenență la Mișcarea Legionară, a fost eliberat la 10 mai 1964. La scurt timp după moartea lui Gheorghiu-Dej, mai exact în ziua de 26 martie 1965, întâlnindu-se cu sursa „Jean Ion”, acesta avea să-și exprime și el regretul față de decesul conducătorului comunist: „mi-a spus cu părere de rău că mai putea să trăiască câțiva ani, că ar fi pus multe la punct, că ce folos că știința se spune că înaintează, dar asupra bolilor astea fulgerătoare nu a găsit nimic sau mai bine decât ar cheltui bani cu sateliții, mai bine ar face ca lumea să nu mai moară de cancer, că, așa cum a fost el, astăzi mulți îi mulțumește de binele care l-a făcut de a trimite la familiile lor pe cei din închisoare” (idem, dosar nr. 255.211, vol. 3, f. 171).

toamna anului 1965, Dan Panfil, din com. Mogoș, jud. Alba, care executase doi ani de detenție politică, a susținut față de un informator al Securității faptul că „tov. Gheorghiu-Dej a lăsat legi bune și pentru aceasta așteaptă și el să-și primească pământul”²⁴. La 20 martie 1965, potrivit unei note informative, un alt deținut politic s-ar fi exprimat astfel: „am pierdut pe cel mai de seamă om al țării noastre, cel mai cinstit și mai bun conducător; în decursul istoriei noastre nu s-a pomenit un conducător mai bun, mai devotat și mai cinstit față de țară ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu aș fi dorit să trăiască ani mulți și să ne călăuzească țara pe căi bune, cum a călăuzit-o și până la moarte”²⁵. În același sens a comentat moartea lui Gheorghiu-Dej o altă victimă a condamnărilor politice: „păcat că am pierdut așa un drag de om cuminte și foarte bun român”²⁶. De asemenea, Simion Popa, din com. Cisteiu de Mureș, condamnat pentru sprijinirea grupului Leon Șușman și urmărit apoi prin D.U.I., a susținut și el că „este păcat de moartea lui, deoarece Gheorghiu-Dej a dat dovadă de o dragoste de poporul român, căutând să-l ducă pe căile cele mai bune pentru o bună stare a tuturor oamenilor din țară (...) la început nu a crezut ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej să țină atât de mult la oameni”²⁷.

Atitudini similare au existat și în rândul unor categorii de persoane care, cel puțin teoretic, s-au numărat printre adversarii regimului comunist, precum legionarii. La 20 martie 1965, un agent a furnizat o notă informativă referitoare la Ioan Crișan, din com. Războieni, jud. Alba, fost legionar, care – „cu adâncă durere în suflet” – ar fi spus următoarele: „am pierdut pe cel mai de seamă om al țării noastre, cel mai cinstit și mai bun conducător; în decursul istoriei noastre nu s-a pomenit un conducător mai bun, mai devotat și mai cinstit față de țară ca tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu aș fi dorit să trăiască ani mulți și să ne călăuzească țara pe căi bune, cum a călăuzit-o și până la moarte”²⁸. Un alt fost legionar, Eustațiu Dan, funcționar la Uzina „Victoria” din Călan, „și-a manifestat o profundă întristare și părere de rău, considerând că asemenea bărbat de stat e greu de întâlnit”²⁹. Mai mult, opinii favorabile cu privire la Gheorghiu-Dej au fost înregistrate chiar și în rândul emigrației române din Occident. Astfel, o sinteză a Securității din 8 septembrie 1965 preciza că Mihai Korne³⁰, urmărit prin D.U.I., ar fi făcut la Paris următoarea afirmație: „Admir și mă bucur de realizările mari pe care regimul de azi le-a făcut în Republica Socialistă România (...) Numai un guvern comunist putea fi acceptat și tolerat de Moscova, însă Gheorghiu-Dej are marele merit de a fi dovedit că înainte de toate ținea la popor și la țara sa, pentru care a făcut atât de mult”³¹. În schimb, în revista „Țara și exilul”, editată în Spania de foști membri ai Mișcării Legionare, se exprima satisfacția față de moartea lui Gheorghiu-Dej: „În urma lui nu rămân decât lacrimi, sânge și suferințe cumplite. Istoria neamului nostru n-a

²⁴ Idem, dosar nr. 3.750, vol. 2, f. 10.

²⁵ Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.

²⁶ Idem, dosar nr. 4.622, vol. 1, f. 6.

²⁷ Idem, dosar nr. 4.608, vol. 2, f. 33.

²⁸ Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.

²⁹ Idem, dosar nr. 203.697, vol. 2, ff. 105-106.

³⁰ Mihai Korne a fost director al revistei „Lupta”, publicație apărută la Paris în perioada septembrie 1983-decembrie 1997.

³¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.031, vol. 1, f. 39.

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghiu-Dej

cunoscut un calvar mai teribil ca perioada de 13 ani de dominație absolută a «omului tare» al României. Nici năvălirile barbare, nici implantarea suzeranității române, nici suferințele iobagilor din Transilvania, nici întunecata epocă fanariotă, nici exploatarea ciocoiască a țărănimii din secolul al XIX-lea și nici iresponsabila guvernare a partidelor dintre cele două războaie nu se pot compara cu ororile săvârșite sub conducerea comunistă a lui Gheorghiu-Dej³².

Este de reținut faptul că și înalții reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române au dorit să-i aducă un ultim omagiu celui dispărut din viață, chiar dacă acesta fusese ateu. Ținând cont de natura regimului comunist, înhumarea fostului prim-secretar al C.C. al P.M.R. s-a organizat fără desfășurarea vreunei ceremonii religioase. Mai mult decât atât, conducerea partidului a încercat să se opună până și vizitării catafalcului de către reprezentanții B.O.R. În acest context, doar atitudinea energică a patriarhului Justinian avea să facă posibilă prezența acestuia lângă sicriul lui Gheorghiu-Dej. O notă informativă a agentului „Văleanu Marius” ne furnizează mai multe amănunte cu privire la acest episod: „Patriarhul Justinian i-a spus sursei cât de mult a trebuit să stăruie ca să poată merge la catafalcul tovarășului Gheorghiu-Dej. Că a dat telefon în toate părțile, dar răspuns n-a primit decât de la Dionisie Ionescu, care i-a spus evaziv. Atunci patriarhul ar fi spus (n-a spus cui) pe ton amenințător, că ce înseamnă aceasta, chiar el, în ale cărui mâini a fost însăși viața tovarășului Gheorghiu-Dej, că el se urcă în mașină și merge la Palatul Republicii, să poftescă cineva să-l oprească, dacă vrea scandal internațional, și că datorită acestor presiuni s-a acceptat ca și el să viziteze catafalcul tovarășului Gheorghiu-Dej³³.”

Agenții Securității au surprins reacții cu privire la moartea lui Gheorghiu-Dej și din partea preoților romano-catolici. Spre exemplu, într-o sinteză referitoare la stadiul acțiunii de urmărire a preotului romano-catolic Bikfalvi Ștefan (secretar la Episcopia romano-catolică din Alba-Iulia), întocmită de către Secția Raională M.A.I. Alba, la data de 22 februarie 1967, regăsim următorul pasaj: „În cursul anului 1965, cu ocazia încetării din viață a tov. Gh. Gheorghiu-Dej, agenții «Ordeanu» și «Pascu Ioan» ne-au informat că preotul față de acest eveniment a avut o atitudine loială. A afirmat că a fost un om mare, care a ridicat mult nivelul cultural al țării³⁴. De asemenea, o notă informativă din 30 martie 1965 conținea reacția preotului Bledy Ludovic, profesor la Școala de cantori romano-catolici din Alba Iulia și persoană de încredere a episcopului Marton Aron: „când a apărut la masă, prima lui expresie a fost: «un fapt foarte grozav și totodată dureros, a anunțat la radio moartea tov. Ghe. Ghe. Dej»³⁵.”

În perioada imediat următoare decesului lui Gheorghiu-Dej, Securitatea a fost interesată nu doar de reacțiile populației referitoare la acest fapt, ci și de părerile

³² *** *Din țara subjucată*, în „Țara și exilul”, nr. 6, 1 aprilie 1965, pp. 4-5, în ACNSAS, fond Bibliotecă, număr inventar 459, vol. 12 (broșură).

³³ Agentul a mai furnizat și un alt amănunt interesant: „Sursa menționează că înainte de a se pleca de la patriarhie pentru vizitarea catafalcului, între patriarh și mitropoliții Justin și Firmilan a avut loc o discuție dacă este sau nu cazul de a se face semnul crucii și s-a căzut de acord ca toți ortodocșii să-și facă semnul crucii la catafalcul, dar numai sursa și-a făcut” (idem, fond Informativ, dosar nr. 5.467, vol. 2, f. 84).

³⁴ Idem, dosar nr. 330.049, vol. 1, f. 414.

³⁵ Idem, dosar nr. 329.925, vol. 2, f. 39.

locuitorilor României vizavi de preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu. Spre exemplu, la 20 martie 1965, șeful de post din com. Războieni (jud. Alba), plt. Briceag Dumitru, i-a încredințat agentului „Groza Ioan” sarcina de a stabili „cum privește elementul [pe lângă care era dirijat – n.n.] venirea lui tov. N. Ceaușescu ca prim secretar al C.C. al P.M.R. și a tov. Chivu Stoica ca președinte al Consiliului de Stat al R.P.R.”, indicându-i totodată și maniera în care să decurgă conversația: „Agentul a fost instruit să poarte discuții cu elementul în legătură cu sarcinile de mai sus, spunându-i: «Ce zici Ioane, am auzit că tov. N. Ceaușescu a luat locul tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, eu cred că și dânsul o să fie un conducător bun»”³⁶. Informatorul „Vereș Andrei” a relatat și el opiniile angajaților Arhivelor Statului din Cluj referitoare la acest aspect: „numirea urmașilor tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcțiunile pe care le-a avut a fost primită cu încredere. În discutarea acestor știri nu au avut loc aspecte negative. Fără nici un aspect negativ, fără a comenta propunerea, mai mulți tovarăși spuneau că nu s-au gândit la persoana tov. Chivu Stoica în funcția de președinte al Consiliului de Stat”³⁷.

Cum era de așteptat, și propaganda s-a implicat în „gestionarea” stării de spirit din țară, canalizând reacțiile populației în direcția deplângerii publice a decesului conducătorului partidului. Spre exemplu, „din partea pionierilor și școlărilor din orașul Călărași” a fost scrisă poezia *La moartea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, care începea în felul următor: „Durerea ce-o ncercăm nu are margini/Ea aparține-ntregului popor/S-a stins din viață cel mai bun tovarăș/Al țării fiu, și-al ei conducător”. Poezia se încheia în același ton: „În veci îi vom păstra noi amintirea/El a luptat pentru partid și țară/Și-a câștigat în fața noastră nemurirea”³⁸. Poezii similare au fost trimise însă din toate colțurile țării, sub semnătura unor persoane provenite din diverse categorii socio-profesionale (soldați, muncitori, pensionari, intelectuali, ofițeri etc.), iar conținutul acestora era care mai de care mai elogios la adresa fostului lider. Astfel, Gavrilă Pandelică, din Făurei, a scris poezia intitulată *Te regretăm, părinte drag*: „Te-ai stins, lucefăr dintre stele/Conducătorule-nțelept al țării mele/Ne-ai fost adevărat părinte/Ne-ai apărat și ne-ai condus tot înainte//Fiu credincios, al scumpului popor/Înțelegătorul lui și-al tuturor/Te conducem azi pe ultimul drum/Și te regretăm părinte drag, de-acum//Chiar dacă nu mai ești în viață/Îți vom urma neabătuți a ta povață/Și-n inimile noastre tot trăiești/Te vom păstra tot viu, de-a pururea, pe veci”³⁹. Versuri asemănătoare au fost scrise și de către Mariana Enescu, din București: „S-a stins pe totdeauna, s-a stins pe veșnicie/În depărtări albastre, o rază purpurie/Cel mai frumos lucefăr, din ceruri a pierit/Conducătorul nostru, acum ne-a părăsit//O jale fără margini în ochii tuturor/În doliu se îmbracă frumoasa Românie/Pătruns e de durere, al nostru scump popor/Iubitul fiu al țării s-a dus să nu mai vie”⁴⁰.

În ziarul „Scânteia” din zilele imediat următoare morții lui Gheorghiu-Dej se menționa faptul că în întreaga țară se organizaseră ședințe și adunări de doliu, la care oamenii făcuseră de gardă la portretul îndoliat, luând cuvântul pentru a-și exprima

³⁶ Idem, dosar nr. 2.580, f. 9.

³⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 192.516, vol. 2, f. 68.

³⁸ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 841, vol. 1, ff. 3-4.

³⁹ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁰ *Ibidem*.

public durerea resimțită ca urmare a încetării din viață a conducătorului lor⁴¹. Se mai arăta, de asemenea, că încă de la „primele ore ale dimineții” „șiruri nesfârșite” de oameni, „cu fețele împietrite de durere”, s-au îndreptat spre cabinetul de lucru al lui Gheorghiu-Dej de la sediul C.C. al P.M.R.⁴². Aparatul de propagandă al regimului evidenția și „două nesfârșite șuvoaie omenești” care mergeau spre Palatul Consiliului de Stat, acolo unde se afla catafalcul pe care fusese depus corpul neînsuflețit⁴³. În respectivul articol erau consemnate, în mod metaforic, următoarele cuvinte: „Inima tovarășului Dej a încetat să bată. Dar aici, lângă corpul său neînsuflețit, auzi parcă bătăile a nouăsprezece milioane de inimi”⁴⁴.

Printre cei care și-au exprimat public regretul față de moartea lui Gheorghiu-Dej s-a aflat și marele poet Tudor Arghezi, autorul unui articol intitulat simplu *Adio...*, din care reproducem câteva rânduri extrem de elocvente: „Condeiele al meu de mângâieri (...) Nu m-aș fi gândit odată cu capul, că tu ai să-i bălbâi la căpătâi un necrolog. Un asemenea gând m-ar fi ofensat (...) Stau și plâng condeiele al meu, pe un mormânt, revoltat, că ziua s-a stins și că pământul, care a primit în el unul după altul pe Domnitorii noștri, a cutezat să primească și țărâna scumpului general al neamului românesc, scufundat în cea mai cumplită jale (...) N-aș cuteza să-mi închipui ce are să fie timpul care începe cu ziua de azi, acoperită cu zăbranicul negru pe care îl ducem toți Românii, fiecare, ținut de margini și pe dedesubtul căruia trecem cu toții lăcrămând (...) Nu sunt în stare să cred că Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a isprăvit...”⁴⁵.

Totodată, la sediul C.C. al P.M.R. a sosit un număr impresionant de telegrame și scrisori de condoleanțe (27.428) din partea unor instituții, structuri guvernamentale, organe și organizații de partid, unități economice, organizații profesionale, unități de învățământ, periodice, academicieni etc., unele dintre acestea cuprinzând fraze extrem de elogiatoare la adresa defunctului⁴⁶. De pildă, la 20 martie 1965, Comitetul pentru Studii Sud-Est Europene a întocmit un text cu următorul conținut: „Ca oameni de știință și ca cercetători (...) opera tov. Gh. Gheorghiu-Dej, promotor al științei și al operei de pace și prietenie între popoarele lumii, ne-a fost un îndoit imbold. Exemplul vieții sale închinat propășirii patriei și poporului român ne va sta mereu în față,

⁴¹ Din cuprinsul unei note a Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R. aflăm faptul că, până în ziua de 23 martie 1965, în întreaga țară avuseseră loc 16.600 de adunări de doliu, la care participaseră 4.700.000 de persoane (Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România: documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, București, Editura Humanitas, 2009, p. 788).

⁴² „Scânteia”, an XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 1.

⁴³ Până la 23 martie 1965, orele 18.00, prin fața catafalcului lui Gheorghiu-Dej trecuseră circa 400.000 de oameni (Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 789).

⁴⁴ „Scânteia”, an XXXIV, nr. 6566, 22 martie 1965, p. 1.

⁴⁵ Idem, nr. 6565, 21 martie 1965, f. 3.

⁴⁶ Evidența acestor telegrame se găsește în ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 894, vol. 1-6. Câteva dintre acestea au fost publicate, sub titlul *Strâns uniți sub steagul partidului. Mișcări și telegrame sosite din toate colțurile țării*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3.

luminându-ne și însuflețindu-ne eforturile în activitatea noastră viitoare⁴⁷. De asemenea, colectivul Teatrului Național „I.L. Caragiale” din București își lua angajamentul că „va păstra neștirbită amintirea iubitului și marelui fiu al clasei muncitoare (...) exemplul și învățătura sa nu vor fi niciodată uitate”⁴⁸. Angajații Teatrului de Operă și Balet al R.P.R. nu se lăsau nici ei mai prejos: „Personalitate luminoasă, de revoluționar militant, comunist călit în grele lupte de clasă, genial om politic, înzestrat cu o neasemuită putere de muncă și spirit clarvăzător, numele tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a înscris cu litere de neșters în istoria patriei noastre”⁴⁹. Un text asemănător a fost trimis și din partea Institutului „Dr. I. Cantacuzino” din București: „Fiu credincios al poporului, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a întruchipat cele mai alese calități ale poporului român, fiind o pildă vie de abnegație și eroism în slujba cauzei clasei muncitoare”⁵⁰. În ceea ce privește angajații Securității, aceștia s-au declarat „profund îndurerăți pentru încetarea din viață a scumpului nostru părinte, învățător și conducător, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej”⁵¹. Limbajul de lemn cu care au fost scrise cvasimajoritatea acestor mesaje denotă fără dubiu implicarea aparatului propagandistic al partidului în elaborarea textelor, cele mai reprezentative dintre acestea fiind publicate în ziarul „Scântea”. Spre exemplu, muncitorii de la Uzina de Mecanică Fină din București au trimis o lungă scrisoare de condoleanțe, din care spicuim câteva pasaje: „Încă din anii de adâncă ilegalitate a P.C.dR., tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, înfruntând teroarea sălbatică a Siguranței burghezo-moșierești, a dus o luptă neînfricată pentru organizarea clasei muncitoare. Hotărât să nu-și cruțe forțele, să-și dea în caz de nevoie și viața pentru libertatea și viitorul fericit al poporului, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a apărut cu abnegație interesele celor ce muncesc, dând un înalt exemplu de inițiativă revoluționară, de înaltă conștiință și perseverență în munca”⁵².

Măsuri pentru omagierea memoriei lui Gheorghiu-Dej au fost luate și la sediile reprezentanțelor diplomatice ale României. Spre exemplu, în telegramele sosite din partea ambasadelor R.P.R. de la Havana și Moscova se arăta cum oamenii se perindaseră prin fața portretului îndoliat al celui decedat, păstrând momente de reculegere și semnând în cartea de condoleanțe⁵³. De asemenea, un număr de 121 de telegrame de condoleanțe au fost adresate direct familiei lui Gheorghiu-Dej (Licăi, Tanței și ginerelui Gheorghe Rădoi)⁵⁴. Printre cei care și-au exprimat regretul pentru pierderea suferită s-au aflat: I.B. Tito (care transmitea familiei îndoliate „cele mai adânci condoleanțe”)⁵⁵, Walter Ulbricht (prim-secretar al C.C. al P.S.U.G.) și I.K. Jegalin (ambasadorul U.R.S.S. în R.P.R.). În timp ce Walter Ulbricht se arăta „profund zguduit” de moartea lui Gheorghiu-Dej⁵⁶, în telegrama reprezentantului sovietic la București,

⁴⁷ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 843, vol. 3, f. 163.

⁴⁸ Idem, dosar nr. 842, vol. 3, f. 71.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 83.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. 1, f. 53.

⁵¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 179.

⁵² *Ibidem*, vol. 3, f. 69.

⁵³ Idem, dosar nr. 891, vol. 5, ff. 1, 6.

⁵⁴ Toate aceste telegrame se regăsesc în *ibidem*, vol. 2.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 62.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 64.

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghiu-Dej

adresată „Licăi Gheorghievna”, se regăseau pasaje extrem de laudative la memoria celui decedat: „fiul iubit al poporului român, eminent conducător al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, marele prieten al Uniunii Sovietice (...) în inimile noastre se va păstra pentru totdeauna amintirea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, luptătorul plin de abnegație pentru fericirea poporului român, pentru cauza noastră comună, a socialismului și a păcii”⁵⁷.

Timp de câteva luni după decesul fostului lider, mulți vorbitori încă îl mai evocau pe acesta cu prilejul diverselor luări de cuvânt. Spre exemplu, la 7 mai 1965, la întâlnirea conducătorilor de partid și de stat cu un grup de oameni de știință, academicianul Vasile Mârza se referea și la fostul conducător al partidului: „cum spunea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe care îl regretăm cu toții...”⁵⁸. Conform unui informator al Securității, cu un alt prilej, Tudor Bugnariu, decanul Facultății de Filozofie a Universității București, ar fi avut un discurs și mai laudativ: „În legătură cu situația creată după dispariția lui Gheorghiu-Dej, Bugnariu a vorbit extrem de favorabil despre maturitatea, tactul și fermitatea lui Gheorghiu-Dej, despre experiența și prestigiul lui, despre încrederea de care se bucura”⁵⁹. În ianuarie 1966, față de un agent al Securității, actorul Ștefan Ciubotărașu, de la Teatrul Național din Iași, a susținut că „regretă din tot sufletul moartea lui Gheorghiu-Dej, care a fost un om mare în țara asta”⁶⁰.

În acest context, este foarte important de menționat că reacțiile corespunzătoare ale unor persoane la aflarea faptului că Gheorghiu-Dej decedase aveau să conducă la scoaterea lor de sub supravegherea informativă. Spre exemplu, la 12 iulie 1965, Securitatea din Cluj a luat decizia trecerii în evidență pasivă a cercetătorului Alexandru Neamțu, întrucât „dă dovadă de o atitudine justă față de politica partidului și guvernului nostru”, iar drept exemplu era oferită o afirmație făcută de acesta la moartea lui Gheorghiu-Dej: «Oricât de grea și dureroasă ar fi pierderea pe care o încercăm, partidul și poporul nostru dispun de forța și coeziunea necesară pentru a merge mai departe pe același drum»⁶¹. De asemenea, la 20 mai 1965 a fost închis dosarul preliminar de urmărire a lui Teodor Botaș (fost deținut politic pentru sprijinirea grupului de rezistență Leon Șușman), aflat cu domiciliu obligatoriu în com. Lătești, pentru următorul motiv: „Obiectivul, în special în luna martie 1965, când a decedat tov. Gheorghiu-Dej, a avut o poziție loială, lucru rezultat din materialul informativ furnizat de agentul «Stan Nicolae»”⁶². Astfel, un comentariu de-al lui Teodor Botaș, extrem de

⁵⁷ *Ibidem*, f. 229.

⁵⁸ Idem, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 63/1965, ff. 10-11.

⁵⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 124, vol. 1, f. 76.

⁶⁰ Idem, dosar nr. 257.091, f. 95

⁶¹ Idem, dosar nr. 203.603, ff. 8-9.

⁶² Idem, dosar nr. 4.464, vol. 2, f. 6. De asemenea, într-o notă informativă din 22 martie 1965, agentul „Stan Nicolae” a redat o discuție purtată cu soția lui Teodor Botaș: „în ziua de 21 martie 1965, trecând pe lângă casa lui Botaș Maria, văzând-o la poartă cam supărată și îngândurată, sursa a întrebat-o: «Ce stai pe gânduri și supărată, nană Marie?». Ea mi-a răspuns: «Apoi sunt supărată și tristă, că îl jelesc pe mortul ăla». Sursa i-a răspuns: «Pe care mort îl jelești?». Ea mi-a răspuns: «Pe ăla care ne-a adus aici pe Bărăgan și pe care îl jelește toată lumea». La finalul notei, ofițerul făcea următoarea adnotare: „Răspunsurile date de aceasta au fost nemulțumitoare la adresa răposatului Conducător”, drept pentru care agentului i s-a trasat sarcina de a relua discuția

favorabil la adresa fostului dictator comunist, se regăsește în cuprinsul unei note informative întocmite în ziua imediat următoare decesului acestuia: „cred, după mine și bătrânețea mea, că din toți conducătorii care au fost până în 1945, niciunul nu a fost în stare să realizeze atâtea lucruri frumoase și să ducă o politică pentru pace cum a dus-o săracul Dej; iacăță arătat la întreaga lume că și un muncitor și fiu de țăran poate să conducă o țară, nu numai oamenii învățați, cu diplome și doctorate, pot conduce. Așa că e păcat și îmi pare rău de el că a suferit multe neazuri până a ajuns să conducă poporul spre bine; din cauza suferinței de 12 ani de închisoare, de acolo i se trag toate”⁶³.

Trebuie spus, totuși, și faptul că atitudini și comentarii situate la polul opus față de reacțiile prezentate anterior, se regăsesc în număr considerabil în cuprinsul notelor informative întocmite de agenții Securității. De pildă, la 26 martie 1965 un informator a redat o discuție în cursul căreia persoana urmărită își manifestase satisfacția că „la moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej n-au participat șefii de state, ci câte o delegație formată din oameni cu funcții mici în stat”⁶⁴. Mai mult, Gheorghiu-Dej era blamat din cauză că „a băgat o mulțime de oameni mari în închisori, i-a luat tot țăranului și l-a băgat în colectiv”⁶⁵. De asemenea, singurul comentariu al lui Mihai Grigor, din Sighet, urmărit prin D.U.I. de către Securitate, a fost următorul: „există oameni săraci care nu au o asistentă medicală la moarte, iar tov. Gh. Gheorghiu-Dej a avut lângă patul său 9 medici, care totuși n-au reușit să-l salveze”. Având în vedere afirmația tendențioasă a acestuia, agentului i se trasase sarcina „de a mai discuta despre moartea lui Gheorghiu-Dej” cu persoana în cauză⁶⁶. O atitudine similară a avut și Iosif Hehn, din Timișoara („lucrat în dosar de verificare, fiind suspect de activitate, de agitație și propagandă dușmănoasă”), care la 21 martie 1965 fusese abordat de către un informator pentru a-și spune părerea cu privire la decesul lui Gheorghiu-Dej: „După ce sursa a arătat în discuții că toată țara este cuprinsă de durere și este în doliu în urma încetării din viață a tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, acesta a afirmat: «poate să fie doliu național, că pe el încetarea din viață a conducătorului de partid și de stat îl lasă foarte rece și nu-l interesează» (...) Apoi Hehn a afirmat că el va purta doliu în cazul când Chivu Stoica sau Emil Bodnăraș, unul dintre ei va fi ales ca președinte al Consiliului de Stat”⁶⁷. Însă, în

legată de moartea lui Gheorghiu-Dej, pentru a afla și „poziția obiectivului față de regimul Democrat Popular” (*ibidem*, f. 5).

⁶³ *Ibidem*, f. 8.

⁶⁴ Excețând Bulgaria, care a fost reprezentată la cel mai înalt nivel de către Todor Jivkov, prim-secretar al C.C. al P.C. Bulgar și președinte al Consiliului de Miniștri al R.P. Bulgaria, restul delegațiilor oficiale au fost conduse de membri ai organelor de conducere ale partidelor comuniste din țările respective, aflați în imediata succesiune a primului-secretar. Spre exemplu, cele mai importante delegații au fost reprezentate de A.I. Mikoian, membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. și președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., și de Ciu En-lai, vicepreședinte al C.C. al P.C. Chinez și premier al Consiliului de Stat al R.P. Chineze. A se vedea delegațiile oficiale care au participat la funeraliile lui Gheorghiu-Dej în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6569, 25 martie 1965, p. 2.

⁶⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.096, vol. 3, ff. 44-45.

⁶⁶ *Idem*, dosar nr. 3.857, vol. 1, f. 104.

⁶⁷ *Idem*, dosar nr. 4.971, vol. 1, f. 161.

Reacții ale populației la moartea lui Gheorghiu-Dej

toamna aceluiași an, după aflarea zvonului potrivit căruia Ceaușescu ar fi pregătit o reapropiere de Moscova, Hehn avea să afirme că „după părerea lui nu este bine (...) și mult mai rezonabil ar fi continuarea politicii începute de Gheorghiu-Dej”⁶⁸. În ziua de 20 martie 1965, o altă persoană aflată în vizorul Securității a făcut următorul comentariu: „Mi-a comunicat că nu crede să fie 10% din cetățeni cărora să le pară rău de moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej. Că ce a făcut tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej a nenorocit o țară. Mai departe, a spus că degeaba a adus atâția doctori, căci dacă n-a fost și Dumnezeu, tot degeaba. Că așa pățește cine nu crede în Dumnezeu și face numai rele”⁶⁹.

În pofida faptului că până în momentul de față nu am identificat niciun caz în care Securitatea să fi luat decizia deschiderii unui dosar de urmărire informativă vreunei persoane care comentase în mod negativ moartea lui Gheorghiu-Dej, este posibil să fi existat totuși și astfel de situații, întrucât exprimarea satisfacției față de dispariția liderului partidului comunist echivala cu o „atitudine dușmănoasă” la adresa regimului reprezentat de acesta. Totodată, trebuie menționat că, după douăzeci de ani de dictatură, foarte puține persoane mai aveau curajul să-și exprime opiniile critice la adresa regimului, în cursul discuțiilor purtate la locul de muncă ori cu persoanele în care nu aveau încredere. De altfel, omniprezența informatorilor Securității era o realitate arhicunoscută, astfel încât locuitorii țării erau foarte rezervați în a-și expune acele puncte de vedere care nu erau conforme cu cele oficiale. Nu de puține ori, informatorii au scris în delatațiunile lor că cei pe care îi supravegheau nu-și exprimaseră nicio părere în legătură cu moartea lui Gheorghiu-Dej, nici de tristețe, nici de satisfacție și nici măcar una neutră, ca și cum decesul conducătorului țării ar fi fost un fapt banal, care nu merita să fie comentat. Adoptarea unui astfel de comportament s-a înregistrat mai ales în cazul grupurilor mai mari de persoane (angajați din instituții, persoane prezente la diverse adunări, întruniri etc.), fiind evident faptul că lipsa unor comentarii pe marginea acestui subiect fusese generată de neîncrederea în anumite persoane sau chiar de certitudinea că unii dintre cei prezenți erau agenți ai Securității. Spre exemplu, informatorul „Iancu Vladimir” fusese dirijat de cpt. Faur Aurel pentru a afla ce părere avea preotul Ionel Șerb, din com. Pleșcuța, jud. Arad (urmărit prin D.U.I. pe linia problemei legionare) despre moartea lui Gheorghiu-Dej. În pofida sarcinii trasate, în cuprinsul notei informative pe care agentul a furnizat-o la data de 30 martie 1965 nu se regăsea, însă, niciun rezultat concret în acest sens: „Sursa vă informează că în ziua de 24 martie a.c., orele două, a făcut o vizită preotului Șerb Ionel, în scopul de a viziona la televizor funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În locuința acestuia a întâlnit cu acest prilej, în afara preotului și a soției, încă trei persoane, un bărbat și două femei, colege ale soției lui, după câte i s-a spus. La sfârșitul emisiunii, persoanele străine s-au retras, fără să fi avut loc nici un fel de comentarii”⁷⁰.

În ceea ce ne privește, considerăm că numărul acelor care nu l-au regretat pe Gheorghiu-Dej nu a fost deloc mic. Din motivele prezentate mai sus, starea de spirit reală este însă extrem de greu de pus în evidență, în condițiile în care astfel de

⁶⁸ *Ibidem*, f. 123.

⁶⁹ *Idem*, dosar nr. 5.096, vol. 3, f. 44.

⁷⁰ *Idem*, dosar nr. 2.880, vol. 1, f. 30.

comentarii negative apar rareori în rapoartele Securității (aceasta și pentru că oamenii au evitat să le exprime cuiva ori au făcut-o doar în fața unor persoane de încredere), iar memorialistica perioadei comuniste este extrem de săracă în descrierea reacției populației la moartea lui Gheorghiu-Dej. Un alt aspect care trebuie avut în vedere este și acela că, în perioada imediat următoare decesului liderului P.M.R., Securitatea și-a mobilizat la maxim agentura, încercând să capteze informații cât mai fidele referitoare la starea de spirit a populației. Pentru a obține, însă, o cantitate substanțială de date, informatorii au fost instruiți nu doar să fie foarte atenți la discuțiile ce priveau moartea lui Gheorghiu-Dej, ci chiar să le inițieze. Spre exemplu, în notele informative întocmite de informatorii Securității sunt prezente adeseori pasaje de genul: „Interesanta noastră discuție a pornit de la aducerea în discuție de către mine a prematurei morți a tov. Gh. Gheorghiu-Dej. I-am cerut totodată și părerea lui în legătură cu acest tragic eveniment”⁷¹ sau „Sursa a spus: «Ce spui despre moartea tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej?»”⁷². Drept urmare, este posibil ca tocmai această atitudine provocatoare a agenților Securității, împreună cu întrebările insistente pe această temă să fi ridicat numeroase semne de întrebare multor persoane, cu atât mai mult cu cât unii informatori erau deconspirați sau bănuți de colaborare cu organele de represiune. În consecință, credem că nu puține au fost persoanele care, în prezența informatorilor, s-au văzut nevoite să-și „ajusteze” opiniile în legătură cu subiectul în cauză, exprimându-și regretul față de moartea lui Gheorghiu-Dej, chiar dacă, în realitate, părerile lor se situau la polul opus. În același timp, nu este mai puțin adevărat nici faptul că atitudini de regret față de dispariția fostului conducător al României se regăsesc și în corespondența privată, ceea ce crește foarte mult gradul de autenticitate al acestora.

În opinia noastră, nu poate fi negat faptul că, spre sfârșitul regimului său, Gheorghiu-Dej s-a bucurat de o reală popularitate în rândul unor segmente din majoritatea categoriilor sociale. Succesele externe ale României, în special retragerea trupelor sovietice și adoptarea *Declarației din aprilie 1964*, care demonstrau desprinderea de fostul ocupant, au fost dublate de multe realizări interne bine primite de populație, precum susținuta dezvoltare economică, eliberarea deținuților politici și relaxarea presiunilor ideologice. Toți acești factori explică de ce multe persoane l-au regretat în mod sincer pe Gheorghiu-Dej în momentul decesului acestuia.

⁷¹ Idem, dosar nr. 3.857, vol. 1, f. 104.

⁷² Idem, dosar nr. 4.608, vol. 2, f. 33.

Valentin VASILE

**Lumea sportivă, tentația Occidentului
și răspunderea penală
în ultimul deceniu comunist**

**The World of Sports, the Temptation of the West and the Criminal Liability
in the Last Decade of Communism**

Sports have been an interesting socio-occupational field because of its dynamic and the impact produced on various categories of population.

Domestic and international reputation acquired through excellent sport results attracted the attention of the informative structures.

The Securitate agents were assigned various tasks regarding the "Sport" problem, and the data collected in the 1980s reflect the reactions, the professional field and the temptation to "escape" to the Western world.

The domino principle was easily noticeable in the field of sports in the final decade of communism (it reflected in the ban on going abroad, symbolic remuneration for excellent performance, smuggling foreign goods, a growing phenomenon of illegal expatriation, criminal liability).

Etichete: sport, plan de măsuri, dosar penal, regim comunist, racolare.

Keywords: sports, plans, criminal file, communist regime, recruitment

La începutul anilor '80 situația socio-economică din România s-a deteriorat și pe fondul deciziei politice de a elimina datoria externă. O hotărâre curajoasă de a nu menține îndatorat statul român, însă resimțită de majoritatea covârșitoare a românilor.

Măsura a fost însoțită de raționalizarea consumului populației, de la alimente până la furnizarea energiei electrice și a căldurii, și a generat un val de nemulțumiri.

Sportivii au simțit privațiunile, dar au avut șansa eliminării lipsurilor curente; de precizat că, relațiile acestei categorii ocupaționale cu sistemul politico-administrativ erau privilegiate în comparație cu alte profesii.

Cererile pentru deplasările în străinătate erau mai lesnicios aprobate, iar șefii delegațiilor și ofițerul/ofițerii de caz nu erau „atenți” la unele activități desfășurate de membrii grupului/grupurilor.

Participarea la competițiile internaționale era o bună oportunitate de a intra în contact cu alte mentalități și moduri de viață, venituri mai mari și oferte comerciale tentante.

Activitatea sportivă este una limitată temporal și dictată de forma fizică și uzura psihică a practicanților fiecărei discipline; în atari condiții, partea financiară îndeplinește un rol esențial. Retragerea din activitate echivala cu o restrângere a veniturilor în lipsa unor angajamente concrete pe linie sportivă (antrenor sau membru în corpul tehnic) sau incapacitatea de a se reprofila profesional.

Contactul cu Occidentul alimenta comerțul cu diverse mărfuri (produse electronice, îmbrăcăminte, parfumuri, bijuterii, cafea, ciocolată, produse de igienă), efectuarea de comisioane din/spre România (medicamente, scrisori etc).

Înclinația spre un asemenea gen de fapte era justificabilă prin menționarea a trei factori: retribuțiile financiare acordate diferențiat, în funcție de încadrarea în unitățile de producție sau structurile militarizate (sportivii și membrii corpului tehnic nu aveau statut de profesioniști); Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport (CNEFS) refuza constant încheierea de contracte de publicitate și nu aproba transferurile în străinătate; impunerea sau aspirația la un standard de viață crescut, implica și cheltuieli materiale consistente.

Pe firul evenimentelor, atitudinilor și comportamentelor actanților s-a interferat Departamentul Securității Statului (DSS). Structurile informative furnizau date factorilor decizionali (CNEFS) despre persoanele suspicionate de rămânere în străinătate, situația celor care au refuzat întoarcerea în țară, acțiunile factorilor externi (propagandă, spionaj, dezinformare), precum și elaborarea și aplicarea unor măsuri de preîntâmpinare a eventualelor „dezertări” ale atleților sau altor membri ai delegațiilor participante la diverse evenimente sportive.

La finele anilor '70 a crescut interesul federațiilor și cluburilor străine vizavi de mișcarea sportivă românească. Pe parcursul anului 1980 un număr de circa 6.000 de persoane au participat la 598 acțiuni internaționale, din care 250 s-au organizat în Occident; de reținut că, 19 persoane, din care 8 tehnicieni și 11 sportivi, au refuzat revenirea în țară¹.

Deși numărul celor rămași ilegal în străinătate era scăzut, totuși conducerea Securității conștientiza „gravitatea” faptelor: „pe viitor se impune necesitatea acordării unei atenții mai deosebite acestei categorii de persoane, având în vedere valoarea celor care au refuzat înapoierea în țară și mai ales efectul negativ pe care îl creează în mediu acest fenomen”.²

Analiza cauzelor și împrejurărilor în care s-au produs respectivele „evadări” a evidențiat munca insuficientă și superficială a majorității ofițerilor din „Problema Sport”. Dintre recomandările primite de lucrătorii Securității, menționăm: verificări complexe asupra tuturor cadrelor tehnice și sportivilor care se deplasau, îndeobște în Occident; intensificarea acțiunilor de pregătire contrainformativă de grup și individuală; încadrarea informativă a loturilor de sportivi și tehnicieni; instruirea rețelei informative în scopul contracarării influenței exercitate de unele persoane asupra sportivilor români; contactarea persoanelor, la întoarcerea în țară, cu scopul de a obține informații despre unele propuneri ale străinilor sau semnalarea componentelor delegației cu manifestări

¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 1, f. 39.

² *Ibidem*.

suspecte³.

Valoarea sportivă și capacitatea de adaptare a românilor au reprezentat suficiente argumente pentru demararea unor acțiuni de racolare din partea asociațiilor și forurilor sportive din străinătate; în plus, serviciile de informații și mass-media s-au arătat la fel de disponibile pentru unele colaborări cu astfel de persoane.

Direcția I din cadrul DSS insistă în documentele întocmite în problema „Sport” pe acțiunile serviciilor de spionaj și enumera o serie de acțiuni, cum ar fi: încercări de racolare și determinare a unor sportivi de a refuza revenirea în țară, plasarea unor elemente provocatoare pe lângă delegațiile sportive în scopul compromiterii unor membri ai delegației; totodată, se mai adăugau și acțiunile angajaților posturilor de radio „Europa Liberă”, „Vocea Americii”, „Deutsche Welle” și „BBC” (valorificarea tendențioasă a datelor) și pozițiile emigrației românești față de regimul politic⁴.

Securitatea, cu „ochii și urechile” atent ținute, a încercat să desfășoare o muncă specifică și eficientă prin elaborarea unor planuri și trasarea unor sarcini concrete structurilor din subordine.

Direcția I monitoriza instituțiile sportive cu caracter republican (CNEFS, Centrul de medicină sportivă, Centrul de cercetări pentru educație fizică și sport și presa centrală de specialitate). Serviciile de informații interne, Direcția a II-a și compartimentele de profil teritoriale supravegheau munca informativ-operativă în cluburile și asociațiile sportive aparținând unităților economice, în timp ce Inspectoratele județene organizau și desfășurau munca informativ-operativă în cadrul Consiliului Județean de Educație Fizică și Sport (CJEFS), cluburilor și asociațiilor aparținând instituțiilor de învățământ, bazele de pregătire și cantonament a loturilor naționale și olimpice, în instituțiile școlare și medicale cu profil sportiv. Cluburile și asociațiile sportive ale Ministerului de Interne și Ministerului Apărării Naționale erau în atenția Direcției a IV-a, iar Unitatea Specială pentru Lupta Antiteroristă (USLA) avea în răspundere aerocluburile sportive.

Plecarea la diverse întreceri internaționale atrăgea cu sine și includerea în delegație a ofițerului/ofițerilor de securitate. Prezența lucrătorului era conspirată și acesta avea obligația să asigure supravegherea delegației, prin intermediul rețelei și a prelucrărilor contrainformative.

Competițiile externe majore, jocurile olimpice sau campionatele mondiale, aveau o semnificație aparte pentru sportivi și presupuneau sarcini suplimentare pentru aparatul informativ. Acțiunile specifice erau demarate cu câteva luni în devans și se proceda la încadrări informative ale sportivilor și tehnicienilor selecționați, în scopul obținerii de date privind comportamentul și modul de pregătire la antrenamente, interesul, preocupările și atitudinea politică⁵.

Contactarea conducătorilor cluburilor și asociațiilor sportive, investigații prin tehnică operativă (plasarea de mijloace de ascultare, monitorizarea discuțiilor telefonice, filaj), controlul corespondenței și influențări pozitive a celor suspicionați de refuzul înapoierii în țară se înscriau în „rețetarul” practicilor securistice.

³ *Ibidem*, f. 41.

⁴ *Ibidem*, vol. 20, ff. 267-268.

⁵ *Ibidem*, dosar nr. 5.143, vol. 10, f. 110.

Prin procesul verificării și apărării contrainformative se urmărea: identificarea persoanelor pretabile la părăsirea definitivă a țării; clarificarea relațiilor cu rude sau legături din străinătate; nominalizarea celor aflați în atenția unor cluburi, organizații, persoane particulare din străinătate; semnalarea comportamentelor suspecte pe timpul deplasărilor anterioare; descoperirea vulnerabilităților unor membri ai delegației (vicii, preocupări extra-sportive) în fața diverselor oferte tentante din străinătate; promovarea în lot a unor persoane și pe baza altor criterii decât cele sportive⁶.

În faza preparativelor, șefii unităților centrale și județene analizau săptămânal informațiile de interes operativ referitoare la persoanele din componența delegației și erau stabilite măsuri de prevenire particularizate⁷.

La Jocurile Olimpice de la Los Angeles (1984), în scopul menținerii și dezvoltării unui climat favorabil RSR, Direcția I cu sprijinul UM 0544 (Centrul Informații Externe) și a Serviciului „D” (Dezinformare) au difuzat în SUA unele materiale privind realizările social-politice din România și succesele obținute de conașionali în întrecerile internaționale⁸.

Măsurile structurilor informative au dat rezultate, iar numărul celor „fugiți” din cadrul delegațiilor deplasate la diverse ediții ale Olimpiadei a fost nesemnificativ (la Calgary, Canada, s-au înregistrat plecările tehnicianului Ilieșu Horia, secretar adjunct la Federația de Schi-Biatlon, și a boberului Olteanu Florin Nicolae în martie 1988).

Dacă la nivelul competițiilor cu grad de importanță sporit s-au obținut rezultate foarte bune, la fel de satisfăcătoare au fost activitățile desfășurate în cazul supravegherii altor concursuri. Activitățile de acoperire informativă a obiectivelor, mediilor și persoanelor din problema „Sport” erau deficitare în multe județe ale țării. Unele loturi naționale (20-30 sportivi) nu aveau încadrată vreo sursă, iar informațiile adunate și remise organelor centrale lipseau cu desăvârșire.

Chiar și în condițiile unei rețele restrânse numeric nu s-a urmărit obținerea unor date cu valoare operativă; din cauza activității superficiale, în multe cazuri, ofițerii aflau cu întârziere despre unele fapte și evenimente deosebite. Mai mult, pe fondul unei conlucrări amicale, „rețeliștii” nu ezitau să furnizeze informații anodine ori dezincriminatorii.

Absența surselor s-a resimțit și în stabilirea comportamentului și relațiilor socio-profesionale a corpului tehnic, administrativ și sportiv. Date lacunare au fost transmise structurilor centrale și s-au referit la deficiențele în pregătire, stările de indisciplină, subiectivismul în aprecierea sportivilor și tehnicienilor, pregătirile în vederea refuzului întoarcerii în țară⁹.

Deși deplasările în străinătate erau avizate de structurile MI (Miliție, DSS) în urma controalelor specifice, lipsa de continuitate a măsurilor de cunoaștere, verificare și protecție contrainformativă au facilitat plecarea concomitentă a sportivilor și familiilor lor¹⁰.

⁶ *Ibidem*, ff. 10-11.

⁷ *Ibidem*, dosar nr. 13.346, vol. 1, f. 151v.

⁸ *Ibidem*, f. 152.

⁹ *Ibidem*, vol. 20, f. 7v.

¹⁰ *Ibidem*, f. 45.

În unele situații conducerea cluburilor și a federațiilor de specialitate și organele MI au cedat cu ușurință unor intervenții personale (șefi de federații sportive) sau pe linie de partid pentru aprobarea deplasării peste hotare a unor sportivi sau cadre tehnice (cazurile Călin Creangă – tenis de masă, Traian Ungureanu – revista „Viața studentească”), și astfel au facilitat rămânerea în străinătate.

Analiza cazurilor a condus la concluzia că situația materială, profesională și familială, călătoriile anterioare în străinătate, activitatea și poziția pe plan politico-social și obștească nu erau criterii certe de apreciere a loialității; în majoritatea situațiilor era nevoie de o supraveghere neîntreruptă a sportivilor (în ideea depistării oricăror nemulțumiri și cunoașterea tuturor relațiilor, indiferent de natura lor)¹¹.

Tentația sportivilor de a se stabili peste hotare a crescut atât în urma deplasărilor externe, cât și a înmulțirii neajunsurilor, în special financiare, în țară. Pe aceste considerente și numărul celor care au refuzat întoarcerea în România a sporit continuu până la finele regimului ceaușist.

Probabilitatea succesului era proporțională cu anvergura competiției; șansele se măreau în cazul unor concursuri de verificare sau turnee, și totodată se diminuau drastic la olimpiade, campionate mondiale sau europene.

Din dosarele Securității reiese că pe parcursul anilor 1980-1989 s-au înregistrat minimum 185 de cazuri de „refuzul întoarcerii în țară”, dintre care 94 de persoane în anii 1987-1989 (ne referim la sportivi consacrați). Statistica este parțială, având în vedere numărul consistent de volume dedicate fenomenului sportiv regăsite în fondurile Documentar, Informativ, Rețea și SIE din arhiva securității.

Cazuistica problemei cuprinde mai multe situații consumate în ultimul deceniu comunist și redă atât unele particularități, cât și similitudini ale acțiunilor întreprinse de sportivi și tehnicieni.

Bela și Martha Karoly, antrenorii lotului național de gimnastică artistică, și coregraful Geza Poszar au rămas în SUA la sfârșitul turneului demonstrativ susținut de echipa națională de gimnastică feminină (31 martie 1981). Raționamentul deciziei a avut un strat financiar, cât și un substrat politico-sportiv, așa cum rezultă din documentele vremii. Nemulțumirile de ordin financiar (remunerații necorespunzătoare cu valoarea profesională a cuplului de antrenori) au fost completate de neînțelegerile cu factorii politici și tensiunile cu forul sportiv, unii membri ai corpului tehnic și sportive.

Antrenorii au intrat și în vizorul organelor informative; după Olimpiada de la Montreal s-a desfășurat o amplă muncă de supraveghere. La 12 noiembrie 1976 s-a obținut aprobarea organelor de partid pentru a fi lucrat Bela Karoly în mod organizat pe linie de securitate.

Rețeaua informativă folosită pe lângă obiectivul „Katona” nu a reușit să pătrundă în intimitatea elementului urmărit pentru a-i stabili concepțiile, intențiile, cercul de relații și natura acestora, iar sursa „Nelu”, care a furnizat informații de primă sesizare, nu a fost dirijată să reia discuțiile pe tema unei eventuale rămânări în străinătate.

Optimizarea activităților de monitorizare a reclamat folosirea și altor mijloace informative, iar introducerea mijloacelor speciale la domiciliul obiectivului și la locurile

¹¹ *Ibidem*, f. 45v.

de cazare (interceptarea convorbirilor telefonice, interceptarea discuțiilor prin microfoane, interceptarea convorbirilor și discuțiilor interioare prin intermediul telefonului) s-au dovedit cele mai indicate în acest caz¹².

Puținătatea datelor și irelevanța lor nu au permis emiterea ipotezei „rămânerii în străinătate”; totuși, acutizarea contradicțiilor în relațiile cu organele de partid și factorii sportivi decizionali (responsabili federali și CNEFS) completate de curtoazia unor cunoștințe din afara granițelor țării erau suficiente motive de suspicionare.

Dintre nenumăratele deplasări în străinătate, cea din SUA (martie 1981) a ocazionat rămânerea definitivă în străinătate. Deși grupul era în atenția unui ofițer conspirat, soții și coregraful lotului au părăsit locul de cazare și au cerut azil politic.

Operațiunea a fost facilitată de contactele cu românii stabiliți în Statele Unite, dar și interesul politic și sportiv al SUA față de cuplul de tehnicieni.

Reacția României a fost cvasi-inexistentă în condițiile comiterii infracțiunii „refuzului înapoierii în țară”, prevăzută de art. 253 din Codul penal (C. pen.) (refuzul înapoierii în țară era infracțiune și se sancționa cu închisoare, de la 1 la 7 ani); pur și simplu, nu s-a început urmărirea penală.

Presiunile din exterior au produs și actul reîntregirii familiei (trimiterea Andreei Karoly la părinți, în septembrie 1981). Activitatea ulterioară a cuplului Karoly a însemnat o suită de succese profesionale, înființarea și dezvoltarea centrului de gimnastică american, normalizarea relațiilor tehnicienilor cu statul român.

Cu toate acestea, mulți dintre „fugari” nu au avut același succes aidoma antrenorilor menționați, și, mai mult, unii dintre ei au apelat la o serie de „artificii” și reorientări profesionale pentru a se integra în țările adoptive.

Anul 1981 și-a consumat un nou episod „fierbinte” prin gestul fotbalistului Marcel Răducanu, echipierul clubului de fotbal Steaua București.

Mijlocașul echipei militare a făcut parte din lotul naționalei de fotbal deplasată în RFG pentru o serie de jocuri amicale (14 iulie – 3 august 1981). La meciul susținut, la 31 iulie 1981, pe stadionul din Dortmund a solicitat schimbarea pe motiv de accidentare. La scurt timp a părăsit incinta și nu s-a mai reîntors în cadrul lotului. La miezul nopții și-a telefonat soția și a anunțat-o despre decizia adoptată; în plus, i-a cerut să ascundă bijuteriile, radiocasetofonul și să înstrăineze autoturismul „Dacia 1300”.

Hotărârea de a părăsi echipa a fost cauzată de câteva animozități cu echipa tehnică (antrenorul Valentin Stănescu nu-l folosea suficient în meciurile oficiale), refuzul aprobării contractului cu FC Nantes (Franța, 1979), precum și dorința sportivului de a înregistra venituri financiare mai consistente, în raport cu valoarea fotbalistică dovedită pe terenul de joc.

Din declarațiile ulterioare, precum și din informările Securității, raționamentul alegerii a avut în primul rând o încărcătură psiho-profesională (forța psihică de a nu reveni în țară și preconizata complinire profesională la cluburi consacrate din RFG) și în al doilea rând câștiguri bănești substanțiale (averea deținută în România nu era neglijabilă în contextul perioadei socio-economice respective). Primele săptămâni au fost descurajante și pline de frământări pentru fostul jucător al Stelei, în absența unui angajament.

¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5.189, vol. 1, f. 4v.

Contractul semnat cu „Hanovra '96”, liga a doua germană, echivala cu un salariu de 4000 mărci/lună, dar la scurt timp, oferta tentantă înaintată de „Borussia” Dortmund, Bundesliga l-a făcut să semneze pentru a doua oară în decurs de câteva săptămâni. Pe lângă încetarea unilaterală a raporturilor de muncă cu Steaua București, refuzul clubului militar de a începe negocieri pentru un eventual transfer, s-a mai adăugat și dubla semnătură; finalmente, UEFA (Uniunea Europeană de Fotbal Amator) a dictat 12 luni suspendare din orice competiție.

Clubul din Dortmund a remis autorităților române mai multe cereri prin care-și exprima disponibilitatea achitării unor sume de bani în numerar sau materiale sportive în schimbul acordului FRF pentru transferul imediat al acestuia, fără suspendare, precum și pentru emigrarea familiei sale¹³. Cu toate acestea, clubul vest-german nu a renunțat la contract și i-a achitat salariul jucătorului, inclusiv pe perioada de inactivitate.

Efectele juridice ale „evadării” în RFG s-a materializat prin începerea urmăririi penale. Organele de cercetare penală din cadrul DSS efectuau activitățile specifice infracțiunii enunțate și defereau justiției pe cei vinovați, chiar și în lipsa acestora.

Dosarul penal era compus din procesul verbal de începere a urmăririi penale, adresa Direcției de pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei, proces verbal de percheziție domiciliară, proces verbal – sechestru asigurator, declarații, referat de terminarea urmăririi penale, rechizitoriul Direcției Procuraturilor Militare, dovadă de îndeplinirea procedurii de citare, minuta și sentința Tribunalului Militar București, motive de recurs, decizia completului de judecată în cazul recursului, mandate de executare a pedepsei, proces verbal de predare-primire a bunurilor confiscate.

Lucrătorii Securității au respectat procedurile și în privința lui Marcel Răducanu: în dimineața zilei de 1 august 1981 organele de anchetă au efectuat o percheziție la domiciliul fotbalistului și au pus sechestru asupra bunurilor familiei (obiectele sau lucrurile nu erau ridicate până la pronunțarea definitivă a sentinței).

Un alt amănunt notabil l-a reprezentat statutul profesional; încadrarea sportivă la clubul Steaua echivala cu înregimentarea în corpul ofițeresc, iar refuzul întoarcerii în țară a însemnat și dezertarea din cadrul armatei române. Prin notarea de serviciu erau furnizate o serie de date cuprinzând mențiuni referitoare la încadrarea militară, aprecieri ale comandantului, calități personale etc.

Raportul evidențiază atributele sportivului (conștiincios, spirit de inițiativă, respectarea coechipierilor), însă remarca și pierderea „stăpânirii de sine în momentele grele de joc” (eliminarea jucătorului în finala Cupei României)¹⁴.

Prin ordinul MC nr. 556 din 1 august 1981 ministrul Apărării Naționale a dispus trecerea în rezervă a cpt. Răducanu Marcel. Emiterea respectivului act a fost în favoarea jucătorului întrucât absența nejustificată de la unitate a început să curgă de la data de 3 august 1981 (reîntoarcerea lotului național) și astfel nu s-a reținut săvârșirea infracțiunii de dezertare¹⁵. În acest context urma să fie cercetat doar pentru refuzul înapoierii în țară și crearea unor prejudicii materiale federației de specialitate (1 training

¹³ ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 50.295, vol. 1, f. 16v.

¹⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.501, vol. 1, f. 9.

¹⁵ *Ibidem*, f. 34v.

supraelastic, 3 tricouri, 3 șorturi, 1 pereche pantofi Adidas, 1 geantă Adidas, 1 minge Tango, 3 perechi ghete Adidas, 1 costum fâș)¹⁶.

Referatul terminării urmăririi penale a fost întocmit la 14 octombrie 1981, iar sportivul era învinuit de următoarele fapte: refuzul înapoierii în țară prevăzută și pedepsită de art. 253 alin. 1 Cod penal și abuz de încredere în paguba avutului obștesc prevăzută și pedepsită de art. 227 cod penal, raportat la art. 213 cod penal (prejudiciu în dauna FRF în valoare de 5.656 lei)¹⁷.

Procesul s-a încheiat încă de la primul termen, iar prin sentința nr. 982/7 noiembrie 1981 Marcel Răducanu era condamnat la 5 ani închisoare, interzicerea drepturilor prevăzute de art. 64 lit. a și b c. pen. pe timp de 3 ani, confiscarea parțială a averii și degradarea militară¹⁸. Totodată, prin admiterea acțiunii civile inculpatul era obligat să achite suma de 5.656 lei despăgubiri civile și 600 lei cheltuieli de judecată.

Confiscarea parțială a averii personale marca trecerea în proprietatea statului a următoarelor bunuri: una bibliotecă din lemn natur din patru corpuri (evaluată la 8.000 lei), una garnitură hol (una canapea și două fotolii cu o valoare de 7.500 lei), una garnitură hol (patru fotolii, un colțar, una ladă cu capac, două rafturi apreciate la 5.500 lei), una veioză din lemn (600 lei), una statueta din lemn (100 lei), una măsuță rotundă (350 lei), un frigider „Arctic” (4.500 lei), un bar din lemn PAL (6.000 lei), un televizor marca „Saturn” (2.300 lei), una garnitură mobilă din lemn PAL (5.000 lei), una masă și patru scaune rabatabile (600 lei), un aspirator marca „Taifun” (600 lei), două lustre din metal alb (1.100 lei), un șifonier din lemn (3.000 lei), una haină bărbătească – cojoc (1.500 lei), trei mochete plușate (4.300 lei), un autoturism marca „Dacia 1300” an de fabricație 1978 (60.000 lei), un radiocasetofon Panasonic (10.000 lei), bijuterii din aur¹⁹.

De precizat că obiectele din metale și pietre prețioase și certificatul de înmatriculare auto fuseseră ridicate la finele percheziției domiciliare.

Organele de cercetare penală au depus bijuteriile la Banca Națională a RSR, sucursala Municipiului București. Conform inventarului de predare-primire au trecut în custodia instituției bancare următoarele produse: cinci brățări (masa: 26,47 g), șase inele damă: 19,95 g, două verighete: 1,41 g, una cruciuliță: 2,72 g, un lăntișor: 2,27 g, trei pandantive: 3,12 g, un cerceș: 0,98 g. (f. 14 f/v, 15); Total: **56,92 g**²⁰.

Sentința pronunțată de Tribunalul Militar București a fost considerată nesatisfăcătoare de Direcția Procuraturilor Militare și astfel s-a depus recurs; se aprecia că pedeapsa era scăzută față de gravitatea faptei și s-a cerut mărirea acesteia. Secția recurs a Tribunalului militar teritorial, prin decizia nr. 441/9 decembrie 1981, a admis recursul; pedeapsa de executat a fost majorată la 5 ani și 10 luni închisoare²¹.

Condamnarea judiciară nu a fost sinonimă cu încheierea misiunii Securității, dimpotrivă, pe parcursul anilor următori s-au aplicat o serie de măsuri de supraveghere și dirijare a rețelei informative pe lângă subiect. Prin planul de măsuri elaborat în

¹⁶ *Ibidem*, f. 7.

¹⁷ *Ibidem*, ff. 34v-35.

¹⁸ *Ibidem*, f. 41.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 14-20.

²⁰ *Ibidem*, vol. 2, f. 13.

²¹ *Ibidem*, vol. 1, f. 53.

dosarul de urmărire informativă „Radu” (Marcel Răducanu) se prevedea desfășurarea mai multor acțiuni preventive și de influențare pozitivă.

Prin intermediul grupei operative de la Köln au fost culese date privind domiciliul (amplasarea locuinței, căi de acces, sistemul de intrare-ieșire din imobile, vecini), locuri și anturaje frecventate, programul activităților zilnice etc.

Direcția a IV-a a acționat pentru influențarea lui „Radu” atât prin intermediul familiei, cât și al sportivilor participanți la diverse concursuri în RFG, însă fără rezultat.

Dragostea față de fotbal i-a fost răsplătită atât profesional, cât și financiar la Borussia Dortmund (1982-1987) și FC Zürich (1987-1991).

Deși s-a aflat în atenția structurilor informative, totuși n-au fost desfășurate acțiuni represive sau de intimidare asupra jucătorului.

O formă de presiune a fost exercitată prin refuzurile constante în soluționarea pozitivă a cererii de reîntregire a familiei. Solicitățile au primit aviz negativ din partea Direcției Pașapoarte, și astfel s-a prelungit starea de surescitare a sportivului²².

Monitorizarea structurilor informative s-a produs în limitele sarcinilor specifice infracțiunii de „refuz de înapoiere în țară” prevăzută în C.pen. și nu a excedat practicilor din anii '80 (activități de cercetare penală, audieri, percheziții, prelucrări contrainformative, recomandări adresate membrilor familiei de a-l influența pozitiv în sensul revenirii în România).

Hocheistul Traian Gheorghe Cazacu (încadrat la CSA Steaua București) a provocat rumoare la București prin dispariția sa în Peninsula Iberică.

La finele Campionatului Mondial de hochei, Grupa C, organizat în localitatea spaniolă Puig Cerdo (22 martie-2 aprilie 1986), echipierul naționalei a dispărut din cadrul lotului.

Evenimentul s-a produs pe aeroportul din Barcelona în momentele premergătoare îmbarcării și a generat multă agitație în rândul oficialilor români.

Antrenorul echipei naționale, mr. Kalamar Alexandru, a rememorat în fața organelor de Securitate evenimentele petrecute în incinta aeroportului spaniol. Comportamentul lui Cazacu a fost firesc, iar momentul „volatilizării” a fost extrem de discret.

Conform declarației tehnicianului, membrii lotului au primit pașapoartele înaintea controlului vamal, iar jucătorul „Stelei” s-a făcut nevăzut în câteva zeci de secunde (ora 13.00). Disperarea a cuprins echipa organizatorică și membrii acesteia n-au ezitat să alerge la stația de taxiuri și să solicite, prin stația de amplificare, hocheistului revenirea la ghișeul pașapoarte, însă eforturile s-au dovedit zadarnice²³.

Delegația s-a prezentat la bordul avionului, în timp ce Traian Cazacu era într-o garnitură de tren în direcția Puig Cerdo.

Părăsirea lotului a generat și efecte secundare; în primul rând sportivul a comis infracțiunea refuzului înapoierii în țară și în al doilea rând era pasibil de a fi judecat pentru dezertare (pe toată perioada activității sportive la CSA Steaua a fost ofițer activ, cu gradul de locotenent în Ministerul Apărării Naționale).

²² ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 50.295, vol. 1, f. 15.

²³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 50.562, ff. 14-17.

Comandantul clubului l-a trecut în poziția de dezertor începând cu data de 7 aprilie 1986 și astfel urma să suporte rigorile legii. Începerea urmăririi penale a fost declanșată la 29 mai 1986 de către organele de cercetare penală și a fost însoțită de instituirea sechestrului asigurator, declarații ale soției și factorilor sportivi decizionali, întocmirea rechizitoriului și depunerea dosarului în instanță.

Prin procesul-verbal de sechestr erau confiscate mai multe bunuri personale aparținând familiei Cazacu, și enumerăm: una garnitură mobilă de dormitor tip „Viorela” din lemn maro (un șifonier cu trei uși și trei corpuri etajate; un șifonier cu două uși și două corpuri etajate; un pat de mijloc, dublu, încadrat de o vitrină din lemn maro compusă din nouă rafturi, patru uși și una oglindă) evaluată la 15.000 lei; una măsuță toaletă din lemn lustruit maro, un covor plușat, una carpetă plușată, un radiocasetofon „Sanyo” (cca 11.000 lei), un frigider marca „Arctic” (240 litri, aproximativ 5.000 lei); bunurile au rămas în custodia soției până la pronunțarea sentinței definitive și irevocabile²⁴.

Despre acțiunea hocheistului aflăm atât din declarațiile de presă, cât și din documentele Securității; sportivul a susținut că plecarea din cadrul echipei a fost premeditată, însă fără a anunța familia. Declarațiile Angelei Cazacu, soția lui Traian Cazacu, au confirmat secretul acțiunii și menționăm: „...după cca două săptămâni am primit un telefon de la acesta prin care m-a anunțat că nu are de gând să mai revină în România și că se va stabili în străinătate”²⁵. Noi convorbiri telefonice s-au înregistrat pe 28 mai și 2 iunie 1986 în urma cărora soția a fost informată despre stabilirea lui în RFG și încadrarea la clubul EG Düsseldorf. Traian Cazacu a lucrat trei săptămâni la clubul de hochei din Puig Cerdo, mai apoi a ajuns în Germania unde avea „să trăiască cele mai frumoase clipe din viața de hocheist profesionist”²⁶.

Autoritățile judiciare românești au stabilit vinovăția sportivului și prin sentința nr. 610/11 august 1986 l-au condamnat la 4 ani și 8 luni închisoare pentru refuzul înapoierii în țară²⁷.

Povestea hocheistului s-a regăsit și în alte cazuri și a reflectat atât stările personale, cât și mediul socio-economic din anii '80. Ultimii ani de regim comunist au coincis cu o creștere notabilă a numărului de transfugi, iar un contingent reprezentativ era asigurat de persoane implicate în fenomenul sportiv.

Sportul de performanță a atras un număr crescând de tineri (81.400 sportivi legitimați la cca 15.000 cluburi), iar rezultatele n-au întârziat: participarea la peste 1.560 competiții internaționale (1988-1989) a echivalat cu obținerea unui număr de aproximativ 500 de locuri I²⁸. Concursurile internaționale erau vizate de atleți și antrenori atât pentru rezultatele sportive, cât și pentru diversele forme de câștiguri materiale.

Racolarea membrilor delegațiilor sportive era efectuată de emigranți români, cu

²⁴ *Ibidem*, ff. 10-11.

²⁵ *Ibidem*, f. 12.

²⁶ Răzvan Ionașcu, *Hocheiul românesc e condus de gropari* în „Libertatea”, nr. 5.341/22 martie 2007, p. 16.

²⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 50.562, f. 34.

²⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr 13.346, vol. 20, f. 6.

aceleași preocupări profesionale, și facilitată, indirect, de indulgența manifestată de conducerea grupurilor²⁹.

Stilul de muncă deficitar al unor secretari de federații (gimnastică, șah, box, tir ș.a.) și promovarea unor relații personale în dauna valorilor autentice au amorsat valul de nemulțumiri, și confirmată de cazurile: Maria Cozma, Gheorghe Condovici, Gheorghe Gorgoi, Mariana Buruiană – antrenori de gimnastică; Mihai Șubă, Iuliu Armaș – șahiști, Mihai Leu, Ladislau Ratz, Marian Gavrilă, Dănuț Cugican– boxeuri; Mihail Ispasiu– tir.

Anii 1988-1989 au coincis cu nivelul cel mai ridicat al rămânerilor în străinătate, dar nu s-au soldat cu răspunderea penală. Acțiunile organelor de cercetare penală au fost anulate în urma abrogării art. 253 din C. Pen. (31 decembrie 1989), iar în cazul dezertărilor de prevederile decretului de amnistie nr. 11/1988.

Gheorghe Condovici, antrenorul lotului național de gimnastică masculin și încadrat la CSA Steaua București cu gradul de maior, a refuzat înapoierea în patrie la finele Campionatului Mondial desfășurat în Olanda (octombrie 1987). Prin ordinul de zi nr. 255/31 octombrie 1987 semnat de col. Nicolae Gavrilă, comandantul CSA „Steaua” București, tehnicianul a fost trecut în poziția de dezertare.

Pentru cele două infracțiuni (refuzul înapoierii în țară și dezertare) s-a început urmărirea penală (31 octombrie 1987), însă referatul de încheiere a urmăririi penale s-a întocmit la doi ani de la consemnarea faptei (2 decembrie 1989).

De remarcat că același anchetator a întocmit și referatul, datat 13 ianuarie 1990, prin care fostul antrenor era scos de sub urmărire penală, ca urmare a modificărilor din codul penal³⁰.

Pe întreg deceniul opt s-au înregistrat puține situații-limită pentru ofițerii de securitate implicați direct în problema „Sport”. Momentele delicate au însemnat atribuirea nominală a eșecurilor pe linie informativ-operativă și răspunderea pe linie administrativă.

Cel mai elocvent caz s-a consumat la 20 iulie 1989 după întâlnirea de fotbal IFK Göteborg – Rapid București, în Cupa „Intertoto-89”. Delegația giuleșteană s-a deplasat în Suedia, la 19 iulie 1989, și număra în rândurile sale și pe căpitanul de securitate Cornel Vîrtosu.

Ofițerul a fost pus în situația de a raporta structurilor centrale dispariția din cadrul echipei a fotbaliștilor Alexandru Aprodu, Gabriel Ciolponea și Lucian Ilie, cu vârste cuprinse între 20-22 ani. Cei trei „fugari” au profitat de lipsa supravegherii, precum și de aglomerația din restaurantul hotelului; în plus, actul rămânerii a implicat și renunțarea la bagajele personale și pașapoarte.

La 26 iulie 1989 căpitanul de securitate a răspuns în fața comisiei de disciplină; pe baza declarațiilor culese de la membrii delegației și ale ofițerului, efectele faptelor celor trei sportivi și acțiunile specifice în respectivul caz s-a hotărât:

- retrogradarea lucrătorului de securitate Cornel Vîrtosu din funcția de ofițer specialist

²⁹ *Ibidem*, f. 270.

³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 66.558, f. 14.

III în cea de ofițer specialist, suspendarea din activitate pe o perioadă de trei luni întrucât nu a fost exigent în aplicarea măsurilor de control asupra sportivilor la locul de cazare;

- punerea ofițerului în discuția adunării generale și diminuarea calificativului pe anul

1989, deoarece, deși răspundea informativ de clubul Rapid București, nu a efectuat satisfăcător verificarea tuturor componentelor lotului³¹.

Concluzii

Pe parcursul articolului am evidențiat câteva aspecte ale fenomenului denumit generic „refuzul înapoierii în țară” înregistrat în rândurile mișcării sportive românești optzeciste.

Nepunerea în discuție a intereselor profesionale și, îndeosebi, relațiile personale și ademenirile materiale din statele capitaliste s-au constituit în factori majori ai deciziei de rămânere în străinătate.

Domeniul de activitate a avut câteva elemente distinctive și a oferit șansa de a cunoaște mirajul Occidentului, într-un mod mai lesnicios. Dintre particularitățile observabile redăm următoarele:

- plecarea din țară era sensibil ușurată de participarea la competițiile internaționale (pașaportul și viza de plecare erau obținute lejer comparativ cu alte grupuri socio-profesionale);
- creșterea numărului de sportivi deplasati la întrecerile externe a generat o ascensiune similară a „fugarilor”;
- tentațiile financiare și propaganda occidentală au influențat numeroși sportivi și tehnicieni;
- majoritatea covârșitoare a persoanelor implicate în fenomenul sportiv și emigrate ilegal au provenit de la cluburile bucureștene (Steaua, Dinamo, Sportul Studentesc, Rapid).

Contrapondera la valul de plecări s-a materializat prin sporirea acțiunilor Securității (extinderea rețelei informative, prelucrări contrainformative, includerea ofițerilor în delegațiile sportive, recuperarea „fugarilor” de către familii prin metoda influențării pozitive) și avizul negativ din partea Direcției pașapoarte pentru onorarea unor concursuri peste hotare.

În ansamblu, munca informativ-operativă a fost considerată nesatisfăcătoare pe fondul mai multor eșecuri ale lucrătorilor Securității în prevenirea cazurilor din respectiva speță.

Actul unilateral de rămânere în străinătate a produs și efecte penale; refuzul înapoierii în țară era infracțiune și se pedepsea cu închisoare de la 1 la 7 ani (art. 253 C.pen.), și o sancțiune asemănătoare era prevăzută și pentru dezertare (art. 332 C.pen.)³².

³¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 30, ff. 220-221.

³² Pe larg despre interpretarea și înțelegerea cât mai facilă a codului penal în George Antoniu, Marin Popa, Ștefan Daneș, *Codul penal pe înțelesul tuturor*, București, Editura Politică, 1972.

Condamnărilor cu executare erau frecvente, însă pronunțate în contumacie; totuși, autoritățile nu se rezumau la simple sancțiuni judiciare. O serie de bunuri mobile sau imobile au fost trecute în proprietatea statului (obiecte de mobilier, electronice și electrocasnice, autoturisme; bijuterii și alte valori) în primul rând pentru a penaliza suplimentar gestul sfidător și în al doilea rând pentru a ilustra bunăstarea obținută exclusiv în țara natală.

Termenul de „bunăstare” era întrebuițat de Securitate pentru a întări discursul politic oficial, și anume: cei care nu se întorceau în țară erau „descompuși moral”, „aventurieri”, „elemente instabile din punct de vedere politic”. În felul acesta organele de informații se disculpau în fața partidului pentru eșecurile în Problema „Sport”, ca și în cazul celorlalte categorii de cetățeni români rămași în Occident. Ritmul plecărilor a fost încetinit la mijlocul anilor '80, însă și-a reluat cursul ascendent spre finele deceniului; deteriorarea nivelului de trai și disfuncționalitățile sistemului economico-politic au accelerat fenomenul expatrierii.

Structurile informative au strâns o serie de date și chiar au întocmit studii referitoare la cluburile de proveniență, vârsta, naționalitatea, nivelul de studii, starea civilă, apartenența politică, țările de adopție. De reținut că în cca 40 % din cazuri acțiunea a fost premeditată, în 20 % pe baza racolării și în alte 40 % s-a produs în mod spontan³³.

„Microbul” migrației clandestine era răspândit cu generozitate de foști sportivi și tehnicieni aflați în Occident, relațiile neoficiale cu diverși cetățeni străini care activau domeniul sportului (impresari, antrenori, sportivi, crainici sportivi, proprietari de cluburi, conducători de federații sportive din țări occidentale etc în vederea încheierii unor contracte)³⁴, precum și de așa-zisele „instigări” ale corespondenților posturilor de radio cu transmisii în limba română.

Dintre cei care au îngroșat numărul „fugarilor” se pot distinge două categorii:

- sportivi și tehnicieni cu rezultate confirmate, situație financiară bună, familisti, absolvenți de studii medii sau superioare, încadrați la cluburi departamentale (Steaua, Dinamo) ori secții de fotbal prestigioase (Universitatea Craiova), cu rude și relații în afara granițelor;
- debutanți (vârstă scăzută și cel mult studii liceale), înregimentați la cluburi provinciale, remunerații mici, nu posedau avere, fără sprijin în exterior.

Cei consacrați aveau șanse reale de împlinire profesională și materială, în schimb cei fără palmares aveau de înfruntat mai multe neajunsuri (căutări asidue pentru obținerea unui contract, asigurarea traiului zilnic, nivelul redus de cunoaștere a limbii din statul de adopție).

Societatea românească a cunoscut transformări semnificative pe durata ultimului deceniu comunist prin prisma deciziilor politice; aplicarea măsurilor de raționalizare a consumului a alimentat bazinul nemulțumirilor și nemulțumiților, inclusiv din domeniul sportului.

Rezultatele internaționale de excepție și rezervorul uman de calitate superioară nu au fost suficient apreciate de regimul politic.

³³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.346, vol. 20, f. 40.

³⁴ Idem, dosar nr. 9.685, vol. 3, f. 2.

Valentin Vasile

Reversul medaliei s-a probat prin câteva tipuri de comportamente și practici care exploatau vulnerabilitatea sistemului, și enumerăm:

- avizarea plecărilor la competițiile externe facilita actul rămânerii în Occident;
- mărfurile aduse de către membrii delegațiilor contribuiau la amplificarea pieței negre;
- activitățile ilegale erau desfășurate cu complicitatea organelor statului.

Modificările structurale din decembrie 1989 au pus capăt atât deciziilor restrictive impuse în ramura sportivă (posibilități scăzute de a evolua la cluburi din afara țării, câștiguri limitate), cât și obiceiurilor cu iz penal (tranzacționarea de produse ușor vandabile).

Sportul și performerii săi oglindesc, într-o măsură deloc neglijabilă, imaginea contrastantă din România anilor '80 (sistemul rațiilor, dar posibilități de procurare a unor produse de strictă necesitate; rezultate sportive, însă slab recompensate; participarea la diverse competiții internaționale și rată de succes sporită pentru cei care au intenționat să rămână în Occident), totuși edulcorată de succesele sportive.

III. Sistemul totalitar din România: aspecte ideologice, culturale și sociale

Elis NEAGOE-PLEȘA

Grevele de la Atelierele Grivița (1933) în viziunea administrației C.F.R.

The Strike at Grivita Workshops
as Seen by the Administration of the Romanian Railways

The Grivita Strike of 1933 was a widely discussed historical event both in that age and in the years that followed. During the communist regime, the strike was always described from a partisan point of view (that of the strikers of 1933). Historical forgeries and exaggeration occurred. That is why we believe that presenting those events from a different point of view (that of the Romanian Railways administration) is particularly important for displaying a more accurate picture of what truly happened at Grivita in 1933.

Etichete: grevele de la Grivița, administrația C.F.R., sindicatele C.F.R., revendicări, P.C.dR.

Keywords: the Grivita strikes, the Romanian Railways administration, the trade unions of the Romanian Railways, demands, P.C.dR.

În prima jumătate a anilor '30, în niciunul din atelierele C.F.R. din țară, așadar nici în cele de la Grivița, ceferiștii nu erau constituiți într-o organizație sindicală unică. Din a doua parte a anilor '20, după sciziunea mișcării sindicale din România¹, cel mai important partid de stânga din țară, Partidul Social Democrat, din dorința de a atrage voturile muncitorilor de partea sa, a trecut la organizarea acestora în sindicate aflate sub controlul său, pe care le sprijinea și favoriza politic prin intervenții la nivel

¹ În 1923, mișcarea sindicală din România s-a divizat în două grupări: una de dreapta – afiliată P.S.D., care a aderat ulterior la Federația Internațională Sindicală de la Amsterdam (motiv pentru care comuniștii numeau sindicatele social-democrate „amsterdamiste”) – și una de stânga, organizată de comuniști, care urmărea afilierea la Internaționala Sindicală Roșie de la Moscova, controlată de Comintern. În același an, sindicatele comuniste s-au grupat în Sindicatele Unitare, alegându-și un Consiliu General (Alina Tudor-Pavelescu – coordonator, *Copilăria comunismului românesc în arhiva Cominternului*, București, Arhivele Naționale ale României, 2001, p. 130).

guvernamental. Desigur, atenției acestora nu puteau scăpa ceferiștii, care, pe lângă faptul că reprezentau una dintre cele mai mari mase de muncitori, prezentau și avantajul că erau angajați la stat, astfel încât controlul lor se putea face mult mai ușor prin pârgii administrative. La 21 ianuarie 1929, la Iași, din inițiativa deputatului P.S.D. Ioan Mirescu, a fost înființată Uniunea Generală a Sindicatelor C.F.R., care grupa toate sindicatele din atelierele C.F.R. din țară aflate sub controlul social-democraților. Uniunea era condusă de Virgil Ionescu și era afiliată la Confederația Generală a Muncii din România, organizație ce reunea toate sindicatele din țară și care era la rândul ei controlată de P.S.D. Fiind cel care răspundea la vârful P.S.D. de activitatea sindicatelor feroviare, Ioan Mirescu a depus toate eforturile pentru a împiedica preluarea acestora de către comuniști, fapt ce explică vehemența acestuia față de muncitorii greviști de la Atelierele C.F.R. Grivița.

P.C.dR., aflat în ilegalitate, avea la dispoziție mult mai puține pârgii nu doar pentru a atrage muncitorii în sindicatele pe care le controla, ci chiar pentru a asigura funcționarea legală a acestora. Situația s-a agravat și mai mult începând din aprilie 1929, când Sindicatele Unitare au fost scoase în afara legii, ceea ce a făcut ca muncitorii să migreze către sindicatele social-democrate, care păreau a fi singurele ce aveau posibilitatea să le satisfacă cererile. Criza economică, care a afectat în mod deosebit nivelul de trai al muncitorilor din unitățile economice de stat, a dus însă rapid la inversarea acestui trend. Cum P.S.D., mult prea legat politic de partidele aflate la guvernare, a acceptat fără să protesteze toate măsurile de reducere a veniturilor muncitorilor, un mare număr de ceferiști au trecut la înlocuirea liderilor de sindicat social-democrați cu persoane afiliate P.C.dR. Drept urmare, în anii 1931 și 1932 comuniștii au preluat controlul asupra unor importante sindicate C.F.R. din țară (Galați, Dej, Pașcani, Cluj etc.), fără a duce însă la înlăturarea sindicatelor social-democrate din respectivele centre muncitorești.

În iulie 1932, ca urmare a îndrumărilor primite într-o ședință organizată de Gheorghiu-Dej și Gheorghe Vasilichi, comuniștii și-au adjudecat și conducerea sindicatului de la Atelierele C.F.R. Grivița², în fruntea căruia a fost numit Panait Bogățoiu, înlocuit la 22 octombrie 1932 cu Constantin Doncea³. Precum în toată țara, nici sindicaliștii comuniști de la Grivița nu întruneau adeziunile tuturor muncitorilor, o parte dintre aceștia rămânând în continuare alături de P.S.D. și formând un sindicat aparte (numit de Constantin Atanasiu „sindicatul profesional legal”).

² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 161.

³ Constantin Doncea (26 septembrie 1904-4 noiembrie 1973). A fost membru al P.C.dR. din 1931, iar în timpul grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița a lucrat ca turnător la Secția I Locomotive, fiind președintele Comitetului Sindical C.F.R. București. Condamnat la 20 de ani de muncă silnică, a evadat în 1935 cu ajutorul sovieticilor și s-a înrolat în Brigăzile Internaționale din Spania. După venirea comuniștilor la conducerea țării a deținut mai multe funcții importante în stat până în vara anului 1958, când a fost numit director al G.A.S. Ograda, jud. Ialomița, ca urmare a criticării lui Gheorghiu-Dej. După 1965 a fost președinte al Comitetului de Stat pentru Valorificarea Produselor Agricole (1966-1968) și consilier la Președinția Consiliului de Miniștri (1968-1973). Vezi biografia completă a lui Constantin Doncea în Florica Dobre (coordonator), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 291.

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

Potrivit documentului la care ne referim în continuare, demersurile pentru mărirea avansului ce urma să fie plătit în ziua de 30 ianuarie începuseră încă din 23 ianuarie 1933, când directorul Secției II Vagoane a atelierelor, C. Atanasiu, ceruse o audiență la directorul general al C.F.R., insistând pentru găsirea unei soluții care să evite o „tulburare” din partea ceferiștilor, deja „foarte agitați” ca urmare a anunțării de către guvern a celei de-a treia curbe de sacrificiu⁴. Ceferiștii de la Grivița, cărora deja le fuseseră diminuate salariile ca urmare a precedentelor curbe de sacrificiu, la care se adăuga pierderea altor drepturi și alocații materiale conexe, ajunseseră la concluzia corectă – după ce formele anterioare de protest (negocieri, mitinguri) se dovediseră a fi ineficiente – potrivit căreia greva era singura modalitate prin care puteau obține satisfacerea revendicărilor lor⁵.

Înțelegând necesitatea rezolvării cu celeritate a acestei situații încordate, conducerea C.F.R. avea să dispună modificarea listelor de plată a avansului, prin majorarea sumelor de bani plătite muncitorilor până la nivelul existent anterior anunțării ultimei curbe de sacrificiu, fapt ce nu a împiedicat însă organizarea grevei demonstrative din ziua de 28 ianuarie 1933. Conform muncitorului feroviar Vasile Băgu⁶, rolul principal în declanșarea acestei prime greve l-a avut Constantin Doncea, liderul sindicatului ceferiștilor comuniști de la Atelierele C.F.R. Grivița⁷. Pe lângă mărirea salariului, muncitorii mai aveau și alte revendicări materiale. Astfel, se cerea creșterea numărului săptămânal de ore de lucru la 40, ceea ce implicit ar fi dus și la majorarea salariului. Până atunci, motivând lipsa de materiale necesare activității, administrația recurgea deseori la reducerea numărului săptămânal de ore de muncă sau chiar la trimiterea muncitorilor în concedii neplătite pentru scurte perioade. Greviștii mai cereau reinstituirea indemnizației pentru plata chiriei; restituirea „alocației de scumpete”; instituirea unui salariu minim de 3.500 lei; majorarea plății pentru munca în acord ș.a.

Între 28 și 31 ianuarie 1933, primele negocieri au avut loc între muncitorii de la cele două secții ale atelierelor (Locomotive și Vagoane) și inginerii-șefi ai acestora, V. Nicolau și Constantin Atanasiu. Ultimii au discutat, la rândul lor, cu conducerea C.F.R. în prima fază și ulterior, din 30 ianuarie, cu ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Eduard Mirto⁸, care le va cere să participe la redactarea unui nou

⁴ Sub titlul *Se reduc din nou salariile funcționarilor publici*, ziarul „Universul” aducea la cunoștința opiniei publice hotărârea luată de către Consiliul de Miniștri prezidat de Alexandru Vaida-Voevod în ziua precedentă (18 ianuarie 1933). Concret, salariile erau reduse pe o perioadă de 3 luni (ianuarie-martie 1933) cu 10%, respectiv 12,5%. Motivația acestei măsuri dure era justificată de „necesitățile bugetare impuse de situația financiară din țară” („Universul”, nr. 16, 19 ianuarie 1933, p. 1).

⁵ În cursul unui interogatoriu din 1934, Gheorghiu-Dej afirma tranșant: „greva este singura armă de luptă prin care muncitorimea își poate câștiga și apăra drepturile sale. O grevă bine organizată duce totdeauna la izbândă” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 127, f. 3).

⁶ Vasile Băgu s-a născut în anul 1893, în com. Vorniceni, jud. Dorohoi. În februarie 1933 lucra ca vopsitor la Atelierele C.F.R. Grivița; era căsătorit și avea doi copii.

⁷ Cristina Diac, *Greva de la Grivița din februarie 1933, văzută de protagoniști. O declarație a lui Vasile Băgu*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XX, nr. 76-77, 3-4/2012, pp. 206-207.

⁸ Eduard Mirto (n. 1 mai 1881, Brăila), de profesie avocat. A fost membru al P.N.Ț. și a condus Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor în perioada 11 august 1932-9 noiembrie 1933

regulament/statut al muncitorilor C.F.R.⁹ Pentru că cererile muncitorilor nu fuseseră rezolvate integral, pe 31 ianuarie 1933 are loc o nouă grevă demonstrativă, la care au participat circa 6.000 de muncitori, tot Constantin Doncea aflându-se în fruntea acestora. Aceași delegație a muncitorilor din 28 ianuarie a tratat cu conducătorii celor două secții, care la rândul lor l-au informat pe directorul general al C.F.R., urmând ca a doua zi să se continue discuțiile cu reprezentanții muncitorilor pe tema revendicărilor acestora.

Inițial, administrația C.F.R. și ministerul de resort nu au dorit să poarte negocieri decât cu sindicatul legal de la atelierele bucureștene, cel afiliat P.S.D., chiar dacă acesta întrunea sprijinul unei minorități a muncitorilor. Astfel, la întâlnirea cu ministrul Comunicațiilor, Eduard Mirto, din ziua de 1 februarie 1933, la care au participat și directorul general al C.F.R. alături de cei doi directori ai atelierelor, a fost invitată doar delegația Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R. din România, condusă de social-democratul Alexandru Oprescu¹⁰. Hotărârile luate cu acest prilej au fost cuprinse în ordinul circular al Direcției Generale a C.F.R. nr. 15.194/2 februarie 1933, care consfințește acordul conducerii C.F.R. pentru rezolvarea favorabilă a celor mai importante revendicări materiale ale muncitorilor: salariul minim era majorat cu o compensație de acord de 20%; orele de lucru pe săptămână erau majorate la 40; indemnizație de chirie creștea cu 15%, majorare aplicată de la 1 ianuarie 1933; plățile pentru munca în acord erau majorate¹¹.

În dimineața zilei de 2 februarie 1933 însă, liderii sindicaliștilor comuniști au discutat cu directorul Secției II Vagoane, Constantin Atanasiu, căruia i-au spus că delegația care negociase în seara zilei precedente la minister (condusă de Alexandru Oprescu) nu îi reprezenta pe majoritatea ceferiștilor. În plus, ei au arătat că muncitorii nu fuseseră informați de către cei care participaseră la discuții cu privire la rezultatul celor convenite. Manifestându-și pe față nemulțumirea față de aceste practici ale administrației și guvernului, de a-i invita la negocieri doar pe reprezentanții unei minorități a muncitorilor, conducătorii de sindicat comuniști și-au exprimat decizia de a declanșa greva. Pentru a-i informa asupra acordului convenit cu ministerul, cei doi ingineri-șefi au sintetizat rezultatul discuțiilor sub forma unei circulare-aviz, pe care însă Constantin Doncea, Panait Bogățoiu, Hugo Barany și Gheorghe Petre au rupt-o, și, potrivit lui Atanasiu, îi „ațâțau pe muncitori să n-o citească”. Reieșea clar preocuparea

(Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediția a III-a, București, Editura Machiavelli, 2013, pp. 120-122). După instaurarea regimului comunist, a fost ales deputat în M.A.N. din partea Frontului Plugarilor (1948-1952).

⁹ Discuțiile pe marginea Statutului personalului C.F.R. erau mai vechi. Spre exemplu, în ziua de 20 ianuarie 1933, Eduard Mirto, ministrul de resort, convocase o ședință extraordinară, la care îi invitase pe toți membrii consiliului de administrație al C.F.R. împreună cu directorii din cadrul regiei, dar și pe avocatul C. Carcali, președintele Federației Asociațiilor și Sindicatelor Profesionale C.F.R. Cu această ocazie s-a redactat proiectul de statut, care urma să fie trimis pentru a fi votat în parlament („Universul”, nr. 19, 22 ianuarie 1933).

¹⁰ La finalul acestei importante consfătuiri, Alexandru Oprescu „a mulțumit d-lui ministru Mirto pentru satisfacerea celor mai importante din doleanțele lucrătorilor ceferiști, care vor readuce liniștea în rândul acestora” (idem, nr. 31, 3 februarie 1933, p. 2).

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 2, ff. 94-95.

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

liderilor sindicali comuniști pentru escaladarea protestelor, mai ales că avansul încasat în ziua de 30 ianuarie 1933 fusese deja „majorat mult față de ce trebuia să fie”¹².

Întrucât acțiunea hotărâtă a unor lideri precum Constantin Doncea și Panait Bogățoiu reușise să-i atragă pe mulți muncitori social-democrați de partea protestatarilor comuniști, autoritățile au fost nevoite să accepte sindicatul comunist drept unic partener de discuție. Din acest moment, negocierile au fost purtate de către liderii sindicali comuniști, care s-au erijat în conducătorii *de facto* ai tuturor muncitorilor din ateliere. Tocmai de această situație a dorit să profite politic P.C.dR., care urmărea să radicalizeze protestele în direcția declanșării grevei generale, ce urma să fie extinsă apoi în toate atelierele C.F.R. din țară. O eventuală grevă de o asemenea anvergură desfășurată sub coordonarea P.C.dR. și un potențial succes al protestelor muncitorilor ar fi dus cu siguranță la creșterea considerabilă a prestigiului partidului în țară, ceea ce ar fi atras noi aderenți în favoarea mișcării comuniste. În plus, partidul ar fi reușit să devină o alternativă politică reală chiar în rândul muncitorilor, clasa socială în numele căreia activa din punct de vedere ideologic. Din acest motiv, liderii sindicali comuniști s-au arătat prea puțin deschiși dialogului, agitând imperturbabili în direcția declanșării grevei, în pofida satisfacerii aproape în totalitate a cererilor muncitorilor.

Liderul de sindicat Constantin Doncea le-a cerut muncitorilor, adunați în număr de 4.000-5.000, să sune sirena și să formeze echipe care trebuiau să-i scoată cu forța din ateliere pe muncitorii care refuzau să înceteze lucrul, la această operațiune participând și Vasile Bâgu¹³. Ceferiștii s-au strâns în fața administrației atelierelor, iar o delegație formată din Constantin Doncea, Panait Bogățoiu, Gheorghe Petre, Hugo Barany și hamalul Olaru a discutat cu cei doi șefi ai atelierelor cu privire la rezolvarea integrală a revendicărilor. Ulterior, aceeași delegație, exceptându-l însă pe Doncea (care va rămâne în ateliere, ținând discursuri și împărțind pâine greviștilor), va merge la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor. La întoarcerea la ateliere, Panait Bogățoiu avea să-i informeze pe cei prezenți că le fusese recunoscut comitetul de fabrică. Trebuie menționat că acest comitet cuprindea un număr de 50 de persoane (printre care Panait Bogățoiu, Dumitru Petrescu, Hugo Barany, Ovidiu Șandru, Vasile Bâgu ș.a.) și fusese ales încă din data de 28 ianuarie 1933, la propunerea lui Doncea, scopul lui fiind „să conducă acțiunea muncitorilor ceferiști până vor dobândi satisfacție”¹⁴.

După satisfacerea tuturor revendicărilor lucrătorilor de la Atelierele C.F.R. Grivița, lucrurile au căzut în expectativă, fapt recunoscut atât de Vasile Bâgu (în declarația de anchetă din 25 februarie 1933), cât și de Constantin Atanasiu (în raportul întocmit la 20 februarie 1933), muncitorii așteptând practic încasarea lichidării, pe care urmau să o primească în ziua de 18 februarie 1933¹⁵. La 4 februarie 1933, însă, în fața amplificării protestelor muncitorilor din țară, guvernul Vaida-Voevod a instituit starea de asediu parțială, pe timp de șase luni, în orașele București, Cernăuți, Galați, Iași,

¹² *Ibidem*, vol. 1, ff. 9-10.

¹³ Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 209.

¹⁴ *Ibidem*, p. 207.

¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 11.

Timișoara și pe toată Valea Prahovei¹⁶. Prin urmare, Comandamentul Corpului de Armată I-a delegat pe generalul Irgulescu să supravegheze Regia C.F.R. Conform unui raport al autorităților, după decretarea stării de asediu, „toate trupele din garnizoană [București – n.n.] au fost consemnate în cazarmă pentru preîntâmpinarea eventualelor răzvrățiri din partea muncitorilor”. În plus, au fost chemați de la vatră pe timp de 45 de zile un număr de 300 de soldați din contingentul anului 1930 din zonele București, Ilfov, Dâmbovița și Vlașca, toți fiind alocați Corpului de Grăniceri¹⁷.

În tot acest timp, comuniștii își vor intensifica eforturile în vederea redeclanșării mișcărilor de protest, temându-se de faptul că exista riscul ca, după încasarea salariilor majorate, interesul ceferiștilor de la Grivița pentru continuarea protestelor deschise să se diminueze, date fiind și promisiunile făcute de către autorități în vederea îmbunătățirii condițiilor de muncă. Dorind să profite de starea de nemulțumire ce încă nu se stinsese, responsabili P.C.dR. pe linie C.F.R. au organizat o serie de adunări conspirative, cea mai importantă dintre acestea fiind aceea din noaptea de 13/14 februarie 1933, la care au participat: Gheorghe Stoica, Gheorghiu-Dej¹⁸, Chivu Stoica, Dumitru Petrescu, Constantin Doncea și Hugo Barany. Cu această ocazie a fost luată hotărârea declanșării grevei la Atelierele C.F.R. Grivița în ziua de 15 februarie 1933, urmând ca și muncitorii de la celelalte ateliere din țară să intre în grevă, ceea ce ar fi dus la amplificarea mișcărilor protestatate¹⁹. Aflând despre intențiile acestora, autoritățile le vor dejuca însă planul, în noaptea de 14/15 februarie 1933 arestând practic întregul comitet de organizare a grevei²⁰, inclusiv pe delegații care negociaseră pe 2 februarie 1933 la Ministerul Comunicațiilor (Panait Bogățoiu și Petre Gheorghe). Motivele arestării au fost reprezentate de legăturile acestora cu un partid aflat în ilegalitate (P.C.dR.) precum și de activitatea desfășurată în favoarea acestuia. În plus, ca urmare a stării de asediu, fusese închis și sediul sindicatului ceferiștilor bucureșteni din Calea Griviței nr. 261²¹, susținându-se că era folosit ca loc de întâlnire pentru membrii unui partid ilegal (P.C.dR.). Drept urmare, în dimineața zilei de 15 februarie 1933, la aflarea veștii că liderii lor de sindicat fuseseră arestați, muncitorii de la Grivița au declanșat greva generală. Potrivit lui Constantin Atanasiu și Vasile Băgu, principala revendicare a

¹⁶ Legea – întocmită de Armand Călinescu, subsecretar de stat în cadrul M.A.I. – a fost adoptată, în regim de urgență, la 3 februarie 1933 și publicată în „Monitorul oficial” din 4 februarie (Mihai Burcea, *3 ianuarie 1935: un scenariu cominternist? Fuga din închisoare a trei dintre liderii ceferiștilor și petroliștilor participanți la grevele de la începutul anului 1933*, în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 51).

¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 19.

¹⁸ Potrivit ordonanței definitive de trimitere în judecată: „în timpul ședinței a sosit și Gheorghiu-Dej, care de abia se întorsese dintr-o călătorie prin țară, unde organizase greve la Ateliere pe întreaga țară” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5).

¹⁹ Cristina Diac, *Liderul nevăzut. Gheorghe Gheorghiu-Dej și grevele de la Grivița*, în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *op. cit.*, p. 46.

²⁰ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5.

²¹ În baza Ordonanței Corpului 2 Armată din 11 februarie 1933, semnată de generalul Nicolae Uică („Universul”, nr. 41, 13 februarie 1933).

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

greviștilor a vizat eliberarea colegilor lor arestați și, potrivit declarației lui Bâgu, aceștia au cerut și redeschiderea sediului în care funcționa sindicatul.

Un aspect contradictoriu în privința modului în care s-au desfășurat lucrurile în acea zi îl reprezintă eliberarea lui Panait Bogățoiu²², care încă de la ora 10 își făcuse apariția la atelierele C.F.R. Grivița, venind direct din arest. În lipsa lui Constantin Doncea, care fusese arestat, Bogățoiu a fost cel care i-a instigat pe muncitori la revoltă și la „nepactizare” cu autoritățile. Cei interesați de subiectul grevelor de la Grivița, contemporani sau nu cu evenimentele, și-au pus întrebarea dacă nu cumva Bogățoiu a făcut un joc dublu, fiind de fapt agent al Siguranței²³, rolul lui fiind acela de a contribui la radicalizarea protestului, pentru a permite intervenția armatei și justificarea declanșării ulterioare a represiunii împotriva P.C.dR. Această opinie a fost împărtășită și de către deputatul P.S.D. Ioan Mirescu, care împreună cu alți 15 parlamentari aveau să solicite demararea unei anchete parlamentare care să ajute la elucidarea acelor evenimente, susținând faptul că ceferiștii fuseseră provocați, întrucât cererile le fuseseră în mare parte satisfăcute²⁴. Și Constantin Atanasiu vorbește despre „inspiratorii” care îi ațâțaseră pe lucrătorii atelierelor, numindu-i „agitatori”, „oratori”, despre care spune că aveau „alte scopuri, în afara celor profesionale”²⁵, mai exact schimbarea ordinii sociale și politice din România²⁶. Mai mult, un raport al Siguranței din 1 februarie 1933 arăta că arestarea liderilor ceferiștilor de la Grivița ar fi dus la escaladarea conflictelor²⁷. După cum reiese atât din materialul redactat de C. Atanasiu²⁸, cât și din declarația lui Vasile Bâgu, în noaptea de 15/16 februarie 1933 Bogățoiu se opusese oricărui demers de

²² Ziarul comunist „Lupta C.F.R.” îl numea pe Bogățoiu ca fiind „social-democrat de stânga”, întrucât metodele de acțiune pe care acesta le propunea se apropiau mai mult de cele ale P.S.D. decât de ale P.C.dR. (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 45, f. 3).

²³ Spre exemplu, în septembrie 1932 organele de Siguranță refuzaseră să-l aresteze la Galați, unde participa la un congres pe țară al ceferiștilor comuniști, ceea ce i-a permis ca în timpul lucrărilor să provoace o sciziune în rândul participanților, mergând până la alegerea unui alt Comitet Central de acțiune, din care Gheorghiu-Dej nu mai făcea parte și care nu avea girul conducerii P.C.dR. (idem, dosar nr. 47, f. 9).

²⁴ Potrivit lui Mirescu, Panait Bogățoiu era un agent al Siguranței care poza drept comunist (idem, dosar nr. 129, f. 2).

²⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 20.

²⁶ „Buletinul Informativ” al Siguranței din 25 februarie 1933, referindu-se la pașii care precedaseră izbucnirea grevei de la C.F.R., menționa că aceasta a fost „opera comuniștilor, care au exploatat nemulțumirile și starea de spirit a lucrătorilor C.F.R.-iști” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 86, f. 4).

²⁷ Stelian Tănase, *Clieții lui Varvara: istorii clandestine*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 209. În baza acestui document, autorul acreditează ideea potrivit căreia la Grivița a fost vorba despre o provocare a Siguranței.

²⁸ Referindu-se la refuzarea categorică a oricăror discuții de către Bogățoiu, care aveau scopul de a preveni intervenția armatei, C. Atanasiu se exprima astfel: „Doream să fac cu colegul Nicolau o ultimă încercare de a zgudi sufletul **acestui neînduplecat** [subl. n.] și de a-l convinge să îndemne muncitorii de a pleca de bunăvoie, evitând ciocniri cu armata, care era fatal să provoace victime, întrucât eram convins că armata va fi atacată. În acel moment situația era numai în mâinile lui Bogățoiu. El a refuzat însă convorbirea pe care i-o propuneam (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 17).

negociere inițiat de către conducerea atelierelor, fiind totodată cel care îi îndemna tot timpul pe oameni să nu plece acasă, chiar și atunci când fusese avertizat că armata avea să intervină în forță. Mai mult, Panait Bogățoiu împreună cu Chivu Stoica²⁹ au organizat gărzi la porțile atelierelor pentru a nu-i lăsa pe muncitori să plece. În plus, potrivit lui Bâgu, chiar înainte de ora anunțată pentru evacuare, în contradicție cu toată activitatea sa de până atunci, Bogățoiu le spusese muncitorilor să nu opună rezistență și să se predea autorităților³⁰.

Toate aceste date par a induce ideea potrivit căreia greva de la Grivița a fost o provocare a Siguranței, care a permis guvernului să aplice lovituri dure P.C.dR., de pe urma cărora partidul – cu imensa majoritate a liderilor aflați în detenție – nu și-a mai revenit până în anul 1944. Considerăm însă că această opinie este mai mult post-factuală, bazată prea mult pe desfășurarea ulterioară a evenimentelor, și anume înăbușirea rapidă a grevei și arestarea liderilor P.C.dR. În realitate, a existat pericolul ca, în cazul în care marea majoritate a muncitorilor și a familiilor acestora nu ar fi plecat acasă în timpul nopții, susținuți fiind de masele mari de oameni adunate în jurul atelierelor, rezistența în fața armatei să fi fost mult mai acerbă, fapt ce s-ar fi putut solda cu un număr imens de victime, situație ce ar fi putut determina chiar căderea guvernului sau cel puțin declanșarea unor proteste în rândul unor categorii mult mai largi ale populației, stare de lucruri cu totul nedorită de către guvern. În final, provocarea s-ar fi putut transforma foarte ușor într-o „joacă cu focul”, având efecte contrare celor dorite.

În urma „agitațiunilor muncitorești”, Regimentul 8 Grăniceri a primit ordin din partea Direcției a IV-a de a organiza un batalion de alarmă, al cărui efectiv însuma 20 de ofițeri, 12 subofițeri și 326 trupă, care a fost deplasat la sediul Prefecturii Poliției Capitalei, fiind pus în subordinea Parchetului Militar. Cum în după-amiaza zilei de 15 februarie 1933 protestele ceferiștilor s-au amplificat, extinzându-se practic la nivelul tuturor muncitorilor din ateliere, la Grivița au fost trimise două companii din batalionul de alarmă și alte unități din Regimentul 8 Grăniceri, care între orele 18-19 au dispersat mulțimea adunată în jurul atelierelor³¹. Potrivit lui Atanasiu, numărul acestora era de aproximativ 5.000 de persoane, ce blocau Calea Griviței, fiind vorba în general de familiile greviștilor și de șomeri. În continuare, firul evenimentelor a decurs astfel: în jurul orelor 22⁰⁰-22³⁰, în urma unui foc de armă tras dinspre ceferiști, a fost ucis un gardian public (Ion Chiriță), iar în jurul orei 3⁰⁰ greviștii au întrerupt alimentarea cu energie electrică a atelierelor, lăsând în întuneric și străzile din apropierea acestora.

²⁹ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 82, f. 9.

³⁰ Conform mărturisirii lui Vasile Bâgu, dacă în jurul orei 22.00, „pe când stam la foc cu Bogățoiu, acesta mi-a spus că atunci când va intra armata, muncitorii să fie cât mai împrăștiați, pentru ca în caz că armata va trage, să fie împușcați cât mai puțini”, se pare că „la orele 6 a.m., când armata se pregătea să intre în ateliere, pe când eram împrejurul unui foc ce făcusem pentru a ne încălzi”, Bogățoiu își schimbase atitudinea, recomandându-le ca „la prima somațiune a armatei, să nu ne opunem și să părăsim atelierele” (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 216).

³¹ În presa vremii se arăta cum: „Cu cât trece timpul cu atât sporește numărul celor care se adună în fața atelierelor. Toate cartierele de ceferiști din partea locului, precum și acelea populate de diverși muncitori au început să se reverse spre ateliere” („Universul”, nr. 45, 17 februarie 1933, p. 1).

Trupele de evacuare au fost puse sub comanda col. Grigore Cornicioiu, comandantul Brigăzii a IV-a Grăniceri, în urma ordinului primit la ora 2⁰⁰ noaptea din partea generalului Nicolae Uică, comandantul Corpului II Armată. Acestea însumau: 1 batalion cu 4 companii din Regimentul 8 Grăniceri; 2 companii din Regimentul 1 Grăniceri; 6 companii de jandarmi, cu un efectiv total de 800 soldați trupă și 300 gardieni publici. Trupele de grăniceri au fost însărcinate efectiv cu evacuarea muncitorilor (sub comanda lt.-col. Eugen Dumitrescu), în timp ce jandarmii și gardienii publici trebuiau să asigure „protecția aripelor trupelor de grăniceri” și „bararea” celor 14 străzi adiacente atelierelor. La fața locului aveau să-și facă apariția și primul-comisar regal lt.-col. Romulus Hotineanu³² însoțit de alți doi comisari regali³³. La ora 6¹⁵ dispozitivul era pregătit: 5 companii dispuse în linie în fața atelierelor, pe șoseaua Griviței; în spatele acestora se mai aflau în rezervă o companie din Regimentul 1 și o companie de jandarmi; în spatele atelierelor erau masate 3 companii de jandarmi pentru a realiza un cordon de izolare; iar gardienii publici barau străzile adiacente.

Intervenția propriu-zisă a început la ora 6²⁵ cu somarea lucrătorilor de a părăsi locul de muncă în cinci minute, un termen imposibil de respectat de un număr atât de mare de oameni, ceea ce denotă faptul că autoritățile erau decise să reprime în forță greva. Răspunsul muncitorilor a constat pentru început în huiduirea lt. col. Romulus Hotineanu, după care au început să arunce cu pietre și buloane de fier înspre soldați. În aceste condiții, armata a trecut la evacuarea atelierelor. Muncitorii au ripostat, trăgând chiar focuri de armă înspre autorități, ceea ce l-a determinat pe comisarul regal Romulus Hotineanu să ordone trupelor să tragă în plin³⁴. În *Darea de seamă* întocmită de col. Grigore Cornicioiu, acesta preciza faptul că: „Focul a fost destul de intens, dar, dacă nu a avut efect prea mare, se datorește faptului că era încă prea întuneric și nu puteau ochi, iar greviștii se puteau adăposti printre localurile atelierelor (...) Unitățile au înaintat în interiorul atelierelor, urmărind pe greviști, care se retrăseseră prin diferite ateliere”³⁵.

Represiunea violentă a armatei s-a soldat cu uciderea mai multor muncitori și cu arestarea celorlalți, foarte puțini reușind să scape din ateliere³⁶. Arestările au continuat și în zilele următoare, când au fost prinși alți lideri ai greviștilor³⁷. Pe parcursul nopții, mulți dintre muncitori plecaseră acasă, astfel că, din totalul de 5.000 de persoane câte fuseseră inițial, în momentul arestării acestea mai numărau 1.200. Potrivit conducerii atelierelor, victimele erau următoarele: patru morți și 12 răniți grav, transportați la Serviciul de Chirurgie al Spitalului Casei Autonome C.F.R. „Witing”³⁸, dintre care trei aveau să decedeze la scurt timp, printre aceștia aflându-se și ucenicul

³² După preluarea puterii de către comuniști, Romulus Hotineanu va fi condamnat la muncă silnică pe viață.

³³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 26.

³⁴ În opinia lui Stelian Tănase, deznodământul sângeros al grevei din 15/16 februarie 1933 demonstra faptul că „politicienii care alcătuiau guvernul erau depășiți de situație” (S. Tănase, *op. cit.*, p. 202).

³⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 27.

³⁶ *Ibidem*, ff. 26-27.

³⁷ Vasile Băgu a fost arestat la 21 februarie 1933, după ce a reușit să scape din ateliere în timpul intervenției armatei (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 202).

³⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, ff. 1, 18.

Vasile Roaită³⁹. În total au fost reținuți peste 1.500 de muncitori, toți fiind închiși la închisoarea Jilava⁴⁰, marea majoritate a acestora fiind însă eliberați la scurt timp, întrucât nu puteau fi acuzați de nicio infracțiune concretă.

În materialele referitoare la istoria grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița din București, publicate după adjudecarea puterii de către comuniști, s-au vehiculat informații potrivit cărora la Grivița fuseseră omorâți sute de muncitori, transportați noaptea, pe ascuns, cu camioanele la crematoriu, iar toți cei arestați fuseseră trimiși în primele lagăre de concentrare din România⁴¹. Această versiune oficială a comuniștilor a fost promovată, de exemplu, și de către poetul Dan Deșliu, care, în poemul dedicat protestelor ceferiste din 15/16 februarie 1933, referitor la victimele înregistrate cu acest prilej, scria: „În zori, au venit camioanele/să strângă ce s-a cosit în ajun;/clăie bogată din toate ciolanele,/că doar mântuiseră lucru bun!”⁴².

La ora 8 atelierele erau complet evacuate, fiind instalate posturi fixe de pază și de patrulare din partea Regimentelor 1 și 8 Grăniceri (din cadrul Brigăzii a IV-a Grăniceri), precum și un batalion, sub ordinul maiorului Mihail Botez⁴³, pentru a preveni o eventuală reocupare a atelierelor de către ceferiști⁴⁴. Prin Înaltul Decret regal nr. 1.765 din 26 iunie 1933, 137 de persoane aveau să fie răsplătite pentru că își aduseseră contribuția la restabilirea liniștii în cadrul atelierelor C.F.R.⁴⁵, fiind decorate cu medalia „Bărbăție și credință”. Printre acestea s-au aflat și col. Grigore Cornicioiu, avansat totodată la gradul de general de brigadă⁴⁶, precum și comandanții celor două regimente de grăniceri.

Documentul pe care dorim să-l introducem în circuitul științific reprezintă un raport întocmit la data de 20 februarie 1933 de inginerul-șef Constantin Atanasiu, director al Secției Vagoane a Atelierele C.F.R. Grivița București. Adresat directorului

³⁹ *Ibidem*, f. 129. A se vedea biografia lui Vasile Roaită, publicată mai ales în anii de început ai regimului comunist, ca de exemplu: Savin Bratu, *Vasile Roaită*, ediția a II-a, București, Editura Tineretului, 1950. În realitate, însuși Gheorghiu-Dej era conștient de exagerările ce se comiseseră cu privire la meritele avute de Vasile Roaită în timpul grevelor de la Grivița. Astfel, în anul 1963, în contextul discuțiilor referitoare la redenumirea acelor instituții care purtau numele unor persoane, Gheorghiu-Dej era de părere că „Vasile Roaită, a făcut el ce a făcut, dar nu chiar așa, la fiecare colț să vezi numele lui. Să-i poarte numele poate un obiectiv mai neînsemnat” (ANR, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 44/1963, f. 83)

⁴⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 218, vol. 3, f. 289.

⁴¹ Mihail Roller (coordonator), *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1956, p. 642.

⁴² Dan Deșliu, *Grivița vie*, în *** *Poeme despre Grivița Roșie*, București, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1950, p. 22.

⁴³ Maiorul Mihail Botez (n. 22 noiembrie 1889, în com. Stoești, jud. Neamț,) a fost arestat la 23 mai 1950; a decedat la puțin timp după întemnițarea sa.

⁴⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, f. 27.

⁴⁵ *Idem*, dosar nr. 17.066, vol. 4, f. 1.

⁴⁶ Decorat în 1933, colonelul Grigore Cornicioiu (n. 20 noiembrie 1883, în Târgu-Jiu) va fi reținut și anchetat după 1945 de către autoritățile comuniste pentru implicarea sa în reprimarea muncitorilor ceferiști în februarie 1933.

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

general al regiilor autonome C.F.R., Cezar Mereuță⁴⁷, scopul raportului era acela de a susține nevinovăția semnatarului, care fusese acuzat în Camera Deputaților că-i instigase la grevă pe muncitorii feroviari⁴⁸, motiv pentru care fusese pus imediat sub anchetă⁴⁹. Având un pronunțat caracter expozitiv, după cum recunoaște însuși autorul, textul oferă un scurt istoric al „mișcărilor muncitorești” de la Atelierele C.F.R. Grivița din perioada 28 ianuarie-17 februarie 1933.

Constantin Atanasiu a condus Secția de Vagoane a Atelierele C.F.R. Grivița în perioada 1924-1933⁵⁰. Grație funcției deținute, acesta a participat în mod direct la toate negocierile derulate între cele două tabere „antagonice” (autoritățile statului și protestatarii), desfășurate atât la sediul Direcției Generale a C.F.R., cât și la cel al Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, fiind așadar o sursă de informații de prim rang.

În opinia noastră, importanța acestui document constă în aceea că el reprezintă, practic, versiunea administrației C.F.R. cu privire la modul în care s-au desfășurat grevele ceferiștilor de la Atelierele Grivița, binevenită în condițiile în care cele mai multe materiale editate de-a lungul timpului pe marginea acestui subiect au cuprins amintirile unor persoane situate de partea cealaltă a baricadei, cea a protestatarilor din 1933⁵¹, alături de punctele de vedere ale P.C.R. Dintre acestea, unele au fost publicate chiar în timpul regimului comunist, cu predilecție în presă, dar și în cuprinsul unor culegeri de

⁴⁷ Cezar Mereuță se afla la conducerea C.F.R. de puțin timp; el îi succedase în funcție fostului director general al C.F.R., generalul de divizie Mihail Ionescu, care se pensionase la sfârșitul anului 1932.

⁴⁸ După cum reiese chiar din raportul întocmit de Constantin Atanasiu, acesta a avut câteva acte de inițiativă, care par să-l situeze de partea muncitorilor sau care, cel puțin, nu-i pun la îndoială buna intenție față de cauza muncitorilor (a cerut să fie primit în audiență de către directorul general al C.F.R. pentru a-i vorbi despre necesitatea majorării avansului; i-a sugerat directorului general al C.F.R. să-l sune pe ministrul Comunicațiilor pentru a-l informa cu privire la situația de la ateliere; îi spune ministrului Comunicațiilor că problema de la C.F.R. trebuia rezolvată imediat, invocând starea de spirit „îngrijorătoare” din mijlocul muncitorilor ceferiști, care risca să conducă spre „tulburări grave”; insistă ca intervenția armatei să aibă loc ziua pentru a se evita pe cât posibil un eventual „măcel”. Foarte probabil că atitudinea favorabilă a inginerului-șef față de cauza muncitorilor a constituit și motivul pentru care acesta a fost anchetat.

⁴⁹ Ancheta parlamentară a fost cerută de către deputatul P.S.D. Ioan Mirescu.

⁵⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, f. 20.

⁵¹ Ca de exemplu: Dumitru Petrescu, *O pagină glorioasă în istoria clasei muncitoare și a poporului român (Grivița – 1933)*, în „Lupta de clasă”, seria V, anul XXXIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1953, pp. 55-75; Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, ediția a II-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955; Vasile Bâgu, *Mărturii ale participanților la luptele din ianuarie-februarie 1933. Flacăra Griviței*, în „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4140, 15 februarie 1958, pp. 2-3; Chivu Stoica, *A 30-a aniversare a eroicelor lupte din februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 1/1963, pp. 5-18; Gheorghe Stoica, *Luptele din februarie 1933, o cotitură în mișcarea muncitorească din România*, în „Lupta de clasă”, seria V, an XLIII, nr. 1, ianuarie 1963, pp. 3-17; Vasile Bâgu, Ovidiu Șandru, *35 de ani de la luptele muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie 1933. Comuniștii – suflul vînturilor acțiunii declanșate la Grivița*, în „Scânteia”, anul XXXVII, nr. 7615, 16 februarie 1968, p. 5.

documente⁵². Recent a fost publicat un alt document important privind acest moment; este vorba despre declarația lui Vasile Bâgu din 25 februarie 1933, dată în timpul anchetei procuraturii ce a succedat arestării acestuia⁵³.

Chiar dacă nu lămurește toate aspectele controversate ale grevei de la Atelierele C.F.R. Grivița (ne referim mai ales la rolul jucat de Panait Bogățoiu), documentul publicat este de natură să ofere date suplimentare legate de desfășurarea evenimentului, venite din partea unuia dintre actorii implicați direct în negocierile cu muncitorii. Din cele expuse de Constantin Atanasiu reiese și faptul că greva a izbucnit spontan, la aflarea veștii arestării liderilor de sindicat ai muncitorilor, P.C.dR. neavând un rol direct în declanșarea acesteia, chiar dacă după 1944 propaganda comunistă a afirmat contrariul. Liderii sindicali comuniști au depus însă toate eforturile pentru a se ajunge la grevă, fiind evident faptul că încercau să tragă foloase politice în favoarea partidului în care activau. Nu în ultimul rând, se evidențiază și atitudinea extrem de dură a autorităților, acestea fiind practic decise să intervină armat, aproape indiferent de numărul de victime care ar fi putut rezulta. Drept urmare, represiunea dură care a urmat (dacă ținem cont de faptul că cei în care s-a tras nu făcuseră altceva decât să declare o grevă de o zi) a transformat evenimentele de la Grivița într-un episod negru din istoria României, prea puțin cercetat astăzi.

Domnule Director General,

În cele ce urmează am onoarea a vă expune, pe larg, cele întâmplate la Atel.[ierele] Grivița, cu ocazia mișcărilor muncitorești în intervalul de timp de la 28 Ianuarie a.c. până la 17 Februarie a.c.

Acest raport are un dublu scop: pe de o parte, de a vă pune la dispoziție date cronologice și acte, care să fixeze istoricul acestor triste întâmplări, pe care de altfel le cunoașteți din toate rapoartele noastre verbale și din acele neîntrerupte consfătuiri care au avut loc în acest interval între Domnul Ministru al Comunicațiilor, Domnia-Voastră, Domnul Director Balinschi⁵⁴, Dl. Ing. Șef V. Nicolau, Șeful Ateliereleor Grivița Locomotive, și subsemnatul.

Pe de altă parte, de a constitui o expunere „pro-domo”, la care sunt obligat acum, deoarece am fost personal învinuit în Camera Deputaților că am fost unul din cei care am contribuit la instigarea muncitorilor, lansând între ei zvonul că dispozițiile luate de autoritățile superioare pentru ameliorarea salariilor nu vor fi aplicate, învinuire ce nu a fost pe loc repudiată, ci, dimpotrivă, fiind reținută de Dl. Ministru al Comunicațiilor, s-a afirmat hotărârea de a fi pus imediat sub anchetă.

Expunerea ce urmează va putea servi și Comisiei de anchetă, ca punct de plecare, și, înainte de orice, trebuie să arăt că, întrucât cele petrecute în Camera Deputaților, prin larga publicitate dată de presă, sunt de natură să zdrobească și sufletul,

⁵² *** *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, Editura P.M.R., 1951; *** *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România*, vol. II, 1922-1933, București, Editura Politică, 1987.

⁵³ Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, pp. 201-216.

⁵⁴ B. Balinschi era șeful Direcției Centrale a Ateliereleor.

și condițiile normale ale carierei mele, trebuie să recunoașteți că este necesar să se facă imediat lumină deplină în această dureroasă chestiune și să se afirme, în fața opiniei publice și a personalului ceferist, de către autoritățile superioare, curatul adevăr, nu în interesul meu personal, a cărui ființă morală poate fi sacrificată, fără nicio consecință, ci a instituției pe care am servit-o și a Corpului profesional din care fac parte, pe a cărui demnitate țara aceasta desigur va mai fi chemată a se sprijini și în viitor.

De la 1 ianuarie 1932, când s-a început reducerea salariilor muncitorilor⁵⁵, s-a văzut că o rea stare de spirit pătrunde între ei și n-a fost ocazie în care șefii de ateliere să nu-și exprime îngrijorarea și n-a fost lucrare de elaborare a diferitelor bugete în care noi, de acord cu Direcția Atelierele, să nu arătăm că o reducere a bugetelor, sub anumite limite, este periculoasă.

Nu mă cred îndreptățit de a expune în detalii această chestiune, întrucât ea este perfect cunoscută și de Domnia-Voastră, și de autoritățile superioare.

Trebuie să fac însă rugămintea ca Direcția Generală, Direcția Centrală A[*teliere*] și Direcția Economatului să recunoască că, în toate împrejurările în care a fost vorba de a se lua hotărâri importante, fie în chestia regimului de muncă, fie a salarizării, fie a aprovizionării cu materiale, am fost unul din aceia care am prezentat păreri și concluzii, care toate tindeau de a păstra pentru muncitori un minimum de posibilități de muncă, care să asigure și un minimum indispensabil de salarizare.

Trebuie să reamintesc că în toate aceste cazuri am fost chemat la consultare și că n-am făcut niciodată figura unui om care vede strâmt și care n-are nicio grijă de „factorul uman”, a cărui utilizare rațională era chemat să o facă.

Totuși, necesități bugetare, pentru aprecierea cărora n-am avut elementele necesare, au făcut ca de la 1 noiembrie 1932 salarizarea muncitorilor să fie încă o dată comprimată⁵⁶.

În tot acest timp am căutat să țin cel mai strâns contact cu muncitorii, pentru îndrumarea și lămurirea lor, iar sindicatul profesional al lor, prin secretarul lui general, a făcut remarcă acestei atitudini a mea, în prezența mea, chiar în fața Domnului Ministru al Comunicațiilor, în consfătuirea de la 1 februarie a.c., deși, spre durerea mea, ulterior, același sindicat a dat în presă un comunicat în care atacă în general pe șefii atelierele din țară, acuzându-i de atitudini legate de interese politice și de indiferență față de asociația profesională legală a muncitorilor.

Și aici același spirit de insinuare și de ponegrire fără temei a inginerilor.

La 23 ianuarie 1933 m-am prezentat în audiență Domniei Voastre și v-am raportat că muncitorii atelierele sunt foarte agitați, pe motivul avansului prea redus, care urma să fie plătit la 30.I.1933⁵⁷.

⁵⁵ Este vorba despre anularea compensării chiriei și tăierea „alocației de scumpete”, după cum aflăm chiar din text.

⁵⁶ În septembrie 1932, cabinetul prezidat de către liderul național-țărănist Alexandru Vaida-Voevod a aplicat cea de-a doua „curbă de sacrificiu”, prin care salariile au fost reduse cu 15% (Dinu C. Giurescu – coordonator, *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 422). Prima „curbă de sacrificiu” fusese aplicată de către guvernul P.N.Ț. condus de Gheorghe Gh. Mironescu, de la 1 ianuarie 1931, ducând la diminuarea salariilor tuturor angajaților din sistemul public și ale celor remunerați din bugetele caselor autonome și ale regiilor publice comerciale cu aproximativ 10% (*ibidem*, p. 415).

Am insistat atunci asupra necesității imediate de a se lua măsuri pentru sporirea avansului, prin degrevarea muncitorilor de anumite rețineri, în scopul de a se evita o tulburare a lor, iar între timp să se ia imediat în cercetare situația din ateliere creată de salarizarea impusă până atunci [subl.a.].

Domnia Voastră ați aprobat imediat aceste propuneri, iar ordinul de modificare a listelor de avans, în scopul majorării acestuia, a fost dat imediat Contabilității și de Dl. Director Financiar și de noi.

Totuși, sâmbătă, 28.I.a.c., muncitorii celor două ateliere Grivița, după intrarea în atelier, au încetat lucrul și au făcut o demonstrație în fața biroului meu, cerând ca într-un sfert de oră, uzând de telefon, să obțin de la Direcția Generală satisfacerea mai multor deziderate, printre care cele mai importante au fost:

1. Sporirea avansului, fără a mai fi diminuat cu reținerea aferentă diverselor lor împrumuturi.

2. Sporirea orelor de lucru.

3. Instituirea din nou a chiriei și alocației de scumpete desființată la 1.I.1932.

4. Un minimum de câștig echivalent cu salariul la orele lucrate majorat cu 40%.

Chiar în cursul zilei de 28.I.a.c., după ce am reușit a convinge pe lucrători să aștepte în liniște rezultatul demersurilor ce voi face, m-am prezentat din nou Domniei Voastre și v-am depus raportul meu nr. 1.715 din 28 ianuarie a.c., aici anexat în copie, în care, pe lângă cele de mai sus, făceam o serie de propuneri imediat aplicabile.

Cu acel prilej am cerut să informați imediat pe Domnul Ministru al Comunicațiilor despre cele întâmplate în Ateliere.

Luni 30.I.a.c., fiind chemat la Domnul Ministru al Comunicațiilor, pentru a mi se cere să colaborez la elaborarea regulamentului meseriașilor și lucrătorilor din Atelierele C.F.R., cu care ocazie Domnul Ministru mi-a arătat că mă bucur de toată încrederea Domniei Sale, am informat pe Domnul Ministru despre îngrijorătoarea stare de spirit a muncitorilor noștri și am afirmat categoric părerea că această chestiune trebuie imediat luată în cercetare, întrucât, altfel, vom avea tulburări grave.

Am primit de la Domnia Sa ordin ca în după-amiaza acelei zile de 30.I.a.c. să vii la Direcția Generală C.F.R., unde va fi și Domnia Sa.

Am fost, s-a discutat chestiunea ridicată de mine și s-au dat primele dispoziții, care erau de natură să amelioreze în oarecare măsură salariile muncitorilor pe lunile următoare.

Reîntors la ateliere, în ziua de 31.I.a.c., am chemat delegația muncitorilor care se prezentase la mine cu 3 zile înainte⁵⁷ și am comunicat că Direcția Generală a dispus majorarea avansului de ianuarie prin reducerea reținerilor, asigurarea unui minimum de salariu asupra căruia urma să se dea în 2-3 zile o instrucție de aplicare și utilizare în

⁵⁷ Starea de spirit negativă a muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Grivița a fost amplificată de anunțarea de către guvernul P.N.Ț. condus de Alexandru Vaida-Voevod a celei de-a treia „curbe de sacrificiu”.

⁵⁸ Așadar: Constantin Doncea, Vasile Bâgu, Pavel Bogățoiu, Gheorghe Petre, Georgescu Constantin, zis Ghebosu, hamalul Olaru ș.a. (în total opt persoane).

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

februarie a sumelor bugetare necheltuite în ianuarie din cauza lipsei de materiale și a viscolului.

Totuși, muncitorii, nemulțumiți cu acest rezultat, au încetat din nou lucrul și în ziua de 31 ianuarie a.c., în semn de protest, insistând asupra cererilor lor integrale.

Și de această dată, lucrând de acord cu colegul meu, Domnul Inginer Șef V. Nicolau, am reușit a determina pe muncitori să părăsească în liniște atelierele, asigurându-i că celelalte cereri nesatisfăcute vor fi imediat cercetate de [*către*] autoritățile superioare cu toată bunăvoința.

Imediat, prezentându-mă Domniei Voastre, v-am informat despre aceste agitații care deveneau tot mai îngrijorătoare.

În ziua de miercuri 1 februarie a.c., seara, am fost chemat, împreună cu colegul meu, dl. inginer șef V. Nicolau, la Ministrul Comunicațiilor, unde chiar atunci a avut loc, sub președinția Domnului Ministru și în prezența Domniei Voastre și a noastră, a șefilor Atelierele, cunoscuta consfătuire cu participarea celor 15 delegați ai sindicatului profesional C.F.R.⁵⁹.

Este știută de toți cei prezenți colaborarea care mi-a fost solicitată de Domnul Ministru al Comunicațiilor în discuțiile care au avut loc cu acea ocazie și, în situația în care, fără voia mea, am fost acum pus, sunt silit să reamintesc că, în bună parte, forma concluziilor la care s-a ajuns a fost determinată de punctul de vedere exprimat și argumentat de mine, în acord cu Domnia Voastră și cu Dl. Director Balinschi, ca și cu Dl. V. Nicolau, colegul meu.

Mai mult decât atât, textul deciziilor care s-au luat și după care s-a transmis a doua zi, atelierelor, ordinul Direcțiunii Generale nr. 15.194, apărut în F.Of. 634, a fost formulat, la însărcinarea Domnului Ministru, de mine și dictat D-lui Secretar General al Ministerului Comunicațiilor.

Relev, cu o deprimare morală care îmi dă o suferință fizică, că a fost posibil să se rețină în sarcina mea acuzarea că ulterior eu am lansat printre muncitori zvonul că acest ordin nu se va aplica.

A doua zi, joi, 2 februarie a.c., imediat după intrarea muncitorilor în ateliere, am fost avizat că ei vor înceta lucrul din nou, la ora 9 din acea zi, pe motiv că dorințele lor, prezentate la 28 Ianuarie a.c., nu fuseseră încă satisfăcute.

Am făcut să ni se prezinte imediat o delegație de lucrători⁶⁰, căreia i-am expus și i-am lămurit toate hotărârile luate de Domnul Ministru al Comunicațiilor în seara zilei precedente, punându-i în vedere că o nouă încetare de lucru, după ce o bună parte din cererile lor fuseseră satisfăcute, nu mai poate fi sub nici un motiv îndreptățită și va atrage asupra lor grave consecințe.

Delegația de muncitori mi-a răspuns că nu mai are încredere în nimeni, motivând că această lipsă de încredere pleacă de la faptul că delegația cu care s-a

⁵⁹ Este vorba despre delegația Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R., în fruntea căreia s-a aflat Alexandru Oprescu.

⁶⁰ Această delegație reunea doar muncitori comuniști.

discutat la minister în seara zilei precedente nu se bucură de încrederea majorității muncitorilor din ateliere.

Atunci, în urma convorbirii avute la telefon cu Domnia Voastră și, deși în seara zilei precedente se hotărâse, la minister, ca deciziunile luate să fie aduse la cunoștința muncitorilor, în mod oficial, în cursul zilei de 2.II.a.c., după ce delegația de cincisprezece le va fi făcut cunoscute în mod verbal, am dat imediat, între orele 8.30-9.30, circulara-aviz anexată aici în copie, redactată și semnată de mine personal, în care comunicam muncitorilor toate deciziile luate în conferința din seara zilei precedente. După cum se vede, circulara aceasta se termina cu o interzicere categorică a oricărei noi demonstrații, cu o somație pentru eventualii recalitrânți și cu un apel pentru oamenii cuminți⁶¹.

Viza în special pe cei din sindicatul profesional C.F.R. afiliat Uniunii Asociațiilor Profesionale C.F.R., pe a căror colaborare la menținerea ordinii, chiar cu sacrificii, am contat, dar care, spre adâncă mea nemulțumire, n-au răspuns în toate aceste împrejurări așteptărilor mele. Au ezitat, au păstrat o expectativă de frică, mulți s-au retras în colțuri ascunse și, de acolo, au așteptat desfășurarea evenimentelor, pentru ca în dimineața zilei de 17 februarie a.c. să fie găsiți și ridicați de armată, în minoritatea celor 1.200 oameni rămași rebeli în incinta atelierelor din totalul de 5.000 muncitori.

Circulara pe care am dat-o, de acord cu colegul meu Nicolau, în dimineața zilei de 2.II.a.c., copiată în 300 exemplare, a fost afișată în ambele ateliere, la toate tabelele de mărci, și a fost distribuită și din mână muncitorilor, care între timp încetaseră lucrul și se adunaseră în apropierea Căii Grivița, lângă clădirea de administrație a atelierelor de locomotive.

Mi s-a raportat de inginerii și măștrii care, potrivit ordinului primit de la noi, au stat în tot acest timp în mijlocul muncitorilor, căutând să-i liniștească, că această circulară a fost distrusă de mulți muncitori, fără să fi fost citită, iar conducătorii principali, ca Bogățoiu P., Doncea, Barany, Gheorghe Petre și alții ațâțau pe muncitori să n-o citească, fiindcă ceea ce se spune în ea este o minciună.

Atunci, împreună cu Dl. Inginer Nicolau, am luat legătura cu capii muncitorilor⁶², îndemnându-i să reia lucrul.

Ei ne-au declarat categoric că hotărârea irevocabilă a muncitorilor este de a nu mai părăsi atelierele până nu va veni în mijlocul lor Domnul Ministru al Comunicațiilor, ca să discute cu adevărații delegați ai muncitorilor cererile lor.

Am raportat la telefon Domnului Ministru al Comunicațiilor, atât eu, cât și colegul Nicolau, părerea că, pentru potolirea spiritelor, ar fi bine să se trimită de Domnia Sa un reprezentant al său.

⁶¹ Deși nu am găsit documentul la care face referire Atanasie, am identificat totuși circulara similară care a fost răspândită printre angajații Secției I Locomotive, semnată de ing. Șt. Cușuta; în cuprinsul acesteia, după ce erau rezumate prevederile ordinului-circular nr. 15.194, li se interzicea muncitorilor posibilitatea de a mai organiza întruniri la locul de muncă (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 2, f. 95).

⁶² Vasile Băgu îi nominalizează pe: Constantin Doncea, Panait Bogățoiu, Gheorghe Petre, Hugo Barani și hamalul Olaru (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 210).

Către amiază am primit de la Domnul Ministru ordinul de a convinge pe muncitori să trimită la Domnia Sa o delegație care va fi primită și, dacă reușim, să însoțim noi, cei doi șefi ai atelierelor, această delegație.

Timp de 6 ore, atât eu, cât și colegul Nicolau, am făcut toate insistențele omenеști posibile de a-i determina pe muncitori să trimită o delegație Domnului Ministru și, numai după ce am dat personal asigurări formale muncitorilor, pe a noastră răspundere, că delegații lor nu vor fi arestați⁶³, la ora 19 au acceptat să meargă la Domnul Ministru al Comunicațiilor.

Am plecat imediat împreună cu colegul Nicolau și cu muncitorii Bogățoiu, Gheorghe Petre, Barany și Luca⁶⁴ la Ministerul Comunicațiilor, unde erați și Domnia Voastră, și Domnul Balinschi.

Înainte ca Domnul Ministru al Comunicațiilor să fi luat contact cu muncitorii, am raportat că între timp cererile muncitorilor se înmulțiseră, devenind în număr de 17, și că a noastră convingere este că inspiratorii muncitorilor urmăresc în special recunoașterea comitetului de fabrică, în scop de a avea asigurată organizarea unei acțiuni viitoare, și că celelalte deziderate sunt pentru acești inspiratori pe al doilea plan.

Pentru a liniști spiritele și a reuși să-i scoatem pe lucrători din ateliere în acea noapte, în speranța că în zilele următoare ei se vor lămuri și se vor calma, am făcut o grea propunere Domnului Ministru, și anume de a nu li se spune muncitorilor categoric că ideea comitetului de fabrică este imposibil de admis, ci de a li se răspunde că mijlocul de legătură între muncitori și șefii atelierelor urmează să fie rezolvat la fiecare atelier de șeful respectiv.

Împreună cu colegul Nicolau am gândit în acel moment că zilele și săptămânile de relativ liniște în care speram, precum și eforturile noastre ne vor da prilejul să canalizăm în altă direcție mișcarea muncitorilor.

Am încercat, deci, să obținem liniștirea muncitorilor, luând asupra noastră un șir nesfârșit de fricțiuni cu capii muncitorilor.

Dovadă că am văzut lucrurile exact este faptul că, întorcându-ne de la Minister la atelier, împreună cu delegații muncitorilor, aceștia au convocat comitetul lor, au deliberat timp de trei sferturi de oră asupra deciziei pe care urma să o propună celor 5.000 muncitori rămași neclintii în ateliere, inclusiv foarte mulți din cei care fac parte din sindicatul profesional legal⁶⁵, și apoi Bogățoiu Petre a prezentat muncitorilor, ca revendicări câștigate de delegații celor patru, toate îmbunătățirile acordate de Domnul Ministru în seara zilei precedente, adăugând că au obținut și recunoașterea comitetului de fabrică. În urmă, a îndemnat muncitorii să plece, ceea ce au și făcut la ora 10 seara.

Imediat am convocat în biroul nostru pe cei patru delegați și împreună cu colegul Nicolau le-am atras atenția că Domnul Ministru n-a admis ideea comitetului de

⁶³ Și totuși, aproape toți muncitorii din această delegație aveau să fie arestați în noaptea de 14/15 februarie 1933.

⁶⁴ A nu se citi Vasile Luca, întrucât, după cum observăm din text, Constantin Atanasiu scrie doar Luca, nu și Vasile, în vreme ce, în declarația sa, Vasile Băgu vorbește despre hamalul Olaru (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 210), iar ziarul „Universul” îl nominalizează pe lucrătorul Luca Constantin („Universul”, nr. 32, 4 februarie 1933, p. 2).

⁶⁵ Este vorba despre sindicatul afiliat P.S.D., condus de Alexandru Oprescu.

fabrică și că această chestiune urmează să fie rezolvată de noi, în sensul că vom da posibilitatea, ca și în trecut, oricăror muncitori de a lua contact cu noi pentru a ne prezenta cereri și propuneri juste, interesând colectivitatea muncitorilor.

La ora 23³⁰ din noaptea de 2 Februarie a.c. am fost chemați ambii șefi de ateliere de [către] Domnul Ministru al Comunicațiilor pentru o nouă consfătuire în chestia evenimentelor petrecute în ziua aceea, care din fericire se sfârșise bine, dar ne lăsase impresia dureroasă că muncitorii sunt complet sub influența unor inspiratori, care umblau pe căi necunoscute și care se văzuse că vor fi greu de stăpânit.

Între timp, la 30 Ianuarie a.c. se făcuse plata avansului majorat mult față de ce trebuia să fie, dacă n-ar fi fost reținerile cu care majoritatea lucrătorilor sunt grevați, încât muncitorii avuseseră o primă dovadă că cererile lor căpătau început de satisfacere.

După ziua rea de 2 Februarie a.c. am luat măsuri de a se da o cât mai largă publicitate, printre muncitori, ordinului Direcției Generale nr. 15.194, primit de atelier la 3.II.a.c., afișându-l în atelier.

Cum acest ordin era greu de înțeles de muncitori, fiindcă nu cuprindea deciziuni de principiu, am promis delegației muncitorilor, care îmi cereau să dau eu o circulară mai pe înțelesul lor, că, îndată ce voi fi dat inginerilor și Contabilității norme de detaliu pentru executarea ordinului D.G. nr. 15.194, voi face să se afișeze la toate tabelele de mărci aceste dispoziții, pentru ca fiecare muncitor să-și găsească acolo, pentru cazul său particular, tratamentul de care va avea dreptul să beneficieze pentru luna Ianuarie, ca și pe viitor.

În adevăr, după conferințe la care au fost chemați inginerii și funcționarii Contabilității, în care le-am dat normele de recalculare a listelor de plată, care erau deja încheiate, am făcut să se emită și să se afișeze, la toate tabelele de mărci și la porțile atelierelor, instrucțiunile aici anexate, cu Nr. 2.631, 2.632 și 2.633 din 8 Februarie a.c., în care arătam în detaliu normele de executare a ordinului D.G. nr. 15.194, cel care cuprindea deciziile luate în conferința din seara de 1.I.a.c. de la Ministerul Comunicațiilor.

Prin aceste circulări s-au rezolvat în favoarea muncitorilor și câteva chestiuni locale, pe care delegații lor nu le-au prezentat între 3.II și 8.II a.c. Aduș că, deși ordinul circular 15.194 omisese să se pronunțe asupra meseriașilor care fuseseră ținuți în concediu fără salariu în cursul lunii ianuarie, din lipsă de materiale⁶⁶, am dispus totuși, din proprie inițiativă, prin circulara nr. 2.632, ca și acestora să li se dea, pe luna de mai sus, minimum de salariu fixat de ordinul D.G. nr. 15.194.

Trebuie să observăm că circularele de mai sus, date atât de mine, cât și de colegul meu Nicolau, au fost afișate înainte de a ne parveni instrucția

⁶⁶ Aceasta era o metodă destul de des folosită de către conducerea unor ateliere C.F.R. din țară pentru a reduce sumele plătite muncitorilor. Invocându-se lipsa de materiale necesare muncii, lucrătorii erau trimiși în concediu pentru scurte perioade de timp, fără a primi însă niciun fel de compensație materială. Tocmai de aceea, una dintre revendicările comune ale ceferiștilor din aproape toată țara era aceea de a se asigura un flux continuu de materiale care să le permită desfășurarea activității sau măcar plata unei părți din salariu pe timpul în care nu munceau din motive neimputabile lor.

elaborată de Direcția Generală A.[*teliere*] [subl.a.], cu privire la aplicarea ordinului D.G. nr. 15.194, pe care am primit-o numai la ..* februarie a.c. și la redactarea căreia, de altfel, am colaborat, fiind chemați ca unii ce dădusem jos singuri, pentru a câștiga timp, o circulară interpretativă.

Mai mult decât atât, prin ordinul meu nr. 3.018 din 9.II.a.c., aici anexat, am indicat și Biroului de comenzi modificările ce are de introdus în calculul devizelor, pe baza cărora se face angajarea bugetului, modificări impuse de aplicarea noii salarizări a muncitorilor.

Iată, deci, Domnule Director General, tot ceea ce am făcut, nu pentru a menține pe muncitori într-o prelungită stare de agitație, ceea ce, având în vedere trecutul meu, ar fi însemnat că am devenit subit dement, ci, dimpotrivă, pentru a liniști cât mai repede sufletele ațâțate ale acestor muncitori.

Îndată, prin instaurarea prin lege a stării de asediu, am fost informat de auxiliarii mei că spiritele muncitorilor încep a se potoli, că operațiile de cronometrare a prețurilor indicate de lucrători ca slabe se execută cu destul de pașnică conlucrare cu muncitorii și, deși foștii conducători ai acestora din zilele precedente cutreierau atelierele pentru a culege tot felul de dorințe și cereri individuale, spre a ne fi apoi prezentate, lucru absolut inadmisibil, totuși, aveam speranțe că plata salariilor pe ianuarie, care urma să aibă loc la 18.II.a.c., va arăta muncitorilor sensibila ameliorare a acestor salarii, ceea ce ar fi fost de natură să accentueze fenomenul de pacificare care începuse.

Între timp, Comandamentul Corpului de Armată delegase pe lângă Regia C.F.R. pe Dl. General Iorgulescu, prin intermediul căruia trebuia să informăm din timp Corpul de Armată de orice alte eventuale tulburări și, în acest scop, să organizăm serviciul nostru de informații.

Deși eu cerusem, îndată după aplicarea stării de asediu, introducerea unei gărzi militare în atelier, pentru a face imposibilă pe viitor o nouă adunare a muncitorilor în masă, ceea ce pentru moment nu se făcuse, aveam încă speranța că situația se va normaliza.

În dimineața zilei de 15.II.a.c., în timpul intrării muncitorilor la lucru, mi se raportează că soțiile unor muncitori, foști capi ai lor în mișcările din zilele precedente, s-au prezentat la porțile atelierelor și în stradă au adus la cunoștință muncitorilor că soții lor au fost arestați în noaptea de 14 spre 15.II.a.c., îndemnându-i să se întreprindă pe loc o acțiune pentru eliberarea lor.

Imediat după aceea am auzit sirena atelierelor, iar de pe șantiere mi s-a raportat că muncitorii nu încep lucrul și că mulți dintre ei bat în tampoane și silesc, sub amenințare, pe toți ceilalți să lase și ei munca și să vină la adunarea de protestare împotriva arestării conducătorilor lor.

Am dat imediat ordine telefonice inginerilor din secții să iasă cu maeștrii în mijlocul muncitorilor și să încerce a-i determina să renunțe la o nouă grevă, punându-le în vedere că legea stării de asediu pedepsește aspru aceste fapte.

* Lipsă în text.

La câteva minute mi s-a raportat din ateliere că inginerii care au încercat să împiedice, în mod mai energic, părăsirea lucrului au fost îndepărtați cu forța de muncitorii agitatori și unii din ei amenințați.

Citez cazul inginerilor Virgil Ionescu și Alexe. Cel dintâi a fost rănit la mână prin deschiderea cu violență peste el a unei uși de pasaj care fusese încuiată. În acel timp am primit în birou o delegație de câțiva muncitori, care m-au întrebat dacă e adevărat că unii din conducătorii lor au fost arestați și, dacă e adevărat, ei nu se pot sustrage de la noua mișcare de protestare, care între timp începuse, căci muncitorii se adunaseră iarăși în număr de câteva mii⁶⁷, lângă clădirea de administrație a Atelierelor de locomotive, în fața Căii Grivița.

Trebuie să afirm că despre această arestare nu fusesem prevenit, nu știam nimic, n-aveam cu noi nicio gardă militară, situația ne surprinsese, iar agitația lucrătorilor atinsese de la început un astfel de grad, încât a fost imposibil să împiedicăm această nouă tulburare care începuse cu prevestiri foarte rele.

De către muncitori ni s-a spus că cei arestați ar fi: Bogățoiu, Petre Gheorghe, Barany, Doncea, Bucurescu Nicolae, Naum Florea, Ovidiu Șandru, Bălțoiu, Ionescu V., Ioniță I. și Grigorescu Mișu, din care primii trei fuseseră și în delegația primită la Ministerul Comunicațiilor în ziua de 2.II.a.c.

Muncitorii erau agitați de „oratorii” lor tocmai pe chestia arestării unor delegați care „trataseră cu Domnul Ministru”.

Trebuie să accentuez că singurul motiv pe care inspiratorii muncitorilor l-au arătat în tot cursul zilei de 15.II. drept explicație a noii tulburări, atât nouă, cât și mulțimii adunate, a fost „arestarea”⁶⁸.

De celelalte deziderate, chiar și de chestia comitetului de fabrică, nu pomeneau decât incidental.

De la început, conducătorii muncitorilor ne-au făcut cunoscut, categoric, că de data aceasta nu vor mai părăsi atelierele și se vor baricada înăuntru până nu se vor elibera cei arestați.

Între timp ei au pus stăpânire și gardă la toate porțile atelierelor, oprind pe cei ce vroiau să iasă și permițând intrarea numai a celor admiși de ei [subl.a.].

După ce v-am raportat Domniei Voastre la telefon cele ce se întâmplau, am avut o convorbire telefonică și cu Domnul Ministru al Comunicațiilor, care m-a întrebat cum de lucrătorii au trecut la o nouă ridicare în masă, dacă nu știam adevărata cauză a arestării celor câțiva muncitori. Tot atunci am primit și eu, și colegul Nicolau, ordinul de a face ca muncitorii să trimită o delegație la Domnul Ministru al Comunicațiilor spre a fi lămurită de Domnia Sa.

Am mers atunci în mijlocul mulțimii celor câteva mii de muncitori împreună cu colegul Nicolau, unde, în mijlocul vociferărilor și al protestărilor generale, am vorbit

⁶⁷ Vasile Bâgu vorbește despre aproximativ 6.000 de persoane (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 213).

⁶⁸ Spre deosebire de Vasile Bâgu, care face referire și la cererea muncitorilor de a fi redeschisă sala de sindicat (*ibidem*), Constantin Atanasiu nu menționează acest aspect, întrucât închiderea sediului de sindicat era o consecință a instituirii stării de asediu, astfel că nu avea ce să negocieze cu greviștii în această privință.

muncitorilor, îndemnându-i să trimită o delegație de muncitori, care va fi însoțită de noi, la Domnul Ministru al Comunicațiilor.

Aceasta era pe la ora 10. Abia pe la ora 13, după multe insistențe, au acceptat să trimită delegația, iarăși numai cu asigurarea dată de noi că delegații nu vor fi arestați și că se vor reîntoarce cu un răspuns.

Am plecat imediat noi, cei doi șefi, cu muncitorii: Ghidu, Bâgu, Văleanu și Tomași.

La Ministerul de Comunicații, în prezența Domniei Voastre și a D-lui Director Balinschi, Domnul Ministru le-a vorbit muncitorilor până la ora 15, încercând să-i convingă că fapta lor este în afară de lege și că, după ce vor intra în legalitate, se va putea lua în cercetare cererea lor.

Cu acea ocazie, Domnul Ministru ne-a făcut cunoscut că nici Domnia Sa n-a aflat despre „arestare” decât în dimineața zilei de 15 II a.c.

Delegația muncitorilor și noi, șefii atelierelor, ne-am reîntors la atelier la ora 16.

S-a comunicat mulțimii muncitorilor, de către cei din delegație, răspunsul Domnului Ministru și promisiunea Domniei Sale de a interveni ca cei arestați să fie cât mai repede cercetați, iar cei găsiți nevinovați să fie eliberați.

Între timp, Bogățoiu Panait fusese eliberat și el stăpânea acum complet toată mulțimea adunată.

Ținuse o cuvântare neîntreruptă de două ore, în care ațâțase mulțimea și [o] cucerise pentru hotărârea de a nu părăsi sub niciun cuvânt atelierele și de a se baricada în interiorul lor.

Am convingerea că datorită acestui conducător nu s-a putut ajunge ca muncitorii să se lase convinși de necesitatea de a evacua atelierele de bunăvoie și că lui i se datorește cea îndârjită rezistență a muncitorilor din ziua de 15 II a.c.

Pe la ora 17 s-a văzut că agitația se urcă mereu și că ea sporea în măsura în care muncitorii dinăuntru constatau că în stradă creștea numărul celorlalți manifestați, străini de C.F.R., chemați prin curieri și, desigur, prin neîncetatul strigăt al sirenei.

Numărul celor care se aflau masați în stradă, de-a lungul împrejurii atelierelor, atinsese cca 5.000, în timp ce forțele miliare (gardieni și jandarmi) erau cu totul insuficiente, încât ele începuse a fi împinse și despărțite de manifestați, care se așezaseră chiar lângă gardul de țevi al atelierelor și făceau în voie legătura cu cei dinăuntru, mai ales că porțile atelierelor erau în mâna muncitorilor.

Mi-am dat seama că această situație era foarte periculoasă, că ea permitea orice schimb între cei din afară și cei din interior, că se puteau astfel introduce celor baricadați arme, și atunci eu personal pe de o parte, iar Dl. Comisar Regal Maior Hagi Stoica, Maior Chiricuță din Regimentul de Jandarmi și colegul Nicolau pe de altă parte am făcut insistențe telefonice atât la Prefectura Poliției Capitalei, cât și la Comandamentul Corpului de Armată, pentru a se trimite trupe noi, care să golească Calea Griviței, să împiedice intrarea indivizilor străini din afară înăuntru și să izoleze atelierele de exterior.

Atât de mari au fost insistențele noastre, încât m-am văzut silit la un moment dat să chem la telefon pe Domnul Ministru al Comunicațiilor, care era la Senat, și să-l rog, în interesul de a salva ce mai era posibil de salvat, ca să

intervină imediat la Domnul Ministru al Armatei sau la Comandamentul Corpului de Armată pentru a se spori, cât mai era vreme, forțele militare [subl.a.].

În adevăr, de afară ni se aduceau vești că elemente străine au intrat în atelier și că este teamă că ei sunt înarmați.

Sunt obligat să fac această dezvoltare a unei acțiuni care s-ar părea că nu era deloc în legătură cu rostul nostru, al șefilor de atelier, pentru motivul că **Domnul Ministru de Interne, în ședința Camerei Deputaților de la 16 II a.c., ne-a acuzat pe noi de slăbiciune în conducere și de lipsă de supraveghere, care au făcut posibilă introducerea pistoalelor în ateliere** [subl.a.].

Departate de noi intenția oricărei polemici, dar trebuie să accentuez că, și din acest punct de vedere, ne-am făcut mai mult decât datoria.

După venirea trupelor noi, s-a putut curăța Calea Griviței printr-o violentă ciocnire între gardieni și jandarmi cu manifestații din stradă și s-a tăiat astfel comunicarea celor din atelier cu cei din afară.

Între timp se lăsase noaptea.

Am ordonat ca inginerii și maeștrii care nu erau în serviciu comandat să părăsească cum vor ști și cum vor putea atelierele.

Noi, șefii de ateliere, cu ajutoarele noastre, cu inginerii de serviciu din noaptea aceea, cu cei care trebuiau să intre de serviciu a doua zi și cu inginerul însărcinat cu paza atelierelor împotriva incendiilor, am rămas mai departe în ateliere.

Muncitorii se aranjau pentru a rămâne în timpul nopții în atelier, refuzau invitația noastră de a mai convorbi, în scopul de a ajunge la o evacuare pașnică.

De afară, Comandantul trupelor ne aducea vestea că un gardian a fost ucis pe loc, în stradă, de un foc tras din atelier, de cineva care era ascuns după un gard de lemn.

A cerut dărâmarea gardului.

Evident, am acceptat măsura, întrucât Comandantul ne avizase că va executa această operație cu trupe, de va fi nevoie, chiar sub protecția mitralierelor, am sfătuit imediat muncitorii să trimită pe câțiva la cei aflați de-a lungul aceluia gard, spre a-i retrage de acolo, ceea ce probabil că au făcut, întrucât trupa a putut dărâma gardul fără incidente grave.

Între timp, pe la orele 8 sau 9 seara a sosit în clădirea unde ne aflam, împreună cu ofițerii trupelor și comisarul regal, Domnul Prefect al Poliției Capitalei, aducând ordinul ca trupele să intre în ateliere chiar în miezul nopții și să facă atunci evacuarea.

De acord cu colegul Nicolau, am atras atenția Domnului Prefect al Poliției asupra măcelului ce se va produce dacă trupele vor intra noaptea, într-un loc necunoscut, ancombrat și în întuneric, căci muncitorii vor întrerupe lumina.

Am insistat și pe lângă Dl. Comisar Regal, Maior Hagi Stoica, de a se opune la intrarea trupelor noaptea și de a se aștepta până la venirea dimineții.

Fiindcă țineam cu orice chip ca să restrâng cât mai mult proporțiile nenorocirii, am telefonat Domnului Secretar General al Comunicațiilor, rugându-l să transmită Domnului Ministru al Comunicațiilor, care se afla încă la Senat, această întrebare a mea: „Dacă nu s-a făcut evacuarea în timpul zilei, sunt oare suficiente motive de a se face această operație în timpul nopții?”

Până la o nouă eventuală hotărâre am mers la ușa care dădea înspre locul unde muncitorii continuau a staționa în număr mare și, apărând în fața lor, m-am rugat ca

Bogățoiu Panait să aibă cu mine o convorbire de cinci minute, garantând în fața lor, cu viața mea, că nu i se va întâmpla nimic și că îndată se va reîntoarce în mijlocul lor.

Doream să fac cu colegul Nicolau o ultimă încercare de a zgudui sufletul acestui neînduplecat și de a-l convinge să îndemne muncitorii de a pleca de bunăvoie, evitând ciocniri cu armata, care era fatal să provoace victime, întrucât eram convins că armata va fi atacată.

În acel moment situația era numai în mâinile lui Bogățoiu. El a refuzat însă convorbirea pe care i-o propuneam.

În schimb, de afară, au venit în holul clădirii alți patru muncitori⁶⁹. După ce am jurat pe cruce că le spuneam adevărul, i-am obligat să comunice muncitorilor că armata va intra, că la cea dintâi provocare va trage și că cel puțin în acel moment muncitorii trebuiau să plece.

Comunicarea aceasta s-a făcut, dar Bogățoiu Panait s-a opus la părăsirea atelierelor. Efortul nostru a rămas fără rezultat.

La miezul nopții ni se comunică de ofițeri că s-a dat ordin ca evacuarea să se facă dimineața, când se face ziua.

La cerere, s-a predat Comandamentului trupelor planul atelierelor și el a trecut cu ofițerii la o consfătuire intimă.

Am cerut atunci ca o nouă delegație de muncitori⁷⁰ să vină să vorbească cu noi, șefii atelierelor.

Intenționat am introdus această delegație într-o cameră, așa încât ea să zărească consfătuirea ofițerilor, le-am pus în vedere că armata va intra dimineața, că au timp 4 ore să reflecteze și să-și dea seama că ceea ce fac este o nebunie.

I-am obligat de a convoca imediat comitetul lor, care se zicea că are 50 [de] membri, pentru ca acest comitet să ajungă la hotărârea cea bună, pe care în urmă să o impună mulțimii. Am încercat o presiune, amenințând că, în caz contrar, a doua zi dimineața, după ce nenorocirea se va fi întâmplat, vom arunca cea mai teribilă acuzare asupra celor din comitet.

La jumătate [de] oră după ce delegația a plecat în mijlocul lucrătorilor, s-a întrerupt lumina în întregul atelier și la stația de formare a trenurilor Buc.[urești] Grivița.

Pietre și bucăți de fier au fost aruncate în geamurile birourilor din clădire. Am înțeles că nimic nu mai era de făcut.

Era ora 3 noaptea. Colegul Nicolau v-a comunicat la telefon situația și v-a cerut să ne indicați ce facem mai departe, întrucât siguranța noastră, a inginerilor și funcționarilor care eram în clădire, nu mai era întreagă.

Ne-ați comunicat că avem libertatea de a ne salva.

Cu colegul Nicolau am decis să rămânem mai departe, înțelegând că din partea Domniei Voastre a fost o îngăduință de care nu trebuia să facem uz.

⁶⁹ În declarația sa din 25 februarie 1933, Vasile Băgu a spus din cine era alcătuită această delegație: Vasile Băgu, Alexandru Ghidu, Gheorghe Băleanu, un hamal și un lucrător de la Secția I, ale căror nume nu le cunoștea (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 215).

⁷⁰ Tot Vasile Băgu este cel care aduce lămuriri referitoare la componența respectivei delegații de muncitori: Vasile Băgu, Tudor Alexandru, Tănase și încă unul pe care nu-l cunoștea (*ibidem*).

Elis Neagoe-Pleșa

La ora 6²³ dimineața (16.II.a.c.) armata a intrat în atelier. S-a produs ciocnirea cu muncitorii, s-a făcut uz de arme. În timpul acesta s-a tras un foc de armă în interiorul clădirii unde ne aflam. Acțiunea armatei a fost extrem de rapidă. La ora 7 cei 1.200 muncitori găsiți în ateliere erau toți în mâna armatei.

Din cei 5.000 plecaseră în cursul serii, dar mai ales al nopții, trei sferturi.

Amânarea intrării trupelor în cursul nopții a fost, și din acest punct de vedere, îndreptățită.

La evacuare s-au găsit 4 morți și 12 răniți mai gravi, din care ulterior au decedat 3.

Armata a făcut imediat evacuarea răniților la Spitalul Witing și îndată după aceea s-au trimis și morții la morgă.

După ridicarea muncitorilor din ateliere și transportarea lor la Prefectura de Poliție, un batalion de grăniceri a fost introdus în atelier, organizându-se paza militară.

Împreună cu colegul Nicolau am făcut eliberarea personalului ridicat de armată, care rămăsese în atelier în serviciu comandat, apoi am stat la dispoziția Comandantului batalionului de gardă până la ora 13, pentru a-l orienta în plasarea posturilor patrulilor etc. și organizarea pazei la magazii, depozite inflamabile și alte puncte sensibile.

S-a făcut intrarea personalului de zi, indispensabil, ca pompieri, electricieni de uzină, cei de la Remiza-Regală etc., eliberându-se legitimații speciale de acord cu comandantul gărzii.

Se încheiaseră acum 30 [de] ore de când nu mai dormisem și nu mai mâncasem.

Moralmente eram înfrânți, fiindcă toate eforturile noastre nu putuseră evita evacuarea cu forțele militare.

Trebuie să relev că în această împrejurare, următorii ingineri din Atelierele de vagoane, reținuți de mine peste noapte în serviciu, au stat neclintți la datoria lor, ajutându-mă, cu o solidaritate camaraderească pilduitoare:

Inginer Ionescu Gheorghe	ajutorul meu
" Zaharia Nicolae	inginer de serviciu în noaptea de 15/16 Februarie
" Anușca Nicolae	inginer de serviciu în ziua de 16 Februarie
" Mărculescu C.	Șeful Secției de pază și pompieri

Concluzii:

1. Sunt convins că majoritatea din cei 1.200 muncitori care s-au retras până la urmă au făcut-o fiind convinși de agitatori că armata nu va face uz de arme. Dovadă că în timpul nopții ei au luat cu forța pompele de incendiu și le-au cuplat la gurile de apă, cu intenția de a împiedica prin stropire ca armata să pătrundă în atelier.

2. În ceea ce privește cauzele care au provocat gravele tulburări din 15/16 Februarie a.c., sunt desigur multiple, unele mai îndepărtate, altele actuale.

Din detaliata expunere de mai sus, veți putea fi [trage] Domnia Voastră însăși anumite concluzii.

Grevele de la Atelierele Grivița (1933)...

3. Ceea ce cred că va fi neîndoielnic pentru oricine care va lua cunoștință de relațiunile de față este că inginerii celor două ateliere, împreună cu noi doi, șefi, ne-am făcut cu prisosință datoria.

4. În ceea ce mă privește, am conștiința că am lucrat dincolo de limitele acestei datorii; după nouă ani de când conduc neîntrerupt atelierele, am fost acuzat de o „crimă” și lăsat sub acuzare. Crimă împotriva instituției de care mi-am legat, ca om sărac, tot viitorul carierei mele, dar mai ales împotriva muncitorilor de care m-am simțit sufletește legat, chiar atunci când am constatat că, din inconștientă, sunt victimele unor agitatori. Și în cazul de față au urmărit, desigur, și alte scopuri, în afara celor profesionale, care, datorită spiritului de largă înțelegere al Domnului Ministru al Comunicațiilor și al Domniei Voastre, fuseseră în cea mai mare parte satisfăcute înainte de 15.II.a.c.

5. Aștept, în liniște și cu încredere, o reparație care trebuie să mi se facă neîntârziat, categorică și precisă, și pentru care sunt sigur că Domnia Voastră veți face intervențiile necesare.

20.II.1933

Inginer șef, C. Atanasiu

ACNSAS, fond Documentar, dosar. nr. 16.077, vol. 1, ff. 2-20.

Liviu-Marius BEJENARU

**„Fascinația universală a lui Octombrie”.
Credincioși, dezamăgiți și „tovarăși de drum” în timpul
Războiului Rece**

**The Universal Fascination of October.
Believers, Disappointed People and Companions during the Cold War**

Due to the conspiratorial nature of the communist movement, and the feeling of devotion that it imprinted on people's minds, the Soviet Union started an espionage campaign against the Western countries. "The universal fascination of October" produced many ideological "moles" that fought together with the Soviet Union against their own country. On the other hand, the obsession of "the enemy hidden among the party members" became grounds for the Stalinist trials during the Great Terror and the post-war age. The victims were forced to become accomplices to their own destruction and celebrate the victory of the regime.

Etichete: comunism, Război rece, spionaj, procese politice, „mărturisiri”.

Keywords: communism, the Cold War, espionage, political trials, confessions

„Când nevoia de iluzie este mare,
comori de inteligență pot fi investite
în slujba ignoranței”.
Saul Bellow¹

Atracția radicalismului de stânga, a ideologiei marxiste, inclusiv a ceea ce a însemnat versiunea sa stalinistă asupra mediilor intelectuale și politice din Occident și răsăritul Europei în secolul XX, rămâne un subiect interesant, care încă nu a fost analizat în detaliu². Fascinația pe care Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a degajat-o asupra mediilor intelectuale și nu numai, a fost dată de faptul că Rusia sovietică a început să fie privită nu ca laboratorul unei aventuri politice primejdioase, ci ca noua patrie a unei experiențe de schimbare radicală a societății³. Prestigiul experimentului comunist își va trage de acum seva din nenorocirile capitalismului

¹ Cit. în François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, București, Humanitas, 1996, p. 131.

² Vladimir Tismăneanu, *Despre antifascism și anticomunism ca pasiuni politice. În amintirea Cristinei Luca-Boico*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, vol. VI, 2007, pp. 237-245.

³ François Furet, *op. cit.*, p. 78.

occidental pe care Revoluția bolșevică pretindea că le-a înlăturat, iar în anii celui de-al Doilea Război Mondial o bună parte din strălucirea rămasă va proveni din cultura antifascistă⁴. Astfel, chiar și în țările în care democrația s-a născut și s-a dezvoltat independent de Revoluția franceză, cu care experimentul comunist era adesea comparat, cum a fost cazul Marii Britanii și Statelor Unite, influența Uniunii Sovietice ca dușman ideologic al fascismului s-a putut răspândi în numele unui optimism istoric, deoarece cine lupta împotriva lui Hitler o făcea pentru drepturi și libertăți, în sensul emancipării oamenilor⁵.

Anexarea de către politica sovietică a concepțiilor optimiste asupra istoriei a determinat însă și anumite mutații psihologice asupra celor care împărtășeau idealurile comuniste. Pentru acești oameni, „patria”, adică țara de care se simțeau atașați și ale cărei interese le reprezentau era Uniunea Sovietică. Scriitorul George Orwell, care inițial a fost atras de ideile socialiste, intrând în conflict cu ideologia sovietică tocmai din cauza pretențiilor de extremă loialitate față de aceasta, scria în acest sens, referindu-se la comuniștii englezi: „Tată, rege, conducător, mântuitor—într-un cuvânt: Stalin. Dumnezeu: Stalin, Satana: Hitler. Paradisul: Moscova, Iadul: Berlin. Toate golurile au fost umplute și iată comunismul intelectualilor englezi poate fi explicat foarte bine. Nu este altceva decât patriotismul celor care nu mai au rădăcini”⁶. Aceeași atitudine se întâlnea și în cazul comuniștilor francezi, atunci când ei proclamau că „Franța e țara în care trăim, Uniunea Sovietică e țara pentru care muncim”⁷.

În Statele Unite, începând cu cea de a doua jumătate a anilor douăzeci, comuniștii și socialiștii erau tratați cu o toleranță binevoitoare, iar în anii treizeci, în mediile intelectuale de la Washington, era de bon ton ca să-ți arăți simpatia față de „roșii”⁸, mediile predilecte de recrutare a adeptilor fiind campusurile universitare (zona New York), studiourile de la Hollywood, birourile administrației New Deal, precum și sindicatele. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, opinia publică a fost aproape în totalitate ei favorabilă în privința atitudinii față de URSS, recunoscându-i-se acesteia sacrificiile făcute, precum și cooperarea cu Statele Unite în obținerea victoriei⁹.

Conștientizarea pericolului pe care îl reprezenta Uniunea Sovietică a început să fie percepută în mediile americane la trei ani de la sfârșitul războiului, când a ieșit tot mai mult la iveală faptul că mulți dintre cei care lucrau în cadrul Administrației președintelui Roosevelt de pe Coasta de Est reprezentau interese străine. Primul dintre cei care au tras un semnal de alarmă în această direcție a fost Winston Churchill, care, în

⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁵ *Ibidem*, p. 297.

⁶ Cit. în Măria Schmidt, *Prin culisele serviciilor secrete: credințe, ideologii și spioni în secolul XX*, Iași, Institutul European, 2011, pp. 18-19.

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ *Ibidem*, p. 51.

⁹ Dan Cătănuș, *America la ora subversiunii comuniste, I, 1945-1948*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1/1998, pp. 45-57. Referindu-se la atitudinea pro-sovietică a unei bune părți a intelectualității americane, istoricul John Lukacs conchide, pornind de la o observație a lui Orwell: „Nu mi se pare exagerat să spun că în 1945 întreaga Europă ar fi fost dată pe mâna Uniunii Sovietice de către Statele Unite, dacă intelectualitatea ar fi avut atunci o mai mare influență” (Apud Măria Schmidt, *op. cit.*, p. 53).

discursul de la Fulton (Missouri), din 5 martie 1946, afirma că „într-un număr de țări, departe de frontierele Rusiei, și răspândite în întreaga lume, coloane a V-a comuniste sunt înființate și lucrează în deplină unitate și absolută obediență la directivele primite de la Centru”¹⁰. La 22 martie 1947, președintele Truman semna Ordonanța 9835 prin care se întărea protecția împotriva infiltrării subversive a guvernului american, definind lipsa de loialitate ca apartenența la o organizație subversivă menționată pe o listă alcătuită de Procurorul general. Programul a fost considerat „a domestic Truman doctrine”¹¹, sursa sa de inspirație constituind-o un raport al FBI despre infiltrarea comuniștilor în instanțele guvernamentale, cu precădere în Departamentul de Stat, alcătuit de șeful FBI, Hoover, în martie 1946, pe baza declarațiilor a doi foști agenți comuniști: Elisabeth Bentley și Witthacher Chambers¹².

Cei doi făceau de acum parte din rândul dezamăgiților de ideea comunistă. Tema apostaziei, a trezirii din ceea ce filozoful german Immanuel Kant numea „somnul dogmatic” a generat mărturisiri sfâșietoare și este suficient să amintim numai numele lui Panait Istrati, Arthur Koestler, Ignazio Silone¹³ pentru a înțelege drama pe care aceștia au trăit-o. În cazul lui Bentley și Chambers, abandonarea Cauzei și conștientizarea că aceasta nu era una în care merită să crezi nu a luat forma unor opere literare în care erau denunțate ororile și adevărata față a regimului comunist, ci s-a concretizat în conlucrarea lor cu FBI și Comisia de Investigare a Activității Antiamericane. Depozițiile au cuprins numele a peste 80 de agenți sovietici infiltrați în structurile guvernamentale americane. Cel mai important dintre acești agenți sovietici s-a dovedit a fi Alger Hiss, fostul prieten al lui Chambers.

Născut la 11 noiembrie 1904, la Baltimore, Alger Hiss a reușit să urce toate treptele puterii, primind unul după altul posturi importante. După ce a absolvit în 1926 Universitatea John Hopkins și în 1929 Facultatea de Drept de la Universitatea Harvard, Hiss a practicat avocatura la Boston și New York, apoi a lucrat la Curtea Supremă de Justiție, ca asistent juridic pe lângă eminentul judecător Oliver Wendell Holmes, iar sub administrația Roosevelt a fost funcționar în Administrația Securității Agricole și Ministerul Justiției, de unde, în 1936, s-a transferat la Departamentul de Stat. În această perioadă a fost recrutat de către Secția 4 Informații a Marelui Stat Major al Armatei Roșii, agenția sovietică de informații militare, cunoscută sub prescurtarea de GRU. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, Hiss a fost folosit ca sursă de informații pentru celula de spionaj Silvermaster¹⁴ de la Washington. Printre cei care au lucrat pentru Silvermaster s-au numărat Lauchlin Currie, consilier la Casa Albă și Hary Dexter White, asistent al secretarului trezoreriei. În mărturia pe care a depus-o în 1948 în fața Comisiei de Investigare a Activității Antiamericane, Silvermaster a respins acuzațiile pe care i le-a

¹⁰ Cit. în Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 54.

¹¹ *Ibidem*, p. 59.

¹² *Ibidem*, p. 52.

¹³ Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 237.

¹⁴ Nathan Gregory Silvermaster era în anii celui de-al Doilea Război Mondial funcționar la Administrația Securității Agricole, trecând apoi la Consiliul Economic de Război. Evreu ucrainean de origine, Silvermaster făcea parte din cei care și-au păstrat nealterată credința în cauza comunistă (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura All, 1994, p. 199).

adus Elisabeth Bentley că ar fi furnizat informații pentru sovietici, dar a invocat Amendamentul Cinci¹⁵ atunci când a fost întrebat dacă este comunist. La rândul său, la 13 august 1948, White a recunoscut în fața Comisiei că îl cunoștea pe Silvermaster, dar a negat cu putere că ar fi comunist sau că ar fi întâlnit-o vreodată pe Bentley¹⁶. Trei zile mai târziu, a murit în urma unui infarct, cercetările fiind apoi sistate.

Carierea de spion în slujba sovieticilor a lui Hiss nu s-a oprit însă aici. Pentru spionajul sovietic, Hiss, al cărui nume conspirativ era Mars, apărea ca o persoană care nutrea multă simpatie pentru interesele Uniunii Sovietice, fiind considerat un sprijinitor puternic al colaborării postbelice dintre URSS și SUA¹⁷. Tot în anii războiului, Hiss l-a cunoscut pe Noel Field¹⁸, împreună cu care a furnizat informații secrete pentru rezidentul sovietic de Coasta de Est a Statelor Unite, Péter József¹⁹.

Descoperirea activității de spionaj desfășurată de Alger Hiss s-a datorat, așa cum am amintit, lui Witthacher Chambers. Pe numele său adevărat Jay Vivian Chambers, acesta a intrat în Partidul Comunist American în anul 1925. În 1932 și-a părăsit postul de redactor la ziarul de extremă stânga „New Masses” și a intrat în ilegalitate, activând în mișcarea subterană a Partidului Comunist American, fiind omul de legătură cu grupul sovietic pentru informații militare, de care aparținea și Alger Hiss. În 1937 a părăsit munca ilegală, începând să traducă și să scrie, angajându-se în 1939 ca ziarist la revista „Time”. Șocat la aflarea veștii despre încheierea pactului Molotov-Ribbentrop, care dealtfel a avut darul de a descuraja mulți oameni de stânga, Chambers a decis să-l informeze pe Rudolf A. Berle, locuitor al Departamentului de Stat, despre activitatea de spionaj a comuniștilor și simpatizanților comuniști din aparatul funcționăresc al guvernului american. În vara anului 1948, în fața Comisiei de Investigare a Activității Anti-americane, Chambers s-a autodenunțat sub jurământ că odinioară a îndeplinit și el misiuni secrete pentru sovietici, iar în depoziția sa a susținut despre Hiss că a fost membru în organizația comunistă subterană, care activa în SUA făcând în continuare referiri la activitatea de spion al lui Hiss, dusă în favoarea Uniunii Sovietice²⁰. Afirmările sale erau cu adevărat explozive deoarece Hiss, ca funcționar superior în Divizia Extremul Orient din Departamentul de Stat până în 1944, ca specialist în organizații internaționale în delegația SUA la conferința de la Yalta din

¹⁵ Al cincilea amendament al Constituției Statelor Unite acordă posibilitatea unei persoane supusă unei anchete penale de a refuza să răspundă la o întrebare pusă de un procuror pe motivul că respectivul răspuns ar putea fi incriminant pentru aceasta.

¹⁶ Pavel și Anatoli Sudoplatov, Jerrord L. și Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, București, Editura Elit Comentator, Editura Eleusis, f. a., p. 234.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Noel Havilland Field (1904-1970), comunist american, a făcut spionaj în favoarea serviciului de informații sovietic împotriva Statelor Unite. A lucrat în Departamentul de Stat al SUA, iar din 1935 la Liga Națiunilor, de unde, în vara anului 1940, a fost concediat din cauza activității sale comuniste. Între 1941-1947 a fost director al Comisiei Serviciului Unitarian (USC), organizație creată de Biserica Unită americană în mai 1940 cu scopul de a desfășura o activitate umanitară în SUA și în străinătate, în special în ajutorarea refugiaților de război din Spania (Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 278 și 330).

¹⁹ *Ibidem*, p. 96.

²⁰ *Ibidem*, p. 271.

februarie 1945, și mai târziu ca președinte al Fundației Carnegie, a fost unul din pilonii politicii externe americane.

Pus în fața acestor acuzații, Hiss a negat mai întâi că l-a cunoscut pe Chambers, dar unul din membrii Comisiei, senatorul republican Richard Nixon era convins că nu spunea adevărul. După o nouă audiere, Hiss a admis că a cunoscut pe vremuri un oarecare George Crosley, care aducea cu Chambers, dar a negat că i-a furnizat acestuia material de spionaj. Câteva luni mai târziu Chambers a furnizat și dovada materială, constând dintr-o casetă cu microfilme ale unor documente ale Departamentului de Stat ascunsă într-o servanță, precum și o altă casetă ascunsă într-un dovieac la locuința de la țară a lui Chambers, care cuprindea câteva note cu scrisul de mână al lui Hiss împreună cu un material care ulterior s-a dovedit că fusese dactilografiat la o mașină de scris veche care aparținuse soției lui Alger Hiss²¹.

În cele din urmă, Hiss a fost condamnat doar pentru sperjur. În opinia lui Pavel Sudoplatov, care în anii celui de-al Doilea Război Mondial a condus Departamentul pentru Operațiuni Speciale din cadrul NKVD, sentința blândă pe care a primit-o Hiss, precum și atitudinea neutră a administrației americane în acest caz, s-ar datora faptului că acesta știa prea multe lucruri dăunătoare atât pentru prestigiul lui Roosevelt, cât și a lui Truman. Sudoplatov, care și-a fundamentat afirmațiile pe discuția care a purtat-o în 1993 cu un bătrân veteran din cadrul GRU, crede că FBI a avut mai mult material în legătură cu Hiss decât a fost arătat și că probabil a existat o înțelegere între Truman și Hoover ca acuzațiile să se limiteze numai la sperjur²². Totuși, acuzațiile formulate de Chambers la adresa lui Hiss, i-au făcut pe factorii de decizie din GRU să-l treacă pe acesta la capitolul pierderi²³.

La nivelul opiniei publice, timp de peste patruzeci de ani a persistat convingerea că Alger Hiss a fost o victimă inocentă a conspirației pusă la cale de fanaticul anticomunist de extremă dreapta Witthacher Chambers, în complicitate cu Nixon și cu FBI²⁴. În pofida acestui fapt, importanța procesului a depășit așteptările, deoarece confruntarea dintre Chambers și Hiss nu numai că a alimentat suspiciunile care existau în societatea americană în privința subversiunii comuniste, dar a scos în evidență primele convulsii în ceea ce avea să fie isteria anticomunistă a unei întregi națiuni, culminând, în cele din urmă, cu excesele senatorului Joseph McCarty²⁵. Așa cum afirmă unul din personajele romanului scriitorului Philip Roth „McCarty i-ar avea pe cei două sute sau trei sute sau patru sute de comuniști pe listele lui inexistente dar, alegoric, o persoană ar trebui să-i reprezinte pe toți. Alger Hiss e cel mai important exemplu”²⁶. Și mai departe: „McCarty n-a avut nici o treabă cu comunismul; el însuși o știa mai bine ca oricine. Aspectul de proces-spectacol al cruciadei patriotice a lui

²¹ Ernest Volkman, *Spionii. Agenți secreți care au schimbat cursul istoriei*. București, Editura Albatros, Editura Universal Dalsi, 1996, pp. 160-161.

²² Pavel Sudoplatov, *op. cit.*, p. 236.

²³ *Ibidem*, p. 235.

²⁴ Măria Schmidt, *op. cit.*, p. 237.

²⁵ Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 161.

²⁶ Philip Roth, *M-am măritat cu un comunist*, Iași, Polirom, 2004, p. 394.

McCarty era numai forma teatrală. Desfășurându-se în fața camerelor de luat vederi, lăsa falsa impresie de viață autentică”²⁷.

În Uniunea Sovietică, procesul lui Alger Hiss a determinat o contrareacție, și anume organizarea unor contraprocese în țările de democrație populară, prin care să se arate opiniei publice internaționale că acuzațiile împotriva lui Hiss, precum și influența comunistă asupra administrației americane, nu erau decât manevre propagandistice antisovietice rău intenționate²⁸. De altfel sovieticii mai experimentaseră genul acesta de acțiuni atunci când au organizat în februarie 1949 procesul împotriva primatului Ungariei, cardinalul József Mindszerty, ca răspuns la procesul desfășurat în Statele Unite, în care unsprezece membri cu funcții de conducere ai Partidului Comunist American au fost condamnați pentru activitate subversivă²⁹.

Pe lângă răspunsul la acțiunea dusă peste Ocean împotriva subversiunii comuniste, Stalin a urmărit alte două obiective: eliminarea din partidele comuniste ale democrațiilor populare a primei generații de comuniști, constituită din idealisti, oameni de acțiune și combatanți în favoarea unei generații de administratori aserviți și fideli, precum și agitarea spectrului unei acțiuni de subminare din partea serviciilor secrete americane pentru legitimarea infernalei presiuni exercitată asupra întregului bloc comunist³⁰. În perioada 22-27 septembrie 1947 a avut loc în localitatea poloneză Szklarska Poreba o conferință a partidelor comuniste (URSS, cele șase democrații populare, Franța și Italia), care a decis crearea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste (Cominform). La această conferință s-a hotărât abandonarea căilor specifice de construire a socialismului în favoarea internaționalismului proletar, „atașamentul față de URSS” constituind cheia de boltă a noii construcții. În condițiile amplificării „bipolarității lumii” (teză pronunțată de Jdanov în cadrul conferinței), Moscova proclama din nou experiența sovietică ca unic criteriu al justeții practicii politice pentru toate partidele comuniste³¹.

Păstrarea coeziunii în cadrul acestor partide, era cu atât mai importantă în ochii liderului de la Kremlin cu cât în martie 1948 a izbucnit conflictul ideologic dintre comuniștii sovietici și cei iugoslavi, din cauza inițiativelor lui Tito de reorganizare a raporturilor interstatale în Balcani, de aici decurgând contestarea Uniunii Sovietice ca model absolut în construcția socialismului. Conflictul din 1948 dintre Iugoslavia și Uniunea Sovietică a contribuit la o adevărată „vânătoare de vrăjitoare” în rândul partidelor comuniste din Europa de Est. Potrivit demonologiei politice staliniste, perfidul „dușman de clasă” se infiltrasă în partidele comuniste. În felul acesta, epurările

²⁷ *Ibidem*, p. 397.

²⁸ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 83.

²⁹ William Z. Foster, președintele Partidului Comunist American, Eugene Dennis, secretarul general al partidului, precum și alți nouă membri au fost acuzați că intenționau să organizeze răsturnarea prin forță a guvernului federal. Dennis și cei nouă tovarăși ai săi au primit condamnări între trei și cinci ani închisoare (*Ibidem*, p. 23).

³⁰ Christian Duplan, Vincent Giret, *Viața în roșu. Pionierii, Varșovia, Praga, Budapesta, București, 1944-1968*, vol. I, București, Editura Nemira, 1997, p. 105.

³¹ Galina P. Muraško, *Represionile politice în țările Europei de Est la sfârșitul anilor '40: conducerea sovietică și nomenclatura națională de partid și de stat*, în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 6: Anul 1948-Instituționalizarea comunismului*, București, Fundația Academia Civică, 1998, pp. 339-349.

în rândul partidelor comuniste au fost lansate pentru a-i stârpi pe „conspiratorii ascunși”³². În iunie 1948, după reuniunea Biroului Informativ, Cominform, a fost adoptată o rezoluție care aproba „acțiunile Comitetului Central al PC(b) al URSS, care a luat asupra sa inițiativa de a demasca politica greșită urmată de Comitetul Central al Partidului Comunist din Iugoslavia și în primul rând politica greșită a tovarășilor Tito, Kardelj, Djilas și Rankovici”, în „virtutea căreia conducătorii Iugoslaviei au început să identifice politica externă a URSS cu politica externă a puterilor imperialiste și se comportă față de URSS tot așa cum se comportă față de statele burgheze”³³.

Complexul „calului troian” a determinat purificarea partidelor comuniste de „agenții și spionii lui Tito”, sarcină considerată de cea mai mare importanță de CC al PCUS. De la eșaloanele superioare ale nomenclaturii de partid și de stat din cadrul democrațiilor populare ajungeau la Moscova informații secrete despre situația din conducerea partidelor, despre slăbiciunile liderilor, însoțite de acuzații precum cele de „naționalism”, „subaprecierea rolului URSS”, „legături cu Tito”, „spionaj în favoarea lui Tito” etc. Astfel, în septembrie 1948, primul secretar al Partidului Comunist Maghiar, Mátyás Rákosi expedia la Moscova, „personal pentru tovarășul Stalin”, o notă informativă despre situația Partidului comunist din Slovacia, o parte din liderii acestuia (Husak, Novomenski și Clementis) fiind învinuiți de naționalism.

Prin expedierea unor astfel de note, Rákosi urmărea nu numai să-l informeze pe liderul de la Kremlin despre situația din propriul partid sau din celelalte partide „frățești”, ci își atribuia și rolul de dirijor din culise în lupta diferitelor grupări³⁴, cu atât mai mult cu cât însăși poziția sa în cadrul partidului era una instabilă, sovieticii considerându-l nesigur din cauza vizitei întreprinse în vara anului 1946 în SUA în fruntea unei delegații guvernamentale ungare, unde s-a întâlnit personal cu președintele Truman, a „atitudinii binevoitoare față de troțkism” și a veleităților sale de independență³⁵. În cadrul convocărilor de la Moscova, Stalin i-a comunicat lui Rákosi

³² Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Iași, Polirom, 2005, p. 149.

³³ *Rezoluția Biroului Informativ asupra situației din Partidul Comunist din Iugoslavia*, în Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-îngoslav (1948-1950)*, București, Editura Compania, 2007, pp. 78-79.

³⁴ Galina P. Murașko, *op. cit.*, p. 340.

³⁵ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 175-176. Mátyás Rákosi (1892-1971) a fost la început membru al Partidului Socialist Democrat Ungar (MSZDP). A luat parte la Primul Război Mondial, căzând în 1915 în prizonierat la ruși. În 1918 a aderat la Partidul Comuniștilor Maghiari (KMP). În timpul Republicii bolșevice a fost locuitorul Comisarului poporului pentru comerț, apoi Comisar al poporului pentru producția socială și membru al Consiliului Guvernamental Revoluționar. Pe 17 iulie 1919 a fost numit comandant pe țară al Gărzii Roșii. După căderea Republicii roșii a plecat la Viena, apoi în 1920 în Rusia sovietică, fiind cooptat în activitatea Comisiei Executive a Internaționalei Comuniste. În 1924 s-a întors ilegal în Ungaria, fiind arestat un an mai târziu. A fost acuzat de instigare la revoltă și condamnat în august 1926 la opt ani și jumătate de detenție. Când, în februarie 1935, i-a expirat condamnarea, a fost tras la răspundere pentru activitatea din timpul republicii bolșevice, pentru care a fost condamnat la închisoare pe viață. În 1940, în schimbul predării drapelului ungare de la 1848, i s-a permis să plece în Uniunea Sovietică. La Moscova a devenit șeful emigrației comuniste maghiare, lucrând la redactarea emisiunilor postului de radio Kossuth din Moscova. S-a întors în Ungaria în ianuarie 1945, devenind secretarul general al Conducerii Centrale al Partidului Comunist Ungar (MKP KV). După

că în rolul „trădătorului” din cadrul Partidului Comunist Maghiar a fost desemnat László Rajk, ministru de interne și mai apoi de externe³⁶. Alegerea lui Rajk nu a fost una întâmplătoare deoarece acesta, cu toate că era un stalinist fidel, era singurul dintre cei cinci membri ai conducerii partidului care nu petrecuse anii războiului la Moscova, și, în consecință, nu beneficia de protecția vreunui lider de la Kremlin.

În felul acesta, Budapesta a fost aleasă să fie locul de desfășurare a ceea ce în Occident s-au numit „procese vizualizate” sau „procese de vitrină”, adică procesele în care, în loc de jurisdicția bazată pe fapte adevărate, se inventau cazuri în care acuzațiile se construiau „prin tratarea creativă a faptelor” și se căutau pentru ele inculpați corespunzători³⁷.

În cazul lui Rajk nu numai faptul că nu fusese la Moscova în anii războiului l-a desemnat ca victimă ideală, ci și legăturile sale cu Noel Field, cel pe care Stalin îl alesese în rolul spionului de elită american și a cărei misiune consta în a „introduce spionii în mijlocul conducerii partidelor comuniste pentru a decapita sistemul socialist și a-l pune în slujba imperialiștilor și a lui Tito”³⁸. Rajk avea și o datorie de recunoștință față de Field, cu care se întâlneau prima oară în timpul războiului din Spania și care instrumentase eliberarea sa din lagărul în care fusese internat în Franța în 1941, ajutându-l să se întoarcă apoi în patrie. Pentru conducerea de la Kremlin acest fapt reprezenta prima parte a dovezilor unui complot ce viza infiltrarea lui Rajk de către serviciile de spionaj americane în rândurile Partidului Comunist Maghiar³⁹.

După ce a părăsit în 1947 Comisia Serviciului Unitarian, ca urmare a înmulțirii plângerilor referitor la legăturile sale comuniste și a aventurilor extraconjugale, Noel

alegerile din 1945 a fost ministru de stat, iar din 1947 locțiitor al primului ministru. În martie 1948 a fost numit președinte al Partidului Comunist Ungar unificat cu Partidului Socialist Ungar (MKP-SZDP). Din iunie 1948 a fost secretar general al Partidului Muncitoresc Ungar (*Ibidem*, p. 306).

³⁶ László Rajk (1909-1949), s-a născut la 8 martie 1909 la Odorheiul Secuiesc și a fost inițial profesor de limba și literatura maghiară și franceză. În 1911 devine membru în Uniunea Tineretului Muncitor din Ungaria (KIMSZ), apoi în Partidul Comunist Ungar (KMP). Pentru activitatea comunistă ilegală a fost de mai multe ori arestat. În 1936, la ordinul partidului, a plecat la Praga, și de acolo anul următor în Spania, unde a luat parte la războiul civil. În 1939 s-a refugiat în Franța, unde a fost internat într-un lagăr. În 1941 s-a reîntors în Ungaria, dar a fost din nou arestat și de asemenea internat. A fost eliberat pe 10 septembrie 1944. După această dată a devenit unul din secretarii Partidului Comunist Ungar, fiind cooptat și în conducerea Frontului Ungar (Magyar Front). La 7 decembrie 1944, a fost arestat de către Partidul Crucile cu săgeți, judecat și trimis în lagărul de la Sopronköhida, de unde pe 29 martie a fost trimis spre Mauthausen, într-un convoi de oameni trimiși într-acolo pe jos. A fost eliberat de către trupele americane întorcându-se în vara anului 1945 în Ungaria. Din 1945 până în 1949 a fost membru în conducerea centrală a Biroului Politic a Partidului Comunist Ungar (MKPKVPB). Din 1948 a fost membru și în Comisia Organizatorică. Între 1945-1946 a fost secretarul Biroului Politic (PB) a organizației orașenești de partid Budapesta, iar mai târziu locțiitor al secretarului general. Din martie 1946 până în august 1948 a deținut funcția de ministru de Interne, apoi a fost numit ministru de Externe (*Ibidem*, p. 305).

³⁷ *Ibidem*, p. 20.

³⁸ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 286.

³⁹ *Ibidem*, p. 288.

Field a încercat să-și creeze o carieră jurnalistică sau academică în Europa de Est, ceea ce a avut darul de a trezi suspiciuni asupra sa, sovieticii bănuindu-l că lucrează sub acoperire pentru serviciile de spionaj occidentale, mai ales că în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe când se afla în Elveția, reușise să-l sensibilizeze pe Allen Dulles⁴⁰ în legătură cu situația partizanilor lui Tito, contribuind de asemenea în perioada 1944-1945 la repatrierea comuniștilor maghiari, îmbrăcați în uniforme iugoslave⁴¹. În 1948 rezidența de la Viena a MGB a obținut copia unei scrisori pe care Noel Field i-a trimis-o lui Allen Dulles în timpul războiului. Deși scrisoarea nu conținea decât obișnuitele cereri ale lui Field ca Allen Dulles să-l ajute în repatrierea unor refugiați, în acei ani de suspiciune generalizată, sovieticii au interpretat-o ca pe o altă dovadă a faptului că Field fusese recrutat de către serviciile de spionaj ale Statelor Unite⁴². O altă copie a scrisorii a ajuns la Artur London⁴³, care la rândul său îl cunoscuse pe Field în Elveția. Scrisoarea a avut darul de a-i trezi suspiciuni și lui London, care a predat-o serviciului de securitate cehoslovac⁴⁴. La acestea s-a mai adăugat și maniera în care începeau să fie privite activitățile umanitare de către sovietici, care nu puteau permite ca organizațiile care se ocupau cu aceste activități să-și creeze o serie de relații în țările care intraseră sub controlul Uniunii Sovietice, determinând arestarea, la 16 ianuarie 1945, a diplomatului suedez Raul Wallenberg, trimis la Budapesta de către American Joint Distribution Committee (Joint) și la capturarea, în 1949, a lui I. G. Jacobson, directorul filialei Joint de la Budapesta⁴⁵.

Afacerea Hiss l-a găsit pe Field la Praga, deoarece hotărâse să nu se mai întoarcă niciodată în Statele Unite, tocmai pentru a nu fi acuzat și el de activități antiamericane, fără să bănuiască nici un moment ce rol i se hărăzise de către sovietici. Conform deciziei sovietice „era de dorit ca Field, care, cu toate că le-a rămas credincios, în SUA se compromisese, să fie pus în spatele cortinei de fier, rămânând încă valorificabil pe continent, unde putea fi distribuit în rolul demonizatului personaj-cheie al proceselor regizate în țările Europei Centrale și de Est”⁴⁶. Astfel, la 11 mai 1949, serviciile de securitate sovietice și maghiare l-au arestat în localul aeroportului, iar un Noel Field perplex, s-a trezit acuzat de a fi spion american și de faptul că recrutase sute,

⁴⁰ Allen Welsh Dulles (1893-1969) jurist și diplomat american, unul din cei mai importanți specialiști în informații ai SUA. Din 1922 a condus secția responsabilă pentru problemele Orientului Apropiat din cadrul Departamentului de Stat. Din 1926 și-a continuat cariera de jurist, practicând avocatura în cadrul unei firme de pe Wall Street. În timpul celui de al doilea război mondial a fost rezidentul în Elveția al Oficiului pentru Servicii Strategice (OSS), iar din 1953 a fost directorul CIA (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 275, Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 97).

⁴¹ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 287.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Artur Gerard London (1915-1986) politician, scriitor și ziarist comunist ceh. A luat parte la războiul civil spaniol, iar în 1940 s-a alăturat mișcării de rezistență franceze. În 1942 a fost arestat și deportat în lagărul de la Mauthausen. În perioada 1949-1951 a îndeplinit funcția de locuitor al ministrului Afacerilor Externe cehoslovac (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 293).

⁴⁴ *Ibidem*, p. 167.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 147.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 151.

poate mii de comuniști est-europeni pentru a distruge comunismul⁴⁷. De la Praga, Field a fost transportat în cel mai mare secret la Budapesta, fiind mai întâi interogat de către sovietici, aceștia trecându-l apoi în sarcina lui Gabor Peter, șeful securității ungare⁴⁸, MGB păstrând inițiativa în privința acestuia. De altfel Moscova nici nu se îndoia de faptul că americanul idealist, comunist convins, își va juca bine rolul ce-i fusese hărăzit.

După desfășurarea cu succes a operațiunii de la Praga, s-a trecut și la pregătirea scenariului și ulterior a procesului „tovarășilor” lui Field. La cinci zile după arestarea lui Field, a fost rândul doctorului Tibor Szöny⁴⁹ să fie arestat, principala sa „vină” fiind aceea că îl întâlnise pe Allen Dulles în Elveția prin intermediul americanului. Ca urmare a funcției pe care o îndeplinea la acea dată, aceea de șef al secției Cadre a Partidului, prin Szöny trebuiau să fie inculpați toți acei comuniști care se lăsaseră corupți de Occident⁵⁰. În aceeași zi cu Szöny, a fost arestat și colaboratorul acestuia, András Szalai⁵¹, celelalte „roluri” în acest sinistru spectacol fiind „distribuite” altor comuniști maghiari și unui iugoslav care trebuiau să ateste activitățile de „sabotaj, troțkiste și titoiste ale lui Rajk”⁵².

La 30 mai 1949, a fost arestat și cel care urma să devină actorul principal al procesului: László Rajk⁵³. În paralel, sovieticii au desfășurat o altă operațiune vizând capturarea întregii familii Field. La 22 august 1949 a fost arestat fratele lui Noel Field, Herman, care se afla la Varșovia, încercând să afle vești despre acesta, sovieticii urmărind să-l folosească într-un viitor proces contra lui Wladyslaw Gomulka, fostul lider comunist polonez, desemnat în chip de șef al așa-zisului centru de spionaj polonez, grupat în jurul agenților americani Herman și Noel Field să fie un „Rajk

⁴⁷ Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 413.

⁴⁸ Gabor Peter (1906-1993), pe numele său adevărat Benő Eisenberg. A fost croitor; iar prin anii '20 s-a integrat în mișcarea muncitorească. Din 1931 a fost membru în partidul comunist, iar în 1945 a fost numit în fruntea Securității ungare (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 300).

⁴⁹ Dr. Tibor Szöny (1903-1949), pe numele său adevărat Tibor Hoffman. În anii studenției petrecuți la Viena a intrat în legătură cu emigrația maghiară, iar în anii '30, întorcându-se în Ungaria, a devenit membrul al Partidului Comunist Ungar (MKP). Mai târziu, din ordinul partidului a plecat în străinătate, iar o parte însemnată a vieții și-a petrecut-o în emigrație în Austria, Cehoslovacia, Elveția, unde a desfășurat o intensă activitate politică și științifică. A fost colaboratorul clinicii de neurologie a Universității din Zürich și a organizat grupul elvețian al Frontului Independent Ungar. În 1943 s-a întors la Budapesta, devenind locțiitor al șefului secției de organizare a Partidului Comunist Ungar, membru în Conducerea Centrală, apoi șeful secției Cadre (*Ibidem*, pp. 316-317).

⁵⁰ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, pp. 106-107.

⁵¹ András Szalai (1917-1949): a aderat din tinerețe la mișcarea muncitorească. În 1933 a fost arestat, apoi în 1942; în urma torturii din timpul interogatoriilor a suferit grave leziuni pe creier. Timp de doi ani și jumătate a fost deținut în închisoarea din Sátoraljújhegy. În 1944 i s-a suspendat pedeapsa pe motive de sănătate și a trecut în ilegalitate, începând să fabrice la domiciliu acte false. Din iulie 1947 a deținut postul de locțiitor șef al serviciului cadre din cadrul Partidului Comunist Ungar (MKP) iar mai apoi în Conducerea Centrală a Partidului Democrat Ungar (MDF KV) (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 314).

⁵² Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, pp. 106-107.

⁵³ *Ibidem*, p. 109.

polonez”⁵⁴. Patru zile mai târziu, a fost arestată soția lui Noel Field, Herta, care se afla la Praga, pentru a da de urma soțului ei, convinsă fiind că acesta fost răpit de agenți americani și dus în Statele Unite. La Praga, Herta a fost căutată, din însărcinarea serviciului de securitate cehoslovac, de Artur London, care a sfătuit-o să se adreseze autorităților. Sub pretextul că deține vești de la soțul ei, serviciul de securitate cehoslovac a trimis-o la Bratislava, unde, la 28 august 1949, a fost arestată din ordinul Autorității Ungare pentru Securitatea Statului și transferată la Budapesta⁵⁵. În fine, fiica adoptivă a soților Field, Erica Glasser, la rândul său o veche comunistă, membră în partidul comunist german, a fost arestată la Berlin, la sfârșitul lui august 1950, unde se afla pentru a încerca să afle ce s-a întâmplat cu părinții săi adoptivi. În decembrie 1952, în cadrul unui proces desfășurat cu ușile închise, Erica Glasser a fost condamnată la moarte pentru spionaj în favoarea americanilor. De la Berlin a fost transportată în Uniunea Sovietică, unde a petrecut șase luni în celula condamnaților la moarte fiind interogată îndelung despre soții Field⁵⁶, după moartea lui Stalin pedeapsa comutându-i-se la 15 ani muncă silnică⁵⁷. În felul acesta, sovieticii și aliații săi maghiari i-au anihilat și pe „tovarășii de drum”, sau așa cum îi numea Lenin „tâmpiții de entuziaști”, Rákosi constatând cu o satisfacție plină de dispreț și cinism, că unul din „entuziaști”, Herman Field, „își cerea primirea în partid”⁵⁸.

Pregătirea procesului de la Budapesta, și implicit a mărturisirilor din partea acuzaților a crimelor înfăptuite, a urmat aceleași procedee ca procesele din anii Marii Terori din Uniunea Sovietică: tortura, sugestiile și argumentele dialectice care au dus la înfrângerea morală a acuzaților și la insuflarea sentimentului de „culpabilitate obiectivă” prin metoda amplificării unor greșeli minore, dar și a ultimului sacrificiu închinat Partidului, la care se referă Koestler în romanul său, *Întineric la amiază*⁵⁹. În legătură cu acest ultim aspect, care explică cel mai bine de ce, la fel ca și vechii bolșevici din Uniunea Sovietică, Rajk și „complicii” săi au mărturisit, a apărut expresia „proces conceptual” care s-a inspirat din preparativele procesului când, unul dintre acuzați, dr. Tibor Szöny, vlăguit și epuizat de chinuri, își implora anchetatorii să-i ofere un pretext conceptual pentru a putea să recunoască acuzațiile care îi erau aduse⁶⁰. În privința lui Rajk, singura sa dilemă era aceea că „afacerea asta va avea o repercusiune internațională. Sentința se va abate asupra unui om nevinovat... Într-o bună zi, pe care eu s-ar putea să n-o mai apuc, adevărul despre această greșeală tragică va ieși la iveală și va fi aflat de toată lumea”⁶¹. În consecință, pretextul conceptual pe care îl așteptau și pentru care până la urmă au acceptat să mărturisească, a fost cel al necesității istorice. La fel ca și Buharin, victima lui Stalin din anii Marii Terori, ei s-au recunoscut vinovați, în mod

⁵⁴ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 157.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 159.

⁵⁶ Vladimir Tismăneanu (ed.), *Stalinism revisited. The establishment of communist regimes in Eastern Europe*, Budapesta, New-York, CEU PRESS, 2009, p. 37.

⁵⁷ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 160.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 178.

⁵⁹ François Fejtő, *L'affaire Rajk, quarante ans plus tard*, în „Vingtième Siècle, Revue d'histoire”, nr. 25, janviers-mars, 1990, pp. 75-84.

⁶⁰ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 20.

⁶¹ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 128.

obiectiv, deoarece istoria demonstrase că direcția pe care Partidul s-a angajat era cea bună; și ca atare, Istoria i-a declarat vinovați.

Această loialitate absolută față de partidul care se considera un factor al progresului, i-a determinat pe membrii de partid, chiar și după ce aceștia deveniseră victimele celor mai odioase calomnii și când vedeau moartea în fața ochilor să nu-și piardă încrederea în Partid, deoarece cine se despărțea de partid, se despărțea de cea mai bună parte a vieții sale și ajungea, din torentul Istoriei, în apa stătută a unei existențe private banale⁶². În acest sens Robert Conquest citează cuvintele unui vechi bolșevic care, deținut fiind în Gulag, i-a spus colegului său de detenție: „partidul acesta nu mai e cel pe care îl știam. Nu mai are încredere în noi. Totuși noi nu putem să nu ne încredem în el. A însemnat întreaga noastră viață. El este tot ce ne-a rămas”⁶³.

La fel ca și vechii bolșevici, comuniștii maghiari „au crezut pentru că au vrut să creadă în acea ficțiune imposibilă, că acceptând versiunea propagandei sovietice serveau o cauză bună, că se situau pe poziții corecte. În imaginea lor despre lume nu încăpeau decât două modele: cel bun, adică socialismul, făuritorii societății viitorului și cel rău, dușmanii, reacționarii, capitaliștii, din anii treizeci fasciștii, și, respectiv, după biruința asupra naziștilor, tabăra imperialistă. Acceptarea fără rezerve a proceselor de vitrină a fost o bună ocazie pentru mulți intelectuali de stânga din partid și din afara partidului să-și dovedească credința și fidelitatea și să transfere pentru totdeauna Partidului dreptul la analiză și la îndoială”⁶⁴. Pentru Rajk, „să mărturisească ceea ce îi cerea Partidul, însemna să-și asume tot ce putea fi mai rău și mai abject, și să se renege public până la greața de sine și dezonora completă, dar însemna, mai cu seamă, să salveze Partidul, împreună cu legenda și măreția ce-l înconjurau, și deopotrivă pe conducătorii lui eroici, salvând astfel comunismul și rămânând credincios propriului său trecut”⁶⁵. Astfel că acestor „soldați credincioși ai Partidului” nu le-a mai rămas decât să asculte cum, la fel ca și în procesele de la Moscova, se cerea în tiradele procurorilor acuzatori pedeapsa cu moartea pentru „câinii turbați”, deosebirea constând în faptul că aceasta urma să aibă loc prin spânzurare și nu prin împușcare⁶⁶.

Deși, la fel ca în procesele de la Moscova, o parte a opiniei publice din Occident s-a arătat neîncrezătoare față de această nouă punere în scenă, stânga franceză a avut o altă viziune asupra lucrurilor, considerând că cea mai simplă explicație a faptului că acuzații au mărturisit demonstra vinovăția acestora. În fața acestui raționament apărea totuși o nedumerire: admitând că au fost găsiți vinovați, era totuși surprinzător că acuzații au mărturisit. Însă această îndoială a fost spulberată repede în fața unui alt raționament: ar fi fost cu atât mai surprinzător să li se facă un proces dacă nu ar fi mărturisit, iar faptul de a mărturisi nu era ceva excepțional, deoarece 95 la sută dintre criminali mărturisesc, dacă li se pun în față dovezi și mărturii irefutabile

⁶² Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Național-Socialism și Bolșevism*, București, Editura Runa, Grupul Editorial Corint, 2005, pp. 267-268.

⁶³ Cit. în Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 28.

⁶⁵ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 128.

⁶⁶ François Fejtő, *op. cit.*, p. 80.

excepțional fiind tocmai refuzul de a mărturisi⁶⁷. A existat de asemenea și comparația cu Revoluția Franceză. Astfel, Julien Benda, care într-un text mai puțin cunoscut, apărut în decembrie 1938, afirma că fascismul și comunismul sunt două tipuri diferite de totalitarism, unul rău și altul bun, deoarece spre deosebire de fascism, în comunism există și o perspectivă a transformării sociale⁶⁸, a respins argumentele celor care puneau la îndoială veridicitatea procesului din Ungaria: „De ce ați vrea, dragă prietene, să adresat el lui François Fejtő⁶⁹, să vă cred mai degrabă pe dumneavoastră, decât pe Stalin? În orice revoluție există inevitabil agenți străini, indivizi infiltrați și trădători. Gândiți-vă doar la Danton sau la Mirabeau. De ce căutați să mă convingeți că Ungaria ar face excepție?⁷⁰ Nici încercările lui Fejtő de a organiza un contra-proces al lui Rajk la Paris nu au dus la nici un rezultat, deoarece cel pe care îl solicitase, președintele Baroului din Franța, Moro-Giafferi, nu a acceptat propunerea, considerând că acel proces nu era altceva decât „lupta dintre două bande fanatice ce pot trece una în locul celeilalte. (...) Nu voi apăra niciodată călăi potențiali, care din întâmplare au ajuns victime” - a spus acesta⁷¹.

Se pune totuși întrebarea de ce a fost aleasă Ungaria ca loc de desfășurare a acestui proces, mai ales că rolul lui Rajk putea să fie jucat foarte bine și de alți lideri comuniști est-europeni. Un posibil răspuns l-a formulat legația britanică de la Budapesta, care într-un raport din 7 octombrie 1949 constata: „Kremlinul a ales Budapesta pentru că Stalin, după ce și-a trecut în revistă acoliții, a ajuns la concluzia că cei mai buni în rolul nebunului de curte vor fi ungurii. Intenția trebuie să fie cu adevărat neplăcută pentru Rákosi. Nu e de mirare că «a avut parte de nopți albe», după cum spunea el însuși. (...) Că pentru farsa asta s-a ales Budapesta dovedește că atât Rákosi, cât și ceilalți conducători de partid sunt total desconsiderați”⁷².

Procesul din octombrie 1949 împotriva lui László Rajk a servit ca model pentru celelalte procese care au urmat în cadrul democrațiilor populare, scopul urmărit de

⁶⁷ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 138.

⁶⁸ François Furet, *op. cit.*, p. 321.

⁶⁹ Ferenc Fejtő (1909-?): istoric, ziarist. S-a cunoscut cu Rajk ca membru al organizației comuniste pentru tineret din Colegiul EÖTVÖS. În 1932 a fost arestat pentru activitate comunistă și a petrecut un an în închisoare. Din 1938 s-a stabilit în Franța. Între 1948-1949 a condus Biroul de Presă și Documentare al Ambasadei ungare de la Paris. Sub impresia procesului Rajk și-a părăsit postul și a trecut din nou în diasporă (Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 277-278).

⁷⁰ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 175. În privința atitudinii pe care stânga franceză a adoptat-o asupra proceselor de la Moscova, sugestivă rămâne remarca unuia din reprezentanții acesteia, André Malraux: „Așa cum Inchiziția nu a distrus demnitatea fundamentală a creștinismului, la fel nici demnitatea fundamentală a comunismului nu a fost deteriorată de procesele de la Moscova” (*Apud* Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 27).

⁷¹ *Ibidem*, p. 89. De altfel aceasta era și percepția unei părți a opiniei publice din Ungaria comunistă. Astfel, la reînhumarea lui Rajk în cimitirul Kerepesi din Budapesta, pe 6 octombrie 1956, Sándor Szalai, un fost deținut politic, profesor de sociologie și fost membru al Partidului Social-Democrat, a făcut următoarea remarcă: „Săracul Laci, dacă ar trăi ar pune să se tragă în noi” (Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. II, p. 82).

⁷² Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 162.

sovietici fiind acela de a crea și generaliza un climat de spiono-manie, a unei atmosfere de „vânătoare de vrăjitoare” moderne pentru desăvârșirea controlului asupra partidelor și guvernelor din țările-satelit și asigurarea sprijinului necondiționat a partidelor comuniste din mișcarea internațională⁷³. În acest sens se înscria campania de demascare a „legăturilor lui Rajk cu partidele comuniste din străinătate”. Astfel, la 3 noiembrie 1949, Gheorghiu-Dej i-a trimis lui A. A. Gromîko, locțiitor al ministrului de externe, următoarea scrisoare: „Studiind materialele legate de procesul bandei lui Rajk, conducerea partidului nostru a adoptat hotărârea de a trece la analizarea situației unor membri ai partidului cu o activitate neclară și suspectă. Deoarece nu deținem experiențe suficiente în desfășurarea cu succes a unor asemenea anchete, vă rugăm să ne trimiteți unul sau doi specialiști în problemele respective, pentru acordarea de ajutor partidului nostru pentru descoperirea și nimicirea agenților serviciilor de spionaj imperialiste”⁷⁴. La 9 noiembrie, în ședința Biroului Politic al PCUS (b) era examinată cererea CC al PMR, hotărându-se să se ceară Ministerului Securității Statului de a trimite în RPR pe consilierii A M Saharovski și V S Patrikeev pentru acordarea de ajutor în munca organelor de securitate, prin aceste cereri partea sovietică creând în fiecare țară din Estul Europei o nouă instituție de control, cea a consilierilor sovietici⁷⁵.

După procesul Rajk, liderii PMR au fost supuși unor presiuni progresive din partea sovieticilor pentru a epura din rândurile partidului pe veteranii războiului civil din Spania și pe cei din Rezistența Franceză, pe care îi viza campania antititoistă⁷⁶. Deși în alte țări, cum ar fi Polonia și RDG, veteranii Războiului civil din Spania erau considerați ca având legături cu „spionul american Noel Field”, și declarați „spioni fasciști” în RPR nu a avut loc o epurare a „spaniolilor” și a luptătorilor din rezistența franceză, singurele măsuri în cazul acestora fiind transferarea din posturile-cheie pe care le dețineau în posturi mai puțin importante⁷⁷.

Teroarea declanșată în rândul partidelor comuniste din Europa de Est a determinat ca întreaga legitimitate ideocratică a Partidului să fie absorbită în întregime în persoana lui Stalin⁷⁸. Acuzațiile de „atitudine dușmănoasă” erau aduse mai întâi în raport cu Uniunea Sovietică, ca apărătoare a „lagărului socialist” față de „uneltirile imperialiștilor și ațățătorilor de război”, țara de origine fiind plasată pe locul al doilea în formularea acelor acuzații. La 14 decembrie 1949 s-a pronunțat verdictul în cazul liderului bulgar Traicio Kostov, acuzat de deviere naționalistă, acesta fiind condamnat la moarte și spânzurat două zile mai târziu. În Polonia, liderul PMUP Wladislaw Gomulka a fost arestat, și cu toate că îi fusese hărăzit să fie un „Rajk polonez”, el nu a fost judecat, rămânând în închisoare până la moartea lui Stalin⁷⁹.

⁷³ François Fejtó, *op. cit.*, p. 76.

⁷⁴ Galina P. Murașko, *op. cit.*, p. 347.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 348.

⁷⁶ Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Polirom, 2002, p. 125.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 126.

⁷⁸ Martin Malia, *La tragédie soviétique. Histoire du socialisme en Russie, 1917-1991*, Paris, Éditions du Seuil, 1995, p. 352.

⁷⁹ Piotr S. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei central-răsăritene din Evul Mediu până în prezent*, București, Editura All, 1998, p. 252.

Pregătirea pentru organizarea unui nou proces similar cu cel din Ungaria a început în Cehoslovacia încă din momentul arestării lui Rajk, când Rákosi i-a trimis liderului comunist cehoslovac Klement Gottwald⁸⁰ o listă cu 60 de cetățeni cehoslovaci suspecti. În ajunul procesului Rajk, la Budapesta a avut loc o consfătuire a celor două partide comuniste, maghiar și cehoslovac, la care s-a hotărât ca „Rajk din Cehoslovacia” să fie ministrul de externe slovac Vladimir Clementis, care denunțase pactul Ribbentrop-Molotov și trăise la Londra în timpul războiului, și care a fost demis din funcție în martie 1950. În decembrie 1949, referindu-se la „învățămintele procesului Rajk”, secretarul general al partidului Rudolf Slánský⁸¹ afirma că „nici măcar partidul nostru nu va fi scutit de tentativele dușmanului de a-și plasa agenți în rândurile sale (...). În consecință trebuie să ne arătăm cu atât mai vigilenți în demascarea inamicului din propriile noastre rânduri, cu cât acesta este cel mai periculos”⁸².

Adoptând noua linie oficială, Slánský nu bănuia însă că victima principală va fi chiar el însuși. Însă și scopul urmărit de sovietici era acum altul: după ce au condamnat prin organizarea procesului Rajk și a acoliților acestuia pe „stăpânii lor din străinătate, instigatorii imperialiști de la Belgrad și Washington”, accentul se va pune pe sionism, ca instrument principal al comploturilor subversive ale serviciilor occidentale de spionaj.

Încă din timpul dezbaterilor de la Națiunile Unite, din anul 1947, Uniunea Sovietică a susținut planul de împărțire a Palestinei și crearea unui stat evreiesc. „Această decizie”, afirma A. Gromîko în fața Adunării Generale, „corespunde nevoii legitime a poporului evreu, care nu are o țară și un pământ”. Nașterea statului Israel era percepută de Moscova ca o contrapondere la imperialismul britanic și o deschidere a intereselor sovietice spre Mediterana. În consecință, Uniunea Sovietică a oferit atât sprijin diplomatic, cât și militar prin armamentul furnizat din Cehoslovacia în timpul războiului sioniștilor cu arabii⁸³.

Nu după mult timp însă, sovieticii au fost nevoiți să contabilizeze un eșec usturător în relațiile cu noul stat. Orientarea Israelului spre Washington, precum și reșeurile țărilor arabe față de sprijinul acordat de Moscova în crearea noului stat, a

⁸⁰ Klement Gottwáld (1896-1953). În timpul Primului Război Mondial a luptat în armata austro-ungară, trecând apoi în 1918 în Armata Roșie. După război a luat parte la crearea Partidului Comunist Cehoslovac, al cărui prim secretar a devenit în 1927. Între 1928-1935 a fost colaboratorul Cominternului, al cărui secretar general a devenit în 1935. După acordurile de la München s-a retras în Uniunea Sovietică, revenind în Cehoslovacia în 1945. Între 1945-1946 a fost locuitor al primului-ministrului, iar din 1946 până în 1948 prim-ministru. A fost unul din artizanii loviturii de forță de la Praga din februarie 1948. Între 1945-1953 a fost președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac. Din 1948 până la moarte a fost președintele Republicii (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 283; Thomas Parish, *op. cit.*, pp. 124-125).

⁸¹ Rudolf Slánský (1901-1952) om politic ceh, ziarist. În 1921 a aderat la Partidul Comunist Cehoslovac, iar din 1929 a devenit unul din conducătorii acestui partid, și cel mai apropiat confident și colaborator al lui Klement Gottwáld. A fost membru în Biroul Politic și Comitetul Central al partidului. A fost unul din conducătorii răscoalei naționale slovac. Între 1945-1951 a deținut funcția de secretar general al Partidului Comunist Cehoslovac (Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 312).

⁸² Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 147.

⁸³ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 290.

determinat o dramatică răsturnare de atitudine în politica sovietică față de Israel. Consilierii sovietici din țările de democrație populară au primit ca sarcină să strângă dovezi care să ateste activitatea sioniștilor și legăturile acestora cu „naționalismul burghez evreiesc”. Numele lui Slánský va apare din ce mai des în rapoartele acestora din cauza originii sale evreiești și a implicării Cehoslovaciei în politica prosionistă a Moscovei⁸⁴. La 24 noiembrie 1951 Slánský a fost arestat, iar la 20 noiembrie 1952 s-a deschis la Praga „procesul liderilor centrului de conspirație antistatală, condus de Rudolf Slánský”, acuzați de „faptul, căci ca trădători torțkiști-titoiști, sioniști, naționaliști-burghezi și dușmani ai poporului cehoslovac, ai orânduirii de democrație populară și ai socialismului, au creat în slujba imperialiștilor americani și conduși de serviciile dușmănoase din apus, un centru conspirator contra statului, au adus pagube economiei naționale, au subminat orânduirea de democrație populară, au împiedicat construirea socialismului, au slăbit unitatea poporului cehoslovac și aptitudinea de apărare a republicii, pentru a rupe alianța și prietenia fermă cu Uniunea Sovietică, pentru a lichida în Cehoslovacia orânduirea de democrație populară a reînoi capitalismul, pentru a duce din nou republica noastră în lagărul imperialismului și a-i nimici suveranitatea și independența”⁸⁵. Din cei 14 acuzați, 11 dintre aceștia erau de origine evreiască, iar consilierii sovietici propuseseră ca în actul de acuzare să se menționeze și naționalitatea acestora, fapt fără precedent în procesele staliniste deoarece nici în anii '30 nu se făcuseră referiri la originea evreiască a lui Troțki sau a condamnaților Kamenev, Zinoviev sau Radek și a altor victime ale Marii Terori sau ale unor condamnați din procesul Rajk⁸⁶. În cele din urmă s-a renunțat la acest lucru datorită obiecțiilor lui Klement Gottwald, dar în cadrul interogatoriilor acuzaților, originea evreiască a fost menționată ca o circumstanță agravantă a acuzației de trădare. Un exemplu în acest sens a fost cazul lui André Simone, fostul redactor al ziarului „Rude Prado”, „infam cosmopolit, aventurier internațional, individ fără patrie, agent al serviciilor de spionaj franceze, engleze și americane cu nume propriu Otto Katz”⁸⁷. Pe tot parcursul procesului s-au făcut multe aluzii la originea evreiască a acuzaților așa cum a fost cazul lui Bedřich Geminder, fostul conducător al secțiunii internaționale al secretariatului CC al PCC, care, la întrebarea președintelui completului de judecată de ce naționalitate este, a răspuns că este de naționalitate cehă.

„Președintele: Vorbiți bine limba cehă?

Acuzatul: Da.

Președintele: Sau vreți un translator?

Acuzatul: Nu.

Președintele: Înțelegeți întrebările și veți da în limba cehă răspunsurile?

Acuzatul: Da.

Președintele: Pricepeți și înțelegeți de ce acte penale sunteți învinuit în actul de acuzare al procurorului de stat?

⁸⁴ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. I, p. 152.

⁸⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 1, ff. 1-2.

⁸⁶ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 293.

⁸⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 2, f. 32.

Acuzatul: Da. Mă simt vinovat de ce conține acuzarea”⁸⁸.

La fel ca și în procesul de la Budapesta, numele lui Noel Field a fost din nou menționat, acesta având „legături de spionaj cu Artur London”⁸⁹. Interogatoriul lui London din timpul procesului s-a dorit a fi o dovadă în acest sens:

„Acuzatul: Cu Noel Field, cunoscutul agent american, am intrat în legătură în anul 1947 în Elveția. Era acolo pe atunci conducătorul organizației de ajutor americană Unitarian Service Committee. În mod practic, sub această denumire a funcționat serviciul de spionaj american și însuși Field era subordonat șefului serviciului de spionaj american Allen Dulles, care avea în Elveția rezidența lui.

Procurorul: Cum ați aflat aceasta?

Acuzatul: Direct de la Field, când m-am dus cu el în anul 1949 în Cancelaria de informații cehoslovacă de la Paris, unde Field mi-a spus că s-a înapoiat de curând din Cehoslovacia, unde a stat mai mult timp și a vorbit cu oamenii săi.

Președintele: Ați vorbit cu cineva despre legăturile personale de spionaj cu Field?

Acuzatul: Da, am vorbit despre ele cu Slánský de mai multe ori în anul 1949, cu Geminder și mai târziu cu Karel Šváb. Mai ales Karel Šváb în aceste convorbiri îmi amintea că aceasta rămâne fără urmări pentru mine”⁹⁰.

Alături de Noel Field, în cadrul procesului a fost menționat și numele liderului laburist K. Zilliacus, învinuit la rândul său de activitate de spionaj pe teritoriul Cehoslovaciei, singura sa „vină” fiind aceea că împărtășise punctul de vedere al lui Tito în disputa sovieto-iugoslavă⁹¹. După cum „mărturisirea” în cadrul procesului Vladimir Clementis, în încercarea de „demascare” a liderului laburist:

„Ziliacus a venit deseori în Cehoslovacia și eu l-am primit în audiență pe baza instrucțiunilor lui Slánský. A fost cunoscut, și el singur de asemenea nu a tăinuit că este în serviciul Intelligence Service. În autobiografiile sale scoate singur în evidență această funcție a sa. În anul 1946 am citit una din cărțile lui, unde scrie despre trecutul lui politic și din nou scoate în evidență activitatea sa în Intelligence Service în timpul războiului de intervenție în URSS.

Procurorul: Un rol asemănător a jucat Zilliacus și în Cehoslovacia?

Acuzatul: Da, a venit aici și a intrat în legături.

Procurorul: Arătați legăturile concrete ale lui Zilliacus.

Acuzatul: Știu că Zilliacus a fost în anul 1947 la Slánský. Apoi Slánský mi-a telefonat de a primi pe Zilliacus și de a-i da informații. Mi-a fost clar că Slánský știe bine că Zilliacus este în legătură cu serviciul de spionaj englez”⁹².

Procesul s-a dorit a fi o lovitură dată „agenturilor de spionaj imperialiste americane, engleze și franceze, precum și a celor titoiste și israelite, puse în slujba spionajului american, cât și pentru demascarea troțkismului, sionismului și

⁸⁸ *Ibidem*, vol. 1, ff. 100-101.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 14.

⁹⁰ *Ibidem*, vol. 2, f. 14-16. Karel Šváb, acuzat la rândul său în cadrul procesului, îndeplinesc funcția de vice-ministru al Securității Naționale.

⁹¹ Galina P. Muraško, *op. cit.*, p. 344.

⁹² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 1, f. 135.

francmasoneriei ca unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului și a păcii”⁹³, precum și a „războiului psihologic dus de Statele Unite împotriva lagărului socialist”, așa cum a reieșit din interogatoriul inculpatului André Simone:

„Președintele: Acum lămuțiți-ne ce este Oficiul american pentru războiul psihologic.

Acuzatul: Oficiul american pentru războiul psihologic este condus de un comitet special guvernamental, în fruntea lui fiind fostul șef al Statului Major al lui Eisenhower și conducătorul de astăzi al serviciului de spionaj american, generalul Bedell Smith⁹⁴. Membrii lui sunt reprezentanții ai Departamentului de Stat, Ministerului de Război, bisericii catolice și protestante și organizațiilor evreiești. Oficiul american pentru războiul psihologic organizează de exemplu în China de democrație populară, crime, sabotaje, diversiuni și răspândirea de bancnote false. Acum administrează fondul de 100.000.000 de dolari, pe care în anul 1951 Congresul american l-a votat pentru organizarea de crime, sabotaje, diversiuni contra Uniunii Sovietice și țările de democrație populară, pentru angajarea de mercenari din rândul emigrației din aceste țări pentru armata americană.

Președintele: Dacă ați arătat acestea, care ar trebui să fie denumirea adevărată pentru acest oficiu?

Acuzatul: Oficiul american pentru războiul fierbinte după cum spun ei asasinării poporului, pentru agresiunea criminală atomică contra Uniunii Sovietice și țările de democrație populară.

Președintele: Deci ce fel de oficiu este?

Acuzatul: Este un oficiu barbar”⁹⁵.

Faptul că în paralel cu procesul Slánský în Statele Unite avea loc campania de protest pentru împiedicarea execuției soților Rosenberg, acuzați de spionaj nuclear, ne oferă o imagine detaliată a mizelor urmărite de sovietici. Întreaga stângă „progresistă” și-a manifestat simpatia față de soții Rosenberg, „nevinovați”, condamnați la moarte de „justiția de clasă” din Statele Unite, fără a exista nici o luare de poziție față de cele unsprezece sentințe de condamnare la moarte și trei de închisoare pe viață din procesul Slánský⁹⁶.

⁹³ *Ibidem*, vol. 5, f. 1.

⁹⁴ Generalul Walter Bedel Smith a îndeplinit funcția de director al CIA între anii 1950-1953 (Thomas Parish, *op. cit.*, pp. 264-265).

⁹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 2, f. 37.

⁹⁶ Măria Schmidt, *op. cit.*, p. 190. Cele unsprezece condamnări la moarte au fost pronunțate împotriva lui Rudolf Slánský, fostul secretar general al CC al PCC, Bedrich Geminder, fostul conducător al secțiunii internaționale al secretariatului CC al PCC, Ludvik Freika, fostul șef al secțiunii național economice a Cancelariei președintelui Republicii, Josef Frank, fostul reprezentant al secretarului general al CC al PCC, Vladimir Clementis, fostul ministru al Afacerilor Externe, Bedrich Reicin, fostul vice-ministru al Apărării Naționale, Karel Šváb, fostul vice-ministru al Securității Naționale, Rudolf Margolius, fostul vice-ministru al Comerțului Exterior Otto Fischl, fostul vice-ministru de finanțe, Otto Sling, fostul secretar al Comitetului regional al PCC la Brno, André Simone, fostul redactor al ziarului „Rude Prado”, în timp ce Artur London, Vávro Hajdu, foști vice-ministri al Afacerilor Externe și Eugen Löbl, fostul vice-ministru al Comerțului Exterior au fost condamnați la închisoare pe viață. La fel ca și în procesul

Autoritățile comuniste din RPR au urmărit cu atenție evenimentele de la Praga, Biroul Politic decidând trimiterea unei delegații care să asiste la proces⁹⁷. La rândul său, ambasada RPR la Praga a trimis un raport cu privire la desfășurarea procesului, în care sublinia pregătirea în cele mai bune condiții a acestuia⁹⁸. Se pare, așa cum subliniază unii istorici, că interesul liderilor PMR pentru procesul Slánský decurgea din intenția de a organiza la rândul lor un proces în care rolul „evreului sionist” Slánský și a „burghezului naționalist” Vladimir (Vlado) Clementis să fie jucat de Ana Pauker și Lucrețiu Pătrășcanu⁹⁹, numai moartea lui Stalin zădărniciind aceste planuri.

După moartea lui Stalin, în perioada 12-16 iunie 1953, o delegație de partid și de stat ungară a efectuat o vizită la Moscova, în timpul căreia a fost puternic criticată pentru greșelile comise în perioada stalinistă, cu acest prilej primul secretar al PCUS, Gheorghi Malenkov, atrăgându-i atenția lui Mátyás Rákosi că la o populație de 9,5 milioane de locuitori, au fost deschise anchete pentru 1,5 milioane de oameni. Cu acel prilej, Rákosi a recunoscut că în acel moment existau 45.000 de deținuți și internați administrativ. Ca urmare a acelei discuții, la 24 iulie 1953 a fost dată o lege de amnistie pentru delictele politice, care avea însă în vedere doar pedepsele de până la doi ani¹⁰⁰.

În același timp însă, Malenkov i-a cerut lui Rákosi să renunțe la o parte din funcțiile sale, iar Imre Nagy să fie numit premier¹⁰¹. Odată ajuns în fruntea guvernului, Nagy l-a atacat pe Rákosi, denunțând pentru prima dată în Europa de Est încălcările „legalității socialiste” și promițând „repararea gravelor greșeli din trecut și consolidarea dreptății”¹⁰². Dar valul de liberalizare a fost întrerupt în 1955, o dată cu debarcarea lui Malenkov și intrarea lui Rákosi din nou în grațiile Kremlinului. În 1956, ca urmare a *Raportului secret* de la Congresul al XX-lea al PCUS, Rákosi a fost schimbat din postul de prim secretar al partidului și a fost eliminat și din Biroul Politic. A plecat în Uniunea Sovietică pentru un „tratament medical”, de unde nu s-a mai întors în Ungaria decât odată cu repatrierea rămășițelor sale pământești, în 1971, decesul și înmormântarea fiind aduse la cunoștința opiniei publice doar prin câteva rânduri publicate în presă¹⁰³. După plecarea lui Rákosi, lupta pentru putere s-a cristalizat în jurul reabilitării victimelor proceselor staliniste. La 6 octombrie 1956, László Rajk a fost înhumat în cimitirul Kerepesi, iar înmormântarea, la care au participat peste 300.000 de oameni, a constituit o acțiune premergătoare revoluției din octombrie 1956¹⁰⁴.

de la Budapesta acuzații și-au recunoscut vinovăția, acceptând să joace în această farsă sinistă (Artur London, *L'aven. Dans l'engrenage de procès de Prague*, Paris, Gallimard, 1968, pp. 319-320).

⁹⁷ Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*, Iași, Polirom 2004, p. 43.

⁹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 5, f. 1.

⁹⁹ Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Teroare. Crime. Turnători. Colaboraționiști*, vol. II, București, Editura Teșu, 2004, p. 31.

¹⁰⁰ Dan Cătănuș, *Disciplina de partid și foștii ilegaliști. Cazul Constantin Agiu, 1955*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2010, pp. 197-219; Stéphane Courtois, *1956: le défi mondiale du communisme*, în „Vingtième Siècle. Revue d'histoire”, nr. 14, avril-juin, 1987, pp. 109-111.

¹⁰¹ Thomas Parish, *op. cit.*, p. 207.

¹⁰² Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. II, p. 9.

¹⁰³ Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 306-307.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 305-306.

Și în Cehoslovacia, valul de liberalizare adus de Congresul al XX-lea al PCUS a dus la declanșarea dezbaterii asupra stalinismului și a urmărilor sale, dar spre deosebire de Polonia sau Ungaria aceasta nu va avea un rezultat imediat și radical, din cauza lipsei de mobilizare a populației sau a absenței unei alternative politice clare în cadrul partidului¹⁰⁵. În cele din urmă, în aprilie 1963, noul prim secretar al partidului, și președinte al Republicii, Antonin Novotný, a prezentat în fața Comitetului Central al partidului *Raportul comisiei însărcinate cu revizuirea proceselor staliniste din perioada 1950-1954*. La 16 mai 1963, Curtea Supremă a anunțat că pentru opt din cei unsprezece condamnați la moarte „legea fiind încălcată se impune casarea verdictului original”, ceilalți trei condamnați la închisoare pe viață, fiind deja achitați¹⁰⁶. Cu toate acestea, reabilitarea era una parțială, limitată la planul penal, deoarece postum, Rudolf Slánský, Otto Sling și Otto Fischl rămâneau excluși din partid, reabilitarea totală fiind obținută în timpul „Primăverii de la Praga” din 1968¹⁰⁷.

În ceea ce îl privește pe Noel Field, „spionul de elită” fabricat de Stalin, acesta a fost eliberat din închisoare în noiembrie 1954, în aceeași perioadă în care avea loc și eliberarea din închisoare a tovarășului său de idei, Alger Hiss, de către autoritățile americane. Spre deosebire de ceilalți membri ai familiei care, după eliberarea din închisorile în care fuseseră deținuți, s-au reîntors în Statele Unite, soții Field au cerut azil politic în Ungaria, unde au rămas până la sfârșitul vieții. În decembrie 1954, Noel Field a primit cetățenia ungară, iar din 1955 a lucrat ca redactor și traducător la Editura Corvina din Budapesta, locuind într-o vilă pusă la dispoziție de autoritățile comuniste. În pofida anilor de închisoare la care a fost condamnat pe nedrept, Field a rămas un comunist devotat, regimul comunist folosindu-l pentru condamnarea revoluției din 1956 și a activității unor dizidenți. A decedat în 1970, la Budapesta¹⁰⁸.

Cât despre Alger Hiss, acesta a continuat să-și susțină nevinovăția pe tot parcursul Războiului Rece. În 1986, președintele Ronald Reagan i-a acordat postum Medalia Libertății, recompensa civilă cea mai înaltă a națiunii, lui Wittaker Chambers, omul căruia, așa cum a afirmat președintele american, „istoria i-a dat dreptate”¹⁰⁹. Într-un final, ca urmare a programului VENONA, când au fost descifrate mesajele transmise între agenții sovietici din Vest și centrala de la Moscova în ultimii ani ai războiului, a putut să fie demonstrată activitatea de spionaj a lui Alger Hiss dusă în slujba Uniunii Sovietice¹¹⁰.

Activitatea acestor credincioși în mirajul comunismului, dirijată de Moscova, „fără economii în costuri, cu utilizarea unor forțe uriașe, s-a repetat timp de decenii în partida dusă pentru supremația mondială. Pentru că nu le ajungea să biruiască comunismul pe o șesime a Pământului. Mulți sperau că era doar începutul. Și luptau mai departe pentru ca pe întinderea întregii lumi comunismul să fie biruitor. Așa se face că

¹⁰⁵ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, vol. II, p. 32.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 275.

¹⁰⁷ Artur London, *op. cit.*, p. 455.

¹⁰⁸ Mária Schmidt, *op. cit.*, pp. 278-279.

¹⁰⁹ Ernest Volkman, *op. cit.*, p. 162.

¹¹⁰ Thomas Parish, *op. cit.*, p. 295.

„Fascinația universală a lui Octombrie”...

n-au observat cum pe orizontul luptei necruțătoare pentru realizarea «paradisului terestru» se profila sârma ghimpată¹¹¹.

¹¹¹ Mária Schmidt, *op. cit.*, p. 253.

Oana IONEL

Metode folosite de F.N.D. pentru mobilizarea la manifestații împotriva guvernului (ianuarie – februarie 1945)

Methods Used by F.N.D. in order to Mobilize People against the Government (January-February 1945)

Based on archival documents, memoirs and press records, our work displays the methods used by the National Democratic Front (F.N.D., which was an alliance under communist control, part of the coalition government at that time) for takeover of power in Romania in January-February 1945.

Due to people's lack of support towards the program of left-wing groups, debates were held during the F.N.D. meetings, on launching street protests, obligation of workers and public servants to join the trade unions (which were turned into political weapons), propaganda campaigns in villages to support the achievement of the agrarian reform before the end of the war, etc. We shall lay stress on the decisions made during those meetings and the way in which they were applied, being supported by false propaganda. The state of disorder was encouraged by the Red Army, which was present on the territory of our country.

Many F.N.D. ministers took part in protests against the government and were among the leaders of the armed troops whose goal was to undermine the state authority (prefects, mayors and heads of the police were replaced with trustworthy people). Under the circumstances, the memorable speeches delivered by the prime minister, General Nicolae Radescu, in order to promote a peaceful attitude and to unveil the pressures he was subject to, increased his popularity.

As a result of the demonstrations organized by F.N.D. in several towns on 24 February 1945 (among which the most important one took place in Bucharest) in order to overthrow the coalition government, and at the pressure put by Andrey I. Vyshinsky on King Mihai, the prime minister resigned. A pro-communist government was established, ruled by Petru Groza, the prime minister imposed by Moscow's envoy.

Etichete: propagandă, indicații de la Moscova, manifestații de stradă, incitare la violență, subminarea autorității statului, ultimul guvern de coaliție reală, instaurarea comunismului în România

Keywords: propaganda, orders from Moscow, street protests, incitement to violence, undermining state authority, the last coalition government, establishment of communism in Romania

Motto: „Dar dv. [F.N.D-ul – n.n.] sunteți o grupare mai mică decât celelalte și terorizați țara, pentru ca toată țara să admită punctul dv. de vedere. Nu e posibil. Dorește toată lumea colaborarea cu dv., dar nu dorește nimeni tirania dv.” (Generalul Nicolae Rădescu către reprezentanții F.N.D. în guvern, 21 februarie 1945)¹.

Sfârșitul anului 1944 găsea România într-o situație dificilă. Guvernul de coaliție condus de generalul Constantin Sănătescu nu reușise să-și îndeplinească mandatul încredințat². Țara era în război și obligată să îndeplinească prevederile Armistițiului, trebuiau rezolvate probleme sociale deosebite (cea mai importantă era reforma agrară), reintroduse ordinea și autoritatea de stat. Încrederea în autoritatea statului era șubrezită, în special din cauza acțiunilor în afara legii ale organizațiilor care formau Frontul Național Democrat. Acestea, începând cu luna octombrie 1944, au declanșat o campanie agresivă pentru a se substitui autorității guvernului și a obține puterea. De exemplu, muncitorii sindicalizați schimbau conducerea întreprinderilor în care lucrau (de multe ori cu persoane care nu aveau nici o calificare pentru aceste posturi, dar care făceau parte din organizațiile afiliate F.N.D.)³, se instalau primari⁴ și prefecți⁵ prin

¹ A.N.I.C., fond Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680, vol. 15 („Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri privind: instalarea noilor prefecți și înfăptuirea reformei agrare, discuțiile din guvern referitoare la demisia lui Rădescu”), f. 32.

² Vezi programul celui de-al doilea guvern condus de generalul Constantin Sănătescu la Nicolae Pascu, *În mijlocul vântorii. Note și amintiri politice*, ediție îngrijită, studiu, note, indice și anexe documentare de Oana Ionel, București, Editura Enciclopedică, 2010, pp. 182-184. Documentul se găsește la A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 6635, ff. 300-301.

³ Vezi, de exemplu, discuțiile din prima ședință a guvernului condus de generalul Nicolae Rădescu la A.N.I.C., fond Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680, vol. 11, ff. 41-42.

⁴ La 6 octombrie 1944 Inspectoratul General al Jandarmeriei a emis Ordinul Circular nr. 45.205, prin care posturile de jandarmi din țară erau somate să se opună instalării autorităților locale de către anumite persoane (care se prezentau drept delegați ai F.N.D.), fără autorizația scrisă a Ministerului Afacerilor Interne (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14878, vol. 1, f. 53).

⁵ În perioada octombrie-noiembrie 1944, organizațiile din componența Frontului Național Democrat au reușit să impună prefecți la Constanța și Galați (vezi Nicolae Pascu, *op. cit.*, p. 194).

Metode folosite de FND pentru mobilizarea la manifestații...

manifestații de stradă⁶, iar ziarele de stânga duceau campanii împotriva unor miniștri ai partidelor tradiționale (țărănist și liberal)⁷ și cereau un guvern al F.N.D.

Învestirea cabinetului condus de generalul Nicolae Rădescu, la 6 decembrie 1944, a fost rezultatul unui compromis politic. Respins, inițial, de reprezentanții F.N.D.⁸, premierul desemnat purtase discuții pentru formarea unui guvern neutru, de tehnicieni. În ultimul moment, însă, F.N.D-ul a anunțat că dorește să participe la guvernare și că acceptă condițiile cerute de generalul Rădescu. S-a format, astfel, noul guvern, având aceeași componență ca cel precedent, cu excepția Ministerului Afacerilor Interne, preluat de premier, și a celui de Război, încredințat generalului Ion Negulescu.

Înțelegerea, care părea că intervenise între F.N.D. și președintele Consiliului de Miniștri, a fost pusă la îndoială din chiar debutul guvernării. Deși ceruse stăruitor un angajament scris că se vor respecta câteva condiții minimale, datorită precipitării evenimentelor din ziua depunerii jurământului, acest lucru a fost amânat *sine die*. Condițiile puse de generalul Rădescu au fost următoarele: „încetarea oricăror manifestațiuni de stradă, restabilirea ordinii în fabrici, dezarmarea gărzilor așa-zise

⁶ Până la organizarea alegerilor locale, la nivel guvernamental se hotărâse ca autoritățile locale să fie numite de Ministerul Afacerilor Interne, după consfătuirea și consensul partidelor care formau Cabinetul.

⁷ Cele mai multe atacuri s-au îndreptat împotriva ministrului de Interne, Nicolae Penescu, reprezentant al Partidului Național Țărănesc. Acesta era acuzat de mersul greoi al arestărilor criminalilor de război sau a celor vinovați de dezastrul țării, dar și de intervenții împotriva manifestațiilor organizate de F.N.D. (vezi, pe larg, la Nicolae Pascu, *op. cit.*, pp. 185-208). Datorită virulenței acestor atacuri, în timpul negocierilor pentru alcătuirea guvernului condus de generalul Rădescu, la portofoliul Afacerilor Interne nu a fost nominalizată nici o persoană, deși postul revenea, în urma negocierilor dintre partide, țărăniștilor. În ziua depunerii jurământului în fața Regelui Mihai, portofoliul Internelor a fost ocupat, interimar, de șeful Cabinetului. Din cauza refuzului nominalizării unei persoane din partea P.N.Ț., din 14 decembrie 1944 generalul Rădescu și-a asumat și funcția de ministru al Afacerilor Interne.

⁸ Transcriem câteva pasaje, relevante, din stenograma discuției dintre generalul Nicolae Rădescu și reprezentanții F.N.D., la 4 decembrie 1944: „Gen. Rădescu: (...) Când mie mi se cer cantități enorme de produse și trebuie să le dau, pentru că pentru mine este punct de onoare să le satisfac, și se plimbă zeci de mii de muncitori pe stradă, asta pentru mine nu este ordine. Eu am fost foarte clar, nu se poate mai clar.

Gheorghiu-Dej: Cum înțelegeți Dvs., în practică, aplicarea concepției de democrație ordonată?

Gen. Rădescu: Ca fiecare om să-și vadă de treaba lui. Mai clar decât atât nu pot să exprim ideea.

Gheorghiu-Dej: Adică Dvs. sunteți împotriva manifestațiilor care au fost în ultimul timp?

Gen. Rădescu: Nu a manifestațiilor, dar să se facă duminică, nu în zi de lucru.

Gheorghiu-Dej: Dar după orele de lucru?

Gen. Rădescu: Dar nu se fac după orele de lucru, se fac în orele de lucru. (...)

Gheorghiu-Dej: Noi nu mai vrem să ne jucăm cu formule.

Gen. Rădescu: Eu mai puțin mă joc cu formule. Dar sunt discuții inutile. Când într-o guvernare în care este colaborare sunt atâtea certuri, când văd presa unui partid insultând pe miniștrii altui partid, pentru mine aceasta nu este colaborare. Înseamnă că este un expedient, pe care fiecare îl întrebuițează ca să-și facă treaba lui? (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 27/1944, ff. 4-5).

patriotice și amânarea reformei agrare (...) până la terminarea războiului și încetarea luptelor de pe front”⁹.

În prima sa declarație publică, generalul Nicolae Rădescu a prezentat programul de guvernare. Acesta a fost structurat în câteva puncte: strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică, îndeplinirea prevederilor Convenției de Armistițiu, „munca încordată”, restabilirea ordinii în țară, libertatea presei¹⁰. Peste numai câteva zile, într-un discurs radiodifuzat, premierul făcea câteva precizări: „Nu este vorba de vreun gând de amenințare și nici n-aș vrea să se dea alt înțeles, decât acel pe care eu îl am în minte când pronunț cuvintele de «ordine» sau «autoritate de stat».

Prin «ordine», înțeleg apărarea celor mulți și dornici de muncă împotriva celor ce încearcă să-i turbure.

Iar când vorbesc de «autoritate», nu înțeleg abuzul de putere, în sensul de folosință personală, ca să mă fac temut, în sensul de stăpânire tiranică. Nu. Departe de mine astfel de gânduri, al căror necruțător dușman am fost o viață întreagă.

Totul, pentru mine, se rezumă într-o frază: împiedicarea de a se aluneca pe calea dezmățului, spre a nu se ajunge la o situațiune tot așa de apăsătoare și primejdiioasă ca și sub despotism. (...)

Iar dacă, totuși, s-ar merge mai departe pe drumul actelor de răzvrătire, pe care noi nu le-am putea stăvili, se ajunge, fără îndoială, la destrămarea țării și la prăbușirea statului. Menirea guvernului în fruntea căruia am cinstea să mă gălesc, este de a înlătura această primejdie”¹¹.

Ne propunem prezentarea câtorva date esențiale despre manifestațiile organizate de F.N.D. în scopul înlăturării guvernului Rădescu¹². Pornind de la

⁹ *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 66 (în continuare se va cita *Un sfert de veac de urmărire...*).

¹⁰ „Am cerut să se restabilească în țară disciplina și ordinea, ordinea în toate locurile de muncă, ordinea în toată țara. Nu înțeleg să se mai vadă în fabrici ca lucrătorii, atunci când au o nemulțumire – pe care eu o înțeleg, căci poate să fie reală, dar care se poate satisface pe căi legale – să înlătore, din proprie inițiativă, ei singuri, conducerea, prin acte ca acelea la care s-au dedat; o vom înlătura noi, când cererea lor va fi întemeiată și când vom dovedi că această conducere este vinovată. De asemenea, nu înțeleg să se instaleze prefecți și primari tot prin intervenția acelor care se consideră că au dreptul și se substituie autorității legale, înlocuind pe reprezentanții acesteia cu oameni aduși de ei” (*Un sfert de veac de urmărire...*, p. 234).

¹¹ A.N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale – Presa Internă, dosar nr. 980/1944, ff. 30-34.

¹² Înainte de anul 1990, aceste manifestații erau puse în legătură directă cu procesul de „democratizare a aparatului de stat”. În plus, „înlocuirea pe cale revoluționară, peste capul elementelor reacționare din guvernele cu majoritate reacționară, aflate la conducerea țării în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945, a primarilor și prefecților reacționari cu elemente democratice, constituie unul din aspectele esențiale ale luptei pentru democratizarea aparatului de stat, duse de masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea permanentă a P.C.R.” (Vasile Budrigă, *Democratizarea aparatului de stat (primării, prefecturi) în perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945*, în „Analele Universității București. Istorie”, anul XX, nr. 2, 1971, p. 54). La fel, investirea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, era privită ca o victorie a „voinei

documente de arhivă, vom urmări deciziile liderilor F.N.D-ului și punerea lor în practică, motivațiile propagandistice ale agitațiilor din țară, scopurile urmărite și prezentarea lor opiniei publice; în paralel cu aceasta, pe baza documentelor elaborate de instituții ale statului (Poliție și Jandarmerie), vom prezenta o serie de metode de constrângere folosite de F.N.D. pentru mobilizarea cetățenilor la demonstrații, nemulțumirile populației în legătură cu aceste acțiuni, abuzurile și prezentarea în afara realității a adevărului maselor la programul organizațiilor de stânga.

Metodele adoptate de formațiunile de stânga pentru mobilizare la manifestații împotriva guvernului pot fi împărțite în două mari categorii: prin convingere și prin constrângere. Nu trebuie să negăm faptul că numărul celor care înclinau spre stânga în primele două luni ale anului 1945 a crescut progresiv (deși în august 1944 Partidul Comunist avea un număr redus de membri¹³), datorită unei propagande abile și a

populare”, întregul context și metodele folosite pentru înlăturarea premierului Rădescu făcând obiectul de studiu al unor lucrări mai ample. De exemplu, într-un volum editat sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., un capitol întreg, intitulat „Răsturnarea ultimului guvern cu majoritate burgheză”, era dedicat problemei (vezi Ion Alexandrescu, Mihai Fătu, Ștefan Lache, Paraschiva Nichita, Gheorghe Țuțui, Gheorghe Zaharia, *6 martie 1945. Masele populare – forța botârătoare în instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor*, București, Editura Politică, 1982, pp. 246-247). Abia în ultimii 20 de ani au fost publicate articole și volume în care „manifestațiile pașnice ale poporului” au fost prezentate în adevăratul lor scop, adică drept modalitate de presiune pentru instalarea unui guvern controlat de comuniști. Aceste manifestații au constituit obiectul unor sinteze mai recente: Dinu C. Giurescu, *Gvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, pp. 225-246, Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2007 (capitolul intitulat „Ofensiva forțelor de stânga pentru acaparea puterii”, pp. 76-87), Ion Bucur, *Lupta pentru putere. Instaurarea regimului comunist în România (1944-1947)*, București, Editura Universității din București, 2010 (pp. 189-228). S-au editat și o serie de memorii sau notițe zilnice ale unor martori ai evenimentelor. Avem în vedere, în primul rând, notițele cu caracter memorialistic pe care generalul Nicolae Rădescu le-a scris imediat după retragerea sa de la guvernare, editate împreună cu o serie de documente din arhivele poliției politice comuniste (*Un sfert de veac de urmărire...*). Însemnările zilnice ale lui Ioan Hudiță, fruntaș țărănist și ministru al Agriculturii în guvernul Rădescu, transmit o serie de informații inedite, despre confruntarea de forțe din primele luni ale anului 1945 (Ioan Hudiță, *Jurnal politic (7 decembrie 1944 – 6 martie 1945)*, studiu introductiv, note și indice de acad. Dan Berindei, București, Editura Do-minor, 2008). Un alt membru al P.N.Ț. și apropiat al lui Iuliu Maniu, avocatul Nicolae Pascu, la câțiva ani distanță de evenimente, a realizat o lucrare, bazându-se pe niște notițe zilnice, care tratează și anii 1944-1945 (Nicolae Pascu, *op. cit.*). Tot genului memorialistic îi aparține și volumul Adrianei Georgescu, secretara generalului Nicolae Rădescu, apărut la Paris la începutul anilor '50, editat și în țară, cu titlul *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București*, ediție îngrijită de Micaela Ghițescu, prefață de Monica Lovinescu, București, Editura Humanitas, 1992. Vezi și Dinu C. Giurescu, *Din documentele guvernării generalului Nicolae Rădescu. Evenimentele de la 24 februarie 1945*, în „Arhivele totalitarismului”, Anul II, nr. 1-2, 1994, pp. 196-205 și Oana Ionel, *Lotul „24 februarie 1945”. Propagandă și inscenare judiciară*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, Anul III, nr. 1 (5)/2010, pp. 149-182.

¹³ În ședința Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 23 aprilie 1945, Iosif Rangheț afirma că la 23 august 1944 în București, „împreună cu cei de la tehnică”, existau 80 de membri de partid, iar „inclusiv cu toții din închisoare, n-am avut pe țară 1000 membri de partid”; după 23 august 1944 numărul acestora a crescut exponențial, de exemplu, în primele două săptămâni din luna aprilie

lansării unor promisiuni în acord cu nevoile stringente ale țării (reforma agrară imediată, condiții de muncă și salariale mai bune pentru muncitori etc.). Astfel, sub îndrumarea și controlul comuniștilor s-au creat o multitudine de organizații, îndeosebi profesionale, care militau pentru realizarea programului extremei stângi. Un rol foarte important l-a avut manevrarea sindicatelor, acaparate de comuniști, care preluau controlul asupra comitetelor de fabrică și exercitau presiuni pentru înscrierea unui număr cât mai mare de salariați.

Armistițiul politic de la începutul guvernării a fost de scurtă durată, declarații mai dure fiind exprimate cu ocazia Anului Nou (avem în vedere apelul către țară al F.N.D. și declarațiile făcute presei de către Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc)¹⁴. Lucrurile au luat o întorsătură ireversibilă la sfârșitul lunii ianuarie 1945, după sosirea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej de la Moscova și publicarea Programului de guvernare al F.N.D., în care se aduceau acuze grave reprezentanților țărăniști și liberali din guvern („elemente reacționare”, care „împiedică democratizarea țării”, „sabotează și tergiversează împlinirea condițiilor armistițiului”, „împiedică reformele economico-sociale neapărat necesare”)¹⁵.

Spre deosebire de platforma F.N.D. din septembrie 1944, în noul document programatic¹⁶ se renunțase, de exemplu, la ideea naționalizării băncilor, considerată o măsură prea radicală. Era vorba, de fapt, de încercarea de a atrage de partea F.N.D.-ului un grup din Partidul Național Liberal (disidența Gh. Tătărescu). La fel se proceda și în cazul reformei agrare, cu excluderea de la confiscare a pământurilor deținute de biserică (datorită influenței preoților în lumea satelor, care ar fi putut fi folosită împotriva F.N.D. în cazul confiscării pământurilor bisericesti)¹⁷.

În stabilirea programului de guvernare lansat de F.N.D. un rol hotărâtor l-a avut sfaturile primite la Moscova¹⁸, de la Stalin însuși, așa cum afirma, mai târziu, Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Pentru a face cotitura politică, după ce ne-am dat seama, treziți fiind aici, după ce am avut ocazia să stăm de vorbă la Moscova cu oameni obișnuiți să vadă necunoscutele, cu oameni obișnuiți a vedea ce nu avem noi

1945 (deci după învestirea guvernului pro-comunist condus de Petru Groza) s-au înscris în Partidul Comunist cel puțin 10.000 de persoane – conform estimărilor prezentate în aceeași ședință (A.M.R., fond Microfilme, rola AS1 – 399, c. 68).

¹⁴ Pentru o discuție asupra ambelor documente vezi Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, pp. 134-136.

¹⁵ *România. Viața politică în documente, 1945*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 93-94.

¹⁶ Pentru „rezolvarea problemelor vitale ale țării”, programul prevedea zece soluții imediate, printre care: continuarea războiului, îndeplinirea condițiilor de armistițiu, reintroducerea administrației statului român în Transilvania de Nord, reforma agrară imediată (prin confiscarea pământurilor criminalilor de război și a moșiilor care depășeau 50 ha), reorganizarea armatei „în spirit democratic” etc. (*Ibidem*, pp. 94-95).

¹⁷ Vezi discutarea rezultatelor vizitei de la Moscova și a programului de guvernare în ședința Consiliului F.N.D. din 24 ianuarie 1945 (stenograma publicată în *Ibidem*, pp. 80-93).

¹⁸ Vezi și Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin: stenograme, note de convorbire, memorii, 1944-1952*, cuvânt înainte de Florin Constantiniu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, pp. 27-29.

posibilitatea să vedem, în sfârșit, un ajutor cum am primit noi la Moscova, când am fost, nici nu știu dacă se poate vorbi de recunoștință, căci ne priveau ca pe un partid frate, ca pe o mișcare tânără, lovită, mulți ani în ilegalitate, privind cu atitudine părintească greșelile noastre... Îți aduci aminte cum vorbea și cum privea tovarășul Stalin greșelile noastre? Și cu ce înțelegere tovarășul Stalin a ocolit această chestiune și ne-a dat indicațiuni, ne-a lăsat pe noi să vedem greșeala cu platforma, cu naționalizarea”¹⁹.

„Directive” transmise de F.N.D.

La sfârșitul lunii ianuarie 1945, Ana Pauker a anunțat pașii de urmat pentru declanșarea crizei de guvern. Era vorba despre „zgândărirea serioasă a țărănimii” în problema agrară, cu ajutorul Frontului Plugarilor²⁰, și organizarea a numeroase mitinguri, „pentru ca toată țara să fie pusă în picioare. Să vadă toți că țara, într-adevăr, nu mai poate să rabde”²¹. Toate acțiunile organizate de F.N.D. urmau să se încheie cu redactarea unor moțiuni, care trebuia transmise Consiliului F.N.D. – „*Să fie o ploaie de telegrame și moțiuni, toată țara să fie în mișcare* [subl. n.]”²².

Totodată, Ana Pauker sublinia sprijinul pe care agitatorii îl vor primi de la detașamentele Armatei Ruse cantonate în țară: „Să solidarizăm populația cu Armata Roșie, împotriva primarilor reacționari și împotriva autorităților care aruncă tot greul aprovizionării asupra populației sărace. Atunci când organizăm aceasta în sate, putem cere și ajutorul comandamentului sovietic, care ne va sprijini. Să arătăm că Armata Roșie nu lovește pe cei lipsiți de mijloace, ci, dimpotrivă, e solidară cu ei”²³.

Se puna accent pe realizarea reformei agrare din cel puțin două motive: câștigarea țărănimii (categoria socială cea mai numeroasă în țară) și compromiterea prestigiului Partidului Național Țărănesc în mediul rural²⁴.

La sfârșitul lunii ianuarie 1945, în paginile ziarelor editate de F.N.D. erau prezentate, pe larg, ședințele Congresului general al sindicatelor unite și, implicit, propaganda din jurul acestui eveniment. Congresul s-a desfășurat în București, după adoptarea „Decretului-lege asupra sindicatelor profesionale”²⁵ și a consfințit acapărarea

¹⁹ A.M.R., fond Microfilme, rola AS1-399, c. 54-55.

²⁰ Ideea a fost lansată în cadrul Conferinței de propagandă a P.C.R. pe țară, desfășurată la București în 28-30 ianuarie 1945 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 147).

²¹ Ideea a fost lansată la ședința Consiliului F.N.D. din 31 ianuarie 1945 (*România viața politică în documente. 1945*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 110-111).

²² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 147. O parte din aceste telegrame s-au păstrat în arhiva F.N.D., unde au fost create dosare speciale, ca de exemplu: manifeste pentru „demascarea lui Ilie Lazăr” (A.N.I.C., fond Frontul Național Democrat, dosar nr. 13), proteste primite de Consiliul F.N.D. față de evenimentele de la „Malaxa” (Idem, dosar nr. 22) și în legătură cu manifestația din 24 februarie 1945 (Idem, dosar nr. 24), telegrame primite de F.N.D. în care se cerea formarea unui guvern condus de Petru Groza (Idem, dosar nr. 27).

²³ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 4/1945, f. 134.

²⁴ Ion Bucur, *op. cit.*, p. 217.

²⁵ *România. Viața politică în documente. 1945*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 70-79.

de facto a conducerii sindicatelor de către comuniști: s-a creat Confederația Generală a Muncii condusă de Gheorghe Apostol. Conform unui raport informativ al Biroului american pentru informații strategice de la București, Congresul sindicatelor marca „începutul unei noi crize politice și, în câteva zile, vor începe demonstrații pentru un nou guvern”²⁶.

Așa cum fusese stabilit de conducerea F.N.D-ului, duminică, 4 februarie 1945, s-au desfășurat o serie de manifestații în mai multe localități din țară. A doua zi, Consiliul F.N.D. s-a întrunit pentru a analiza „întrunirile organizate, comitetele cetățenești, lărgirea componenței F.N.D. etc.”²⁷. Vasile Luca, secretarul Consiliului F.N.D., era nemulțumit de modul în care s-au organizat manifestațiile: „Campania de pregătire a întrunirilor a fost slabă, oamenii însărcinați cu aceasta nu prea și-au dat interes. Masele care au venit la întruniri au fost aceleași ca întotdeauna, adică muncitori. N-am avut elemente mici burgheze, așa cum am fi vrut, ingineri, medici, industriași, comercianți. *Aceasta ne arată că noi suntem încă izolați de populația Capitalei* [subl. n.], n-au putut deștepta interesul populației înseși, în afară de muncitori și câțiva intelectuali. (...) *N-am putut îndeplini sarcina de a deveni un organ viu, popular, care cuprinde tot ce e democratic, în așa fel ca F.N.D-ul să devină conducătorul vieții din punct de vedere administrativ, economic și politic* [subl. n.]. Pentru aceasta, el trebuie să fie mobilizatorul maselor, să știe să înlăture elementele care-i stau în cale, iar comitetele să fie conducătoarele vieții sectoarelor”²⁸.

Aceeași aderență slabă a cetățenilor la programul F.N.D. se întâlnea și în lumea rurală. Prin urmare, s-a pus accent pe agitația la sate, realizată de Frontul Plugarilor, organizație componentă a F.N.D., dar care putea crea iluzia că nu propaga idealurile comuniste. În acest sens, Vasile Luca susținea că „Fr[ontul] Plugarilor e o organizație a tuturor grupărilor, nu un partid, care luptă pentru interesele țăranilor și realizarea reformei agrare. *Nu trebuie să facem dezbătăiri la țară și să vorbim țăranilor de socialism și socializare. Dacă acum, când lumea e speriată, dacă se va vorbi astfel la sate, vom avea ca rezultat 10 socialiști și 1000 de țărăniști sau liberali* [subl.n.]”²⁹.

Pentru data de 11 februarie 1945 șeful guvernului a anunțat susținerea unui discurs public, la sala „Scala” din Capitală. Împotriva acțiunii prim-ministrului, organizațiile de stânga au adoptat două metode de contraatac: sala în care urma să se susțină discursul a fost ocupată de susținători ai F.N.D., pentru a produce tulburări³⁰, și, în aceeași zi, în mai multe localități din țară, au fost organizate întruniri (cu participarea unor miniștri), care s-au încheiat cu adeziuni zgomotoase la programul de guvernare lansat de F.N.D.

A doua zi, Consiliul F.N.D. s-a întrunit, iarăși, în ședință. Stenograma, păstrată în arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R., se intitulează „Analiza situației provocate de ieșirea deschisă a lui Rădescu împotriva noastră; măsurile corespunzătoare”³¹.

²⁶ 23 august 1944. *Documente. 1944-1945*, vol. III, coord. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 570.

²⁷ A.N.I.C., fond Frontul Național Democrat, dosar nr. 19.

²⁸ *Ibidem*, f. 1.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Vezi, mai jos, discuția despre evenimentele din 11 februarie 1945.

³¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945.

Vasile Luca a deschis ședința pe un ton dur, făcând un rezumat al evenimentelor și prezentând obiectivele urmărite: „Ceea ce a făcut Rădescu ieri e clar că este o încercare a reacțiunii de a contrabalansa în primul rând programul F.N.D., care a avut un răsunet foarte mare în țară. (...) Părerea mea este că noi nu trebuie să demisionăm din guvern. Să ducem mai departe lupta pentru un guvern F.N.D., fără a striga «Jos guvernul!». Continuăm acțiunile noastre în acest scop. Pentru mâine e pregătită o mare demonstrație. (...) În acest fel, spargem ordinul lui Rădescu de a nu face nici un fel de demonstrație de stradă. Același fel de acțiuni continuăm și în țară. (...) Noi trebuie să ne continuăm munca la țară, pentru împărțirea pământului, lucru pe care țaranii au și început să-l facă. La Teleorman a fost schimbat prefectul de către populație. Trecem din nou la astfel de acțiuni. (...) Când vom fi bine pregătiți din toate punctele de vedere, pornim la răsturnarea guvernului, ceea ce trebuie să aibă ca rezultat instaurarea unui guvern F.N.D.”³².

În aceeași ședință, ministrul Vlădescu-Răcoasa accentua asupra continuării agitațiilor în țară: „*Manifestațiile noastre trebuie să fie în șir și puternice, căci numai acestea îi vor putea frâna pe ei* [subl. n.]. Trebuie să arătăm ce vrea poporul. Întrunirile noastre trebuie să manifesteze acest lucru și poate până la urmă să mergem până la o grevă generală”³³.

Atacul final împotriva guvernului s-a decis în ședința Consiliului Frontului Național Democrat din 21 februarie 1945. Stenograma ședinței se intitulează, semnificativ, „Metodele prin care să-l determine pe gen. Rădescu să demisioneze (se arată provocările organizate de Rădescu)”³⁴. S-au luat în discuție incidentele de la Malaxa, dar și demiterea subsecretarului de Stat de la Ministerul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu, reprezentant al F.N.D. Dintru început, Vasile Luca a pus următoarea problemă: „Acum trebuie să luăm hotărârea ce atitudine vom lua în consiliu[l] de miniștri. Trecem la atac și forțăm demisia sau manevrăm mai departe? Aceasta e ceea ce trebuie să hotărâm”³⁵.

Probabil că temerea cea mai mare a comuniștilor în acel moment era hotărârea premierului de a organiza alegeri locale, punct prevăzut pe ordinea de zi a ședinței de guvern³⁶, care urma să se desfășoare în acea zi. Din acest motiv, miniștrii F.N.D. au fost instruiți despre atitudinea pe care trebuiau să o aibă pentru a-l determina pe generalul Rădescu să-și prezinte demisia. S-a stabilit, practic, o regie bine pusă la punct, cu roluri pentru fiecare în parte³⁷.

³² *Ibidem*, ff. 3-4.

³³ *Ibidem*, f. 9.

³⁴ *Idem*, dosar nr. 9/1945.

³⁵ *Ibidem*, f. 3.

³⁶ Despre alegeri, Vasile Luca spunea: „Cum se vede, Rădescu are intenția să vină cu o lege administrativă pentru alegeri. *Eu cred că noi nu suntem împotriva alegerilor, dar alegerile trebuie pregătite, mai ales într-o țară unde a fost dictatură fascistă, care a dus război împotriva aliaților și în primul rând trebuie nimicite rămășițele fasciste din aparatul de stat și din viața generală a țării, creat instituții democratice, care să garanteze libertatea alegerilor* [subl. n.]. (...) Un asemenea guvern nu poate da nici o garanție pentru alegeri libere. *Deci, înainte de democratizarea țării, nu se pot face alegeri* [subl. n.]. Așa, cred, că trebuie răspuns la încercarea de alegeri ce o intenționează Rădescu” (*Ibidem*).

³⁷ Vlădescu-Răcoasa susținea: „Punctul central al] atacului contra lui Rădescu. Noi trebuie să ne pregătim treaba în Cons[iliul] de Miniștri, să aranjăm cine începe atacul, ce acuzații nete aduce și

Concluzia ședinței a fost expusă de Petru Groza (vice-premier): „În afară de Consiliul de Miniștri, pășim și la acțiuni de masă, prin presă și propagandă, ținând opinia publică în permanentă agitație. Nu depunem armele până nu pleacă [Rădescu – n.n.]”³⁸.

Suspendarea ziarelor partidelor țărănesc și liberal de către sindicate și propaganda prin manifeste

Ca răspuns la programul de guvernare lansat de F.N.D., la începutul lunii februarie 1945, Partidul Național Țărănesc a emis un comunicat de presă. Acesta nu a putut fi difuzat, deoarece muncitorii tipografi, organizați în sindicat, au refuzat imprimarea ziarului „Dreptatea”. Același lucru s-a întâmplat peste câteva zile cu oficiosul P.N.L., „Viitorul”. Atitudinea tipografilor a fost exprimată într-un document, difuzat la 3 februarie 1945, și a constituit o acțiune fără precedent³⁹.

Libertatea presei și modul în care aceasta era înțeleasă de sindicatul tipografilor au făcut obiectul unor îndelungi discuții în ședința de guvern din 6 februarie 1945⁴⁰. Aurel Leucuția, ministru țărănist, făcea importanta precizare că articolele propuse spre publicare în ziarul partidului său au fost acceptate de cenzura română și de cea aliată, astfel încât tipografi impuneau, ilegal, o supra-cenzură⁴¹. După apariția legii sindicatelor profesionale, care reglementa relațiile dintre muncitori și patronate, atitudinea muncitorilor tipografi, de natură politică, era în afara legii.

Un alt ministru țărănist, Gheorghe Popp, contabiliza ponderea presei partidului său în țară, în comparație cu cea a Partidului Comunist, după intervențiile sindicatelor. În Ardeal, de exemplu, țărăniștilor li se suspendaseră opt ziare, la începutul lui februarie 1945 tipărindu-se numai un cotidian și un săptămânal. Pentru Vechiul Regat, situația era asemănătoare: țărăniștii aveau un cotidian și trei săptămânale, în timp ce comuniștii aveau nouă cotidiane și 22 săptămânale⁴².

Partidul Național Liberal a găsit o soluție pentru a scoate ziarul „Viitorul” (oficiosul partidului): „În ziua de 14 februarie a.c., direcția tipografiei a concediat pe lucrătorii sindicalizați, iar ziarul a fost imprimat de câțiva lucrători nesindicalizați, completați cu studenți aparținând tineretului liberal. De asemenea, ziarul a fost răspândit pe stradă tot prin studenți”⁴³. Peste câteva zile, echipe de tineri liberali au imprimat „L'indépendance Roumaine”, cu un articol de fond semnat de Azra

cine continuă. Dacă-l luăm în felul acesta, el fiind un om nervos, o să spună că-și dă demisia. Trebuie să procedăm așa, ca el să plece furios direct la Palat să-și dea demisia” (*Ibidem*, f. 6). Vezi și stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 21 februarie 1945 la A.N.I.C., fond Consiliul de Miniștri – Stenograme, dosar nr. 2/1945.

³⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 9/1945, f. 6.

³⁹ Vezi textul comunicatului la 23 august 1944. *Documente. 1944-1945*, vol. IV, coord. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, pp. 9-10.

⁴⁰ A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Stenograme, dosar nr. 2/1945, ff. 45-58.

⁴¹ *Ibidem*, f. 50.

⁴² *Ibidem*, f. 55.

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3929, f. 61.

Berkowitz despre cenzura lucrătorilor tipografi⁴⁴. Pentru a suplini lipsa organului central de presă al partidului, liberalii își propuneau să scoată, în ediții speciale, săptămânalele „Democrația”, „Poșta țăranelor” și „Academia”; se preconiza, astfel, ca P.N.L. să aibă presă măcar trei zile pe săptămână și, în completare, să se tipărească manifeste⁴⁵.

Se pare că interzicerea apariției ziarelor partidelor tradiționale a atras atenția și simpatia unei părți importante a opiniei publice, față de aceste formațiuni politice. Astfel, documentele rețin faptul că manifestele răspândite de țărăniști și liberali erau primite cu însuflețire⁴⁶. În plus, încercarea tipografilor de la „Cartea Românească” de a-i intimida pe cei care imprimau „Dreptatea” în Capitală, într-o tipografie achiziționată de național-țărăniști, prin împresurarea clădirii, a solidarizat trecătorii cu cei din interior și „a sporit interesul opiniei publice pentru tipăriturile partidelor de centru”⁴⁷.

Unul dintre miniștrii sociali-democrați, Ștefan Voitec, recunoștea, în cadrul restrâns al unei ședințe a Consiliului F.N.D., faptul că decizia de a nu mai tipări ziarele partidelor tradiționale nu a aparținut muncitorilor tipografi, așa cum se susținea în presă, ci a fost o atitudine impusă de sindicate (controlate de comuniști): „Am văzut în unele tipografii moțiunea venită de la Sindicate, pe care muncitorii trebuiau să o voteze. *Deci nu e numai voința muncitorilor, ci a sindicatelor* [subl.n.]. Fiind între noi, putem să judecăm cum stă situația”⁴⁸.

Peste tot în țară, sindicatele reprezentau, de fapt, „curelele de transmisie” ale politicii Partidului Comunist⁴⁹. Lucrătorii erau constrânși, prin metode diverse, să răspundă solicitărilor sindicatelor, care, nu de puține ori, presupuneau acțiuni politice (așa cum vom vedea mai departe).

De-a lungul lunii februarie 1945, F.N.D., de o parte, și partidele Național Țărănesc și Național Liberal, de cealaltă parte, au purtat un adevărat război al manifestelor⁵⁰. Cele mai multe au fost răspândite după 11 februarie 1945, adică după discursul generalului Nicolae Rădescu la sala „Aro”. Ca răspuns la acuzele F.N.D., partidele țărănesc și liberal au lansat, la rândul lor, manifeste, încercând să contracareze propaganda dezlănțuită.

Limbajul folosit în manifestele F.N.D.-ului era unul care incita la violență împotriva unor presupuși dușmani ai democrației, proaspăt dobândite după 23 august 1944⁵¹. Iar acești dușmani erau indicați fără urmă de îndoială: șeful guvernului,

⁴⁴ Idem, dosar nr. 12079, f. 263.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 267.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945, f. 7.

⁴⁹ Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, p. 74.

⁵⁰ Vezi multe dintre aceste manifeste la A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945.

⁵¹ Ion Bucur remarcă: „Modul de manifestare [a F.N.D. – n.n.] a reprezentat și el o noutate în peisajul politic românesc. Violența intră în cotidian, discursul politic capătă și el valențe de intoleranță, manifestațiile și mitingurile îndeamnă la dezorganizare și tensiuni, normalitatea vieții politice era complet răsturnată” (Ion Bucur, *op. cit.*, p. 158).

președinții partidelor țărănesc și liberal și, în general, toți cei care nu erau de acord cu programul politic al F.N.D., denumiți, generic, „fasciști”. Redăm câteva exemple:

- Manifeste lansate după incidentele produse la întreprinderea „Malaxa” și rănirea lui Gheorghe Apostol: „bestiile fasciste”; „nici o milă pentru criminalii fasciști”⁵²; „Apărarea Patriotică înfierează cu indignare și revoltă asasinatele mișelești încercate împotriva conducătorilor muncitorimii, cheamă la luptă pe toți patrioții – întreg poporul, împotriva bestiei reacționare și uneltelor sale”⁵³.

- Convocări la manifestația din 24 februarie 1945: „reacțiunea încearcă să stăvilească prin teroare voința poporului”; „provocările reacțiunii, în fruntea căreia stau Maniu, Brătianu și Rădescu”; „să impunem în fruntea țării un guvern F.N.D.”⁵⁴; „Generalul Rădescu, Maniu, Ilie Lazăr, în cârdășie cu resturile fasciste, împing patria noastră într-un nou dezastru. Acești dușmani ai poporului vor să reintroducă un regim dictatorial după chipul regimului nefast și sângeros al călăului Antonescu. (...) să manifestați voința voastră pentru izgonirea de la cârma țării a clicii trădătoare în cap cu Rădescu, Maniu și pentru un guvern al Frontului Național Democratic”⁵⁵.

- Comunicatul F.N.D. după manifestația din 24 februarie 1945: „Îndepărtarea lor [generalul Rădescu și miniștrii țărăniști și liberali – n.n] este primul pas care trebuie făcut și prima măsură de luat pentru a da puțință instaurării unei ordini democratice, adică unei adevărate ordini”⁵⁶.

De cealaltă parte, partidele țărănesc și liberal încercau să arate metodele ilegite folosite de organizațiile de stânga pentru a câștiga susținători pentru acțiunile lor. Câteva exemple:

- După evenimentele din ziua de 11 februarie 1945 „Tineretul Universitar Național-Țărănesc denunță opiniei publice metodele de odioasă dictatură, de care se folosește F.N.D-ul pentru a-și recruta aderenți de stradă.

Muncitorii sunt terorizați și siliți să ia parte – contra convingerilor lor – la toate întrunirile și manifestațiile organizate de F.N.D.

Sindicatele au ajuns simple instrumente în slujba intereselor politice ale F.N.D-ului, rătăcindu-se de la scopurile lor profesionale.

Muncitorii care se opun sunt amenințați cu reducerea salariului sau cu darea afară din întreprinderi.

Tineretul Universitar Național Țărănesc cere întronarea deplinei libertăți muncitorești și încetarea imediată a acestor murdare proceduri”⁵⁷.

„[Tineretul Universitar Național Țărănesc] înfierează metodele murdare pe care le folosește presa F.N.D-ului (...), dorește lămurirea opiniei publice și demască pe acei ce ținesc să ajungă la putere în contra voinței țării, instaurând o nouă odioasă dictatură. (...) Întreaga suflare românească este alături de noi, în entuziasmul nostru curat și dezinteresat, pus în slujba intereselor superioare ale Neamului, în afara oricărui

⁵² ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 8.

⁵³ *Ibidem*, f. 14.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 4.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 10.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 19.

⁵⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079, f. 228.

sentiment de ură, înfrățiți și solidarizați cu toții, fără deosebire de confesiune, stare socială sau partid politic”⁵⁸.

- Atitudine față de propaganda declanșată împotriva lui Ilie Lazăr, considerat organizatorul acțiunilor de contracarare a F.N.D. în rândurile muncitorilor:

„Muncitori români

Slavajul conștiinței voastre nu poate să mai dureze. Rușinea de a fi cete fără voință, mânate de la spate, trebuie spălată.

Cugetul vostru curat, limpezit în atâtea suferințe ale Neamului, trebuie să vă îndrepte către idealurile adevărate ale Țării.

Toți cei care simțiți cum se deschide prăpastia în față, opriți-vă și îndreptați-vă pașii strângându-vă în jurul lui Ilie Lazăr, luptătorul cu inima curată pentru binele Patriei Românești și fericirea Neamului întreg”⁵⁹.

Ceea ce surprindea era violența de limbaj adoptată în adunările publice și în publicațiile F.N.D-ului⁶⁰, dar și capacitatea organizațiilor de stânga de a mobiliza cetățenii. La toate acestea, partidele Național-Țărănesc și Național-Liberal au oferit răspunsuri palide.

Între manifestele răspândite în acele săptămâni, foarte interesant este cel de la sfârșitul lunii februarie 1945, prin care unul dintre membrii Uniunii Tineretului Comunist, Ionangelo Pompilian, își anunța retragerea din rândurile organizației. Textul demisiei a fost tipărit sub forma unui manifest, probabil de unul dintre partidele țărănesc sau liberal, fiind folosit, astfel, în războiul declarațiilor dintre cele două tabere. Scrisoarea îi era adresată lui Nicolae Ceaușescu, secretarul C.C. al U.T.C., și reprezenta un fel de rechizitoriu la adresa comuniștilor: „Am crezut în ideile generoase pe care le-a aruncat doctrina comunistă în lume.

Cred, încă, în ele.

Pentru aceasta – și te rog să te gândești la cele ce-ți scriu – mă retrag din lupta politică, pentru ca în ciocnirea de patimi și în dezlănțuirea de ură pe care inevitabil o veți produce, să nu mă condamni mai târziu.

Cred în ideea care ne-a înfrățit în suferință. Nu cred, însă, în oamenii care astăzi o reprezintă. Nu cred în oamenii voștri; nu cred în metodele voastre.

Desconsiderați omul, ori el e singura realitate în jurul căreia se antrenează lupta noastră.

Sunteți prinși de mitul victoriei cu orice preț peste suflete și cadavre omenești.

Veți pierde lupta dacă nu vreți să câștigați încrederea maselor largi ale tineretului care nu e contra voastră, ci care vă vrea altfel.

Învățați să iubiți, nu să urăți.

Învățați să fiți înțelegători și nu pătimiși”⁶¹.

Este vorba despre o critică a metodelor adoptate în lupta politică, făcută de cineva din interiorul organizației comuniste de tineret.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 229.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 279.

⁶⁰ Vezi colecțiile ziarelor „Scânteia”, „România liberă” și presa organizațiilor din componența F.N.D.

⁶¹ A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 5.

Propaganda „prin convingere” din presa Partidului Comunist și a organizațiilor afiliate, poate fi consultată de oricine este interesat în bibliotecile publice. Noi ne vom concentra atenția asupra metodelor de constrângere pentru mobilizarea la manifestații, adoptate de organizațiile de stânga, așa cum acestea apar în documentele din arhive.

Metode de constrângere folosite de F.N.D. pentru mobilizarea la manifestații împotriva guvernului

Principalele revendicări ale manifestațiilor organizate de F.N.D. erau: realizarea imediată a reformei agrare, schimbarea prefecților și primarilor cu persoane apropiate de organizațiile de stânga („reprezentanți ai poporului”), aducerea la conducerea țării a unui guvern F.N.D., întărirea legăturilor cu U.R.S.S. De multe ori, documentele atestă că la manifestațiile organizate în orașele mai importante participau cetățeni din afara localității sau a regiunii respective, aduși cu diferite mijloace de transport. Era o modalitate de a se raporta participarea unui număr cât mai mare de manifestanți, dar și de a impresiona pe localnici.

Hotărârile luate în ședințele Frontului Național Democrat au fost aplicate în toată țara. Rapoartele primite „la centru”, publicate în presă, exprimau, de cele multe ori, o situație în contradicție cu documentele emise de Poliție și Jandarmerie. Exagerări au fost, probabil, și de o parte, și de alta (unii exagerând spre maximum, ceilalți încercând să diminueze amploarea fenomenelor, ca de exemplu, cota de participare a populației). Cu toate acestea, o serie de rapoarte ale instituțiilor statului au multe elemente comune: metodele de constrângere folosite de organizațiile de stânga pentru mobilizare, lipsa de adeziune a populației față de ideile lansate, încrederea în capacitatea generalului Nicolae Rădescu de a pune ordine în țară. Considerăm că, datorită acestor puncte comune, documentele emise de Poliție și de Jandarmerie sunt credibile. Din aceste materiale se desprinde faptul că indicațiile Anei Pauker de la sfârșitul lunii ianuarie 1945 au fost urmate întocmai, dar, ca și mai târziu (pentru o perioadă de 45 de ani), ceea ce conta era raportarea, chiar fictivă, a planului îndeplinit.

În tot acest război al declarațiilor, cele câteva discursuri ale generalului Nicolae Rădescu reflectă, credem, cu destulă precizie realitatea. Șeful guvernului era bine informat și a încercat, cel puțin de-a lungul lunii februarie, să semnaleze derapajele, subliniind că era hotărât să facă față oricăror împrejurări și, în conformitate cu legile țării, să impună respectarea ordinii.

Un moment de referință în lupta politică din luna februarie 1945 l-a constituit discursul premierului de la sala „Aro” din Capitală. Pentru duminică, 11 februarie 1945, generalul Nicolae Rădescu a lansat cetățenilor invitația de a participa la „o consfătuire” anunțată că se va desfășura la sala „Scala”. Cu o zi înainte, sala a fost ocupată de susținători ai organizațiilor de stânga⁶²: „potrivit instrucțiunilor date de Consiliul F.N.D.-ului, un grup de cca. 200 lucrători C.F.R.-iști, în după-amiaza acestei zile [10 februarie 1945 – n.n.] au cumpărat bilete pentru spectacolul de la cinematograful «Scala», iar seara, când s-a terminat reprezentarea, muncitorii au refuzat să părăsească sala. În acea zi, pe la orele 23, au mai venit la «Scala», în mai multe autocamioane, câteva

⁶² Despre atitudinea adoptată față de discursul premierului, vezi și *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 260-261.

sute de muncitori, care, împreună cu cei de la C.F.R., au rămas peste noapte în sală⁶³. A doua zi dimineață, în sală se permitea doar accesul membrilor F.N.D., până la ora începerii discursului în clădire fiind prezente circa 4000 de persoane (în sală și pe holuri). Mulțime se adunase și în fața cinematografului, manifestând „în ordine pentru M.S. Regele, pentru armată și pentru Dl. General Rădescu”⁶⁴.

Ocuparea sălii de către reprezentanți ai F.N.D., cu scopul de a produce incidente, a determinat dejucarea planului printr-un gest simplu: generalul Nicolae Rădescu s-a adresat populației Capitalei într-o altă sală, la distanță de câteva sute de metri față de locul stabilit inițial, iar cuvântarea a fost radiodifuzată. În acest fel, mulțimea care nu a putut pătrunde în sala deja ocupată, a putut asculta discursul, așa cum, de altfel, se dorea. Premierul și-a exprimat opiniile asupra câtorva probleme de actualitate: îndeplinirea programului de guvernare, atitudinea hotărâtă împotriva discreditării guvernului și a luptei politice „vătămătoare”, libertatea presei, eforturile pentru susținerea războiului, înfăptuirea reformei agrare după încheierea ostilităților pe front⁶⁵.

Reacția șefului Cabinetului la ofensiva F.N.D. a fost una inteligentă, pentru că și-a îndeplinit scopul: să arate cetățenilor, indiferent de formațiunea politică din care făceau parte, adevărul. La rândul său, auditoriul a interpretat ocuparea sălii „Scala” de către F.N.D. ca pe o acțiune ilegală. Din această cauză și pe fondul atacurilor publicate constant în presa afiliată Partidului Comunist, după discurs, mai multe zeci de persoane s-au deplasat spre redacția ziarului „Scânteia”, unde s-au produs incidente⁶⁶. În plus, pe străzi s-a scandat „Jos teroarea din sindicate!”⁶⁷, iar majoritatea cetățenilor, probabil impresionați de mesajul premierului, s-a deplasat spre Palatul Regal (simbolul stabilității și al continuității constituționale), unde a manifestat pașnic⁶⁸.

Unul dintre miniștrii social-democrați, Theodor Iordăchescu, într-o ședință a Consiliului F.N.D., recunoștea eșecul propagandistic al acțiunii organizațiilor de stânga din ziua de 11 februarie 1945: „În chestiunea interpretării libertăților democratice, nu știu dacă și gestul nostru de a ocupa «Scala» a fost potrivit, căci el a fost exploatat în opinia publică ca o măsură a noastră de a interzice lui Rădescu să țină întrunirea”⁶⁹.

⁶³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 29. În dimineața zilei de 11 februarie 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei informa Direcțiunea Generală a Poliției că „la orele 7,30’, delegații și celulele lor din fabrica Malaxa, I.U.R., Dâmbovița, Postăvăria Română, Filatura Românească de Bumbac și din alte întreprinderi urmează a pleca cu mașinile din uzinele Malaxa, în scopul de a ocupa Cinematograful Scala, unde urmează a-și ține cuvântarea anunțată Dl. General Rădescu, Președintele Consiliului de Miniștri. În dimineața acestei zile, la orele 4,30’, s-au adunat delegații și celulele lor din uzinele Malaxa și au plecat cu patru mașini spre oraș, la orele 5,30’ urmând a mai pleca încă două mașini. Majoritatea delegaților posedă pistoale” (*Ibidem*, vol. 5, f. 81).

⁶⁴ *Ibidem*, vol. 4, f. 29.

⁶⁵ Vezi textul declarațiilor în *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 253-260.

⁶⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 30.

⁶⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 16/1945, f. 7.

⁶⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 30.

⁶⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 5/1945, f. 7.

Datorită reacției grupărilor de stânga, în ziua următoare, premierul s-a adresat țării, prin intermediul postului național de radio. El a explicat decizia schimbării locului întrunirii și a făcut un apel către muncitori: „să nu vă lăsați amăgiți de alții, a căror coadă de topor ați ajunge, ci să vă vedeți cu stăruință de lucru, ceea ce este de covârșitoare importanță în vremea de față”⁷⁰.

Aparatul de agitație al F.N.D. s-a pus din nou în mișcare, prin convocarea unor manifestații în toată țara, ca răspuns la unele afirmații din discursul generalului Rădescu. La București, întrunirea a avut loc la 13 februarie, în Piața Națiunii și apoi în Piața Palatului, cu participarea unor membri ai guvernului. Propaganda comunistă anunța participarea unui număr impresionant de persoane⁷¹, dar documentele Poliției estimau „un număr de 25-30.000 muncitori, cei mai numeroși fiind muncitorii cfr-iști, stb-iști și cei de la «Malaxa»”⁷². Mitingul s-a încheiat cu aclamarea textului unei moțiuni, în care se exprima „indignarea” față de atitudinea premierului.

O sinteză a Poliției, care redă evoluția situației pe parcursul acelor zile, subliniază un lucru interesant – dezinteresul participanților față de manifestația organizată de F.N.D. în Capitală: „În general, muncitorimea a fost lipsită de interes și entuziasm față de această manifestație și în rândurile lor (sic!) s-a remarcat multă îngrijorare în ce privește modul cum se va desfășura această manifestație de stradă. Din această cauză, numeroși muncitori au căutat să se strecoare din coloane, iar alții chiar din localul întreprinderilor au încercat să plece spre locuințe. La unele fabrici, încolonările s-au făcut prin apel nominal, iar cei care refuză să participe erau însemnați pe note și amenințați cu sancțiuni.

Menționăm faptul că lucrătorii de la ziarul «Universul» au refuzat să participe la manifestație.

În Piața Națiunii au fost câteva incidente, din cauza celor care au strigat «Trăiască Generalul Rădescu», fiind considerați elemente reacționare și imediat au fost ridicați de către poliția de ordine a F.N.D.-ului”⁷³.

După ce manifestații ajungeau la locul stabilit pentru miting, li se transmiteau lozincile pe care trebuia să le strige. Acestea erau, de multe ori, în contradicție cu opiniile participanților, iar unii dintre ei refuzau să le scandeze. De exemplu, după manifestația din București, un agent al S.S.I., „I. Vlădescu”, relatează: „lucrătoarele, în special, se plâneau că nu pot merge la manifestație și nu pot striga ce li se pretindea. Lucru constatat personal, chestionând mai multe lucrătoare, care, după plecarea coloanei, ieșeau din ascunzișuri (dărâmături)”⁷⁴.

Se pare că metoda apelului nominal în întreprinderi a participanților la manifestații era una generalizată. Pentru că aceasta nu dădea roadele scontate – aproape jumătate din numărul celor înscriși pe liste nu mai ajungeau la locul de desfășurare a

⁷⁰ *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 264-266.

⁷¹ Vezi discuțiile despre exagerările din presa comunistă la Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, p. 194.

⁷² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 31.

⁷³ *Ibidem*, f. 32.

⁷⁴ A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 204.

manifestației –, după un timp, reprezentanții F.N.D-ului au aplicat o altă tactică: sindicatele dispuneau ca „apelul să nu se mai facă la plecarea de la fabrică, ci la locul de întrunire, pentru a se putea verifica prezențele și aplica pedepse”⁷⁵.

În multe locuri din țară se manifesta neîncredere în argumentele propagandei F.N.D. De exemplu, Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara transmitea un raport despre starea de spirit a populației în urma cuvântării premierului: „Se comentează intens că actualul Prim Ministru este singurul care poate face față situației. De asemenea, aceste discursuri au contrabalansat, lăsând cu mult în umbră manifestațiile, întrunirile și campania dezlănțuită pentru răsturnarea guvernului, iar în rândurile muncitorilor aceste discursuri au făcut o profundă impresie, începând a-și da seama de purul adevăr”⁷⁶.

Chestura Ploiești făcea un raport amănunțit despre situația din Câmpina: „Cuvântarea [premierului – n.n.] a fost primită cu satisfacție de către populația conștientă, care, în majoritate, acuză sistemul și piedicile ce se pun în calea guvernării de unele grupări politice, în aceste timpuri destul de grele pentru țară. (...) Cu ocazia manifestației muncitorești din ziua de 13 februarie 1945 ce a avut loc la Câmpina, în semn de protest față de cuvântările D-lui Prim Ministru G-ral Rădescu, din zilele de 11 și 12 februarie a.c., s-a observat că mulți muncitori au căutat să nu ia parte la manifestație, deși delegații comitetelor de fabrică și ateliere se postaseră din timp la ieșirile întreprinderilor, obligând pe muncitori să se încoloneze în rândurile manifestațiilor. Parte dintre muncitori au rămas ascunși prin ateliere.

De remarcat este faptul că din numărul de peste 5000 muncitori ce există în regiunea Câmpina, nu au luat parte la manifestațiuni decât cca. 1000 muncitori”⁷⁷.

Minerilor din Valea Jiului li se cerea, constant, mărirea producției, pentru a se satisface nevoile frontului și a se îndeplini condițiile Armistițiului. În această zonă a țării propaganda organizațiilor de stânga a fost intensă, pentru că se miza pe adeziunea masivă a celor pe care pretindeau că îi reprezintă. Însă și aici, datorită metodelor violente adoptate, adeziunea la programul F.N.D. nu era semnificativă. Între lozincile propagandistice și ceea ce li se oferea cu adevărat minerilor era o diferență enormă. De exemplu, la magazinele întreprinderilor, alimentele se puteau procura numai dacă pe carnetul de consum era pusă viza sindicatului⁷⁸. Una dintre metodele de constrângere pentru participarea la manifestații era amenințarea cu rețineri salariale pentru cei care refuzau. Astfel, la Lonea, cu o seară înaintea unei adunări programate, membri ai F.N.D. „au anunțat muncitorii de la întreprinderile carbonifere, personal cât și prin condica de aviz a minelor, ca să participe în mod obligatoriu la această manifestație toți muncitorii, deoarece cei ce vor lipsi de la manifestații li se va reține salariul pe februarie, cum și procentele ce urmează a primi în cursul lunii”. În ciuda acestor presiuni, la întrunire au participat numai 300-400 persoane, iar discursurile în care se afirma că dacă generalul Rădescu nu părăsește șefia guvernului, atunci vor merge la București să-l

⁷⁵ *Ibidem*, f. 108.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 110.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 150.

⁷⁸ *Idem*, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 120/1945, f. 326.

oblige să plece, au stârnit îngrijorarea „dacă nu se va întâmpla o rebeliune, la fel ca cea din ianuarie 1941, pusă la cale de către legionari [subl. n.]”⁷⁹.

La sate, propaganda agresivă se realiza prin intermediul Frontului Plugarilor, așa cum se stabilise în ședințe. De exemplu, în județul Hunedoara practicile folosite au atras nemulțumirea celor care se vedeau târâți cu de-a sila în luptele politice. Astfel, reprezentanții Frontului Național Democrat amenințau că dacă țărani „nu se vor înscrie în organizația Frontului Plugarilor, se joacă cu moartea” și adunau semnături cum că cetățenii cer reforma agrară imediată sau că au participat la adunări fictive. Ca un exemplu, Siguranța transmitea cazul comunei Dobra, „unde câțiva locuitori au fost puși să semneze în niște tabele că în această localitate a fost o foarte mare demonstrație contra guvernului, pe când, în realitate, nu a fost decât adunarea Frontului Plugarilor, la care au participat 6 locuitori, toate acestea fiind făcute numai ca să se dea o cât mai mare amploare articolelor din ziare”⁸⁰. În această situație, pe drept cuvânt, țărani erau „îngrijorați și se întrebă cum de alte organizațiuni politice nu fac propagandă pe sate, ci numai organizațiile ce compun F.N.D.”⁸¹.

În legătură cu documentarea manifestațiilor organizate în țară împotriva guvernului Rădescu, ne-a atras atenția un material depozitat în arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R., intitulat „Note asupra manifestărilor oamenilor muncii, ce au avut loc în lunile ian[uarie] și febr[uarie] 1945 în Capitală și în țară pentru un guvern F.N.D.”⁸².

Documentul, reprezentând o sinteză de presă, prelua informații din ziarul „Scânteia” din 12 februarie, care, pe prima pagină tipărea știrea că *Peste 100.000 de cetățeni au manifestat ieri în țară, cerând un guvern F.N.D.* (ediția cotidianului cuprinde reportaje, telegrame și moțiuni transmise din București și din țară despre manifestațiile din acele zile)⁸³ și din mai multe numere din „România liberă”. Sunt prezentate, cu exagerări vădite, pe localități și pe zile, manifestațiile organizate de F.N.D. Datorită documentelor emise de Inspectoratele Regionale de Poliție și de Jandarmerie, putem face câteva observații⁸⁴.

Spre exemplu, în legătură cu situația de la Timișoara, pe prima pagină a ziarului „Scânteia”, apărea următoarea știre: „Azi dimineață s-a ținut în localitate o mare întrunire cetățenească, la care au participat peste 35.000 de persoane, din toate straturile sociale ale orașului nostru. (...) Cetățenii, prin aplauzele lor puternice, au subliniat voința lor fermă de a încredința destinele țării singurului guvern capabil, format de Frontul Național-Democrat”⁸⁵. Documentele Poliției descriu manifestația din 10 februarie, la care au participat 2.500 persoane⁸⁶: „La această adunare s-a observat că majoritatea participanților a fost compusă din muncitori din fabrici, care au fost aduși cu forța; în special reprezentanții Partidului Comunist au terorizat pe aceștia ca să ia

⁷⁹ *Ibidem*, f. 327.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 326.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945.

⁸³ „Scânteia”, an II, nr. 137, 12 februarie 1945.

⁸⁴ Despre exagerările propagandei F.N.D. în legătură cu numărul participanților la manifestațiile organizate în țară vezi și Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 82.

⁸⁵ „Scânteia”, an II, nr. 137 din 12 februarie 1945, p. 1.

⁸⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 6.

parte la această adunare în număr cât mai mare, dându-le la unele fabrici chiar masa gratuit în acea zi, pentru a nu se mai duce acasă. O parte dintre muncitori au protestat contra acestei obligații, declarând că nu de aceea s-au înscris în sindicate, ca să manifesteze contra autorităților și Guvernului, unde ei nu sunt chemați de a-i judeca și de a striga «Jos cu ei» (...). Muncitorii sunt nemulțumiți deoarece nu înțeleg ca prin înscrierea lor în sindicate să constituie o obligație de a face parte dintr-un anumit partid politic, ei considerând că sindicatul reprezintă un organ de revendicări de ordin profesional, muncitorii nefiind obligați a milita pentru anumite idei politice. (...) Manifestația nu a avut succesul așteptat, oratorii erau aplaudați când nu trebuia, populația era nepăsătoare și neatentă la ceea ce se vorbea⁸⁷. Muncitorii și funcționarii particulari reacționau față de amenințările sindicatelor „că nu li se vor mai face nici un fel de înlesniri și nu vor mai primi de la Cooperativa «Victoria» din localitate haine, încălțăminte și alte articole de primă necesitate, dacă nu se înscriu în cadrele partidului F.N.D. (sic!) și nu vor participa cu toții la adunările și manifestațiile făcute de F.N.D.”, prin fuga de la locul adunărilor. În plus, „aceștia discută că nu vor ca pentru viitor să fie considerați «calul de bătaie» și ei să fie aceia care să răscumpere păcatele altora, luând ca exemplu cele întâmplate și suferite de muncitori în urma regimului legionar⁸⁸.

Pentru localitatea Țintea-Băicoi, documentul din arhiva Cancelariei C.C. al P.C.R. consemnează că, la 12 februarie 1945, „24.000 locuitori organizați cer guvern F.N.D.”⁸⁹. Numărul participanților este în mod clar exagerat. Nu avem date exacte despre numărul locuitorilor din Țintea-Băicoi la începutul anului 1945, dar pentru orașul Băicoi, datele recensămintelor accesibile sunt următoarele: în 1930 localitatea avea o populație de 10.117 locuitori, iar în 1977 erau 17.440 locuitori. Dacă presupunem că în 1945 orașul Băicoi avea în jur de 12.000 locuitori, comuna Țintea nu putea avea o populație la fel de mare⁹⁰.

Pentru Brăila, ziarul „Scânteia” publica știrea: *8.000 de cetățeni au cerut la Brăila un guvern al F.N.D.*⁹¹. Un document al Poliției descria evenimentele care au avut loc în oraș, la 4 februarie 1945: „la Brăila, 1.500 persoane, [au manifestat – n.n.] pe străzi, apoi la cinematograful Comunal, unde s-au ținut discursuri”; la întrunire au participat și delegați din teritoriul rural, care au cerut investirea unui guvern F.N.D.⁹². Peste câteva zile, rapoartele aduceau noi precizări: „În ziua de 3 februarie 1945, toți delegații de fabrică au fost chemați să se prezinte la sediul partidului comunist, unde li s-a pus în vedere că sunt pasibili de pedepse foarte grave dacă nu vor aduce la îndeplinire ordinele primite, pentru ca toți oamenii din subordinea fiecăruia să fie prezenți la întrunire spre

⁸⁷ *Ibidem*, f. 62.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 115.

⁸⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4. În ziarul „România liberă”, telegrama transmisă cu acel prilej avea următorul conținut: „Locuitorii comunei Țintea-Băicoi, în număr de circa 24.000, organizați în sindicate, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Tineretul Comunist vă asigurăm de devotamentul nostru și că nu vom înceta lupta până ce nu vom avea un guvern al F.N.D. Delegatul F.N.D. Băicoi, Nicolae Alexe” („România liberă”, an III, nr. 168 din 16 februarie 1945, p. 2).

⁹⁰ Informații preluate de la <http://primariabaicoi.ro>, consultat la 25 februarie 2013.

⁹¹ „Scânteia”, an II, nr. 131, marți, 6 februarie 1945, p. 5.

⁹² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 224.

a cunoaște toți lozincile împotriva lui Iuliu Maniu și a guvernului și a tuturor acelor care s-ar pune în calea lor. Femeile și copiii care au fost luați cu forța la manifestație, în timp ce parcurgeau străzile orașului, văzând că sunt insultați de către șefii lor de fabrică pentru că nu strigau «Jos Guvernul» sau alte lozinci ale acestora, au început să fugă din rândurile manifestațiilor, astfel că elementele comuniste alergau după ei pe străzi spre a-i aduce înapoi la manifestație.

După terminarea manifestației, conducătorii comuniști s-au informat asupra celor care au fugit de la manifestație – considerând aceasta ca o dezertare de la datorie – spre a-i îndepărta pentru totdeauna de la muncă, fiind considerați ca elemente fasciste. Populația locală, față de această manifestație impusă cu astfel de silnicioși, o consideră ca un act de teroare, provocată de un număr de elemente care au tot interesul de a produce învrăjbire și dezorientare în sânul populației, pentru ca în această atmosferă nebuloasă să instaureze un regim comunist⁹³.

Manifestația din Târgoviște a fost prezentată de presa comunistă ca un mare succes: *10.000 de cetățeni au manifestat la Târgoviște cerând schimbarea guvernului*⁹⁴, informație preluată de documentul din Cancelaria C.C. al P.C.R. (pentru ziua de 7 februarie este trecut: „10.000 cetățeni manifestează pentru F.N.D.”)⁹⁵. La fel, în Ploiești, la 5 februarie 1945 ar fi avut loc „manifestația a 30.000 cetățeni pentru un guvern F.N.D.”⁹⁶. Un document al Inspectoratului Regional de Poliție Pitești, din 5 februarie 1945, transmitea informații despre manifestațiile organizate de F.N.D. la Târgoviște, la care au participat 1.500 de persoane, și la Ploiești, unde au demonstrat aproximativ 200 persoane⁹⁷.

Aceeași situație se remarcă pentru regiunea Dobrogea. Astfel, la Constanța, documentul din arhiva C.C. al P.C.R. consemna pentru ziua de 7 februarie 1945 „demonstrația a 30.000 cetățeni [care] cer un guvern F.N.D.”⁹⁸. La Tulcea, pentru aceeași zi, era notată „adunarea a 5.000 cetățeni [care] cere guvern F.N.D.”⁹⁹.

Era vorba, probabil, despre manifestațiile din 4 februarie 1945. Două documente emise de Inspectoratul Regional de Poliție Constanța transmiteau amănunte despre ceea ce s-a petrecut în oraș. Primul, emis chiar în acea zi, relatează despre manifestația a aproximativ 3.500 persoane, pe străzile principale ale orașului și apoi în Piața Grand, unde erau instalate mai multe megafoane¹⁰⁰. Al doilea document, datat 5 februarie 1945, consemna și alte amănunte: ar fi participat aproximativ 2.800 persoane, dintre care: „500 țărani din județ, 500 funcționari, 22 gardieni publici, restul muncitori”; conducătorii manifestației au fost: prefectul județului, Victor Dușa, primarul Constanței, Popescu – așadar, reprezentanții autorității de stat în teritoriu –, șeful organizației

⁹³ *Ibidem*, vol. 5, f. 12-13.

⁹⁴ „Scânteia”, an II, nr. 131, marți, 6 februarie 1945, p. 5.

⁹⁵ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 3.

⁹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 199.

⁹⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1945, f. 4. Datările din sinteza de presă sunt aproximative și sunt preluate, de multe ori, fără citirea atentă a relatărilor corespondenților în teritoriu.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, f. 224.

comuniste, Ion Gioroiu; mulțimea purta pancarte cu: „Vrem guvern F.N.D.”, „Partidul Comunist Român din Constanța”, „Jos reacțiunea în frunte cu Iuliu Maniu”, „Vrem pământ pentru țărani”. S-a citit o moțiune, în care se cerea îndepărtarea guvernului și înlocuirea lui cu unul al F.N.D-ului, manifestația încheindu-se în liniște¹⁰¹.

Și pentru celălalt oraș important al Dobrogei, Tulcea, documentele Poliției estimau că la 4 februarie 1945, a avut loc o manifestație cu participarea a 800 persoane, cu precizarea că „nu s-a manifestat pe străzi”, ci doar în sala cinematografului „Select”¹⁰².

Procedul de a se mări artificial numărul participanților la întruniri a fost sesizat și de către Jandarmerie. De exemplu, despre manifestația organizată la Lugoj, la 16 februarie 1945, ziarul local „Cuvântul Național-Democrat” publica articolul intitulat *La Lugoj, 3.000 cetățeni au cerut un guvern F.N.D.* În realitate, se afirma într-un document emis de Legiunea de Jandarmi Severin, la manifestație nu au participat decât aproximativ 300 persoane¹⁰³. Manifestația de la Lugoj, prezentată de propaganda partidelor de stânga ca o reacție reușită la discursul generalului Rădescu din ziua de 11 februarie 1945, a făcut obiectul unui raport al Siguranței din Timișoara către Direcția Generală a Poliției. În document, întrunirea era prezentată ca fiind un eșec, deoarece discursul premierului a produs „o vie și mare mulțumire”, considerându-se că „atmosfera politică încărcată, precum și atacurile violente contra guvernului și asupra câtorva persoane proeminente ale vieții politice de la noi s-au spulberat, consolidându-se poziția de guvernare a D-lui Prim Ministru și a guvernului prezidat de D-sa, întărind ordinea internă, Siguranța Statului și încrederea populației în actualul guvern”. Atmosfera favorabilă executivului era preponderentă în regiune, „lăsând cu mult în umbră manifestațiile, întrunirile și campania dezlănțuită pentru răsturnarea guvernului, iar în rândurile muncitorilor aceste discursuri au făcut o profundă impresie, începând a-și da seama de purul adevăr”. Ca exemplu, era descrisă „manifestația de stradă organizată de F.N.D.” în oraș, care, „cu toate străduințele, a compărut într-o formă palidă, cifrându-se numărul manifestațiilor la circa 500 persoane, care s-au rezumat a striga «Vrem guvern F.N.D., Primar și Prefect Democrat»”¹⁰⁴.

Pentru a spori neîncrederea față de guvernul de coaliție, o parte a miniștrilor Frontului Național Democrat participau la manifestațiile pe parcursul cărora se cerea înlocuirea Consiliului de Miniștri. De cele mai multe ori, aceștia erau secondați de persoane care, în mod legal, reprezentau autoritatea statului în teritoriu, adică prefecți și primari. Erau situații nemaîntâlnite până atunci în România. Însuși unul dintre participanții la aceste acțiuni, ministrul Muncii, Lothar Rădăceanu, recunoștea: „Noi suntem într-o situație falsă. Țara știe că suntem în guvern, noi instalăm prefecți și facem reforma agrară, ceea ce e contra guvernului”¹⁰⁵.

Cele mai edificatoare exemple, în acest sens, sunt acțiunile pentru înlocuirea prefecților din județele Teleorman și Dolj, la care au participat ministrul Gheorghe

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 212.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 120/1945, f. 323.

¹⁰⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 110.

¹⁰⁵ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 9/1945, f. 4.

Vlădescu-Răcoasa și subsecretarul de Stat Romulus Zăroni¹⁰⁶, respectiv ministrul Gheorghe Nicolau¹⁰⁷. Chiar și în prezența miniștrilor, simpatizanții F.N.D. erau înarmați și atacau trupele Ministerului Afacerilor Interne sau ale armatei, care păzeau instituțiile de stat.

Implicarea directă a unui membru important al conducerii Partidului Comunist în agitațiile din țară, a fost dezvăluită de generalul Nicolae Rădescu, în cadrul ședinței de guvern din 21 februarie 1945. Acuzat că el este cel care provoacă (prin discursul din 11 februarie, prin atitudinea față de incidentele de la uzinele „Malaxa” și desființarea subsecretariatelor de la Ministerul Afacerilor Interne), prim-ministrul ripostează: „Ca să vedeți unde am ajuns, vă spun că am interceptat următoarea convorbire telefonică din partea doamnei Ana Pauker: «Va pleca din București un autoturism. Luați seamă ca la atacul prefecturii să procedați cu toată vigilența. Să nu se întâmple ceea ce s-a întâmplat la Craiova».

Dacă doamna Ana Pauker trebuie să dea directive, dacă este în drept să facă acte criminale, atunci nu eu sunt vinovat că în țară se duc agitații. Eu fac apel la dv., dacă sunteți în adevăr patrioți, dacă în adevăr doriți – așa cum spune domnul vicepreședinte – în țară să fie liniște și nu dezastru, scoborâți în conștiința dv. și dacă, în adevăr, sunteți patrioți, reveniți la calea bună, să colaborăm în interesul țării, pentru că altminteri, realmente mergem către dezastru, dar nu din vina mea, ci din vina dv. Eu nu fac nici un act provocator”¹⁰⁸.

Un alt moment semnificativ în producerea de agitații l-a reprezentat situația provocată la Uzinele „Malaxa” din București, cu ocazia organizării alegerilor pentru comitetul sindical. În esență, lucrurile s-au petrecut astfel: majoritatea muncitorilor a cerut ca alegerile să se desfășoare prin vot secret; la 19 februarie, alegerile, în plină desfășurare, au fost întrerupte de reprezentanții vechiului comitet, controlat de comuniști, producându-se altercații violente; la un moment dat, au pătruns în fabrică

¹⁰⁶ Vezi A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 3, ff. 254-257, vol. 4, ff. 160-259.

¹⁰⁷ Vezi *ibidem*, vol. 4, ff. 118-120, vol. 5, ff. 60-84 și A.N.I.C., Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, ff. 18-23.

¹⁰⁸ A.N.I.C., fond Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, ff. 13-14. În jurnalul său, Ioan Hudiță a prezentat o altă variantă a intervenției generalului Nicolae Rădescu: în vederea organizării unei manifestații în Ploiești, la marginea orașului au fost oprite mai multe camioane, care aduceau muncitori din Capitală; în unul din aceste camioane se afla Ana Pauker – „Spre marea lor surprindere, când i-au dat jos din camioane și i-au dezarmat, au dat peste Ana Pauker, zice Rădescu, care conducea această trupă de șoc. Întrebată de ofițerul de jandarmi ce căuta în Ploiești, a avut nerușinarea să pretindă că plecau într-o plimbare pe Valea Prahovei. Dar bâtele și armele care le-au găsit asupra derbedeilor din aceste camioane, la ce vă serveau, dacă mergeați la plimbare? D-na Pauker a pus capul în jos și n-a mai scos o vorbă. După ce li s-au luat declarațiile de rigoare și li s-a confiscat armamentul, au fost puși în libertate și expediați în Capitală” (Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 379). Ne este greu să credem că discuția din Consiliul de Miniștri s-a purtat în acești termeni. Nu numai că stenograma ședinței consemnează alte date, dar nici în dosarul din posesia premierului (dacă acesta s-a păstrat complet), despre care amintește Hudiță, nu am găsit un asemenea document (multe documente provenite de la Cabinetul premierului au fost confiscate, după demisia lui Nicolae Rădescu, și se găsesc în dosarul său de urmărire informativă, vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 121, vol. 4 și 5).

Metode folosite de FND pentru mobilizarea la manifestații...

muncitori înarmați, aduși din alte întreprinderi bucureștene, conduși de ministrul Gheorghe Gheorghiu-Dej și de Gheorghe Apostol; în altercație, a fost împușcat Gheorghe Apostol, secretarul general al Confederației Generale a Muncii¹⁰⁹.

Alegerile comitetului de fabrică la „Malaxa” s-au soldat cu înfrângerea vechii conduceri. Rezultatul votului a fost următorul: „4.500 pentru liberali-țărăniști și 700-750 pentru fenediști”¹¹⁰.

Așa cum se hotărâse în ședințele F.N.D., s-au convocat, din nou, manifestații, pentru ca „poporul” să ia atitudine¹¹¹. Pentru a da o importanță deosebită agitațiilor, s-a stabilit ca în toată țara să se desfășoare întruniri în ziua de 24 februarie 1945. Și de această dată, convocările au fost lansate pe un ton extrem de violent¹¹².

¹⁰⁹ Vezi pe larg desfășurarea evenimentelor la Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 200-208, Nicolae Pascu, *op. cit.*, pp. 231-236; în arhive, vezi, de exemplu, A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosarele nr. 12/1945 și 368/1945, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079.

¹¹⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12079, f. 270.

¹¹¹ Într-un stil alert, în puține cuvinte, Adriana Georgescu, secretara generalului Nicolae Rădescu la Ministerul Afacerilor Interne, redă tensiunea acelor zile și tragismul lor: „Comuniștii fac manifestații aproape zilnic. Membrii comitetelor sindicale nu sunt aleși prin vot secret, ci prin ridicarea mâinii. În uzine, muncitorii au protestat, cerând votul secret. Comuniștii au chemat atunci, ca să asiste la votul prin ridicarea mâinii, niște agitatori înarmați. Muncitorii nu au arme și, chiar dacă ar avea, ar fi inutil. Pe străzi, trec în sus și în jos patrule sovietice. Armata Română e pe front. Partidul comunist, acoperit de Armata Roșie, poate să acționeze după bunul plac. După ce comitetele sindicale au fost remaniate prin acest procedeu democratic, intră în joc teroarea. Muncitorii cu trei absențe la manifestații sunt dați afară fără preaviz. Camera muncii amână *sine die* toate reclamațiile și dreptul la grevă a fost abolit, fiindcă «țara este în stare de război și lucrează pentru armată». «Lucrează pentru armată...» Muncitorii sunt târâți de mai multe ori pe săptămână la diferite manifestații, ca să ceară alt guvern și moartea reacțiunii. «Reacțiune» înseamnă tot ce nu este comunist. La ședințele Consiliului de Miniștri, comuniștii din guvern își neagă responsabilitatea în crearea acestui «stat în stat». Iar postul de radio comunist «România liberă» cere zilnic «democratizarea» armatei, aceeași armată citată în ordinele de zi ale mareșalului Stalin» (Adriana Georgescu, *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București*, ediție îngrijită de Micaela Ghișescu, prefață de Monica Lovinescu, București, Editura Humanitas, 1992, p. 35).

¹¹² Iată, de exemplu, câteva pasaje din „chemarea” lansată de Apărarea Patriotică, Organizația Capitalei și Județului Ilfov: „Cetățeni, bandiții legionari, slugile lui Hitler, împreună cu bestiile reacționare, au făcut din nou să curgă sângele luptătorilor pentru libertate.

Ei au tras asupra delegaților Confederației Generale a Muncii, în frunte cu președintele ei, Gheorghe Apostol, a cărui viață este în pericol.

Răspunzător direct pentru evenimentele sângeroase și de o gravitate excepțională petrecute la Malaxa este generalul Rădescu, autorii morali și materiali ai atacurilor bestiale săvârșite împotriva muncitorilor sunt Maniu, Ilie Lazăr și ceilalți ațâțători reacționari, care fac jocul lui Hitler.

(...) Afară din guvern cu Rădescu și miniștrii reacționari!

Jos fasciștii, moarte lor!

Faceți zid în jurul organizațiilor democratice, în jurul conducătorilor voștri!

Predați Tribunalului Poporului pe asasinii!

Luptați pentru un Guvern F.N.D.” (A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1945, f. 14).

Cea mai importantă manifestație s-a desfășurat în Capitală și a constituit obiectul de analiză al unor studii, pe baza documentelor de arhivă¹¹³. Pentru a nu relua informații deja cunoscute, vom face doar câteva precizări. Autoritățile erau informate despre ceea ce urma să se petreacă, iar măsurile de pază la o serie de instituții din Capitală au fost sporite¹¹⁴. La Ministerul Afacerilor Interne, paza a fost întărită, iar pentru ca lucrurile să nu degenereze a fost trimis la fața locului un procuror militar.

Manifestanții convocați în Piața Națiunii, după audierea unor discursuri, au străbătut străzile până în fața Palatului Regal și a Ministerului Afacerilor Interne. Pe traseu, în dreptul Prefecturii Poliției Capitalei, din cauza panicii create de explozia unui camion, din mulțime s-au tras spre clădire câteva salve de pistol¹¹⁵. În Piața Palatului, în timp ce manifestația decurgea pașnic, s-a tras în plin asupra cetățenilor din unele blocuri adiacente pieței („Generală” și „Boteanu”). Pentru că grupuri de demonstrații au încercat să pătrundă în forță în curtea Ministerului Afacerilor Interne, trupele care păzeau instituția, la comanda procurorului militar, după somațiile legale, au tras câteva salve în aer, neproducând victime¹¹⁶. Totuși, în piață au fost morți și răniți dintre manifestații. Cercetările din acele zile au dus la concluzia că gloanțele extrase din corpurile victimelor nu aparțineau armatei și că ar fi provenit de la rafalele trase din clădirile care înconjurau piața.

Un document din arhiva Comandamentului Militar al Capitalei dezvăluie faptul că în București, pentru pregătirea acestei manifestații, Partidul Comunist „a împărțit arme, 5-6.000 de pistoale la proprii membri, în afara cadrelor înarmate ale Uniunii Patrioților”¹¹⁷. În plus, documentul menționa: „La o fabrică de textile, comuniștii nu au putut împărți decât 30 pistoale, întrucât majoritatea lucrătorilor au refuzat să le primească.

Foarte mulți lucrători din cei duși la Piața Națiunii au fugit spre casă.

Toate sindicatele au ordonat ca muncitorii să fie mobilizați și gata de orice acțiune”¹¹⁸.

Datorită experienței acumulate, metodele folosite de reprezentanții F.N.D. pentru mobilizarea la manifestații s-au schimbat. De exemplu, pentru că mulți dintre cei convocați se pierdeau pe traseu, neajungând la locul mitingului, pentru manifestația din 24 februarie organizarea a fost mai drastică: în fabrici muncitorii „au fost strânși cu forța și încolonați”, iar la plecare un delegat al F.N.D. „a luat în primire câte șapte

¹¹³ Dinu C. Giurescu, *Din documentele guvernării generalului Nicolae Rădescu. Evenimentele de la 24 februarie 1945*, în „Arhivele totalitarismului”, anul II, nr. 1-2, 1994, pp. 196-205 și *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, pp. 225-246. O serie de documente au fost publicate în *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 276-280. Vezi și Nicolae Pascu, *op. cit.*, pp. 239-241, Oana Ionel, *Lotul „24 februarie 1945”. Propagandă și înscenare judiciară*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, Anul III, nr. 1 (5)/2010, pp. 149-182, *Florea Olteanu: un procuror incomod*, interviu de Georgeta Pop, București, Fundația Academia Civică, 2011.

¹¹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 769, vol. 9, ff. 124-126.

¹¹⁵ A.M.R., fond Microfilme, rola F II-3-234, c. 357.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Idem, fond Comandamentul Militar al Capitalei, dosar nr. 2063, f. 74.

¹¹⁸ *Ibidem*.

lucrători”, de care trebuia să aibă grijă pe parcursul demonstrației¹¹⁹. Conform unei note informative, la C.A.M. „funcționarii au fost scoși cu mare greutate din birouri, iar [pentru] cei ce n-au vrut au fost întocmite tabele și au fost amenințați”¹²⁰.

În seara aceleiași zile, asupra manifestațiilor care și-au exprimat adevărată față de Rege și premier s-au tras în plin focuri de pistol automat. Acest episod a fost consemnat doar în procesele-verbale ale procurorilor militari¹²¹, fiind uitat după instaurarea guvernului Groza (nu a făcut obiectul nici unei anchete).

Propaganda făcută înaintea zilei de 24 februarie 1945 a avut și efectul invers: salariații care nu doreau să participe la manifestație, dar încercau să evite eventualele consecințe, în ziua respectivă au lipsit nemotivat de la serviciu¹²² sau și-au luat concediu.

În provincie, metodele de presiune ale Frontului Național Democrat au fost mult mai vizibile. De exemplu, după terminarea programului de lucru, muncitorii erau blocați în întreprinderi până în momentul în care ajungeau delegații comuniști să-i ducă, obligatoriu, la manifestație.

Rezidența S.S.I. Galați făcea un raport despre manifestația din 24 februarie din oraș, în condițiile în care însuși comandantul Poliției, impus de F.N.D., contribuia activ la mobilizarea muncitorilor: „Chestorul Poliției locale, Sandu Teodorescu, muncitor la Atelierele C.F.R. din localitate, a pus sub supraveghere toate ieșirile Atelierele C.F.R. cu gardieni publici, pentru a împiedica astfel plecarea lucrătorilor acestor ateliere și a-i forța de a lua parte la manifestație. La fel a procedat și cu alte întreprinderi, mulți muncitori fiind amenințați și târâți cu de-a sila pentru a manifesta împotriva Domnului General Rădescu și a Guvernului”¹²³.

Și la Râmnicu Sărat fusese convocată o adunare, într-o sală din oraș. Aceasta trebuia precedată de o manifestație de stradă a muncitorilor, care să ceară instaurarea unui guvern F.N.D. Cu o zi înainte, șeful organizației locale a Partidului Comunist, Marin Gheorghiu-Călugăru, a anunțat că toți muncitorii sindicalizați erau obligați să participe la manifestație¹²⁴. La A.P.A.C.A. și la Manufactura de Tutun C.A.M. apelul a fost respins de către muncitori, pe motiv că ei „lucrează pentru armată, de care sunt plătiți, și că nu au revendicări de natură politică de făcut și că revendicările de ordin profesional le vor ridica înăuntrul instituției la care lucrează, nu pe străzile orașului”¹²⁵. În această situație, Marin Gheorghiu a proferat amenințări: „își dă seama că are de-a face cu un cuib legionar, pe care-l va desființa și că își va nota pe cei care vor lipsi de la manifestație, propunându-i pentru deportare”¹²⁶.

După toate aceste discuții, în ziua și la ora stabilite pentru manifestație, lucrul a încetat în toate întreprinderile din Râmnicu Sărat, iar peste tot s-au pus santinele, pentru

¹¹⁹ A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 205.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ Vezi *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 276-283.

¹²² A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 97/1945, f. 205.

¹²³ *Ibidem*, f. 206.

¹²⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 5, f. 66.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*.

ca muncitorii să nu plece până la venirea delegaților care trebuiau să-i ducă la locul mitingului. În aceste condiții, o parte a lucrătorilor din cele două întreprinderi au fugit, prin spărturile din gardurile de incintă.

La Manufactura de Tutun C.A.M., în momentul în care Marin Gheorghiu și-a făcut apariția, pentru a prelua muncitorii, „a fost întâmpinat în apropierea fabricii de un grup de circa 30-40 muncitoare de la acea Manufactură, care l-au insultat, spunându-i că ele nu vor să meargă la manifestație deoarece au bărbații sau fiii pe front și nu înțeleg să manifesteze contra armatei. Devenind din ce în ce mai agresive, d-l Marin Gheorghiu-Călugăru și însoțitorii d-sale – între care și d-l Todirașcu, hamal la Manufactura de Tutun Belvedere din București – au fost nevoiți să se retragă”¹²⁷. În consecință, A.P.A.C.A. și C.A.M. nu au fost reprezentate de nici un muncitor.

Manifestația propriu-zisă s-a desfășurat cu participarea a circa 100 persoane, în sala unui cinematograful din oraș. Șeful comunist a vorbit despre necesitatea instaurării unui guvern al F.N.D. și a denunțat autoritățile, care ar fi împiedicat muncitorimea să participe la adunare. După discursurile din sală, manifestații au fost oprite în fața cinematografului, unde Marin Gheorghiu a vorbit din nou, „înfierând pe cei care nu au luat parte la manifestație și arătând că numai cetățenii conștienți ai Râmnicului au fost prezenți”¹²⁸.

Informat despre modul în care s-au desfășurat manifestațiile în țară, generalul Nicolae Rădescu a reacționat prompt – a pronunțat un discurs deosebit de curajos, transmis, seara, la postul național de radio: „Frați români!

Cei fără neam și fără Dumnezeu, așa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în țară și s-o înece în sânge. O mână de inși, conduși de doi venetici, Ana Pauker și ungurul Luca, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviți.

Acest neam, care a știut întotdeauna cum să-și apere ființa, nu de câțiva neisprăviți se va lăsa acum îngenunchat.

Sub masca democrației, democrație pe care, la fiecare pas, o calcă în picioare, aceste fioroase hiene nădăjduiesc să ajungă în stăpânirea țării. Sunt nenumărate blestematele lor fapte, pe tot cuprinsul țării (...)

Sufletul negru al celor fără neam și Dumnezeu trebuia, însă, să se încarce cu noi păcate.

Acestea sunt faptele, aceștia sunt oamenii!

Putem, însă, să ne mulțumim numai să constatăm acest lucru, fără ca să ne vină atunci pedeapsa de la Dumnezeu?

Fără îndoială că nu; ca un singur om trebuie să ne ridicăm și să facem față primejdiei.

Eu și cu armata ne vom face datoria până la capăt.

Fiți și voi, cu toții, la posturile voastre”¹²⁹.

Pentru că a îndrăznit să denunțe încercarea de lovitură de stat a F.N.D., discursul generalului Rădescu a fost cenzurat de Comisia Aliată (sovietică) de Control,

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *România. Viața politică în documente, 1945*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 149-150.

nefiind publicat în ziare sau redifuzat de postul de radio¹³⁰. Era vorba despre o intervenție flagrantă în politica internă a României, prin telegrama transmisă de la București punându-se în vedere Comisiilor Aliate din țară să vegheze ca alocuțiunea premierului să nu apară nicăieri în presă și să nu fie difuzată sub nici o formă.

Discursul generalului Rădescu a fost multiplicat și răspândit clandestin în mai multe locuri din țară. Această situație este reflectată de documentele emise de autoritățile statului (Inspectorate de Poliție), care nu fuseseră informate despre cum să procedeze, pentru că ordinul de cenzură era emis de Comisia Aliată (sovietică) de Control și nu de Ministerul Afacerilor Interne.

De exemplu, la Turnu Severin, discursul a fost tipărit „pe foi volante trase la litograf, sub semnătura gazetei «Independența Provinciei»”¹³¹. Pentru Poliția locală acest lucru nu a reprezentat o ilegalitate, dar, din ordinul împuternicitului Comisiei Aliate de Control, a oprit răspândirea tipăriturii și a informat Inspectoratul Regional de Poliție Craiova. La rândul său, această instituție a transmis la Turnu Severin „că nu se poate opri de nimeni difuzarea discursului Primului Ministru al Țării, cu atât mai mult cu cât a fost rostit la radio”¹³².

La Craiova, colonelul Voroișilov, din Comandamentul Militar Sovietic, l-a convocat pe chestorul Poliției la sediul Comisiei Aliate (sovietice) de Control și a dispus închiderea tipografiei „Ramuri”, pentru că „a tipărit manifeste ale Partidului Liberal fără a avea în prealabil aprobarea Comisiei Aliate de Control”. Chestorul a explicat că „afișele sunt difuzate de conducerea Partidului Liberal și nu cuprind decât extrasul discursului d-lui General Rădescu, Prim Ministru, difuzat la radio, fără nici un fel de provocare”, dar nu a avut câștig de cauză. Colonelul Voroișilov „a cerut d-lui Secretar al Chesturii Craiova să dea în judecată pe cei ce au împrăștiat aceste manifeste”¹³³.

La 25 februarie, discursul premierului a fost citit în cadrul unei manifestații a studenților la Sibiu, organizată pentru a milita pentru „un guvern Maniu-Brătianu-General Rădescu” și contra F.N.D. și terorii¹³⁴.

La Buzău, în ziua de 26 februarie 1945, un ofițer sovietic, reprezentant al Comisiei Aliate de Control din localitate, a convocat „toți redactorii responsabili ai ziarelor din acel oraș, cu care ocazie li s-a pus în vedere acestora de a nu da publicității nici un articol sau comentariu în legătură cu discursul D-lui Prim Ministru, care a fost radio-difuzat în seara zilei de 24 februarie a.c.”¹³⁵.

În ciuda tuturor evidențelor (și a documentelor întocmite la fața locului de procurorii militari), incidentele din timpul manifestațiilor și discursul premierului au constituit motivele declanșării unor campanii de presă de o violență nemaîntâlnită. Era limpede că guvernul de coaliție nu mai putea lucra, iar propaganda comunistă realizase ceea ce urmărea de multă vreme: inducerea ideii că ordinea în țară nu putea fi menținută, cu repercusiuni asupra desfășurării acțiunilor militare de pe front. În ultima

¹³⁰ *Un sfert de veac de urmărire...*, pp. 285-286.

¹³¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8865, vol. 4, f. 270.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*, vol. 5, f. 88.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. 4, f. 271.

¹³⁵ *Ibidem*, vol. 5, f. 109.

ședință a guvernului, Constantin Bébé Brătianu, ministru liberal, făcea o paralelă între motivele demisiei premierului Sănătescu și dorința forțelor de stânga ca generalul Rădescu să facă același lucru: „Este o chestiune foarte simplă: noi cu toții am fost de acord ca domnul general Sănătescu să prezinte Regelui demisia guvernului. A fost o carență a autorității de stat și noi am fost gata și am demisionat, dacă primul-ministru a înțeles să facă lucrul acesta.

Astăzi, dv. cereți demisia guvernului, pentru că domnul prim-ministru încearcă să restabilească autoritatea de Stat.

Ei bine, domnilor, tocmai de aceea a plecat domnul general Sănătescu, pentru că era o carență a autorității de stat. Și pentru că domnul prim-ministru vrea să facă acest lucru, i se răspunde: să demisioneze, tocmai atunci când, cu toții, trebuie să-l ajutăm”¹³⁶.

Cu toate că situația din România era foarte dificilă, Comisia Aliată (sovietică) de Control nu a luat nici un fel de atitudine pentru a încerca deblocarea crizei. Reprezentanții englezi și americani în Comisie au insistat în mod repetat pe lângă generalul Vinogradov asupra menținerii unui cabinet de coaliție, atunci când devenise clar că divergențele dintre partidele politice duceau, inevitabil, la destrămarea guvernului¹³⁷. Generalul Nicolae Rădescu, în notițele sale de la puțin timp după derularea evenimentelor, consemna concluziile discuțiilor cu reprezentanții U.R.S.S. din Comisia Aliată (sovietică) de Control: „Am încercat, în repetate rânduri, să-i conving că sistemul acesta de a susține pe comuniști, nesocotind celelalte partide și lăsând să se producă acte de adevărată anarhie, nemulțumește adânc masele mari ale populației și împiedică apropierea între cele două popoare, pe care noi toți o dorim. Totul a fost zadarnic. Pentru membrii comisiei de control ruse, poporul se mărginea la cele câteva zeci de mii de muncitori care susțineau pe comuniști. Generalul Vinogradov a avut într-o zi sinceritatea să-mi spună: «Dumneavoastră trebuie să înțelegeți că noi pentru comuniști avem simpatie»”¹³⁸.

Evenimentele ulterioare se cunosc: sosirea în țară a trimisului Moscovei, Andrei I. Vâșinski, care a impus Regelui schimbarea șefului guvernului și numirea lui Petru Groza în funcția de prim-ministru. Era vorba, de fapt, de o schimbare radicală: noul prim-ministru nu mai era o persoană desemnată de Rege, după consultări cu partidele politice, iar membrii guvernului nu mai reprezentau voința majorității populației, ci doar unele formațiuni politice minore.

Concluzii

Pe lângă unele rapoarte transmise de unitățile de Poliție și de Jandarmerie, între documentele adunate la biroul premierului Rădescu se află câteva scrisori, primite de la personalități politice sau oameni simpli, în care se relata despre situația din țară. Aceste

¹³⁶ A.N.I.C., fond Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680/15, f. 101-102.

¹³⁷ Vasile Vesa, *Conferința de la Yalta și instaurarea guvernului condus de Petru Groza*, în „6 martie 1945. Începuturile comunizării României”, București, Editura Enciclopedică, 1995, pp. 41-48. Vezi și o analiză minuțioasă la Dinu C. Giurescu în *Gvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, pp. 266-286 și 334-344.

¹³⁸ *Un sfert de veac de urmărire...*, p. 75.

informații erau în contradicție flagrantă cu propaganda F.N.D. din presă și redau adevărul: adeziunea slabă a cetățenilor la programul organizațiilor de stânga, teroarea resimțită de populație față de propaganda agresivă, încrederea în capacitatea generalului Nicolae Rădescu de a se opune comuniștilor.

Transcriem o asemenea scrisoare, trimisă președintelui Consiliului de Miniștri de „un simplu muncitor manual”, la 22 februarie 1945: „Excelență, în calitatea mea de bun român, deși simplu muncitor manual, vă aduc la cunoștință în câteva rânduri dorințele și necazurile bunilor fii ai acestei națiuni, adică 95%.

Sunteți rugat fierbinte de întreaga națiune conștientă să ne salvați cum veți și Țara căreia i-am jurat odată credință, să nu credeți cumva căci toți câți zbiară pe stradă sunt blestemați roșii, sunt majoritatea oameni de treabă, care sunt duși cu forța la manifestații, sub amenințarea că vom fi dați pe mâna G.P.U-lui și exilați în Siberia. Oare credeți că aceasta e o democrație? Suntem amendați dacă nu mergem cu șefii, adică cei ce au fost în pușcării, vor mâine să ne fie conducători de țară. Suntem abonați cu forța la ziarul «Scânteia», care nu ne spune altceva decât de ce a fost Stalin și Lenin sau Marx C. (sic!)

Cu toții suntem alături de Țară și Tron, oricând vă stăm la îndemână. Nu lăsați din mână cârma Națiunii. F.N.D-ul vrea să ne transforme țara în republică sovietică, cu colhozuri și nimic pentru noi: să facă asta la ei. De ne veți vindeca de acest cancer, rugăm pe Domnul să vă fie de-a pururi sănătos, iar de ne veți lăsa pe mâna sălbaticilor, vom blestema și țărâna în care vă veți odihni. «Mai bine să cădem cu toții decât să fim vânduți de lașitate». Pot să am răspuns tot pe această cale”¹³⁹.

În ședințele Consiliului F.N.D. de la începutul lunii februarie 1945, se dezbătea problema numărului mic de aderenți. Pentru a-și atinge ținta de a prelua în cel mai scurt timp puterea, multe din metodele adoptate de organizațiile de stânga pentru mobilizare la manifestații au fost ilegite, prin forțarea salariiților să li se alătore.

Cele mai importante pârghii au fost organizațiile sindicale, controlate de Partidul Comunist, la care lucrătorii aderau, de multe ori, din cauza presiunilor exercitate asupra lor. Acestea erau de ordin material: salariații nu puteau să-și procure alimente sau îmbrăcăminte de la magazinele întreprinderilor, dacă nu făceau dovada apartenenței la sindicat. Odată înscrisi în sindicate, erau obligați să urmeze întocmai indicațiile liderilor impuși de F.N.D., presiunea cea mai însemnată fiind pentru implicarea în lupta politică.

Reprezentanți ai F.N.D. erau trimiși în întreprinderi cu scopul de a convoca salariații, iar dacă aceștia șovăiau, îi amenințau cu concedierea sau cu reducerea salariilor și a bonusurilor. În plus, pentru că liderii comuniști erau conștienți de slaba aderență sinceră a cetățenilor la ideile lansate, cu prilejul demonstrațiilor existau delegați, care aveau sarcina de a însoți participanții și a-i supraveghea. Pentru că o parte din salariați găseau modalități de a se sustrage participării la manifestații (lipseau nemotivat de la serviciu, își luau concediu în zilele stabilite pentru demonstrații, fugeau din întreprinderi sau se ascundeau înainte de încolonarea pentru deplasarea spre locul mitingurilor, fugeau pe traseu până la locul stabilit etc.), numărul delegaților din partea F.N.D. care se ocupau cu supravegherea a crescut, spre sfârșitul guvernării Rădescu ajungând la o

¹³⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 121, vol. 4, f. 173.

proporție de un activist la șapte participanți. Acești activiști asigurau desfășurarea mitingurilor conform planurilor organizatorilor, pedepsindu-i pe cei care, de exemplu, îndrăzneau să scandeze alte lozinci față de cele stabilite (erau considerați reacționari și arestați de gărzile înarmate comuniste). În plus, presa afiliată organizațiilor F.N.D. prezenta „exprimarea voinței poporului” peste tot în țară, adică dorința maselor de a fi conduse de un guvern de stânga, măbind exagerat numărul de participanți la manifestații.

Propaganda mincinoasă și agresivă a F.N.D. se desfășura și în mediul rural. Țăranii erau instigați să-și împartă singuri pământurile moșierilor, în multe locuri acest fapt petrecându-se cu sprijinul muncitorilor aduși din orașe. Se realiza, astfel, „înfrățirea” dintre muncitori și țărani. Precauți, conducătorii F.N.D. făceau propagandă în sate prin intermediul organizației Frontul Plugarilor, cu scopul de a masca implicarea comuniștilor în rezolvarea chestiunii agrare, pentru că spaima cea mai mare era față de organizarea colhozurilor, după model sovietic.

Datorită virulenței de limbaj și a metodelor agresive de propagandă și acțiune, nu în puține locuri din țară organizațiile de stânga erau comparate cu Mișcarea Legionară. Era exact reversul propagandei: se milita împotriva așa-zisilor fasciști, legionari, reacționari, dar metodele adoptate semănau mult tocmai cu ale mișcărilor extremiste de dreapta.

Manifestațiile organizate de comuniști în scopul producerii de tensiuni și, apoi, a înlăturării guvernului Rădescu au fost deosebit de numeroase, mai ales în lunile ianuarie și februarie 1945. Ele s-au desfășurat în majoritatea orașelor din țară, au fost însoțite de o propagandă deosebită (realizată prin presa organizațiilor componente ale F.N.D.) și au întâmpinat, în multe locuri, o rezistență slabă din partea autorităților. În urma cererilor abuzive ale Comisiei Aliate de Control, forțele de ordine din țară au fost, treptat, mult diminuate, prin desființarea unor unități sau trimiterea lor pe front. S-au creat, astfel, premisele unei riposte ineficiente, în fața agitațiilor declanșate de agenții comuniști. Scopul principal a fost atins: impunerea ideii că în România nu putea fi liniște (necesară sporirii producției și continuării efortului de război) decât dacă se îndeplinea „voința poporului”, adică instalarea unui guvern al Frontului Național Democrat.

Raluca Nicoleta SPIRIDON

Învățământul din România în date statistice

1948-1968

Education in Romania as Reflected in Statistics (1948-1968)

At the end of the 1960s, statistical data were drawn up, possibly as a response to external requests coming from international organizations, such as the World Bank, concerned with the economic and social development of the states that intended to become members. The work "Education and Culture in the Socialist Republic of Romania", from which we have extracted statistical data, was written at the Directorate of Statistics. We have displayed a critical approach of the data.

After the Second World War, as a result of a change that had occurred in social politics, reaching a high educational and cultural level was a major target for all the States, including those that had embraced the communist paradigm and those that had implemented policies on social distribution of the national income. For that reason, statistical data mirrored an impressive evolution. Illiteracy, school abandonment and failure to follow the courses of a high school no longer occurred as social phenomena. The number of students increased significantly, as a result of social reforms. Among the major changes that occurred in the communist states, one could notice the development of technical education, politicising all the forms of education as well as social and political punishment for being admitted to higher education programs.

Etichete: educație, analfabetism, regim comunist, statistică,
învățământ, România

Keywords: education, illiteracy, communism, statistics,
Romania

La finalul anilor '60, anumite situații statistice au fost întocmite, posibil, ca urmare a unor solicitări externe venite din partea unor organisme internaționale, cum ar fi Banca Mondială, preocupate de nivelul de dezvoltare economico-socială al statelor care intenționau să devină membre.

Lucrarea *Învățământul și cultura în Republica Socialistă România* din care am extras datele statistice, aparține unui colectiv de la Direcția Centrală de Statistică, elaborarea planului tematic, îndrumarea și coordonarea întregii lucrări fiind asigurate de: lectorul universitar Marinache Vasilescu, director general adjunct al Direcției Centrale de Statistică, și dr. Iosif Ferenbac, directorul Direcției statisticii populației, sănătății, învățământului și culturii. Sunt menționați pentru aportul însemnat la întocmirea

lucrării, Gheorghe Lungu, director adjunct și Maria Firică, șef serviciu, Maria Badiu, Felicia Ioniță, Elena B. Rădulescu și Mihail Uivari. Coordonarea și redactarea generală a lucrării a fost efectuată de dr. Constantin Ionescu, Director General al Direcției Centrale de Statistică. Lucrarea a fost clasificată ca fiind de uz intern, editată în București în iulie 1969.

Raportările statistice s-au făcut la nivelul anului școlar 1968/1969, cu repere de referință anii 1950/1951 și 1938/1939, iar în ceea ce ne privește vom încerca să abordăm critic aceste date. În privința învățământului de cultură generală s-a estimat faptul că: „la începutul anului școlar 1968/1969 au fost înscriși în școlile generale și liceele de cultură generală un număr de 3,3 milioane elevi, de peste 2 ori mai mulți decât în anul școlar 1938/1939 și de 1,8 ori mai mulți față de 1950/1951”¹.

Datele statistice sunt impresionante dacă facem comparație cu realizările României de până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. După recensământul din 1930, „din cei 8 213 592 știutori de carte, 85% aveau numai instrucție primară (indiferent de numărul claselor absolvite). Numărul mare al neștiutorilor de carte în totalul populației țării (43%) situa România pe unul din ultimele locuri în Europa, mult în urma Franței, unde numărul știutorilor de carte era de 94,6%, a Cehoslovaciei (92,6%), a Belgiei (92,5%)”².

Până la al Doilea Război Mondial, abandonul școlar încă din faza educației primare obligatorii și imposibilitatea, din cauza taxelor, de a urma cel puțin o educație secundară (liceul) nu a fost o situație particular românească³. România avea însă chiar și după recensământul din 1948, în condițiile în care ponderea neștiutorilor de carte scăzuse anual față de 1930, un procent însemnat al acestora, mai precis 23,1% însemnând o populație de 3 197 278⁴. Dar, în orice caz, măsurarea realizărilor prin cronologie se cuvine a fi nuanțată deoarece extinderea cheltuielilor colective de către guvernele din Europa postbelică – fie a celor care au urmat paradigma comunistă, fie, în celălalt caz, a celor care au schimbat natura și funcția statului, accentuând latura sa providențială „a marcat o ruptură cu epoca în care se gândea că sacrificiul progresului social era o necesitate a progresului economic”⁵. Conform istoricului Tony Judt „anticipând nevoile noii generații și ca parte a unui ciclu mai amplu de reforme sociale,

¹ Coordonator, dr. Constantin Ionescu, Marinache Vasilescu, dr. Iosif Ferenbac, Gheorghe Lungu, Maria Firică, Maria Badiu, Felicia Ioniță, Elena B. Rădulescu și Mihail Uivari, *Învățământul și Cultura în Republica Socialistă România, Date Statistice*, Uz Intern, București, iulie 1969, pp. V-XI, inventariată în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 3749, pp. V-XI.

² Ion Alexandru, *Recensămintele României*, București, Editura Meronia, 2007, pp. 62-63.

³ În Europa „până în anii '50, majoritatea copiilor mergeau la școală până la 12-14 ani. În multe locuri, educația primară obligatorie introdusă la sfârșitul secolului al XIX-lea era aplicată sporadic – copii de țărani din Spania, Italia, Irlanda și Europa de Est precomunistă abandonau școala, aproape întotdeauna, la începutul toamnei, primăvara sau vara. Educația secundară rămânea un privilegiu rezervat clasei de mijloc și celei superioare. În Italia postbelică, mai puțin de 5% din populație avea studii liceale” (Tony Judt, *Epoca Postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 362).

⁴ Ion Alexandru, *op. cit.*, p. 101.

⁵ Francis Dénier, *Istoria politicilor sociale. Europa, sec. XIX-XX*, Iași, Editura Institutul European, 1998, p. 86.

guvernele din Europa postbelică au introdus schimbări majore în învățământ. În Marea Britanie, școala a devenit obligatorie până la 15 ani (1947) și mai târziu până la 16 ani (1972). În Italia, unde copiii abandonau studiile la 11 ani în primii ani postbelici, școala a devenit obligatorie până la 14 ani în 1962. Între 1959 și 1969, numărul elevilor italieni s-a dublat. În Franța, care număra în 1950 doar 32 000 *bacheliers* [absolvenți de liceu cu examen de bacalaureat *n. n.*], proporția a crescut de peste cinci ori în numai două decenii: în 1970, posesorii unei diplome de bacalaureat reprezentau 20% din segmentul lor de vârstă”⁶.

În contextul schimbării politicilor sociale, după al Doilea Război Mondial, asigurarea unui nivel educativ și cultural cât mai înalt a fost un obiectiv al tuturor forțelor politice, nu în mod singular al Partidului Comunist. Partidele istorice – Național Țărănist⁷ și Liberal⁸ aveau foarte bine enunțate în Manifestele Program, direcții de

⁶ Tony Judt, *op. cit.*, p. 362.

⁷ În Manifestul-Program al P.N.Ț. din anul 1945 – Capitolul VI – Cultura Publică prevedea: „O imediată și adâncă acțiune de ridicare culturală a maselor va trebui să fie grija cea dintâi a unei guvernări democratice. Statul va suporta în cea mai largă măsură cheltuielile de educare a copiilor și de buna lor dezvoltare fizică, dându-li-se haine, cărți, rechizite și cantină gratuit celor săraci. Se vor organiza biblioteci populare și cămine culturale în toate satele. Învățământul primar se va bucura de cea mai mare atenție, el va fi reformat, imprimându-i-se un caracter practic regional. În acest scop și învățământul normal va fi dezvoltat în vederea pregătirii învățătorilor pentru noua școală primară. Învățământul tehnic, profesional, comercial, gospodăresc, rural, muncitoresc, etc. vor fi dezvoltate în același spirit. Învățământul secundar teoretic, care este cheia de boltă a întregului învățământ, va fi întărit prin pregătirea unui corp de elită. Universitățile și școlile de învățământ superior vor fi reorganizate ca să poată corespunde pe deplin misiunii lor în știință, tehnică, artă, precum și în formarea de profesioniști. Se va face reeducarea tineretului universitar, în spiritul generos al marilor idealuri democratice și în interesul statului. Se va revizui corpul profesoral universitar pentru a se stabili autoritatea morală și științifică a învățământului superior. Se va urmări stabilirea de legături culturale, științifice și artistice strânse cu U.R.S.S. și Națiunile Unite. (Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc din Banat – Timișoara, *Despre programul Partidului Național Țărănesc cu explicarea programului de Ion Mihalache – vicepreședinte și Iuliu Maniu – președintele Partidului Național-Țărănesc și lămuriri suplimentare de Octavian Metea, directorul ziarului „Vestul”, Timișoara, Tipografia Românească, 1945 în ACNSAS, fond Bibliotecă, Carte nr. 207, pp. 43-44).*

⁸ În Manifestul-Program al P.N.L., manifest întocmit în jurul datei de 7 iulie 1945 și care urma să fie difuzat în cadrul congresului partidului, la Problema Culturală se prevedea: „Partidul Național Liberal va lupta pentru răspândirea instrucției și educației în întreaga masă a poporului românesc, tinzând să asigure nivelul cultural și educativ cât mai ridicat. În acest scop va lupta pentru stăpînirea analfabetismului și pentru desăvârșirea personalității fiecăruia după propriile sale aptitudini. Partidul Național Liberal va da libertate învățământului tuturor acelor care se pot desăvârși prin propriile lor mijloace și va pune la dispoziția celor meritoși și nevoiași mijloacele materiale pentru desăvârșirea personalității lor, dând gratuitate completă de învățământ, creând cămine puse exclusiv la dispoziția celor lipsiți de mijloace și asigurând burse. În același spirit P.N.L. va sprijini înființarea de cămine culturale și biblioteci în orașe și la sate. Ținând seama de nevoile locale și generale, P.N.L. se va strădui să pună școala la îndemâna elevilor și studenților, creând școli tehnice profesionale și specializate în fiecare regiune, după structura economică a regiunii și înclinării dominate ale localnicilor. Construcția localurilor de școli va fi reluată, insistându-se asupra unei dotări complete cu material didactic modern. Învățământul primar va fi

acțiune în privința Problemei Culturale, comuniștii au avut însă o mult mai puternică forță organizatorică și de ce nu, determinare. Perioada 1944-1947 a fost una intermediară în care interesul special al Partidului Comunist pentru Ministerul Educației s-a concretizat prin „preluarea acestuia de către Ștefan Voitec, lider marcant al P.S.D., partid ce se va transforma într-o formațiune dirijată de comuniști iar problema transformării corpului profesoral într-o unealtă a noului regim a fost stabilită ca obiectiv de primă importanță”⁹.

Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învățământului¹⁰, emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale a marcat restructurarea învățământului românesc, după preluarea puterii de către comuniști, în sensul: organizării exclusive de către stat, politizării excesive, impuse la toate vârstele școlarității (inclusiv grădiniță), formele și specialitățile de învățământ, naționalizării tuturor școlilor particulare și mai ales confesionale¹¹, a unei centralizări a procesului de învățământ la nivelul programelor școlare și a metodelor de predare.

În România, promovarea accesului la învățământ a reprezentat nu numai un obiectiv de politică socială dar și unul politic în măsura în care afirmarea acestui din urmă rol se regăsește înscris în Decretului nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învățământului - „educarea tineretului în spiritul democrației populare”¹² precum și în discursurile comuniștilor români referitoare la acest subiect. Un obiectiv major al politicii educaționale promovate de comuniști a fost reprezentat de alfabetizare, declanșată în 1946 și declarată ca finalizată în 1956. Aceasta s-a adresat și generațiilor anterioare care abandonaseră școala. Parte a eforturilor modernizatoare de ridicare a nivelului de educație, posibilitatea reluării studiilor după depășirea vârstei de școlarizare a existat încă din 1904 prin intermediul funcționării școlilor sau cursurilor pentru adulți ca instituții de învățământ popular¹³.

obligatoriu și gratuit. *Învățământul complementar – o completare a școlii primare, va trebui să aibă un caracter tehnic și profesional, ținându-se seama de caracteristicile fiecărei regiuni.* Se va da o deosebită atenție învățământului agricol și al mijloacelor tehnice agricole. Învățământul secundar și superior va căuta să selecționeze elitele intelectuale, evitându-se crearea unui proletariat intelectual, îndreptând către îndeletniciri practice pe cei inapți de munca intelectuală. Corpul didactic de toate gradele va trebui să fie recrutat exclusiv după criteriul meritului și pregătirii de specialitate. El va fi pus în situația morală și materială de a-și îndeplini cât mai complet și efectiv menirea lui. Mișcarea culturală cuprinzând dezvoltarea artelor și studiilor tehnice va trebui sprijinită și răspândită cât mai larg” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 4013, ff.176-177).

⁹ Florian Banu, *Câteva considerații privind restructurarea sistemului de învățământ în primul deceniu de existență al R.P.R. în Ilie Popa (coord.), Experimentul Pitești – Opresiunea culturii tradiționale române în timpul dictaturii comuniste*, Pitești, Fundația Culturală „Memoria”, 2007, p. 250.

¹⁰ „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

¹¹ Prevederile art. 35 din Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învățământului erau întărite și de publicarea în aceeași zi a Decretului nr. 176 pentru trecerea în proprietatea Statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional (vezi pe larg Florian Banu, *op. cit.*, p. 251).

¹² „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

¹³ „Școlile de copii mici, ca și cursurile de adulți, sunt întregiri aduse de curând trunchiului școlii primare care alcătuiește preocuparea legiuitorilor țării și a societății românești, încă din vremea

Conform raportărilor strict statistice, realizările din timpul perioadei comuniste destinate segmentului de vârstă¹⁴ (14 – 55 ani) au fost mai mari față de cele ale guvernelor din prima jumătate a secolului XX. Inerția populației care depășise însă vârsta propice școlarizării, prinsă în preocupările de zi cu zi și aflată la debutul perioadei de creștere industrială pentru a-i simți imediat binefacerile materiale¹⁵ va face imposibilă o evaluare a modului în care acest proces a ameliorat într-adevăr nivelul de educație. În orice caz, lichidarea analfabetismului a fost și o chestiune de schimbare a generațiilor în condițiile încadrării celor de vârstă școlară în învățământul primar, a creșterii numărului de persoane care urmau învățământul gimnazial, liceal și superior, și a scăderii progresive a impactului pe care procentul de analfabetism al generațiilor mai vârstnice îl vor avea asupra statisticii. Astfel, enunțarea ca obiectiv în Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma învățământului a „lărgirii și democratizării învățământului de bază pentru a cuprinde pe toți copiii de vârstă școlară, precum și pe neștiutorii de carte”¹⁶ și eforturile informale – organizațiile de partid și instituțiile de învățământ trebuiau să întreprindă măsuri pentru a-i încadra pe toți copiii de vârstă școlară în procesul de educație au făcut ca analfabetismul să nu se mai reproducă ca fenomen social. Deja, în anul școlar 1948/1949, fusese școlarizat în categoria învățământului elementar un procent de circa 92,1%¹⁷, în timp ce, recensământul din 1966 nu mai împarte populația între știutori și neștiutori de carte, semn că problema, cel puțin oficial, nu mai exista. Raportările se fac în funcție de gradul de instrucție „la 1 000 persoane în vârstă de 12 ani și peste această vârstă, existau 22 persoane cu studii superioare, 37 persoane cu studii medii de cultură generală și 78 persoane cu studii medii tehnice, profesionale și de meserii”¹⁸.

În statele comuniste, eforturile pentru generalizarea învățământului și a formării de tehnicieni au fost notabile. Decretul nr. 175 din 2 august 1948 stabilea următoarea structură a învățământului preuniversitar: învățământul preșcolar, pentru moment facultativ și organizat pentru copiii din grupa de vârstă 3-7 ani; învățământul elementar

Regulamentului Organic. Și unele și celelalte apar pentru întâia oară în Legea lui Spiru Haret ca așezăminte sociale facultative. Înfișarea școlilor de adulți s-a produs în urma întocmirii regulamentului și a programei analitice din 1904” (Anton Golopenția, *Opere Complete, vol. II, Statistică, Demografie și Geopolitică*, București, Editura Enciclopedică și Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 53).

¹⁴ Efectele alfabetizării asupra populațiilor mai vârstnice au fost evaluate de recensământul din 1956 care a indicat un număr de 1 472 082 neștiutori de carte, adică 10,1% din totalul populației de 8 ani și peste, din care 75 523 persoane știau să citească dar nu știau să scrie. Erau incluse în categoria știutorilor de carte, persoanele alfabetizate în perioada 1948-1955, aproximativ 1 900 000 de persoane (Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 124).

¹⁵ Pentru starea de spirit a locuitorilor satelor față de cursurile de alfabetizare - vezi pe larg Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura BIC ALL, 2005, pp. 330-331.

¹⁶ „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 177, Partea a-I-a/3 august 1948, pp. 6321-6355.

¹⁷ Dan Constantin Rădulescu, *Învățământul Românesc 1948 – 1989 – Între derivă și recuperare instituțional – funcțional* în <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf2/cv> 2006. 3-4.a06%20Radulescu-Constantin, consultat la data de 21 mai 2012.

¹⁸ Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 147.

de 7 ani, primele 4 clase fiind gratuite și obligatorii iar clasele 5-7 puteau fi urmate facultativ și învățământul mediu – liceele, indiferent de formă, urmând a fi unice în toată țara ca organizare, program, metodă de predare. Limba rusă era obligatorie din clasa a IV-a. Prin art. VIII-XV din același decret, învățământul mediu (liceal și profesional) avea o durată de 4 ani și avea următoarea clasificare: licee teoretice, licee pedagogice, licee tehnice și școli profesionale.

Trecerea prin Decretul nr. 175 din 2 august 1948 pentru reforma Învățământului, de la un învățământ primar obligatoriu și gratuit, cu o durată de 7 ani, la un învățământ primar obligatoriu și gratuit de 4 ani, cu posibilitatea de a urma facultativ clasele 5-7 a fost considerată un regres, atât față de evoluțiile pedagogice europene, cât și față de propriile soluții progresiste românești, în vigoare deja, din 1925¹⁹ dar indiferent de prevederile acestuia, în fapt, cererile de locuri pentru învățământul secundar au crescut foarte mult. În anul școlar 1950/1951, din punct de vedere procentual, 22,5% din totalul elevilor înscriși în școli erau cuprinși în clasele V-VIII [V-VII *n. n.*] comparativ cu anul 1938/1939 în care acest procent a fost de 7,6% iar în anul școlar 1968-1969, procentul va ajunge la 51,0%²⁰. Pe de altă parte, a existat o anumită gradare a obiectivelor politicii educaționale, determinată în principal de imposibilitatea alocării imediate de resurse materiale sau cadre didactice, și reliefată de enunțarea ca deziderat a „generalizării învățământului în al treilea plan cincinal”²¹. Aceasta se va ridica la vârsta de 7 ani în data de 18 iulie 1956, la 8 ani prin Decretului nr. 289 al Consiliului de Stat din 7 octombrie 1961²² și la 10 ani prin Legea nr. 11 privind Învățământul în Republica Socialistă România din 13 mai 1968²³. La finalul eforturilor pentru generalizarea învățământului, sfera de cuprindere a numărului de persoane care urmau cursuri liceale era semnificativă: „în anul școlar 1968/1969 un număr de 390 mii de elevi urmau cursuri liceale, de 13,5 ori mai mulți decât în anul școlar 1938/1939 și de 6,5 ori mai mulți decât în anul școlar 1950/1951. Dintre aceștia 129 mii (33%) urmau cursuri serale și fără frecvență. Cursuri la forma de învățământ fără frecvență erau urmate, în scopul completării studiilor cu clasele V-VIII ale școlii generale și de 37,6 mii elevi”²⁴.

Datele statistice referitoare la cheltuielile ce reveneau pe elev trebuie privite cu o anumită precauție în condițiile evoluției sistemului monetar. În 1968 acestea reprezentau 1190 lei, în creștere față de suma de 746 care se aloca în anul 1959²⁵. Certă și de domeniul evidenței rămâne construirea pentru învățământul de cultură generală a unui număr de aproape 35 mii săli de clasă cu o capacitate de peste 1 321 000 locuri în perioada 1958-1968. În anul școlar 1968-1969 învățământul de cultură generală dispunea de o rețea compusă din 14 926 școli generale și 568 licee însumând un număr

¹⁹ Dan Constantin Rădulescu, *op. cit.* în <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf2/cv> 2006. 3-4.a06%20, Radulescu-Constantin, consultat la data de 21 mai 2012.

²⁰ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.*, pp. V-XI.

²¹ Nicoleta Ionescu Gură, *op. cit.*, p. 326.

²² „Buletinul Oficial”, partea I, nr. 24, 1961, pp. 198-203.

²³ „Buletinul Oficial”, partea I, nr. 62, 1968, pp. 484-505.

²⁴ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.*, pp. V-XI.

²⁵ *Ibidem.*

de 76,5 mii săli de clasă. Numărul de elevi ce revenea unui cadru didactic era de 22 elevi. Pentru minoritățile naționale funcționau în anul școlar 1968/1969 un număr de 1 716 școli generale și secții, 227 licee, numărul total de înscriși fiind estimat la 242 000 elevi²⁶.

Profesionalizarea forței de muncă a fost un obiectiv major al tuturor societăților înscrise într-un parcurs modernizator. În perioada antebelică, învățământul era definit ca „domeniul fundamental pentru ridicarea nivelului de cultură al poporului, pentru formarea de cadre necesare economiei, vieții administrative, activității sociale, politice, științifice”²⁷.

Reeditarea studiilor de statistică, demografie și geopolitică, între care și a celui consacrat *Datelor statistice asupra situației de fapt [a învățământului în România], 1933-1934* elaborat de Anton Golopenția ne îngăduie accesul la un punct de vedere asupra evoluției învățământului tehnic.

Conform studiului întocmit de acesta între 1921-1930, numărul școlilor tehnice secundare a fost ridicat de la 179 la 445, interesul pentru învățământul tehnic fiind destul de pronunțat. Criza economică a condus la înjumătățirea prevederilor bugetare destinate acestui învățământ de la 536 329 730 în 1930 la 248 712 409 în 1933/1934 și la reducerea numărului de școli, la 259²⁸. Unele aprecieri nu pot fi rupte de contextul crizei economice din perioadă „în deceniul de lărgire rapidă a acestui învățământ [tehnic], aproape toți absolvenții școlilor tehnice secundare erau absorbiți de școlile nou înființate, în care-și găseau un loc de maestru. Învățământul nostru tehnic a avut astfel între 1921-1930, aproape numai funcțiunea de școală normală de maeștri pentru școlile tehnice care erau înființate an de an”²⁹. Studiul nu oferă însă date asupra absolvenților încadrați în școli tehnice. Nu poate fi negat într-un totu faptul că absolvenții ai acestor școli se întorceau ca maiștri – profesori într-o pondere destul de însemnată în școli, însă, în măsura în care unui membru al corpului didactic îi reveneau 12-13 elevi o generalizare de tipul *aproape toți absolvenții școlilor tehnice secundare erau absorbiți de școlile nou înființate* este mai degrabă determinată de contextul socio-economic în care a fost scris studiul și în care trebuiau motivate reducerile bugetare și implicit de personal și școli. În orice caz, nu lipsa unui interes major sau a politicilor de formare profesională s-a manifestat în perioada interbelică cât mai ales slaba posibilitate a economiei de a absorbi generațiile care terminau școli de meserii.

Un alt punct de vedere, la care vom face apel, aparține lui Aurelian Bentoiu, deci unui membru al guvernului liberal, guvern care, după Marea Criză economică din 1929-1933, începe să relanseze economia. Reținut la 1 aprilie 1950 și depus la Închisoarea Jilava cu Ordinul 51/75067, transferat la 18 februarie 1952 cu Ordinul nr. 4976 și internat în U.M. 123/0 cu Ordinul 0071789 din 10 ianuarie 1954³⁰, Aurelian

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, București, 1938, *apud* Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940 Evoluția Regimului politic de la Democrație la Dictatură*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, p. 15.

²⁸ Anton Golopenția, *op. cit.*, p. 183.

²⁹ *Ibidem*, p. 184.

³⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 2384, vol.1, f. 249.

Bentoriu³¹ a lăsat o amplă declarație - mărturie, datată 27 noiembrie 1953, referitoare la istoricul și structura organizatorică a P.N.L., legile și măsurile economice inițiate de guvernele liberale între 1922-1926 și 1933-1937 iar în ceea ce ne interesează și un mic subcapitol intitulat *Politica culturii* – în fapt, referințe la eforturile guvernelor liberale în domeniul îmbunătățirii situației învățământului. După ce face referire la eforturile în privința construcției de noi școli și a creșterii numărului învățătorilor la 40 000, depuse de doctorul Constantin Angelescu, ministru al Culturii Naționale în toate guvernele liberale, Aurelian Bentoiu se oprește asupra naturii învățământului: „Creațiunile pe tărâm școlar au fost multe și nimeni nu le poate contesta. Dar iarăși în preocuparea de a fi obiectiv, o întrebare se poate pune, și anume aceea de a ști dacă în privința programelor și deci naturii învățământului ce se predă în școlile înființate, nu trebuia să se facă altceva decât ceea ce s-a făcut. Cu alte cuvinte, nu cât s-a făcut pe tărâmul școlii, ci dacă școala care s-a făcut era cea care corespundea trebuințelor poporului nostru. Suntem un popor de plugari în primul rând. Țărâtimea alcătuiește majoritatea covârșitoare a populației țării: 78% sunt plugari, cultivatori de pământ. Școlile secundare înființate, gimnaziile și liceele sunt școli teoretice care nu pregătesc pentru nevoile vieții practice, nu dau absolvenților, meserie – mijloc de câștigare a existenței, ci-i fac candidați la o slujbă de stat, fac din ei candidați la un loc în buget. În loc de îndrumare către viața practică fac din ei solicitanți de slujbe, colocați în bugetul Statului. Or, nu birocrăția interesează în primul rând, ci activitatea producătoare pe tărâm economic. [De altfel, guvernul Gheorghe Tătărescu (4 ianuarie 1934 – 17 decembrie 1937) a adoptat la 16 iulie 1934 *Legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi* și la 30 aprilie 1936 *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor* generate tocmai din nevoia de a perfecționa și proteja personalul tehnic din țară *n.n.*]. Ca unul ce am prezidat aproape 3 ani, comisia pentru simplificarea aparatului de stat și pentru armonizarea salariilor, din 1934 până în 1937, îmi dau perfect seama care era racila Statului Român în perioada de care ne ocupam. Aveam în 1936 – 440 000 de funcționari publici la o populație de 18 milioane trăind pe o suprafață de 294 000 Kilometri pătrați. Germania avea 72 000 000 populație și 540 mii kilometri pătrați și cu toate acestea numărul funcționarilor publici nu depășea atunci cifra de 250 mii.

Structura bugetelor statului se resimțea și ea în mod dureros. În bugetele statelor străine, cheltuielile pentru personal erau de 23% în Germania, cca. 20% în Franța și vreo 18% în Italia. La noi? Noi aveam 55% pentru personal. Pe cale de consecință cheltuielile de material erau comprimate la procentul de 45% din totalitatea veniturilor statului. Cu ce să faci atunci șosele moderne, spitale suficiente și toate celelalte nenumărate nevoi ce țin de interesul public. De aceea, am fost totdeauna de părere că poporul nostru avea nevoie de școli cu alt caracter decât cel al gimnaziilor și liceelor teoretice și anume de școli de meserii, școli tehnice, școli de agricultură,

³¹ Născut la 29 iunie 1892 în comuna Făcăeanu – Ialomița, fiul lui Ion și Sora, absolvent al Facultății de Drept, membru al Partidului Național Liberal din anul 1924, ales deputat de Ialomița în alegerile din 1933. A fost Ministru de Justiție între 1934-1938 și 1939-1940, această din urmă numire producându-se în urma intervenției lui Gheorghe Tătărescu. Între 1940-1944 a practicat avocatura. După 23 august 1944 se încadrează în P.N.L. – Tătărescu, iar în 1946 revine în P.N.L. Brătianu.

pomicultură și altele cu caracter practic și profesional, care să pregătească pe elevi pentru viață, pentru câștigarea existenței prin ei însuși iar nu pentru o candidatură la bugetul Statului”³². Din această perspectivă susținerea dezvoltării învățământului profesional și tehnic de către statul comunist nu este lipsită de suport real.

Pentru debutul perioadei comuniste un accent pus pe dezvoltarea învățământului tehnic doar ca fenomen circumscris nevoii de a asigura tehnicieni și experți odată cu introducerea planificării de stat ignoră intrarea României în cea de-a doua jumătate a secolului XX cu imense decalaje în structura profesională a forței de muncă, cu toate că a existat un interes constant pentru sprijinirea dezvoltării învățământului tehnic dar și faptul că transferul de forță de muncă din agricultură în industrie necesita pregătirea acesteia. Particularitatea negativă a privilegierei dezvoltării învățământului tehnic, fie ca încercare de a depăși propria subdezvoltare economică, fie ca aliniere la modelul sau mutațiile petrecute în U.R.S.S., intervine în momentul în care statul comunist cade, el însuși, în capcana de a nu asigura un echilibru între disciplinele de învățământ din programele școlare, reforma Învățământului din 1948 eliminându-le, cu precădere, pe cele umaniste și sociale³³.

Inspirată, cel mai posibil, de reforma sistemului educativ sovietic, unde Nichita Hrusciiov, supărat pe lipsa de interes a unei noi generații față de profesiunile tehnice, introduce o școlaritate în care trecerea prin producție era obligatorie, în România anulul 1956, alături de trecerea la învățământul elementar și obligatoriu de 7 ani se trece la un sistem de „politehnizare”³⁴ care presupunea predarea unor noțiuni elementare de producție industrială, efectuarea de practică în producție și examen de calificare profesională. De abia, Legea nr. 11 privind Învățământul din Republica Socialistă România, votată la 13 mai 1968 a reorientat învățământul reușind o preluare a tradițiilor educative antebelice și a evoluțiilor pedagogice universale și „a reprezentat, în perspectiva timpului, cea mai echilibrată întrunire în cadrul impus de regimul comunist”³⁵.

În urma recensământului populației și locuințelor din 15 martie 1966, „numărul persoanelor cu studii medii tehnice și de specialitate era estimat de 453 mii (0,3 din totalul populației în vârstă de 12 ani și peste), iar numărul persoanelor care absolviseră școli profesionale se situa la 729 mii (4,8% din totalul populației în vârstă de 12 ani și peste). În anul școlar 1968/1969 în învățământul profesional erau înscriși 250 000 elevi, ceea ce reprezenta o creștere de 6,4 ori față de anul de referință 1938/1939, când fuseseră înscriși în această formă de învățământ 39 000 de elevi. Ucenicia la locul de muncă cuprinsese în 1968/1969, 12,7% din totalul elevilor din școlile profesionale. *Pe ramuri de activitate în intervalul 1960-1968 școlile profesionale pregătiseră 113 000 muncitori calificați pentru agricultură și silvicultură, 103 000 pentru industria metalurgică și a construcțiilor de*

³² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 2384, vol. 2, ff. 40-41.

³³ vezi pe larg, Florian Banu, *op. cit.*, p. 256.

³⁴ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994, p. 354.

³⁵ Dinu C. Giurescu, *Învățământul în România între anii 1948 și 1989. Disertație susținută cu ocazia ceremoniei de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Craiova, 22 noiembrie 2001 în www.ucv.ro/pdf/international/informații_generale/doctor...68.pdf, consultat la data de 21 mai 2012.*

mașini, 67 000 pentru industria ușoară și aproape 60 000 pentru industria materialelor de construcții și constructoare de mașini. Din anul 1966/1967 încep să funcționeze licee de specialitate, alături de școlile de specializare postliceală, în anul școlar 1968/1969 numărul elevilor înscriși în astfel de licee fiind de 88 000 de elevi. Din totalul elevilor cuprinși în formele de învățământ de specialitate, un procent de 60% era reprezentat de elevii din liceele de specialitate, 21% de cei care urmau specializări postliceale și 12% școli de maiștri.

De asemenea, din totalul celor înscriși în liceele de specialitate (licee industriale sau economice), 27 000 de elevi (18,5%) erau cuprinși în forma de învățământ seral sau fără frecvență în anul 1968/1969. La școlile de maiștri ponderea învățământului seral era de 40%, iar în intervalul 1957-1968/1969 această formă de învățământ fusese absolută de 53 000 de elevi. Cu excepția școlilor de maiștri, în perioada 1949-1968, învățământul tehnic și postliceal formase profesional 251 000 persoane din care: 52 000 persoane pentru industrie, 61 000 pentru agricultură și silvicultură, 57 000 pentru activități economice, 44 000 pentru domeniul sanitar³⁶. Aceste raportări au fost făcute din punctul de vedere al indicatorilor fizici, o estimare în termeni calitativi fiind mai dificil de întreprins, într-un sistem al cărui deziderat era ocuparea aproape integrală a forței de muncă. Cu toate acestea, semnificativă, pentru dezvoltarea economică din primele două decenii postbelice, a rămas „combinația între o rată ridicată a investițiilor și o creștere semnificativă a gradului de ocupare a forței de muncă”³⁷ în care nivelul de educație al acesteia a fost asigurat într-un interval neverosimil de scurt. Pe de altă parte, însă, creșterea economică a fost strâns legată de cercetarea și inovarea științifică, dezvoltate într-o măsură mai redusă în statele comuniste, din motive asupra cărora nu vom stărui în aceste rânduri. În momentul în care tehnologia a devenit tot mai complexă, la începutul anilor '70, formarea de tehnicieni sau ridicarea nivelului de competență tehnologică al celor prinși în procese formativ-educative nu va mai fi suficientă pentru sporirea performanțelor economice.

Învățământul superior

Accesul la studii universitare fusese limitat până târziu, de situația materială a familiilor din care proveneau studenții: „în Europa anilor '50, învățământul superior era rezervat unei minorități infime: familiile care se puteau lipsi de aportul salarial al copiilor, ținându-i la școală până la 18 ani și plătindu-le taxele liceale și apoi la universitate. Existau, desigur, burse pentru copiii săraci și din clasa de mijloc. Dar cu excepția admirabilelor instituții școlare egalitariste și meritocratice din a Treia și a Patra Republică franceză, bursele nu acopereau cheltuielile reale pentru studii suplimentare; nicăieri ele nu compensau venitul pierdut. În ciuda generației precedente de reformatori, animată de cele mai bune intenții, Oxford, Cambridge, *Ecole Normale Supérieure*, Universitățile din Bologna sau Heidelberg și celelalte instituții vechi și prestigioase din Europa rămâneau, practic, inaccesibile. În 1949, Suedia număra 15 000 de studenți, Belgia 20 000. În toată Spania existau doar 50 000 de studenți și mai puțin

³⁶ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.*, pp. V-XI.

³⁷ János Kornai, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Oxford, Clarendon Press, 1992, p. 181 *apud* Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 339.

de 100 000 în Marea Britanie (la o populație de 49 de milioane). În acel an, studenții francezi nu depășeau 130.000, dar cum Europa tocmai intra în era învățământului secundar de masă, era de așteptat ca învățământul universitar să fie supus și el unei presiuni irezistibile”³⁸. Creșterea numărului de studenți se produce peste tot în Europa în a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fondul reformelor sociale care alocă mai multe resurse învățământului, a creșterii economice și a îmbunătățirii nivelului de viață: „la sfârșitul anilor '60, un tânăr italian din șapte era student (față de unul din douăzeci, cu zece ani în urmă). În Belgia, proporția era de unul din șase. În Germania de Vest, unde în 1950 existau 108 000 studenți, iar universitățile tradiționale erau deja suprapopulate, numărul a atins 400 000 la sfârșitul anilor '60. Franța anului 1967 avea tot atâția studenți cât liceeni în 1956”³⁹.

Pentru România, conform datelor statistice sintetizate de Direcția Generală de Statistică, „în anul 1968/1969 numărul de studenți era de 147,6 mii, de 5 ori mai mare decât în anul universitar 1938/1939 și de 2,1 ori decât în anul universitar 1960/1961; numărul studenților în anul universitar 1968/1969, numai în orașul București era de 2,5 ori superior numărului de studenți din întreaga țară în anul universitar 1938/1939. În anul universitar 1968/1969 numărul studenților înscriși a fost de 147 637 comparativ cu 71 989 studenți înscriși în anul 1960/1961 și cu 26 489 în anul universitar 1938/1939. Numărul studenților ce reveneau în medie la 10 000 locuitori era în 1968/1969 de 75, în anul 1960/1961 de 39 iar în 1938/1939 de 17”⁴⁰.

În privința învățământului superior, a doua jumătate a secolului XX a stat sub semnul extinderii și a creșterii numărului de studenți, de aceea situațiile comparative nu trebuie privite în sensul valorizării cu preponderență a dinamicii pozitive de după 1948. Potrivit recensământului din 1930, în ceea ce privește numărul de studenți, România se situa pe locul 5 în cadrul a 20 de țări europene comparate⁴¹, în timp ce, după două decenii de eforturi susținute, circumscrise îmbunătățirii învățământului superior, potrivit unei anchete a UNESCO, invocată de istoricul Bogdan Murgescu, rata de înscriere în învățământul universitar era de 5,2% dintre tinerii de 20-24 ani, cu mult în urma Franței care înregistra un procent de 18,6%, a mediei țărilor socialiste estimată la 10-11%, iar dintre acestea a R.D.G. sau a Bulgariei care atingeau 14-15%⁴². Odată cu schimbarea politicilor sociale după cel de-al Doilea Război Mondial, instituțiile de învățământ superior cunosc o expansiune extraordinară la nivelul mai multor țări, în această evoluție generală, diferențele specifice datorându-se atât modului de distribuire și alocare a resurselor de către guvernele postbelice (mai reduse în unele state, comparativ cu altele), cât și imposibilității de a comprima într-un interval de timp foarte scurt, mai ales de către unele guverne comuniste, creșterea pe acest segment educațional. Pe de

³⁸ Tony Judt, *op. cit.*, p. 363.

³⁹ *Ibidem*, p. 364.

⁴⁰ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.

⁴¹ Potrivit recensământului din 1930, în România existau 26 489 studenți, locul 5 între 20 de țări europene comparate, după Franța (78.973 studenți), Italia (77.429 studenți), Polonia (49.534) și Spania (29 249), numărul studenților din România reprezentând 6,2% din numărul total al studenților din cele 20 de țări” (*Învățământul românesc între anii 1930 și 1989* în https://www.fundațiadinupatriciu.ro/ro/media_room/știri/381, consultat 20 mai 2012).

⁴² Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 388.

altă parte, ceea ce particularizează statele comuniste a fost un accent pe învățământul tehnic și o rată de promovabilitate mult mai mare decât în statele occidentale, legată de gratuitatea învățământului universitar, obligativitatea frecventării de către studenți a tuturor cursurilor specifice facultății la care erau înscriși (Ordinul Ministerului Învățământului nr. 19 din 8 ianuarie 1954) și de acordarea de burse care asigurau un minim social în perioada anilor de studii. În România, „numărul studenților înscriși la specialități tehnice a crescut rapid în perioada 1949-1969 estimându-se că existau circa 53 mii de absolvenți ai învățământului cu profil industrial, 23 de mii de absolvenți ai învățământului agricol, 22 de mii absolvenți ai învățământului economic, în timp ce, învățământul superior universitar și pedagogic a pregătit circa 87 mii de cadre didactice și lucrători științifici”⁴³.

Comparația cu anul universitar 1938/1939 când 30% dintre studenți (9. 945) urmau dreptul, iar ponderea studenților înscriși la facultățile tehnice era de 19,5% din totalul studenților nu are în vedere contextul în care evoluează învățământul tehnic. În prima jumătate a secolului al-XX-lea, înscrierea studenților la facultăți cu profil tehnic a început să-și facă loc într-un mod gradual pe măsura dezvoltării și diversificării științelor. Prin Decretul – Lege 2521 pentru înființarea și organizarea școlilor politehnice din 15 iunie 1920, „prima școală politehnică se înființa prin completarea și transformarea școlii naționale de poduri și șosele în «Școala politehnică din București» (art.2); alte școli politehnice se puteau înființa în alte orașe ale țării și urmau a fi organizate în mod analog cu cea din București, ținând seama de circumstanțele și nevoile locale (art. 3)”⁴⁴.

Statele comuniste s-au angajat într-o mare ofensivă pentru a crește numărul de specialiști în profesiunile tehnice, ceea ce face ca procentul de creștere să fie evident mult mai mare decât în alte state europene: „în anul 1968/1969 în învățământul tehnic erau cuprinși 36,3% din totalul studenților, creșterea procentuală fiind de 10,4 față de anul universitar 1938/1939. Cu toate acestea, circumscrisă extinderii școlarizării și formării de noi cadre, creșterea cea mai semnificativă nu o avea învățământul tehnic, cât învățământul superior universitar – pedagogic care în anul 1968/1969 cuprindea 37,7% - 55,7 mii din numărul total al studenților (în anul universitar 1938/1939 ponderea studenților înscriși în cadrul învățământului superior universitar – pedagogic a fost de 20,4 % (5,4 mii) din totalul numărului de studenți). În privința învățământului universitar, în anul școlar 1968/1969 procentul de studenți de la cursurile serale și fără frecvență a reprezentat 31% din totalul studenților. Concomitent au fost înființate noi instituții de învățământ superior și lărgite cele deja existente, astfel încât, în anul școlar 1968/1969 funcționau 48 instituții de învățământ superior cu 187 facultăți, față de 33 de

⁴³ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.

⁴⁴ Decretul Lege nr. 2 521 din 10 iunie 1920 în *Monitoarele Oficiale* Nr. 57 și 61 din 15 și 19 iunie 1920. În *Monitorul-Oficial* nr. 57/15 iunie 1920 s-au strecurat erori astfel încât Decretul – Lege a fost publicat din nou în *Monitorul Oficial* nr. 61/1920 – conform Constantin Hamangiu, *Codul General al României, vol. IX-X, 1919-1922*, București, Editura Librăriei „Viața Românească”, 1922, p. 360-368.

facultăți care funcționau în anul 1938. Numărul de 4 centre universitare existente în București, Cluj, Iași și Timișoara a fost extins la 16 centre universitare”⁴⁵.

Un fenomen ignorat de statistică l-a reprezentat penalizarea socială. Acesta a funcționat mai pronunțat în ceea ce-i privește pe candidații la studiile universitare cel puțin până în anul 1958, în sensul în care un procent de 20% - 30% dintre studenți trebuia să provină din fiii de muncitori și de țărani. În acest caz, situațiile statistice nu relevă nimic întrucât deosebirile se făceau în cadrul aceleiași cifre de școlarizare.

O măsură care a eliminat într-adevăr de la școlarizare un anumit segment de elevi, dar a cărui pondere nu poate fi estimată, a fost reprezentată de „Directiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R. cu privire la măsurile necesare pentru îmbunătățirea compoziției de clasă a elevilor și studenților” din 1952. Conform acesteia „au fost scoși din învățământul de toate gradele [cu excepția școlii elementare obligatorie și gratuită *n. n.*] «fiii criminalilor de război, trădătorilor, spionilor, condamnaților politici, sabotorilor, celor fugiți peste hotare, fiii foștilor miniștri sau altor elemente conducătoare ale regimului burghezo-moșieresc». De asemenea, au fost scoși din învățământul de toate gradele, elevii și studenții care avuseseră manifestări dușmănoase sau luaseră parte la acțiuni potrivnice regimului de «democrație populară», indiferent de originea lor socială și anul de studii”⁴⁶. Ioana Boca aprecia că: „în pofida acestei legislații, compoziția socială a studențimii a cunoscut o minimă schimbare, iar majoritari au rămas tot cei din clasa de mijloc («mica burghezie») și din mediul rural, cei de proveniență muncitorească continuând să fie reprezentați în facultăți în procent mic. În anul universitar 1956/1957, doar 9% din studenții admiși la Politehnica din București erau de origine muncitorească, la Facultatea de Medicină procentul fiind de 8%. Per total în institutele de învățământ superior bucureștene procentul studenților cu această origine, înscriși în toți anii de studii nu depășea 25% (în Facultățile umaniste numărul fiind chiar mai mic). Hotărârea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri privind îmbunătățirea compoziției sociale a studenților prevedea creșterea procentului de fii de muncitori și de țărani la 70-75%.”⁴⁷.

Aceste măsuri au fost dublate de valuri de arestări în rândul studenților în luna mai 1948 și în intervalele 1956-1957 și 1958-1959. Mai ales ultimele două perioade sunt în strânsă legătură cu mișcările studențești din toamna anului 1956 influențate de Revoluția din Ungaria și de măsurile luate în contextul retragerii trupelor sovietice din România. În aceste din urmă situații, numărul studenților arestați a fost estimat la câteva mii⁴⁸. Accentul pe proveniența socială și apartenența sau antecedentele politice ale celor care urmau cursuri universitare a făcut ca cei arestați în perioadele sus-menționate, fie să abandoneze reluarea studiilor după eliberare, fie să le poată continua, însă, mult mai târziu, când sistemul se considera deja consolidat.

Parte a politicilor sociale, ridicarea nivelului cultural prin dezvoltarea învățământului a fost un deziderat al tuturor statelor după al Doilea Război Mondial.

⁴⁵ Constantin Ionescu (coord.), *op. cit.* pp. V-XI.

⁴⁶ Nicoleta Ionescu Gură, *op. cit.*, p. 349.

⁴⁷ Ioana Boca, *Studenții în anii '50 în Holocaust și comunism*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. II, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 210.

⁴⁸ *Ibidem*, 221.

Raluca Nicoleta Spiridon

Statele comuniste au avut însă o forță organizatorică mult mai puternică și o preocupare majoră pentru creșterea procentului absolvenților cu studii tehnice.

Petre OPRIS

Schimbarea atașatilor militari români din SUA, Bulgaria, Franța și Italia (1960-1964)

The changing of Romanian military attaché in the U.S., Bulgaria, Italy and France (1960-1964)

On February 1964, General Leontin Sălăjan decided to remand Lieutenant-Colonel Nicolae Mandache from his position of Romanian military attaché in the U.S. because he wasn't able to get rid of the FBI. Furthermore, the French counterintelligence had discovered some secret missions of him during his previous position as deputy military attaché in France and he was in danger both in France and the U.S. to be sent back in Romania as „persona non grata”.

Etichete: atașat militar, Bulgaria, Franța, Italia, România, spion, Turcia, SUA.

Key words: Bulgaria, France, Italy, military attaché, Romania, spy, Turkey, USA.

La 18 decembrie 1963, Dean Rusk, secretarul de Stat al SUA, a trimis o notă oficială lui Petre Bălăceanu, șeful Legației României de la Washington, în care a precizat faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache, atașat militar al R.P. Române în SUA, nu a respectat o regulă a autorităților americane referitoare la prezentarea în mod clar a identității personalului diplomatic român – în corespondența pe care membrii Legației o trimiteau către orice instituție, firmă sau rezidenți din SUA, precum și în orice discuție pe care membrii Legației o aveau cu rezidenți americani. În mod concret, atașatul militar român nu a precizat identitatea sa completă (faptul că este membru al misiunii diplomatice) atunci când a comandat prin poștă abonamente la mai multe ziare americane și la revistele unor edituri din Statele Unite. Regula respectivă fusese anunțată autorităților române prin nota din 30 august 1954 a secretarului de Stat al SUA, precum și prin alte documente americane trimise ulterior Legației României de la Washington¹.

¹ *David Dean Rusk, Secretary of State, to Petre Bălăceanu, Minister of the Rumanian People's Republic, Washington, D.C., December 18, 1963*; POL 17 Diplomatic Consular Representation RUM File, nepaginat; Box 4028; POL 6 PROMINENT PERSONS, RUM 2/1/63, POL RWANDA (Pol Prominent Persons Rum Rwanda); Central Foreign Policy File 1963 (CFP File 1963); General Records of the Department of State, Record Group 59 (RG 59); National Archives at College Park, College Park MD, USA (NACP); *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the United States of America (Romania), Washington D.C., December 19, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

Două luni mai târziu, în raportul nr. TA 00172 din 24 februarie 1964, ministrul Forțelor Armate a solicitat Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. să fie aprobată eliberarea locotenent-colonelului (de infanterie) Nicolae Mandache din funcția de atașat militar în SUA și numirea în locul acestuia a colonelului (de tancuri) Nicolae Pleșa, atașatul militar al R.P. Române în R.P. Bulgaria².

În același document, generalul Leontin Sălăjan a menționat faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache îndeplinea din luna octombrie 1962 funcția de atașat militar în SUA și a precizat motivul schimbării propuse, astfel: „Cu toate că s-a străduit să ducă la îndeplinire sarcinile ce-i revin, [lt. col. Nicolae Mandache] *nu a reușit să îndeplinească planul de activitate deoarece organele contrainformative ale SUA au trecut la supravegherea severă a activității ofițerului*, organizând o serie de provocări cu scopul de a-l compromite.

Ofițerul a fost luat în supraveghere deoarece, *în perioada când a fost atașat militar al R.P.R. în Franța, s-a compromis față de organele contrainformative franceze. Există pericolul ca ofițerul să fie expulzat din SUA, chiar fără a desfășura acțiuni operative.*

*Pentru a preîntâmpina acțiunile organelor SUA, este necesară schimbarea ofițerului din această funcție (subl.n.)*³.

Cazul respectiv nu era singular. În luna martie 1960, un alt ofițer care activa în cadrul Legației României de la Washington a fost anunțat că va fi retras de la post (ca urmare a solicitării Departamentului de Stat al SUA) deoarece, printre altele, nu a respectat restricțiile de călătorie anunțate din timp de autoritățile americane ca măsură de retorsiune față de regulile impuse de autoritățile de la București membrilor misiunii diplomatice americane din România. Din păcate, nu deținem și alte date, care să confirme ori să infirme conexiunea dintre retragerea colonelului Tinu Manoliu⁴ de la

² Colonelul Nicolae Pleșa a absolvit în 1970 cursurile Academiei Militare Generale din București.

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 8/1964 (vol. I), f. 65.

⁴ Pilotul Tinu Manoliu a absolvit școala militară de ofițeri de aviație în 1944, un curs postacademic în perioada 1953-1954 la Academia Militară de la București (fiind coleg cu generalul-maior Corneliu Mănescu și viitorul general de parașutiști Grigore Baștan) și un curs de pregătire a atașajilor militari. De-a lungul carierei sale, Tinu Manoliu a îndeplinit următoarele funcții: șef al Biroului Operații din Divizia 2 Aviație (1951), șef al Biroului Operații din Divizia 87 Aviație Bombardament (1952), lector la Academia Militară din București (până în 1955), șef al Secției Școli din Comandamentul Forțelor Aeriene Militare, ofițer cu școlile în cadrul Secției Planificare de Luptă a Comandamentului Forțelor Aeriene Militare (1955-1956), șef de stat major al Școlii Militare de Ofițeri de Aviație (1956-1957), atașat militar aeronautic în cadrul misiunii diplomatice a României în SUA (1957 – aprilie 1960), șef al Secției 2 din cadrul Direcției Informații a Marelui Stat Major (1960-1965). După trecerea sa în rezervă, Tinu Manoliu a lucrat în domeniul relațiilor internaționale la compania „Tarom”.

Coloneii Tinu Manoliu și Costache Ranga, precum și locotenent-colonelul Nicolae Cucu – toți fiind șefi de secții la Direcția Informații a Marelui Stat Major – au luat parte la adunarea activului de partid pe armată (București, 4-6 mai 1964), împreună cu șefii de direcții din Marele Stat Major, locuitorii acestora, șefii de secții, precum și secretarii comitetelor și birourilor organizațiilor de bază partid. În cadrul adunării respective s-au prezentat aspectele negative ale cooperării militare româno-sovietice, în același sens cu dezbaterile care au avut loc la Plenara

Washington și cazul unui alt ofițer român, Dumitru Diaconescu – reținut în aceeași lună la Londra de autoritățile britanice, în momentul în care mergea la întâlnirea pe care o stabilise cu un agent⁵.

Înainte de plecarea sa forțată din SUA cu pachebotul „Queen Elisabeth” (probabil la 13 aprilie 1960), colonelul Tinu Manoliu a oferit o petrecere de adio la Legația României de la Washington și autoritățile americane au remarcat faptul că „transferul” ofițerului avea loc „într-o manieră «normală» și fără publicitate (subl. ns.)” – o informație foarte importantă pentru diplomații americani acreditați în România, care astfel nu trebuiau să se teamă de eventuale măsuri de retorsiune din partea autorităților de la București⁶.

O situație oarecum asemănătoare cu cea în care s-a aflat colonelul Tinu Manoliu la Washington a apărut trei ani mai târziu în Turcia. Astfel, la 15 martie 1963, colonelul Cornel Rizu – secretar III al Ambasadei României de la Ankara și șef al rezidenței din Turcia a Direcției de Informații Externe – a plecat de la Istanbul cu un avion de pasageri, împreună cu soția sa și doi copii, după ce autoritățile turce l-au prins în flagrant delict, în timp ce copia documente NATO secrete oferite de un curier turc. Acesta informase în prealabil serviciul de securitate turc despre preocupările secrete ale lui Cornel Rizu, iar autoritățile de la Ankara au avut o serie de informații despre activitatea de spionaj desfășurată timp de opt ani în Turcia de către secretarul III al Ambasadei României.

Pentru a evita un conflict diplomatic, autoritățile de la București l-au retras de la post pe Cornel Rizu, iar consilierul Philip Clock de la Ambasada S.U.A. din Ankara a remarcat faptul că funcționarul român nu ar fi fost declarat „persona non grata” deoarece a părăsit de bunăvoie Turcia. Cu toate acestea, cazul a fost prezentat în presa turcă din 14 și 15 martie 1963 (în „ULUS”, „AKSAM” și „ZAFER”), fiind publicate inclusiv câteva fotografii compromițătoare pentru spionul român⁷.

C.C. al P.M.R. (București, 15-22 aprilie 1964). Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 461-462.

⁵ Pentru detalii privind colonelul Dumitru Diaconescu, aflat în misiune în Japonia (1975) deși fusese deconspirat în Marea Britanie (1960), vezi Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc: DIE 1955-1980*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 47; Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România*, vol. I, 1948-1964, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, p. 234; *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității: 1978-1980*, studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 201; 216; 232; 415; 426.

⁶ *Thomas F. Hoctor, Department of State – Bureau of European Affairs, to Emory C. Swank, American Legation (Romania), March 16, 1960*; BUCHAREST LEGATION CORRESPONDENCE II File, January 1, 1960 – April 1, 1961, nepaginat; Lot File 67D313, Box 2; Records relating to Bulgaria and Romania, 1960-1965 (Bulgaria and Romania, 1960-1965); RG 59; NACP; *Thomas F. Hoctor, Department of State – Bureau of European Affairs, to Emory C. Swank, American Legation (Romania), March 22, 1960*; BUCHAREST LEGATION CORRESPONDENCE II File, January 1, 1960 – April 1, 1961, nepaginat; Lot File 67D313, Box 2; Bulgaria and Romania, 1960-1965; RG 59; NACP.

⁷ *Philip Clock, Counselor of American Embassy (Ankara, Turkey), to the Department of State, Washington, D.C., AIRGRAM A-877, March 25, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File,

Revenind la cazul retragerii lt. col. Nicolae Mandache din SUA și numirea în locul acestuia a colonelului Nicolae Pleșa, menționăm faptul că, la 24 februarie 1964, generalul de armată Leontin Sălăjan a solicitat Secretariatului C.C. al P.M.R. să aprobe și o altă schimbare din funcție, lt. col. (de infanterie) Dumitru Apostol urmând să-l înlocuiască la Sofia pe colonelul Nicolae Pleșa. Lt. col. Dumitru Apostol fusese ajutor de șef de birou în Direcția Informații a Marelui Stat Major, apoi îndeplinise funcțiile de secretar al atașatului militar de la Moscova (ianuarie 1958 – septembrie 1959) și atașat militar al R.P. Române la Varșovia (1961 – ianuarie 1964)⁸. La rândul său, colonelul Nicolae Pleșa a fost atașat militar adjunct în Turcia (1953-1955), apoi atașat militar al R.P. Române în R.P. Bulgaria (începând din anul 1961)⁹.

Deoarece unul dintre serviciile franceze de contrainformații (cel al armatei, probabil) a descoperit faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache a desfășurat acțiuni incompatibile cu statutul de diplomat în perioada în care a activat în Franța, ca adjunct al atașatului militar Ion Ciulei¹⁰, este posibil ca autoritățile de la Paris să se fi opus numirii locotenent-colonelului (de aviație) Nicolae Cucu în funcția de atașat militar al României în Franța, în vara anului 1962, pentru a avertiza astfel regimul de la București că spionii militari români nu sunt acceptați pe teritoriul francez¹¹. În

nepăginit; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 47; Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 234.

La mijlocul anilor '70, colonelul Cornel Rizu a devenit membru al unei grupe speciale (creată la U.M. 0920 București și condusă inițial de generalul Ion Tănăsescu, apoi de generalul Gheorghe Manea) care aduna informații privind situația cadrelor Securității care au trădat România în timpul misiunilor executate din străinătate și, apoi, au rămas în Occident. După analizarea detaliată a fiecărui caz în parte, grupa respectivă trebuia să organizeze acțiuni pentru anihilarea trădătorilor. Cf. *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității: 1978-1980*, op. cit., p. 220; 415-416.

⁸ După încheierea în 1967 a misiunii sale în Bulgaria, Dumitru Apostol a îndeplinit funcția de atașat militar al României în SUA (1968-1972).

⁹ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 8/1964 (vol. I), ff. 65-66.

¹⁰ La Paris, locotenent-colonelul Nicolae Mandache l-a avut ca superior pe colonelul Ion Ciulei – atașat militar al României în Franța, în perioada 1959-1961. Inițial, Ion Ciulei îndeplinise funcția de șef al Direcției Secretariat a Ministerului Forțelor Armate (1954-1955) și a urmat în paralel cursurile de la Universitatea Serală de Marxism-Leninism din București (timp de doi ani). În luna noiembrie 1955, colonelul Ion Ciulei a fost trimis la Cursul Academic Superior de pe lângă Academia Militară „I. V. Stalin” din București (1955-1956), apoi a ocupat funcția de șef al Secției Politice a Corpului 81 Artilerie Antiaeriană (1957-1959) și a urmat un nou curs postacademic – probabil pentru pregătirea sa în scopul numirii în funcția de atașat militar în Franța (nominalizarea pentru acel curs având loc în luna noiembrie 1957). *Ibidem*, dosar nr. 33/1955, f. 70; S.I.A., fond 3.232, dosar 8.692/1955, f. 328.

¹¹ Locotenent-colonelul Nicolae Cucu (n. 28 octombrie 1927, Telega, județul Prahova – d. 1994) a absolvit cursurile Școlii Militare de Ofițeri de Aviație din URSS (1948-1951), Academiei Militare Diplomatice din URSS (1953-1955) și Facultății de Istorie din cadrul Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu” din București. De asemenea, a luat parte la un curs de formare a atașatilor militari (1953) și la un curs postacademic desfășurat în URSS (1962-1963).

Din punct de vedere profesional, ofițerul Nicolae Cucu a comandat o escadrilă a Regimentului 158 Aviație Vânătoare (amplasat la Craiova), apoi a fost atașat militar aeronautic al României în SUA (1955-1959), atașat militar în Irak (1960-1961), locuitor al șefului Direcției

consecință, generalul Leontin Sălăjan a fost nevoit să propună Secretariatului C.C. al P.M.R., la 16 august 1962, numirea în funcția respectivă a locotenent-colonelului (de artilerie) Gheorghe Nicoară¹². Însă acesta nu a ajuns la postul de la Paris în anul 1962 și William A. Crawford, șeful Legației SUA din România, a trimis o telegramă Departamentului de Stat, la 20 februarie 1963, în care a menționat astfel: „At the French Minister’s reception February 14 for the departing and newly arrived Military Attaches, only two Rumanian officers were in attendance: Lieutenant Colonel Costache RANGA¹³, Chief of the FLO (*sic!*), and Lieutenant Colonel Gheorghe NICOARE (*sic!*), Military Attache disignate to Paris. There were eight general officers invited but none attended.

Comment: The complete absence of Rumanian general officers from this social function is unusual. In the past the French have commanded fuller participation than have other Western missions”¹⁴.

Informații a Marelui Stat Major (1961-1986) și instructor-șef la Centrul Unic de Control și Dirijare a Zborurilor (1986-1987).

¹² A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 34/1962, ff. 65-66.

¹³ Sergentul-major (de artilerie) Costache Ranga (n. 13 iunie 1925, Pomârla, județul Botoșani) a editat la 12 februarie 1948, sub coordonarea căpitanilor Victor Teodosiu (redactor-responsabil) și Teodor Bojan (redactor-adjunct), primul număr al gazetei de educație ostășească „Înfrățirea”. Fiind susținută financiar de către conducerea Regiunii a 3-a Militare, publicația săptămânală apărea la Cluj în 4000 de exemplare și se difuza în mod gratuit colectivelor de militari în termen, în timp ce ofițerii și subofițerii o primeau doar contracost. *Orizont militar*, http://www.rft.forter.ro/16_media/02.htm (09.09.2013).

După editarea a 221 de numere, denumirea gazetei respective a fost schimbată în „Scutul patriei” (anul V, nr. 1 din 14 iunie 1952). La acea dată, cariera lui Costache Ranga avea deja o evoluție fulminantă: membru al colectivului de redacție al publicației Regiunii a 3-a Militare (1948-1950), locotenent-major (1949), șef al Secției Presă din Direcția Superioară Politică a Armatei (1950-1954), maior (1952). *Ghidul Arhivelor Militare Române*, coordonator: general-maior conf. univ. dr. Mihai Chiriță, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, pp. 20-21.

Ulterior, locotenent-colonelul Costache Ranga a participat la un curs de pregătire specială și a fost trimis în Franța, în calitate de atașat militar al României (1957-1959). După întoarcerea de la Paris, acesta a îndeplinit funcția de locțiitor (1959-1963), apoi șef al Secției Legături Externe din Direcția Informații a Marelui Stat Major (1963-1966), a fost avansat la gradul de colonel (1963) și a urmat cursurile Academiei Militare Generale de la București (1966-1969). După absolvire, a fost retrimis în străinătate, în calitate de atașat militar al României în Elveția (1969-1974). A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 7/1962, ff. 10-11.

¹⁴ I.E. „La recepția din 14 februarie [1962] de la Legația franceză, dedicată plecării atașatului militar, respectiv sosirii noului atașat militar, au participat doar doi ofițeri români: locotenent-colonel Costache RANGA, șeful Secției L[egături] E[xterne] (*sic!*) și locotenent-colonel Gheorghe NICOARE (*sic!*), atașatul militar nominalizat pentru [postul de la] Paris. Au fost invitați opt generali [români], însă nici unul nu a participat.

Comentariu: Absența completă a generalilor români de la această activitate socială este neobișnuită. În trecut, francezii au înregistrat o participare mult mai amplă [a românilor] decât au avut alte misiuni [diplomactice] occidentale [în România]”. *William A. Crawford, Minister Plenipotentiary (Romania), to Department of State, Bucharest, Romania, February 20, 1963*; File: POL 2-1 Joint Weekas RUM, nepaginat; Box 4027; POL 19 GOV. OF DEPENDENCIES, RHOD &

Participarea la ceremonie a locotenent-colonelului Costache Ranga nu era surprinzătoare deoarece acesta îndeplinise funcția de atașat militar al României la Paris (1957-1959), iar în februarie 1963 era locuitor al șefului Secției Legături Externe din cadrul Direcției Informații a Marelui Stat Major, având ca atribuție de serviciu participarea la evenimentele organizate de diplomații militari străini acreditați în România.

După retragerea de la posturile din Franța a colonelului Ion Ciulei (1961)¹⁵ și locotenent-colonelului Nicolae Mandache, activitatea militaro-diplomatică românească de la Paris a fost îndeplinită până în 1963 de către locotenent-colonelul Stan Vlădescu, adjunct al atașatului militar al României în Franța (1961-1964). Locotenent-colonelul Gheorghe Nicoară a sosit la Paris în acel an și mandatul său diplomatic nu a suferit sincopel predecesorilor săi, locotenent-colonelul Costache Ranga și colonelul Ion Ciulei, fiind încheiat complet în 1968.

O altă schimbare propusă în anul 1962 Secretariatului C.C. al P.M.R., de către ministrul Forțelor Armate, a fost eliberarea din funcția de atașat militar al României în Italia a colonelului (de infanterie) Petre Rotaru și numirea în locul acestuia a locotenent-colonelului (de artilerie antiaeriană) Emil Burghilea, absolvent al Academiei Militare „Mihail V. Frunze” din URSS (promoția 1956). În raportul nr. TA 001900 din 5 octombrie 1962, generalul Leontin Sălăjan și-a motivat propunerea astfel: „Cu toate că *lucrează de mulți ani în străinătate*, [colonelul Rotaru] n-a reușit să-și formeze deprinderile necesare și să-și desvolte (sic!) calitățile cerute de activitatea pe care o desfășoară în exterior. Datorită acestui fapt, ofițerul a *săvârșit greșeli serioase în muncă*, manifestând totodată lipsuri grave de la *vigilență în mânăuirea și păstrarea documentelor secrete, fapt ce a dus la pierderea unui document important în cursul acestui an*.”

Cu tot ajutorul și îndrumările date, ofițerul nu s-a ridicat la nivelul cerințelor actuale ale muncii în străinătate (subl.n.)¹⁶.

La începutul lunii noiembrie 1962, Ghizela Vass și Vasile Patilineț au fost de acord cu propunerile prezentate de Leontin Sălăjan pentru funcțiile de atașați militari ai României în Franța și Italia¹⁷.

La rândul lor, membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. au fost de acord și au aprobat schimbările respective în cadrul reuniunii din 26 decembrie 1962¹⁸.

Din documentele descoperite în arhivele americane rezultă faptul că nu doar locotenent-colonelul Nicolae Mandache a săvârșit greșeli la postul de la Washington, ci și asistentul său. Astfel, la 28 aprilie 1963, maiorul Constantin Mărgineanu, împreună cu

NYAS 7/1/63, POL 2-3 POLITICO-ECONOMIC REPORTS RUM; CFP File 1963; RG 59; NACP. (Traducerea și adaptarea textului: Petre Opreș).

¹⁵ În iulie 1962, generalul-maior Piotr Gonciaruk (Petre Petrescu) a fost trecut în rezervă și colonelul Ion Ciulei i-a luat locul, devenind locuitor al Direcției Informații a Marelui Stat Major. Patru ani mai târziu, colonelul Ion Ciulei a fost numit în funcția de șef al Secției Cercetare din comandamentul Armatei a 2-a.

¹⁶ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 34/1962, f. 67.

¹⁷ *Ibidem*, f. 65. Ghizela Vass îndeplinea funcția de șef al Secției Relații Externe a C.C. al P.M.R., iar Vasile Patilineț era adjunctul șefului Direcției Organizatorice pentru probleme M.F.A. – M.A.I.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 1-3.

soția sa și copilul lor, a utilizat un autovehicul (înmatriculat DPL 1757) pentru a merge la un picnic. Deplasarea s-a efectuat pe „Route 1 South” și este posibil ca locul de picnic să fi fost în „Chopawamsic Backcountry Area” sau „Prince William Forest Park” – la aproximativ 65 km sud-vest de Washington, D.C. Deoarece s-a rătăcit, asistentul atașatului militar român a ajuns din greșeală la școala militară de infanterie marină de la Quantico (aflată în imediata apropiere a celor două locuri de recreere menționate și unde nu avea voie să meargă fără acordul autorităților americane, fiind vorba de o zonă cu regim special de securitate) și a întreat la un punct de control cum poate reveni pe „Route 1 South”¹⁹. Menționăm faptul că reguli similare existau și în țările comuniste – de exemplu, în anul 1964, atașatul militar al României în URSS se putea deplasa pe o rază de maxim 40 km în jurul Moscovei fără a solicita aprobarea autorităților sovietice²⁰.

Ca urmare a incidentului de securitate creat în mod involuntar de maiorul Constantin Mărgineanu, Legația României de la Washington a fost nevoită să trimită o notă de scuze la Departamentul de Stat (3 mai 1963) și autoritățile americane au declarat închis cazul respectiv (18 iunie 1963)²¹.

Interesant de semnalat este și faptul că incidentul menționat a avut loc la doar câteva zile după ce Petre Bălăceanu înmânase o notă de protest lui Richard H. Davis (adjunctul secretarului pentru Afaceri Europene de la Departamentul de Stat al SUA), reclamând faptul că, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1963, persoane neidentificate au demontat și furat placa de metal cu inscripția „Legația Republicii Populare Romîne”, care se afla în fața sediului misiunii diplomatice de la Washington. Richard H. Davis și-a exprimat regretul pentru acel eveniment și l-a întreat pe reprezentantul României când anume a descoperit fapta și dacă a fost anunțată poliția metropolitană, iar Petre Bălăceanu a afirmat atunci că a informat imediat autoritățile de la București, nu însă și poliția americană²².

La 13 iunie 1963, Departamentul de Stat și-a cerut din nou scuze pentru acel incident și Petre Bălăceanu a fost informat că Departamentul de Poliție al Districtului Columbia a investigat cazul (fără a reuși identificarea autorilor faptei), iar ofițerii de

¹⁹ *Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., to the Department of State, Washington, D.C., May 3, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

²⁰ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 37.

²¹ *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., June 18, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

²² *Legation of the Rumanian People's Republic, Washington D.C., to the Department of State, Washington, D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; *Department of State, Washington, D.C., to the Legation of the United States of America (Romania), Washington D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP; *Memorandum of Conversation between Petre Bălăceanu, Richard H. Davis and Jack M. Carle, Department of State, Washington D.C., April 23, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

poliție fuseseră instruiți pentru a se evita repetarea unui asemenea eveniment²³. În acele condiții, reprezentantul României nu a mai insistat, poate și pentru că fapta respectivă nu avea proporțiile și importanța celei săvârșite în Elveția de Oliviu Beldeanu, Ioan Chirilă, Stan Codrescu, Dumitru Ochiu și Teodor Ciochină – care, în noaptea de 14 spre 15 februarie 1955, au ocupat Legația României de la Berna și, printre altele, au înlăturat placa metalică „republicană” de la intrarea în sediul instituției pentru a pune în locul său emblema regală²⁴. Interesant de remarcat este faptul că Petre Bălăceanu cunoștea consecințele atacului respectiv deoarece, la 4 februarie 1956, a predat funcția de președinte al Băncii de Stat a Republicii Populare Române și apoi a plecat în Elveția pentru un an de zile, în calitate de șef al Legației de la Berna, după care s-a întors pe aceeași funcție de la Banca de Stat (27 martie 1957)²⁵.

²³ *Department of State, Washington, D.C., to the Legation Rumanian People's Republic, Washington D.C., June 13, 1963*; POL. POLITICAL AFFAIRS + REL. RUM-A File, nepaginat; Box 4028; Pol Prominent Persons Rum Rwanda; CFP File 1963; RG 59; NACP.

²⁴ Liviu Vălenaș, *Memorialul stalinismului. România între anii 1949-1965*, Editura SAECULUM I.O., București, 2003, p. 272.

²⁵ Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova ... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez (1956-1965)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, p. 146; <http://www.bnro.ro/Petre-Balaceanu-6077.aspx> (25.03.2013).

Nicoleta IONESCU-GURĂ

28 aprilie 1971.

**Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache
în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș¹**

**28 April 1971. The Reburial of Ion Mihalache's Relics
in Dobresti cemetery, Arges County**

Ion Mihalache, former minister and president of the National Peasants' Party was sentenced to life imprisonment with requirements of penal labour in November 1947. He died in February 1963 in Ramnicu Sarat penitentiary.

The article offers details on the reburial of Ion Mihalache's remains on 28 April 1971 in the cemetery of Dobresti, Arges county. The reburial was possible as a result of the fact that Niculina Mihalache, his wife, wrote a letter to Nicolae Ceausescu, the president of the State Council, on 30 July 1970.

The article is accompanied by an annex comprising photos taken by Securitate agents, revealing scenes from the exhumation of Ion Mihalache's remains at Ramnicu Sarat prison and the reburial in Dobresti cemetery, Arges county.

Etichete: Ion Mihalache, Niculina Mihalache, Partidul Național-Țărănesc, deshumare, reînhumare, represiune, regim comunist, detenție politică, domiciliu obligatoriu, penitenciarul din Râmnicu Sărat.

Keywords: Ion Mihalache, Niculina Mihalache, the national Peasants' Party, exhumation, reburial, repression, communism, political detention, forced residence, Ramnicu Sarat penitentiary

La 30 iulie 1970, soția lui Ion Mihalache², aflată la acea dată în Căminul Institutului de Geriatrie, Str. Căldărușani nr. 9, sectorul 8, a trimis o scrisoare lui

¹ Articolul de față a apărut, pentru prima dată, într-o formă succintă, în revista „Magazin istoric”, nr. 5, mai 2013, pp. 20-23. Față de articolul publicat în „Magazin istoric”, materialul pe care îl public în „Caietele CNSAS” are explicații la subsol și arată formele de represiune prin care a trecut Niculina Mihalache, soția lui Ion Mihalache, datorate faptului că a fost soția unui conducător al Partidului Național Țărănesc.

² Ion Mihalache s-a născut la 18 februarie 1882 în Topoloveni, județul Muscel. A absolvit Școala Normală de Învățători „Carol I” din orașul Câmpulung-Muscel; învățător în Topoloveni; lider al Partidului Țărănesc (decembrie 1918-februarie 1925); președintele Partidului Țărănesc (februarie

Nicoleta Ionescu-Gură

Nicolae Ceaușescu în calitatea de președinte al Consiliului de Stat în care solicita deshumarea osemintelor soțului ei, mort în penitenciarul din Râmnicu Sărat în februarie 1963 și reînhumarea acestora în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, județul Argeș. În aceeași scrisoare mai solicita, ca după 20 de ani de peregrinare, să i să permită să se reîntoarcă într-o încăpere din fosta casă a tatălui ei, din comuna Dobrești, județul Argeș, unde funcționa un dispensar, în care să își petreacă ultimele zile din viață.

Prezentăm mai jos scrisoarea Niculinei Mihalache care se găsește în fondul Cancelarie al arhivei CC al PCR de la Arhivele Naționale ale României:

„Tovarășe Președinte,

Subsemnata Niculina I. Mihalache cu domiciliul în București, la Institutul de Geriatrie, vă înaintez prezenta cerere:

1. Soțul meu, Ion Mihalache, învățător, fost președinte al Partidului Național-Țărănesc și ministru, a decedat la 5.II.1963, decesul fiind înregistrat la Consiliul popular al orașului Rm. Sărat sub nr. 35/1963 (comunicarea MAI nr. 84139/20 august 1965).

Așadar, s-au împlinit 7 ani de la deces și, la vârsta mea de 80 de ani sunt frământată de gândul ca osemintele soțului meu defunct să fie așezate în cripta din Topoloveni unde își dorm somnul de veci părinții lui, fratele său Dumitru, locotenent-erou la Bălării, din primul război mondial, și unde voi fi înmormântată și eu.

Vă este cunoscut desigur faptul că soțul meu, fecior de țăran – din funcția de învățător în satul natal Topoloveni, a fost căpitan decorat cu Mihai Viteazul în primul război mondial, președinte al Asociației învățătorilor din România, întemeietorul și

1925- octombrie 1926); președintele Partidului Național Țărănesc (noiembrie 1933- noiembrie 1937); ministru al Agriculturii și Domeniilor în trei guvernări național țărăniste (nov. 1928- iunie 1930; iunie 1930; iunie- oct. 1930); ministru de Interne în guvernele G.G. Mironescu și Iuliu Maniu. În noiembrie 1947 a fost condamnat la temniță grea pe viață. A decedat în 1963 în Penitenciarul Râmnicu-Sărat (Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007, pp. 479-482). Ion Mihalache a decedat la o lună după ce pedeapsa privativă de libertate pe viață i-a fost comutată într-una pe timp mărginit. Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 5 din 3 ianuarie 1963 (art. 7), pedepsele celor condamnați la muncă silnică pe viață au fost transformate în 25 de ani muncă silnică (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 5/1963, f. 2). În Procesul-verbal încheiat la 8 ianuarie 1963, semnat de comandantul penitenciarului Rm. Sărat, se arăta: „Noi, Comandantul Penitenciarului Rm. Sărat, asistat de către un delegat din partea Regiunii M.A.I. Ploiești și de către tov. procuror șef al Procuraturii Militare Ploiești, am constatat următoarele: Deținutul Ion Mihalache a fost condamnat de Tribunalul Militar al R. M. București prin sentința nr. 1988 din 11 noiembrie 1947 la TGV (art. 211 CP). Deținutul execută pedeapsa de la data de 15 iulie 1947 în baza mandatului de executare a pedepsei nr. 105 513 emis de Tribunalul Militar al Regiunii Militare București. Potrivit dispozițiilor Decretului nr. 5/03 ianuarie 1963 și a Îndrumărilor nr. 208/1963 pentru aplicarea acestui decret, deținutul menționat mai sus i se transformă pedeapsa de muncă silnică pe viață în muncă silnică pe 25 de ani” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 213, vol. 87, f. 20). Ion Mihalache a decedat la 5 februarie 1963. Din procesul verbal de constatare a decesului aflăm că pe 4 februarie 1963 a intrat în stare comatoasă. A decedat la 5 februarie 1963, orele 2.10, cauza morții fiind insuficiență circulatorie cerebrală-edem cerebral” (*Ibidem*, f. 3).

conducătorul Partidului Țărănesc din 1918 și apoi Național Țărănesc după fuziunea cu Partidul Național din Ardeal, ministru în mai multe guverne, activist neobosit pe tărâm cooperatist, inițiator a numeroase opera cu caracter social-cultural duse la bun sfârșit.

Fapte deosebite, ilustrează pe Ion Mihalache ca o personalitate care s-a străduit, în condițiile de atunci, să ridice pătura țărănească din sânul căreia a pornit și să înlăture obida și suferința omenească oriunde apăsa, cu nedreptate, pe umerii muncitorului român. A acționat cu vorba, și când a fost nevoie, cu făpta, purtând arma alături de compatrioți vrednici să apere cu orice jertfe și după tradiție, suveranitatea, independența și demnitatea țării noastre. A acționat fără odihnă, cu bună credință, cu încredere și cu dragoste față de oameni.

Cât a rezultat pozitiv din strădaniile lui va fi reținut poate de istorie, nepărtinitor și cu dreptate.

Ceea ce vă rog pe dumneavoastră este să binevoiți a da dezlegare și a mă sprijini ca, modest și discret, să pot îndeplini această ultimă a mea îndatorire – de a transporta osemintele soțului meu decedat și a le așeza, după datină, în cimitirul satului natal.

Datele de stare civilă ale defunctului meu soț sunt:

Numele: Mihalache

Prenumele: Ion

Prenumele tatălui: Iancu

Prenumele mamei: Ana

Locul nașterii: Comuna Topoloveni, județul Argeș

Anul, luna, ziua nașterii: 1882, februarie, 18.

2. S-au împlinit 20 de ani de când peregrinez și la vârsta mea socotesc că se cuvine să mă reîntorc în satul meu Dobrești, lângă Topoloveni. Acolo am avut o casă, moștenită de la tatăl meu care a fost trecută în patrimoniul statului, așa cum de altfel era orânduit și prin dorința liber exprimată a mea și a soțului meu. În această casă s-a instalat și funcționează dispensarul medical. Ceea ce vă rog este să binevoiți a aproba ca acolo să mi se rezerve o încăpere lăaturalnică, în care să-mi petrec ultimele zile, pe care Dumnezeu mi le va mai hărăzi să le trăiesc, sprijinindu-mă din pensia pe care o primesc. Medicul dispensarului îmi va alina, după posibilități, durerile bătrâneții.

Nădăjduiesc că cererea mea va fi urmată de un răspuns favorabil și vă mulțumesc.

Niculina I. Mihalache

Căminul Institutului de Geriatrie, Str. Căldărușani nr. 9, Sectorul 8

București, 30. VII. 1970

Sursa documentului: ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 127/1970, ff. 88-89.

Cererea Niculinei Mihalache a fost aprobată în ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 29 decembrie 1970. Tot atunci a fost aprobată și cererea Clarei Boilă privind

Nicoleta Ionescu-Gură

reînnumarea osemintelor lui Iuliu Maniu în comuna Bădăcin, județul Sălaj³. „Discuțiile” din cadrul ședinței au decurs astfel:

„Tov. Nicolae Ceaușescu:

Punctul 25. „Cererile privind reînnumarea osemintelor lui Ion Mihalache și Iuliu Maniu”.

De acord?
(toți tovarășii sunt de acord)⁴.

Tov. Mihai Dalea:
Numai să nu se facă pelerinaj acolo.
Tov. Gheorghe Pană:
Se spune că e discret⁵.

Despre aceste reînnumări au știut puține persoane la acea dată, și anume persoanele care au participat la ședința Secretariatului CC al PCR din 29 decembrie 1970 și persoanele care trebuiau să aplice hotărârea luată atunci⁶.

Hotărârea Secretariatului CC al PCR, din 29 decembrie 1970 a fost comunicată de Cancelaria CC al PCR la 29 decembrie 1970 (cu nr. 3526/3457 și 3526/3458) lui Vasile Patilineț, care în calitate de membru al Secretariatului CC al PCR se ocupa de Secția pentru controlul muncii de partid la MFA, MAI și Justiție a CC al PCR⁷, Cornel Onescu, ministrul Afacerilor Interne⁸, Alexa Augustin, procuror general al RSR⁹, Ilie

³ Vezi pe larg, Nicoleta Ionescu-Gură, 1970. *Acord pentru reînnumarea lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache*, în „Magazin istoric”, nr. 4, aprilie 2013, pp. 26-30.

⁴ La ședință au participat Nicolae Ceaușescu, Paul Niculescu-Mizil, Gheorghe Pană, Virgil Trofin, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Mihai Gere, Vasile Patilineț. Au fost invitați: Florian Dănălache, Gheorghe Stoica, Mihai Dalea, Ion Iliescu, Chivu Stoica, Alexandru Ionescu, Iosif Banc, Dan Enăchescu, Gheorghe Cioară, Pompiliu Macovei, Ovidiu Maitec, Ghișe Dumitru, Mircea Malița, Richard Winter și șefii secțiilor CC al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 126/1970, f. 12).

⁵ *Ibidem*, f. 59.

⁶ *Ibidem*, dosar nr. 128/1970, ff. 109-110.

⁷ În ședința Secretariatului CC al PCR din 26 iulie 1965 s-a hotărât ca Vasile Patilineț, secretar al CC al PCR, să se ocupe de Secția pentru controlul muncii de partid la MFA, MAI și Justiție și Secția Gospodăriei de Partid ale CC al PCR. De asemenea, Vasile Patilineț ținea legătura din partea Secretariatului CC al PCR cu Comisia Centrală de Revizie (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 104/1965, f. 2).

⁸ Cornel Onescu a îndeplinit funcția de ministru al Afacerilor Interne în perioada 24 iulie 1965-24 aprilie 1972. Pentru alte date privind activitatea acestuia vezi Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 440-441.

28 aprilie 1971. Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache...

Verdeț, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri¹⁰ și Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului¹¹.

Deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache a avut loc în ziua de 23 aprilie 1971 de către organele MAI. Acestea au fost duse la Institutul de Antropologie din București pentru a se confirma oficial identitatea exhumatului. Reînhumarea osemintelor a avut loc în ziua de 28 aprilie 1971 în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș.

Modul cum a decurs reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache îl aflăm din Nota raport nr. 131/GE din 30 aprilie 1971 a Direcției I a Consiliului Securității Statului:

„CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI
D.G.I.I. – DIRECȚIA I

131/GE/30.IV.1971
STRICT SECRET
ex. unic

NOTA-RAPORT
privind felul cum a decurs
reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache, fost vice-președinte al PNT

La data de 30 dec. 1970, Cancelaria CC al PCR a comunicat Consiliului Securității Statului că Secretariatul CC al PCR a aprobat deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache din incinta penitenciarului Rm. Sărat și reînhumarea acestora în comuna sa natală.

Urmare a acestei aprobări, organele M.A.I. au exhumat în ziua de 23 aprilie a.c. osemintele lui Ion Mihalache și le-a prezentat la Institutul de Antropologie din București, care a confirmat oficial identitatea exhumatului.

Apoi, organele MAI, la indicația noastră, au luat legătura cu Popescu Ion Mehedinți, fost secretar al lui Ion Mihalache și fruntaș PNT, care s-a interesat de reînhumarea osemintelor. Reînhumarea a avut loc în ziua de 28 aprilie a.c. în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș.

Popescu Ion Mehedinți, fost secretarul lui Ion Mihalache; dr. Busuiocescu Gheorghe¹², fost membru PNT și condamnat, nepot al defunctului; preot

⁹ Alexa Augustin a îndeplinit funcția de procuror general al RSR în perioada 13 martie 1969-29 martie 1973 (*Ibidem*, p. 66).

¹⁰ Ilie Verdeț a îndeplinit funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în perioada 3 ianuarie 1967 – 7 martie 1978 (*Ibidem*, pp. 614-615).

¹¹ Ion Stănescu a îndeplinit funcția de președinte al Consiliului Securității Statului în perioada 7 mai 1968-24 aprilie 1972 (*Ibidem*, p. 545).

Dumitrăchescu Leonida, fost membru PNTȚ, văr cu defunctul; Badea Nestor, fost președintele tineretului PNTȚ pe Capitală și ziarist la *Dreptatea* și Diaconescu Ion¹³, fost președintele tineretului PNTȚ pe țară și condamnat.

De asemenea, a participat și soția defunctului Niculina Mihalache care în prezent domiciliază în comuna Dobrești.

La reînhumare, nici o persoană din cele prezente nu a rostit vreo cuvântare asupra personalității defunctului, ci totul s-a rezumat la oficierea serviciului divin.

În vederea preîntâmpinării unor eventuale acțiuni nedorite, organele Direcției a I-a, împreună cu I.J.S. Argeș au întreprins măsuri informativ-operative, care au asigurat desfășurarea normală a exhumării și reînhumării.

Cu această ocazie, organele noastre au fotografiat principalele momente ale reînhumării (anexăm fotografiile¹⁴).

Pentru a cunoaște starea de spirit și comentariile ce se vor face legat de acest eveniment, s-au luat măsurile informativ-operative corespunzătoare.

ȘEFUL SERVICIULUI

Lt.col. de securitate,
Popescu Traian”

¹² Busuiocescu Gheorghe era fiul surorii Niculinei Mihalache. S-a născut la 17 noiembrie 1902 în comuna Topoloveni, județul Argeș, de profesie medic chirurg. În 1971 era pensionar și domiciliu în București. A fost membru al PNTȚ. În anul 1956 a fost arestat și condamnat la 20 de ani muncă silnică pentru activitate contrarevoluționară, fiind grațiat în anul 1964 (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 17, f. 254).

¹³ Ion Diaconescu, nepot al Niculinei Mihalache, scrie în memoriile sale, intitulate *Temnița, destinul generației noastre*, că Niculinei Mihalache i s-a cerut să delege pe cineva căruia să i se predea osemintele lui Ion Mihalache. Ea l-a delegat, în acest scop, pe Popescu Mehedinți. „Am cumpărat împreună cu Popescu Mehedinți un coșciug special și acesta a plecat la Râmnic într-o mașină a Securității. Acolo, la poarta cimitirului era așteptat de alte organe ale Securității care i-au predat o cutie cu oseminte, fără ca Popescu Mehedinți să fi avut posibilitatea să asiste la deshumarea lor. Coșciugul cu osemintele a fost adus, tot cu mașina Securității, la Dobrești...Din București au fost prezenți, în afară de Popescu Mehedinți și de mine, Nestor Badea, pr. Leon Dumitrăchescu și dr. Gh. Busuiocescu. După slujbă, noi bucureștenii am luat masa cu Niculina în camera ei. Era mulțumită (...) ea a murit, puțin timp după aceea, împăcată deplin sufletește că și-a îndeplinit într-adevăr întreaga datorie” (Ion Diaconescu, *Temnița, destinul generației noastre*, ediție revăzută, București, Editura Nemira, 2003, p. 326).

¹⁴ Câteva din fotografiile realizate de Securitate le inserăm în prezentul material. Acestea se regăsesc în ACNSAS, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203.757, f. 287, 290, 293, 294.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Informativ (Ion Mihalache), dosar nr. 203 757, ff. 282-283.

Documentul prezentat mai sus arată că osemintele lui Ion Mihalache nu au ajuns în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, așa cum ceruse, în 30 iulie 1970, Niculina Mihalache în cererea sa către Nicolae Ceaușescu, ci acestea au fost reînhumate în cimitirul comunei Dobrești, localitate situată la câțiva kilometri de Topoloveni, în

comuna natală a soției sale, Niculina Mihalache. Osemintele lui Ion Mihalache au fost reînhumate lângă mormântul socrilor săi, preot Ion și Elena Dumitrăchescu.

Din declarația lui Ion Mihalache, dată în 1950, la vârsta de 68 de ani, aflăm că soția sa, Niculina Mihalache, s-a născut în 1890 în Leordeni-Muscel, fiind fiica lui Petre Dobrescu decedat în 1895. Aceasta a fost adoptată și crescută de preotul Ion Dumitrăchescu din Dobrești, Muscel, care nu a mai avut alți copii. Niculina

Mihalache a avut frați și surori în familia de naștere, care au rămas cu mama lor.

În arhiva CNSAS, în afară de documentul prezentat mai sus, în dosarul informativ al lui Ion Mihalache, se găsesc alte documente care arată cum a decurs ceremonia reînhumării osemintelor acestuia în comuna Dobrești, județul Argeș. De pildă, o notă informativă dată, în data de 28 aprilie 1971, de fostul informator „Panaitescu Mircea”, maiorului Matei Ilie din Inspectoratul județean de securitate Argeș. Din nota informativă aflăm că: „Osemintele lui Ion Mihalache au fost aduse la Dobrești în ziua de 28 aprilie 1971 la ora 10,30 de Popescu Mehedinți, fost secretar al lui Ion Mihalache, cu o mașină tip militar. Au fost duse direct în biserica de sus, unde se află mormântul zidit al socrilor săi. A fost adusă și soția lui, cu o mașină, arătând a fi foarte slăbită. A stat pe scaun fără vorbă și fără o lacrimă. La 11^{3/4} a sosit mașina ing. Nelu Diaconescu, care se ducea la Boțești să vadă pe maică-sa și care a fost rugat să aducă aci 3 persoane: preotul Leon Dumitrăchescu din București, Dr. Gh. Busuiocescu și Nistor Badea, fost deputat, toți rudă cu Niculina Mihalache.

Au slujit parastasul preoții Leon Dumitrăchescu, preot Popescu Ion și pr. Heroiu Mihai. Au asistat la slujbă 13 bărbați din Dobrești și 32 femei.

Nu s-a rostit nici o cuvântare și n-am văzut pe nimeni plângând, deși majoritatea celor de față au fost fini ai lor.

Făceau impresia că au venit din pură curiozitate. N-am auzit nici un fel de comentarii, nici răutăcioase, nici binevoitoare”¹⁵.

De asemenea, documente din arhiva fostei Securități arată că Niculinei Mihalache i s-a permis, în anul 1971, reîntoarcerea în comuna natală, Dobrești din județul Argeș. Pe 24 martie 1971, Niculina Mihalache a fost adusă de la sanatoriul din București „de către Marinache¹⁶ din Țigănești și Florica, fiica preotului Tomescu¹⁷ din Țigănești și instalată la dispensar în camera pregătită din ordinul forurilor superioare”¹⁸.

Niculina Mihalache a fost instalată în una din camerele dispensarului din comuna Dobrești, care funcționa în casa pe care a avut-o în proprietate, moștenită de la tatăl său, preotul Ion Dumitrăchescu. La acea dată avea 80 de ani și „nu se putea deplasa singură, decât numai sprijinită”¹⁹. Rudele i-au angajat o femeie, pe nume Petculescu Gh. Paraschiva, pe care o plătea cu 600 lei din pensia pe care o primea Niculina Mihalache de la stat, ca s-o îngrijească atât ziua cât și noaptea.

Pentru că a fost soția unui „vârf conducător al PNT”²⁰, a cunoscut diferite forme ale represiunii politice. A fost arestată în mai multe rânduri și a cunoscut și o perioadă de domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului. Un referat al Serviciului ”C” din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din 28 martie 1960 (nr. 14/0058974) arată că: „în evidența Serviciului «C» este cunoscută că în anul 1947 a fost arestată în legătură cu fuga de la Tămădău, însă neputându-i-se stabili vinovăția a fost pusă în libertate. În anul 1949 a fost din nou arestată și condamnată la trei ani închisoare corecțională deoarece avea legături cu elemente dușmănoase care intenționau ca prin intermediul legației americane să transmită vești în străinătate”²⁰. După executarea condamnării, prin Decizia

¹⁵ ACNSAS, fond Informativ-Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, f. 299

¹⁶ Într-o notă informativă dată, la 26. 04 1971, maiorului Cârstea Nicolae de la Inspectoratul județean de securitate Argeș de către sursa ”Simionescu Ion” se arată că Marinache era „fost avocat, fost PNT și secretar al lui Mihalache” (*Ibidem*, f. 304). Marinache Ion era născut la 22 decembrie 1909, în comuna Priboeni-Argeș, de profesie avocat. În 1971 era pensionar și domiciliat în București. Marinache Ion a fost președintele sectorului IV - PNT din Capitală. A fost condamnat 20 de ani muncă silnică pentru activitate de reorganizare a PNT, fiind pus în libertate în anul 1963 (*Ibidem*, fond Documentar, dosar nr. 17, ff. 254-255).

¹⁷ Conform dosarului de domiciliu obligatoriu al Niculinei Mihalache, aceasta avea o soră, pe nume Tomescu Maria, casnică, domiciliată în Țigănești; o altă soră, Busuiocescu Elisabeta, casnică, domiciliată în comuna Leordeni, jud. Argeș.

¹⁸ ACNSAS, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, f. 300.

¹⁹ *Ibidem*, f. 301.

²⁰ În anul 1949 a fost arestată și condamnată pentru omisiune de denunț. Niculina Mihalache arată într-o declarație dată la 19 mai 1954, referitor la arestarea sa din 1949, următoarele: „La data de 15 august 1949 am fost arestată de organele MAI și anchetată cu privire la ceea ce am cunoscut despre legăturile cu românii din străinătate ale lui Nicolae Munteanu pe care îl cunoșteam mai demult. Nicolae Munteanu îmi spusese odată că vrea să trimită o scrisoare în străinătate și m-a întrebat dacă nu vreau să o semnez și eu. I-am răspuns refuzând net această propunere, dar nu m-am gândit că acest lucru trebuia denunțat. Pentru această omitere de denunț am fost judecată și condamnată la trei ani închisoare corecțională, iar după expirarea pedepsei mi s-a mai dat trei ani pedeapsă administrativă. Nicolae Munteanu era membru al PNT și l-am cunoscut în casa lui Mihai Popovici, unul dintre conducătorii PNT. Nicolae Munteanu a fost arestat dar nu știu ce acuzații i s-au adus și nici dacă a fost condamnat sau nu. Eu nu am citit

MAI nr. 5130 din 18 iunie 1954 i s-a fixat DO pe timp de 12 luni. Aceste restricții i s-au prelungit de două ori, cu 24 luni și respectiv 36 luni. În timp ce se afla în comuna Dîlga, executând cele 36 luni de domiciliu obligatoriu date prin Decizia MAI nr. 6837/1957, în luna septembrie 1958 a fost arestată și prin Hotărârea Penală nr. 882 din 31 august 1959 a Tribunalului Militar București a fost condamnată la 14 ani temniță grea și 7 ani degradare civică și confiscarea totală a averii personale. Prin Decizia nr. 1 din 4.I.1960 a Tribunalului militar al regiunii a II-a militară a admis recursul condamnatei și i s-a redus pedeapsa la 10 ani închisoare corecțională și 5 ani interdicție corecțională²¹.

În perioada 1954-1960, Niculina Mihalache, a avut domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului. Prin Decizia MAI nr. 5130 din 18.06. 1954 i s-a fixat domiciliu obligatoriu, în categoria contrarevoluționar, în comuna Dîlga, raionul Lehliu, regiunea București, pe timp de 12 luni. Domiciliul obligatoriu i-a fost prelungit succesiv până în 1960²². În 13

scrisoarea pe care voia să o trimită în străinătate, fiindcă la data când m-a întrebat dacă nu vreau să o semnez, nu o scrisese încă. Nu știu dacă a scris-o sau nu, știu numai că mi-a spus că se ducea pe la legația americană și că avea intenția să o trimită, prin această legație, generalului Rădescu. Prin această scrisoare cred că avea intenția să-i trimită știri din țară. Eu personal n-am făcut politică activă niciodată și în casa lui Mihai Popovici am mers în calitate de prietenă a soției lui, nu ca politiciană. Această declarație o dau și o semnez propriu. Niculina I. Mihalache” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 51 020, vol. 1, ff. 2 și 2 verso).

²¹ *Ibidem*, vol. 2, f. 15.

²² Dosarul de domiciliu obligatoriu al Niculinei Mihalache întocmit de organele de miliție în ACNSAS, Condamnați Politici (CP), dosar 1593, ff. 1-24. Prin Decizia MAI nr. 5749 din 20.06.1955, Niculinei Mihalache i s-a prelungit domiciliul obligatoriu cu 24 luni, iar prin Decizia MAI nr. 6837 din 17 iunie 1957 i s-a prelungit domiciliul obligatoriu cu încă 36 de luni. În 13 aprilie 1960, în conformitate cu adresa MAI nr. 00845170, a fost scoasă din evidența celor cu domiciliu obligatoriu. În perioada domiciliului obligatoriu, Niculina Mihalache a solicitat ridicarea restricțiilor domiciliare. La 25 iulie 1956, la vârsta de 66 de ani, a solicitat ridicarea restricțiilor domiciliare pe motive medicale: „În susținerea acestei cereri vă aduc la cunoștință că în urma îndelungatei mele dețineri, starea sănătății îmi este grav afectată și menținerea domiciliului obligatoriu mai departe făcând imposibilă orice îngrijire, însăși viața îmi este în primejdie. Alături și certificatul medical”. În Certificatul medical nr. 642 din 25 iulie 1956, eliberat de medicul circumscripției sanitare Dîlga, raionul Lehliu, se arăta că Niculina Mihalache era „suferindă de boală hipertrofică și insuficiență coronariană, recomandându-i-se tratamentul într-o clinică de specialitate” (*Ibidem*, ff. 14-16). Solicitarea de ridicare a restricțiilor domiciliare nu i-a fost aprobată. Cum s-a comportat în domiciliul obligatoriu aflăm din raportul MAI, Biroul DDO, regiunea București, semnat de șeful Comandaturii Dîlga, locotenent V. Diaconescu: „Menționăm că de la data venirii ei în comuna Dîlga și până în prezent nu s-a încadrat în câmpul muncii, fiind ajutată de neamurile ei, trimițându-i bani și alimente. Din supraveghere reiese că a fost vizitată la domiciliul său de către Dumitrescu Elena, nepoata sa Cristea Veronica, cu domiciliul în București. De asemenea, s-a mai constatat că din elementele care sunt cu DO în aceeași comună o vizitează Tetu Aurel, fost fruntaș PNT, Crișan Ioan și Iordache Nicolae (...) Nu a rezultat până în prezent ca susnumita să ducă vreo activitate dușmănoasă sau manifestări ostile întrucât nu am avut rețea informativă pentru a fi supravegheată îndeaproape. Menționăm că susnumita a respectat vizele săptămânale, fără să se sustragă de la această dispoziție, iar până în prezent nu s-a constatat că ar fi părăsit DO” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 51 020, vol. 1, f. 15).

aprilie 1960 a fost scoasă din evidența celor cu DO, deoarece în 1959, prin sentința nr. 882 a Tribunalului Militar București a fost condamnată la 14 ani muncă silnică pentru săvârșirea infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale. În anul 1964 a fost pusă în libertate²³, fiind grațiată prin decretul nr. 310. După eliberarea din pușcărie, nu i s-a aprobat stabilirea domiciliului în București. În noiembrie 1965 i s-a eliberat un buletin de identitate (seria L, nr. 808030) cu domiciliul în comuna Dobrești, raionul Găiești. În 13 noiembrie 1965 se găsea internată la Institutul Parhon²⁴.

În comuna Dobrești se știa că Niculina Mihalache a revenit, în 1971, cu aprobarea dată de Nicolae Ceaușescu. O notă din arhiva fostei Securități din 27 aprilie 1971 arată că: „După reîntoarcerea în comună, de unde a lipsit câțiva ani, atmosfera între cetățeni era de o totală rețineră în a o vizita pe dna Mihalache. Se spune că, chiar cei mai apropiați, rude, fini, nu îndrăzneau să îi calce casa. Față de această stare de lucruri, organele de partid s-au deplasat în teren, în frunte cu tov. Năstase - primul secretar al județului Argeș, care i-a adunat pe toți locuitorii comunei și le-a făcut o prezentare de care mai favorabile pentru doamna Mihalache. Li s-a arătat că o serie de instituții ca dispensarul, școala, căminul cultural și alte așezăminte de folos obștească au fost construite la timpul său de dna și dl Mihalache.

După ce s-a creat această atmosferă, lucrurile s-au schimbat și dna Mihalache a fost vizitată de toți ce îi purtau simpatie. La ora actuală, dna Mihalache are pensie și este ajutată de toți locuitorii, cu tot ce le stă în putință”²⁵

Niculina Mihalache a murit la scurt timp (o lună de zile) după reînhumarea osemintelor soțului său. În mormântarea a avut loc în ziua de 27 mai 1971, tot în comuna Dobrești, județul Argeș. Organele de securitate (Consiliul Securității Statului, DGII-Direcția I) au întocmit la 28 mai 1971 o Notă-raport din care aflăm cum a decurs ceremonia înmormântării Niculinei Mihalache: „În ziua de 27.V.1971 a avut loc în comuna Dobrești, județul Argeș, înmormântarea lui Niculina Mihalache, la care au participat peste 500 de persoane. Majoritatea participanților au fost localnici din comuna Dobrești și satele învecinate. Din București au participat: Popescu Ion-Mehedinți, dr. Busuiocescu Gh., Nestor Badea, Patraulea Florin și Marinache Ion – toți foști fruntași P.N.Ț. și rude apropiate ale lui Ion Mihalache. De asemenea, au mai participat și unii foști fruntași P.N.Ț din județele Argeș și Dâmbovița.

Au rostit discursuri preotul Popescu Ion din comuna Dobrești și av. Patraulea Florin din București în care au evocat figura defunctei și contribuția sa la unele activități

²³ În decretul nr. 310/1964, referitor la Niculina Mihalache se arătau următoarele: „născută la 18 noiembrie 1890 în comuna Leordeni, regiunea Argeș, fiica lui Ion și Elena, condamnată prin sentința penală nr. 882/1959 a Tribunalului militar București la 14 ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinii sociale în baza art. 209 pct. 2, lit a și b alin penultim Cod penal. Prin admiterea recursului, Tribunalul militar al regiunii a II-a militară București schimbă încadrarea juridică în infracțiunea prevăzută și pedepsită de art. 209 pct. 2, lit. a Cod penal, reducând pedeapsa la 10 ani închisoare corecțională menținând restul dispozițiilor sentinței” (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 310 I b/1964, f. 134).

²⁴ ACNSAS, Condamnați Politici (CP), dosar nr. 1593, ff. 2, 5, 8 (dosarul de domiciliu obligatoriu întocmit de organele de miliție).

²⁵ *Ibidem*, fond Informativ – Ion Mihalache, dosar nr. 203 757, ff. 279-280.

28 aprilie 1971. Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache...

sociale locale. În discursuri nu s-au abordat probleme politice și nici nu s-au făcut referiri la activitatea soțului său.

Pentru a cunoaște și preveni eventuale acțiuni ostile, organele noastre au întreprins măsurile informative corespunzătoare. De asemenea, se va urmări în continuare discuțiile ce eventual se vor mai face de foștii politicieni cu privire la această înhumare”²⁶

Ion Diaconescu²⁷, nepot al Niculinei Mihalache, care a participat la 28 aprilie 1971 la ceremonia reînhumării osemintelor lui Ion Mihalache în comuna Dobrești, județul Argeș scrie, în memoriile sale intitulate, *Temnița, destinul generației noastre*, că Niculina Mihalache a murit împăcată sufletește „că, cu toată vitregia vremurilor, reușise să-și îndeplinească ultima datorie față de soțul său”²⁸.

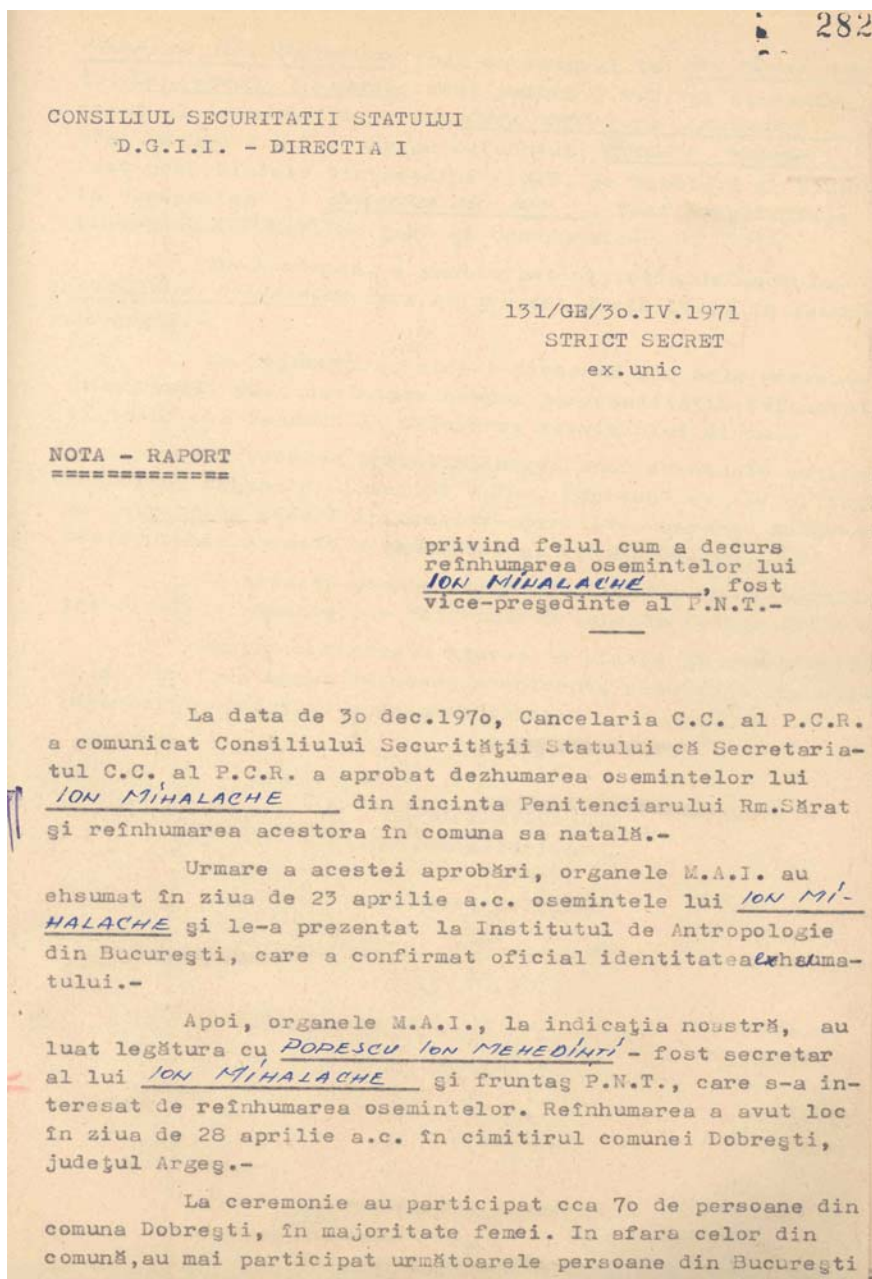
²⁶ *Ibidem*, ff. 284-285.

²⁷ Ion Diaconescu s-a născut la 25 august 1917, în comuna Boțești, județul Argeș. În 1937 a devenit membru al organizației Tineretului Național Țărănesc, iar în perioada 1944-1947 a făcut parte din Biroul de Conducere Național al Tineretului PNȚ. În 1947 a fost arestat și condamnat la 15 ani muncă silnică. După 1989 a fost deputat de București în toate legislaturile din anii 1990-2000; președinte al Adunării Deputaților (noiembrie 1996-noiembrie 2000); președinte al Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat (noiembrie 1995-decembrie 2000); președinte al coaliției politice Convenția Democratică din România (1996-2000), vezi Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007, pp. 232-233.

²⁸ Ion Diaconescu, *Temnița, destinul generației noastre*, ediție revăzută, București, Editura Nemira, 2003, p. 326. Ion Diaconescu afirmă în memoriile sale că „prieteni mei apropiați care cunoșteau familia știau și faptul că eu eram nepot al doamnei Mihalache și mai ales faptul că Mihalache ținuse legături foarte apropiate cu întreaga noastră familie. Aceasta îl ajutase mult, atunci când el pornise la drum, în 1919, în privința organizării Partidului Țărănesc, părinții mei fiind printre fondatorii acestui partid” (*Ibidem*, p. 155, ediția din 1998 a memoriilor).

Anexa documentară:

Nota – raport a Direcției I din Consiliul Securității Statului, din 30 aprilie 1971, privind felul cum a decurs reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache, fost vicepreședinte al P.N.Ț

- 2 - 283

POPESCU ION MEHEDIŢI, fost secretarul lui ION MIHALACHE ;
dr. BUSUIŢOESCU GHEORGHE, fost membru P.N.T. și condamnat,
nepot al defunctului; preot DUMITRACHESCU LEONIDA ,
fost membru P.N.T., văr cu defunctul; BADEA NEJTOR ,
fost președintele tineretului P.N.T. pe Capitală și ziarist
la "Dreptatea" și DIACONESCU ION , fost președintele
tineretului P.N.T. pe țară și condamnat.-

De asemenea, a participat și soția defunctului
NICULINA MIHALACHE care în prezent domiciliază în comuna
Dobrești.-

La reînhumare, nici-o persoană din cele prezente
nu a rostit vreo cuvântare asupra personalității defunctului,
ci totul s-a rezumat la oficierea serviciului divin.-

În vederea prevențării unor eventuale acțiuni
nedorite, organele Direcției a I-a, împreună cu I.J.S. Argeș,
au întreprins măsuri informativ-operative, care au asigurat
desfășurarea normală a exhumării și reînhumării.-

Cu această ocazie, organele noastre au fotografiat
principalele momente ale reînhumării (anexăm fotografiile).-

Pentru a cunoaște starea de spirit și comentariile
ce se vor face legat de acest eveniment, s-au luat măsurile
informativ-operative corespunzătoare.-

SEFUL SERVICIULUI
Lt.Col.de securitate,

Popescu Traian

Luminița BANU

Manualele de istorie în ecuația relațiilor româno-sovietice din anul 1983

History Textbooks in the Context of Romanian-Soviet Relations in 1983

Bilateral relations between Romania and the Soviet Union underwent a sinuous course after the Second World War, despite the fact that both countries were ruled by a similar political regime and were part of the same political-military alliance. The authorities in Bucharest gradually managed to separate from the center of power in Moscow, so that Romania's foreign policy acquired a distinct character after 1960.

The Soviet Union reacted promptly and started a real "clandestine war" against Romania. "Symbolic battles" were fought within COMECON meetings, conferences of the Warsaw Treaty and U.N. sessions.

In that context all types of "weapons" were used, including the common history textbooks. The present text aims to reconstitute the Romanian-Soviet confrontation in 1983, whose target was even the national consciousness and the vision on history of the future Romanian and Soviet citizens.

Etichete: politică externă, educație, propagandă, Uniunea Sovietică, România

Keywords: foreign policy, education, propaganda, Soviet Union, Romania

Într-o scrisoare a lui Nicolae Bălcescu trimisă din Buzău către Alecu G. Golescu, în 22 iunie 1848, acesta nota: „Ado aminte lui Eliade aceea ce i-am zis d-a face: circulare la profesori ca să adune în capitalele județelor profesorii satelor și a-i pregăti pentru propagandă prin sate”¹.

Acest îndemn relevă faptul că importanța corpului didactic și al educației în formarea viitorilor cetățeni a fost conștientizată de către oamenii politici de foarte multă vreme². La rândul lor, comuniștii au înțeles, de foarte devreme, rolul educației în

¹ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, pp. 690-691.

² O altă confirmare a acestui fapt este înregistrată la 28 iulie 1834, când consulul Rusiei, Minciaki, îi comunica domnitorului Mihail Sturdza instrucțiunile primite la Petersburg referitoare la supravegherea influențelor occidentale asupra tinerilor din Principatele Române: „...Mi se recomandă în fine, cu deosebire, să chem atenția domnitorilor spre tot ce ar putea indica o anumită tendință a spiritelor tinere de a se lăsa antrenate de ideile liberale, să-i invit să urmărească evoluția opiniei publice în Principate, să împiedice cea mai mică încurajare a creșterii

formarea „omului nou” și în asigurarea unei viziuni asupra lumii în conformitate cu ideologia oficială a regimului. Ca atare, atenția acordată de către liderii de partid școlii, programelor educaționale, manualelor și mai cu seamă anumitor discipline școlare (precum Istoria³) a fost una deosebită. Întrucât, prin educație, viitorii cetățeni erau „înarmați” cu un set de cunoștințe și valori referitoare nu doar la propria țară, ci la lume, în general, manualele (în special de istorie, dar și de geografie) au fost concepute, în numeroase cazuri, în conformitate cu interesele geopolitice ale momentului, suferind, prin urmare, modificări succesive, în funcție de evoluția raporturilor internaționale.

Prin prezentul demers ne-am propus un obiectiv precis delimitat și anume prezentarea modului în care conținutul manualelor de istorie din România și din Uniunea Sovietică a reprezentat o „armă politică” în susținerea intereselor și obiectivelor de politică externă a celor două state. Desigur, nu intenționăm o realizare a unei fresce ample a relațiilor bilaterale și o analiză detaliată a instrumentalizării manualelor⁴, ci ne vom limita la o schițare a traseului de distanțare a conducerii de la București față de directivele venite de la Moscova și la prezentarea unui document care detaliază situația existentă în acest domeniu în anul 1983.

După o perioadă de obediență deplină față de Moscova, căreia îi datora susținerea necondiționată în preluarea puterii politice, regimul comunist de la București a început, imediat după moartea lui I.V. Stalin, în martie 1953, să se înscrie pe o linie de distanțare față de puterea politică de la Kremlin⁵. Demarată mai întâi în plan economic,

ideilor subversive, (...) să persevereze în grija de a da educației tineretului un impuls moderat cu înțelepciune, să înfrâneze din toate puterile spiritul de inovație și de tulburare, care s-ar putea manifesta în minți lipsite de experiență, averse să dea țării lor o existență politică diferită de aceea pe care i-o asigură instituțiile actuale, întemeiate pe tratate...” - *apud Ștefan Cazimir, Alfabetul de tranziție*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 67.

³ Referindu-se la manualul unic de istorie realizat în 1947 de Dumitru Tudor, Gh. Georgescu și Vasile Maciu, sub coordonarea lui Mihail Roller, cunoscut drept *Istoria R.P.R.*, Eugen Denize nota: „*Istoria R.P.R.* a fost, în primul rând, un instrument de luptă politică, un mijloc propagandistic menit să legitimizeze represiunea comunistă, un procedeu psihologic deformativ, care trebuia să contribuie la pervertirea mentalității și a sufletului românilor” – Eugen Denize, Cezar Măță, *România comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, p. 148.

⁴ Importanța acordată manualelor este relevantă și de o relatare a lui Gh. Gheorghiu-Dej cu privire la discuțiile pe care le purtase, în februarie 1947, cu Stalin:

„A venit vorba de manualele școlare. Zice: Dar ce, voi ați pus pe foc toate manualele vechi? Dar de ce faceți aceasta, dar nu puteți să le îmbunătățiți? Asta e o problemă grea.

Pe urmă despre lucrări de istorie. Se apucase Roller să facă nu știu ce chestie. Eu mă gândeam să-i cer niște istorici să ne ajute” – *apud Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii. 1944-1952*, cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, București, I.N.S.T., 2012, p. 100.

⁵ Din plan economic, măsurile de distanțare s-au făcut simțite și în alte paliere sociale, astfel că delimitări și revizuirii față de dogmele impuse culturii și istoriografiei române de reprezentanții „internaționalismului proletar” nu au întârziat să apară – cf. Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de secție a C.C. al P.M.R.*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, pp. 10-24.

timid, prin desființarea societăților mixte de tip sovrom⁶, politica de desprindere inițiată de Gh. Gheorghiu-Dej și echipa sa⁷ a căpătat accente tot mai ferme după 1958⁸, când are loc retragerea trupelor sovietice din România, dar mai cu seamă după 1962, pentru a culmina cu „Declarația din aprilie 1964”⁹.

Cu prilejul adoptării acestei declarații au ieșit la iveală o serie întreagă de tensiuni mocnite în relațiile dintre București și Moscova, tensiuni care se intensificaseră pe măsură ce orientarea României spre colaborarea economică cu Occidentul se intensificase, la fel ca și opoziția față de politica de integrare și specializare economică promovată de Uniunea Sovietică în cadrul C.A.E.R.¹⁰

În ședințele de „prelucrare” a conținutului declarației adoptată de C.C. al P.M.R. au fost rostite de către fruntași ai partidului lucruri care până atunci nu puteau fi spuse decât în șoaptă și cu teama permanentă de a fi arestat pentru „atitudine antisovietică”.

Pentru exemplificare, vom reproduce câteva pasaje din stenograma expunerii făcută de ministrul de Interne în fața activului Direcției Politice a Trupelor și Formațiunilor M.A.I., în 6 mai 1964, referitoare la modul în care România și românii erau prezentați tinerelor generații din Uniunea Sovietică. Cu această ocazie, Alexandru Drăghici, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R., atrăgea atenția că:

„În U.R.S.S. de exemplu, neîncrederea și lipsa de prietenie față de partidul nostru este difuzată pe scară largă nu numai în contactul cu cetățenii români, dar chiar și în rândul poporului sovietic.

În diversele publicații, manuale școlare, cursuri pentru învățământul superior, în programele de televiziune, diferite aspecte din R.P.R. sunt reprezentate tendențios și jignitor.

De pildă, în manualul sovietic de geografie pentru clasa a VII-a, țara noastră este prezentată prin câteva date sumare privind populația, teritoriul, așezarea geografică, menționându-se că se cultivă mult porumb din care se face mămăligă și se descrie cu detalii prepararea acestui aliment, fără să se arate eforturile și realizările obținute de poporul nostru pe linia industrializării țării și progresului economic general.

Cu ocazia unei emisiuni de televiziune din Leningrad s-a anunțat un dans românesc. În realitate, pe ecran au apărut două persoane aproape dezbrăcate, prezentând un dans țigănesc ce nu avea nimic specific jocului și portului popular de la noi.

⁶ Florian Banu, *Pași spre autonomia R.P.R. - desființarea sovromurilor*, în „Analele Științifice ale Universității «A.I. Cuza» - Iași”, seria Istorie, tomul XLIV – XLV, 1998-1999, pp. 133-150.

⁷ Idem, *Rolul lui Gheorghiu-Dej în distanțarea României de U.R.S.S.*, în Constantin Bușe, Ionel Căndea (eds.), „Studii de istorie”, I, Brăila, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2012, pp. 519-552.

⁸ Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova...Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez. 1956-1965*, București, I.N.S.T., 2011, pp. 212-215.

⁹ Vezi, pe larg, Florian Banu, Liviu Țăranu (eds.), *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?*, București, Editura Enciclopedică, 2004, CV+298 p.

¹⁰ Brândușa Costache, *Activitatea României în Consiliul Economic de Ajutor Economic Reciproc. 1949-1974*, București, I.N.S.T., 2012, *passim*.

Luminița Banu

Într-unul din cursurile folosite pentru uzul studenților de la Universitatea «Jdanov» din Leningrad, se găsește următoarea afirmație:

«Sunt unele țări socialiste care duc o politică naționalistă. Acestea sunt statele din Asia în frunte cu China, iar în Europa – România».

Neîncrederea și suspiciunea au ajuns până acolo încât până și grupurile de turiști sovietici care vin în R.P.R. sunt prelucrate înainte de a pleca, patria noastră fiindu-le prezentată ca o țară de țigani, mămăligari, incuți, cu o situație economică dezastruoasă, drept un aliat în care nu poți avea încredere, îndemnându-i pe solicitanți să renunțe la excursia în R.P.R. sau, în orice caz, să nu facă legături printre români pentru a nu fi supuși unor provocări.

Din materialele ce le deținem, rezultă că grupurile de turiști sunt însoțite de ofițeri de securitate, care veghează să nu se «contamineze» de realitățile țării noastre¹¹.

Dar aceste aspecte nu au fost discutate doar în ședințele ținute cu membrii de partid, ci au fost abordate și în cadrul discuțiilor purtate la Moscova, între 7-14 iulie 1964, între delegațiile română și sovietică cu privire la problemele sensibile ale relațiilor bilaterale.

Cu acest prilej, Emil Bodnăraș a adus în discuție următorul aspect:

„...noi am fost oarecum mirați când în manualul de istorie a P.C.U.S. și în alte lucrări, consacrate problemelor celui de-al doilea război mondial, au apărut formulări care exprimă puncte de vedere care nu se acoperă cu adevărul istoric în ce privește țara noastră.

Noi am avut plăcerea să schimbăm păreri cu redactorii acestor lucrări sau cu oameni de răspundere și am constatat cu satisfacție că părerile exprimate de noi au fost acceptate ca realitate istorică, justă, obiectivă.

În felul acesta în lucrarea despre «Istoria marelui război pentru apărarea patriei» au fost aduse o serie de corecturi după verificare la fața locului. Au stat istoricii la noi câteva săptămâni, au verificat documente, hârtii, s-au adus corecturi. În felul acesta, până la volumul V al *Istoriei* putem spune că lucrurile sunt prezentate corect din punctul nostru de vedere. În hărțile însă care însoțesc aceste volume – în unele din ele – nu se exprimă tot așa de fidel ceea ce textul redă¹².

Potrivit lui Bodnăraș, discuții serioase au fost purtate și cu privire la unele inexactități strecurate în ediția din 1959 a „Manualului de istorie a P.C.U.S.”. Problema în discuție consta în modul în care era reflectată în acest manual participarea României la războiul antihitlerist și, pe baza argumentelor furnizate de partea română, sovieticii au concedat introducerea în ediția din anul 1960 a următorului pasaj:

„Armata Roșie împreună cu trupele române au alungat de pe teritoriul român hordurile germano-fasciste. Trupele române au luptat cot la cot cu Armata Roșie până la victoria finală asupra Germaniei fasciste. În România a început să se desfășoare construirea unei vieți noi, pe baze democratice”.

Conform relatării lui Bodnăraș, victoria părții române a fost de scurtă durată:

¹¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 197, ff. 60-62.

¹² *Apud* Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, I.N.S.T., 2012, pp. 89-90.

„În locul acestor două fraze, în ediția din 1962 se scria în manualul de istorie a P.C.U.S.: «România a încetat să mai fie alături de Germania și i-a declarat război». Și cu asta gata. Ne-am întrebat, de ce? Ce s-a întâmplat în 1962, n-a avut loc nici o plenară... E just că la C.A.E.R. de acum se discuta...”¹³.

Deși, la o primă vedere, astfel de fluctuații evaluative pot părea minore, cu o valoare simbolică, încadrarea lor în contextul larg al relațiilor bilaterale arată faptul că ele fac parte din ceea ce istoricul american Larry Watts desemna drept „măsurile sovietice de contraatac”¹⁴.

Întrucât în perioada următoare politica de independență a României în raport cu Uniunea Sovietică nu numai că nu a cunoscut un recul prin moartea inițiatorului acesteia, Gh. Gheorghiu-Dej, ci chiar s-a intensificat odată cu preluarea conducerii P.C.R. de către Nicolae Ceaușescu, confruntările în plan simbolic (și nu numai!) dintre cele două state au continuat. Prin diferite articole apărute în publicații științifice, tratate academice, dar și manuale și hărți¹⁵, Uniunea Sovietică a continuat să fluture problema apartenenței Transilvaniei la România, în paralel cu negarea românității Basarabiei, a rolului jucat de Armata Română în înfrângerea Germaniei naziste sau chiar cu promovarea unor teorii „originale” cu privire la formarea poporului român și a evoluției Țărilor Române în Evul Mediu.

În același timp, în 1975 au apărut reacții dure în diverse publicații sovietice după publicarea romanului *Delirul*, de Marin Preda, roman perceput drept o reabilitare a mareșalului Antonescu¹⁶. De asemenea, volumul publicat în vara anului 1979 de istoricul Aurică Simion¹⁷, cu ocazia celei de-a XXXV-a aniversări a actului de la 23

¹³ *Ibidem*, p. 90.

¹⁴ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011, pp. 235-241.

¹⁵ În 1979 fost editată la Sofia, de către Comisia Permanentă pentru Geologie a C.A.E.R., „Harta formațiunilor magmatice din zona carpato-balcanică”, sub redacția geologilor bulgari E. Dimitrova, I. Ianev și alții. În această hartă se foloseau denumiri neuzitate de specialiști pe plan intern sau internațional. Astfel, așa cum reiese din legenda hărții, Podișul Transilvaniei, Munții Apuseni și partea de vest a Banatului apăreau hașurate împreună cu teritoriul Ungariei sub denumirea de „Masivul Central Ungar”, în limba engleză, și „Masivul Panonic”, în limba rusă. De asemenea, Câmpia Munteniei și Olteniei, cunoscute și redată în toate lucrările de specialitate sub acest nume, erau desemnate, împreună cu o parte a teritoriului Moldovei (între Prut și Siret) cu denumirea de „Platforma rusă” - Florian Banu, *C.A.E.R. – geologie și politică*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 12(88)/2003, („Buletin C.N.S.A.S.”, nr. 6), pp. 62-64.

¹⁶ Referindu-se la acest episod, Florin Constantiniu nota: „Începutul fusese făcut prin beletristică, odată cu romanul *Delirul* al lui Marin Preda, care declanșase reacția furioasă a Moscovei (o recenzie în „Literaturnaia Gazeta”), în apărarea scriitorului român intervenind nimeni altul decât Dumitru Popescu-Dumnezeu (evident, din însărcinarea conducerii partidului). Sosise momentul ca *Delirul* să capete un echivalent istoriografic: el a fost lucrarea lui Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944* (Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979)” - Florin Constantiniu, *De la Răntu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 393. Vezi și Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice. 1969-1989*, f.1, f.ed., 1996, pp. 75-77.

¹⁷ A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

august 1944, a stârnit reacții vehemente din partea sovieticilor¹⁸, contrariind, totodată, și o parte a aparatului de partid cu atribuții pe linie ideologică, astfel încât, la scurtă vreme după punerea în vânzare, a fost retras din librării și dat la topit¹⁹.

De altfel, în această perioadă, ingerințele factorului politic în scrierea istoriei ating cote alarmante, o parte a spațiului cercetării istorice din epocă fiind descris de către Apostol Stan în următorii termeni: „O armată întreagă de preținși cercetători diseminați în diferite institute vede în tezele ideologice o modalitate comodă de a se afirma și mai ales de a face carieră și bani, într-un stat în care știința autentică era urgisită. Ca atare, un asemenea gen de producție istoriografică inundă și umple diferitele reviste de specialitate, precum și librăriile cu numeroase cărți dovedite chiar de la apariție simplă maculatură ideologică”²⁰.

Desigur, asaltul ideologiei asupra istoriei (tradus prin „tracomanie”, schimbarea numelui unor voievozi – vezi „Mircea cel Mare”, transformarea răscoalei condusă de Horea în „revoluție” etc.) nu a putut anula scrierea onestă a istoriei de către profesioniștii branșei. Chiar și Lucian Boia, îndeobște foarte critic la adresa „mitologiei naționaliste”, admite că „istoricii nu au recitat o unică litanie. Dimpotrivă, punctele de vedere divergente nu au încetat să se înmulțească, separându-i în genere pe cei hotărâți să păstreze un anume standard profesional de cei dispuși să aplice prompt (uneori punând și de la ei) orice orientare dictată din considerente politice”²¹.

Documentul pe care îl supunem atenției cititorului reprezintă o „informare” întocmită de către delegația română ce participase, în perioada 24-28 ianuarie 1983, la întâlnirea de la Moscova a oamenilor de știință din domeniul istoriei din România și

¹⁸ Ecourile stârnite de acest volum sunt amintite și de Florin Constantiniu: „Cartea lui Aurică Simion a avut un succes imens: se vindea cu suprapreț, se cumpăra pe sub teighea, se făceau – cât se putea – copii xerox. Pretutindeni, întrebarea la ordinea zilei era: «L-ai citit pe Aurică Simion?». (...) Vor fi existat și semnale de nemulțumiri din partea sovieticilor? Este foarte probabil” – Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 394-395. De altfel, regretatul academician vorbește despre un adevărat „duel” între istoriografia română și cea sovietică: „Formele mai timide sau mai fățișe de contestare a unor teze ale istoriografiei sovietice – beneficiind bineînțeles de binecuvântarea oficialităților – nu puteau rămâne neobservate de ochiul vigilent al Moscovei, hotărâtă să nu lase nesancționate manifestările, în plan istoriografic, ale aliatului rebel. (...) Un obuz de mare calibru l-a reprezentat lucrarea istoricului „moldovean” Artiom M. Lazarev. (...) Intitulată *Moldavskaia sovetskaia gosudarstvennost i bessarabskii vopros* (Chișinău, 1974), cartea se voia fundamentarea cea mai amplă a tezelor istoriografiei sovietice privind istoria „poporului moldovenesc” și a stătalității sale” – *ibidem*, pp. 363-364.

¹⁹ Gh. Buzatu, *O carte care n-a avut zile*, <http://www.art-emis.ro/cronica/cronica-literara/903-o-carte-care-n-a-avut-zile.html> (consultat în 2 februarie 2013); vezi și http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/23-august-1944-salvarea-romaniei-tradare-nationala (consultat în 2 februarie 2013).

²⁰ Apostol Stan, *Comunismul național și istoriografia. Mit ideologic și adevăr istoric*, în „Revista istorică”, tom IX, 1998, nr. 5-6, p. 288. O abordare detaliată a problemei realizează Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iași, Institutul European, 2002.

²¹ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 80.

U.R.S.S. Astfel de întâlniri ale unor comisii mixte²² aveau loc periodic nu doar între reprezentanții României și ai Uniunii Sovietice, ci și între delegații ale altor state socialiste²³ și chiar cu istorici din R.F.G., dar ne-am oprit atenția asupra acestui document pentru că, în opinia noastră, reflectă foarte bine liniile de forță pe care s-a situat istoriografia sovietică în tratarea unor probleme ale istoriei României, dar și politizarea masivă a studierii și predării istoriei.

Atitudinea diferențiată a istoricilor români față de imixtiunile factorului politic în istoriografie transpare și din documentul alăturat: deși manualele de istorie reflectă automat punctul de vedere al istoriografiei oficiale a regimului²⁴, incluzând deci și exagerările vremii, membrii delegației române își fac, totodată, datoria de istorici solicitând reflectarea corectă a unor aspecte esențiale ale istoriei românilor, precum cele referitoare la formarea poporului român, la continuitatea sa de existență, la obținerea independenței de stat. Desigur, astăzi pot părea rizibile eforturile delegației de a-i convinge pe sovietici să folosească în manualele lor de istorie expresii precum „revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă” pentru evenimentele de la 23 August 1944, dar nu trebuie uitat că delegația avea un mandat oficial, iar șeful acesteia era chiar membru al C.C. al P.C.R.

Demnă de remarcat ni se pare a fi atitudinea fermă a delegației române în problema prezentării graniței de răsărit a României, refuzând adoptarea unei prezentări „obiective și de pe poziții de clasă”, după cum sugeraseră sovieticii. De asemenea, respingerea teoriei că elementul slav ar constitui „cea de-a treia componentă în formarea poporului român”, a aprecierii rolului progresiv al țarismului pentru Principatele Române, precum și admiterea aspectelor negative jucate de Internaționala a III-a constituie, în opinia noastră, indicii clare că delegația română s-a plasat pe poziția apărării adevărului istoric și a interesului național și nu a fost doar o simplă purtătoare de cuvânt a tezelor ideologice ale P.C.R.

Totodată, considerăm că documentul ilustrează foarte bine punctele de vedere diferite ale conducătorilor celor două state, faptul că politica de independență a României față de U.R.S.S. era una cât se poate de reală, poziția de subordonare față de Moscova nefiind admisă nici măcar la nivelul simbolic²⁵. În plus, eforturile de monitorizare a

²² Comisiile mixte erau menite să soluționeze amiabil o serie de probleme ce în relațiile bilaterale. De exemplu, în 1975 funcționa o Comisie mixtă româno-bulgară pentru studiul monumentelor istorice – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 45/1975.

²³ În iunie 1984, la Bratislava s-a întrunit Comisia mixtă româno-cehoslovacă privind manualele școlare de istorie, iar în decembrie 1986, la Braunschweig (R.F.G.) a avut loc o reuniune a Comisiei mixte româno-vest-germană privind manualele școlare de istorie, în organizarea Ministerelor Învățământului din cele două țări - <http://www.ioanscurtu.ro/curriculum-vitae/> (consultat în 2 februarie 2013).

²⁴ Pentru transformările suferite în această perioadă de manualele de istorie, vezi Floarea Bălan, *Cultura personalității în manualele de istorie (1973-1989)*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Memorialul Sighet (5-7 iulie 2002), București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 710-715.

²⁵ Nu întâmplător, în 1983 Hélène Carrère d'Encausse scria că „singura țară din Pactul de la Varșovia care a izbutit să iasă din situația de satelit sovietic pentru a deveni independentă este România” – *apud* Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revizuită și

modului în care este prezentată istoria națională a românilor în școlile de peste Prut arată în mod clar că puterea politică de la București era perfect conștientă de puterea simbolurilor și de importanța educației în evoluțiile lumii contemporane. Nu în ultimul rând, trebuie evidențiat faptul că informarea aduce în atenție numărul mare de ore de istorie alocat în programele sovietice, inducând sugestia ca importanța acordată în România acestei discipline să fie revizuită.

Cu alte cuvinte, membrii delegației păreau a fi pe deplin conștienți de perenitatea aprecierilor făcute de Mihail Kogălniceanu, la 24 noiembrie 1843, în „Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională”:

„Trebuința istoriei patriei ni este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva națiilor străine. Neavând istorie, fieștecare popor dușman ne-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron: «Începutul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care lăcuiești; soarta ta așa a fost să fii tot după cum ești; leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele sau primește pre acesta ce ți-l dau eu, rădică-te și du-te din pământul pe care lăcuiești, căci nu este al tău, și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești». Și în adevăr, toate aceste cuvinte ni s-au zis de cătră străini; începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pământul ni s-a sfășiat, drepturile ni s-au călcat în picioare numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile”²⁶.

Din nefericire, cuvinte precum cele invocate de Kogălniceanu și Aaron Florian au venit și vin în ultimele decenii nu de la „nații străine”, ci chiar de la respectabili istorici români, convinși că „marile decizii pe care trebuie să le ia astăzi societatea românească reprezintă o ruptură față de trecut, față de oricare trecut” și temători că „blocajul mitologic va continua să afecteze procesul de integrare și de modernizare”²⁷ al României. În acest context, nu putem decât să subscriem la soluția propusă de academicianul Ioan-Aurel Pop:

„Ar fi bine ca viziunea «greșită», *recte* «naționalistă», a românilor despre trecut să împiedice – doar ea – România să acceadă mai repede în structurile europene, deoarece istoricii și ceilalți oameni de cultură nu ar avea decât să scrie monografiile despre Europa, să înalțe imnuri gloriei europene, să țină discursuri despre forța Europei Occidentale etc. și să oprească orice «laudă» adusă trecutului național. Copii la școală ar putea învăța, de pildă, numai istoria și geografia Europei și S.U.A. și numai limba engleză. Ei ar fi, cu siguranță, în câțiva ani, «buni europeni» și, după o vreme, nici nu ar mai avea ce să «integreze», fiindcă nu ar mai exista România. Deși nimeni nu a aplicat o asemenea soluție radicală, am putea-o experimenta noi”²⁸.

adăugită, București Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 510. În același an, secția a XI-a a spionajului extern din cadrul KGB considera că România se îndrepta spre o prăbușire economică, ceea ce, în opinia lui Florin Constantiniu, reprezenta o „perspectivă îngrijorătoare pentru Kremlin, care se temea de o orientare, în aceste condiții, a acesteia spre Vest” – *ibidem*, pp. 515-516.

²⁶ *Apud* Dan Berindei (coord.), *Mihail Kogălniceanu. Texte social-politice alese*, București, Editura Politică, 1967, p. 107.

²⁷ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 292.

²⁸ Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 14.

Deși a trecut un deceniu de la „propunerea” domnului academician Pop, acest „ideal” nu a fost încă atins, dar, fără îndoială, s-au făcut și se fac încă eforturi serioase în acest sens, „demitologizarea” istoriei naționale găsindu-se în plin progres.

INFORMARE

privind desfășurarea întâlnirii oamenilor de știință
din domeniul istoriei din R.S. România și U.R.S.S. pe
problemele reflectării istoriei în manualele școlare
din cele două țări (București, 24-28 ianuarie 1983)

În conformitate cu planul de relații culturale și științifice dintre R.S. România și U.R.S.S., în zilele de 24-28 ianuarie a.c. la București a avut loc cea de-a treia întâlnire a delegațiilor oamenilor de știință din cele două țări pentru dezbateră problemelor privind reflectarea istoriei României și Uniunii Sovietice în manualele școlare.

Delegațiile au avut următoarea componență:

a) Delegația R.S. România:

-prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu²⁹, membru corespondent al Academiei R.S. România, decanul Facultății de istorie-filozofie, Universitatea București, conducătorul delegației;

-prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță³⁰, Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea București;

-conf. univ. dr. Ioan Scurtu³¹, Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea București;

²⁹ Ștefan Ștefănescu (n. 24 mai 1929, com. Goicea, jud. Dolj), studii secundare la Colegiul militar „N. Filănescu” – Predeal, universitare la București (1948-1952), candidat în științe istorice al Universității „Lomonosov”, Moscova (1957), doctor în istorie (1967). Cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București din 1951, devine director în 1970. Membru corespondent al Academiei Române (1974), titular din 1992, decan al Facultății de istorie a Universității București (1975-1984). Membru supleant al C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al C.C. al P.C.R. (28 nov.1974-22 dec.1989) - Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 317; C.N.S.A.S., Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 560.

³⁰ Gheorghe I. Ioniță (n. 24 aprilie 1937, București), studii secundare și universitare la București, doctor în istorie (1967); cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., lector (1967), conferențiar și apoi profesor universitar la Facultatea de Filozofie și la cea de istorie (1969). Membru în colegiul de redacție al revistelor *Anale de istorie* și *Revistei de istorie* - Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 182. Potrivit unei relatări a lui Gh. Ioniță, „în cadrul întâlnirilor Comisiei Mixte de Istorie Româno-Sovietică, partea română a ridicat, în repetate rânduri, problema rapturilor teritoriale săvârșite în detrimentul României în vara anului 1940 și a consecințelor nefaste ale acestora, precum și ale meritelor dobândite de România – printr-un efort uman și material excepțional – în scurtarea războiului în Europa și grăbirea mașinii de război hitleriste” - Gh. I. Ioniță, *Mareșalul Antonescu – pro sau contra*, în Gh. Buzatu (coord.), „Mareșalul Antonescu la judecata istoriei?”, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 363.

- lector univ. dr. Maria Totu, Facultatea de istorie-filozofie, Universitatea București;
 - cercetător științific principal Constantin Preda³², directorul Institutului de arheologie din București;
 - cercetător științific principal Nicolae Ionel, Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale;
 - prof. Vasilică Neagu, redactor la Editura didactică și pedagogică București.
- b) Delegația U.R.S.S.:
- prof. univ. dr. V.P. Matsakovski, membru corespondent al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S., șef de catedră la Institutul pedagogic „V.I. Lenin” din Moscova, conducătorul delegației;
 - cercetător științific principal L.E. Semionova, Institutul de slavistică și balcanistică al Academiei de științe a U.R.S.S.;
 - prof. univ. dr. E.E. Certan, șeful Catedrei de istorie universală la Institutul pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău;
 - doctor A.G. Koloskov, șeful Laboratorului de studiere a istoriei la Institutul de cercetări privind conținutul și metodologia învățământului al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S.

I. Informarea reciprocă asupra predării istoriei în școli și asupra manualelor de istorie.

Delegațiile celor două țări s-au informat reciproc asupra modificărilor survenite în organizarea învățământului istoriei în cele două țări. S-a constatat că numărul de ore afectat istoriei este mai mare în U.R.S.S. decât în România: pentru istoria modernă (clasa a IX-a) și contemporană (clasa a X-a) se prevăd 5 ore săptămânal, în timp ce în școala noastră istoria se predă la gimnaziu 2 ore săptămânal, iar la clasele a XI-a și a XII-a câte o oră săptămânal. Alături de manual, în U.R.S.S. există atlase, caiete de lucru și culegeri de texte pentru fiecare clasă.

Menționăm că în Uniunea Sovietică în procesul de elaborare a manualelor există trei faze: de probă, experimentale și stabile („de bază”). Manualele de probă și experimentale sunt folosite într-un număr redus în școli, pentru a se verifica eficiența și utilitatea modificărilor operate. Manualele de probă pot deveni experimentale și apoi, dacă dau rezultate bune, devin manuale „de bază”, înlocuindu-le pe cele vechi.

În continuare, cele două delegații s-au informat reciproc asupra modului în care au fost soluționate problemele convenite la ultima întâlnire a oamenilor de știință din domeniul istoriei (Moscova, 1977). Partea română a arătat că a ținut seama de marea

³¹ Scurtu Ioan (n. 27 nov. 1940, sat Dochia, com. Girov, jud. Neamț), studii secundare la Piatra Neamț, universitare la București (1957-1962). Doctor în istorie (1971). Asistent (1962-1972), apoi lector, conferențiar și profesor la Facultatea de istorie a Universității București – Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 295.

³² Constantin I. Preda (n. 1 nov. 1925, sat Morunești, com. Morunglav, jud. Olt), studii secundare la Rm. Vâlcea, universitare la București (1947-1951); specializare la München și Frankfurt am Main (1968-1970), doctor în istorie (1971). Preparador universitar (1951), cercetător la Institutul de Arheologie din anul 1956 – *ibidem*, p. 274.

majoritate a observațiilor și propunerilor făcute de partea sovietică. Astfel, în manualul de istoria evului mediu (clasa a VI-a) s-a introdus un paragraf despre slavi (p. 12-13, 34), s-au extins cele trei lecții speciale despre statul rus în evul mediu (p. 37-39, 111-113 și 191-193). În manualul de istorie modernă și contemporană (clasa a VII-a) s-au introdus o lecție despre Rusia în timpul lui Petru I și Ecaterina a II-a (p. 23-24), plus unele noi și mai largi referiri, comentarii și exemplificări la alte lecții (de ex., despre Kutuzov, Suvorov, pacea de la Adrianopol); s-au actualizat lecțiile existente privind Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, formarea U.R.S.S., dezvoltarea Uniunii Sovietice în anii 1922-1939, rolul Uniunii Sovietice în înfrângerea Germaniei hitleriste, dezvoltarea U.R.S.S. după cel de-al doilea război mondial. Aceste probleme se regăsesc mai succint tratate și în manuale de „Probleme fundamentale ale istoriei lumii antice și medievale” (clasa a XI-a) și de „Probleme fundamentale ale lumii moderne și contemporane” (clasa a XII-a).

Partea sovietică a informat că a făcut, în manualele „de bază”, unele modificări în spiritul celor convenite în 1977. Astfel, au fost introduse o hartă care marchează desfășurarea revoluției din 1848 și în țările române, un paragraf privind România în perioada 1919-1939 și s-a extins lecția consacrată României socialiste, evocându-se Congresul al XII-lea al P.C.R.

II. Observațiile critice reciproce asupra realizării propunerilor anterioare

Partea sovietică a precizat că problemele ridicate de partea română în 1975 și 1977 își găsesc reflectarea în manualele de probă, dând și numeroase exemple. Cum noi nu cunoaștem aceste manuale de probă (deoarece ni s-au trimis numai manuale de bază) și oricum ele se aplică la un număr redus de școli, delegația română a apreciat că nu ne poate mulțumi o atare situație, cu atât mai mult cu cât manualele de bază au cunoscut reeditări, fără a se fi introdus majoritatea modificărilor cerute privind reflectarea istoriei poporului român. La solicitarea insistentă a delegației române de a explica motivele pentru care nu s-a ținut seama de cele convenite în cadrul întâlnirii din 1977, partea sovietică nu a putut da un răspuns convingător, promițând că va acționa cu toată hotărârea pentru ca problemele ridicate să-și găsească soluționarea cuvenită în mod operativ.

Partea română, revenind asupra problemelor ridicate în 1975 și 1977, a arătat că, practic, problemele esențiale nu au fost rezolvate de către partea sovietică, poporul român neregăsindu-se, prin elemente esențiale ale istoriei sale, în manualele școlare din U.R.S.S. Astfel, lipsesc:

- civilizația geto-dacică și rolul lui Burebista și al lui Decebal;
- formarea poporului român și a limbii române;
- constituirea statelor feudale românești;
- lupta antiotomană a poporului român sub conducerea unor mari domnitori precum: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul;
- statutul de autonomie al țărilor române în evul mediu;
- revoluțiile din 1821 și 1848;
- formarea statului național modern român (1859);
- rolul armatei române în cucerirea independenței de stat în 1877;
- crearea statului național unitar român în 1918;

-făurirea Partidului Comunist Român și contribuția poporului român la lupta împotriva fascismului.

De asemenea, delegația română a apreciat că unele probleme sunt necorespunzător tratate în manualele școlare sovietice de istorie. De exemplu, paragraful consacrat României din anii 1919-1939 apreciază că guvernele regale române „au promovat o politică antisovietică” și reduce luptele social-politice din țara noastră la manifestația din mai 1936; în tratarea evenimentelor de la 23 August 1944 accentul cade pe factorul extern (armata sovietică).

Delegația română a atras atenția părții sovietice că deosebit de grav este faptul că, în atlasele școlare și în hărțile din manualele de istorie, poporul român nu apare decât începând cu secolul al XVI-lea; până atunci pe teritoriul actual al României sunt menționați: slavii, pecenegii, bulgarii, ungurii, polonezii, rușii (la harta despre cnezatul de la Halici și Rusia Kieviană).

Partea sovietică a insistat ca în manualele din România să se reflecte mai consecvent rolul slavilor (pe care l-au apreciat ca al treilea element constitutiv al poporului român), rolul „obiectiv-progresist” al Rusiei țariste în eliberarea popoarelor din sud-estul Europei („Mesia pentru popoarele din Balcani”), să se sublinieze mai pregnant rolul Rusiei ca mare putere în timpul lui Petru I, sprijinul acordat de Rusia românilor după pacea de la Adrianopol (1829), formării statului național român (1859) și cuceririi independenței (1877), importanța bătăliilor din Galiția pentru desfășurarea primului război mondial.

S-a cerut ca Marea Revoluție Socialistă din octombrie să fie mai larg prezentată, ca „cel mai însemnat eveniment al secolului al XX-lea”.

Delegația sovietică a cerut ca Internaționala a III-a să fie prezentată pozitiv, ca un mare sprijin pentru partidele comuniste, apreciind ca „simple declarații” amestecul în treburile interne ale partidelor membre. Când delegația română a dat exemple concrete, partea sovietică a afirmat că acestea sunt cazuri izolate, particulare. Delegația U.R.S.S. a insistat ca în prezentarea evenimentelor de la 23 August 1944 să se reliefeze rolul armatelor sovietice în eliberarea României și a altor state de sub dominația fascistă. De asemenea, s-a cerut ca în manualele românești să fie evocate Congresul al XXV-lea al P.C.U.S., noua Constituție a U.R.S.S., menționându-se în mod deosebit „existența unei noi forme de comunitate umană – poporul sovietic”.

Partea sovietică a cerut ca în manualele din România să se trateze mai pregnant, de pe pozițiile internaționalismului socialist și în spiritul documentelor P.C.U.S., problemele contemporane, întrucât în lume nu există decât două linii fundamentale în fruntea cărora se află U.R.S.S. și S.U.A., alte linii politice – în afara acestora – nemaifiind posibile. Șeful delegației sovietice a apreciat că liderul recunoscut al liniei progresiste, care luptă pentru pace și securitate, pentru înțelegere între popoare, este Uniunea Sovietică.

În cadrul discuțiilor, membrii delegației sovietice au manifestat tendința de a minimaliza evenimentele fundamentale din istoria poporului român (statul lui Burebista a fost o „uniune de triburi”, revoluția lui Tudor a fost o „răscoală”, luptele de la Mărăști-Mărășești-Oituz au avut o „importanță locală” ș.a.). Ei au pus accentul pe rolul factorilor externi, în special pe „ajutorul” obiectiv sau direct al Rusiei și apoi al Uniunii Sovietice.

Membrii delegației române au acționat potrivit mandatului și au intervenit de fiecare dată, arătând argumentat inconsistența unor asemenea aprecieri, apelând la o informație documentară largă, la documentele Partidului Comunist Român.

Problemele teritoriale privind Basarabia și Bucovina nu s-au ridicat direct, în cadrul discuțiilor. După ce fiecare parte și-a exprimat punctele de vedere ce urmau a fi înscrise în anexa protocolului, a doua zi, delegația sovietică a cerut includerea pe lista sa de propuneri a prezentării graniței de răsărit a României pe baze „obiective și de poziții de clasă”. Delegația română n-a acceptat acest punct de vedere, deoarece el nu făcuse obiectul discuțiilor, apreciind că pentru elucidarea lui ar trebui să continuăm dezbaterile. După noi consultări cu Ambasada, partea sovietică a propus ca acest punct să aibă o nouă redactare, și anume ca „manualele românești să trateze în spiritul istoriografiei sovietice problemele graniței de est a României”. Delegația română n-a acceptat formularea, arătând că în acest caz vom introduce și noi un punct care să ceară manualelor sovietice să trateze problemele graniței de est a României în spiritul istoriografiei noastre. În final, partea sovietică a renunțat la acest punct.

Până în ultimul moment, partea sovietică n-a acceptat cererea română ca în manualele din U.R.S.S. să se folosească terminologia de „revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă” pentru evenimentele de la 23 August 1944. După foarte multe insistențe, această formulare a fost înscrisă în anexa protocolului. Cu foarte multă greutate s-a acceptat și faptul că delegația română a introdus, înainte de propunerile propriu-zise de îmbunătățire a manualelor sovietice, un preambul, din care rezultă că partea sovietică nu a rezolvat o serie de sugestii și observații avansate de partea română în 1975 și 1977. De asemenea, delegația noastră a insistat ca în protocol să se înscrie ideea că următoarele întâlniri trebuie să se desfășoare numai după ce vor fi apărut noi manuale sau ediții, în care să se fi operat modificările solicitate.

III. Propunerile avansate de cele două părți.

În lista de propuneri române figurează toate problemele prevăzute în mandatul delegației, precum și unele teme și precizări rezultate din discuții și considerate de delegația noastră ca necesare, menite să asigure o mai extinsă și mai corectă prezentare a trecutului poporului român, a locului și rolului poporului român în istoria universală, a istoriei relațiilor româno-ruse și româno-sovietice. Iată aceste propuneri:

1. Istoria și civilizația geto-dacică, statul geto-dac condus de Burebista și Decebal. Etnogeneza și originea daco-romană a românilor.

2. Formarea statelor feudale românești și lupta lor pentru păstrarea ființei proprii, împotriva dominației străine. Semnificația europeană a marilor lupte duse de Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Statutul de autonomie al Țărilor Române.

3. Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu – început al epocii moderne în istoria românilor – și cea din 1848 – parte a revoluției europene.

4. Unirea Moldovei cu Muntenia în 1859 și formarea statului național modern român. Cucerirea independenței de stat a României (1877), contribuția poporului român la războiul antiotoman din 1877-1878.

5. Făurirea statului național unitar român; importanța unirii Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918.

6. Să fie corect prezentată istoria României din perioada interbelică, avându-se în vedere semnificația creării statului național unitar român, făurirea P.C.R., contribuția României la apărarea păcii și securității pe continentul european, solidaritatea militantă a poporului român cu popoarele sovietice, contribuția românilor la lupta antifascistă și antirăzboinică.

7. Să se prezinte insurecția din august 1944 nu numai în București, ci și în Valea Prahovei și în alte zone ale României. Partea română propune să se țină seama de terminologia folosită în manualele din R.S. România: „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”, pentru evenimentele din august 1944.

8. Să se acorde o mai mare atenție politicii externe a R.S. România consacrate păcii, destinderii și cooperării, realizării noii orânduirii economice și politice internaționale.

9. Să se sublinieze legăturile stabilite de-a lungul veacurilor între popoarele noastre (în timpul lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu ș.a.), dezvoltarea acestor legături de către mișcarea muncitorească și socialistă, situarea acestor tradiții pe trepte calitativ superioare în anii socialismului.

10. Să fie reflectată contribuția poporului român la dezvoltarea științei, culturii și artei universale, menționându-se unele personalități precum: Dimitrie Cantemir, M. Eminescu, C. Brâncuși, Nicolae Iorga.

11. Hărțile să reflecte realitățile istorice, evoluția organizării politico-statale pe teritoriul României de-a lungul veacurilor, eliminându-se erorile existente în prezent, mai ales pentru perioada istoriei vechi și medievale.

În cazul propunerilor părții sovietice, față de forma lor inițială, s-au operat, la cererea părții române, unele modificări. Au fost scoase unele teme (ca de pildă cea referitoare la granița de est a României), iar altele au fost atenuate; nu s-a introdus ideea că elementul slav ar constitui cea de-a treia componentă în formarea poporului român, ci că este vorba doar de o influență slavă reflectată în lexic, iar limba de cancelarie din țările române era slava veche; s-a renunțat la aprecierea faptului că țarismul ar fi avut un rol progresist, menținându-se ideea că Internaționala a III-a a avut mari merite, admitându-se că –cel puțin în ceea ce privește P.C.R. – acesta a avut și aspecte negative (de altfel, în formularea propunerii sale privind rolul Internaționalei Comuniste, partea sovietică a menționat că are în vedere mișcarea comunistă și muncitorească internațională, iar nu exemplul concret al României).

Propunerile sovietice – pe care le prezentăm în continuare – vor fi luate în atenție de partea română în măsura în care ele pot răspunde adevărului, fără a abdica de la cuceririle istoriografiei noastre, de la aprecierile cuprinse în documentele de partid, în limitele cerințelor manualelor noastre școlare.

Propunerile părții sovietice sunt următoarele:

1. În prezentarea istoriei formării poporului român să se reflecte cu mai multă consecvență influența elementului etnic slav.

2. În prezentarea capitolelor corespunzătoare din manuale să fie evidențiate mai amplu legăturile istorice de-a lungul veacurilor dintre popoarele U.R.S.S. și R.S. România.

3. Să fie prezentate urmările negative ale dependenței vasale a principatelor Moldova și Valahia de Imperiul Otoman în ceea ce privește dezvoltarea lor social-economică, politică și socială.

4. Să fie prezentată participarea statelor dunărene la lupta popoarelor Europei de Sud-Est împotriva Imperiului Otoman în contextul politicii internaționale europene.

5. Să fie prezentată în mod dialectic politica Rusiei în Balcani, diferențiind strict scopurile țarismului și rolul obiectiv-progresiv al Rusiei în eliberarea popoarelor Europei de Sud-Est de sub jugul Otoman.

6. Să fie prezentată mai amplu situația internațională și rolul Rusiei în tratarea problemei privind formarea statului român unitar și independent.

7. Să se dea o apreciere mai obiectivă participării armatei ruse la acțiunile militare din perioada primului război mondial.

8. În reliefarea istoriei contemporane a României să se dea o interpretare științifică a liniei strategice și tactice a Cominternului pe problemele dezvoltării mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

9. Să fie evidențiat mai amplu și mai exact rolul eliberator al armatei sovietice în etapa finală a celui de-al doilea război mondial, precum și rolul ei hotărâtor în crearea condițiilor pentru înfăptuirea revoluției democrat-populare în România și în alte țări din Europa de Sud-Est.

10. Să se dea o apreciere mai obiectivă raportului forțelor politice în lumea contemporană și să se evidențieze mai profund rolul Uniunii Sovietice în politica și economia mondială, în relațiile politice, economice, culturale și ideologice ale țărilor membre C.A.E.R.

Delegația română a avansat propunerea – cuprinsă în mandatul său – ca la viitoarea întâlnire să se prezinte referatele: „Poziția României și Rusiei față de lupta popoarelor din sud-estul Europei pentru unitate statală, libertate și independență națională în a doua jumătate a secolului al XIX-lea” și „Politica externă a României și U.R.S.S. între cele două războaie mondiale”. Partea sovietică a arătat că, întrucât specialiștii în domeniul istoriei se întâlnesc frecvent în cadrul Comisiei mixte de istorie pe linia academiilor și dezbate asemenea referate, este oportun ca lucrările Comisiei noastre să se limiteze numai la analiza concretă a manualelor.

Partea sovietică a propus ca, în viitor, în cadrul Comisiei să se analizeze și manualele de geografie. (S-a propus ca și la această întâlnire să se discute despre manualele de geografie, însuși șeful delegației U.R.S.S. fiind autor de manuale de geografie). Conducerea Ministerului Educației și Învățământului și-a dat acordul - comunicat de tovarășul Furo Iuliu la primirea delegațiilor – ca în viitor să se discute și modul de reflectare a României în manualele de geografie din U.R.S.S. și a Uniunii Sovietice în manualele de geografie din țara noastră.

IV. Aspecte organizatorice

În legătură cu asemenea reuniuni internaționale, ar fi de dorit ca Ministerul Educației și Învățământului să prevadă în viitor mijloacele materiale necesare desfășurării normale a lucrărilor, pentru a se evita situații în care membrii delegației române să fie nevoiți să suporte – ca în cazul de față – importante cheltuieli organizatorice.

/ss/ indescifrabil

Luminița Banu

01.II.1983
3 ex. NI.NP.CV

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8.833, vol. 39, ff. 369-381

IV. Recenzii. Note de lectură

Călin Hentea, *Enciclopedia propagandei românești. 1848-2009. Istorie, persuasiune și manipulare politică*, București, Editura „Adevărul”, 2012, 742 p.

„Orice lucru de importanță socială care este de făcut astăzi, fie că este în politică, finanțe, industrie, agricultură, caritate, educație sau alte domenii, trebuie să fie făcut cu ajutorul propagandei. Propaganda este brațul executiv al guvernului invizibil”¹. Aceste cuvinte nu-i aparțin, așa cum s-ar putea crede, lui Leonte Răutu² sau lui Dumitru Popescu³, adevărați „zei” ai propagandei comuniste în România, ci lui Edward Louis

¹ Edward L. Bernays, *Propaganda*, New York, Horace Liveright, 1928, pp. 19-20.

² **Răutu Leonte** (Oighenstein Lev) (n. 28 febr.1910, Fălticeni, jud. Suceava; d. 1993, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (24 febr.1948-13 iun.1958 și 25 iun.1960-22 nov.1984); membru supleant al C.C. al P.M.R. (13 iun.1958-25 iun.1960); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (24 ian.1950-19 apr.1954); membru supleant al Biroul Politic al C.C. al P.M.R. (28 dec.1955-23 iul.1965); membru al Secretariatului C.C. al P.M.R./P.C.R. (22 mart.1965-12 aug.1969); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (23 iul.1965-28 nov.1974); membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (28 nov.1974-26 nov.1981). *Naționalitatea*: evreiască. *Studii*: Facultatea de Matematică. *Profesia de bază*: profesor. *Activitate și funcții*: membru al U.T.C.d.R. (dec. 1929); membru de partid din 1931; membru al Comitetului de redacție al ziarului „Scânteia” (1945-1948); **adjunct al șefului (nov. 1945-1948) și șef (1948-1956) la Secția Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R.**; membru al Consiliului General de Conducere al A.R.L.U.S. (din 2 nov. 1948); membru (din 12 mai 1949) și membru al Biroului executiv (din 8 iun.1949) al Comitetului pentru Apărarea Păcii din R.P.R.; profesor universitar în București (în mart.1949-în mai 1952); membru al Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii (în iun. 1949); **șef al Direcției de Propagandă și Cultură a C.C. al P.M.R. (17 ian. 1956-1965); responsabil în cadrul Secretariatului C.C. al P.C.R. cu: Secția de Propagandă și Agitație, Secția de Presă și Edituri, Secția Relațiilor Externe, Institutul de Istorie a Partidului, ziarul „Scânteia” și revista „Lupta de clasă”, Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu” (din 29 mart. 1965); responsabil în cadrul Secretariatului C.C. al P.C.R. cu: Secția Învățământ, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport, Consiliul Național al Organizației Pionierilor (din 1969); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (13 mart. 1969-24 apr. 1972); președinte al Consiliului de Conducere și rector al Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu” (24 apr. 1972-26 nov. 1981) - C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, autori: Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 508-509.**

³ **Popescu Dumitru** (n. 18 apr.1928, Turnu-Măgurele, jud. Teleorman); **Membru al C.C. al P.C.R. (24 iul.1965-22 dec.1989)**; membru al Secretariatului C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (12 aug.1969-28 nov.1974); membru al Comitetului Politic Executiv al CC al P.C.R. (28 nov.1974-22 dec.1989). *Studii*: Institutul de științe economice și planificare din București (1951); curs de specializare de șase luni pentru presă la Școala Superioară de Științe Sociale „A. A. Jdanov” (1956). *Profesia de bază*:

Recenzii. Note de lectură

Bernard, personalitate pe care „New York Times” o considera în 1994, la momentul trecerii în lumea dreptilor, la vârsta de 103 ani, drept „Father of Public Relations» And Leader in Opinion Making”⁴.

Afirmația lui Bernard, deși făcută în 1928, și-a păstrat pe deplin actualitatea, ba chiar și-a amplificat semnificațiile, în contextul în care cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea a cunoscut o explozie fără precedent a propagandei. Ca urmare, interesul specialiștilor, dar și a publicului larg, față de tehnicile și mijloacele folosite de propagandă, față de efectele acesteia, față de căile prin care oamenii pot încerca să i se sustragă a crescut exponențial. Rezultatul firesc a fost publicarea unui număr însemnat de articole, studii și volume consacrate propagandei, manipulării, dezinformării și altor mijloace folosite din plin de strategii și tacticienii Puterii de pe toate meridianele globului.

În aceste condiții, orice nouă apariție în domeniu atrage atenția, cu atât mai mult cu cât autorul este, deja, o autoritate în domeniu. Acesta a fost și cazul lucrării domnului Călin Hentea, *Enciclopedia propagandei românești. 1848-1989. Istorie, persuasiune și manipulare politică*, pe care intenționăm să o prezentăm în paginile de față. Apreciind autorul⁵, atât pentru emisiunile realizate în perioada 1995-1999, când era redactor al emisiunii *Pro Patria*, cât și pentru volumele de specialitate publicate de-a lungul anilor⁶, am fost, în egală măsură, încântați de faptul că lucrarea propusă era o *enciclopedie*, lucrare cu caracter de premieră, după știința noastră, în literatură de limbă română consacrată propagandei⁷.

ziarist și economist. *Activitate și funcții*: membru U.T.C. din 1948; membru de partid din nov.1955; redactor la revista „Contemporanul” (1950-1956); redactor-șef la „Scânteia Tineretului” (iul.1956-1960); director general AGERPRES (1960-29 iun.1962); **membru și vicepreședinte al Biroului Executiv al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (29 iun.1962-6 febr.1965)**; redactor-șef la „Scânteia” (1965-1968); secretar al C.C. al P.C.R. (1968-1971); președinte al Consiliului Național al Radioteleviziunii Române (8 mart.-15 sept.1971 și 8 nov.1976-25 aug.1978); **președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (15 sept.1971-8 nov.1976)**; **președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (din 24 sept.1971)**; membru al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste (din 1971); secretar al C.C. al P.C.R., **șef al Secției presă și radioteleviziune, a coordonat Comitetul pentru presă și tipărituri (până la 26 dec.1977), ziarele „Scânteia”, revista „Era Socialistă”, AGERPRES și a asigurat legătura în probleme de presă cu organizațiile de masă și obștești (la 3 febr.1977); rector al Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu” (1981-22 dec.1989) - Membrii C.C..., pp. 480-481.**

⁴ <http://www.nytimes.com/books/98/08/16/specials/bernays-obit.html>.

⁵ Pentru mai multe informații despre autor, vezi Călin Hentea, *Memorii în bocanci*, București, Editura Cartea Românească, 2013.

⁶ Călin Hentea, *150 de ani de război mediatic*, București, Editura Nemira, 2000; idem, *Propagandă fără frontiere*, București, Editura Nemira, 2002; idem, *Arme care nuucid*, București, Editura Nemira, 2004; idem, *Imaginile mișcate ale propagandei*, București, Editura Militară, 2006; idem, *Balkan Propaganda Wars*, Scarecrow Press, 2006; idem, *Noile baine ale propagandei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008 (fragmente din această lucrare au fost publicate în luna februarie 2008 în revista „Observatorul militar”).

⁷ Din literatura de specialitate apărută peste hotare, ne mulțumim să amintim impozantul volum editat de Robert Cole, *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor,

Recenzii. Note de lectură

Abordând problematica mai mult decât complexă a propagandei, domnul Hentea a abandonat maniera tradițională de structurare a unei lucrări cu specific enciclopedic (ordonarea alfabetică a „vociilor”), în favoarea structurării volumului pe cinci capitole, precedate de un „Cuvânt înainte” și succedate de o foarte utilă „cronologie a propagandei și cenzurii românești”, o listă a acronimelor folosite și o bibliografie.

Cele cinci mari părți ale lucrării sunt următoarele: *Concepte* (33 la număr, ordonate alfabetic), *Evenimente* (autorul identifică 23 de evenimente majore⁸), *Instituții* (15 instituții⁹, fără o ordonare alfabetică sau cronologică), *Personalități* (13 la număr, prezentate în ordine alfabetică¹⁰) și *Arte și media* (30 de articole, de asemenea organizate alfabetic).

Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, 985 p.; Nicolas John Cull, David Holbrook Culbert, David Welch, *Propaganda and mass persuasion: a historical encyclopedia, 1500 to the present*, Santa Barbara, ABC-CLIO, California, 2003, XXI+479 p. și Martin J. Manning and Clarence R. Wyatt, (eds.), *Encyclopedia of media and propaganda in wartime America*, Santa Barbara, California, ABC-CLIO, Greenwood Publishing Group, 2011, 2 vol., XL, 860 p. Această din urmă lucrare am oferit-o ca exemplu pentru că deși, aparent, se referă doar la istoria S.U.A., prezentarea rolului propagandei începând cu Revoluția Americană (1775-1783), trecând prin războaiele cu Mexicul și Spania, apoi prin Primul și cel de-al Doilea Război Mondial, dar și prin războaiele din Coreea și Vietnam, Războiul Rece și conflictele recente din Orientul Mijlociu, caracterul internațional al articolelor inserate este evident.

⁸ Nu am înțeles de ce autorul a optat pentru definirea drept „eveniment” a unor „voci” precum „Propaganda militară, 1916-1989”, „Perioada comunistă, 1944-1989”, „Propaganda politică, 1990-2007”, „Propaganda în Republica Moldova, 1989-2009” sau „Mediatizarea participărilor armatei române la misiuni internaționale”. Evenimentul, prin definiție, presupune un fenomen, un fapt, o stare cu un caracter local și instantaneu, deci nu vedem cum o „perioadă” poate fi transformată în „eveniment”.

⁹ Ca și în cazul „evenimentelor”, autorul nu a simțit nevoia să precizeze care au fost criteriile care l-au făcut să includă aici „cultul eroilor” (și nu Societatea „Cultul Eroilor”), „Festivalul Național «Cântarea României»” sau „Cenaclul «Flacăra»”. Un festival sau un cenaclu pot fi considerate „instituții”, în același sens în care sunt definite drept instituții Ministerul Propagandei Naționale sau Securitatea?

¹⁰ Ne-a surprins faptul că, deși autorul abordează o perioadă de 161 de ani, personalitățile selectate sunt patru din perioada interbelică și nouă din perioada regimului comunist. De ce nici un articol de sine stătător despre unul sau altul dintre pionierii propagandei românești din secolul al XIX-lea? Aceasta în ciuda faptului că, potrivit istoricului Ivan Ilcev, citat la p. 150, „primul dintre popoarele regiunii Balcanilor care a început să facă eforturi continue, de lungă durată, conștiente și într-o oarecare măsură planificate, pentru a influența opinia publică europeană prin propaganda lor de politică externă a fost cel român”. Datele oferite de autor despre Nicolae Bălcescu (p. 153) sau Mihail Kogălniceanu (p. 154) ne fac să credem că aceștia și-ar fi putut găsi mai lesne locul în galeria personalităților propagandei românești, mai mult, poate, decât căpitanul Constantin Panțu (pp. 503-505), chiar dacă lista personajelor istorice cărora li s-a detaliat contribuția în domeniul propagandei este „doar simbolică” (p. 12). De altfel, semnificația activității propagandistice a lui Bălcescu este larg recunoscută, academicianul Alexandru Zub, de exemplu, considerând că Bălcescu a fost cel care „a voit să pună istoria în serviciul revoluției și al progresului” - Al. Zub, *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română sub semnul modernității)*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 47. De altfel, tot lui Nicolae Bălcescu se pare că îi

Recenzii. Note de lectură

Conceptele sunt prezentate în cadrul unui algoritm logic, începând prin furnizarea uneia sau mai multor definiții, urmate de un scurt istoric, pentru ca, în final să fie analizate conexiunile propagandistice ale acestora. Citatele folosite sunt identificate prin ghilimele, iar sursa este redată în text într-o formulă concentrată, de tipul *Parish, 2002, p. 92*, indicațiile bibliografice regăsindu-se cu ușurință în bibliografia inserată în finalul volumului. Conceptele beneficiază și de o bogată iconografie, constând, după caz, în cărți poștale, afișe de propagandă, fotografii de epocă, fapt care consolidează forța argumentativă a textului.

În cazul *evenimentelor*, fără a se mai putea vorbi de o modalitate unitară de abordare, se regăsesc totuși în cele mai multe „voci”, ca elemente comune, prezentarea *contextului istoric* în care s-a produs, a *caracteristicilor* evenimentului, a *acțiunilor de propagandă* și a *rolului propagandei*. Și de această dată, ilustrațiile alb-negru și color îmbogățesc valoarea textului.

Pentru prezentarea *instituțiilor* autorul a optat pentru o schițare a *cadrelor instituționale*, urmată de o trecere în revistă a *acțiunilor specifice*, pentru a încheia fiecare „voce” printr-o evaluare a *eficacității* respectivei instituții, din punctul de vedere al impactului propagandistic.

Personalitățile selectate de către autor, ca fiind reprezentative pentru activitățile de propagandă din România, au fost prezentate pe baza algoritmului *reper biografice, contribuții, evaluări*, dimensiunea articolelor variind, în mod firesc, în funcție de importanța deținută de una sau alta dintre personalitățile respective. Iconografia acestei secțiuni este, și de această dată, bogată, autorul optând, ori de câte ori a fost posibil, pentru folosirea nu a unor banale fotografii, ci a unor materiale de propagandă cu chipul personalităților prezentate (Ion Antonescu, Carol al II-lea, Nicolae Ceaușescu). În mod surprinzător, pentru unele dintre articole, autorul nu a mai inserat nici o imagine, deși fotografiile ale respectivelor personalități se pot regăsi cu destulă ușurință: Mihai Antonescu, Paul Niculescu-Mizil.

Capitolul 5, *Arte și media*, fiind cel mai eterogen din punct de vedere al conținutului, nu beneficiază de o abordare unitară a articolelor, acestea având o structură diferită. De exemplu, pentru *afiș* se adoptă un mod de abordare oarecum similar celui al *conceptelor*, autorul prezentând *definiția*, urmată de *istoric* și de *conexiuni propagandistice*. În schimb, pentru *arhitectură* structura articolului urmărește *intenționalitatea, accesibilitatea și exploatarea propagandistică*. În cazul *cinematografiei militare* sau a *filmului istoric* abordarea diferă încă și mai mult de la „tiparele” folosite în cazul altor articole, fiind introduse elemente specifice cum ar fi *profil și producții, audiență, evoluție*.

Luând ca repere cronologice extreme Revoluția de la 1848 și intrarea României în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 (cu unele extensii până în 2009), Călin Hentea a reușit să integreze în enciclopedia sa atât „acele aspecte bune și cunoscute, cât și pe cele rele și mai ocltate din trecut” (p. 13), integrând în analiza realizată asupra componentelor propagandei informații din lucrări românești și de peste hotare, din

datorăm chiar introducerea cuvântului „propagandă” în limba română, el folosindu-l, cel dintâi, în lucrarea sa *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul* – cf. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Mic dicționar academic*, vol. 2, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 568.

Recenzii. Note de lectură

domenii variate. Scriitura este una modernă, captivantă, stilul alert făcând cititorul să abandoneze cu greu lectura. Din acest motiv, deși e puțin obișnuit să citești un dicționar sau o enciclopedie din scoarță în scoarță, lucrarea domnului Hentea e o adevărată provocare la o lectură integrală.

Din păcate, tocmai o astfel de lectură scoate la iveală, pe lângă meritele incontestabile ale volumului, și o serie de aspecte care, din punctul nostru de vedere, impietează asupra valorii de ansamblu a travaliului depus în realizarea lucrării.

În cuvântul înainte, subintitulat *Bună sau rea, e propaganda mea*, domnul Hentea, ca orice autor riguros și reverențios în fața disciplinei științifice, își enunță principiile de lucru și intențiile într-o manieră extrem de promițătoare, pregătind cititorul pentru lectura unui text redactat cu obiectivitate și rigoare, obiectivele sale fiind subsumate ideii străvechi de *historia magistra vitae*.

Dintru început, autorul, pe urmele unor predecesori iluștri¹¹, își enunță credința că „propaganda nu este neapărat un lucru rău, demonic, nefast sau ticălos”, punând reticența românilor în fața unei astfel de idei pe seama exceselor „unei jumătăți de secol de regimuri dictatoriale, urmată de încă două decenii de acută demagogie democratică”¹².

În continuare, este realizată o foarte necesară precizare conceptuală, propunând o definiție „de lucru” a propagandei¹³, urmată de o serie de precizări metodologice și de precizarea obiectivelor urmărite. Astfel, după ce la p. 12 avertizează că „identificarea

¹¹ Edward L. Bernays considera că „In itself, the word «propaganda» has certain technical meanings which, like most things in this world, are «neither good nor bad but custom makes them so»” - Edward L. Bernays, *op. cit.*, pp. 20-21.

¹² Autorul nu ne explică, însă, de unde provine proasta reputație a noțiunii de „propagandă” în rândul cetățenilor din state cu regimuri democratice recunoscute. Reticiențele în fața propagandei nu sunt nici noi, nici specifice românilor sau altor cetățeni care au cunoscut nemijlocit regimurile totalitare. Într-un număr din anul 1928 al reputei reviste *Scientific American* se făcea o adevărată pledoarie pentru „reabilitarea” termenului: „There is no word in the English language whose meaning has been so sadly distorted as the word «propaganda». The change took place mainly during the late war when the term took on a decidedly sinister complexion”. Făcând trimitere la rădăcinile istorice ale termenului, apărut încă în secolul al XVII-lea, în timpul papei Urban al VIII-lea, autorul articolului considera propaganda drept „o activitate umană perfect legitimă”, subliniind: „Any society, whether it be social, religious or political, which is possessed of certain beliefs, and sets out to make them known, either by the spoken or written words, is practicing propaganda” – *apud* Edward L. Bernays, *op. cit.*, p. 22. La rândul său, scriind în 1926, Lordul Ponsonby se făcea ecoul glasului multor persoane atunci când susținea că propaganda implică „the defilement of the human soul [which] is worse than the destruction of the human body” – *apud* Philip M. Taylor, *Munitions of the Mind. A history of propaganda from the ancient world to the present era*, Third Edition, Manchester and New York, Manchester University Press, 2003, p. 1. De unde această percepție a „întinării sufletului uman” prin propagandă, înainte ca regimurile totalitare să-și dea măsura?

¹³ „Acțiuni de comunicare persuasivă planificate, susținute de un sponsor, având drept scop final influențarea și chiar modificarea atitudinilor și comportamentelor unei audiențe-țintă selectate, pentru satisfacerea unor interese politice ale sponsorului, folosind informații și argumente false, parțial adevărate, denaturate și exclusive, alături de cele adevărate și însoțite de diverse forme de constrângere și cenzură” (p. 12).

Recenzii. Note de lectură

anumitor evenimente, creații artistice sau nominalizarea unor personaje istorice în această enciclopedie a propagandei românești nu trebuie privite ca o anatimizare a acestora”, își reiterează bunele intenții în pagina următoare arătând că, prin această lucrare, „nu am dorit să operez o demistificare sau, mai grav, o negare distructivă a credințelor și trecutului României moderne”. Scopul enunțat este acela de a pune în evidență „atât acele aspecte bune și cunoscute, cât și pe cele rele și mai oculate din trecut, astfel încât pe cele rele să ni le asumăm și să le ocolim, iar pe cele bune să le urmăm”. O profesiune de credință vrednică de toată lauda, dar care, în opinia noastră, a fost în mare măsură abandonată pe parcursul lucrării¹⁴.

Mai precis, autorul pare să fi uitat, destul de rapid, de principiile generoase enunțate și s-a lăsat purtat de valul unor adevărate diatribe împotriva acelor personalități istorice, politice, militare sau artistice care, dintr-un motiv sau altul, nu-i sunt pe plac. Respectarea principiilor „corectitudinii politice” pare să fi reprezentat un imperativ mai presus de bunele intenții enunțate în *cuvântul înainte*.

Hotărât să facă dovada unui anticomunism de cea mai solidă factură, domnul Hentea se războiește de-a lungul celor peste 700 de pagini ale lucrării domniei sale nu doar cu personalități, instituții sau concepte ale propagandei comuniste, ceea ce, până la un punct, nu ne-ar fi surprins, ci și cu acele personalități istorice care au făcut subiectul unor acțiuni propagandistice în cele patru decenii de regim comunist din România.

Astfel, înscriindu-se pe linia „demolării miturilor”, atât de intens mediatizată, autorul nu ezită să demonteze „mitul lui Cuza”, afirmând, pe urmele lui Lucian Boia, că plasarea domnitorului pe primul loc în galeria „celor mai importante personalități istorice care au influențat soarta românilor” se datorează... propagandei istorice comuniste! În focul demitizării, autorul nu bagă de seamă nici măcar faptul că se auto-contrazice. Astfel, în opinia sa, în manualele de istorie „au fost supralicitate trăsăturile lui de «domn autoritar, justițiar, nu prea iubitor de boieri și apărător al celor mulți», faptul că era român, și nu un străin” (p. 158). După numai câteva rânduri, însă, domnul Hentea atrage atenția cititorilor că, în aceleași manuale, „au fost complet oculate nu numai viața sa privată foarte dezordonată, influența «camarilei de femei», stilul autoritarist-cesarist de conducere”. Dincolo de faptul că nu vedem ce rost ar fi avut detaliile picante din viața intimă a domnitorului în manualele școlare, mărturisim că nu înțelegem nici cum „propaganda ceaușistă” a reușit performanța de a „oculta” stilul autoritarist-cesarist, simultan cu „supralicizarea” trăsăturilor de domn autoritar, justițiar!

În contrapartidă cu această viziune deformantă a istoriografiei comuniste, autorul identifică „o percepție mult mai echilibrată asupra lui Cuza și a locului său în conștiința românilor” în fresca de 70 de metri lungime pictată în 1888 de Costin

¹⁴ Ne-a frapat similitudinea dintre domnul Călin Hentea și istoricul Lucian Boia în ce privește distanțarea vădită dintre obiectivele enunțate inițial și cuprinsul propriu-zis al lucrărilor. Reamintim că și domnul Boia sublinia în introducerea la unul din volumele domniei sale că „nu demolarea mitologiei istorice este scopul nostru”, arătând ca „fiecare națiune își are propria mitologie istorică” – Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 9. Ceea ce nu l-a împiedicat pe autorul citat ca tocmai asta să facă pe întreg parcursul volumului amintit: demolarea sistematică a „miturilor”, cu accent deosebit pe cele „naționaliste”, „purtătoare ale unui mesaj autoritar și xenofob”!

Recenzii. Note de lectură

Petrescu pe pereții Ateneului Român, unde „Cuza își dă mâna cu Carol I, iar regii și Brătienii reușesc să nu se umbrească unii pe alții” (p. 158). Iată, așadar, că adevărul istoric poate fi ușor reconstituit, în viziunea domnului Hentea, apelând nu la producțiile unor istorici aserviți regimului comunist¹⁵, ci printr-o hermeneutică atentă a unei fresce realizată la comanda proaspătului rege Carol I, ca decor al uneia dintre principalele sale ctitorii culturale! Întâmplător, în anul în care „regii și Brătienii” nu se umbreau unii pe alții în fresca lui Costin Petrescu, țara era zguduită de o puternică răscoală țărănească, semn clar al stării de spirit a imensei majorității a țărănimii!

Autorul trece sub tăcere faptul că imaginea pozitivă a lui Alexandru Ioan Cuza în rândul românilor se datorează nu atât „propagandei ceaușiste”, cât faptului că Cuza a fost domnul Unirii, vechi deziderat al românilor (desigur, un alt „mit”), și, mai cu seamă, faptului că a fost cel care a realizat prima reformă agrară (14/26 august 1864), eliberând pe țărani de sarcinile de tip feudal (claca, dijma, podvezile, zilele de meremet)¹⁶. Legea prin care nu mai puțin de 511.896 de familii țărănești au primit pământ a reprezentat în epocă „un adevărat șoc psihologic” și a făcut ca în memoria colectivă a satelor Cuza să rămână ca „marele binefăcător”¹⁷. Acest act, de-a dreptul incredibil pentru țăranul de rând, alături de vizitele incognito efectuate de domn în târgurile și orașele țării i-au dat acestuia o dimensiune de erou de legendă¹⁸, poveștile despre „ocaia lui Cuza” și despre moș Ion Roată fiind transmise de la o generație la alta și contribuind din plin la imaginea sa de domn al celor mulți și amărâți¹⁹!

Mânat de aceeași fervoare anticomunistă și antinaționalistă, autorul nu se mulțumește cu o prezentare rece, obiectivă și cu o critică de factură academică a metodelor și mijloacelor pe care le-a utilizat propaganda comunistă pentru a consolida regimul politic pe care îl slujea, regim care se confrunta, cel puțin în primele două decenii de existență, cu un puternic deficit de legitimitate.

Transformându-se într-un adevărat cavalier *sans peur et sans reproche* al istoriei moderne, care „a fost nemilos violată propagandistic de regimul comunist” (p. 13), autorul nu ezită să identifice „linii de persuasiune comuniste” în imnul național „Trei culori”, chiar și acolo unde acestea, în opinia noastră, nu există. Astfel, deși la articolul

¹⁵ Domnul Hentea plasează printre actele de propagandă ale „istoriografiei comuniste” și faptul că aceasta „a demonizat din plin «monstruoasa coaliție» a boierilor conservatori și radical-liberali căreia i-a căzut victimă Cuza” (p. 158). Autorul pare să uite faptul că „monstruoasa coaliție” nu își datorează numele istoriografiei comuniste și că primele acuzații la adresa acesteia au venit din partea contemporanilor.

¹⁶ La Ruginoasa, în 9/21 septembrie 1864, țăranii i-au spus domnitorului că „le rupsese «zapisul sclaviei»” – Acad. Dan Berindei (coord.), *Istoria românilor. Vol. VII, Tom I Constituirea României moderne (1821-1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 529.

¹⁷ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 232.

¹⁸ Leon Mrejeru, Simion Kirileanu Teodorescu, Gh. Popescu, *Cuza-Vodă: istorisiri pentru popor*, Piatra Neamț, Librăria L. Steinberg, 1909; *Cuza-Vodă în tradiția populară. Antologie de literatură folclorică alcătuită, cu note și postfață de Vasile Adăscăliței*, București, Editura Eminescu, 1970.

¹⁹ Vezi Alexandru Zub, *Domnul Unirii – prezență postumă*, în „Academia Română. Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie”, București, tom 24, 1999, pp. 27-39; Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, Editura Junimea, 2001.

„Imnul național sau de stat” se arată, în mod firesc, de acord cu faptul că „intonarea imnului național în cadrul ceremoniilor oficiale civile sau militare induce publicului o atmosferă solemnă, stimulând reflexele patriotice și sugerând puterea statului respectiv, deoarece, alături de sigiliu sau drapel, imnul este o componentă indispensabilă a identității naționale contemporane” (p. 47), autorul schimbă radical registrul când, în cadrul articolului „Educația”, vorbește de imnul „Trei culori” (p. 43).

El se arată de-a dreptul șocat de prezența imnului „în primele pagini ale Abecedarelor și ale altor manuale” și de faptul că acesta „trebuia învățat pe dinafară și însușit de toți elevii”²⁰, dar adevărata răfuială o are cu textul imnului. Astfel, nu se mulțumește cu reliefaarea acelor versuri care făceau referire la partidul comunist și la edificarea comunismului, ci incriminează, de-a valma, chiar și referirile, comune în textele multor imnuri naționale, la vitejia, patriotismul și hărnicia strămoșilor, la momentele de glorie ale istoriei naționale²¹.

De exemplu, în opinia autorului, ce altceva pot fi, dacă nu „persuasiune comunistă”, referirile la „cât de etern curajos este poporul român («brav popor», «viteză cu vechi renume», «în luptă triumfător»), „cât de patriot a fost mereu românul («Multe secole luptară/Străbunii noștri eroi»” (...), „cât de des și de perfid era amenințată patria («Pentru-a patriei onoare./Vrășmașii-n luptă-i zdrobim»)” (p. 43)? Dacă îndemnurile belicoase nu-i sunt pe plac autorului²², nici cele pacifiste nu scapă de ironii: „cât de

²⁰ Mărturisim că nu înțelegem uimirea autorului în fața necesității de a învăța copiii imnul național, în condițiile în care această acțiune este una absolut firească, așa cum observă cercetătorii problemei: „Love of country and patriotic fervor are often reinforced through ritual and ceremony such as the performance of national anthems. In many societies children are trained and socialized from an early age to associate an anthem’s melody and lyrics with their national identity” – Scot M. Guenter, *Anthems*, în Robert Cole (ed.), *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor, Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, p. 28.

²¹ Ridicolul unor astfel de atacuri „la baionetă”, în locul unei analize științifice, devine și mai evident dacă ținem seama de faptul că apelul la istorie și la momentele de glorie din trecut nu este specific nici comunismului, nici românilor, ci răspunde unor necesități intrinseci ale psihologiei omului de oriunde și de oricând. În acest sens, Émile Durkheim nota: „În fiecare dintre noi există ceva din omul de ieri, în proporții variate, desigur. Chiar acest om de ieri este predominant în noi, prin forța lucrurilor, întrucât prezentul înseamnă prea puțin față de îndelungatul trecut în cursul căruia ne-am format și din care provenim”, în vreme ce Gustave Le Bon considera că „infiniți mai numeroși decât cei vii, morții sunt și infiniți mai puternici. Ei stăpânesc imensa împărăție a inconștientului, acest regat invizibil care controlează manifestările inteligenței și ale caracterului” – Serge Moscovici, *Epoca maselor. Tratat istoric asupra psihologiei maselor*, traducere de Diana Morărașu și Maria Mariana Mardare, prefață de Adrian Neculau, Iași, Institutul European, 2001, pp. 103-104. De altfel, Serge Moscovici, referindu-se la modalitățile de conducere a oamenilor, nu ezita să scrie: „Conducătorul va trebui să se adreseze străbunului din fiecare om, să inventeze un limbaj pe înțelesul lui ca să ridice mulțimile și să le antreneze fascinate, incapabile să reflecteze, către scopul dinainte fixat. Dacă vrea să-și păstreze controlul psihic asupra lor, trebuie să-și lărgească permanent registrul discursului, temeiurile lui inconștiente, vizând mereu noi credințe, noi sectoare ale imaginarului colectiv, atingând chiar limitele extreme ale legendei” – *ibidem*, p. 104.

²² Cum ar fi, oare, catalogată celebra chemare a *Marseillaise*-ei: „Aux armes, citoyens!”?

Recenzii. Note de lectură

însetați de pace sunt românii și în primul rând conducătorul lor, Ceaușescu («Cu alte neamuri sub soare,/Demn, în pace, să trăim»)» (p. 43).

Nu ne putem reprimă întrebarea ce-ar rămâne din actualul imn național, dacă domnul Călin Hentea și-ar dezlănțuia critica domniei sale, atât de spumoasă, asupra textului lui Andrei Mureșanu? Pe de altă parte, ce ar putea oare să conțină versurile unui imn național? Invective la adresa strămoșilor, reproșuri față de greșelile săvârșite în trecut, o enumerare a bătăliilor pierdute sau a trădărilor săvârșite de unii români în favoarea altor state? Sau poate o trecere în revistă a defectelor și slăbiciunilor respectivei națiuni?

O adevărată luptă este purtată și împotriva regizorului Sergiu Nicolaescu, de această dată declarația de principii a autorului („nominalizarea unor personaje istorice în această enciclopedie a propagandei românești nu trebuie privite ca o anatimizare a acestora”) fiind complet uitată. La prima vedere, se pare că mânia autorului a fost stârnită mai ales de faptul că filmele lui Sergiu Nicolaescu își fac simțite efectele nocive chiar și azi: „clișeele mistificatoare ale istoriei naționale, flatante pentru orgoliul național, efectele naționalismului gratuit, indus de acele filme resimțindu-se și în prezent” (p. 499). Deși admite că regizorul „nu a fost un propagandist comunist în sensul clasic al termenului”, personalitatea acestuia și viziunea sa despre patriotism²³ îl irită atât de tare pe autor încât pierde până și controlul asupra stilului de redactare, producând repetiții²⁴, inventând chiar cuvinte noi²⁵, cu presupusă încărcătură peiorativă²⁶, și neezitând să

²³ La p. 496 informația conform căreia „viziunea despre patriotism și naționalism a lui Sergiu Nicolaescu s-a întâlnit cu cea a lui Nicolae Ceaușescu și a curentului protocronist” apare, într-o formă aproape identică, de două ori!

²⁴ „...apropiat al fostului președinte Ion Iliescu, pronunțându-se **adesea** pe tema evenimentelor din decembrie 1989 și influențând **adesea** în favoarea sa problemele și resursele cinematografului românesc” (p. 495). Autorul pare să ignore faptul că prima Comisie senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, care a funcționat în legislatura 1990-1992, a fost înființată la inițiativa și condusă de Sergiu Nicolaescu, ceea ce, poate, îl îndreptățește să se „pronunțe” asupra Revoluției Române! Repetițiile supărătoare pentru cititor sunt prezente și în ultima parte a articolului: „așa-zisă independență creatoare”, „așa-zisul proiect”, „așa-zisele dispute de orgolii sau de principii” (p. 500).

²⁵ Printre filmele incriminate se numără și „filmul **milițist** *Accident*” (p. 498). De altfel, eforturile autorului de a îmbogăți limba română sunt evidente, întrucât la p. 436 vorbește despre „genocidul psiho-social” produs de către Securitate, iar la p. 470 am remarcat lărgirea lexicului specific științelor sociale prin introducerea unui nou concept: „socialism unic, de tip sclavagist, numit emfatic «Epoca de aur»”, reluat și sub forma „sclavagism socialist” (p. 525).

²⁶ Ne întrebăm și cât temei are ideea că a fi făcut parte din Miliție ar fi, neapărat, un lucru blamabil? Oare Miliția s-a ocupat numai de impunerea colectivizării și de înscenarea unor mici infracțiuni de drept comun pentru a putea fi arestate persoane incomode din punct de vedere politic? Dar integritatea persoanei și a proprietății private (atâta câtă mai era!) de cine a fost apărută în perioada regimului comunist? Tălharii, hoții, violatorii, criminalii, escrocii de toate tipurile nu erau oare urmăriți și, în măsura posibilităților, prinși de Miliție? Activitatea polițienească a Miliției în cei 40 de ani de existență a instituției reprezintă chiar un capitol rușinos al istoriei recente? Dacă unii dintre polițiștii zilelor noastre săvârșesc abuzuri îngrozitoare, suntem, oare, îndreptățiți să blamăm Poliția în ansamblul său?

Recenzii. Note de lectură

folosească adjective dure pentru a cataloga procesul de creație și producțiile cinematografice²⁷, dar și pe omul Sergiu Nicolaescu²⁸.

Afirmația „nu am dorit să operez o demistificare” și nici „o rescriere subiectivă” a anumitor evenimente sau personaje istorice a rămas și ea o simplă promisiune, autorul lansându-se în adevărate lecții de istorie. Astfel, făcând confuzie între filmul documentar și filmul artistic, Călin Hentea nu șovăie să restabilească adevărul: „Mihai Viteazul a fost un domnitor profund credincios religiei ortodoxe, și nicidecum ateu sau total lipsit de sentimente umane, aproape asexuat, așa cum era prezentat în film; scena atitudinii de mândrie sfidătoare a viitorului domnitor în fața sultanului în momentul numirii sale la Istanbul este total inventată, la fel ca și pretinsa dominare la Praga a împăratului Rudolf de către Mihai aflat în poziția umilitoare de a cere ajutor militar și financiar; adevărata înfrângere a armatei lui Sinan Pașa a avut loc la Giurgiu, și nu la Călugăreni, Mihai beneficiind de sprijin militar transilvănean, habsburgic, moldovenesc și toscan; Mihai a comandat în realitate armate de mercenari plătiți cu bani grei, și nu oști populare...” (p. 497)²⁹.

După acest adevărat „tur de forță” istoriografic, autorul nu ezită să-i nege cu desăvârșire regizorul dreptul la o viziune proprie asupra operei cinematografice: „Ținând seama se minuțiozitatea reconstituirii detaliilor de scenografie și costume din filmele sale istorice, (...) este greu de acceptat că Sergiu Nicolaescu (...) nu a întâlnit adevărul istoric pe parcursul documentării, dar el a ales să nu țină seama de aspectele neconvenabile viziunii sale” (p. 498).

²⁷ „reiterând senilele sale invenții privind o așa-zisă independență creatoare” (p. 500). Nu înțelegem de unde duritatea de limbaj și nici de ce autorul nu acordă, nici măcar o clipă, prezumția de bună-credință regizorului. Poate că acesta chiar credea în cele ce susținea, atât după 1989, cât și înainte. O dovadă în acest sens ar putea fi un raport al Inspectoratului Județean de Securitate Constanța, din august 1986, în care, pe fondul discuțiilor suscitade de „Gala filmului cu tematică pentru tineret”, desfășurată la Costinești, se menționa: „În data de 02.08. a.c. regizorul Francisc Munteanu, într-o discuție purtată cu tinerii, pe marginea filmului său «Vară sentimentală», prezentat publicului în seara precedentă, a afirmat că, în țara noastră, regizorii nu se bucură de libertate de expresie, fiindu-le de multe ori impuse scenarii fără valoare, dar care să satisfacă «comanda socială». Acesta este motivul pentru care creația cinematografică prezentă nu răspunde exigențelor publicului, acesta căutând satisfacții în producțiile altor țări. În replică, la data de 03.08 a.c., regizorul Sergiu Nicolaescu, într-o întâlnire similară, a reluat subiectul afirmând că în statul nostru regizorii au posibilități multiple de exprimare, totul depinzând de valoarea creației lor și a mesajului acestuia. Nu cunoaște nici un scenariu bun de film care să fi fost respins, indiferent de tematica sa” – Florian Banu (editor), „Amorsarea” *Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 215-216.

²⁸ „Evidente sunt doar narcisismul și megalomania lui Sergiu Nicolaescu, care, începând, de la *Mihai Viteazul* (pentru care inițial și-a dorit rolul titular), a făcut tot ce a fost posibil pentru a-și atribui rolurile principale în filmele sale, fapt ce după 1990 l-a adus în poziții ridicole” (p. 500).

²⁹ De altfel, Mihai Viteazul a fost ales, alături de Ștefan cel Mare, pentru a fi un „studiu de caz” menit să illustreze articolul „Mitul” (pp. 69-70). În acest „studiu de caz” autorul nu a făcut decât să preia considerațiile făcute de profesorul Boia în lucrarea sa *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, pp. 22-26. Pentru „demitizarea” „demitizării” lui Mihai Viteazul de către Lucian Boia, vezi Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, București, Editura Enciclopedică, 2002, pp. 49-52.

Recenzii. Note de lectură

Această din urmă afirmație ne-a bulversat total, neînțelegând cum ar fi putut avea loc „întâlnirea” regizorului cu adevărul istoric, de vreme ce însuși Călin Hentea, sprijinindu-se pe afirmațiile lui Lucian Boia³⁰, susține că acesta nu există: „spre deosebire de literatură sau arte vizuale, unde creațiile pot fi exploatate ulterior propagandistic, chiar dacă nu aceasta a fost intenția autorului lor, în cazul istoriei, demersul subiectiv și scopul propagandistic al istoricului/cronicarului nu pot fi nici ascunse și nici contestate” (p. 591).

Altfel spus, istoricul nu este decât un „propagandist” cu jumătate de normă, pe deplin conștient de servitutea sa în favoarea „intereselor politice ale sponsorului”, pentru a folosi terminologia propusă de autor, căci, așa cum ne asigură domnul Hentea, „falsificarea, eludarea, interpretarea tendențioasă a izvoarelor și faptelor istorice nu se pot face decât conștient și în urma unei comenzi politice bine precizate” (p. 591). Oare cu așa ceva se ocupă istoricul? Falsificările, eludările și interpretările tendențioase fac parte din instrumentarul de cercetare profesionistă a trecutului?

Întrucât domnul Hentea preia cu atât entuziasm teoriile lui Lucian Boia, credem că cel mai bun răspuns este acela de a reaminti aici ce scria academicianul Ioan-Aurel Pop cu privire la acest aspect:

„Chiar dacă și istoricii deformează uneori copios trecutul, aceasta nu este *regula*, cum pretinde dl. Boia. Iar istoricii români cei mai valoroși *nu au falsificat trecutul cu bună știință*, ci au căutat mereu să descopere și să pună în evidență *adevărul*”³¹.

Pentru a încheia observațiile pe marginea „răfuielii” domnului Hentea cu „senatorul PSD, cu certificat de revoluționar, Sergiu Nicolaescu” (p. 499), vom apela tot la aprecierile academicianului Pop:

„În plus, marii creatori din domeniile artei, care au luat ca pretext trecutul pentru lucrările lor, nu pot fi criticați pentru nici o deformare, falsificare sau «mitizare», fiindcă scopul lor nu are nici o legătură cu scopul istoricilor. Artiștii pot spune orice și oricum despre trecut. Iar dacă românii îl văd pe Mircea ca pe «un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port», care i-a răspuns în termeni patriotici lui Baiazid, și nu știu când a domnit, nici că a fost relativ tânăr și nici că a fost scos din scaun de Vlad Uzurpatorul sprijinit de otomani, istoricii nu au nici o vină. **Oamenii obișnuiți nici nu pot și nici nu trebuie să perceapă trecutul ca și istoricii** (subl. ns. – F.B.). La nivelul conștiinței publice, trecutul are un cu totul alt profil, în orice țară, decât la nivelul istoriografiei”³².

Cu alte cuvinte, în opinia noastră, domnul Hentea, conștient el însuși de natura „subiectiv-ficțională” a producțiilor cinematografice (p. 591), ar fi trebuit să se limiteze la prezentarea și analizarea mecanismelor propagandistice folosite de regizorul Sergiu Nicolaescu în creațiile sale, fără a se mai lansa în diatribe de tabloid la adresa omului Nicolaescu, a Istoriei și a românilor care „au citit mai puțină istorie în cărți sau manuale” (p. 499).

O adevărată „răfuială” pare să aibă domnul Hentea și cu un istoric american, Larry Watts, neratând nici o ocazie pentru a sublinia caracterul propagandistic al uneia

³⁰ „Trebuie înțeles că *nu există istorie obiectivă*, și nu numai că nu există, dar nici nu poate exista” – Lucian Boia, *op. cit.*, p. 6, citat reprodus de Călin Hentea la p. 591.

³¹ Ioan-Aurel Pop, *op. cit.*, p. 13.

³² *Ibidem*, pp. 13-14.

dintre lucrările acestuia³³, folosind aproximativ aceiași termeni și subliniind de fiecare dată beneficiile de imagine pe care le-ar fi obținut de pe urma publicării volumului „Ion Iliescu, Ioan Talpeș și ceilalți membri ai grupării «Un viitor pentru România», apropiate PSD” (p. 61, 477-478, p. 490-491, p. 597). Surprinzind neplăcut într-o lucrare de tip academic repetatele referințe la faptul că istoricul american a fost „românizat prin căsătorie” (de ce nu putem considera că respectiva doamnă s-a „americanizat” și care este relevanța acestui fapt pentru opera în discuție?), iar nașul de cununie este nimeni altul decât cel care, potrivit domnului Hentea, „a obținut, din carte un beneficiu de imagine personală”, generalul Ioan Talpeș³⁴.

Detășarea necesară specialistului în abordarea științifică a unei probleme se dovedește a fi rămas la stadiul de deziderat și în cazul articolului consacrat Cenușului „Flacăra”. Antipatia manifestă față de poetul Adrian Păunescu îl împinge pe autor până la afirmații mai mult decât hazardate. Astfel, domnul Hentea nu șovăie să susțină că Păunescu, „prin acțiunile lui, prin personalitatea lui care fascina și descumpănea, a **prelungit existența comunismului naționalist-ceaușist, precizându-i, cristalizându-i și întrupându-i doctrina**” (p. 429). Desigur, ca orice opinie, și cea a domnului Hentea se cuvine respectată, dar mărturisim că nu vedem cum, fără Păunescu, regimul comunist s-ar fi prăbușit mai rapid! Poate i-ar fi pus capăt greva minerilor din august 1977 sau protestele lui Paul Goma, din același an? Să înțelegem că, fără Păunescu, am fi avut șansa de a fi fost prima țară din Estul Europei care înlătura comunismul? Celelalte state cu regimuri comuniste s-au menținut și ele prin „păunești” locali? După cum nu vedem cum a reușit Adrian Păunescu să „precizeze” și să „cristalizeze” doctrina regimului! Acesta a putut, cel mult, să acționeze în conformitate cu preceptele ideologice impuse la congresele partidului, dar să fi contribuit cu ceva la elaborarea acestora, avem dubii serioase!

Construirea unei argumentații forțate, pe baza unor elemente lipsite de soliditate, dar și îndepărtarea de la obiectivele unei enciclopedii dedicate propagandei și nu analizei istorice se regăsește și în articolul în care este analizat Ion Antonescu. Astfel, deși te-ai aștepta la concentrarea autorului pe implicarea lui Ion Antonescu în conceperea și derularea marilor campanii propagandistice din perioada celui De-al Doilea Război Mondial, prezentarea mareșalului începe prin sublinierea participării acestuia, ca sublocotenent, la „reprimarea sângeroasă a țăranilor răsculați în zona Galațiului în 1907” (p. 445). Fapt perfect adevărat, dar de natură a bulversa cititorul, căci cum rămâne cu afirmațiile de la p. 169, unde Călin Hentea e de părere că „focarele răscoalei au fost inițiate și întreținute prin: violente campanii propagandistice

³³ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011.

³⁴ Probabil că, în viziunea domnului Hentea, incriminatul „beneficiu de imagine personală” reiese din faptul că Ioan Talpeș a semnat „Cuvântul înainte” al volumului și din menționarea acestuia între persoanele cărora autorul a simțit nevoia să le mulțumească pentru sprijinul acordat pe parcursul realizării lucrării. Altminteri, domnul Talpeș nu este menționat, nici elogios, nici altcumva, în textul lucrării. De altfel, și Ion Iliescu, un alt prezumtiv „beneficiar” al volumului, este menționat doar o singură dată: „Mănescu însuși nu a emis nici un fel de pretenții pentru conducerea Frontului Salvării Naționale, a cărui înființare a fost anunțată de Ion Iliescu pe 22 decembrie 1989” – Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 240.

Recenzii. Note de lectură

instigatoare derulate la sate și orașe de agenți agitatori socialiști sau țariști”, iar imaginea „exagerat și catastrofic sângeroasă a dramaticelor evenimente din primăvara lui 1907” a fost creată de „presa germană (...) la unison cu presa socialistă din România” „prin amplificarea fantezistă a numărului de victime ale represiunii”³⁵? A avut loc o represiune sângeroasă a țăranilor sau nu? Sau, poate, a avut loc doar în județul Galați, singurul responsabil fiind sublocotenentul Antonescu Ion?

Alianța încheiată de Antonescu cu Germania este criticată, printre altele, pentru faptul că era „neconsemnată pe hârtie, ci doar printr-un cuvânt de onoare” (de parcă un tratat în regulă ar fi schimbat cu ceva natura alianței!), apoi sunt enumerate deciziile (continuarea ofensivei dincolo de Nistru, „aprobarea sângeroaselor evenimente și represalii de la Iași din 1940 și de la Odessa din 1941”, nedesprinderea din Axă) pentru care mareșalul „a primit judecata istoriei. El a fost condamnat de către un așa-numit Tribunal al Poporului într-un propagandistic «Proces al Marii Trădări Naționale»” (p. 446). Din nou, cititorul este în derută: Tribunalul Poporului din anul 1946 era întruchiparea Istoriei? Sau „disputa referitoare la perspectiva istorică a generalului Ion Antonescu nu s-a tranșat”, așa cum ne informează autorul la p. 450?

Nefericit ales ni s-a părut și fragmentul din discursul ținut de Ion Antonescu la 9 septembrie 1940: „În aceste vremi de zbucium și frământare, inimile noastre se liniștesc unite în nădejdea pe care un neam o pune în noua Domnie” (p. 446). Aceste cuvinte ilustrează, în opinia autorului, accentuatul „profil megalomanic” al lui Antonescu, însă generalul, prin cuvintele „noua Domnie”, nu se referă la sine, ci la recenta urcare pe tron a regelui Mihai II! Tendințele megalomanice (reale!) transpar din numeroase alte discursuri și rezoluții ale lui Antonescu, însă autorul a preferat să se refere, în continuarea argumentației sale, la „tonul autoritar, profetic al ordinului de angajare în luptă alături de Germania nazistă” (p. 447). Or, după câte știm, ordinul e sinonim cu o poruncă și, mai ales în cazul unei armate, e absolut firesc să sune autoritar, iar pentru angajarea într-un război includerea unei componente emoționale ni se pare la fel de firească. Poate autorul presupune că în loc de celebrul „Ostași, vă ordon, treceți Prutul!”, un comandant mai puțin megalomanic ar fi spus „Ostași, vă rog frumos, treceți Prutul!”?!

Un alt reproș gratuit este și cel referitor la faptul că uriașul preț de sânge plătit pentru cucerirea Odessei de către trupele române a fost ascuns populației. Nu ne îndoim că domnul Hentea, care a fost, ca jurnalist militar, în teatrele de luptă din Kosovo și Afganistan, știe foarte bine³⁶ că această practică, a diminuării pierderilor

³⁵ Optica autorului este cel puțin ciudată! Deși consemnează „fondul realităților dure ale chestiunii țărănești” (p. 167), precum și starea acută de „analfabetism și mizerie, dominante în lumea rurală din acea perioadă”, stăruie în atribuirea izbucnirii răscoalei „campaniilor propagandistice instigatoare” și critică „culpabilizarea acțiunilor militare de autoapărare ale statului” (p. 169). În opinia noastră, e similar cu a susține că Revoluția Română a fost doar rezultatul „campaniei propagandistice a posturilor de radio occidentale”, eventual și al „agenturilor străine”, iar reprimarea populației în decembrie 1989 ar fi doar „o acțiune militară de autoapărare a statului”!

³⁶ De altfel, într-o lucrare din anul 2002, domnul Hentea nota: „practica a dovedit că, în situații limită, oficialii aflați la putere nu ezită să folosească datele și faptele din teren doar în sensul favorabil intereselor lor, chiar dacă pentru aceasta trebuie să omită părți semnificative ale

Recenzii. Note de lectură

propriu și a exagerării celor survenite în rândul adversarilor, este o practică curentă și firească în rândul tuturor armatelor, indiferent de epocă sau de sistemul politico-ideologic pe care îl apară³⁷.

Interesant de remarcat este faptul că autorul concede, într-un final, că „în linia dictatorilor români ai secolului al XX-lea care și-au bazat autoritatea pe un cult ascendent al personalității, (...) Ion Antonescu a fost poate cel mai altruist, mai puțin interesat de satisfacerea intereselor proprii” (p. 451).

Articolul „Istoria sau «discursul despre trecut»” ne-a creat, la rândul-i, impresia că autorul s-a îndepărtat mult de la rigoarea științifică necesară analizei unui subiect atât de susceptibil de interpretări propagandistice. Urmând îndeaproape tezele domnului Lucian Boia, din care, de altfel, citează copios, autorul susține senin că „istoria nu interesează pe majoritatea oamenilor și nu este accesibilă decât celor cu o educație peste medie”, preferând, prin urmare, nu o analiză a utilizării propagandistice a unor falsuri istorice, de exemplu, (cum ar fi celebrele „capitulații”) sau a unor lucrări istorice elaborate în scopuri vădit politice, ci o concentrare pe producțiile mediatice, în special pe „filmul de lung metraj”, căruia îi consacră chiar un scurt subcapitol (deși la p. 577-588 există un articol consacrat exact filmului istoric). În opinia autorului, cinematograful ar fi „sursă de istorie”, alături de televiziune, radio, literatură, ba chiar aceste „surse” (?) ar fi mai importante decât „tratatele sau monografiile istorice” și, ca atare, induce cu bună știință confuzia între *Istorie*, ca produs al istoricului care încearcă să reconstituie, după indiciile pe care le are, trecutul, și *Ficțiune*, mai mult sau mai puțin artistică, mai mult sau mai puțin propagandistică. Dacă din punct de vedere al impactului propagandistic o monografie istorică este net surclasată de un film istoric, amestecarea celor două planuri în cadrul articolului consacrat Istoriei ni se pare o greșeală metodologică.

Tot în cadrul acestui articol, autorul se ocupă de falsificarea istoriei și activității P.C.R., desigur nu prin lucrări de factură istoriografică (exemplele sunt mai mult decât abundente!), ci prin „film de ficțiune”, „inventându-i-se o dimensiune, idealuri și o aură de luptă ilegalistă, uneori cu accente romantice” (p. 597). Din nou ne-a frapat inconsecvența grilei de evaluare: fără îndoială că filmele și literatura istorică scrisă la comanda factorului politic au exagerat foarte mult dimensiunea și rolul jucat de partidul comunist în perioada interbelică, dar oare idealurile și lupta ilegalistă sau chiar romantismul au lipsit ele cu desăvârșire, fiind nevoie să fie „inventate”? Se pare că nu, de vreme ce chiar domnul Hentea, citându-l pe Vladimir Tismăneanu, susține că Leonte Răutu și Iosif Chișinevschi „au fost niște fanatici, niște *true believers*, ei chiar credeau ceea

realității” – Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, București, Editura Nemira, 2002, p. 29. În aceeași lucrare, referindu-se la scopul propagandistic al Columnei lui Traian, autorul sublinia faptul că „chiar din perspectiva actuală pot fi ușor recunoscute clișeele mediatice contemporane uzuale referitoare la demonizarea adversarului (femei dăce torturând prizonieri romani, împungându-i cu pumnalul sau arzându-i cu torțe), **minimalizarea pierderilor romane** (subl. ns. – F.B.), accentuarea înțelepciunii liderului suprem...”, *ibidem*, p. 41.

³⁷ În acest sens, Henri-Pierre Cathala remarcă „tendința naturală a oricărei puteri (în special când ea se simte în dificultate) de a-și ascunde greșelile, de a-și masca intențiile și posibilitățile reale” - Henri-Pierre Cathala, *Epoca dezinformării*, traducere de Nicolae Bărbulescu, București, Editura Militară, 1991, p. 25.

Recenzii. Note de lectură

ce predicau” (p. 510). Să fi fost cei doi singurii deponitari ai idealismului și ai credinței într-o lume „mai bună și mai dreaptă”, restul membrilor partidului comunist fiind simpli agenți plătiți în slujba Uniunii Sovietice? Să nu fi existat și alți oameni atașați sincer idealurilor comuniste, într-o vreme când o astfel de opțiune politică era departe de a fi susceptibilă de beneficii materiale?

Dacă opiniile și punctele de vedere ale autorului pot fi sau nu împărtășite, subiectivismul și specializarea impietând asupra evaluărilor, trebuie spus că lucrarea analizată conține și o serie de erori, cauzate de o insuficientă documentare.

De exemplu, la p. 432, Călin Hentea afirmă că „Securitatea română nu a avut misiuni specifice de propagandă, dar a contribuit substanțial, direct și indirect, la propaganda comunistă a regimului de la București (dar și al celui de la Moscova), prin acțiuni premeditate de natură coercitivă, pentru a intimida și induce teroarea”. În fapt, Securitatea a avut și misiuni specifice de propagandă, deținând chiar o structură specializată. Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 2.306 din 13 septembrie 1967 se stabilea structura organizatorică a Departamentului Securității Statului. Unul dintre cele cinci servicii independente, înființate prin acest act legislativ, era Serviciul „D” - „Dezinformare” care, în colaborare cu organele informativ-operative și cu alte instituții centrale, planifica și executa operațiuni de dezinformare a serviciilor de spionaj străine³⁸. Denumirea serviciului nu trebuie să ne inducă în eroare căci, alături de activități de dezinformare, acest serviciu a executat suficiente acțiuni tipice de propagandă externă, cum ar fi publicarea peste hotare a unor volume semnate de Nicolae Ceaușescu³⁹ sau a unor lucrări de istorie care să reliefeze adevărul asupra Marii Uniri din 1918, a vechimii și continuității românilor în spațiul pe care îl locuiesc etc..

De altfel, autorul menționează existența Serviciului „D”, însă îl plasează în mod eronat în subordinea „Serviciului de informații externe” sau a „DIE”. De fapt, pentru perioada 1978-1989, denumirea corectă a structurii la care se referă autorul era aceea de „Centrul de Informații Externe” (C.I.E.).

Tot referitor la Securitate, am remarcat în articolul care i-a fost consacrat o serie de erori care, fără a fi de natură să schimbe sensul general de evaluare, sunt supărătoare și scad nivelul științific al enciclopediei. Astfel, Decretul nr. 221 din 30 august 1948, prin care a fost înființată Direcția Generală a Securității Poporului, nu a fost emis de „Președintele Marii Adunări Naționale” (p. 430), ci de Prezidiul Marii Adunări Naționale. De altfel, spre deosebire de fosta Adunare a Deputaților, Marea Adunare Națională nu avea un președinte, existând doar un președinte al Prezidiului și,

³⁸ Potrivit altor surse, înființarea Serviciului „D” s-a făcut prin H.C.M. nr. 715 din 6 aprilie 1968, activitatea de dezinformare făcându-se „în scopul apărării și promovării intereselor țării în legătură cu acțiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-științific și cultural ce urmau a fi întreprinse atât pe plan intern, cât și extern” – cf. Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.ed., București, 1997, p. 61. Aceeași hotărâre a Consiliului de miniștri este indicată și de Cristian Troncotă, *Dezinformarea*, în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E”, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 509. Anul de înființare a acestui serviciu este 1967.

³⁹ Luminița Banu, *Acțiunea „Lumina” – Centrul de Informații Externe între lobby și cultul personalității*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul III, nr. 2 (6)/2010, pp. 131-160.

Recenzii. Note de lectură

ulterior, un președinte al Biroului Marii Adunări Naționale care „îndeplinea doar o funcție tehnică, fiind ales pentru fiecare sesiune a M.Ad.N.”⁴⁰.

Eronată este și afirmația conform căreia „pentru scurt timp (1952-1956), Securitatea a funcționat ca minister independent” (p. 431). Ministerul Securității Statului a funcționat doar în perioada 20 septembrie 1952 – 7 septembrie 1953, după care a fuzionat cu Ministerul Afacerilor Interne⁴¹.

„Ultima mare restructurare a Securității” a avut loc, într-adevăr, în anul 1978, dar nu „după fuga în Occident a generalului Ioan Mihai Pacepa” (p. 431), ci **înainte**, decizia de înființare, în cadrul Ministerului de Interne, a Departamentului Securității Statului fiind luată la începutul lunii martie 1978. Astfel, Ministerul de Interne a fost reorganizat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 121 „privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne”⁴², ocazie cu care a fost reînființat Departamentul Securității Statului⁴³. Generalul Ion (și nu Ioan!) Mihai Pacepa a părăsit România la 23 iulie 1978⁴⁴, deci la trei luni **după** reorganizarea Securității.

Generalul Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau) nu a condus Direcția de Informații Externe în perioada 1951-1954 (p. 431), el fiind înlocuit din funcția de director al Direcției „A” Informații Externe, printr-o hotărâre a Biroului Politic din 6 ianuarie 1953, de colonelul Vasile Vîlcu⁴⁵. De asemenea, generalul Nicolae Doicaru nu a condus structura de informații externe a Securității în perioada 1963-1978, ci între anii 1959-1978⁴⁶.

În acest context, poate se cuvine amintit și faptul că în iulie 1965 nu exista Comitetul Politic Executiv al P.C.R. (p. 501), acesta fiind înființat abia în anul 1974.

Dincolo de astfel de erori punctuale, textul enciclopediei mai conține și o serie de afirmații ambigue care pot suscita, cel puțin, interpretări diverse. De exemplu, la p. 89 autorul susține că „în țări precum India sau Israel, patriotismul are și o accentuată conotație religioasă, aceeași credință fiind împărtășită de locuitorii aceluiași stat”. În cazul Indiei, poate ar trebui să reamintim faptul că este vorba de o federație alcătuită din 28 de state și șapte teritorii federale, iar din punct de vedere al religiei, aici conviețuiesc, mai mult sau mai puțin pașnic, brahmanismul, hinduismul, budismul, jainismul, sikhismul, islamismul și creștinismul, fără a mai vorbi de o serie de secte minore! La ce

⁴⁰ Dan Cătănuș (coord.), *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 336.

⁴¹ Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu (eds.), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode*, vol. I (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. XIII-XV.

⁴² „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, anul XIV, nr. 29, 8 aprilie 1978.

⁴³ Florian Banu, *Addenda et corrigenda: Când a fost înființat Departamentul Securității Statului?*, în „Magazin istoric”, nr. 5/2012, pp. 47-52.

⁴⁴ Pe larg, C.N.S.A.S., *Ion Mihai Pacepa în dosarele Securității. 1978-1980*, studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu, București, Editura Enciclopedică, 2009.

⁴⁵ Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipografic Moldova, 2010, p. 104.

⁴⁶ Vezi fișa de cadre a generalului Doicaru în Nicolae Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor centrale din Securitate, în anii '60*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 1(3)/2009, pp. 105-106.

„credință” se referă oare autorul, când vorbește de componenta religioasă a patriotismului manifestat de cetățenii Indiei?

În cazul Israelului, populația era estimată în iunie 2011 la 7.751.000 de persoane, dintre care 5.818.200 sunt evrei. Cetățenii de origine arabă reprezintă al doilea grup etnic ca mărime și sunt atât musulmani, cât și creștini. În afară de evrei și arabi, mai există și alte minorități, mai puțin numeroase. Deci, din nou, nu se poate vorbi în mod special de o „conotație religioasă” a patriotismului sau, dacă acceptăm acest punct de vedere, această conotație nu mai e un caz special. Pornind de la faptul că cea mai mare parte a populației României, respectiv 86,7%, s-a declarat ca fiind de confesiune creștin ortodoxă, de ce nu ar intra și țara noastră în matricea propusă de Călin Hentea?

Deși în mod incontestabil selectarea termenilor și modul de tratare a acestora este un apanaj exclusiv al autorului, pe parcursul lecturii nu ne-am putut reprima senzația că lucrarea ar fi avut de câștigat prin includerea unor articole. Astfel, am remarcat lipsa unor concepte care au avut un impact deosebit asupra propagandei din România, precum *agitație*, *Agitprop*, *colțul roșu*, *dezarmarea*. De asemenea, nu am putut să nu observăm faptul că deși *socialismul* figurează între conceptele semnificative, *fascismul* sau *legionarismul* nu au intrat în atenția autorului. Nici *sportul*, ca vector al propagandei, nu pare să fi reprezentat o preocupare pentru autor. *Statistica*, de asemenea.

Aceeași selecție profund personalizată pare să fi funcționat și în cazul capitoului dedicat evenimentelor. Astfel, dacă *ziua națională, 23 August, 1 decembrie, ziua Republicii Populare Române, 30 decembrie* sau chiar *ziua internațională a femeii și 8 martie* sunt identificate drept „evenimente” cu un ridicat impact propagandistic, ziua de 10 mai „scapă” atenției autorului.

Dincolo de erori sau aspecte neclare, impietează asupra calității volumului și câteva mici deficiențe de natură stilistică și gramaticală pe care le-am sesizat pe parcursul lecturii. Astfel, credem că unele formulări nefericite, precum „le-a fost **impusă obligatoriu**” (p. 108), „**îmbinarea simultană** a terorii opresive cu agitația” (p. 108), „sediul poliției a fost atacat **de** o bombă” (p. 264) ar fi putut fi eliminate la o lectură mai atentă. Aceeași operațiune ar fi prevenit și strecurarea unor dezacorduri gramaticale: „**Propaganda regimului antonescian**, continuată de propaganda comunistă, ce a depășit limitele bunului simț și a ajuns la cote paroxistice în timpul regimului Ceaușescu, **au avut** efecte dezastruoase” (p. 11), „**O formă de «dictatură soft»**, sub forma autoritarismului combinat cu cezarismul, **l-a reprezentat regimul** lui Carol al II-lea” (p. 29), „**Ipocrizia, perfidia și lipsa de scrupule** a Securității din timpul regimului Ceaușescu **a fost** fără margini...” (p. 434).

În pofida minusurilor pe care le-am semnalat, lucrarea domnului Călin Hentea rămâne o lucrare de pionierat în literatura românească de specialitate, cu un conținut bogat, cu o informație adusă în general la zi și ușor de consultat. Totuși, la finalul lecturii, considerăm că principalul merit al enciclopediei constă într-o strălucită îmbinare a teoriei cu practica, autorul dovedindu-se nu doar un subtil analist al mijloacelor și metodelor de propagandă, ci și un abil mânuitor al acestora. Rezultatul este, în opinia noastră, atât un util instrument de lucru, cât și, mai ales, un excelent produs de propagandă. În favoarea *cui* sau/și a *ce* rămâne să stabilească fiecare dintre cititori.

Florian Banu

Ion Craiovan, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie*, București, Ed. Universul Juridic, 2010, 550 p.

Nu înțelegem de ce dreptul comunist este neglijat în mod sistematic. La istorici, interesul pentru trecutul recent este debalansat astfel că despre dreptul comunist s-a scris infinit mai puțin decât despre orice cult bisericesc în aceeași perioadă sau despre Securitate, domenii de cercetare care nu sunt nici pe departe epuizate. Și asta în conjunctura în care există destule reviste de specialitate, un institut al Academiei Române care se ocupă de cercetări juridice, iar istoria statului și dreptului românesc este materie de studiu în cadrul facultăților de Științe Juridice.

Încercăm să justificăm ignorarea subiectului punând-o pe seama dreptului ca știință a actualității deși, în multe spețe judecate astăzi, este nevoie de cunoașterea și înțelegerea legislației din trecut.

Dar, dacă juriștii și istoricii neglijează fenomenul totalitar comunist în domeniul dreptului, ne-am fi așteptat ca în voluminoasa carte intitulată *Filosofia dreptului sau dreptul ca filozofie*, apărută sub semnătura lui Ion Craiovan, să întâlnim câte ceva despre vasta și ofertanta filozofie a dreptului comunist.

Aceasta cu atât mai mult cu cât nu avem de-a face cu o lucrare teoretică, în care autorul să filosofeze, să se joace cu conceptele, ci cu o combinație între o crestomație și o trecere în revistă nu doar a teoriilor, ci a tuturor provocărilor cu care se confruntă domeniul.

Cartea începe cu numeroase considerații metodologice, după care autorul trece în revistă raportul marilor religii apoi al civilizațiilor antice și medievale cu dreptul.

Apropiindu-ne de subiectul interesului nostru, nu putem să nu remarcăm structurarea deficitară a capitolelor.

De pildă, în Secțiunea a III-a a capitolului III intitulată „Marile sisteme de drept în epoca modernă și contemporană” (pp. 79-166), autorul consideră că există cinci mari sisteme de drept pe care le denumește ca subtitluri ale secțiunii: „Marele sistem de drept romano-germanic”, „Marele sistem de *common-law*”, „Dreptul comunitar european”, „Marele sistem de drept <<socialist>>”, și „Sistemele juridice religioase și tradiționale”.

În mod curios, marele sistem de drept romano-germanic (pp. 80-151) este compus din trei subtitluri, intitulate

- Dreptul românesc,
- Dreptul cutumiar și ideea de justiție la români,
- R. Vulcănescu, Etnologie juridică.

Trecem peste încadrarea dreptului românesc în marele sistem de drept romano-germanic, peste faptul că este introdus la perioada contemporană și nu în cea medievală, cu toate că în cadrul aceluiași capitol există o secțiune distinctă intitulată „Evlul Mediu”, trecem și peste importanța pe care autorul o acordă dreptului românesc în cadrul marilor sisteme de drept moderne și contemporane (71 de pagini din 87 câte are întreaga secțiune).

Am fi trecut peste acest aspect dacă parte din opera muncită a unui savant de renume al culturii românești nu ar fi fost însușită de autor printr-o metodă care, deși

Recenzii. Note de lectură

este folosită destul de frecvent, trebuie să fie denunțată ca incorectă: se ia o jumătate din cartea altcuiva, iar trimiterea se trece printre celelalte note de subsol ale cărții din care s-a copiat.

Astfel, după o pagină intitulată „Dreptul românesc” în care afirmă influența franceză asupra dreptului românesc modern, autorul trece la „Dreptul cutumiar și ideea de justiție la români” care are la capătul subtitlului o notă de subsol, notă care indică volumul Lui R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, pp. 48-49. Nu titlul ci conținutul are de-a face cu nota de subsol, acest subcapitol fiind copiat, practic, din capitolul „Coordonatele juridice ale civilizației și culturii tradiționale române” de unde Ion Craioveanu copiază pagina nr. 48 și aproape toată pagina 49 cu tot cu note de subsol fără să pună ghilimelele necesare. Aceeași metodă este folosită și în subcapitolul următor, denumit „Etnologie juridică”, unde este copiat integral capitolul nr. VIII al cărții lui Romulus Vulcănescu, intitulat „Tipurile de judecată sătească” (pp. 183-269), precum și o parte din „Postfață” (pp. 269-265) și din anexe (pp. 265-298), acestea din urmă fiind redată într-o formă neglijentă. De pildă, prima anexă, „Manualul juridic al lui Mihail Fotino din Hios”, i se redă doar titlul, iar din anexa nr. 2 reproduce doar un scurt fragment, ca apoi să sară direct la anexa nr. 5.

Rețeta mai are un ingredient: textul se personalizează prin introducerea unor paragrafe cu caractere italice (pp. 146-148).

Precizăm încă o dată că, deși textul copiat de la Romulus Vulcănescu este introdus în secțiunea dreptului modern și contemporan, el se referă la o perioadă precedentă, iar încadrarea în sistemul de drept romano-germanic ni se pare, la rândul ei, forțată.

Întorcându-ne la rețeta folosită de autor, considerăm că, pe lângă copierea unui alt autor fără un minim aport de interpretare, condamnabilă este lipsa de respect față de opera copiată care ar fi trebuit evidențiată prin precizarea sa și a autorului cu numele complet și chiar câteva date despre personalitatea sa și despre operă. O să o facem noi spunând că Romulus Vulcănescu (23 februarie 1912-10 noiembrie 1999) a fost un etnolog de talie mondială și scriitor, membru de onoare al Academiei Române. Volumul *Etnologie juridică*, de o mare valoare științifică, se evidențiază prin interpretarea originală a baladelor populare printre care și Miorița, văzută ca o judecată unde „resemnarea ciobanului în fața osândeii stabilite de ceata de păstori-judecători” (p. 241) este explicată prin „neputința de a se sustrage de la *legea păstorească*” (p. 245).

Revenind la opera lui Ion Craiovan, ajungem la subiectul care ne interesează. În cadrul secțiunii „Marile sisteme de drept în epoca modernă și contemporană” își are locul cu adevărat subcapitolul *Marele sistem de drept „socialist”* (pp. 162-163). Pesemne că autorul nu a mai găsit de unde să copieze, astfel că acest „mare sistem” este analizat pe o pagină și câteva rânduri. Dincolo de minimizarea importanței acestui „mare” (cum îl numește autorul însuși) sistem de drept, de neconceput ni se pare maniera absolut superficială cu care se tratează subiectul. Deși autorul consideră că este vorba despre o „experiență istorică crucială încă în devenire, cu semnificații complexe pentru doctrina politică, filosofică dar și juridică contemporană (dar care) este departe de a fi pe deplin analizată și elucidată”, nu face nimic pentru elucidarea fenomenului. Mai mult chiar, prin folosirea unor clișee, nu face altceva decât să denatureze orice posibil demers de înțelegere a dreptului socialist.

Recenzii. Note de lectură

Pe lângă câteva aprecieri și informații utile, dar fără explicații filosofice așa cum ne-am fi așteptat, remarcând că „dreptului familiei i se recunoaște statutul de ramură de drept de sine stătătoare”, că „dreptul comercial este practic inexistent” și că a fost înființată instituția Arbitrajului de Stat, autorul emite doar critici de pe poziții ideologice. Spre deosebire de teoreticienii dreptului socialist care, atunci când fac această afirmație despre dreptul burghez, o și argumentează, autorul ne vorbește despre „înstrăinarea și denaturarea sa în raport cu finalitățile sale firești”, dar nu spune cum s-au întâmplat aceste fenomene și nici care sunt finalitățile firești ale dreptului.

Textul abundă de afirmații destul de comune printre autorii de astăzi, dar care sunt inexacte cel puțin pentru că acuză regimul de „păcate” comune oricărui tip de regim politic, fie el și democratic. Nu ne oferă nici un exemplu când afirmă că, în timpul regimului comunist, „factorul politic conducător apela frecvent la lege și legiferare, mai ales în situații critice ale funcționalității sistemului social, forțând dreptul să fie ceea ce nu poate fi – un panaceu”. Încercând să înțelegem afirmația, ajungem în mod inevitabil la concluzia că acesta este rolul legiferării. Există nenumărate exemple din state democratice de folosire a legiferării pentru îmbunătățirea funcționalității sistemului social (abolirea sclaviei în Statele Unite ale Americii, legea învățământului Spiru Haret în România modernă, legea salarizării unice din România contemporană ș.a.).

O altă formulă exagerat de critică și nefondată la adresa dreptului socialist: „fetișizarea dreptului avea și rațiuni propagandistice, acesta fiind pus să acopere situații sociale precare, să joace rolul de fațadă, ori chiar de substitut al realității sociale”. Despre ce fel de fel de situații sociale *precare* (Dex: instabile, nesigure, șubrede, fragile, lipsite de rezistență) era vorba într-un sistem politic totalitar care promova egalitatea socială, și cum substituia dreptul realitatea, nu se comunică și putem la fel de ușor să afirmăm contrariul.

Dealtfel, autorul continuă în aceeași notă, de pe poziție vădit contrară: „se dorea ca dreptul să concure la iluzia socială a dreptății, a promovării unor valori sociale care, în fapt, nu puteau fi obiectivate într-un regim totalitar”.

În locul acestor fraze propagandistice, având în vedere titlul generos al cărții, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*, ne-am fi așteptat să întâlnim considerații despre filosofia dreptului socialist, despre originile sale în scrierile lui Marx și Engels, despre scrierile lui Lenin și Stalin, ideologi ai dreptului socialist. Autorul nu vorbește despre esența dreptului civil socialist, despre schimbarea fundamentală de optică în privința proprietății individului, trecerea de la proprietatea privată la proprietatea socialistă și personală, și nici despre dreptul muncii sau despre dreptul penal și procedural penal. Din acest punct de vedere, criticând dreptul socialist, autorul omite să amintească măcar despre contribuția fundamentală a dreptului în prima fază a instaurării comunismului, la eliminarea dușmanilor de clasă și a structurilor de clasă în toate statele comuniste, la naționalizarea mijloacelor de producție etc.

Cum o astfel de carte stufoasă se citește în funcție de interesele cititorului, ne-a interesat opinia autorului despre filosofia dreptului la Hegel. În subcapitolul dedicat marelui filosof, la pagina 204, la nota nr. 2, autorul dă un citat din *Principiile filosofiei dreptului*, Ed. Academiei, 1969, p. 324. Citatul nu se găsește acolo. Apoi copiază în mod discreționar, fără nici o analiză sau explicație din lucrarea *amintită*.

Recenzii. Note de lectură

Îndrăznim să afirmăm că avem de-a face cu o lucrare de nivel științific scăzut, cu toate că am întâlnit *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie* la raft, în Biblioteca Centrală Universitară, ceea ce atestă importanța care i se acordă și cererea mare din partea cititorilor. Acestea se datorează, probabil, funcțiilor importante pe care autorul, prof. univ. dr. *Ion Craiovan*, le ocupă în sistemul cercetării științifice și în învățământul universitar: Cercetător științific onorific în cadrul Institutul de Cercetări Juridice “Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române⁴⁷, rector onorific al Universității „George Barițiu” din Brașov⁴⁸ și Profesor în cadrul Facultății de Drept și Științe Administrative din cadrul Universității Ecologice din București⁴⁹.

Convinși de adevărul spuselor lui Honore de Balzac, care afirma că „un articol nu poate ucide o carte când cartea este bună”, îl parafrazăm pe marele romancier opinând că, astăzi, o recenzie nu poate atinge o carte, fie ea bună sau rea. Tragem însă un semnal de alarmă asupra formelor moderne de însușire a muncii altor autori și a superficialității cu care, în goana după „mult”, personalități cu un C.V. profesional de invidiat, tratează temele abordate în cărțile lor.

Iuliu Crăcană

⁴⁷ http://cexa.org/wp-content/uploads/Invitatie_conferinta.pdf (consultat la data de 7.08.2013).

⁴⁸ <http://www.emag.ro/filosofia-dreptului-sau-dreptul-ca-filosofie-ion-craiovan-uj973-127-400-3/pd/EVDL50BBM/> (consultat la data de 7.08.2013).

⁴⁹ http://www.ueb.ro/concurs/Decizie-comisii_concurs.pdf (consultat la data de 7.08.2013).

Gabriel Moisa, *Frontul Plugarilor din Regionala Crișana-Maramureș (1945-1953)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2012, 355 p.*

Arhivele sunt de obicei sărace în fonduri documentare privind activitatea partidelor politice. Frontul Plugarilor beneficiază însă de o bogată bază documentară care permite cercetătorilor reconstituirea și interpretarea activității acestei organizații politice între anii 1944-1953. Astfel, pe lângă fondurile de arhivă din cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București⁵⁰, există fonduri de arhivă consistente la nivelul județelor care reflectă procesul de formare și dezvoltare a organizației politice plugărești conduse de către dr. Petru Groza. Punerea în circuitul științific a unor astfel de documente reprezintă o acțiune obligatorie pentru înțelegerea procesului de comunizare a României. Volumul editat de Gabriel Moisa se circumscrie unui asemenea demers.

În general, organizația plugărească condusă de dr. Petru Groza a fost catalogată drept „tovarăș de drum” al comuniștilor, „organizație de masă condusă de către comuniști”, „anexă a comuniștilor” sau „organizație cripto-comunistă”. În anii 1944-1947, în mod oficial Partidul Comunist a încercat să sublinieze independența de acțiune a Frontului Plugarilor și aceasta datorită lipsei de aderență a ideilor comuniste în rândurile țăranilor, deconspirarea legăturii dintre comuniști și Frontul Plugarilor fiind apreciată drept „o greșală de tact”. Activitatea acestei organizații de la 23 august 1944 și până la „autodizolvarea” din februarie 1953 au fost strict supravegheate de Partidul Comunist din România. Oficial, sarcina Frontului Plugarilor era de a organiza și mobiliza întreaga plugărimă pentru îmbunătățirea stării sale materiale și culturale, dar în realitate trebuia să abată atenția țăranilor de la intențiile reale ale comuniștilor de implementare a modelului sovietic în agricultură. Ponderea politică a Frontului Plugarilor va crește simțitor odată cu formarea guvernului de către dr. Petru Groza (6 martie 1945), atunci când, bucurându-se de întregul sprijin logistic al statului, a devenit un adevărat pol de atracție pentru țărani. Surse documentare credibile apreciază că în anii 1948-1949 Frontul Plugarilor avea aproximativ 1,5 milioane de membri. Extinderea organizatorică a Frontului Plugarilor după cel de-al doilea război mondial s-a desfășurat cu implicarea și sprijinul direct al Partidului Comunist din România⁵¹.

Gabriel Moisa, conferențiar universitar dr. la Universitatea din Oradea, este un specialist cunoscut al regimului comunist din România, dovadă în acest sens fiind

* „This work was supported by CNCS –UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0334”.

⁵⁰ Avem în vedere cel mai important fond arhivistic referitor la Frontul Plugarilor: Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist din România, fond Frontul Plugarilor – valorificat în parte prin publicarea până în prezent a două volume de documente (*Frontul Plugarilor. Documente*, vol I (1944-1947), editori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2011, 428 p.; *Frontul Plugarilor. Documente*, vol II (1948-1951), editori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, 435 p.).

⁵¹ Vezi pe larg Sorin Radu, „*Tovarăși de drum*”: *Frontul Plugarilor și Partidul Comunist în anii 1944-1947*, în „*Revista istorică*”, tom XXIII, 2012, nr. 1-2, pp. 107-138.

Recenzii. Note de lectură

lucrări publicate până în prezent și apreciate în rândul cercetătorilor: *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul României*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1999; *Istorie și propagandă istorică în România 1948-1989*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2002; *Rezistență anticomunistă în Arad și Bihor: Grupul Adrian Mihuțiu în mărturia lui Gheorghe Poenaru*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2008; *Structuri anticomuniste din vestul României. Grupul Adrian Mihuțiu*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2012 ș.a.

Arhitectura volumului *Frontul Plugarilor din Regionala Crișana-Maramureș (1945-1953)* cuprinde o introducere (p. 7-11), în care editorul pune la dispoziția cititorului o scurtă istoriografie a temei, urmată de un studiu consistent dedicat organizației regionale Crișana-Maramureș a organizației plugărești în anii 1945-1953 (p. 13-44). Pentru creșterea vizibilității volumului în rândul specialiștilor din străinătate, editorul a publicat acest studiu și în limba engleză (p. 45-62). De asemenea, volumul mai conține și o notă asupra ediției (p. 63-64) în care editorul aduce precizări importante relative la modul de editare a documentelor, bibliografia temei (p. 65-66), documentele selectate (p. 67-351), precum și un foarte util indice de nume (p. 353-355). Editorul a ales să nu alcătuiască o listă a documentelor, care din punctul nostru de vedere ar fi fost foarte utilă cititorului.

Volumul cuprinde 88 de documente provenite din fondul Comitetului Județean Bihor al Frontului Plugarilor din cadrul Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale ale României. Documentele selectate reflectă activitatea politică a Frontului Plugarilor din județele Bihor, Sălaj, Satu Mare și Maramureș ce vor constitui în anul 1950 Regionala Crișana-Maramureș. Documentele asupra cărora Gabriel Moisa s-a oprit pentru publicare, inedite, sunt din categorii diferite, ilustrând însă principalele aspecte ale activității organizației plugărești, de la organizarea internă, la propagandă, recrutarea și instruirea cadrelor, de la realizarea reformei agrare la relațiile cu celelalte partide aflate la putere și îndeosebi cu Partidul Comunist, de la creșterea numărului de membri și adunarea cotizațiilor, la programul organizației. Au fost incluse în volum rapoarte și note informative ale organizațiilor locale, manifeste, procese-verbale și stenograme ale unor ședințe ale comitetelor județene, rapoarte ale unor activiști și instructori ai Frontului Plugarilor, reclame, scrisori, circulare.

Editarea documentelor a respectat, în general, caracteristicile lingvistice ale textelor, deoarece editorul pe bună dreptate le-a socotit elocvente pentru epocă și mai ales pentru gradul de cultură al celor care le-au redactat (activiști, instructori, secretari și președinți ai organizațiilor Frontului Plugarilor). Corectarea lor potrivit normelor ortografice și ortoepice actuale ar fi însemnat de cele mai multe ori rescrierea textelor respective. Greșelile de ortografie foarte numeroase se datorează autorilor țărani, membri ai Frontului Plugarilor, cu o instrucție primară, dar și funcționarilor săi (secretari, instructori, activiști), uneori de rang înalt. Deseori exprimarea este confuză.

Aceste mărturii scrise confirmă, în general, informațiile existente despre Frontul Plugarilor, dar aduc în circuitul științific o serie de date noi, care impun corijarea și nuanțarea unor aprecieri, mai ales în privința relațiilor cu comuniștii.

Din punctul nostru de vedere, instituționalizarea regimului comunist în România, impunerea modelului de societate de tip sovietic nu pot fi înțelese fără analiza detaliată a modului în care ideile despre „noua lume”, despre „noul om” au pătruns în lumea rurală românească, în rândul țăranilor, în ceea ce mai mare parte reticenți la schimbare. Este fundamental să înțelegem cum țăranii au privit comunismul, care au fost metodele

Recenzii. Note de lectură

de convingere, reacția în fața clișeelelor propagandistice, percepția față de diferitele „schimbări” impuse de noii stăpâni ai României. Volumul de documente editat de Gabriel Moisa reprezintă o contribuție importantă în acest sens.

Sorin Radu⁵²

⁵² Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu.

V. Cercetarea științifică și valorificarea fondurilor arhivistice prin manifestări științifice și expoziții

Beatificarea Monseniorului Vladimir Ghika și dosarele din Arhiva CNSAS

La 31 august 2013, în pavilionul central de la ROMEXPO din București a avut loc ceremonia beatificării (a declarării ca Fericit), a mărturisitorului catolic român Vladimir Ghika. Fiind implicat în alcătuirea capitolului privitor la martiriu din dosarul „Positio Super Martyrio”, ce urma să fie predat Congregației pentru Cauzele Sfinților de la Vatican, am studiat la CNSAS, încă din anul 2006, în calitate de cercetător acreditat, dosarele legate de cauza Ghika. În toată această perioadă am primit un sprijin deosebit din partea Serviciului Cercetare, Editare, din cadrul Direcției Cercetare, Expoziții, Publicații.

Grație acestui demers, care a fost integrat în lucrul unei întregi echipe a postulatorii cauzei Ghika, la 27 martie a. c., Papa Francisc a recunoscut prin decret pontifical „martiriul Slujitorului lui Dumnezeu Vladimir Ghika”.

Dar cine este Fericitul Vladimir Ghika? În Scrisoarea apostolică¹ citită la slujba din 31 august de către cardinalul Angelo Amato, prefectul Congregației pentru Cauza Sfinților, în calitate de delegat al Papei, se arată: „Nos, [...] auctoritate Nostra Apostolica facultatem facimus ut Venerabilis Servus Dei Vladimirus Ghika, presbyter dioecesanus et martyr, pastor studiosus et assiduus divinae caritatis testis, impavidus catholicae fidei necnon communionis cum Ecclesia Romana defensor, Beati nomine in posterum appelletur”².

O descriere cuprinzătoare a celui care este Fericitul Vladimir Ghika a fost făcută de Arhiepiscopul romano-catolic de București, Înalt Preasfințitul Ioan Robu: „Zelul lui Vladimir Ghika pentru unitatea Bisericilor și pentru mântuirea sufletelor, caritatea fără margini, prețuirea și practicarea virtuților, capacitatea de jertfire de sine, căutarea continuă a voinței lui Dumnezeu, gândul la prezența lui Dumnezeu, dragostea de Biserică și de neam, entuziasmul credinței, seninătatea, chiar în mijlocul suferințelor – toate acestea ne spun ceva, ne dau ceva nouă, celor de astăzi, oferindu-ne șansa unei creșteri spirituale, după exemplul lui Vladimir Ghika, martir și mijlocitor al nostru pe lângă Dumnezeu, cel mult milostiv.

¹ Atât textul în latină, cât și cel în română al Scrisorii Apostolice pot fi găsite în broșura „Sfânta Liturghie a beatificării”, publicată de Arhiepiscopia Romano-Catolică de București pentru ceremonia de la 31 august 2013.

² „Noi, cu autoritatea Noastră Apostolică, îngăduim ca Venerabilul Slujitor al lui Dumnezeu Vladimir Ghika, preot diecezan și martir, păstor plin de râvnă și martor stăruitor al iubirii dumnezeiești, apărător neînfricat al credinței catolice, precum și al comuniunii cu Biserica Romană, să fie chemat de acum înainte cu numele de Fericit”.

Viața științifică

[...] Iată, într-un cuvânt, ce înseamnă pentru Biserica noastră locală de ambele rituri Beatificarea Monseniorului Ghika: ocazie de a privi altfel trecutul și prezentul Bisericii noastre; reînnoire sufletească prin forța exemplului acestui apostol și martir; exemplu care ne atrage și ne zidește sufletește; speranță mai mare pentru viitorul Bisericii și al poporului nostru, căci avem un mare mijlocitor în ceruri, care ne va sta alături, inspirându-ne și ajutându-ne să mergem pe calea mereu luminată de cuvântul lui Dumnezeu”³.

Prin urmare, Vladimir Ghika este un model pentru întreaga Românie. Enumerăm în continuare câteva din acțiunile sale publice. Cu ajutorul „Fiicelor Carității Sfântului Vincențiu de Paul”, a fondat la București primul dispensar catolic gratuit, la care avea acces orice persoană, de orice religie. În acest context, a participat direct la acțiunea de îndignare a epidemiei de holeră izbucnită în urma războiului din 1913.

A publicat o serie de articole istorice și a cercetat diverse arhive de interes pentru istoria țării. A fost reprezentant al Consiliului Național al Unității Române pe lângă Sfântul Scaun. Din această poziție, Vladimir Ghika l-a anunțat pe Cardinalul Gasparri că în România, la Alba Iulia, a avut loc Marea Adunarea Națională a Românilor, că s-a votat unirea Transilvaniei și a altor teritorii românești cu Regatul României și că s-a format un guvern provizoriu, în care vicepreședintele Consiliului Național, părintele dr. Vasile Lucaciu, este ministru de stat. De asemenea, a lansat negocierile pentru încheierea Concordatului dintre România și Sfântul Scaun, precum și pentru deschiderea reciprocă de reprezentanțe diplomatice.

În timpul războiului de Reîntregire a inițiat formarea regimentelor de români din Italia alcătuite din prizonieri ai armatei austro-ungare.

În numeroasele sale călătorii misionare, legate mai ales de congresele euharistice internaționale (Sidney, Carthagina, Dublin, Buenos Aires, Manila, Budapesta) a făcut cunoscut numele țării sale. Între 1905-1914, a activat în România, apoi a făcut vizite anuale în țară până la 5 august 1939, dată de la care a trăit exclusiv în România.

A păstrat numeroase contacte cu sute de personalități ale vieții politice și culturale din țară. Menționăm nenumăratele întâlniri cu sculptorul Gheorghe Anghel, admirația pe care i-o purta Tudor Arghezi, prietenia care l-a legat de scriitorul Panait Istrati. Agendele sale zilnice, care s-au păstrat în mare parte, din 1905 până în 1952, dau mărturie despre rolul sufletesc pe care l-a jucat pentru persoanele pe care le-a întâlnit și le-a sfătuit.

Personalitatea remarcabilă și activitatea sa religioasă neobosită m-au pus în fața unui demers aparent dificil, și anume identificarea cauzei și a desfășurării martiriului pe care l-a trăit monseniorul Vladimir Ghika. Mă refer aici la ceea ce Sf. Toma de Aquino (1225-1274) spune despre „cauza martiriului” în comentariul său la Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni: „Nu pedeapsa îl face pe martir, ci cauza, de aceea [Pavel] adaugă cauza chinurilor sale. [Or,] cauza este dublă [...] Una – dacă suferă pentru credința în Cristos sau pentru altă virtute [creștină] [...] Și spune la aceasta că e *intemnițatul lui Cristos Isus*; altă [cauză], dacă suferă pentru folosul Bisericii, și cu privire la aceasta zice:

³ „Actualitatea Creștină”, anul XXIV, Nr. 9/2013, București, p. 1.

pentru voi, neamurile, adică: atât de mult ard de dorința convertirii voastre și atât de mult [vreau să] vă propovăduiesc cuvântul mântuirii, încât am fost aruncat în temniță.”⁴

Detalii importante legate de un proces de beatificare și chiar de canonizare sunt date, printre altele, în scrisoarea adresată la 26 aprilie 2006 de Papa Benedict al XVI-lea membrilor Adunării plenare a Congregației pentru Cauzele Sfinților, cu ocazia emiterii ultimei „Instrucțiuni pentru desfășurarea cercetării diecezane în cauzele Sfinților”⁵. Papa arată că, „de la început, Biserica a ținut la mare cinste amintirea și cultul sfinților, consacrand de-a lungul secolelor o atenție tot mai vigilentă procedurilor care îi conduc pe servitorii lui Dumnezeu la cinstea altarelor. Într-adevăr, Cauzele Sfinților sunt considerate «cauze majore», atât pentru noblețea subiectului tratat, cât și pentru răsunetul lor în mijlocul Poporului lui Dumnezeu.”

Amintind de reformele instituite de predecesorii săi, Sixt al V-lea în 1588, Urban al VIII-lea (suveran pontif între 1623-1644), Pius al XI-lea, Paul al VI-lea, Papa Benedict al XVI-lea își manifestă gratitudinea mai ales pentru predecesorul său Benedict al XIV-lea (suveran pontif între 1740-1758), considerat drept „magistrul” Cauzelor Sfinților, făcând apoi referire la recenta Constituție apostolică „Divinus perfectionis Magister”, a lui Ioan Paul al II-lea. Benedict al XVI-lea tratează martiriul ca „dar al Duhului Sfânt și patrimoniu al Bisericii în fiecare epocă”. El menționează observația lui Ioan Paul al II-lea din scrisoarea sa apostolică „Tertio millennio adveniente”, conform căreia Biserica a devenit din nou o Biserică a martirilor și „în măsura posibilului nu trebuie să pierdem mărturia acestora” .

Papa Benedict al XVI-lea subliniază: „Martirii de ieri și cei din epoca noastră își dau viața («effusio sanguinis») în mod liber și conștient, într-un act suprem de iubire, pentru a da mărturie despre fidelitatea lor față de Hristos, față de Evanghelie sau față de Biserică. Dacă motivele care duc la martiriu rămân aceleași, având în Hristos izvorul și modelul lor, contextele culturale ale martiriului s-au modificat însă, precum și strategiile «ex parte persecutoris», care încearcă să sublinieze tot mai puțin explicit aversiunea față de credința creștină sau față de un comportament legat de virtuțile creștine, dar care simulează felurite rațiuni, de exemplu de natură politică sau socială. Este bineînțeles necesar să se găsească dovezi de necontestat asupra disponibilității pentru martiriu, cum este vărsarea sângelui, și asupra acceptării din partea victimei, dar este tot atât de necesar să apară, direct sau indirect, întotdeauna într-un mod moralmente sigur, «odium Fidei» («ura împotriva credinței») din partea persecutorului. În absența acestui element, nu va fi un martiriu veritabil, conform doctrinei teologice și juridice dintotdeauna a Bisericii. Conceptul de «martiriu» cu referire la sfinții și la fericii martiri trebuie să fie înțeles conform cu învățătura lui Benedict al XIV-lea, ca fiind: «voluntaria mortis permissio sive tolerantia propter Fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum

⁴ Sancti Thomae de Aquino, Super Epistolam B. Pauli ad Ephesios lectura - Caput 3, Lectio 1 (trad. Francisca Băltăceanu).

⁵ Textul scrisorii la adresa:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/letters/2006/documents/hf_ben-xvi_let_20060424_cause-santi_fr.html (trad. noastră).

Viața științifică

relatum»⁶ (*De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, Prato 1839-1841, Lib III, cap. 11, 1). Aceasta este învățătura constantă a Bisericii.”

Metodologia actuală a Congregației pentru Cauzele Sfinților cere ca analiza martiriului să fie făcută din trei unghiuri de vedere:

1) „Martiriul material: se va prezenta succesiunea cronologică precisă a fazelor martiriului și a împrejurărilor lui, până la moartea provocată și suferită *in odium fidei*, cu posibila descriere a fazelor următoare, adică a eventualei înmormântări și a exhumării rămășițelor pământești ale martirului”;

2) „Martiriul formal *ex parte persecutoris*, provocat *in odium fidei*: se vor schița situația istorică specifică și desfășurarea precisă a evenimentelor, evidențind *odium fidei ex parte persecutoris*, cu referire precisă și continuă la probele testimoniale și documentare, cu identificarea precisă a diferitelor personaje și a rolului exercitat de ele în evenimentul martiriului”;

3) „Martiriul formal *ex parte servi Dei*: se va specifica purtarea servitorului lui Dumnezeu în diferitele faze precedente și concomitente martiriului și mai ales se vor identifica motivațiile precise, tot cu referire la probele testimoniale și documentare; se va descrie atitudinea exterioară și interioară asumată de-a lungul fazelor martiriului, subliniind *odium fidei* [din partea persecutorului] și acceptarea de bunăvoie din partea servitorului lui Dumnezeu a morții pentru credința în Cristos sau pentru altă virtute creștină”.

Pentru „Martiriul material”, în cele 26 de dosare ale lotului Menges, aflate în custodia CNSAS (Fond Penal, dosar nr. 1109), s-au găsit documente legate de „traseul” care a dus la moartea Monseniorului Ghika. Astfel, s-au putut introduce în dosarul cauzei de beatificare: ordinul de arestare a lotului, perchezițiile, anchetele, sintezele Securității din timpul anchetelor, toate actele procesului de la Tribunalul Militar București, notele de transfer în diverse celule din penitenciarul Jilava, actul de deces din infirmeria Jilavei, autorizația de înhumare, chemarea familiei pentru preluarea obiectelor decedatului ș.a.

Dar, așa cum sublinia fostul deținut politic Nicolae Itul, din Călan, în dosarele Securității nu se vede suferința. Suferința a fost dezvăluită, atât cât se poate, prin mărturiile colegilor din anchetă, de la proces și din celulele Jilavei. Pentru aceste etape au depus mărturie 14 foști deținuți politici.

Pentru cele două „Martirii formale” problema cea mai grea a fost descoperirea planului de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice și a desfășurării acestuia. Pentru a identifica motivațiile acțiunilor ce au dus la arestarea și la moartea Monseniorului Ghika a trebuit să intru în cele mai mici detalii ale acestui plan.

O problemă pe care am întâmpinat-o de la bun început a fost lipsa unei exprimări clare în dosarele Securității care să probeze cauza religioasă a condamnărilor la care au fost supuși mărturisitorii catolici în perioada comunistă.

Cauzele religioase se pot identifica în sintezele Securității, dar nici acolo foarte explicit. Una din cele mai clare formulări privind persecuția împotriva religiei pe care le-am întâlnit în timpul cercetărilor mele se găsește într-un document din 23 noiembrie

⁶ Martiriul este „suferirea sau acceptarea de bună voie a morții pentru credința în Cristos sau pentru alt act de virtute referitor la Dumnezeu” (trad. Francisca Băltăceanu).

Viața științifică

1949 emis de Direcțiunea Generală a Securității Poporului, care transmitea următoarele instrucțiuni Direcțiunii Regionale Constanța a Securității: „Ideologia omenească evoluând mai încet decât tehnica și relațiile de clasă, religia va continua să preocupe cercuri largi de cetățeni, chiar după desăvârșirea victoriei socialiste și desființarea antagonismelor de clasă. În consecință, această problemă are un viitor destul de îndelungat în fața ei, și munca noastră trebuie să țină seamă de acest fapt. Doctrina marxist-leninistă arătând că nu se poate lupta împotriva prejudecăților religioase numai prin măsuri administrative, care nu fac altceva decât să îndârjească fanatismul (dacă nu sunt judicios aplicate), sarcina noastră imediată și de viitor constă în a demasca elementele care se folosesc de masca religiei pentru a instiga împotriva regimului”⁷.

Cu alte cuvinte, instrucțiunile indicau modul în care va fi atacată Biserica, și anume folosindu-se pretextul că nu se admit instigări împotriva regimului „democrat-popular” sub masca religiei. Iar legile au fost astfel făcute, precum și diversiunile cu care au fost copleșiți preoții și episcopii, încât aceștia nu puteau scăpa de acuzația de „instigare”.

Informațiile din dosarele de la CNSAS au fost completate cu mărturii de istorie orală, precum și cu informații paralele din alte arhive. Menționez în mod deosebit Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al Franței, fond EU-EUROPE, Roumanie, Église Catholique en Roumanie et relations avec le Saint-Siège (perioada 1945-1955) și Arhiva diplomatică din Ministerul Afacerilor Externe al României.

Pentru documentare am putut folosi două lucrări fundamentale scrise de profesorul Ovidiu Bozgan⁸, respectiv de dr. Imre Tempfli⁹, precum și mai multe articole publicate de cercetătorul Adrian Nicolae Petcu.

De mare folos mi-a fost dosarul penal al vicarului general de Alba Iulia, Monseniorul Alois Boga, pe care mi l-a semnalat istoricul Robert Fürtös, de la Memorialul Sighet. În acest dosar se aflau elemente lămuritoare pentru o serie de diversiuni din cadrul planului comunist de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice: diversiunea „salariilor”, diversiunea „Lupta pentru pace”, diversiunea „Acțiunea Catolică” care trebuia să ducă la așa-numitul „Status Catolic”, reinventat de regimul „democrat-popular”.

Pentru a evidenția planul de luptă împotriva Bisericii Romano-Catolice am folosit, ca metodologie, așezarea în ordine cronologică a tuturor acțiunilor din teren ale Securității și, respectiv, a răspunsurilor Bisericii.

Pe parcursul cercetării am înțeles că se pot găsi date semnificative privitoare la persecuție în dosarele din fondul Documentar de la CNSAS. Această informație mi-a fost dată de cercetătorul acreditat ing. Cornel Pop, căruia îi sunt recunoscător. Dosarele documentare sunt de un neprețuit ajutor și în celelalte cauze de beatificare aflate în

⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12.577, vol. 2, f. 459, citat din [Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, Cristina Anisescu, Partiturile Securității – Directive, Ordine, Instrucțiuni](#), Nemira, 2007, p. 100.

⁸ Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Curtea Veche, 2004, 381 pag.

⁹ Imre Tempfli, *Sárból és napsugárból: Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 („Din noroi și rațe de soare: Pakocs Károly, vicar episcopal, viața și epoca, 1892-1966”)*, Budapest, 2002, 1170 pag.

Viața științifică

lucru. Ele constituie deseori chiar dosarele diverselor „acțiuni” sau „probleme” ale Securității.

De asemenea, de la istoricul dr. Sergiu Soica am primit informația privitoare la existența la Arhivele Naționale ale României a fondului CC al PCR, Secția Administrativ-Politică. În dosarele acestui fond se văd în mod explicit ordinele de luptă împotriva Bisericii Catolice. Spre deosebire de acestea, ordinele Securității (din dosarele de la CNSAS) sunt mai puțin explicite în ceea ce privește planul general al persecuției.

Pentru perioada de formare necesară interpretării corecte a dosarelor din Arhiva CNSAS, mi-au fost de mare ajutor cercetătorii Florica Dobre, Adrian Nicolae Petcu, Liviu Pleșa, și Cristina Anisescu, care se aflau în aceeași sală cu cercetătorii acreditați. Am primit în mod constant un sprijin esențial de la cercetătorii Claudiu Secașiu și Valeriu Median.

Aș aminti un moment „anecdotic” decisiv pentru mine: cercetătorul Adrian Nicolae Petcu a văzut pe masa unde parcurgeam în anul 2006 dosarele lotului Menges (pe care tocmai mi le arătase istoricul Dănuț Doboș) mărturia de 11 pagini a părintelui Hieronymus Menges despre Monseniorul Vladimir Ghika. Și mi-a cerut atunci să pregătesc publicarea acestei mărturii într-o colecție de la Editura Nemira. Ideea mi-a plăcut și m-a introdus într-o complexă cercetare a evenimentelor. Publicarea nu s-a mai făcut, dar acest articol m-a „propulsat” în postulatura Ghika. Pentru mine, încrederea și încurajarea de la Adrian Nicolae Petcu au fost providențiale.

Sunt recunoscător tuturor membrilor Colegiului CNSAS, care au acceptat toate cererile de studiere a unor noi dosare necesare cauzei.

Sunt recunoscător echipei actuale a arhiviștilor din sala de cercetare de la parter, cum ar fi: George Vișan și Mirela Jianu, care vin mereu în întâmpinarea cercetătorilor acreditați și care fac tot ce pot pentru a crea o atmosferă plăcută în sală.

Pe parcurs, am fost implicat și în alte cauze, pentru care beneficiaz în mod constant de bunăvoința și sprijinul de înaltă competență al cercetătorului Silviu Moldovan, șef serviciu în cadrul Direcției Cercetare Expoziții, Publicații din CNSAS.

Mulțumesc colegelor din postulatura Ghika, Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, precum și părintelui Valeriu Median pentru lectura atentă pe care au făcut-o acestui articol.

Emanuel Cosmovici

Geografia exilului românesc
Conservarea și promovarea Patrimoniului Arhivistic al
Exilului Românesc

În perioada 10 august – 15 noiembrie 2012, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, cu sprijinul financiar al Administrației Fondului Cultural Național, în parteneriat cu Facultatea de Științe Politice – Universitatea București și Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității a desfășurat proiectul „Geografia exilului românesc – conservarea și promovarea Patrimoniului Arhivistic al Exilului Românesc”, aria Patrimoniu Cultural Național. În paleta instituțiilor publice create în vederea cercetării trecutului recent, I.I.C.C.M.E.R. prin Departamentul Exil și Minorități are o misiune singulară, întrucât, dacă majoritatea cercetătorilor acestor instituții încearcă prin participarea la conferințe internaționale dedicate memoriei și victimelor represiunii regimurilor dictatoriale să înscrie rezultatele cercetării lor dincolo de granițele naționale, reconstituirea istoriei exilului românesc postbelic presupune, dimpotrivă, aducerea în țară, conservarea și asigurarea accesului cercetătorilor la numeroase colecții de ziare și reviste ale exilului românesc, precum și la fonduri de documente care provin de la personalități ale exilului românesc.

Proiectul a avut trei obiective principale și anume: 1. realizarea unui fond patrimonial digitizat al exilului românesc; 2. realizarea expoziției „Radio Europa Liberă”: o istorie în date, fotografii și Arhivele Securității; 3. organizarea seminarului – „Intelectuali români în exilul parizian”.

În privința primului obiectiv, putem preciza că I.I.C.C.M.E.R., în parteneriat cu Facultatea de Științe Politice – Universitatea București, a transpus în format electronic o selecție formată din 30 000 pagini de documente și manuscrise, completate cu o galerie foto-video devenită accesibilă tuturor celor interesați prin intermediul paginii web – www.arhivaexilului.ro.

Al doilea obiectiv al proiectului a fost consacrat realizării expoziției „Radio Europa Liberă”: o istorie în date, fotografii și Arhivele Securității. Acest post de radio a constituit unul dintre cele mai influente mijloace de informare și de opoziție împotriva regimurilor comuniste. Potrivit documentelor care au stat la baza constituirii sale în 1950, postul de radio „Europa Liberă” s-a declarat a fi o organizație neguvernamentală având ca scop „eliberarea popoarelor din Europa răsăriteană de sub dominația comunismului”.

Radio „Europa Liberă” și Radio „Libertatea” (post care transmitea pentru spațiul sovietic) au funcționat sub egida Comitetului Național pentru Europa Liberă, cu sediul la New York, și au avut sprijinul financiar al C.I.A. În anul 1971, „Europa Liberă” a trecut în responsabilitatea nemijlocită a Congresului S.U.A., care stabilea bugetul și direcțiile de activitate ale acestui post de radio. Un comitet special al Senatului american, denumit Comitetul pentru transmisiunile internaționale de radio (Board for international broadcasting) – înființat prin decret, verifica calitatea și eficacitatea programelor posturilor de radio „Europa Liberă” și „Libertatea”, pentru a fi în concordanță cu obiectivele politicii externe americane, dar cu menținerea independenței editoriale. Activitatea postului de radio „Europa Liberă” a fost reglementată de Legea

Viața științifică

emisiunilor radio internaționale aprobată de Congresul S.U.A. în 1973. Unificarea posturilor de radio „Europa Liberă” și „Libertatea” a intervenit în 1976, întregul personal concentrându-se la sediul central din München.

Secția pentru România a postului de radio „Europa Liberă” a fost înființată în 1951. Emisiunile în limba română însumau 80 de ore săptămânal, iar orarul de difuzare era între orele 6.00 – 10.00 și 17.00-1.00 pe lungimile de unde scurte 16, 19, 25, 31, 41 și 49.

Transmișiunile efective în limba română au început la 29 octombrie 1951. Programul secției pentru România s-a axat pe două grupe de probleme: internaționale și românești.

Expoziția „*Radio Europa Liberă: o istorie în date, fotografii și Arhivele Securității*” a prezentat cronologic și tematic momente esențiale din activitatea și organizarea Departamentului Românesc din cadrul Centralei de la München:

- înființarea postului de radio „Europa Liberă” sub egida Comitetului Național pentru Europa Liberă și cu ajutorul exilaților est-europeni din cadrul Comitetelor Naționale;

- lansarea campaniei „Cruciada pentru Libertate”, destinată extinderii programului postului de radio „Europa Liberă” în Europa Centrală și de Est;

- difuzarea textelor de protest ale dizidenților români;

- susținerea campaniei „Operation Villages Roumains”;

- reflectarea în cadrul emisiunilor postului de radio „Europa Liberă” a Revoltei muncitorilor brașoveni din 15 noiembrie 1987;

- rememorarea momentelor desfășurării Revoluției din decembrie 1989.

Supravegherea de către Securitate a Departamentului Românesc din cadrul Centralei de la München a postului de radio „Europa Liberă” a fost ilustrată în cadrul expoziției prin: planuri de măsuri referitoare la dezbinarea și compromiterea angajaților acestui post de radio, dar și planuri de măsuri privind reducerea numărului de corespondenți din România care se adresau „Europei Libere”. Imaginile surprinse imediat după atentatul terorist cu bombă de la sediul din München, comis la 21 februarie 1981 întregesc acest tablou. Fostul director al Serviciului de Securitate al posturilor „Europa Liberă” și „Libertatea”, Richard H. Cummings a caracterizat acest atentat drept una dintre cele mai bizare operațiuni ale grupării teroriste coordonate de Charlos „Șacalul” – singura comisă de către acesta împotriva unei ținte americane și singura pentru care nu și-a asumat niciodată răspunderea. Cert rămâne faptul că deflagrația a provocat distrugerii importante și a reușit să semene panică în rândul angajaților „Europei Libere”.

La realizarea expoziției, CNSAS a pus la dispoziție un bogat material documentar și ilustrativ. S-a alăturat eforturilor noastre domnul Liviu Tofan, șeful departamentului de știri al postului de radio „Europa Liberă”, care ne-a sprijinit prin expertiza sa în privința activității redacționale a postului de radio „Europa Liberă”, prin a ne pune la dispoziție fotografii și înregistrări semnificative din existența acestuia. De asemenea, au fost preluate și unele imagini reprezentative din arhivele Institutului Național pentru Studii Totalitarismului, Fundației Academia Civică și arhivele personale prof. univ. Adrian Niculescu și a cunoscutei ziariste, Mariana Petrașcu, din Brașov.

Viața științifică

Seminarul intitulat *Intelectuali români din exilul parizian* a constituit ultima parte a proiectului dedicat exilului românesc. A fost evocată activitatea diferitelor organizații românești, precum „Asociația Foștilor Deținuți Politici Români de la Paris”, „Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din România” și a unor personalități din exil grupate în jurul Monicăi Lovinescu, Sandei Stolojan și a lui Virgil Ierunca în susținerea manifestărilor de protest față de încălcările drepturilor omului de către regimul comunist din România.

Realizarea proiectului s-a bucurat de participarea unor reprezentanți ai exilului românesc care au evocat momente esențiale dintr-o istorie – cea a exilului care trebuie integrată într-o istorie a românilor din timpul perioadei comuniste: domnul Mircea Carp – analist politic, șef al Departamentului românesc al postului de radio „Vocea Americii”, realizatorul emisiunii „Program politic” al postului de radio „Europa Liberă”; domnul Liviu Tofan - șeful departamentului de știri al postului de radio „Europa Liberă” și realizatorul emisiunii „Știri cenzurate în România”; domnul Mihai D. Sturduza – redactor la compartimentul de analiză și cercetare al postului de radio „Europa Liberă”; domnul Matei Cazacu – istoric, cercetător științific, colaborator al postului de radio „Europa Liberă” la emisiuni pe teme istorice și domnul Dinu Zamfirescu – profesor de drept la Universitatea din Créteil, personalitate activă a exilului românesc, colaborator al posturilor de radio B.B.C., „Vocea Americii”, „Radio France International” și „Europa Liberă”, în prezent membru al Colegiului C.N.S.A.S.

Echipa de proiect a fost constituită din: Delia Roxana Cornea, expert ICCMER, manager proiect, Alina Iancu, expert ICCMER, asistent manager, Mihaela Toader, expert ICCMER, responsabil P.R., Dan Drăghia, expert ICCMER, consultant instituțional, Laurențiu Vlad, decan Facultatea de Științe Politice – Universitatea București, colaborator instituție parteneră, și cea care a semnat aceste rânduri, consilier principal CNSAS, colaborator instituție parteneră.

„Geografia exilului românesc – conservarea și promovarea Patrimoniului Exilului Românesc” a reprezentat un proiect complex prin care s-a reușit crearea unei arhive electronice privind exilul românesc postbelic, reliefaarea activității Departamentului românesc din Centrala Radio de la München a Postului de Radio „Europa Liberă” și a intelectualilor români din exilul parizian.

Raluca Nicoleta Spiridon

**Workshop-ul „Învățământul de partid și școlile de cadre în
România comunistă. Context național și regional”
Sibiu, 25-27 octombrie 2012**

În zilele de 26 și 27 octombrie 2012 s-au desfășurat la Sibiu lucrările workshop-ului intitulat *Învățământul de partid și școlile de cadre în România comunistă. Context național și regional*. Conferința a fost organizată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice și Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă al Facultății de Științe Socio-Umane, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. În comitetul de organizare s-au aflat prof. univ. dr. Mihai Dinu Gheorghiu (Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași), dr. Lucian Nastasă (Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca) și dr. Flavius Solomon (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași).

În deschiderea lucrărilor, conf. univ. dr. Sorin Radu, prodecan al Facultății de Științe Socio-Umane (Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu), inițiatorul și sufletul acestei manifestări științifice, a clarificat motivul organizării unei asemenea dezbateri: lipsa unor contribuții științifice solide pe această temă esențială pentru înțelegerea istoriei regimului comunist din România.

Pentru a limpezi un asemenea subiect generos, participanții, în general nume sonore ale „noului val” din istoriografia noastră, dar și câțiva invitați din străinătate, au prezentat rezultatul propriilor investigații.

Dl. Mihai Dinu Gheorghiu a vorbit, din perspectivă sociologică, despre *Pregătirea „elitelor comuniste” între oximoron și stigmat. O privire retrospectivă*. Florin Abraham a conferențiat pe marginea *Rolului învățământului politic în formarea elitelor regimului comunist: elemente metodologice*, iar Mioara Anton a expus câteva elemente de *Ideologie și mobilizare. Exigențele aparatului de cadre. 1948-1952*.

Gabriel Asandului a evocat școlile de cadre ale PCR din zona Moldovei în comunicarea cu titlul *Școlile de cadre ale PCR din teritoriu în primii ani postbelici*. La aceeași secvență cronologică s-a referit și Bogdan Ivașcu, *Tipuri de școli de cadre în învățământul de partid din anii '50*.

Exemple concrete privind politica și pregătirea cadrelor de partid au oferit Sorin Radu, *Școala de cadre a Frontului Plugarilor (1945-1953)*, Lucian Nastasă-Kovacs, *Funcția ideologică a școlilor de partid și evreii din România comunistă* și Corneliu Pintilescu, *Pregătind cadrele noi „justiții populare” în România comunistă: modificări în structura și pregătirea corpului de magistrați (1945-1952)*.

Pe domeniul învățământului ideologic și al politicii de cadre în Germania răsăriteană și China au vorbit în comunicările lor Krista Zach, *Succesele sportive – un element al politicii secrete de stat în RDG*, Bernd Florath, *How Marx Was Turned into the Drill Sergeant in His Own Country. An Outline of Political Indoctrination within and the Edge of East German Communist Party (Socialist Unity Party)* și Song Shaofeng, *Considerații cu privire la învățământul ideologic în China 1950-1970*.

Pe marginea literaturii de propagandă, învățământului de partid și a școlilor de cadre din URSS au conferențiat: Flavius Solomon, *Cristian Racovskî, România și începuturile literaturii de propagandă sovietice*; Daniela Șișcanu, „*ABC-ul comunismului*” – *primul manual în învățământul de partid din URSS*; Ion Șișcanu, *Învățământul de partid în URSS. De la „ABC-*

Viața științifică

ul comunismului” la „Cursul scurt al istoriei PC(b)R”. Pe același subiect, dar cu privire directă asupra spațiului dintre Prut și Nistru, au prezentat comunicări Lilia Crudu, *Învățământul de partid și școlile de cadre din RSS Moldovenească*; Marius Tărăța, *Învățământul de partid în R.S.S. Moldovenească: conținut și practici metodice (1944-1953)*; Gheorghe Cojocaru, *Învățământul de partid și propaganda marxism-leninismului în R.S.S. Moldovenească după congresul al XX-lea al PCUS în contextul raporturilor sovieto-române*; Igor Șarov, *Decembriștii – istorici ai Basarabiei: între realitate și mit al propagandei comuniste*.

Comunicări interesante pe marginea politicii de cadre și a ideologiei comuniste au avut și Nagy Mihály Zoltán, „Reeducarea” maghiarilor din România. *Școlile de cadre ale Uniunii Populare Maghiare (1946-1953)*; Mihaela Grancea, *Scurt „dezgheț” politico-ideologic și recanonizare a realismului socialist în dezbaterile și analizele revistei „Film” (1956-1957)*; Ludmila Tihonov, *Educația ateistă – parte componentă a propagandei comuniste și Mihăița Lupu, Efectele învățământului de partid din România (1965-1989) asupra dinamicii instituționale a sistemului politic și public de după 1989 – studii de caz*.

Pe problematica legată de politica de cadre în Ministerul Afacerilor Interne și, îndeosebi, în Securitatea statului comunist, au prezentat comunicări Silviu Moldovan (*Activiști cu epoleți: Securitatea și învățământul ideologic în România comunistă*), Florian Banu (*Impactul învățământului politico-ideologic asupra activității Securității*) și Liviu Țăranu (*Naționalizarea politicii de cadre și schimbările de personal din M.A.I. la începutul anilor '60*).

Concluzia principală a dezbaterilor, subliniată la fiecare secțiune, dar și la discuțiile finale, a fost că politica de cadre a partidului comunist poate fi privită din multiple unghiuri: sociologic, istoric, psihologic, statistic, juridic etc. În consecință orice abordare serioasă a temei implică un efort interdisciplinar și o cunoaștere în profunzime a resorturilor politico-ideologice ale regimului comunist. Un ajutor, în acest sens, este oferit de intenția gazdelor de a publica într-un volum toate comunicările prezentate pe parcursul celor două zile de workshop, la Sibiu.

Liviu Țăranu

**Simpozion și expoziție dedicate fenomenului „Rugul Aprins”
de la Mănăstirea Antim
(17-18 noiembrie 2012)**

În zilele de 17-18 noiembrie 2012, la palatul Bibliotecii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din incinta mănăstirii Antim din București s-au desfășurat lucrările simpozionului „Rugul Aprins-mărturisire și rugăciune în duhul Ortodoxiei”, manifestare organizată la împlinirea a 100 de ani de la nașterea și 10 de la trecerea la cele veșnice a arhimandritului Sofian Boghiu și 50 de ani de la trecerea la cele veșnice a ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor, inițiatorul și mentorul grupului „Rugul Aprins”. Organizatori au fost Patriarhia Română, Arhiepiscopia Bucureștilor, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Biblioteca Sf. Sinod și Mănăstirea Antim. În prezența mitropolitului Serafim al Europei de Nord și Centrale, s-a desfășurat prima secțiune a manifestării, comunicanții și comunicările fiind: Episcopul-vicar Varlaam Ploieșteanul, ca delegat al Patriarhului României, care a vorbit despre contextul istoric în care grupul Rugului Aprins și-a desfășurat activitatea, urmat de protosinghelul Vincențiu Oboroceanu, care a descris obștea mănăstirii Antim în vremea conferințelor Rugului Aprins. O mărturie prețioasă a fost adusă de ieromonahul Elefterie Păduraru, care a rememorat ultima perioadă de viață alături de Daniil Sandu Tudor la Schitul Rarău, urmat de preotul Nicolae Bordașiu, fost participant la conferințele Rugului Aprins. Responsabilul Arhivei Sf. Sinod, Gheorghe Vasilescu, a făcut o prezentare documentară asupra constituirii grupului Rugului Aprins, urmată de comunicarea subsemnatului în care am prezentat acest fenomen isihast în lumina documentelor fostei Securități.

La sfârșitul secțiunii, în holul central al Bibliotecii Sf. Sinod, preotul Policarp Chițulescu și subsemnatul am vernisat expoziția „Rugul Aprins sub persecuția comunistă”, organizată sub egida CNSAS-Mănăstirea Antim. Expoziția a fost prezentată tematic și cronologic, astfel: „Rugul Aprins” la mănăstirea Antim (1946-1948); urmărirea ieroschimonahului Sandu Tudor (1956-1958); anchetarea ieroschimonahului Benedict Ghiuș; anchetarea ieroschimonahului Arsenie Papacioc; anchetarea profesorului Alexandru Mironescu; anchetarea medicului Vasile Voiculescu; procesul lotului „Rugului Aprins” și supraviețuitorii temnițelor comuniste. Demersul s-a bucurat de succes mai ales pentru prezentarea fotografiilor și documentelor din arhiva penală a CNSAS, ca dovezi ale mărturisirii de credință manifestate de membrii grupului „Rugul Aprins”.

Simpozionul a continuat cu secțiunea a doua, care a constat din comunicări despre activitatea grupului „Rugul Aprins” din perspectivă teologică, susținute de: preot Policarp Chițulescu, despre manuscrisele lui Sandu Tudor; arhimandrit Mihail Stanciu, despre mărturisirea de credință a lui Sandu Tudor; preot David Pestroiu, cu o analiză epistemologică asupra textului Imnului Acatist, compus de Sandu Tudor, toate acestea urmate de intervenții relative la opera literară și teologică a lui Sandu Tudor.

A doua zi a manifestării, duminică, 18 noiembrie, a fost dedicată arhimandritului Sofian Boghiu și s-a desfășurat în prezența Episcopului-vicar Ciprian Câmpineanul, ca delegat al Patriarhului României. Dintre comunicările susținute

Viața științifică

amintim: arhimandrit Timotei Aioanei, cu o relatare despre părintele Sofian mărturisitorul; arhimandrit Veniamin Goreanu, despre părintele Sofian-slujitorul; protosinghelul Teofan Popescu de la mănăstirea Putna, despre viețuirea în duhul Ortodoxiei a părintelui Sofian; părintele Constantin Coman, așa cum l-a cunoscut pe părintele Sofian, precum și alte mărturii prețioase ale unor ucenici monahi și pictori.

Cele două zile ale simpozionului s-au desfășurat în prezența unui public numeros, fapt ce demonstrează succesul de care s-a bucurat, mai ales că este pentru prima dată când se desfășoară un astfel de eveniment cultural, cu o asemenea tematică și documentare în arhivele CNSAS.

Adrian Nicolae Petcu

Expoziție și simpozion dedicate ieromonahului Arsenie Boca la Paris (8 decembrie 2012)

La inițiativa Departamentului Cultural al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale și cu sprijinul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități, la 8 decembrie 2012, în Cripta Puțului a bisericii „Saint Sulpice”, 33-35 rue Saint Sulpice, din Paris, s-a desfășurat simpozionul „Mari duhovnici 2-Arsenie Boca”. Manifestarea s-a desfășurat prin vernisarea unei expoziții foto-documentare și prin susținerea unor conferințe despre marele duhovnic român Arsenie Boca. Expoziția a avut ca temă „Părintele Arsenie Boca sub persecuția comunistă” și a fost constituită din 30 materiale de arhivă provenite din dosarele întocmite de Securitate împotriva marelui duhovnic român, aflate în custodia CNSAS.

A doua parte a manifestării s-a consumat prin ținerea unor alocuțiuni despre viața, opera și personalitatea părintelui Arsenie Boca. Arhiepiscopul-vicar Ignatie Mureșeanul, delegatul mitropolitului Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, a evocat opera duhovnicească a părintelui Arsenie, iar Episcopul Daniil Stoienescu al Daciei Felix și maica Maria Suciș au vorbit despre personalitatea celui care este considerat „Sfântul Ardealului”. Din partea CNSAS-ului, am susținut o comunicare cu titlul „Părintele Arsenie Boca în documentele Securității comuniste”. Lucrările acestui simpozion au fost traduse simultan în limba franceză. Manifestarea s-a bucurat de succes în rândul românilor din capitala franceză, atât pentru tema inedită, cât mai ales pentru conținutul și proveniența materialelor expuse.

Adrian Nicolae Petcu

**Expoziție și simpozion dedicate mărturisitorului Ioan Ianolide la
Paris
(9 februarie 2013)**

La inițiativa Departamentului Cultural al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale și Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități, la 9 februarie 2013 în Cripta Puțului a bisericii „Saint Sulpice”, 33-35 rue Saint Sulpice, din Paris, și în prezența mitropolitului Iosif al Europei Occidentale și a arhiereului-vicar Ignatie Mureșeanul, s-a desfășurat simpozionul „Martor 4-Ioan Ianolide”. Evenimentul a debutat prin vernisarea unei expoziții cu tema „Mărturisitorul Ioan Ianolide în documentele Securității”, organizată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități în parteneriat cu Departamentul Cultural al Mitropoliei. Au fost prezentate 62 de materiale provenite din arhiva CNSAS, despre arestarea, procesele, detenția, suferințele, urmărirea informativă, dar mai ales mărturisirea de credință a lui Ioan Ianolide. Au urmat o serie de alocuțiuni susținute de foști deținuți politici, precum Jacques Iamandi, preotul Nicolae Bordașiu sau Marcel Petrișor, despre suferințele și spiritualitatea creștină din închisorile comuniste. Din partea CNSAS-ului am susținut o comunicare cu titlul „Aspecte inedite privind procesul lui Ioan Ianolide de la sfârșitul anilor `50”. Lucrările acestui simpozion au fost traduse simultan în limba franceză. Manifestarea s-a bucurat de succes în rândul românilor din capitala franceză, atât pentru tema inedită, cât mai ales pentru conținutul și proveniența materialelor expuse.

Adrian Nicolae Petcu

**Dezbaterile CSIC: „Biserica Ortodoxă Română sub comunism”
(11 iunie 2013, Biblioteca Națională a României)**

Centrul de Studii în Istorie Contemporană din București a organizat în data 11 iunie 2013, în sala „Mircea Eliade” a Bibliotecii Naționale, a doua ediție a dezbaterilor dedicate unor capitole importante din trecutul recent al României. Această ediție a avut ca temă „Biserica Ortodoxă Română sub comunism” și a avut ca invitați pe: preotul profesor Adrian Gabor de la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” din București, profesorul Radu Carp, de la Facultatea de Științe Politice, preotul Nicolae Bordașiu, fost deținut politic și slujitor la biserica „Sf. Silvestru” din Capitală și subsemnatul. Moderator a fost filosoful Sorin Lavric. Manifestarea a debutat cu prezentarea proiectului „În spatele cortinei de fier”, care se realizează în cadrul Centrului de Studii în Istorie Contemporană, sub coordonarea lui Alin Mureșan. Lucrările au continuat prin enunțarea și dezbateră a patru mari teme, după cum urmează: 1. „Care au fost formele sub care clericii/unii clerici ortodocși au colaborat cu autoritățile comuniste după 1948? Care sunt explicațiile care au stat în spatele variatelor forme de colaborare?”; 2. „Ce forme a luat rezistența Bisericii Ortodoxe Române

împotriva regimului comunist între 1945-1989?"; 3. „Care erau opțiunile ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române în gestionarea relației cu statul după 1948?"; 4. „Cum apreciați retrospectiv atitudinea Bisericii în perioada comunistă din punctul de vedere al efectelor pe care ea a avut-o asupra vieții spirituale a credincioșilor, pe de o parte, și asupra imaginii BOR, pe de alta?" Fiecare invitat a răspuns la aceste teme din perspective diferite, în funcție de domeniul ocupațional, teologic, politologic și istoric. În final, preotul Nicolae Bordașiu a vorbit despre experiența carcerală și de slujitor al Bisericii în perioada comunistă. Manifestarea s-a bucurat de un succes atât prin prezența unui auditoriu numeros, cât și prin vizualizarea pe internet.

Adrian Nicolae Petcu

Zilele Andrei Șaguna, Ediția a XXI-a, Sf. Gheorghe, 24-30 iunie 2013

În zilele de 27-28 iunie, la Sf. Gheorghe, s-a desfășurat a XII-a ediție a „Zilelor Andrei Șaguna”, manifestare științifică și culturală de tradiție care a cuprins expoziții, lansări de carte, mese rotunde și dezbateri pe teme legate de istoria și cultura românească.

Evenimentul a fost organizat de Episcopia ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna” și Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în parteneriat cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Centrul European de Studii Covasna-Harghita, și cu sprijinul mai multor instituții locale și centrale.

În cadrul acestuia, în zilele de 27 și 28 iunie, a avut loc dezbateră științifică intitulată „Cronologia organizării administrativ-teritoriale a județelor Covasna și Harghita” care s-a desfășurat în spațiul Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”.

Comunicările prezentate au avut ca obiectiv abordarea științifică a organizării ținutului cu populație majoritară vorbitoare de limbă maghiară în decursul istoriei, de la *Organizarea și funcționarea scaunelor secuiești în Evul Mediu* (comunicare susținută de Vasile Lechițan de la Arhivele Naționale Cluj) și *Organizarea administrativ-teritorială a scaunelor secuiești în secolului al XIX-lea* (comunicare susținută de dr. Liviu Boar de la Arhivele Naționale Mureș) până la perioada contemporană tratată de prof. univ. dr. Petre Țurlea în comunicarea *Înființarea Regiunii Autonome Maghiare* și Iuliu Crăcană în comunicarea *Reorganizarea administrativă a României din anul 1968. Înființarea județelor Covasna și Harghita*. Dintre numeroasele comunicări care au tratat acest interval istoric amintim selectiv comunicările domnilor dr. Ioan Lăcătușu de la Centrul European de Studii Covasna-Harghita din Sf. Gheorghe - *Organizarea administrativ – teritorială a sud-estului Transilvaniei, în perioada interbelică (1919 -1940)*, dr. Iulian Boțoghină, Arhivele Militare Pitești - *File din istoria sud-estului transilvan documentat în fondul de arhivă creat de instanțele Corpului 5 Armată*, dr. Alin Spănu de la Centrul de Studii Euroatlantice din București - *Propaganda revizionistă ungară: volumul Erdélyi Képek (Imagini ardelen) de Cholnoky Jenő (1941)* și dr.

Costel Cristian Lazăr din cadrul Centrului Cultural Toplița - *Situația Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Regiunii Autonome Maghiare.*

Dezbaterea a atins și probleme actuale privind viitoarea organizare administrativ-teritorială a României, prilejuate de comunicările *Provocarea europeană a regionalizării* susținută de prof. univ. dr. Radu Baltasiu de la Centrul European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Romane din București, și *Dezbateri și concluzii privind regionalizarea României în forumul academic de la Tg. Mureș* susținută de prof. univ. dr. Ioan Sabău-Pop de la Universitatea „Petru Maior” din Tg. Mureș.

Trebuie să remarcăm că, prin tematica abordată și prin structurarea informațiilor, tematica propusă de organizatori a fost abordată aproape exhaustiv.

O altă secțiune a manifestărilor științifice prilejuate de „Zilele Andrei Șaguna” s-a desfășurat sub titlul „Noi cercetări privind istoria românilor din sud-estul Transilvaniei” în cadrul Colocviului național al Grupului de cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei, ediția a V-a, și a cuprins cercetări interdisciplinare doctorale și postdoctorale, cercetări monografice ale localităților și personalităților din sud-estul Transilvaniei.

În cadrul dezbaterilor au fost abordate și alte teme, un interes deosebit suscitându-l problema digitizării arhivelor și bibliotecilor, abordată de comunicări precum *Proiectul cultural „Digitizarea cărților vechi și bibliofile de la Parohia Ortodoxă din Sf. Gheorghe”*, susținută de Adela Kovacs, Cristina Felea, Ana Dobreanu și Sebastian Pârnuș și *Biblioteca virtuală – biblioteca viitorului*, susținută de Marian Nencescu și Mihai Nicolae.

La final, nu putem să nu semnalăm și implicarea totală a Bisericii Ortodoxe Române, prin personalitatea I.P.S. Ioan Selejean, episcop al Covasnei și Harghitei, precum și organizarea de excepție asigurată de domnul Ioan Lăcătușu, directorul Centrului European de Studii Covasna-Harghita.

Iuliu Crăcană

Simpozionul Internațional „Stalinizare și Destalinizare. Evoluții instituționale și impact social”, Făgăraș – Academia „Brâncoveanu”, Sâmbăta de Sus, 4-7 iulie 2013

Ajunsă deja la a VIII-a ediție, manifestarea științifică de anul acesta s-a desfășurat sub titlul „Stalinizare și Destalinizare. Evoluții instituționale și impact social”, și a beneficiat de înaltul patronaj al Arhiepiscopiei Sibiului și Mitropoliei Ardealului, a Primăriei Municipiului Făgăraș și a Consiliului Local al Municipiului Făgăraș.

Organizarea evenimentului, rezultat al colaborării deja tradiționale dintre Memorialul Rezistenței Anticomuniste Țara Făgărașului și Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, a fost de o înaltă ținută științifică.

După cuvintele de salut ale organizatorilor, Cercet. dr. Cosmin Budeancă (Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc) și Prof. Florentin Olteanu (Memorialul Rezistenței Anticomuniste Țara Făgărașului) și ale lui Octav Bjoza (Președintele

Viața științifică

Asociației Foștilor Deținuți Politici din România) au demarat lucrările propriu-zise ale simpozionului care au cuprins 49 de comunicări.

Lucrările s-au ținut în aula Academiei „Brâncoveanu” din Sâmbăta de Sus. Publicul numeros a fost reprezentat, alături de participanții la simpozion, de elevii școlii de vară cu tema „Ce înseamnă comunismul pentru mine?”, organizată de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, Fundația Konrad Adenauer, Fundația Culturală „Negru Vodă” Făgăraș și Memorialul Rezistenței Anticomuniste „Țara Făgărașului”.

În cadrul simpozionului, cadre universitare ale facultăților de istorie și științe politice, cercetători ai istoriei contemporane, ai regimului și represiunii comuniste, din țară și străinătate, au prezentat rezultatele studiilor lor.

Ne-au atras atenția comunicările cercetătorilor tineri, Asist. univ. dr. Cornel Micu - Facultatea de Comunicare și Relații Internaționale din cadrul Universității „Danubius” din Galați) - *Redeținerea strategiei regimului comunist din România față de colectivizarea agriculturii (1953-1956)*, Asist. drd. arh. Vlad Mitric-Ciube (Facultatea de Arhitectură, Universitatea „Spiru Haret”, București) - *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Prezentare generală și studiu de caz: Arb. Mucichescu Nicolae*, Asist. univ. dr. Cezar Stanciu (Facultatea de Științe Umaniste, Universitatea „Valahia”, Târgoviște) - *Reconstrucția diplomației românești în contextul destalinizării*, Cercet. Constantin Vasilescu (Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc). Alături de aceștia, au susținut comunicări interesante, cercetătorii consacrați: Cercet. Robert Fürtös (Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, Sighetu Marmăției) - *Ioan Hudiță în documentele Securității*, Cercet. dr. Miodrag Milin (Institutul de Studii Bănățene, Academia Română - Filiala Timișoara) - *Stalinism, post-stalinism și evoluții mai recente în democrația minorităților sârbi din România*, Prof. univ. dr. Ion Zăinea (Facultatea de Istorie Geografie și Relații Internaționale, Universitatea din Oradea) - *Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri / Comitetul pentru Presă și Tipărituri - instituția de cenzură/ pază a regimului comunist (1949-1977)*.

Simpozionul a beneficiat și de o numeroasă prezență internațională din care am reținut lucrările magistratului Renato Podbersic (Centrul de Studii pentru Reconciliere Natională, Ljubljana, Slovenia) - *Huda Jama - How to museally present the mass killing site in St. Barbara pit*, Cercet. avocat Boštjan Kolaric (Centrul de Studii pentru Reconciliere Natională, Ljubljana, Slovenia) - *An Example of a Modern Approach. The Spomenik (Monument) Project in Slovenia*.

În ceea ce ne privește, am susținut comunicarea *Stalinizarea și destalinizarea justiției în România comunistă*.

Interesul suscitată de comunicări a făcut ca majoritatea lor să fie urmate de întrebări și dezbateri polemice, fundamentate științific. Concluziile formulate la finalul simpozionului au evidențiat rezultatul eforturilor de cercetare a istoriei comunismului și a represiunii politice din statele intrate după „cortina de fier”, precum și necesitatea ca eforturile viitoare să se concentreze asupra conceptualizării și teoretizării unor fenomene istorice.

Comunicările vor fi publicate în scurt timp la editura Polirom.

Iuliu Crăcană

**Școala de vară – „Fenomenul Pitești”
22-26 iulie 2013**

Între 22-26 iulie a.c., Centrul de Studii în Istorie Contemporană din București, cu sprijinul Consiliului Județean Argeș și Editurii Filos, a organizat a doua ediție a Școlii de vară, de această dată găzduită la Centrul de Cultură „Brătianu” din Pitești, cunoscut sub numele de „Vila Florica”. La această școală au participat 15 studenți interesați de trecutul recent al României. Manifestările au debutat cu o vizită la fosta închisoare din Pitești, o slujbă de pomenire a victimelor gulagului comunist și lansarea cărții: Mihai Buracu, „Eu sunt scribul... Amintiri și poezii din închisoare”, publicată de Editura Filos. Seria seminariilor și prelegerilor a fost începută de Mariana-Alina Urs, continuată de Alin Mureșan, despre fenomenul Pitești; Gheorghe Gheorghiu și subsemnatul, care am făcut o expunere asupra situației Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1945-1964, pe mai multe componente: relațiile cu statul, monahism, învățământ teologic, organizarea și funcționarea Bisericii în noul cadru politic, raporturile interortodoxe și evoluția exilului bisericesc. Alte prelegeri au fost susținute de Constantin Vasilescu, George Ardeleanu și Vadim Guzun. Lucrările celei de-a doua ediție a școlii de vară-fenomenul Pitești s-au încheiat cu o vizită la Fortul 13 Jilava, una dintre închisorile gulagului comunist din România.

Adrian Nicolae Petcu

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naționale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BIRD, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forțelor Armate Unite din Tratatul de la Varșovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
CNCR, Conferința Națională „Comunismul Românesc”
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEX, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluționar
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului

DUI, Dosar de urmărire informativă
 DV, dosar de verificare
 EIBMBOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
 FMI, Fondul Monetar Internațional
 GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
 GB, Glasul Bisericii
 g-ral mr., general maior
 HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
 i.e. – informații externe
 IJ, Inspectoratul Județean
 IKGS, Institutul pentru Cultură și Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas), München
 IMB, Inspectoratul Municipiului București
 INST, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului
 IPS, Înaltpreasfințitul
 ISDR, Istoria Statului și Dreptului Românesc
 ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
 Jud., județul
 KAS, Konrad Adenauer Stiftung
 lt. col., locotenent colonel
 lt. maj., locotenent major
 lt., locotenent
 MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
 MAE, Ministerul Afacerilor Externe
 MAI, Ministerul Afacerilor Interne
 MAN, Marea Adunare Națională
 MCE, Ministerul Comerțului Exterior
 MFA, Ministerul Forțelor Armate
 MI, Ministerul de Interne
 MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
 MO, Monitorul Oficial
 MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
 Mr., maior
 MSS, Ministerul Securității Statului
 NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
 PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
 PCR, Partidul Comunist Român
 PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
 PMR, Partidul Muncitoresc Român
 PNL, Partidul Național Liberal
 PNP, Partidul Național Popular
 PNȚ, Partidul Național Țărănesc
 pp, prevăzută și pedepsită

PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Socialistă Română
SDDO, Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UAP, Uniunea Artiștilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013 (editori Luminița Banu și Florian Banu).

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași (1992); studii postuniversitare – specializarea științe politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (1994). Studiu recent publicat: „*Familia, celula de bază a societății*”. *Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iași, 2013.

Mihai Demetriade – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Filozofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleiași universități (1998); licențiat al Facultății de Științe Politice din cadrul SNSPA București. Studiu recent: *Grupul Operativ Aiud în Octavian Roske* (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, F-O*, INST, București, 2012, pp. 200-208.

Oana Ionel (Demetriade) – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (1999); bursier Erasmus la Universitățile degli Studi di Bari, Italia (2000); studii aprofundate în cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (2000); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS: *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004; *Lupta mea pentru sindicate libere în România. Terorismul politic organizat de statul comunist*, ediție îngrijită, studiu, note și selecția documentelor de Oana Ionel și Dragoș Marcu, postfață de Marius Oprea, Iași, Editura Polirom, 2005; *Eroi pentru România-Brașov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, București, 2007 (coautor). Volum recent: Nicolae Pascu, *În mijlocul vâltorii: Note și amintiri politice*, ediție îngrijită, studiu, note, indice și anexe documentare de Oana Ionel, București, Editura Enciclopedică, 2010.

Nicoleta Ionescu-Gură – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București, doctor în istorie al Universității din București (2003); coautor al volumului *Membrii CC al PCR (1945-1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004; autor al volumelor *Stalinizarea României. Republica Populară Română. 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura All, 2005 (premiul „Gheorghe Barițiu” al Academiei Române în anul 2007) și *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006. Volum

recent: *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, București, Editura Corint, 2010.

Nicolae Ioniță – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție “Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor” și problema „Oculă” în Tudor Sălăgean*, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Alina Ilinca – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); doctor în economie (2009). Studiu recent publicat: *„Familia, celula de bază a societății”. Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iași, 2013.

Petre Opreș – locotenent colonel(r), absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Artilerie și Rachete „Ioan Vodă” din Sibiu și licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (1997). Între anii 1999-2002 a fost redactor la „Revista de Istorie Militară”. În anul 2008 a obținut titlul de doctor în istorie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Este autor al mai multor volume de documente, studii și articole pe teme de istorie militară. Volum recent: *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II, (1962-1968), București, INST, 2009 (în colaborare cu Gavriil Preda).

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, București, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); *Mitropolitul Antonie Plămădeală – detalii biografice*, partea I, Editura Andreiană, 2011 (în colaborare cu Mihai Plămădeală); editor al volumului Mihai Plămădeală, *Refugiul – deznadejde și speranțe*, Muzeul Brăilei, 2012; coautor al proiectului „Fototeca Ortodoxiei Românești”.

Elis Neagoe-Pleșa – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității București (2000); studii aprofundate în cadrul Universității București (2003); doctor în istorie (2013); coautor și coeditor al mai multor volume; autor al unor studii pe teme de istorie a comunismului românesc. Lucrare recentă: *Brazzii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Pleșa – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (1999). Coautor și coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mișcarea de rezistență armată, organizarea și activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Volum

recent: *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948 – 1949)*, București, Ed. CNSAS, 2009 (editor).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); Master în Istoria ideilor și a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din București (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Liviu Țăranu – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza”, Iași, (1998), doctor în istorie (2006). Este autorul mai multor studii pe teme de istorie a comunismului românesc, precum și a unor volume publicate în colaborare. Volum recent: *„Pe luna decembrie nu mi-am făcut planul...”. Români în „epoca de aur”. Corespondență din anii '80*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012 (editor).

Valentin Vasile – consilier asistent CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea din București, promoția 2002. Absolvent Master „România în secolul XX”, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, (2004), doctor în istorie (2011). Volum recent: *Afacerea „Evangelistul”. Vizita lui Billy Graham în România (1985)*, Cluj, Editura Argonaut, 2010 (coautor).

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:

str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671,

București, sector 1,

tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro